

શ્રીમાન જયતિલક સૂરિ કૃત

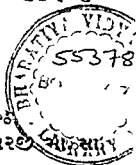
શ્રી મલયસુંદરી ચરિત્ર

卐

ભાષાંતર કર્તા

પ. પૂ. યોગનિષ્ઠ

આચાર્ય શ્રી વિજયકેશરસૂરીશ્વરજી

卐

પ્રેરક

પ. પૂ. આચાર્ય શ્રી વિજયમલ્લવશંકરસૂરિશ્વરજી

મહારાજ સાહેબ

દી-૪

卐

પ્રગટકર્તા

55378

શ્રી મુક્તિ કમલકેશર જૈન ગ્રંથમાળા

આવૃત્તિ ૮ મી

પ્રત : ૨૦૦૦

વીર સંવત ૨૫૦૦ વિક્રમ સંવત ૨૦૩૦ ઈ. સ. ૧૯૭૪

મૂલ્ય રૂ. ૫-૨૫

ૐ અર્હનમઃ

પ્રસ્તાવના

જીવન ચરિત્રો લખવાનો રિવાજ ઘણાં લાંબા વખતથી ચાલ્યો આવે છે. જેના પ્રતાપથી આજે અસંખ્ય સમય ઉપર ચર્ચા ગયેલા અનેક પ્રાતઃસ્મરણીય મહાત્માઓ પુરોનાં ચરિત્રો ઉપલબ્ધ થઈ શકે છે. હૈયાતી ભોગવે છે લાભાલાભ, હેથોપાદેય કે શુભદોષની પ્રખળ છાપ હૃદય પર પડવામાં અને તેના દહીકરણમાં સામાન્ય ઉપદેશ અને યુક્તિઓ જે કામ કરે છે તેના કરતાં શુભાશુભ કર્મ વિપાકને પ્રગટ કરનારાં દષ્ટાંતો કે ચરિત્રો દળરો ગણું કામ કરે છે, તે નિર્વિવાદ છે. એટલું જ નહિ પણ આવાં દષ્ટાંતો કે ચરિત્રોની અસર ઘણી ઝડપથી અને વિશેષ વખત ટકી શકે તેવી મજબુત થાય છે.

પૂર્વાચાર્ય પ્રણીત અનેક ચરિત્રોમાં આ મહત્વસંદરીતું ચરિત્ર પણ ખરેખર એક ઉત્તમ જીવનચરિત્રનો આરિસો છે. આ ચરિત્ર લખવાનો ઉદ્દેશ-હેતુ કે પ્રયોજન મનુષ્યોને શુભાશુભ કર્મના સુખ-દુઃખ રૂપ વિપાકો જતાવી પાપીઓને મહાનિવૃત્તિ તથા નઠારાં આચરણોથી નિવૃત્તિ કરાવી-પાછી દઢાવી-રોકાવી ઉત્તમ વૃત્તિ અને પવિત્ર આચરણો તરફ પ્રવૃત્તિ કરાવવાનો છે, તેમજ કથાઓ વાંચવામાં કે સાંભળવાના વ્યંસનીઓને-રસીકોને ઉત્તમ કથાના રસમાં આસક્ત બનાવી સરકર્મના વ્યવહારમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવાનો માર્ગ જતાવવાનો છે. વળી આપત્તિમાં આવી પડે અથવા પરાધીન સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ સન્માર્ગે ચાલે તેવી પ્રકૃતિવાળા, સ્વભાવવાળા જીવોને ઉત્તમ ચરિત્રવાળી સન્મૂર્તિઓના-ઉત્તમ જીવન ગાળનાર જીવોના શ્રેષ્ઠ સુખ વૈભવના મોહમાં લલચાવીને સન્માર્ગે ગતિ કરાવવાને અવકાશ આપવાનો પણ હેતુ આ જીવનચરિત્ર લખવાનો છે.

તેમજ અવકાશવાળા જીવોના અવકાશના વખતમાં વગર પ્રયોજને આમતેમ આડઅવળાં અથડાનાં મન, વચન અને શરીરને અમુક નખત પર્વત પણ નિયમમાં નાખનાં હેતુ આ ચરિત્ર લખવાનો છે.

આની સત્કથાઓ સન્મિત્ર, બહાલી માતા પરોપકારી મહાત્મા કે સદ્ગુણોની માફક દ્વિતોપદેશ આપી મનુષ્યોને સન્માર્ગે દોરવે છે આ કારણને લઈને પૂર્વાચાર્યો પોતાના અમૂલ્ય વખતના સદુપયોગ અવા પરોપકારના માર્ગે કરતા આવ્યાં છે. આ ચરિત્ર તેમના પરોપકારની નિશાની છે.

આ ચરિત્રમાં ચાલતી કથાથી વધારે પ્રદેપક કથા આવી ન હોવાથી વાર્તાની સંકલનાતું ઐક્ય ખરોખર સચવાઈ રહ્યું છે.

ઉન્નત સ્થિતિએ ચઢવાનો ક્રમ આ ચરિત્રના નાયક નાયિકા મહાત્મજી-મલયસુંદરીએ સ્વીકારેલ હોવાથી તેનું અનુકરણ હરકોઈ મુમુક્ષુ જીવ કરી શકે તેમ છે.

આ ચરિત્રનો વિષય જ્ઞાનરત્નને સમર્થન કરવાનો છે મહાત્મજે મલયસુંદરીને એક શ્લોક રત્ન આપ્યો હતો. તે શ્લોકનું તેણીએ ધણીવાર વિચારપૂર્વક મનન અને નિદિધ્યાસને કારણે હતું. તે શ્લોક રત્નના સત્યનો સાક્ષાત્કાર અનેક વિપત્તિઓના પ્રસંગમાં તેણીએ પગલે પગલે અનુભવ્યો છે અને મહાન વિપત્તિઓના વિકરાળ પંખમાં અનેકવાર સપડાવા છતાં તે શ્લોક રત્નની મદદથી ધીરતા પૂર્વક તે નેનો પાર પામી છે.

જ્ઞાનરત્નના સમર્થનની સાથે કર્મના સિદ્ધાંતનું સ્પષ્ટીકરણ પણ અનેક રથજે આ ચરિત્રમાં જોવામાં આવે છે, એટલે આ બંને વિષયો આ ચરિત્રમાં છે એમ કહીએ તો પણ અડચણ નેવું નથી.

આ ચરિત્રમાં લોભસાર, લોભનદી, તપસ્વી, કનકવતી, લોહપુરો, બળસાર અને કંદર્પરાજા ઇત્યાદિ પાત્રોનાં અમુદ્ધિ ભરેલા ચરિત્રોથી અરલોકન કરવાર્થ; શુભવર્મા વિજયચંદ્ર, વેગવતી, ચંદ્રયશા, મહાબળ, મલયસુંદરી ચતુર્બળ અને સદ્ગુણગાદિની વિશુદ્ધિના ગૌરવોતું માપ ગ્રપ્ત રીતે ઘર્ષ થકે તેમ છે.

તેમજ વિશ્વાસધાનથી યના ગેરફાયદા, પિતૃભક્તિ પરોપકાર ઉપકારનો બદલો, પ્રભુપ્રેમ, ધર્મશ્રદ્ધા, નિર્દોષપ્રેમ, સત્યપ્રતિજ્ઞા, કૃષ્ણા, પ્રાર્થના અભંગ, અવિચારિત કર્તવ્યના મઠાં પશ્ચિમ, એક પતિપતિવ્રત, સત્યપ્રેમ, ધર્મદેશના, હું કોણ ? આ વિચિત્રતા શાની ? તેનું કારણ શું ? નિવૃત્તિનો માર્ગ, પૂર્વભવ વગેરે વિષયો આ ચરિત્રમાં દર્શાવવામાં આવ્યાં છે.

આ ચરિત્રમાંથી ચરિત્ર વાંચનારને પોતાના ચરિત્રને સુધારવા માટે અનુકરણ કરવામાં ધણાં કપમાનો મળી શકે છે.

શુભાનુરાગી, સત્યશોધક જીવો આ મથના અધિકારી છે. તેઓને જ આ ગ્રંથમાંથી અનુકરણ કરવા લાયક કે સમજવા લાયક ધણું મળી રહે તેમ છે.

આ અન્નિજનાવટી નોવેલ તરીકે લખાયું નથી એમ સંસ્કૃત ચરિત્ર લખનાર શ્રીમાન જયતિલકસુરિશ્રીના લેખપરથી સિદ્ધ થાય છે. તેઓશ્રી જણાવે છે કે શ્રીમાન તીર્થાર્ચક પાર્થનાથ પ્રભુના નિર્વાણ પછી સો વર્ષે આ મલયસુંદરીની હયાતી આ ભારતવર્ષ ઉપર હતી આ ચારત્ર શ્રીમાન દેશીગણધરે જેમ થંખ રાજા આગળ કહ્યું હતું તેવી રીતે અહીં પણ કહેવામાં આવ્યું છે. આ ચરિત્ર શ્રીમાન જયતિલકસુરિએ માગધી ચરિત્ર ઉપરથી રચ્યું છે એમ તેઓશ્રીએ એક રચને ઉલ્લેખ કર્યો છે.

આ ચરિત્ર કર્મની વિચિત્રતા અને કૃષ્ણરૂપ પ્રધાનવાળું હોવાથી મનુષ્યોનાં હૃદય જલદી પોતા તરફ આકર્ષે છે.

આ ચરિત્ર સંસ્કૃત ભાષામાં જ્યાં જ્યાં વાંચવામાં આવ્યું છે, ત્યાં ત્યાં તેટલું જ આવકારદાયક અને જાનનીય થઈ પડ્યું છે.

આ ચરિત્ર ઉપર પૂર્વે ઢાળખંધ ગુજરાત ભાષામાં એક રાસ પણ રચાયેલો છે. જે રાસ શ્રી ભામસી હં માણેકે છપાવેલો છે. મળ સંસ્કૃત ચરિત્ર પણ શેઠ દેવચંદ્ર લાલભાઈ પુરતકોદ્ધાર ફંડ તરફથી છપઈ બહાર પાડેલ છે.

આ ચારિત્ર ઉપર ઘણા મનુષ્યોના મન આકર્ષાયેલા હોવાથી હાલની પ્રચલિત ભાષામાં એટલે ગુજરાતી ભાષામાં બનાવી તેઓની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવી એવા મારી મનોવૃત્તિ થઈ અને તે પ્રમાણે વિક્રમ સંવત ૧૯૬૪ના ઉનાળા વખતમાં દક્ષિણ-પુનાની આણુબાણુના પ્રદેશોમાં વિચારના આ ચરિત્ર મેં ગુજરાતી ભાષામાં લખ્યું શરૂ કર્યું અને પુનામાં રા. ઝવેરી મોતીચંદ્ર ભગવાનની ધર્મશાળામાં ચતુર્માસ રહી પૂર્ણ કર્યું હતું.

આ ચરિત્ર પ્રથમ તો મેં અક્ષરાર્થ લખવા ધાયું હતું અને તે પ્રમાણે લખ્યું પણ હતું તથાપિ ચાલતા જમાનાના જીવોને અનુસરીને લખના નોવેલ પ્રમુખમાં જે સુધારો લખવામાં કરવામાં આવે છે તે સુધારો અત્યારના વાંચક વર્ગને સન્માજે દોરવાને મને યોગ્ય લાગ્યો અને તેમ કરવા માટે સંવત ૧૯૬૬નું આ ચતુર્માસ ગુજરાત ખેયાપુરમાં રહી પૂર્વે લખેલ લેખ ઉપરથી અક્ષરાર્થ નહિ વળગી રહેતા જ્યાં યોગ્ય સુધારો વધારો કરવો મને ઠીક લાગ્યો ત્યાં તેવી રીતે કરીને આ ચરિત્ર ફરી લખવામાં આવ્યું છે, તેને લઈને મારે આ ટેકાણે રપષ્ટ કરેલું જોડ એ કે આ ચારિત્ર મૂળ સંસ્કૃત ચારિત્રને આધારે લખવામાં આવ્યું છે તથાપિ તે ચારિત્રમાં છે તેટલું જ અને અક્ષરે અક્ષર લખવામાં નથી આવ્યું તેમ કરના મૂળ આશયથી હું બિલકુળ વેગજો પણ ગયો નથી.

આમ કર્તાના આશયને વળગી છૂટથી સુધારો વધારો કરવાનો મૂળ આશય આસતા જમાનાના મનુષ્યોને તે વાંચવામાં વિશેષ પ્રાપ્તિ થવા સાથે જૈન દર્શન સંબંધી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય અને સકેશ્વરથી અદ્વય કરવાનું બની શકે તેજ છે.

ગુણમાહી મારા માનવ મનુષ્યોને આ પુસ્તક દ્વં સમર્પણ કરું છું. તેઓ આ ચરિત્રમાંથી યથાયોગ્ય અદ્વય કરી લેખક અને પોતાના આત્માને સંતોષ આપશે એ લેખકની પરમ ઈચ્છા છે.

પથાપુર

લી

વિ સં. ૧૯૬૬ આસો સુદ ૧૦

પંચાસ કેશરવિજયગાત્રી

પુસ્તક પ્રાપ્તિ સ્થાન

૧. વિજયચંદ્ર સૂરીશ્વરજી જૈન જ્ઞાન મંદિર.

કે. નવરંગ કોલોની, લાર્કીકોર્ટની પાડળ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૬.

૨. સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર

કે. રતનપોળમાં લાખીખાના,
અમદાવાદ-૧

૩. સોમચંદ ડી. શાહ

કે. જીવન નિવાસ સામે,
ખાંડીતાલુકા

અનક્રમશિકા

પ્રકરણ

વિષય

૧.	ધર્મનું મહાત્મ્ય તથા સ્વરૂપ
૭.	ચંદ્રાવતીનો મહારાજા વિરધવળ
૧૨.	વિરધવળની ઉદાસીનતાનું કારણ
૧૭.	યુવાન પુરુષની શોધ
૨૩.	કુશલવર્ધન ઉત્તમજી થવાનું કારણ શું ?
૨૯.	અપકારી ઉપર ઉપકાર	..	૩૨. પરોપકારનો બદલો.
૩૫.	રાજાની અધીરજ-રાણીનો દીલાસો
૪૧.	ચ પકમાલાનું હરણ	...	૪૬. પ્રધાન મંડળ ચિંતામાં
૫૧.	રાજાની હઠ અને પ્રજાનો વિલાપ	...	૫૫. શોકમાં હર્ષ
૫૮.	મલયાચળનો પહાડ ઋષભદેવપ્રભુનું મંદિર
૬૦.	મલયા દેરી	...	૬૫. જે થાય તે સારા માટે
૭૦.	મલયામુંદરી અને મલયાકુમારનો જન્મ
૭૬.	મહાબળકુમારનો ચંદ્રાવતીમાં ગુપ્ત પ્રવાસ
૮૨.	રાણી કનકવતી	...	૮૫. રાજકુમારીનો મેળાપ
૮૮.	ઐરમાન માતા, રંગમાંસંગ
૯૬.	સ્વયંવર મંડપ, મહામળને આમંત્રણ
૯૯.	લગ્નમાં વિધન, મહાબળનું અપહરણ
૧૦૩.	મલયામુંદરી અજગરના મુખમાં
૧૨૨.	ગુપ્ત પડદાનો ઉદ્ધેશ-કુટેલો પાપનો ધોડો
૧૩૨.	પરોપકારી નિમિત્તિઓ
૧૪૭.	મલયામુંદરી સ્વયંવર મંડપમાં
૧૫૦.	વરમાળા આરોપણ અને લગ્ન
૧૬૯.	દુઃખી વિરધવળ	..	૧૭૧ છુનોનો આલાપ
૧૭૫.	પતિ વિષોગ અને દુઃખનો ખીજો પડદો
૧૮૯.	મહાકષ્ટમાં મહાજળ
૨૦૭.	વનમાં રૂઢન કરનાર સ્ત્રી કોણ હતી?

૨૧૫. વિપતિને ત્રીજો પડદો દુર્ગમની દુર્ગમના ...
૨૨૪. મહાઅગ્નિનો પશ્ચાતાપ
૨૨૯. નિરાશામાં આશાનો અંકુર
૨૩૫. જંગલમાં મલયસુંદરી-પુત્ર જન્મ
૨૩૯. આશાનાં કિરણ આકું વાદળ-પૂત્ર હૃદય
૨૪૫. દુઃખનું વાદળ-ગીચળની કમોટી-વારને ઘેર વેચાણી
૨૪૮. બેની લગાઈમાં મલયસુંદરી સમુદમાં
૨૫૧. કામી કંદર્પના હાથમાં મલયસુંદરી
૨૬૮. અધકૂચામાં વિવેગીનો મેળાપ
૨૭૭. કારાશુદ્ધમાં સંવેદ્ય ... ૨૮૭. બળતી ચિત્તામાં મહાઅગ્નિ
૨૯૬. દિવ્ય ટકના શીખર ઉપર
૩૦૬. હું પાઠનો ભાગ જોઈ શકું
૩૧૨. પાપીનો ક્ષય-અગ્નિમાં પ્રવેશ-રાજ્ય પ્રાપ્તિ ..
૩૧૫. બગ સાર્થવાહ કારાશુદ્ધમાં
૩૨૦. દૂત પ્રેવણ ... ૩૨૬. યુદ્ધ પ્રવેશ
૩૨૯. સ્વચ્છ મેળાપ ... ૩૩૫. ચંદ્રવશા કેવલી
૩૪૨. પુનર્જન્મ ... ૩૪૭. આ જગત શું છે ? ..
૩૫૧. આ વિચિત્રતાનું કારણ શું ?
૩૬૧. પરમશાંતિ શાથી મળે ? ... ૩૬૯. સંવય
૩૭૩. તપ ... ૩૭૫. સાધુ પદ
૩૭૬. શુદ્ધસ્થ ધર્મ ... ૩૮૫ તે મન્થ કોણ હતો ?
- ૩૮૭ પૂર્વભવ ... ૪૧૦. મહાઅગ્નિનો ગૌરાગ્ય ...
૪૧૮. મહાઅગ્નિ અને મલયસુંદરી સંયમમાર્ગમાં
૪૨૨. કનકવતીએ વેર લીધું.
- ૪૨૫ આત્માને ઉપદેશ અને મોક્ષ ૪૨૮ શતઅગ્નિનો વિલાપ
- ૪૩૨ મહારા સાખી મલયસુંદરી
- ૪૩૪ સાખી મલયસુંદરીનો ઉપદેશ
- ૪૩૯ મલયસુંદરીનું પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં અગ્નિમન ...
૪૪. મહારાતનું દેવલોકમાં ગમન અને ઉપસંહાર ..

યોગશાસ્ત્ર, ધ્યાન દિપીકા, સમ્યક્ દર્શન, મુહુર્ય ધર્મ, મહત્વ સુંદરી ચરિત્ર,
આનંદ અને પ્રજ્ઞામહાવીર તત્વ પ્રકાશ, આત્મવિશુદ્ધિ વિગેરે મહાન
ગ્રંથોના કર્તા.

પ. પૂ. આચાર્ય વિજય કેસરસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ

જન્મ સં. ૧૯૩૩ પોપ સુદ પુનમ પાલીતાણા

દીક્ષા સં. ૧૯૫૦ માગશર ૧૦ વડોદરા

આચાર્યપદ સં. ૧૯૮૩ કારતક વદ ૬ ભાવનગર

સ્વર્ગવાસ સં. ૧૯૮૭ શ્રાવણ વદ ૫ અમદાવાદ

૫. પૂ. આચાર્ય વિજય ચંદ્રસૂરીયરજી મહારાજ સાહેબ
 જન્મ સં. ૧૯૫૫ કારતક સુદ પુનમ વડવાણ શહેર
 દુકક દીક્ષા સં. ૧૯૬૫ માગશર સુદ ૩ અમદાવાદ
 સંવેગી દીક્ષા સં. ૧૯૭૮ વૈશાખ સુદ ૩ સીનેર
 પન્થાસપદ સં. ૧૯૯૪ પોષ સુદ ૨ પાલીતાણા
 આચાર્યપદ સં. ૨૦૧૮ માગશર સુદ ૬ ખીલીમેરા
 સ્વર્ગવાસ સં. ૨૦૨ વૈશાખ સુદ ૩ અમદાવાદ

“ પાઠ્ઠ - કથન ”

કામ, ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભરૂપી વિષય કષાયની જાગમાં દસાએલો આપણો આત્મા ભૌતિક સુખો મેળવવા ભાન ભૂતીને રાત દિવસ ગમે ત્યાં ભગ્યા કરે છે. ધર્મીની ધાણીના જગદની દયા ખાતો માનવ ખરેખર પોતેજ કેટલો દયાને પાત્ર છે, એ વિચારી શકતો નથી સંપત્તિ, સત્તા, અને સંતતિના મોહમાં પોતેજ પોતાને ભૂતી ગયો છે મોહ અને અજ્ઞાનનાથી આત્મભાન ભૂતી બેઠા છે જ્યારે કોઈક પૂરના પૂરણોદયે સદગુરોનો યોગપ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે એ સંત વાણી અને સદ્ગાયન આત્માને સ્વસ્વરૂપનું ભાન કરાવે છે અત્યારનો યુગ એટલે પુરતક યુગ કહી શકાય દરેક વાંચનમાં માને છે, અને અનેક પુસ્તકોનું પ્રકાશન થાય છે. એમાં બહુ જ અલ્પ પુસ્તકો આત્મ ઉપયોગી હોય છે. આ ‘મલયસુદર્શી ચરિત્ર’ નામનું પુસ્તક તમારા કર કમલમાં મુકવામાં આવે છે. જેમાં જડ અને જૈન-મતો વિવેક દર્શાયો છે. આંડ કર્મોથી ઘેરાએલો આત્મા કર્મોદય વખતે કેવી સ્થિતિમાં મુકાય છે, જ્ઞાની અને અજ્ઞાનિનિ કેવી પ્રવૃત્તિ હોય છે, સજ્જન, સજ્જનતાને છોડતો નથી, દૂર્જન પોતાના સ્વભાવાનુસાર દૂર્જનતાને છોડતો નથી ત્યારે સજ્જન પોતે સમતા રાખીને કેવી રીતે કર્મ અપાવે છે તે ગ્રંથમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે. આવું ગ્રંથના વાંચન મનનથી વિષમ એવા આ સંસારમાં આત્મ શાંતિ અનુભવિ શકાય છે. આવા પુસ્તકોની આ વિષમ આગમાં ધણીજ જરૂર છે. ભૌતિકવાદની સામે આત્મબળ કેળવીને ને દારા જીવન ધન્ય બનાવનામાં આવા ગ્રંથોજ મહાઉ. ”

આ “મલ્લયમુન્દરી ચરિત્ર”ના લેખક મહાન યોગીગજ પરમપૂજ્ય આચાર્ય દેવશ્રી વિજય કેશરસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ છે. એ મહાનયોગી પુરુષ હતા. યોગમાં પોતાનો વધારે સમય વ્યતિત કરતા હતા, આ મહા પુરુષ ખ્યાનયોગ, અને જયયોગ વિગેરેમાં તદ્દિસન હોવા છતાં સમય કાઢીને જે પુસ્તકોનું લેખન કરેલ છે તે ખરેખર અદ્ભૂત છે. એમને આ પુસ્તકો દ્વારા જૈન સમાજ ઉપરજ નહી પણ માનવ માત્ર પર ઉપકાર કરેલ છે. તેમનાં ગ્રંથગતો જૈન તથા જૈનતરોને દરેકને ઉપયોગિ છે જ્યારે સામાન્ય માનવ પણ તેઓશ્રીજીના પુસ્તકોનું વાંચન કરે છે ત્યારે તેને સંસ્કાર સાથે જીવન જીવવાની કળા પ્રાપ્ત થાય છે અને જ્યારે કોઈ સમય વિદ્યાનના હાથમાં આવા ગ્રંથો આવે છે ત્યારે આમાંથી જ્ઞાન રૂપી નવનિત (માખણ) તૈયારજ મળે છે, અને એ તત્ત્વજ્ઞાન દ્વારા આત્મદર્શન કરી શકે છે.

આવા યોગી મહાપુરુષના પુસ્તકો પરમ પૂજ્ય આચાર્ય દેવશ્રી વિજયચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ. સા. ની પાસેથી મેળવીને વાંચન કરતાં મેં અનેરો આનંદ અનુભવેલ. એક વખત નવરંગપુરામાં વિજયચંદ્ર સૂરીશ્વરજી જ્ઞાન મંદિરમાં પરમ પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી હેમપ્રભવિજયજી મ. સા. નો પરિચય થયો. તેઓશ્રી ધર્મોપદેશ આપવા સદા તત્પર અને વ્યક્તિ-વ્યક્તિના આત્માને અનુલક્ષીને માર્ગદર્શન આપતા એવા પૂજ્ય મહારાજ સાહેબ સાથે ચર્ચા વિચારણા કરતાં આવા અધ્યાત્મ પુસ્તકો બાબત પુછતામાં આવ્યું તો તેઓશ્રીએ ફરમાવ્યું કે, આવા પુસ્તકો ખીલકુલ અલભ્ય છે, અને કદાચ પ્રાપ્ત થાય તો જાપેલી કીંમત કરતા વધારે કિંમત આપવી પડે છે. એથી પૂજ્ય મહારાજ સાહેબને દુઃખ થયું. એથી મહારાજ સાહેબે મને કહ્યું કે તમારે પેપર તેમજ નોટબુકનો ધંધો છે, તે તેથી આવા સુંદર પુસ્તકો જમાવવાની જવાબદારી તમને સોંપું છ. પૂજ્ય મહારાજ સાહેબની સુંદર પ્રેરણાથી જ્ઞાનની આરાધનાનો લાભ આ કાર્ય આનંદ સાથે મેં સ્વીકાર્યું.

પ્રકાશનનો આ પ્રથમ અનુભવ હોવાથી અને પૂજ્ય મહારાજ સાહેબનો ચાતુર્માસ પાલોતાણા હોવાથી પુસ્તક પ્રકાશનમાં જરા વિલંબ થયેલ છે, પણ શાસન દેવની કૃપાથી આ મંગલકાર્ય પૂર્ણ થયેલ છે.

પ. પૂ. આચાર્યશ્રીજીના અનેક પુસ્તકો અપ્રાપ્ય છે જેમને ધ્યાન-દિપીકા, મહાવીર તત્વ પ્રકાશ, મૃહસ્થ ધર્મ નીતીમયજીવન, રાજકુમારી સુદર્શના વિગેરે આવા ઉત્તમ પુસ્તકોનું પ્રકાશન કાર્ય આ ગ્રંથમાત્રા ફરે તો અનેક તત્વજ્ઞાસુ આત્માઓને અદ્ય મુલ્યમાં આવા પુસ્તકોનું લાભ મળે,

આ પ્રકાશન કાર્ય માટે અમારા મુરબ્બી શેઠ શ્રી ચીનુભાઈ ઝવેરી (ચીમનલાલ દલાલ એન્ડ કું.) એ કાગળની તંગી હોવા છતાં ખૂબજ વ્યાજબી ભાવે કાગળ આપી પુસ્તક પ્રકાશનને જીવન અર્પયું છે તે બદલ તેમનો ધણજ આભાર. આ ગ્રંથમાલા માને છે.

પ્રિય વાંચક બન્ધુઓને નમ્ર વિનંતિ સાથે જણાવવાનું કે પુસ્તક પ્રકાશનમાં જાણે અજાણે જે કંઈ ત્રુટી અથવા ગ્રેસ દોષ હોય તે બદલ क्षમા.

લી.

આપનો વિશ્વાસુ શ્રાવક બન્ધુ.

૧૫૦૭) ૨૧'વી જી પ્રિયંકરશ્રીજીના તથા સાધ્વીજી હસમુખશ્રીજીના
સંસારી સગા રનેલીઓ તરફથી

૧૦૦૭) ધનકુંવરજેન કોચર તરફથી

૫૦૭) સાધ્વીજી વિનયપ્રભાશ્રીજીના શિષ્યા સાધ્વી મયપ્રભાશ્રીજીની વડી
દિક્ષા નિમિત્તે હ. ચુનીલાલ દલીયંદ ગાંધી ઠોલ્હાપુરવાળા તરફથી

૨૫૭) સાધ્વીજી વિનયપ્રભાશ્રીજીના શિષ્યા સાધ્વીજી ઉદયપ્રભાશ્રીજીની
વડી દિક્ષા નિમિત્તે હ ચુનીલાલ ગંગારામ શાહ ઠોલ્હાપુરવાળા
તરફથી

૨૫૭) સાધ્વી રંજનશ્રીજીના સ્મૃતિ નિમિત્તે તેમના શિષ્યા મંજુલાશ્રીજી
મહુવાવાળાના ઉપદેશથી.

૨૫૭) શાહ બાબુલાલ તલકચંદ તરફથી તેમના માતૃશ્રી પૂ. ચંચળબાની
તપસ્યાના જીજ્ઞાસા નિમિત્તે

૫૦૭) શેઠશ્રી હુકમીચંદ કંશાજી રાકોડ ઠોલ્હાપુરવાળા તરફથી

મલયસુંદરી

પ્રકરણ ૧ હું.

ધર્મનું મહાત્મ્ય તથા સ્વરૂપ

ચતુરંગો જયત્યર્ધન્ દિશન્ ધર્મ ચતુર્વિધમ્ ।

ચતુષ્કાષ્ટાસુ પ્રસૂતાં જૈતું મોહચમૃન્નિ ॥૧॥

આરે દિશાઓમા પ્રસરેલા મોહરાજાની મેનાને છતવાને માટે જ જાણે આર શરીરને ધારણ કરી, આગ પ્રકાશના ધર્મ હિપદેશને આપના હોય તેવા અરિહંત જયવત વર્તે છે. ધર્મ સર્વોત્કૃષ્ટ મંગલ છે. સર્વ સમૃદ્ધિને દેવાવાળો ધર્મ છે. નાના પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિ ધર્મથી જ થાય છે. સંતાનને તારનાર, પૂર્વજોને પવિત્ર કરનાર, અપ કીર્તિને હરનાર, અને કીર્તિની શ્રદ્ધિ કરનાર પણ ધર્મ જ છે. ધનની ઈચ્છાવાળાઓને ધન આપનાર, કમના અર્ચિઓને કામ આપનાર, સૌભાગ્યના અર્થિઓને નૌભાગ્ય આપનાર, પુત્રના અર્ચિઓને પુત્ર આપનાર, ગભ્યાર્ચિઓને રાજ્ય આપનાર પણ ધર્મ જ છે. વધારે શું કહેવું? દુનિયાનાં એની એક પણ વસ્તુ કે, એવો એક પણ પદાર્થ નથી કે ધર્મ કરનારને તે પ્રાપ્ત ન થાય. દુઃકમાં કહીએ તો સ્વર્ગ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ ધર્મથી જ થાય છે.

આ ધર્મ મહાત્મ્યનું કથન કાઈ શ્રદ્ધા માત્રથી જ છે એમ નથી વિચારણીય મનુષ્યો વિચાર કરશે, તે તરુ જ તેઓએ નિર્ણય થશે કે, દુનિયામા એક માણસ સુખી અને બીજો દુઃખી, એક જ્ઞાની બીજો મૂર્ખ, એક નિરોગી બીજો રોગી, એક ધનવાન બીજો નિર્ધન. એક દાતા બીજો ભિક્ષા લેનાર, લાખો મનુષ્યોને પૂજ્ય એક મનુષ્ય, લાખો મનુષ્યોના તિરસ્કારને પાત્ર બીજો મનુષ્ય ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રકારની વિચિત્રતાનો અનુભવ શા માટે થાય છે? મનુષ્યપણું સર્ણુ છતાં આવો તફાવત શા કારણને લઈને !

એક જ કાર્યને માટે સર્વ વ્યતના સાધનો એકઠા કરી, સરખી રીતે પ્રયત્ન કરવા છતાં એકનો તે કાર્યના વિજય અને બીજાની નિષ્ફળતા જણાય છે આ વિજય અને નિષ્ફળતાનું કારણ શું ?

આ વિષમતાના કારણની શોધ માટે જ્યે તેટલા વિતર્કો વિચારવનો ઉઠાવે, પણ છેવટે તેના સુખ્ય કરવું કે ધર્મનો સ્વીકાર કર્યા સિવાય ચાલવાનું નથી જ.

ધર્મ વિષય ઘણો ગહન છે તેના કાર્ય કારણના નિયમોનો અભ્યાસ ઘણી ગારિજતાથી કરવાનો છે. તેમ કર્યા સિવાય ધર્મના ઉપરચોટીય જ્ઞાનથી ઘણી વખત મનુષ્યો ગભીર ભૂલ કરી દે છે અને ધર્મશ્રદ્ધાને નિશ્ચિલ દી ને દે છે.

દાખલા તરીકે ઘણીવાર ધર્મશ્રદ્ધાને સિધ્ધિ થવાનું કારણ એ બને છે કે, પાપવૃત્તિથી અ જીવિકા કરનારા એ,

છળ પ્રપંચ કરનારાઓ અને પાપમા વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરનારાઓ, કેટલાએક સુખી દેખાય છે વ્યવહારિક કાર્ય પ્રપંચમા પણ કદાચ તેમનો વિજય થતો જોવામા આવે છે ઈત્યાદિ પ્રત્યક્ષ કારણોને જોઈ કેટલા એક મનુષ્યો “ધર્મ છે કે નહિ? ધર્મનું કળ મગતું હશે કે કેમ? પાપીઓ સુખી રા માટે? ધર્મીઓ દુઃખી કેમ થાય?” વિગેરે શકાની નજરે ધર્મ તથા તેના ફળો તરફ જુએ છે. ખરૂં પુણે તો આવી શકા કરનારા મનુષ્યો ધર્મની અને કાર્ય કાન્તુના નિયમની ઉડી શોધમા ઊતરેલા નથી હોતા. તેઓએ વિચારવું જોઈ એ કે, કારણ પહેલું અને કાર્ય પછી આ વ્યવહાર દુનિયાના મોટા ભાગના કર્તાવ્યોને લાગુ પડે છે.

એક બાજુ જમીનમા વાવ્યા પછી તેને જમીન નહવા પાણી. ખાતર, વિગેરે નિમિત્તો તદ્દન અનુકળ હોય તો તે બીજ ઘણા થોડા વખતમા અકુરા, ડાળા, પાદડા, વિગેરેને ઉત્પન્ન કરી એક વૃક્ષના રૂપમા દેખાવ દેશે અને ફળ પણ આપશે, છતાં આ બીજને ગમે તેટલા અનુકળ સાધનો હોય, તથાપિ એકજ દિવસમા કે એકાદ કલાકમા મહાન્ વૃક્ષ રૂપે થઈ ઉત્તમ ફળો આપનાર તમે નહિ જ જોઈ શકો, કારણ કે કારણને કાર્યના રૂપમા આવવાને કાઈપણ અન્ન-આતર કે વ્યવધાનની જરૂર છે. આ વૃક્ષનું બીજ સ્વાદુ ફળ આપનાર હોવાથી તેમજ નેને જોઈતા સાધનો ઘણી ઝડપથી આપવામા આવેલા

હોવાથી તે વૃક્ષને બીજા થોડાં સાધનવાળાં વૃક્ષોની અપેક્ષાએ વહેલાં અને સ્વાદિષ્ટ ફળો આવશે. આવી જ રીતે કડવાં ફળવાળાં વૃક્ષને બધાં સાધનો અનુકૂળ મેળવી આપ્યા હશે તો તે વૃક્ષને બીજાં સાધન વિનાના વૃક્ષોની અપેક્ષાએ વહેલાં અને કડવાં ફળો આવશે.

આજ દ્રષ્ટાંતથી મીઠાં વૃક્ષવાળાં ધર્મનાં મોઠાં ફળો, અને કડવાં વૃક્ષવાળાં પાપનાં કડવાં ફળોની સાથે સરખામણી કરી લેવી જોઈએ.

ઉચ્ચ પુણ્ય, પાપવાળાં કર્તવ્યોનાં ફળ ઘણાજ થોડા વખતમાં અને તીવ્ર મળે છે, ત્યારે મંદ પરિણામે કરાયેલાં પુણ્ય પાપવાળાં કર્તવ્યોનાં ફળ કાળાંતરે અને મંદપણે-થોડાં સુખ દુઃખરૂપે મળે છે.

આટલું જણાવ્યાથી એ પરિસ્કુટ થયું કે જે પાપવૃત્તિવાળા છળપ્રપંચીઓ અત્યારે સુખી દેખાય છે, અને વ્યવહારિક કાર્યમાં વિજય પામે છે, તે તેમનાં પૂર્વકર્તવ્યોનાં ફળ છે, આ પૂર્વ કર્તવ્ય શુભ-સાદૃં છે તેથી તેઓ સુખી અને વિજયી છે અત્યારના અશુભ કર્તવ્યોનાં ફળો આડું પૂર્વના શુભ કર્તવ્યનું વ્યવધાન-આંતરૂં પહેલું છે, તે અંતર નીકળી જતાં અર્થાત્ તે શુભ કર્તવ્યનું ફળ સમાપ્ત થતાં અને વર્તમાન કાળનું કે પૂર્વ-કાળનું અશુભ કર્મ ઉદય થતાં અત્યારે સુખી દેખાતાં; તે તેમના તીવ્ર કે મંદ પાપી, પરિણામના પ્રમાણમાં પચારે કે આછા દુઃખી થવાનાજ.

ક્રિયાનું કૃણ-પછી તે સારી હોય કે ખરાબ હોય અવશ્ય છે, સારી ક્રિયા-કર્ત્તવ્યનું કૃણ સાડું અને ખરાબ ક્રિયાનું કૃણ ખરાબ આ દાખલા જોઈએ તેટલા પ્રત્યક્ષ પણ અનુભવાય છે, માટે ધર્મ સત્ય છે. તેનું કૃણ અવશ્ય મળે છે જ. ધર્મની મનુષ્યોને મહાન્ જરૂરીઆત છે અને તે આ માનવ જીવંતીમાંથી જ મેળવી શકાય છે છાશ-માંથી જ માંખણ, કાદવમાંથી જ કમળ, અને વાંસમાંથી સુક્રામણિ, જેમ સારભૂત હોઈ અહણ કરવા લાયક છે, તેમ મનુષ્ય જન્મમાંથી સારભૂત ધર્મજ અહણ કરવા યોગ્ય છે.

દુર્ગતિમાં પડતાં પ્રાણીઓને ધારણ કરી રાખનાર હોય, અટકાવનાર હોય અને સદ્ગતિમાં લઈ જનાર હોય અર્થાત્ જન્મ, મરણના ક્રિત્ત હુઃખથી મુક્ત કરનાર હોય તેજ ધર્મ કહેવાય છે જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર, આ ત્રણમાં પૂર્વોક્ત સામર્થ્ય હોવાથી તેજ ધર્મ છે.

જીવાજીવાદિ તત્ત્વોના અવબોધ જેનાથી થાય છે તેને મહાપુરૂષો સમ્યગ્જ્ઞાન કહે છે આત્મા અને તેનાથી વ્યતિ-રિક્ત અજીવ; આ બે વસ્તુ જગતમાં છે તેમાં દુનિયાના સર્વ દૃશ્ય અને અદ્રશ્ય પદાર્થોના સમાવેશ થાય છે. જડ પદાર્થની સાથે આત્માની જે આસક્તિ છે તેનાથી જ આ સર્વ પ્રપંચનો દેખાવ છે. આત્મા અને પુદ્ગલની-જડ પદાર્થની મિશ્રતા તેજ આ સર્વ દેહ ધારણ કરવાનું કારણ છે. ઈલાનિષ્ઠ જડ પદાર્થોની પ્રાપ્તિથી થતો હર્ષશોક

તેજ આ મિશ્રતાનું કારણ છે. જડ પદાર્થો નાટે ઉત્પન્ન થતા રાગદ્વેષથી કર્મનું આગમન થાય છે. આ કર્મો અનેક રૂપે વેહેંચાઈ જઈ, આત્માના શુદ્ધ ગુણોને આવરે-દબાવે છે. તે કર્મ આવરણોની મદદથી આ આત્મા ચારે ગતિમાં પરિવ્રમણ કરનાં નાના પ્રકારની યાતનાઓ-પીડાઓ અનુભવે છે. દુનિયાની અનેક પ્રકારની યાતનાઓની શાન્તિનું મુખ્ય કારણ જ્ઞાન છે. જ્ઞાનથી સત્યાસત્યનો, હિતાહિતના સ્વરૂપનો, કે નિત્યાનિત્યનો બોધ થાય છે. વસ્તુનો વસ્તુરૂપે બોધ થતાં, સત્ય અને હિનકારી વસ્તુ તરફ પ્રીતિ થાય છે; તેજ મુખદાયી છે એમ શ્રદ્ધાન થાય છે. આ શ્રદ્ધાન થવા પછી તે પ્રમાણે વર્તન કરવાની ઇચ્છા થાય છે. અને તે પ્રમાણે વર્તન કરાતાં આત્મા પોતાના વિશુદ્ધ સ્વરૂપને પામી શકે છે. આથી એટલો ફલિતાર્થ થયો કે જ્ઞાનથી સત્ય વસ્તુ જણાય છે, દર્શનથી તેમાં શ્રદ્ધાન કરાય છે, અને ચારિત્રથી તે માફક વર્તન કરાય છે. અથવા સત્ય વસ્તુને જાણવી તે જ્ઞાન, તેનો નિશ્ચય તે દર્શન; અને જેવું જાણ્યું તથા સદૃશ્યું છે તેવું જ અનુભવવું તે ચારિત્ર. આ ત્રણ ધર્મ છે તેમાં જ્ઞાન મુખ્ય છે, તે ક્ષિવાયનરં પાછલાં બે અંગો હોતાં નથી. વ્યવહારરૂપમાં હોય છે તો તેથી સંસારની વૃદ્ધિ થવાનાં કારણરૂપ શુભાશુભ કર્મોનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે.

અદ્યાર્થ પ્રકાશન જ્ઞાન ત્રીણું નેત્ર છે ગાઢ અજ્ઞાન અંધકારને દૂર કરનાર જ્ઞાન બીજું સૂર્યબિંબ છે. તે

ચ્છેદ્યથી પણ ચઢે છે જ્ઞાન નિષ્કારણ બધું છે. જ્ઞાન સંસાર સમુદ્રમાં પ્રવહણજહાજ તુલ્ય છે સખલતા પામતા અશકત મનુષ્યોને પણ જ્ઞાન સહાયક યદિ-લાકડી સમાન છે. વધારે શું કહીએ ? હૃદય ગુફામાં પણ પ્રકાશ કરનાર જ્ઞાન નહિ જુજાય તેવો દીપક છે.

કર્મના સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન બહુજ મનન કરવું જોઈએ, અને તે દરેક પ્રમગે ક્રિયામાં મૂકવું જોઈએ દુ ખદાયી સંયોગમાં તેને મુખ્ય આગળ કરવું જોઈએ, અને ધૈર્ય તાથી તેવા પ્રમગે આલઘના જોઈએ એ શ્લોકના અર્થની વિચારણાથી મલયસુદંરી મહાન્ દુ ખ સમુદ્રનો આર પામી.

પ્રકરણ ૨ જી

ચંદ્રાવતીનો મહારાજા વિરવવળ

વિરાળ ભાગતભૂમિ આર્યદેશના નામથી પ્રાચ પ્રસિદ્ધ છે, તેના દક્ષિણ દેશમાં આવેલી ચંદ્રાવતી નગરી ભરતની શોભામાં વધારો કરી રહી હતી રાજાના મહેલો, ધનાઢ્યોની હવેલીઓ, અનેશ્વરના મંદિરો અને ધર્મ સાધન કરવાના પવિત્ર સ્થાનો તે આ નગરની મુખ્ય શોભા હતી. શહેરની આરે બાજુ સુદર કિલ્લો આવી રહ્યો હતો ગહેરની દક્ષિણ બાજુએ મહાન્ વિસ્તારમાં વહન થતી ગોળા નદી પોતાના શીતળ અને અમૃતકારિક તરંગોથી પ્રેક્ષકોને

આહ્વાદિન કૃત્તી હતી. નદીના કિનારાપર આવેલો હરિ-
યાળો પ્રદેશ ગહેરની ચારે બાજુએ આવેલાં ઉપવનો અને
સુંદર નાની નાની ટેકરીઓ પર આવેલા વૃક્ષના નિકુંજો,
આ સર્વ ગ્રી મ ઋતુમા પડના વચ્ચે તાપથી મનુષ્યોને
શાંતિ માટે પુરના હતા.

નગરીના લેડા નમૃદિવાન બગવાન, નિરોગી;
ઉપવાન, વિચારશીલ, અને ધાર્મિક હોવાથી મોટે ભાગે
મુખી અને શાંત હતા.

આ નગરીના પાલક દુનિયવંદો મહારાજા વીરધવજ
હોયે વીરધવજ થયો શુભરાન અને વિચારવાન હોયે;
છનાં કાઈકે નાકન કામ કવામા તરપર તેમજ સહજ
હોભના અગવાન હતો, તંત્રિ પેતાની પ્રભને મુખી
કૃષ્ણાન અને મુખી જોવાને નિરંતર ઉત્સુક રહેતો હતો.
તેણે પ્રત્યેક કેળવી બાણી હતી, તેથી તેના તરફ પ્રજાની
પ્રીતિ એક બહાલા પિના કરતા પણ અધિક હતી.

વીરધવજને અંપકમાળા તથા કનકવતી નામની બે
નાણીઓ હતી. અંપકમાળા મુખ્ય પટ્ટરાણી હતી. કનકવતી
પણ નાનતા પ્રેમપાત્ર ગણાતી

વીરધવજ ગાંધની ઉમ્મર લગભગ પચાસ વર્ષની
થવા આવી હતી, તથાપિ સંચારવૃક્ષના કૃષ્ણ સમાન પુર
પુત્રી સમાન કાઈ પણ મનનિની પ્રાપ્તિ થઈ ન હતી.
એક દિવસ મહારાજા વીરધવજ સલા વિમર્જન કરી સાંજના
અને ત્રિધાતિ લેવા માટે મહેલના ઝડખામાં આમ તેમ

ફરતો હતો અત્યંત થતા પણ શાત, ગ્લાનિ પામેલા છતાં
ચગકના, મૂર્યનાં મોનેની કિરણો તેના શરીરની ગોઆમા
વધારો કરતા હતા.

મલયાચળને નપશીને આવતો મન પવન તેના
વિચારોમા શીતગત પ્રસરાની રહ્યો હતો. તેના શરીરનું
વય પ્રૌઢ છતાં યુવાનની નાકક ઉત્નાહી જવાતું હતું.
એ મદિ સીંટર્યતું અલોચન કરતા તે પરમાનદમા મગ્ન
થયેલો હોય તેમ જણાતો હતો.

આવા આનંદી વખતમા એક યુવાન પુરુષ દ્વાર-
આગળ આવી ઉભો ઠાપાળે તેને અટકાવ્યો, એ વળતે
અંકુશમા રહેલા ગતની દૃષ્ટિ તેના ઉપર પડી. રાત વિચાર
કરવા લાગ્યો કે “અત્યારે મધ્યારેગાએ મારી મુલાકાતે
આવનાને અવશ્ય મહાન પ્રયોજન હોયુ જોઈએ રાત્રી
દરક માણુમના દુઃખ ગમે તેવે પ્રમગે પણ માલગવા
જોઈએ અને ગમે તેરે પ્રયત્ને પ્રજના હુ ખયા મુજા કરવી
જોઈએ ઘણાખગ આધિકારીઓ પ્રતના હુ ખની ઉપેક્ષા
કરે છે, નિયમિત વખત મિનાય તેઓ ની મુલાકાતો લેતા
નથી અને પ્રતને નુકસાનીમા કિતવ દે છે. આ પ્રમાણે
પ્રતની તત્કાળ દાદ નહિ મામળનાગ રાત ૬ મધિક રીઓ
ગત કે અધિકારીને લાયક ન નથી. મારે મારી પ્રતનો
કચિદ ગમે તે વખતે સાબગરી જ જોઈએ અને ખતતે
પ્રયત્ને મુખી કરી જ જોઈએ પ્રત મુખી નો રાજ
મુખી થાય છે, નહિતર પ્રતના કમકમતા કાચ ગતને

નિર્વાંશ કરી નરકની અસહ્ય યાતનામાં નાખે છે.” ઈત્યાદિ વિચાર કરી રાજાએ તત્કાળ તે માણસને પોતાની પાસે આવવા દેવા દ્વારપાળને આજ્ઞા કરી દ્વારપાળ તેને અંદર તેડી લાગ્યો. તે યુવાન પુરૂષે અંદર આવી, રાજાને નમસ્કાર કરી, ચરણ આગળ લેટણું મુક્યું. કેટલીકવાર એકાંતમાં વાતચીત કરી શાંત ચિત્તે તે પાછો ફર્યો.

તે યુવાન પુરૂષના ગયા પછી મહારાજા વીરધવળના મુખ ઉપર અકસ્માત ગ્લાનિ આવી ગઈ. હૃમતું વદન શોકમાં ડુબી ગયું. મુખપર ચળકતું રાજતેજ નિસ્તેજ થઈ ગયું તેના દરેક રોમમાં ચિંતા વ્યાપી ગઈ. ઉંડા અને ઉપજુ વિશ્વાસ મુખમાંથી નીકળવા લાગ્યા. ટુંકાણમાં કહીએ તો રાજા નિશ્ચેષ્ટની માફક સ્તબ્ધ થઈ ગયો.

એ અવસરે રાણી અંપકમાળા અને કનકવતી રાજાની પાસે આવી ઉભી, પણ ધ્યાનમગ્ન યોગીની માફક ચિંતામાં એકાગ્ર થયેલા રાજાએ નેમને ખીલકુલ ઓલાવી નહિ. પોતાના પ્રિય પતિ તરફથી આજે નિત્યની માફક કાંઈ પણ આદરમાન ન મળવાથી તેઓ ગભરાઈ ગઈ. તેઓનું ચિત્ત વ્યગ્ર થયું. વિચારવા લાગી કે આજે સ્વામીની અમારા ઉપર આવી અકૃપા શા માટે? અન્નચુનાં પણ શું અમાનીથી પતિનો કાંઈ અપરાધ થયો છે? આજે નિત્યની માફક પતિ તરફથી ખીલકુલ માન ન મળવાનું કારણ શું? વિગેરે સંકટપ-વિકટપથી ઘેરાયેલી વલ્લભાએ નજીક આવી અને આદ્રે હૃદયે તથા નમ્ર વચને પતિને -

“જીના કરવા લાગી

“સ્વામીનાથ ! શું આજે અમે કાંઈ આપના અપ-
રાધમા આવેલ છીએ ? આપ આટલા બધા ઉદાસ શા-
માટે ? થોડા વખત ઉપર આપ આ મહેલના ઝરૂખામાં
આનંદમાં ફગ્ના હતા અને ચંદ્રાવતીની ગોલા અવલોકતા
હતા આટલા દુઃખ વખતમા આપ આમ ઉદાસ શા માટે-
ને તે વાત આ સહચારિણીઓને જણાવવા લાયક હોય
તો કૃપા કરી જણાવશે ”

પોતાની પ્રિય વલ્લભાઓનો અવાજ કાને પડતાં જ
તે જાગૃત થયો, અને પ્રેમના વચનોથી બોલવા લાગ્યો
કે, ‘ પ્રિય વલ્લભાઓ ! આજે હું એક મોટી ચિંતામા
નિમગ્ન થયો છું અને તેથી જ તમારા આગમનને હું
જાણી ગયો નથી પણ મને આજે જે ચિંતા થઈ છે-
તેનું કારણ જુદું જ છે અને તે ચિંતામા તમારે પણ-
લાગ લેવાનો છે

“ આપણા આ શહેન્તા નિવાસી વલ્લિકપુત્ર ગુણ-
વર્માએ હમણાં મારી પાને આવી પોતાનો ઇતિકાસ
મંજાવ્યો છે અને તેજ ચિંતાનું કારણ છે. ” આ પ્રમાણે
જણાવી મહારાજ વીરધવળ પાછો ગાત થઈ ગયો.

મહારાણી ચંપકમાળા હાથ લેડી નસનાથી રાત્રને
વિનંતિ કરવા લાગી. “ મહારાજ ! આપની ચિંતાનું
કારણ આ સહચારિણીઓને અવશ્ય જણાવવું જ નેઈએ-
આપના કહેવા મુજબ આ ચિંતામાં અમે ઘણી ખુશી
થઈ ને ભાગ લઈશું અને અમારાથી બનતું કરીશું. ”

પ્રિયાનો અત્યાચ્છેદ જોઈ મહાગજ વીન્ધવગે પાનાની ઉદામીનતાના ઘનગુરૂપ ગુણવર્માએ કહેલો વૃત્તાત જાણવો શરૂ કર્યો.

પ્રકરણ ૩ બું

વીન્ધવગની ઉદામીનતાનું કાગળ

“વલ્લભાઓ ! આપણી આ ગદાવતીના લોભન દી અને લોભાકાગ નામના બે વણીકો રહે છે. યથા નામ તથા ગુણ આ ન્યાયને અનુમતીને નામ પ્રમાણે તેમનામા ગુણો છે, તે છતાં મહોદર દોવાવા આપમમા પ્રાનિનાગ છે લોહ વિગેર વ્યાપારના વ્યવનાયકા ધન ઉપાર્જન કરતા નુખમા દિવનો પસાર કરે છે. કાલક્રમે લાભાકરને ગુણવર્મા નામનો પુત્ર વયો, પણ અનેક સ્ત્રીઓનું પાણિ ગ્રહણ કરવા છતાં લોભન દીને કાઈ પણ ન તતિ વધ નહિ ખરેખર ! પુત્ર પુત્રી આદિ મતતિરૂપ ક્રમે પણ પૂર્ણપાર્જિત ગુણાગુણ ઈર્મણીજના અનુચારે જ મળી શકે છે.

એક દિવસ જન્મે ભાઈ દુકાન ઉપજ બેગ હતા, તે અરસામા કોઈ દિવસ નહિ દેખાયેલા, સુદૃઢ આદૃતિવાળો એક યુવાન ક્રમે ક્રમે ત્યાં આવ્યો, સમગ્ર વ્યવહારમા તેમજ વિશેષ વપ્તિક કળામા પ્રીતિ આ વાપ્તિકાએ અદૃષ્ટે ઉપગ્રથી તેને શ્રીમત તરફીને અમતાદિ પ્રદાન વડે તની આગી લક્ષિત કરી. ‘ખરી ન ન છે, કે નિન્સાર’ પ્રોતિ કે ભક્તિ કરનાર વીર પુરો આ પુત્રી ઉપર ચીરલા જ

કેટલેક દિવસે તે વણિકોની કૃત્રિમ પ્રીતિ ભક્તિથી વિશ્વાસ પામેલા આ યુવાન પુરૂષે પોતાની પાસે રહેકું એક તુંબડું થોડા દિવસ રક્ષણ કરવા માટે તેમને સોંપ્યું અને પોતે બહારગામ ગયો. તેઓએ તુંબડાને દુકાનની અંદર ઉંચે બાંધી મૂક્યું. તાપની ગરમીથી પીગળેલાં રસતાં ટીપાંઓ. તે તુંબડામાંથી ગળી ગળીને નીચે પડેલા લોઢાના ઢગલા ઉપર પડ્યાં. તે લોહવેધક રસ હોવાથી તમામ લોઢાનો ઢગલો મુવર્ણમય થઈ ગયો. તે જોતાં જ આ સિદ્ધરસ છે એમ નિશ્ચય કરી તે લોભાંધ વણિકોએ રસ સહિત તુંબડાને કોઈ ગુપ્ત સ્થળે ગોઠવી રાખ્યું.

કેટલાએક દિવસ પછી તે યુવાન પુરૂષ પાછો અંદ્રાવતીમાં આવ્યો અને તે વણિકો પાસે પોતાનું તુંબડું પાછું માગ્યું.

માયાવી વણિકોએ જવાબ આપ્યો કે ઉંદરોએ દોરી દાખી નાખવાથી તુંબડું નીચે પડી કુટી ગયું ને રસ ઢોળાઈ ગયો ! આ પ્રમાણે જવાબ આપી અન્ય તુંબડાના કડકા તેને દેખાડ્યા.

અન્ય તુંબડાના કડકા જોઈ યુવાન પુરૂષ વિચારમાં પડ્યો. તુંબડામાં લોહવેધક રસ છે એ વાત કોઈપણ પ્રકારે આ વણિકોએ જાણી છે અને તેથી લોભાંધ થઈ મારા તુંબડાને છુપાવે છે.

યુવાન પુરૂષે વણિકોને જણાવ્યું “ શેક માફ તુંબડું મને પાછું આપો, આ કડકા તે તુંબડાના નથી જ. કપટથી જુડો ઉત્તર ન આપો. તમે ન્યાયવાન છો. મે

વિદ્યાસી થઈને તમને તુંબડું સોંપ્યું છે. જો પાછું નહિં આપો તો મહાન્ અનર્થ થશે. હું કોઈ પણ રીતે તેનો ખદસો લોધા વિના રહેવાનો નથી. ” ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારે તે બન્નેને સમજાવ્યા, પણ તે અજ્ઞાન વણિકોએ તેના કહેવાની બીલકુલ દરકાર ન કરી. યુવાન પુરૂષ વિચારવા લાગ્યો. “ જો આ વાત હું રાજાને જણાવીશ તો તો રાજા લોભથી તે તુંબડું લઈ લેશે. કારણ કે લક્ષ્મી દેખી કોનું મન લલચાતું નથી ? બીજી બાબત આ વણિકો સહેલાઈથી મને તે પાછું આપે તેમ પણ જણાતું નથી. હજી મારે ઘણું દૂર જવાનું છે, માટે વખત શુભાવશે તે પણ અનુકૂળ નથી. ત્યારે હવે છેલ્લો ઉપાય જ આ વણિકો ઉપર અજમાવવો. શરૂં પ્રતિ શાઠ્યં કુર્યાત્ ” - શેઠની સાથે શકપણું જ કરવું, ધુર્તની સાથે ધુર્ત થવું, અને સરલની સાથે સરલ થવું યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી પોતાની પાસે સ્થંભિની વિદ્યા હતી, તે વિદ્યાની પ્રબળતાથી બન્ને લાઇને સ્થંભી તે પુરૂષ ત્યાંથી કોઈ ઠેકાણે ચાલતો થયો.

તે વિદ્યાના યોગથી તેઓ એવી રીતે સ્થંભાઈ ગયા કે તેમના અંગોપાંગો આમનેમ બીલકુલ હરી હરી ન શક્યાં, પણ એક સ્થંભની માફક સ્થિર થઈ હિલા જ રહ્યા, થોડા વખતમાં તો તે બન્નેની સંધિઓ-સંધિઓ તુટવા લાગ્યા, અને જોરથી બુમો પાડવા લાગ્યા કે ‘ અમે મરી જઈએ છીએ, કોઈ અમારું રક્ષણ કરો ! રક્ષણ કરો ! ! ’

આ દુનિયાના પામર છવેા કર્મ કરતી વખતે ખીલ-
કુલ આગામી દુઃખની દરકાર કરતા નથી. પણ વર્તમાન
કાળને જ દેખે છે. આવાં દુષ્ટ કર્મોનાં ફળો ભોગવવાં
પડશે કે કેમ ? તેની આગાહી પણ ખીલકુલ કરતા નથી;
પણ જ્યારે તે વિપાકો ઉદય આવે છે ત્યારે તેમાંથી
છુટવા માટે આમ તેમ ફાંફાં મારે છે, ઉપાયો કરે છે
અને આર્ત સ્વરે રૂદન કરે છે. પણ તેમ કરવાથી તેઓના
છુટકારો થવાનો નથી જેવા પરિણામે જે કર્મ જાંધ્યું
છે તેવા જ તીવ્ર યા મંદ વિપાકે તેનાં ફળો ભોગવવાં જ
પડે છે. માટે દુઃખથી ઉદ્ધિગ્ન થનારા છવેાએ
કર્મ કરતી વખતે જ સાવધાન રહેવાની જરૂર છે, કે જેથી
તેના કટુક વિપાકો ભોગવવાનો અવસર જ ન આવે. ”

વિશ્વાસઘાત મહાનૂ પાપ છે. વિશ્વાસઘાત કરનારાઓ
અધોગતિમાં જાય છે અને સૌરવ જેવી હાલતમાં પોતાની
જીંદગી ગુમરે છે

આ વણિકેને પોતાના પાપનો—વિશ્વાસઘાત કરવાનો
અત્યારે પશ્ચાત્તાપ થયો, પણ અવસર વિનાનો
પશ્ચાત્તાપ નકામો છે. તે પશ્ચાત્તાપથી અત્યારે
તેઓ છુટી શકે તેમ નહોતા. કારણ કે ‘ તીવ્ર
કર્મનો વિપાક પણ તીવ્ર જ હોય છે. ’ તે
યુવાન પુરૂષ તો નિઃસ્પૃહની આશ્ક ત્યાંથી દૂર ચાલ્યો ગયો
હતો, એટલે તેમના દુઃખનો અંત ત્યાં જ આવે તેમ
નહોતો જ. આ વાર્તા શહેરના મોટા ભાગમાં પ્રસરી ગઈ.

ઠેકાણે ઠેકાણે જાન્ને વણિકોને લોકો ફીટકાગ આપવા લાગ્યા અને ઉગ્રકર્મના ફળો આ લવમાં જ મળે છે, એમ નિશ્ચય કરી હજવાકર્મી છવે તેવા ઘોર ગાકારોથી અત્યારથી જ પાછા ફરવા લાગ્યા.

આ અવસરે લોભાકર્મનો પુત્ર ગુણવર્મા કોઈ કાર્ય પ્રમંગે કેટલક દિવસથી અન્ય ગામ ગયો હતો, તે આ વાત માંભળી ઘે-આવ્યો. પોતાના પિતાની તથા કાકાની આવી અધમ દશા જોઈ તેને ઘણુ લાગી આવ્યું, ગુણવર્મા ઉદાર દીલનો નિર્લોભી અને વિચારશીલ હતો. લોકોમાં થતા આ અપવાદો તેનાથી નહન ન થયા. બીજી બાજુ પોતાના વડીલોને દુઃખી થતા જોવું તે પણ ચોગ્ય ન લાગ્યું. તેણે તત્કાળ અનેક મંત્ર તંત્રવાદિઓને તેડાવ્યા અને પાણીની માફક પેમાંના વ્યય કર્યો, અનેક ઉપાય કર્યા, અનેક મંત્ર તંત્રવાદિઓ આંવ્યા, પણ જે ત્રિન કર્મોથી ડનાયેલો હોય તેનો તે વિપાકો ભોગવ્યા સિવાય છુટકો કેવી રીતે હોય ? પાણી ઉપર થતા પ્રહારની માફક તેઓના મરેલા સર્વ ઉપાયો નિષ્ફળ નીવડ્યા, એટલું જ નહિ પણ હજવે હજવે તેમની પીડામા વધારો થતો રહ્યો ગુણવર્મા નિરાશ થયો, કોઈ ઉપાય લાગુ ન પડવાથી મંત્રવાદિઓને વિમર્જન કર્યો.

પ્રકરણ ૪ યુ

યુવાન પુરૂષની શોધ

ઋદ્ધિથી પૂર્ણ છતાં મનુષ્યોથી શૂન્ય એક શહેરની આગળ ઉભો ઉભો યુવાન પુરૂષ વિચાર કરે છે કે “હવે હું ક્યાં જાઉં ? તે અજાણ પુરૂષની શોધ કેવી રીતે કરું ?” પોતે તો તેને ઓળખતો નથી, તેને ઓળખનાર સાથે આવેલ માણસ તો ખીમાર થવાથી રસ્તામાંથી પાછો ફર્યો તેનું નામ ઠામ, કે આકૃતિ વિગેરે હું કાંઈ જાણતો નથી. ફરી ફરીને ધાક્યો. અનેક શહેરો, ગામો, આશ્રમો વિગેરે શોધી વળ્યો, પણ તેનો તો પત્તો લાગતો જ નથી. અથવા તે આટલામાં જ હોય છતાં હું તેને કેવી રીતે ઓળખી શકું ?” વિગેરે, વિચારોથી અને રસ્તાના પરિશ્રમથી ખિન્ન થયેલ તે પુરૂષ, આ શૂન્ય શહેરોમાં વિશ્રાંતિ માટે પ્રવેશ કરે છે, તેવામાં સુંદરાકૃતિવાળો એક પુરૂષ ત્યાં તેનામાં જોવામાં આવ્યો.

તે પુરૂષને, આ શહેરમાં દાખલ થતા પુરૂષનો કાંઈ અપેક્ષા જરૂરીયત હોય નેમ તેના શહેર ઉપરથી જણાતું હતું. શહેરમાં દાખલ થતા પુરૂષને જોઈ તે પુરૂષ ખોલી ઉઠ્યો.

“હે વીર પુરૂષ ! તું કાણ છે ? અને ક્યાંથી આવ્યો છે ?” તે સાંભળી શહેરમાં પ્રવેશ કરનાર પુરૂષે જણાવ્યું કે “ભાઈ ! હું વટેનારું છું; દેશાટન કરતાં રસ્તાના

પરિશ્રમથી ખેદ પામી, વિશ્રાંતિ માટે આ શહેરમાં પ્રવેશ કરે છે ”

“ તમે પોને કોણ છે ? એકલા કેમ દેખાઓ છો ? આ શહેર ઋદ્ધિથી પૂર્ણ છતાં મનુષ્યોથી શૂન્ય શા માટે ? આ નગરીનું નામ શું ? વિગેરે તમે મને જણાવશો ? ” શહેરમાં પ્રવેશ કરનાર પુરુષે આ સર્વ પ્રશ્ન તેને પૂછ્યા

વટેમાર્ગીનાં આવાં વિનય ભરેલાં વચનો સાંભળી ઘણે પુરુષી વર્ષ તે પુરુષ કહેવા લાગ્યો.

“ હે ભદ્ર ! આ કુશવર્ધન નામનું શહેર છે. વીર-પુરુષોમાં અગ્રેસરી સૂરનામનો રાજા અહીં રાજ્ય કરતો હતો. તેને જયચંદ્ર અને વિજયચંદ્ર નામના અમે બે પુત્રો હતા. આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં મારા પિતા આ ક્ષાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી દેવભૂમિમાં જઈ વસ્યા “ ખરેખર નામ તેનો નાશ છે. દેહધારી જીવોનાં આયુષ્યો ગમે તેટલાં મોટાં હોય તથાપિ અવશ્ય તેનો અંત આવે છે ”

મારા પિતાના મૃત્યુબાદ મારો જ્યેષ્ઠબંધુ જયચંદ્ર રાજ્યાસન પર આવ્યો. મારા વડીલ બંધુએ મને રાજ્યનો ભાગ ન આપ્યો, તેથી મારું અપમાન થયેલું સત્ત્વ આ રાજધાની મુકી હું બીજે સ્થળે આશ્રય ગયો. રસ્તે આવતાં ચંદ્રાવતી નગરી આવી; તે નગરીના બહારના ઉદ્યાનમાં એક વિદ્યાસિદ્ધ સિદ્ધપુરુષને મેં ભેટ્યો. પણ તે સિદ્ધ પુરુષ અતિસારના રોગથી એવી રીતે પીડાતો હતો કે તેનાથી જરા માત્ર ચલાતું કે બોલાતું નહોતું. તેની આવી અવસ્થા ભેઈ મને નિઃસ્વાર્થપણે દયા આવી.

દુઃખાં મનુષ્યોને જોતાં નિસ્વાર્થપણે જેને દયા નથી અવતી તે મનુષ્યો મનુષ્ય નામ ધરાવાને લાયક નથી, જ્યારે પોતે દુઃખી હોય છે ત્યારે તે દુઃખમાંથી મુકાવા મ.ટે પોતે ઇચ્છા કરે છે, બીજા મનુષ્યોની મદદ માગે છે, એવી દુઃખી અવસ્થામાં કોઈ થોડી પણ મદદ આપે તો પોતે ઘણો ખુશી થાય છે. આ પ્રમાણે જાતિ અનુભવ છતાં તે મનુષ્ય, બીજાને દુઃખી અવસ્થામાં સહાય ન આપે તો તે વિચારશૂન્ય મનુષ્ય ખરેખર નરપશુ જ સમજવો. આવા કૃત્તવ્ત મનુષ્યો દુનિયાને ભારભૂત છે જ્યાં મારા-પણાની અને સ્વાર્થ પણાની વૃત્તિઓ હોય છે, ત્યાં પરમાર્થ વૃત્તિઓ કે ધાર્મિક લાગણીઓ ટકી રહેતી નથી, મહાત્માઓ તો પોકાર કરીને કહે છે કે “ તમારે સુખી થવું હોય તો બીજાને નિઃસ્વાર્થ ખુદ્ધિએ સુખી કરો. ” જ્યાં સ્વાર્થ સિદ્ધ થવાની આશા હોય છે ત્યાં તો મદદ કરનાર અધમ પ્રાણીઓની આ દુનિયામાં કાંઈ જોટ નથી; પણ સ્વાર્થ ત્રિવાય અન્યને જ્યાં ઓળખાણ પણ ન હોય તેને મદદ કરી, શાંતિ આપનાર વિરપુરુષો વિદલા જ હોય છે.

કોઈપણ વસ્તુની ઇચ્છા સિવાય, કેવળ હરુણામય દૃષ્ટિથી મેં તે સિદ્ધ પુરુષને એવી રીતે ઐવધ ઉપચારની મદદ કરી કે થોડાજ દિવસમાં શરીરે તદ્દન નિરોગી થયો.

નિરોગી થયેલા તે સિદ્ધ પુરુષે મારું નામ, કામ વિગેરે પૂછ્યું. દુઃખમાં મારી ઉપર ગુજરેલી હકીકત મેં તેને જણાવી.

“ સામો માણસ (જેને મદદ કરી છે તે) સમર્થ હો કે અસમર્થ હો, તથાપી નિસ્વાર્થપણે, દયાથી આર્દ્ર પરિણામે જે મદદ કરી છે, તેનો ખદલો પ્રગટ કે ગુપ્ત રીતે તેને મળ્યા સિવાય રહેતો નથી સ્વાર્થી જીવો વર્તમાન કાળને જીવે છે, અને તેથી તત્કાળ લાલ દેખાય તોજ ખીજને મદદ કરે છે, પણ ઉત્તમ મનુષ્યોની દૃષ્ટિ ભવિષ્યકાળ સુધી લંબાય છે અને સર્વ જીવોને તે પોતાની માફક ગણે છે અને તેથીજ તેઓ કાંઈપણ ઈચ્છા સિવાય પણ ખીજને મદદ કરે છે. ”

પ્રસન્ન થયેલા તે સિદ્ધપુરૂષે પાઠસિદ્ધ (જોલવા માત્રથી તે વિધાના શુણ્ણને આપનાર) સ્થંભિની (ખીજને સ્થંભી લેવાની) અને વશીકરણની (ખીજને વશ કરવાની) એ બે વિદ્યાઓ મને આપી, અને એક રસનું ભરેલું તુંબડું આપી મને તેણે જણાવ્યું. કે “ આ તુંબડાનું તારે સારી રીતે રક્ષણ કરવું. આ રસ મેં ઘણી મહેનતે મેળવ્યો છે, આ રસ લોહવેધી છે. જેના એક ખિંડુ માત્રના સ્પર્શથીજ લોહનું સુવર્ણ-લોહાનું સોનું થઈ શકે છે. મારી દુઃખી અવસ્થામાં તેં મને ઘણી મદદ કરી છે. તું મને ખીલકુલ જોગખતો નથી, તેમ મારા તરફથી તને કાંઈ મળે તેવી આશા પણ નહોતી. કારણ કે ધનાઢય માફક મારી પાસે તેવો ખાદ્ય આડંબર કાંઈ નહોતો, તથાપિ કેવળ કરૂણાદૃષ્ટિથી તે મદદ કરી છે એજ તારી ઉત્તમતા સૂચવી આપે છે. આ વિદ્યા અને તુંબડાથી એક મહાનૂ રાજ્ય સંપદા તું મેળવી શકીશ, પરમાત્મા તારા

લલા કર્તવ્યનો બદલો તને આપે અને તારા મનોરથો સિદ્ધ કરે, ” ઈત્યાદિ શિક્ષા અને આશીર્વાદ આપી તે સિદ્ધપુરૂષ શ્રીગિરિના પહાડ તરફ ચાલ્યો ગયો.

“ સિદ્ધપુરૂષે પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારને તેનો બદલો શક્તિ અનુસારે વાળી આપ્યો. કરેલા ઉપકારને ભૂલી જનારા, શક્તિ છતાં પ્રત્યુપકાર-સામે ઉપકાર નહિ કરનારા મનુષ્યો ધિક્કારને પાત્ર છે. લલે કૃતઘ્નો કરેલો ઉપકાર ભૂલી જાય, બદલો ન આપે; છતાં પરિણામની વિશુદ્ધિપૂર્વક ઉપકાર બુદ્ધિથી કરેલો પરોપકાર તેને તેનાં મીડાં ફળો અવશ્ય આપે છે કારણ કે પરિણામની વિશુદ્ધિ કે ભાવના થતાંજ કર્મ નિર્જરા કે, શુભકર્મની-પુણ્યની પ્રાપ્તિ અવશ્ય તેને થાય છે આ સ્થળે વિજયકુમારની નિઃસ્વાર્થી પરોપકારની લાગણી અને સિદ્ધપુરૂષે વાળેલો ઉપકારને બદલો, આ બે વાત વાંચનારાએ અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવી અને અવસર મળ્યે તેમ કરવા બૂલવું નહિ. ”

સિદ્ધપુરૂષની શિક્ષાનો સ્વિકાર કરી હું ચંદ્રાવતી નગરીમાં ફરવા લાગ્યો. ફરતાં ફરતાં લોભનંદી અને લોભાકર નામના વણીકોની દુકાને ગયો. વ્યવહારમાં નિપુણ તેમજ કપટકળામાં પણ નિપુણ તે વણીકોએ મારો ઘણો આદર-સત્કાર કર્યો અને એવી રીતે મારી લક્ષિત કરી મને સ્વાધીન કરી લીધો કે જેથી વિશ્વાસ પામી, તે રસતું તુંબકું થોડો વખત સાચવવા માટે તેઓને સોંપી આપીજો ગામ ગયો.

લક્ષ્મીપુરીમાં કેટલાક દિવસ રહી, માતાને મળવા ઉત્કંઠિત હું સ્વદેશ જવા પાછો ફર્યો. રસ્તામાં તે રસતું તુંબડું લેવાને ચંદ્રાવતીમાં શેઠની દુકાને ગયો, પણ કોઈ કારણથી તે લોહવેધક રસ છે ' એ ખબર શેઠને પડવાથી મન જુકો ઉત્તર આપી, તે લોભાંધ વણિકોએ રસતું તુંબડું પાછું ન આપ્યું ત્યારે છેવટે તેમના કર્તાવ્ય પ્રમાણે શિક્ષા આપી હું ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. ફરતો ફરતો આંહી આવ્યો, તેવામાં આ મારા પિતાની રાજધાની સર્વથા ઉજ્જડ-વેરાન જેવી થયેલી મેં જોઈ.

વાંચેકોને યાદ હશે કે પોતાના પિતા તથા કાકાને મુક્ત કરવા માટે ગુણવર્માએ કરેલા અનેક ઉપાયો નિર્થક ગયા ત્યારે નિરાશ થઈ તે મહાનૂ ચિંતામાં પડ્યો હતો. છેવટે વિચાર કરતાં તેણે એવો નિર્ણય કર્યો કે, જેનાથી આ દુઃખરૂપ અગ્નિ પ્રકટી છે તેનાથીજ તે શાંત થશે, તેનુંજ શરણ લીધા સિવાય છુટકો નથી, એમ નિશ્ચય કરી તે માણસને ઝાળખનાર એક સહાયકને સાથે લઈ આ યુવાનની શોધમાં તે નીકળી પડ્યો હતો. રસ્તામાં મહાયક બીમાર પડવાથી તેને મૂકી દઈ ગુણવર્મા જાતેજ તે યુવાનની શોધ કરતો આંહી શૂન્યનગરમાં આવી ચઢ્યો છે અને વહાલાના દુઃખે દુઃખી થઈ ગુણવર્મા જેની શોધ કરતો હતો તેજ આ શૂન્યનગરમાં મળી આવ્યો. તે આ કુશવર્ધનપુરના સૂરચંદ્ર રાજાનો વિજયચંદ્ર નામનો કુમાર છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

કુશવર્ધન ઉજ્જડ થવાનું કારણ શું ?

મારા પિતા તથા કાકાને સ્થાન કરનાર આ પોતે જ છે એમ જાણી ગુણવર્માને હિંમત આવી; ‘જ્યાં સુધી વિજયચંદ્રના સંપૂર્ણ ઇતિહાસથી હું માહિતગાર ન થાઉં ત્યાં સુધી મારી વાત મારે પ્રકટ નજ કરવી’ એમ નિર્ણય કરી ગુણવર્માએ જણાવ્યું. ‘લાઈ! આગળ કહો. આ નગરી શૂન્ય કેમ થઈ?’

વિજયચંદ્ર જણાવ્યું “આ નગરી મનુષ્યોથી શૂન્ય જોઈ મને બહુ લાગી આવ્યું. દેવનાઈ શહેર આજે રમસાન સરખું જોઈ મન આકુળવ્યાકુળ થવા લાગ્યું અનેક સંકટપ, વિકટપો ઉઠ્યા, પણ મનનું સમાધાન નજ થયું. છેવટે ઉત્સાહ અને હિંમતથી આ નગરી ઉજ્જડ થવાનું કારણ શોધવા મેં નિર્ણય કર્યો. નગરીમાં ચારે બાજુ હું ફરવા લાગ્યો, પણ મારા સિવાય બીજું કોઈ પણ માણસ જોવામાં ન આવ્યું. છેવટે મેં રાજમંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યાં મારા જ્યેષ્ઠબાઈની વિજયા નામની પત્ની એકઠી મારા જોડામાં આવી. અને પૂછું નેત્રોથી તે રડવા લાગી. મેં તેને ધીરજ આપી. આ નગરીનું શૂન્ય થવાનું કારણ પૂછ્યું.

વિજયાએ જણાવ્યું, થોડા વખત ઉગર લાલ વસ્ત્ર પારક માત્ર માત્રના ઉપવાન કરવાવાળો એક તપસ્વી આંહી

આવ્યો હતો તેના તરફ આ શહેરની પ્રજાની વિશેષ ભક્તિ હતી. તમારા વડીલબંધુએ માસ ઉપવાસનું પારણું કરવા માટે એક વખત નિમંત્રણ કરી, રાજાના નિમંત્રણને માન આપી તે મહેલમાં જમવા આવ્યો. તેના પારણા માટે સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવી જમવા બેસાડ્યો અને વિશેષમાં જમતી વખતે તેને પવન ઉઠાડવા મને આજ્ઞા કરી. સ્વામીની આજ્ઞાને માન આપી તે કામ મારે બળવનું પડ્યું, અહા ! ભક્તિની પણ મર્યાદા હોવીજ જોઈએ. નવીન યૌવન, સુંદર રૂપ, અને સુંગારથી ભરપૂર મારા શરીરને જોઈ તે પાખંડીનું મન વિક્ષિપ્ત થયું.

ખરેખર તપસ્વીઓનું પણ મન સુરૂપા સ્ત્રીઓને જોઈ ચલિત થઈ જાય છે અને આજ કારણથી વીતરાગ દેવે યોગીઓને સ્ત્રીઓના સહવાસથી દૂર રહેવાનું ફરમાન કર્યું છે. જુઓ કે દરેક યોગીઓ માટે કે તપસ્વીઓ માટે આમ બનતું નથી કે તેમનું મન ચલિત થઈ જાય. છતાં તત્ત્વજ્ઞાનમાં પૂર્ણ પ્રવેશ નહિ કરનાર, અજ્ઞાન કષ્ટ કરનાર, સ્વ-પરના વિવેકને નહિ જાણનાર, કે પ્રથમ અભ્યાસીઓના સંબંધમાં આવા પ્રસંગો બનવાનું સુલભ છે. સત્તામાં રહેલાં કેટલાંક કર્મોના એવો સ્વભાવ છે કે નિમિત્ત પામી તે કર્મોના ઉદય થાય છે, તે અવસરે આત્મજ્ઞાનમાં પ્રમાદી અને સ્વસ્વરૂપ ભૂલેલા અભ્યાસીઓ પ્રબળ કર્મોદયને રોકવા અસમર્થ થઈ. તન, મન, ઉપરથી પોતાનો કાળુ સત્તા જોઈ દેઈ અકાર્યમાં

પ્રવૃત્ત થાય છે, માટે આત્મદશા પ્રગટ કરનાર છવોએ તેવાં નિમિત્તોથી વારંવાર દૂર રહેવું એજ કાયદાજનક છે.

“ તે તપસ્વી જમતાં જમતાં પોતાનું લાન ભૂલી ગયો, તપસ્વાથી ગ્લાનિ પામેલા શરીરમાં કામે કોઈ પ્રબળ બુદ્ધિ ઉશ્કેરી મૂક્યો, જેથી દુર્બળ શરીર પણ પ્રબળ થઈ આવ્યું. તે અવસરે તો તે જમીને પાછો ગયે, પણ રાત્રીએ તે મોહાધીન, કામાંધ, તપસ્વી ગોધાના પ્રયોગથી મારા મહેલમાં દાખલ થયો અને મારી પાસે વિવયની યાચના કરવા લાગ્યો. જ્યારે તેનું કહેવું મેં માન્ય ન કર્યું ત્યારે મને સામ, દામ, દંડ અને ભેદનાં વચનોથી દમ ભરાવી હરેક રીતે કનડવા લાગ્યો.

આ તપસ્વી હોવાથી તેનો વધ ન થાય તો સારું એમ ધારી મેં પણ સામ, દામ, દંડ અને ભેદનાં વચનોથી ઘણું સમજાવ્યો; છતાં તેનો વિષયાંધતાનો રાગ જરામાત્ર એાછો ન થયો. આમ અમારા જન્નેની રકબક ચાલતી હતી તેવામાં શયન કરવાનો વખત થતાં તમારા વડીલ બંધુ મહારાજ જયચંદ્ર દ્વાર આગળ આવી પહોંચ્યા અને અમારા આપસમાં થતા આલાપો છુપી રીતે તેમણે સાંભળ્યા. સાંભળતાંજ તત્કાળ ક્રોધાતુર થયેલા ગાજએ તે અપરાધી તપસ્વીને પોતાના માણસો પાસે બંધાવી લીધો. પ્રભાત થતાં જ તેનાં કુકર્મો સાંભળી લોકોથી હાંસી કરાતા, રાજથી નિંદા કરાતા અને પગલે પગલે અપમાન પામતા. તે તપસ્વીને, ચોરોની, માફક રાજએ ગરદન મરાવ્યો.

મરતી વખતનાં કાંઈક શુભાશુભ પરિણામથી, તથા અસાન તપસ્યાનાં કાંઈક પુણ્યથી, મરણ પામ્યા બાદ રાક્ષસ જાતિના દેવોમાં તે રાક્ષસપણે ઉત્પન્ન થયો.

ગાપસના ભવમાં થયેલ પોતાના અપમાનને યાદ કરી, રાજા અને પ્રજા વિપર વૈર ધારણ કરતો તે આંહી આગ્યો.

‘હું તેજ તપસી છું કે જેને રાજાએ મારી નાંખાગ્યો હતો. મારું વૈર હું વાળવાનો છું!’ આ પ્રમાણે રાજા અને પ્રજાને જણાવી, રાજાને તેણે તત્કાળ મારી નાંખ્યો અને પ્રજાનો સંહાર કરવા લાગ્યો, મરણના ભયથી ત્રાસ પામેલી પ્રજા, પોતાનો જીવ બચાવવા માટે જેમ નસાયું તેમ આ રાક્ષસના પંજામાંથી નાશી છુટી અને કેટલકને તેણે મારી નાંખ્યા. આજ કારણથી ઋદ્ધિથી ભરપુર છતાં મનુષ્યોથી શુન્ય આ નગરી થઈ છે.

હું પણ ભયથી નાસી જતી હતી, તેવામાં રાક્ષસે મને પકડી લીધી અને જણાવ્યું કે ભદ્ર ! તારા માટે તો આ મર્વ મારો પ્રયાસ છે. જો તું આંહીથી નાસી જઈશ તો ગમે તે સ્થળેથી પણ તને પાછી પકડી લાવીશ, માટે તારે આ રાજમહેલ મૂકી કોઈ પણ સ્થળે જવું નહિ તેમ ભય પણ ન રાખવો. હું તારું રક્ષણ કરીશ અને તારી મર્વ ચિંતા પણ હું જ કરીશ.’ આ પ્રમાણે જણાવી તે રાક્ષસે મને આંહી રોકી છે. દિવસે તે કોઈક સ્થળે જાય છે, રાત્રીએ પાછો આવે છે, આ પ્રમાણે મારા દિવસો આંહી નિર્ગમન થાય છે.

વિજયચંદ્ર કહે છે, “ હે વટેમાર્ગી ! આ ઇતિહાસ સાંભળી મેં વિજયા રાણીને કહ્યું કે, હે ભોળઈ ! જો તું આ રાક્ષસનું કાંઈ પણ મર્મસ્થાન ગુહ્યવાત જાણતી હોય તો તે કહી બતાવ કે જેથી તે રાક્ષસને છૂતી, રાજ્ય અને મારા ભાઈનું વેર હું વાળું ! ”

વિજયા રાણીએ જણાવ્યું કે “ જ્યારે આ રાક્ષસ સૂવે છે, ત્યારે જો તેના પગનાં તલીયાં ધીથી મર્દન કરવામાં આવે તો તે ઘણા વખત પર્યંત અચેતનની માફક મહા નિંદ્રામાં પડી રહે છે એ અવસરે તમારામા જે શક્તિ હોય તે ફેરવવી જોઈએ તોજ રાક્ષસને સ્વાધીન કરી શકશો, પણ તેમાં વિશેષ એટલો છે કે, સ્ત્રીના હાથવતી મર્દન કરવાથી તેને નિદ્રા આવતી નથી, પણ પુરૂષના હાથવતી મસલવામાં આવે તોજ નિદ્રા આવે છે. તેમજ પગને અભ્યંગન કર્યા પહેલાં જો તેને માલમ પડે કે ‘ આ પુરૂષ છે ’ તો તે પાદમ્રક્ષણ કરવા ન આપે, એટલું જ નહિ પણ પાદમ્રક્ષણ કરનારને મારી પણ નાંખે. ”

આ પ્રમાણે મારા બંધુની પત્નીનું કહેલ શહેર ઉજ્જડ થવા વિગેરેનું વૃત્તાંત સાંભળી કોઈ પણ તેવા ઉત્તમ મહાયકની શોધમાં હું ફરતો હતો. એટલામાં હે ભાઈ ! અકસ્માત્ મને તારું દર્શન થયું છે, તો “ હે ઉત્તમ નર ! તું મને સહાય કર, જેથી હું તે રાક્ષસને મારે સ્વાધીન કરું. તારા જેવા ઉત્તમ નરો અન્યને ઉપકાર કરવા માટે જ પૃથ્વી પર જન્મ પામે છે. ”

સભ્યનો સ્વધાર્યમાં પરાડમુખ રહી પરધાર્ય કરવામાં ઉદ્યમવંત રહે છે. આ ચંદ્ર ચાંદનીથી પોતાનું ઠલું પોતામાં રહેલું મુગનું લાંછન અથવા કાળાશ ફર ન કરતાં વિશ્વને ધવલ ઉજ્જવળ કરે છે.

હુઃખી જીવોને ભેઈ, તેનાં હુઃખો ફર કરવાના સંબંધમાં શોથ કરતાં સંતપુરુષને જે હુઃખ થાય છે તેટલું જ હુઃખ પોતાનાં હુઃખો ફર કરવા માટે તેઓ પ્રયત્ન નથી કરતા.

અન્ય જીવોનું ટાઢ, તાપથી રક્ષણ કરવાને માટે પીલાવું પીંજવું, રેંટિયાથી કંતાવું અને કુચથી તાડિત થવું, વિગેરે કેટલું બધું હુઃખ આ કપાસે અંગીકાર કર્યું છે ?

આ વૃક્ષો સૂર્યના તાપને સહન કરી જીવોને છાયા આપે છે. સૂર્ય આકાશમાં પર્યટન કરવાનો ફરવાનો શ્રમ કરે છે સમુદ્ર નાવ, જહાજ વિગેરેના ક્ષોભને સહન કરે છે કાચજો નૃપૃથ્વીના ભારને સહન કરે છે વરસાદ વરસવાનો કલ્લેશ સહે છે પૃથ્વી સર્વ જીવોને આશ્રય આપે છે શું આ સર્વને પર ઉપકાર કરવા સિવાય બીજું કંઈપણ કારણ છે ? નહીંજો શું પાણી પીએ છે ? વૃક્ષો શું ફળ ખાય છે ? વરસાદ શું ધાન્ય લક્ષણ કરે છે ? કેવળ આ સર્વનો પરિશ્રમ પરોપકર માટે જ છે

* કાચજા ઉપર આ સર્વ પૃથ્વી રહી છે, એવી અન્ય દર્શનકરોની માન્યતાનો પરોપકારની પ્રુષ્ટિ સાથે, ઉદ્દેશ્ય છે.

હે નરોત્તમ ! તારી મદદથી શહેર પાછું પૂર્વની સ્થિતિમાં આવશે, પ્રજાને જીવિતવ્ય મળશે, મને રાજ્ય પ્રાપ્ત થશે, અને દુનિયામાં યશ વિસ્તરશે; આ સર્વનું કારણ તું પોતે થઈશ માટે આ અવસરે તું મને મદદ કર ”

આ પ્રમાણે વિજયચંદ્રે કહેલ સર્વ વૃત્તાંત, અને મદદ માટેની પ્રાર્થના શુભવર્માએ શાંતચિત્ત શ્રવણ કરી.

પ્રકરણ ૬ કું

અપકારી ઉપર ઉપકાર

રાત્રિદેવીએ પોતાનો કાળો પછેડો આ પૃથ્વીપટ પર ખીછાવી દીધો છે. અંધકાળનું સામ્રાજ્ય વર્તી રહ્યું છે, શુન્ય નગરમાં મનુષ્યોનો તો શું પણ જનાવરો શુદ્ધાનો શબ્દ સંભળાતો નથી. શહેરના સર્વ ભાગમાં શાંતિ પ્રકરી રહી છે. આવે વખતે જયચંદ્ર રામના મહેલમાં બે યુવાન પુરૂષો દરેક જાતની સામગ્રીઓ સંગ્રહ કરી ગ્રામ રીતે ભરાઈ રહેલા છે. કાંતો કાર્ય સિદ્ધ થાય છે અને કાંતો શરીરનો નાશ થાય છે, એજ ભાવના બેઠતા અંતઃકરણમાં રમી રહી છે.

આ બેઉ પુરૂષો ચાલતા પ્રકરણના નાયક વિજયચંદ્ર અને શુભવર્મા છે. પરોપકાર કરવામાં તત્પર શુભવર્મા વિચાર કરે છે કે “ હેના નાશથી પણ પરને ઉપકાર કરવો, તેમજ મારા ઉપકારથી વશ થયેલો વિજયચંદ્ર,

પોતાના ક્રોધને ચાત કરી મારા પિતા તથા કાકાને મુક્ત કરશે. કારણ કે તેણે જ તેમને સ્થંભિત કર્યા છે ”

અહા ! દેવું પુત્રનું પિતૃવાત્સલ્ય ! કેવી ભક્તિ ! કેવો પ્રેમ ! પિતાને હુ.ખથી મુક્ત કરવા માટે આવા હુદ્દ રાક્ષસના પંજમાં સપડાવ નું પણ તેને સ્વીકાર્યું છે, કેમકે અત્યારે રાક્ષસના ચરણ ધીથી મર્દન કરવાનું કામ તેને સોંપવામાં આવ્યું છે.

વિજયચંદ્ર કહે છે “ શુભવર્મા ! તમે જ્યારે રાક્ષસના ચરણનું ધીથી મર્દન કરશો, એ અવસરે, સ્થંભિની વિધનો એક હજાર ભાગ કરી અંતમૂહૂર્તમાં હું તેને સ્થંભીને સ્વાધીન કરી લઇશ. ” આ પ્રમાણે પરસ્પર સંકેત કરી શાંતપણે તે બન્ને યુવકો રહ્યા છે. એ અવસરે જાણે બીજો જ અંધકાર હોય નહિ, તેમ ભય આપતો રાક્ષસ તે મહેલમાં દાખલ થયો. દાખલ થતાં જ તે બોલવા લાગ્યો. અરે ! આજે આ મહેલમાં મનુષ્યની ગંધ ક્યાંથી આવે છે ! ભદ્રે વિજયા ! શું મહેલમાં આજે કોઈ મનુષ્યો આવ્યા છે ? તેની ખબર હોય તો તું કહે. હું તેઓને હમણાં જ પ્રાણથી મુક્ત કરું.

વિજયાએ જવાબ આપ્યો. “ હા હું પોતે જ માનુષી છું. આંહી તમારા ભયથી બીજા મનુષ્યોનો પ્રવેશ ક્યાંથી હોય ? ” આ પ્રત્યુત્તર સાંભળી વિશ્વસ્તપણે રાક્ષસ એક પલંગ ઉપર મુતો. વિજયા તત્કાળ ત્યાંથી એક બાજુ ખસી ગઈ, તેને બદલે રાણીનો વેશ પહેરેલ શુભવર્મા

ત્યાં બેસી ગયો, અને સાહસ કરી ઘાંધી રાક્ષસનાં પગનાં તળીયાં મદન કરવા લાગ્યો, આ બાબુ વિજયચંદ્રે પણ સ્થંભિની અને વશકરણી વિધાનો બપ શરૂ કર્યો, મનુષ્યોની ગંધ આવવાથી રાક્ષસ વારંવાર પલંગમાંથી બેઠો થાય છે, ત્યારે ગુણવર્મા પણ ઘણી ઝડપથી તેના પગ મદન કરે છે. પગ મદનથી વિશેષ સુખ થતાં ઘોડા જ વખતમાં રાક્ષસ નિદ્રાગ્રુની માફક શય્યામાં આજોટવા લાગ્યો. આ બાબુ મંત્ર બપ પુરો થયા કે ગુણવર્માએ પગ મદન કરવાનું બંધ કર્યું અને બન્ને જણ રાક્ષસની સન્મુખ આવી ઉભા રહ્યા. પોતાની સામે ઉભેલા મનુષ્યોને જોઈ રાક્ષસ તેને મારવા ઉઠ્યો. પણ મંત્રના પ્રભાવથી સ્થંભાએલો રાક્ષસ, દાંત વિનાના સર્પની માફક, તેઓને કાંઈ પણ દુઃખ આપી ન શક્યો. છેવટે વિવાદ કરતો, દિશાઓને જોતો, સ્તબ્ધપણે શય્યામાં જ પડ્યો રહ્યો. જ્યારે પોતાનું કાંઈ પણ જોર તેઓ પ્રત્યે ન આવ્યું ત્યારે શાંત થઈ રાક્ષસ બેઠ્યો. “મંત્રબળે મંત્રિત કરવાંથી આજે હું તમારો દાસ થયો છું માટે મન આદેશ આપો કે મારે અત્યારે તમારું શું પ્રિય કરવું ?”

રાક્ષસને સ્વાધીન થયેલો જાણી વિજયચંદ્રે જણાવ્યું કે, હે રાક્ષસેન્દ્ર! તું અત્યારથી આ નગરી પ્રત્યેનું વેર મૂકી દે, પૂર્વની માફક શોભાથી ભરપૂર નગરી બનાવ, ભાંડારો ધનધાન્યથી ભરપૂર કર.”

વિજયચંદ્રના કહેવા સુજળ રાક્ષસે તેમ કરવાની હા કહી. દિવ્ય શક્તિથી ઘોડા જ વખતમાં પૂર્વની માફક

નગરીની શેલા થઈ આવી વિજયચંદ્રે પ્રજાને પાછી બોલાવી. મૂળ અમાત્યને પ્રધાનપદ પર સ્થાપન કર્યો. પ્રધાનાદિ પ્રજા સમુદાયે રાજ્યાસનપર વિજયચંદ્રને અભિષિંકત કર્યો. વિજયચંદ્ર પણ પુત્રની માફક પ્રજાનું પાલન કરવા લાગ્યો. તેના પ્રતાપરૂપી સૂર્ય અન્યાય અંધકારને દૂર કરી વિપક્ષને -શત્રુરૂપ કૌગિકોને-ધુવડોને વિશેષ હુઃરુહ થયો.

પ્રકરણ ૭ મું

પરોપકારનો ખદલો

શુણ્વર્માને અર્ધાસન પર બેસારી કૃતજ્ઞ રાજા વિજય-ચંદ્રે નમ્રતાથી જણાવ્યું “ શુણ્વર્મા ! આ સર્વ રાજ્ય તમારી સહાયથી જ મળ્યું છે, તો આ રાજ્યમાંથી તમારી ઈચ્છાનુસાર શ્રદ્ધા કરી તમારા કરેલા ઉપકારમાંથી મને જાણ સહિત કરો ”

ધન્ય છે કૃતજ્ઞ સ્વભાવવાળા ઉત્તમ પુરૂષોને ! તેઓ કદાપિ પોતાના ઉપકારીને ભૂલી જતા નથી. પણ ગમે તે લોગે પોતાના ઉપકારીને તેના ખદલો આપે જ છે

ધણી જ નમ્રતાથી શુણ્વર્માએ જવાબ આપ્યો, મહારાજા વિજયચંદ્ર ! મને આ રાજ્યની કાંઈ જરૂર નથી, પણ જો તમે ઉપકારનો ખદલો આપવા ઈચ્છતા જ હો તો, ચંદ્રાવતી નગરીમાં લોભાકાર અને લોભનંદીને તમે

સ્થંભીને આગ્યા છે, તેઓ મારા પૂજ્ય પિતા તથા કાકા થાય છે, તેમનો આ અપરાધ સહન કરી તેઓને બંધનથી મુક્ત કરો.

આ શબ્દો સાંભળતાં જ વિજયચંદ્ર ચમકી ઉઠ્યો. અહા ! શું કાળકુટ ઝેરમાંથી અમૃતની ઉત્પત્તિ ? ગુણુવર્મા ! તમે શું સત્ય કહો છો ? શું તે તમારા પૂજ્ય પિતા તથા કાકા થાય અને તેઓનાં કર્તવ્યોં અને તમારો આવો પરોપકારી સ્વભાવ ? શું વાત કરો છો ! ખરેખર તે મારા પિતા જ લાગે ! શું વિધાત્રાએ આવી વિચિત્ર સૃષ્ટિની રચના કરી છે ?

ગુણુવર્માએ જવાબ આપ્યો. “ હા, મહારાજ ! તે મારા પિતાશ્રી છે કર્મોની વિચિત્ર ગતી છે. આપ કૃપા કરો અને તેઓને જલદી મુક્ત કરો.

વિજયચંદ્રે જણાવ્યું. “ ગુણુવર્મા ! શું કહો છો ? તમારા ઉપકાર આગળ આ કાર્ય કાંઈપણ ખીસાતમાં નથી. તેથી અધિકારી કાર્ય હોય તે પણ કરી આપવાને હું તૈયાર છું. વિશેષ એટલો છે કે તે કાર્ય તમારા પોતાને સ્વાધીન છે. તે કારણ હું ખતાવું છું.

‘આ શહેરના નજીકના લાગમાં એકશૃંગ નામનો પર્વત છે તે પહાડની ગુફામાં દેવતા અધિષ્ઠિત સુગુપ્ત એક કુપિકા છે. જેના દ્વારો નેત્રપુટની માફક વારંવાર વિકસ્વર થઈ બંધ છે. તે કુપિકામાંથી સ્થંભિત થયેલ મનુષ્યનો પુત્ર પાણી લઈ, તેના પિતાએ ત્રણવાર છાંટે તો તે તત્કાળ

બંધનથી મુક્ત થઈ શકે. પણ જો તે પાણિ ગ્રહણ કરતાં :
 લય પામે તો પાણી લેનારનું મરણ થાય છે, શુભવર્મા !
 પિતાને બંધનથી મુક્ત કરવાનો આ સિવાય બીજો કોઈ
 ઉપાય નથી

પિતૃભક્ત, સાહસિક શુભવર્માએ જણાવ્યું. “ વિજય
 ચંદ્રજી ! કામ હું જાતે કરીને પણ પિતાને બંધનમુક્ત
 કરીશ. ”

શુભવર્માની અતૈકિક પિતૃભક્તિ જોઈ વિજયચંદ્ર
 ઘણું ખુશી થઈ ઉપકારીને ઉપકાર કરવા, ત્યાં લઈ જવાનાં
 સર્વ સાહિત્યો લેવાં કરી બંને જણ તે કુપિકા પાસે ગયા,
 વિકસ્વર થયેલી તે કુપિકામાં વિજયચંદ્રની મદદથી, મંથિકા
 ઉપર બેસી શુભવર્મા અંદર ઉતર્યો. નિર્ભયપણે તેમાંથી
 જલ ભરી દોર હલાવ્યો, એટલે વિજયચંદ્રે માંથી સહિત
 ને કુપિકામાંથી શુભવર્માને ઉપર બેંચી લીધો સાહસથી
 સેવકરૂપ થયેલા રાક્ષસે અશ્વનું રૂપ ધારણ કર્યું; તેના
 ઉપર સ્વાર થઈ બંને જણ ચંદ્રાવતીમાં આવ્યા. લાવેલ
 પાણી, શુભવર્માએ લોભકરને ત્રણવાર છાંટ્યું. પાણી છાંટતાં
 જ તે બંધનથી મુક્ત થયો. પણ બીજો લોભનંદી તો
 પૂર્વની માફક બંધન સહિત દુઃખીયો જ રહ્યો. કારણ કે
 તે મંત્રના કલ્પ પ્રમાણે પોતાના પુત્ર સિવાય બીજા કોઈથી
 તેનો છુટકારો થઈ શકે તેમ નહોતો.

પોતાના પરમ ઉપકારી મિત્ર શુભવર્માને વિજયચંદ્રે
 આનંદ મુદ્રા અને દેશાદિ આપવા માટે ઘણું આગ્રહ કર્યો.

છતાં નિર્લોભી ગુણવર્માએ તેના બીલકુલ સ્વીકાર ન કયો. પણ ઉલટો વિજયચંદ્રનો વિશેષ સત્કાર કરી, રમતું તુંબડું પાછું આપ્યું. કૃતજ્ઞ વિજયચંદ્રે તે રમતું તુંબડું ઘણા આગ્રહપૂર્વક ગુણવર્માને પાછું આપ્યું. તેના વિશેષ આગ્રહથી ગુણવર્માએ તે ગ્રહણ કર્યું. બન્નેની મૈત્રીમાં ઘણો વધારો થયો. આવા પરોપકારી નરરત્નનો વિયોગ સહન કરવો દુઃશક્ય હતો; રાજ્યાદિ કાર્ય પ્રસંગથી વિજયચંદ્ર પાછો સ્વદેશ ગયો.

મહારાજા વીરધવળ કહે છે. “દેવી ચંપકમાલા ! આ વૃત્તાંત આજે સંધ્યાવેળાએ, મારી પાસે આવી ગુણવર્માએ સંભળાવ્યો છે. મારા રાજ્યમાં તેના પિતા, તથા ઠાકાએ કરેલા ન્યાસાપહારના-થાપણ ઝોળવવાના મહાન અપરાધની તેણે વારંવાર માફી માગી.

ગુણવર્માની પિતૃભક્તિ, પરોપકારતા, નિર્લોભતા, ઉદારતા અને ગંભીરતાદિ ગુણોથી મને ઘણો સંતોષ થયો. તેથી તેના પિતા તથા ઠાકાએ કરેલા અપરાધની મેં તેને ક્ષમા આપી. એટલે ગુણવર્મા મને નમસ્કાર કરી પોતાને ઘેર ગયા.

પ્રકરણ ૮ મું

રાજાની અધીરજ-રાણીનો દિલાસો

‘હે પ્રિયે! આ ગુણવર્મા અને વિજયચંદ્રનો ઇતિહાસ મેં ન્યારથી સાંભળ્યો છે, ત્યારથી મારા મનમાં અનેક વિતર્કો

ઉછળ્યાં હોય છે. મારી શાંત મનોવૃત્તિઓ અશાંત થઈ છે. મને બીલકુલ દુઃખ પડતું નથી.

હાલી ! આ ચિંતાનું કારણ હવે તને સ્પષ્ટ સમજાયું હશે તો સૂર રાજાના પુત્રે ગયું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું અને ભાઈનું વેર વાળ્યું.

શુભવર્માએ મરણનો સ્વીકાર કરી, આપદરૂપ સમુદ્રમાં પડેલા પોતાના પિતાનો ઉદ્ધાર કર્યો

હે દેવી ! જેઓને પુત્રો છે તે મનુષ્યો કૃતાર્થ છે. આજ પર્યંત આપણે ઘેર એક પણ પુત્ર પુત્રીનો જન્મ નથી થયો. એજ ચિંતાનું મૂળ કારણ છે.

હે સુલોચના ! મારી પછાડી દેવ ગુરૂની કોણ પૂજા કરશે ? ગર્ભસ્થાનોનો ઉદ્ધાર કોણ કરશે ? અને મારા વંશને કોણ ધારણ કરશે ? પુત્ર વિના તે કાંઈ બનવાનું નથી

તીવ્ર ધારવાળા પરશુ તુલ્ય મારાથી જ આ વંશવૃક્ષનો ઉચ્છેદ થશે, આ ચિંતાજિ મારા હૃદયકોટરમાં પ્રભવલિત થઈ રહ્યો છે, અને આ મહાન્ શોકનું કારણ પણ તે જ છે.

પતિના દુઃખે દુઃખીની અંધકમાલાએ નમ્રપણે જણાવ્યું - વામીનાથ ! આ દુઃસહ-દુઃખ તમને અને મને સરખું જ છે. કોઈ કોઈ ભાગ્યવાન જીવેના ખોળામાં ભિત્તમ બાળકો સુએ છે, કીડા કરે છે. મુગ્ધ વચનો બોલે છે અને પગલે પગલે સ્ખલના પામતાં. માખાપોને લેટી પડે.

છે ખરેખર ઘર તેજ કહેવાય છે, કે જ્યાં પગમાં ઘુઘરાન રણઝાટ શબ્દ કરતા, અને પવનના ઝપાટાથી જેના મસ્તક ઉપરની શિખા-ચોટેલી સ્ફુરાયમાન થઈ રહી છે તેવા બે, ચાર અપત્યો-બાળકો ગૂંહના આંગણમાં લીલા પૂર્વક ક્રીડા કરતા હોય. તેઓનો જન્મ કૃતાર્થ છે કે ઉત્તમ સદ્ગુણસંપન્ન પુત્રદીપક જેમણે પ્રકટ કર્યો છે.” આ પ્રમાણે બોલતાં બોલતાં અત્યય મોહથી મોહિત થયેલી રાણી ચંપકમાલાના નેત્રપુટમાંથી અશ્રુધારા વહન થવા લાગી.

“અહા ! શું મોહતું જોર ! શી અજ્ઞાન દશા ! અહર્ત્ત ધર્મને સમજનારાં પણ તાત્ત્વિકજ્ઞાન સિવાયનાં મનુષ્યો મેહાંધકારમાં લથડીયાં ખાયાજ કરે છે.”

કાર્ય, કારણ બાવને સમજનારી દૈવી ચંપકમાલા, થોડા વખતમાં જાગૃત થઈ, પોતે ખીરજ રાખી, પુત્રમોહમાં વિશેષ મોહિત થયેલા પતિને દિલાસો આપવા લાગી.

“સ્વામીનાથ ! પુત્રાદિ સંતતિ પુણ્યની પ્રબળત થી જ મળી શકે છે. તો કેવળ મનોરથો કરી બેસી રહેતાં અને પુણ્યકાર્યમાં ઉદ્યમ ન કરતાં કાર્યસિદ્ધિ કેવી રીતે થશે ? માટે આપણે અત્યારથી જ પુણ્યચક્ષિ કરવાના પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે કાર્ય સમાધ્ય વડે કે ધનવડે સિદ્ધ નથી થતું; તે કાર્ય માટે વિવેકી મનુષ્યોએ યોગ નહિ કરવો જોઈએ; પણ તે કાર્ય સિદ્ધિમાં આડે આવતાં વિઘ્નો શોધી કઢાડી તેને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

માટે હે નાથ ! શાંત થાઓ; ચિંતાનો ત્યાગ કરો. ચિંતાથી વિક્ષિપ્ત ચિત્તવાળાં મનુષ્યો ધારેત કાર્યનો પાર પામી શકતાં નથી. આ વખતે મને એક વિચાર સ્ફુરે છે કે, પુત્ર પ્રાપ્તિ નિમિત્તે આપણુ ઇન્નેએ દેવની આરાધના કરવી, કેમકે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે દેવ સિવાય સામાન્ય મનુષ્યો ની શક્તિ નિરૂપયોગી છે.

સમયસૂચક રાણીનાં વચનોથી રાજને ઘણો હર્ષ થયો. રાજએ જણાવ્યું; ‘દેવી ચંપકમાલા ! તમારા જેવા ઉત્તમ સહચારિણીઓ પતિનાં દુઃખમાં લાગ લેનારી હોય છે, એ મને ખાતરી છે. એટલું જ નહિ પણ કોઈ કાર્ય પ્રસંગને લઈને પતિની બુદ્ધિ કુંકિત થઈ મુંઝાઈ ગઈ હોય એ અવસરે ધીરજ તથા ઉત્તમ બોધ આપી શોક યા ચિંતા દૂર કરાવે છે, ઉત્સાહમાં વૃદ્ધિ કરે છે, અને સન્માર્ગમાં પણ દોરે છે. તેજ ખરેખર ધર્મપત્નીઓ છે અને તેવી સદ્ગુણસંપન્ન, બુદ્ધિમાન પત્નીને પામી આજે હું અહો-ભાગ્ય હોઈ આત્માને કૃતાર્થ માનું છું.

દેવી ! આજે તમે જે પુત્ર પ્રાપ્તિ નિમિત્તે પુણ્ય વૃદ્ધિ કરવાનો ઉત્તમ રસ્તો જણાવ્યો છે, ખરેખર પ્રશંસનીય નથી.

‘કારણ સિવાય કાર્યની નિષ્પત્તિ નથી.’ એ દુનિયાના દરેક પ્રસંગ અનુભવાય છે. તો આ પણ દુનિયાનો જ પ્રસંગ છે, માટે પુણ્યોપાર્જન કરવાની મુખ્ય આવશ્યકતા છે, પુણ્યોપાર્જન નિમિત્તે સુપાત્રોને ઉત્તમ

જ્ઞાની જીવોને તેમજ દુઃખી જીવોને દાન આપવું, ત્રિકરણ શુદ્ધ શીયળ પાળવું, દેવનું પૂજન કરવું. જાપ કરવો, તપશ્ચર્યા કરવી વિગેરે ઉપાયો મહાપુરૂષોએ જતાવ્યા છે, માટે હે દેવી ! પુરુષોપાર્જુન નિમિત્તે આપણે અત્યારથી જ સાધવાન થવું. પુરુષની પ્રબળતાથી, તેમજ દેવારાધન કરવાથી અંતરાય કર્મ દૂર થતા આપણને સંતાનની પ્રાપ્તિ થશે. એ વાત મને ચોક્કસ ખાત્રીવાળી અને નિઃસંશય લાગે છે ત્યારે આપણે કયા દેવની આરાધના કરીશું. ? ”

અંપકમાલાએ જણાવ્યું, “ સ્વામિનાથ ! આ પ્રશ્ન આપને કેમ ઉદ્ભવ્યો ? દેવાધિદેવ, પરમપૂજ્ય, ઋષભદેવ પ્રભુ આપણા ઈષ્ટદેવ છે; તેને શું આપ તથી જાણતા કે, કયા દેવની આરાધના કરવા વિષે આપે પ્રશ્ન કર્યો. ”

...રાજાએ જણાવ્યું. પ્રિયા ! આપણા પરમપૂજ્ય, દેવાધિદેવ ઋષભદેવ પ્રભુને હું જાણું છું તથાપિ તે લોકોત્તર દેવ હોઈ ચીતરાગદેવ છે. સંસારકાર્યના નિમિત્તે લોકોત્તર દેવને આરાધવાથી સમ્યક્ત્વની મલીનતા ધાય છે. એ વાત આપણે સદ્ગુરૂના મુખથી સાંભળી હતી. વળી તેઓ ચીતરાગ હોવાથી આપણને સંતતિનું સુખ કેવી રીતે આપશે ? આજ કારણે આ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થવાનું છે.

અંપકમાલાએ જવાબ આપ્યો. સ્વામિનાથ ! આ શંકા ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય છે. તથાપિ સંતતિ પ્રાપ્તિ નિમિત્તે દેવઆરાધના ગૌણ કરી મુખ્યત્વે અંકરાય કર્મ

ક્ષય થવા નિમિત્તે દેવનું આરાધન કરવામાં આવે તો મિથ્યાત્વ પ્રાપ્તિનો કે સમ્યક્ત્વ દ્વિપિત થવાનો સંભવ નથી

તેમજ 'વીતરાગદેવ સંતતિ સુખ કેવી રીતે આપી શકે ?' તેનું સમાધાન મેં ગુરુમુખથી સાંભળ્યું છે કે, પ્રત્યક્ષપણે વીતરાગદેવ કાંઈ નથી આપતા, તથાપિ જે જે વસ્તુ મળે છે તે પુણ્યોદયથી, આ અંતરાયક્ષયથી, અથવા ઉભયથી મળે છે. આ પુણ્યોદય કરવામાં કે, અંતરાય કર્મક્ષય થવામાં વીતરાગદેવનું પૂજન, સ્મરણ કે આરાધન કારણરૂપ થાય છે.

શુભાશુભ કર્મબંધનમાં, શુભાશુભ પરિણામો પર કારણ છે શુભ પરિણામ થવામાં ઉત્તમ આલંબનો નિમિત્તે કારણ છે. આ કારણથી કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય છે કદાચ કારણમાં કાર્યનો ઉપચાર માનવામાં આવે તો હરકત જેવું નથી અને આ અપેક્ષાએ જ કહેવામાં આવે છે કે, વીતરાગદેવના આરાધનથી અમને અમુક વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ.

વીતરાગદેવના આરાધનથી વસ્તુપ્રાપ્તિ થવામાં બીજું કારણ એમ પણ માનવામાં આવે છે કે વીતરાગદેવ તરફ અતિશય ભક્તિ જોઈ પુણ્યથી પ્રેરાયેલા, શાસનાધિષ્ટિત સમ્યક્ત્વ ધારી દેવ દેવીઓ તુલ્યમાન થઈ સહાયકારી થાય છે. અથવા પ્રત્યક્ષ થઈ હુઃખ દૂર કરી ઈચ્છીત મનોરથો પૂરણ કરે છે માટે છે સ્વામીનાથ ! શુભ ભાવથી દેવ

ધિદેવની આરાધના વિગેરે શુભ કાર્યો કરવાથી અવશ્ય આપણા મનોરથો સિદ્ધિ થશે; કેમ કે નિમિત્ત બલવાન અને ઉત્તમ છે.

રાણી ચંપકમાલાનાં આવાં ગંભીર વિચારવાળાં વાક્યો સાંભળી મહારાજા વીરધવળ ઘણો હર્ષિત થયો. સંસાર રથમાં આવું સુદર અને અતિ ઉપયોગી ચક્ર જોઈ પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો તેજ દિવસથી તે દંપતીએ દેવાધિદેવની આરાધના કરવી શરૂ કરી અને આનંદમાં દિવસો પસાર કરવા લાગ્યાં.

પ્રકરણ ૯ મું

ચંપકમાલાનું હરણ

અંતે દિરના-રાણીના શયન ગૃહમાં રાણી ચંપકમાલા અને રાજા વીરધવળ બેઠા બેઠા સુખ આનંદથી વિનોદી વાર્તા કરી રહ્યા હતા. એવામાં અકસ્માત્ દીન સુખ કરી રાણી ચંપકમાલાએ જણાવ્યું.

“સ્વામિનાથ આજે મારું જમણું નેત્ર ફરકે છે. હું નથી જાણતી કે, આ અશુભસૂચક નિમિત્તથી મને કાંઈ ભૂત ગ્રહ નડશે ? મારા ઉપર વિદ્યુત્પાત થશે ? સર્વસ્વનું અપહરણ થશે ? કોઈ રોગ, આતંક ઉત્પન્ન થશે ? કે પ્રાણનો સંશય થશે ? આજે મને જરા માત્ર ચેતન પડતું નથી.”

વીરધવજે જણાવ્યું, “ પ્રિય સ્ત્રીઓનું જન્મણું નેત્ર ફરકે તે અશુભ સૂચક છે, છતાં તું ખીલકુલ ભય ન રાખીશ, હૃદયમાં અદ્વૃત્તિ ન કરીશ, કાંઈ વિરૂપ થવાની શંકા પણ ન કરીશ. સૂર્યોદયથી અંધકારનો લેશ પણ ભાગ રહેતો નથી. તેમ જ્યાં સુધી હું રાજ્યનું પાલન કરનાર છું ત્યાં સુધી તારે જરા પણ ભય રાખવા જેવું નથી; તેમ છતાં કદાચ કાર્મ પણ તને વિરૂપ થશે, તો પતંગની માફક તારી સાથે જ મને પણ અગ્નિનું ચરણ થશે, ઈત્યાદિ શબ્દોથી રાણીને ધીરજ આપી રાજા રાજસભામાં આવી રાજ્યકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો.

આ તરફ જેમ જેમ રાણીનું જન્મણું નેત્ર વિશેષ ફરકવા લાગ્યું, તેમ તેમ તેને મહેલમાં, ઉદ્યાનમાં કે નગરમાં ફેરવે પણ સ્થળે શાંતિ ન મળી. ચિત્તની હિંદાસીન વૃત્તિવાળી રાણી, ઉદ્યાનાદિકમાં ફરી ફરી યાત્રી. ઇંચકે મધ્યાહ્ન વેળાએ મહેલમાં પાછી આવી પોતાના પતંગ ‘વિપર’ રાગન ક્યું અને ધીમે ધીમે કાંઈ નિદ્રા પામતી હોય તેમ નેત્રો મીચાયાં. ઘોડાજ વખત પછી વેગવતી દાસી હાથથી મસ્તક કુટતી, પગલે પગલે સખલના પામતી, અશ્રુધારાથી હૃદયને લીંબવતી, રાજસભામાં આવી રાજાને કહેવા લાગી.

“ મહારાજા વીરધવજ મહારાણી ચંપકમાલાનું ” આ અર્ધગકથ સાંભળતાં જ શોકાત્ દાસીને જોઈ ભયભ્રાંત થયેલો રાજા બોલી ઉઠ્યો. “ હા દેવી ! હવે વશથી શું તારું આગમન થયું ? શું તારું જન્મણું નેત્ર ફરકતું હતું

તે સફળ થયું ? અરે વેગવતી ? જવાબ આપ, રાણી
અપકમલાનું શું થયું ? આ સ્નેહી હૃદય વિલંબ નથી
સહન કરી શકતું. ”

રૂદન કરતી વેગવતીએ ઘણી મહેનતે જવાબ આપ્યો.
“ ઐ ધીર, વીર શિરોમણિ મહારાજ ! તારા બે કાન
અને હૃદયને વજની માફક કંઠણું કર. હું તેમના સંબંધી
વૃત્તાંત જણાવું છું. જ્યારે મહારાણીનું જમણું નેત્ર
વિશેષ ફરકવા લાગ્યું ત્યારે તેમને મહેલમાં ખીલકુલ
આનંદ ન આવ્યો; તેથી અમે સર્વે શહેર બહાર ઉધાનમાં
ગયાં, ત્યાં પણ તેમનું ચિત્ત શાંત ન થયું, ત્યારે ઉપ-
વનમાં ગયાં એમ અનેક વિશ્રાંતિના સ્થળે ફરવા ખતા
જ્યારે તેમને કોઈ સ્થળે શાંતિ ન વળી, ત્યારે અમે સર્વે
થાકીને પાછાં મહેલમાં આવ્યા. તેઓ પલંગમાં સુતાં,
અને મને જંગલમાં કેટલાંક પાંદડાંઓ લાવવા માટે
મોકલી. મહારાણી નિદ્રાધીન થયાં જાણી સર્વ પરિવાર,
ખાવા પીવા વિગેરે કાર્યમાં રોકાયો. હું જંગલમાંથી
કેટલાંક તેમને ઉપયોગી પાંદડાંઓ લઈ તરકાળ તેમની પાસે
આવી, તેવામાં તો પલંગની અંદર લાકડાની માફક ચોટા
રહિત મેં તેમને જોયા. હું નથી જાણતી કે મહારાણીનાં
પ્રાણ શું કોઈ રોગના કારણથી વિષથી કે મહાન દુઃખથી
ગયાં હશે ? ”

દાસીના મુખથી વજ્રપાત સરખાં યા હજાહજ ઝેર
સરખાં વચનો સાંભળતાં જ રાજા, એકદમ મૂર્છા પામી
ધરણી પર ઢળી પડ્યો.

નજીકમાં રહેલા પ્રધાન મંડળે શીતળ વાયુ વિંજવાથી, અને ચંદનદ્રવના સિંચન ઠંડવાથી, કેટલીકવારે રાજા મૂર્છા રહિત થયો, જાગૃતિમાં આવતાં રાજા નીચે પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યો:—

“ અરે નિર્દય દેવ ! તેં મને પ્રથમ કેમ ન માર્યો ? જેથી રાણીના અમંગલની વાત સાંભળવાનો મને પ્રસંગ જ ન પ્રાપ્ત થાત. અરે હૃદય ! તેં ગરોલીની પુંછડીની મારફત તરફડતો મારો અર્ધઆત્મા છેદી નાંખ્યો, તો હવે પાછળ રહેલ અર્ધનો પણ જલદી નાશ કર. ”

હે દક્ષદેવી ! દક્ષીણ નેત્ર સ્ફુરવાના પહાનાથી તારૂં મૃત્યુ તેં મને પ્રથમથી જ જણાવ્યું હતું; છતાં હું તારૂં રક્ષણ કરી ન શક્યો; તારે માથે વિપદા આવેલી જાણવા છતાં, પ્રતિકાર કર્યા સિવાય જ બેસી રહ્યો. મારે જ હું અજ્ઞાની, મહા પાપી અને બુદ્ધિના લેશથી રહિત જ છું. જો તેમ ન હોત તો પ્રથમથી જ કાંઈ ઉપાય યોજત આ પ્રમાણે પોતાની નિંદા કરતાં, નેત્રવારિથી જ પૃથ્વી પીડ સિંચંતા, અને વિલાપ કરતાં રાજાએ સમગ્ર પરિવારને રડાવ્યો.

ફરી રાજા પૃથ્વીપર પડી ગયો. વળી ઉઠ્યો, થોડીવાર બેઠો, થોડીવારમાં ચાલવા લાગ્યો, આ જગતને શૂન્યરૂપ બેવા લાગ્યો, વળી ક્ષણવારમાં વિલાપ કરવા લાગ્યો.

રાજાની આવી સ્થિતિ જોઈ, સ્વામીને હુઝે હુઝી થયેલ પ્રધાનવર્ગ ગદ્ગદ ઠંઠે રાજાને વિશ્વસિ કરવા લાગ્યો.

મહારાજ ! આમ વિલાપ કર્યા માટે કરો છો ? આ શીઘ્ર ચાલો. મહેલમાં જઈને તપાસ કરીએ કે દેવી ચંપાકમાલાના શરીરની અવસ્થા હાલ કેવી છે, ઝેરના પ્રયોગથી કદાચ મનુષ્યો શ્વાઓશ્વાસ રૂઢિત થાય છે, ત્યારે તેમનો જીવ નાલિમાં હોય છે. તેવું મહારાણીના સંબંધમાં તો નથી બન્યું ? આ પ્રમાણે પ્રધાનોની પ્રેરણાથી સ્થળના પામતા પગે પરિવાર સહિત રાજા, રાણીના મહેલમાં આવીને ત્યાં આવીને જુએ છે તો, કાષ્ટની માફક નહિ જોતી કે નહિ ક્રિયા કરતી રાણીને દીડી. રાણીને આવી સ્થિતિમાં જોતાંજ, રોડી રાજા નેત્રો ભમાવીને અકસ્માત્ મૂર્છા-ધિન થઈ પૃથ્વી પર પડી ગયો. શીતળ પાણીના છંટકાવથી નેત્રો ઉઘાડી કેટલીક વારે રાજા જાગ્યો થયો. પણ રાણીની તેવી અવસ્થા જોઈ, રાજા ફરી મૂર્છા ખાઈ નીચે પડ્યો. આમ વારંવાર મૂર્છામાંથી ઉઠવું અને પાછું મૂર્છામાં પાછું પડવું, આવી ભયંકર દશા રાજા અનુભવવા લાગ્યો.

પ્રધાનોએ રાણીના શરીરને સર્વ બાબતોએ તપાસ્યું પણ કોઈ સ્થળે સર્પની દાઢાનો ઘાત, કે છિદ્રાદિ કાંઈ પણ જોવામાં ન આવ્યું. તેમ વિષનો પ્રયોગ પણ ન જણાયો.

પ્રકરણ-૧૦ સુ.

પ્રધાન મંત્રીનું ચિંતામાં

મિત્રો ! રાણીનું શરીર અક્ષત-આણું છે. ઝેરનો પ્રયોગ પણ જણાતો નથી તો શું આ રાણીના પ્રાણ કોઈ હૃદયના દુઃખથી, કે દુષ્ટ દૈવના કોપથી ચાલ્યાં ગયાં હશે ? જો તેમ ન હોય તો અક્ષત શરીર હોવાનું નોંધ એ રાણીના મોહથી મોહિત થયેલ રાજા અવશ્ય મરણ પામશે. રાજાના મરણથી રાજ્યનો નાશ થશે. કારણ કે રાજ્ય ધારણ કરનાર એક પણ કુમાર નથી.

સુબુદ્ધિ પ્રધાને જણાવ્યું. “ મહાઅમાત્ય ! કોઈ પણ પ્રયોગ કરી અત્યારે કાળલંઘન-વખત લંબાવવાની જરૂર છે, કારણ કે વખત જતાં આપણને રાજાને બચાવ કરવાનો કોઈ પણ ઉપાય સ્ફુરી આવશે ”

બીજા મંત્રિએ જણાવ્યું. “ મહાનુભાવ ! કાળક્ષેપ કેવી રીતે કરી શકાય ? ”

સુબુદ્ધિએ જણાવ્યું. “ રાજાને આપણે જણાવીએ કે રાણીને વિષ ચડેલું છે, હજી જીવે છે, તેનો જીવ નાલિમાં છે, માટે મણિ, મંત્ર, ઔષધ્યાદિકે કરી તેનું ઝેર ઉતારવાનો પ્રયોગ અજમાવે. આ વાત સર્વને અનુમત થવાથી મુખ્ય પ્રધાન રાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો.

“ મહારાજા ! રાણી હજી જીવે છે, તેમને ઝેર ચડ્યું છે. હજી તેમનો જીવ નાલિમાં રહેલો છે. ”

આ વાક્ય સાંભળતાં જ રાજા જાણે અમૃતથી સિંચાયો હોય તેમ ઉશ્વાસ પામી જાગૃત થઈ કહેવા લાગ્યો.

“ અરે સેવકો ! દોડો, દોડો, વિષ ઉતારનાર જડી-ખુટ્ટી ભંડારમાંથી લાવો. વિષ દૂર કરનાર મણિ લાવો, શહેરમાં જેટલા મંત્રવાદીઓ હોય તે સર્વને ખોલાવો. અને રાણીને જલદી વિપરહિત કરો. ”

રાજાને આદેશ થતાં જ, જડીખુટ્ટી, મણિ, અને મંત્રવાદી સર્વ વસ્તુ હાજર થયાં. સુખુદ્ધિ પ્રધાનના કહેવા મુજબ રાણીને એકાંતમાં સ્થાપન કરી તરતજ મંત્રવાદીઓ એ મંત્રક્રિયાદિ પ્રયોગો શરૂ કર્યા.

રાજા વિચાર કરે છે. “ હમણું રાણી શ્વાસ લેશે, હમણું દષ્ટિ વિકસિત—ઉઘાડી દરશે, હમણું ખેલશે, હમણું ખેડી થશે; આ પ્રમાણે રાજાને વિચારમાં ને વિચારમાં જ અરધો દિવસ અને ઘણી મહેનતે રાત્રિ પણ પસાર થઈ ગઈ. ખુદ્ધિમાન્ પ્રધાનો આટલો વખત તો પસાર કરાવી શક્યા; પણ રાણીના શરીરમાં કરેલા પ્રયોગોની કાંઈ પણ અસર ન થઈ. પ્રાતઃકાળ થતાં જ સર્વ પ્રધાનો નિરૂપાય થઈ વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે આજે આપણે રાજાને મરણથી કેવી રીતે બચાવીશું ?

રાણીના સ્નેહપાશથી જાંધાયેલો રાજા અવશ્ય મરણ પામશે. અકૃતિમ સ્નેહવાળાની મરણ સિવાય બીજી કોઈ ગતિ નથી. હા ! હા ! રાજાનાં મરણથી આ રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, કોશ, ચતુરંગસેના, અમે, અને સર્વ પ્રજાઓ આજ અનાથ થઈશું.

આ પ્રમાણે ચિંતા સમુદ્રમાં ડૂબેલા સર્વ પ્રધાનો, શાખાથી બ્રહ્મ થયેલા વાનરની માફક વિલખા થયા.

પૂર્વની માફક પોતાની વલ્લભાને એટા રહિત જોઈ, રાજાનો ઠંડક રૂંધાઈ ગયો, છતાં ઘણી મહેનતે ગદ્ગદ કંઠે વિલાપ કરવા લાગ્યો. “ હે દેવી ! તને સંજવન કરવા માટેના આ સર્વ પ્રયોગો નિષ્ફળ નિવડ્યા છે હવે તુ કયા ઉપાયે કરી સંજવન થઈશ ? હે વલ્લભા ! આટલા વચનથી આટલા બધા ઉપાયો કરવા છતાં તું કેમ જોલતી નથી ? હું તો ધારું છું કે મને અહીં મૂકીને તું પરલોકમાં ચાલી ગઈ છે પ્રિયા ! તારા સિવાય મારી એક ઘડી તે માસ સમાન જાય છે. અને દિવસે તે વર્ષ સમાન જાય છે, તો બાકીનું આયુષ્ય મારું કેવી રીતે નિર્ગમન થશે ? બહાલી ! આ મારી ઈશવતા અને શક્તિ ધિક્કારને પાત્ર છે કે તારી આપદા જાણવા છતાં તારું રક્ષણ મારાથી ન થઈ શક્યું, અરે દેવી ! મને મૂકીને તું કયાં ગઈ ? એક વાર આવીને તારું સ્થળ મને જણાવ ત્યાં આવી તારું સુખ જોઈ હું તૃપ્ત થાઉં. ” આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા દુઃખી રાજાને મહાન્ મૂર્છા આવી ગઈ. શીતોપચાર કરતાં જગૃતિમાં આવેલો રાજા પ્રધાનોને કહેવા લાગ્યો.

“ હે મંત્રીશ્વરો ! તમે સર્વે મારું એક વચન સાંભળો. આટલો લાંબો વખત જવા છતાં પણ તમે કોઈ દેવીને સંજવન કરી ન શક્યા, મારે નિશ્ચય દેવીની સાથે

મરણું છે. નહિતર દેવીના વિરહથી મારા પ્રાણ પોતાની મેળે જ ઉડી જશે પ્રધાનો હવે વિલંબ ન કરો. ગોળા નદીના કિનારા ઉપર ઠાણની ચિતા જલદી તૈયાર કરો. રાણીના વિયોગથી દુઃખ થતા મારા આત્માને ચિતામાં પ્રવેશ કરાવી શાંતિ આપું.

અશ્રુજળંથી પૃથ્વીતળને લીંબવતા પ્રધાનો કહેવા લાગ્યા હા ! હા ! હા ! મહારાજ ! આજે અમો સર્વે જીવના જ રસાતળમાં પેઠા. સૂર્ય અસ્ત થયા પછી શું કમળાકાર વિદ્લિત હોય ? પિતાના મરણ પછી નિરાધાર બાળકોની 'શી દશા ? કોણ આધાર ? પાણી વિના જેમ માછલાઓ ઝુરી ઝુરી, તડકડી તડકડી, પ્રાણ ખોવે છે. તેમ હે નાથ ! તમારા સિવાય પુણ્ય વિનાના અનાથ અને પૃથ્વી પીઠ પર આજોટતા અમારી શી સ્થિતિ થશે ? અમારા પર પ્રમન્ન થાઓ. આ મોહ મૂકી દો. દૈર્યતા ધારણ કરો. મરણના પરિણામ મૂકી ચિકરાળ રાજ્ય કરો. તમારા સિવાય શત્રુઓ રાજ્ય ગ્રહણ કરશે. રૌરની માફક પ્રજા રોજાશે, પૃથ્વી નિરાધર થશે અને અમે અનાથ થઈશું હે રાજન્ ! તમારા જેવા વીર પુરૂષો પણ જ્યારે ધીરતાનો ત્યાગ કરશે તો, નિરાધાર આ દૈર્યતા' કોને શરણે જશે ? કોનો આશ્રય કરશે ?

વળી મહારાણી પ્રાણ રહિત થયા તેમાં કર્મ પરિણામ જ કારણ છે આથી સંસારની અસારતા પ્રકટપણે જણાઈ આવે છે હુનિયાનો કોઈ પદાર્થ ચિરકાળ એક

જે સ્વરૂપે રહી શકતો જ નથી. તેના સંજ્ઞામાં મહાત્માઓ
કહે છે કે—

રાજન : શ્વેચરેન્દ્રાશ્ચ કૈશવાશ્ચકર્ત્તન : ॥

દેવેન્દ્રા વીતરાગાશ્ચ મુચ્યતે નૈવ કર્મણા ॥

રાજાઓ, વિદ્યાધરો, વાસુદેવો, અકર્ત્તિઓ, દેવેન્દ્રો,
અને વીતરાગોને પણ કર્મ છોડતાં નથી. અહા ! આવા
મહાન સામર્થ્યવાળા મહાપુરુષોને પણ કરેલ કર્મ ભોગવવાં
પડે છે, તો આપણને ભોગવવાં પડે તેમાં આશ્ચર્ય શું !

હે નાથ ! તમે કર્મનું મહાત્મ્ય જાણનારા વિવેકી
છો, છતાં આ પ્રમાણે પતંગ મરણ કરવું તમને કોઈ પણ
રીતે યોગ્ય નથી જ.

પ્રધાનનાં વચનો સાલળી, શોકથી કુંઠિત હૃદયવાળા
પ્રજાનાથે, ઉત્તર આપ્યો. “ મારા હિતસ્વી મંત્રીશ્વરો !
તમે મને જે બોધ આપો છો, કર્મની પરિણતિ, સંસારની
અસારતા અને અનિત્યતા, જણાવો છો, તે સર્વ હું જાણું
છું; પણ મોહની સ્થિતિ કોઈ અબાયબ જેવી વિચિત્ર છે.
રાણીના મોહથી મોહિતાત્મા, ‘હું’ અત્યારે યુક્તાયુક્ત કંઈ
પણ વિચાર કરી શકતો નથી. તેમજ જ્યારે રાણીએ
પોતાનું દક્ષિણ નેત્ર ફરકવાનું મને જણાવ્યું, ત્યારે તેને
કંઈ પણ અશુભ થાય તો તેની સાથે મરણ પામવાનું ’
મેં વચન આપ્યું છે તે પોતાની છાહવાથી બોલાયેલું
આવું સુખાળું સુલભ, કાર્ય પણ મારાથી ન બની શકે
તો અસત્યવાદી મનુષ્યોમાં હું પ્રથમ પંકિત ધરાવનાર જ
કહેવાઉં.

આ જન્મથી લઈ અત્યાર સુધી મારું વચન કોઈ પણ વખત અન્યથા થયું નથી આ જ પર્યંત હું અસત્ય બોલ્યો નથી અને અત્યારે જો હું મરણ ન પામું તો મારું સત્યવ્રત કેવી રીતે રહે ?

‘ ખરેખર ઉત્તમ પુરૂષો જ્યાં સુધી દુનિયા પર જીવતા છે કે, ત્યાં સુધી તેઓ બોલેલું વચન પાળે છે, સત્યને જ પોતાનું જીવન સમજનારા મંત્રપુરૂષો સત્ય સિવાય પોતાને મરેલા જ માને છે. ’

માટે હે પ્રધાન ! મારા માટે તથા રાણીના શબ્દ-મૃતક માટે ચિંતા તૈયાર કરાવો, હું સર્વ દુઃખોને જલાં-જલી આપું.

આ પ્રમાણે પ્રત્યુત્તર આપનાર રાજાને, પ્રધાનોએ અનેક પ્રકારે સમજાવ્યો; છતાં રાણી ઉપરના રોષને લઈ કોઈ પણ પ્રકારે રાજા મરણના નિશ્ચયથી પાછો ન હક્યો. ત્યારે સર્વ પ્રધાનો મીન ધારણ કરી, શુન્ય ચિતે અને ઉદાસીનપણે એક બાજુ ઉભા રહ્યા.

પ્રકરણ ૧૧ સું.

રાજની હઠ અને પ્રજાનો વિકાસ

“ રાજાએ કહ્યું અરે પ્રધાનો ! ઉદાસ થઈને કેમ ઉભા ? તમે પણ આમ નિહુર શા માટે થાઓ છો ? હું કોઈ પણ રીતે જીવતો રહેવાનો નથી વિલંબ કરી મને વિશેષ શા માટે રીખાવો છો ? ”

રાજતા આ પ્રશ્નનો કાંઈ પણ ઉત્તર ન વાળતાં
- રયામ મુખ કરી, જમીન ઉપર દૃષ્ટિ સ્થાપી, પ્રધાનમંડળ
- ઉભું ઉભું ઝુરતું હતું.

ચિતા રચવા માટે પ્રધાનોને નિરાદર જોઈ, રાજાએ
પોતાના બીજા માણસોને તે કામ માટે ગ્રેરણા કરી. તે
મનુષ્યોએ વિના ઉપાયે રાણી મૃતકેને સ્નાન કરાવી, પુષ્પા-
દિકથી પૂજન અર્ચન કરી, શીખિકામાં સ્થાપન કર્યું
એટલે પરિવાર સહિત રાજા તે શીખિકાની સાથે ગોળા
નદીના કિનારા તરફ ચાલતો થયો.

‘લોકપ્રિય અને પ્રજાનો પિતા આંતર દુઃખથી દુઃખિત
થઈ, આજે ચિતાનળમાં બળી મરવા જાય છે.’ આ વાર્તા
શહેરમાં ફેલાતાં જ આખાળ વૃદ્ધ સર્વ મનુષ્યોએ અનાજ
તો શું પણ પાણી સરખું પણ પીધું નહિ અને કેવળ
અશ્રુજળથી ભૂમિતું સિંચન જ કર્યું તે દિવસે શહેરમાં
કોઈ હસતું નહિ. લોકો આપસમાં આલાપ સંલાપ કરતા
નહિ. પણ સર્વ લોકો રાજાના શોકથી રયામ મુખવાળા
જણાતા હતા આખા શહેરમાં શોકનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી
રહ્યું હતું. વજ્રથી હણાયેલાની માફક, ઝેર ચરવાથી
ધુણાયમાન થતાની માફક, અથવા સર્વસ્વ ચોરાઈ ગયેલું
હોય તેની માફક, આખા શહેરનાં મનુષ્યો શુન્ય હૃદયવાળા
જણાતાં હતા.

શોકની છાયા એટલી બધી છવાઈ રહી હતી કે,
પંખીઓએ સુર્ણ ખાવી બંધ કરી દીધી જનાવરોએ
ચાર ખાવાનો ત્યાગ કર્યો. ત્યારે વિચારવાનું મનુષ્યોએ

સર્વ ત્યાગ કર્યો હોય, તેમાં આશ્ચર્ય શાતું ? “ હે કુળદીપક પુત્ર ! દૈવરૂપ વાયુએ તને તત્કાળ ખુઝાવી નાખ્યો તારા ત્રિવાય અમે દુઃખરૂપ અંધકારમાં ગોથાં ખાતાં, આપદાઓના ખાડામાં પડીશું હા ! હા ! આજે અમારા વંશનો ઉચ્છેદ થયો. અરે ! અમારી ચિંતા કોણ કરશે ? આ પ્રમાણે કુળ વૃદ્ધા સ્ત્રીઓ વારંવાર વિલાપ કરતી હતી

“ રાજ્યરથની ધુરા વહન કરનારા અને બુદ્ધિમાનોમાં ખપતા અમને ધિક્કાર થાઓ અરે ! આજે અમારી બુદ્ધિ કુંઠિત થઈ ગઈ. કોઈપણ બુદ્ધિ પ્રયોગથી અમે રાજનું રક્ષણ કરી ન શક્યા. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતું અમાત્ય-મંડળ ઉભું ઉભું સુરતું હતું.

“ હે પ્રજાપાળ ! હે કામની માફક મનોહર મહારાજ હવે અમે તને ક્યાં જોઈશું ? ” આ પ્રમાણે કહી નગરની નારીઓ વારંવાર રૂદન કરતી હતી.

“ હે દેવ ! પુત્રની માફક પાલન કરેલી આ પ્રજા હવે રૌરની માફક રોળાશે ? ” રાજમાર્ગે ચાલનાર લોકો આ પ્રમાણે રાજને સંભાળી રહ્યાં છે.

“ હે ગણ ! માળી જેમ વૃક્ષોને પાણી સિંચી સિંચીને વૃદ્ધિ પર્માડે છે. તેમ તમારા પ્રસાદ જળેં કરી આ જન્મથી વૃદ્ધિ પામેલાં અમારો, તારા ત્રિવાય કોણ ઉદ્ધાર કરશે ? ” યાચક લોકો રાજ આગળ ઝોલી રહ્યા છે.

“ હે નરેન્દ્ર ! દૈર્યતા, શુરતા. ગંભીરતા, ઉદારતા, અત્યતા, દાક્ષિણ્યતા, ઉપકાર બુદ્ધિ અને કૃતજ્ઞાદિ ઉત્તમ

શુભો! આજે અમારી સાથે જ નિરાધાર થયા ” આ પ્રમાણે બોલતા પંડિત પુરૂષો શોચ કરે છે.

“ હે દેવ ! આમ કરવું તને બિલકુલ ઉચિત નથી.” એ પ્રમાણે સર્વ પ્રજાના મુખથી શબ્દો નીકળી રહ્યા છે, છતાં રાજા એક ફીટી બે ન થયો. અર્થાત્ તેણે પોતાનો વિચાર ન જ બદલ્યો. પોતાનું ધારેલું કાર્ય પાર પાડવા પ્રજાના બોલવા તરફ લક્ષ ન આપતાં ગોળા નદીના કિનારા ઉપર રાણીના મૃતક સહિત તે આવી પહોંચ્યો.

રાણીના મૃતકની પાલખી એકબાજુ મૂકી મનુષ્યો ચિતા ખડકવા લાગ્યા. આ બાજુ સ્નાન કરવા નિમિત્તે રાજા નદીમાં ઉતર્યા. મનુષ્યોનાં ઉષ્ણ અશ્રુજળથી ગોળા નદીનું પાણી પણ કાંઈક ઉષ્ણ થયું હોય એમ જણતું હતું.

રાજા પૂર્ણ ઉત્સાહમાં જણાતો હતો. તેના મનમાં એ જ વિચારો ચાલતા હતા કે, ‘ જલદી ચિતા સળગાવાય તો ફીટ. જેથી રાણીના મૃતક સાથે બળી મરી, અન્ય જન્મમાં તેના સમાગમનો હું ભાગી થાઉં. ’

રાજા સ્નાન કરી બહાર આવ્યો કે, તે નદીના પ્રવાહ માં ઉપરના ભાગથી એક લાંબુ સ્થૂલ કાદ તરતું નજીક આવતું જણાયું. તે કાદને જોઈ પ્રધાને નદીમાં તરવાવાળાઓને હુકમ કર્યો કે, આ તરતા આવતા લાકડાને બહાર કાઢો. કેમકે ચિતાને લાયક કાદો ઘણું થોડાં આવ્યા છે. પ્રધાનનો આદેશ થતાં જ તરવાવાળાઓએ નદીના

ઉંડા જળમાં પ્રવેશ કર્યો, અને થોડી જ વારમાં તે કાદ નદીના પ્રવાહથી બહાર કિનારા પર લાવી મૂક્યું. રાજા પણ તે કાદની સમીપ આવી. તપાસ કરતાં તે કાદ ઘણા જ મજબૂત બંધનોથી બંધાયેલું જણાયું.

પ્રકરણ ૧૨ સુ.

શોકમાં હર્ષ

આ કાદને આવી મજબૂતીથી બંધવાનું કારણ શું ? આ કાદ પોણું તો નહિ હોય ? આ નદીમાં કાણે તેને વહેતું મુક્યું હશે ? પોતાની મેળે શું તણાઈ આવ્યું હશે ? વિગેરે અનેક વિતર્કો કરતા રાજાએ તેના બંધનો તોડી નાંખવાનો સેવકોને આદેશ આપ્યો. બંધનો તોડતાં જ તે કાદના બે ભાગ થઈ ગયા. ઉપરથી એક ભાગ દ્રશ્ય કરતાં જ તેના પોલાણમાં રહેલી રાણી ચંપકમાળા અકસ્માત્ સર્વના જોવામાં આવી. તેનું શરીર ખાવેના ચંદનથી વિલેપન કરાયેલું હેતું કસ્તુરી આદિ ઉત્તમ સુગંધી દ્રવ્યોનો પરિમળ તેના શરીર ઉપરથી છુટતો હતો, તેના ગળામાં સુંદર મોતીનો અમૂલ્ય હાર શોભી રહ્યો હતો, અને નેત્રો કાંઈક નિદ્રાળુ હોય એમ જણાતાં હતાં.

અહા ! શું અકસ્માત્ અમૃતની વૃદ્ધિ ! કાદના પોલાણમાં રાણીને જોતાં જ રાજા પ્રમુખ સર્વ લોકો મોટા હર્ષનાદની ઉદ્ઘોષણા પૂર્વક જોલવા લાગ્યા અહા ! આશ્ચર્ય ! આશ્ચર્ય ! શું પુણ્યનો પ્રાગભાવ ! કચરના

ઉકરડામાંથી રત્નાવાળી હાર મળી આવે તેમ, કાષ્ટમાંથી
 જીવતી મહાદેવી આપણને મળી આવી.

આ હર્ષ સાથે જ રાજા વિચારમાં પડ્યો કે, જે
 રાણીના મૃતકને શિબિકામાં નાખીને આંહી લાવ્યા છીએ
 તે ખરી રાણી કે આ ? અથવા શું તે પણ નહિ અને
 આ પણ નહિ આ વાનમાં શું કાંઈ છળ, પ્રપંચ જણાય
 છે ? અથવા તેજ જીવતી રાણી ભય પામીને આ કાષ્ટમાં
 પેચી ગઈ છે ? પણ તે સંભવ થતો નથી. ત્યારે આમાં
 સત્ય શું છે તે જાણવા માટે રાજાએ સેવકોને આદેશ
 કર્યો

અરે સેવકો ! શિબિકામાં તપાસ કરો કે રાણીનું
 મૃતક મડદું છે કે નહિ ?

રાજાનો હુકમ થતાં જ રાજપુરુષે, શિબિકા તપાસવા
 હોડ્યા. એટલામાં તો શિબિકામાં રહેલું મૃતક, હાથથી
 હાથ ધસતું, કાંતથી કાંત પીસતું, અરે ‘હું’ કાગ્યો છું’
 આ-પ્રમાણે બોલતું, સર્વ, લોકોનાં જોતાં જ આકાશમાં
 ઉડી ગયું.

આ બનાવ જોતા જ લોકો ભયથી કંપવા લાગ્યા.
 સ્ખલિત વાણીએ, અને ઉત્સુક ચિત્તે રાજાને તેઓએ આ
 બનાવ નિવેદિત કર્યો.

વિસ્મય અને આનંદથી પૂર્ણ હૃદયવાળો રાજા લોકોને
 કહેવા લાગ્યો આ વૃત્તાંતના ખરા પરમાર્થને આપણામાંથી
 કોઈ જાણતું નથી; પણ કાષ્ટમાં ગેરલી ગણી આપણને

ખરી હકીકતથી માહિતગાર કરશે. આમ નિશ્ચય કરી રાજા રાણીને કહેવા લાગ્યો. પ્રિયા ! ખરી હકીકત શું બની છે તે અમને જણાવી અમારા સર્વનો સંશય દૂર કર.

રાજાના આ વાક્યો કાને આવતાં જ રાણી નિદ્રામાંથી જાગૃત થઈ, અને સન્મુખ ઉભેલા રાજાના મુખ ઉપર એકી નજરે જોઈ રહી. દષ્ટિ સાથે દષ્ટિ મળતાં નેત્રમાંથી અશ્રુની ધારાં વહેવા લાગી. એ અવસરે બંને દંપતીને જે આનંદ, સુખ કે હર્ષ થયો હતો તે કહેવાને કવિ અસમર્થ છે

દેવી દેવની માફક નિમેષોન્મિષ રહિત કેટલોક વખત રહી, હર્ષાશ્રુથી વિરહાનળ બુઝાતાં જ રાણી પૂછવા લાગી.

“સ્વામિનાથ ! આ નદીના કિનારા ઉપર આપ ક્યાંથી ? પાણીથી ઝરતાં લિનાં વસ્ત્રો આપે શા માટે પહેર્યા છે ? આ સર્વ લોકો આંહી શા કારણથી એકઠાં મળ્યાં છે ? આ નજીક ચિતા કેને માટે રચી છે ? આ મૃતક વહન કરવાની શિબિકા દેખાય છે તો શું કોઈ મરણ પામ્યું છે ? આ પ્રશ્નોના ઉત્તર મને આપો.”

રાજા અધીરો થઈ બોલવા લાગ્યો. “દેવી ! આ સર્વ વાત હું પછીથી જણાવીશ. પણ પ્રથમ તમે તમારું સર્વ વૃત્ત ત અમને જણાવો.”

“દેવી ! તું ક્યાં ગઈ હતી ? ક્યાં રહી હતી ? છુણની માફક કાબટમાં કેવી રીતે પેડી ? કંઠમાં રહેલ હાર કેણે આપ્યો ? અને નદીના પ્રવાહમાં કેવી રીતે વહન

થઈ? આ સર્વ વૃત્તાંન અમને આશ્ચર્ય પમાડનાર છે.”

રાણીએ મંદ ઉત્તર આપ્યો. “આપને પ્રથમ માફ જ વૃત્તાંત સાંભળવું છે તો આ નજીક દેખાય તે વડવૃક્ષની શીતળ છાયા નીચે ચાલો કે, ત્યાં જરા વિશ્રાંતિ લઈ, શાંત ચિત્તે તે સર્વ હકીકત હું આપને જણાવું.”

રાણીના આ ઉત્તરથી સર્વ લોકોને હર્ષ થયો, રાજાદિ સર્વે તે વડની છાયા નીચે પોતપોતાને યોગ્ય સ્થાને તે વૃત્તાંત સાંભળવાને ઉત્સુક થઈ બેઠા.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

મલયાચળનો પહાડ ઋષભદેવ પ્રભુનું મંદિર.

સ્વામિનાથ ! આ વાતની તે. આપને ખબર હતી કે માફ જમણું નેત્ર ફરકતું હતું. આ અશુભ નિમિત્તથી મને કેાઈ પણ સ્થળે રતિ થતી નહોતી. વનાદિકમાં ભમી ભમીને હું પાછી મહેલમાં આવી અને વેગવતીને ઝાડનાં પાદડાં લાવવા માટે વનમાં મોકલી. એ અવસરે નિદ્રાથી માફી આંખો ઘેરાવા લાગી, ત્યારે શયન કરવા માટે મેં પલંગનો આશ્રય લીધો. અને નિદ્રા આવી કે તરત જ કેાઈ દુરાત્માએ મને ઉપાડી લીધી, અહીંથી ઉડાવી એક પહાડના શિખર પર મૂકી તે દુષ્ટ, નિબુર ત્યાંથી કેાઈ અન્ય સ્થળે નાસી ગયો.

એ અવસરે ભયથી માફ શરીર કંપવા લાગ્યું. પહાડનો પ્રદેશ ઘણો રમણીય જણાતો હતો. યાપિ મને

તો એ અવસરે ખાવા ધાવતો હોય તેમ જણાતો હતો. ખાવના ચંદનનો સુગંધી પરિમલ જોરથી મારા શરીર સાથે અડ્ઝાતો હતો; તથાપિ મનેતો દુઃખરૂપજ લાગતો. વૃક્ષની ઘાઢી ઘટાઓ ચારેખાળુ આવી રહી હતી, તથાપિ નિર્જન પ્રદેશ લયંકર લાગતો હતો. ચારે દિશાનાં દૃષ્ટિ ફેંકતી હું શીલાતલ પરથી બેઠી થઈ, આગળ પાછળ નજર ઠરું પણ ત્યાં કોઈ મનુષ્ય જણાતું નહતું. કેવલ સિંહ, વ્યાધ રીંછ અને તેવાજ વિકરાળ પ્રાણિઓના શબ્દો સંલગના હતા, આવી દુઃખદ સ્થિતિમાં સાહસ અવલંબી એક દિશા તરફ મેં ચાલવા માંડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં વિચાર કરતી હતી કે, તે મારી રમણીય નગરી ક્યાં અને આ નિર્જન પ્રદેશ ક્યાં ! મારો પ્રાણુવદ્ધલ ક્યાં રહ્યો અને તેનો મેળાપ મને કેવી રીતે થશે ? નિષ્કારણ ઘૈરીએ માફ અપહરણ શા માટે ક્યું હતું ? આ આપત્તિનો નિસ્તાર મારે કેવી રીતે પામવો ? આ જંગલમાં હું એકલી શું કરીશ ? મારા પ્રાણુવદ્ધલતું શું થશે ? વિગેરે વિચાર કરતી, અને પગલે પગલે રૂખલના પામતી હું કેટલીક ભૂમિ પહાડ ઉપરજ ચાલી ગઈ, તેવામાં એક વિશાળ, ભવ્ય મંદિર મારી નજરે પડ્યું.

તે મંદિરનાં દ્વારો ખુલ્લાં હતાં. હિમ્મતથી મેં તેમાં પ્રવેશ કર્યો, તે મંદિરમાં ઋષભદેવ પ્રભુની સુંદર, અને શાંત મૂર્તિ જોવામાં આવી. તે પ્રભુનાં દર્શન થતાં જ, મને માગ દુઃખમાંથી કાંઈક વિશ્રાંતિ મળી. મારી અનેક

આશાઓ સંભવન થઇ. સર્વ દુઃખને ભૂલી ગઇ હોઈ તેમ મારા મનમાં શાંતિ અને હિમ્મત આવી. આવા નિર્જન પ્રદેશમાં અને આપત્તિના સમયમાં આ મહાન પ્રભુનું દર્શન થયું એજ મારા ભવિષ્યના શુભ સૂચકની નિશાની હતી. હું તે કૃપાળુ દેવની એકાગ્ર ચિત્તે સ્તુતિ કરવા લાગી

“ હે અનાથના નાથ ! પરદુઃખ ભંજન ! કૃપાસમુદ્ર ! વીતરાગ દેવ ! હું તારે શરણે આવી છું. મહાન આપત્તિઓમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર તું જ ‘ શરણાગતવત્સલ ’ ખીરદ ધારણ કરનાર છે. જન્મ મરણનાં દુઃખોથી મુક્ત કરનાર પણ તું જ છે. તું જ પૂર્ણ જ્ઞાની છે. તારા હિતોપદેશથી અનાદિ કર્મબંધનથી છવો મુક્ત થાય છે. અંધકારમાં દીપકની પ્રાપ્તિ, મરૂભૂમિમાં સરોવરની પ્રાપ્તિ, વૃક્ષવિનાના પહાડ ઉપર કદપદ્મોની ઘટ્ટા અને સમુદ્રમાં વહાણનો મેળાપ થવો જેટલો આનંદદાયક છે; તેથી વિશેષ પ્રકારે હે પ્રભુ ! તારું દર્શન સુખરૂપ છે. આવી આપત્તિમાં તારું દર્શન મહાન્ પુરયોદયથીજ પ્રાપ્ત થયું છે, તો હે પ્રભુ ! તું મારાં બાહ્યચરિત્ર દુઃખનો ઉચ્છેદ કરી, અખંડ સુખ આપ. ”

પ્રકરણ ૧૪ સું.

મહાયા દેવી.

“ હે સુંદરી તારે માથે આવું દુઃખનું વાદળ આવેલું છતાં છત્રેશ્વર ભગવાન ઉપર તારી સાચી દૃઢ

ભક્તિ, અને ધર્મપરાયણપણું જોઈ ઋષભદેવ પ્રભુની અધિ
ષ્ઠાતૃદેવી હું તને મદદ કરવાને માટે તારી આગળ પ્રસન્ન
થઈ છું. આ આદિજનેન્દ્રના ભુવનના નજીકમાંજ રહેતી
અને આ ભવનનું રક્ષણ કરતી, ‘તું’ ચક્રેશ્વરી દેવી
સમજજો.

આ મલયાચળના પહાડ ઉપર મારું ભુવન હોવાથી,
મારું ખીલું નામ મલયાદેવી પણ લોકો કહે છે, મારી
સ્વધર્મી—એક ધર્મ પાળનારી બહેન ! તું ધૈર્ય રાખ, ભય
મૂકીદે. હું તારું રક્ષણ કરવા માટેજ આવી છું.” આ
પ્રમાણે કહી આદરપૂર્વક તેણીએ મારા હાથમાં કેટલુંક
ચંદન આપ્યું.

મલયાદેવીનું મારા ઉપર આવું વાતસલ્ય જોઈ, મને
ઘણી ધીરજ આવી મેં દેવીને પૂછ્યું “હે દેવી ! મારું
કેાણે, અને શા હેતુથી હરણ કર્યું છે ? મારા સ્વામિનો
હવે મને મેળાપ થશે કે કેમ ?” દેવીએ જણાવ્યું. “ધર્મ
બહેન ! તારા સ્વામી વીરધવળનો, વીરપાળ નામનો એક
નાનો ભાઈ હતો. રાજ્યની ઈચ્છાથી રાજાને મારવા
માટે તેણે વિવિધ ઉપાયો કર્યા, પણ તે નિરર્થક ગયા.
એક દિવસે ઘાતકી થઈ, રાજાને મારવા માટે તેણે મહે
લમાં પ્રવેશ કર્યો અને રાજા ઉપર હુથીયારનો ઘા કર્યો.
રાજાએ આલાકીથી ઘા ચુકાવી એક સજ્જડ પ્રહારથીજ
તેને નીચે પાડ્યો. સખ્ત રીતે ઘાયલ વીરપાળ પોતાના
પાપનો પશ્ચાતાપ કરતો, શુભ ભાવે મરણ પામી, આ

પર્વત ઉપર મારા પરિવારમાં, પ્રચંડ શક્તિવાળો ભૂતન્ન-
તિમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો છે.

જ્ઞાનથી તેણે પોતાનો પાછલો ભવ જીત્યો. પોતાનું
વેર યાદ કરી, વેર લેવા રાજના છિદ્રો જેમ તેની પછાડી
ફરવા લાગ્યો.

રાજનું પુણ્ય પ્રળય હોવાથી તેનું કાઈ પણ ખુરૂં
કરવા તે સમર્થ ન થયો ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે રાણી
ચંપકમાલા ઉપર રાજને વધુ પ્રેમ છે એના જેવો સ્વા-
ભાવિક પ્રેમ બીજા કોઈ ઉપર જોવામાં નથી આવતો. જે
આ રાણીને મારવામાં આવે તો, પ્રેમપાશથી બંધાયેલો
રાજ પોતાની મેળે જ મરણ પામે, અને મારૂં વેર પણ
શાંત થાય.

હે સુંદરી ! આ વિચારથી તે ભૂત તારી પછાડી
ફરવા લાગ્યો. આજે તને એકાંકી અને નિદ્રામાં પડેલી
આ પર્વત ઉપર ઉપાડી લાવ્યો છે. પુણ્યની પ્રળયતા અને
આયુષ્ય કર્મની અધિકતા હોવાથી તે તને મારી શક્યો
નથી. ‘ ખરી વાત છે. સુખ અને દુઃખ, જન્મ અને મરણ
હર્ષ, અને શોક, વિયોગ અને સંયોગ, આ સર્વ પોતાનાં
શુભાશુભ કર્મને જ આધીન છે. ’

હે ધર્મ સહોદરી ! તું ફરતી ફરતી અહીં આવી
અને મને મળી. હું તારા શુભકર્મની પ્રેરણાથી જ અહીં
આવી છું. તારાં શુભકર્મો જ તારૂં રક્ષણ કરવા અને ઈષ્ટ
પ્રાપ્તિ પ્રગ્વા સમર્થ છે બીજાઓ તે પુણ્યની પ્રેરણાથી ઈષ્ટ

પ્રાપ્તિમાં માત્ર નિમિત્તરૂપ થાય છે. માટે તારે જે જોઈએ તે મને જણાવ, મારો સ્વમાગમ કોઈ પણ રીતે નિરર્થક થવો ન જોઈએ. ”

સ્વામિનાથ ! મેં મલયાદેવીને જણાવ્યું, “ જો એમ જ છે તો હે મહાદેવી ! મને પુત્રાદિ કાંઈ પણ સંતતિ મળી, તે સિવાય આવું વિશાળ રાજ્ય નિરાધાર જેવું છે. ગૃહસ્થોનો ગૃહસંસાર પુત્રાદિ સિવાય શોભારૂપ નથી તો પ્રસન્ન થઈ પુત્ર પુત્રાદિ સંતતિ આપો, ”

આ શબ્દો સાંભળતાં જ રાજા ઉત્સુક થઈ વચમાં જ બોલી ઉઠ્યો, હે વલ્લભા ! તે પરોપકારી દેવીએ શું ઉત્તર આપ્યો ?

અંધકમાલાએ જવાબ આપ્યો—સ્વામિનાથ ! તે દેવીએ મને હર્ષથી જણાવ્યું કે, તને પુત્ર-પુત્રીનું એક યુગલ જોડાણ થોડા જ દિવસમાં પ્રાપ્ત થશે આટલા દિવસ સુધી આ ભૂતે જ તમને સંતતિનો નિરોધ કર્યો છે. અથાત્ સંતતિ થવામાં વિઘ્ન કરનારો મારો આ અનુચરજ છે. આ ભૂત મારો સેવક હોવાથી હવેથી તમને તુકશાન કે હેરાન કરતાં હું તેને નિવારીશ. ”

આ વચનો સાંભળી રાજાને ઘણો આનંદ થયો. રાણીની તેણે ઘણી પ્રશંસા કરી. એ રાણી ! તને ઘણી સારી ખુદ્દિ સૂણ. તે ઘણું ઉત્તમ વરદાન માગ્યું મારા વંશનો તે ઉદ્ધાર કર્યો. મારા હૃદયની ચિંતા તે દૂર કરી. પ્રિય ! તારા સિવાય મારા હૃદયમાં બાગ દોનાર !

કોણ છે ? પુત્ર સંબંધમાં આપણે કરેલું ધર્મનું આરાધન ફળીભૂત થયું. ધર્મક્રિયાથી અંતરાય ધર્મ દૂર થયું. હવે આપણે ઘેર થોડા વખતમાં પુત્ર, પુત્રીની સંપત્તિ થશે. આવી દુખની અવસ્થામાં તને આ યાદ આવી એજ આપણો લાગ્યોદય સૂચવે છે.

“મલયાદેવીએ બીજે કાંઈ પણ ઉપકાર કર્યો કે ? રાત્રીએ પૂછ્યું આ લક્ષ્મીપુંજ નામનો—હાર મહાદેવીએ પોતાને હાથે જ મારા ગળામાં નાખ્યો. વિશેષમાં જણાવ્યું કે, આ હાર ઘણો દુર્લભ છે. મહા પ્રભાવવાળો છે ઠંઠમાં સ્થાપન કરવાથી નિરંતર શુભ ફળ દેવાવાળો છે, અને હારના પ્રભાવથી તને પ્રભાવિક સંતૃપ્તિ થશે, અને તમારા મનોરથો નિત્ય પૂરણ થશે.

હો નરનાથ ! ત્યાર પછી મેં મલયાદેવીને પૂછ્યું કે જે દેવે મને લાવીને મૂકી હતી, તે દેવ મને મૂકીને પાછો ક્યાં ગયો ?

દેવીએ જણાવ્યું, શુભે ! તને આ પર્વત પર મૂકી તે દેવ પાછો ચંદ્રાવતી નગરીમાં ગયો છે. તારે ઠેકાણે, બીજું તારા જેવું જ, એક મૃતક શરીર બનાવી શુભપણે ત્યાં રહ્યો છે તારો સ્વામી તારા સજીવન શરીરને અકસ્માત નિર્જીવ બોધને જે દુઃખ અનુભવે છે, તે તેજ જાણે છે. ભૂતની માયાને તે જાણી શક્યો નથી. તેથી તે કૃત્રિમ મહદાને રાણી માનીને મહાન્ વિલાપ કરે છે

આ પ્રકારનું તમારું દુઃખ સાંભળી મેં દેવીને પ્રશ્ન કર્યો કે મારો સ્વામિ મારા વિરહે છવતો રહેશે ? અને

તે મને ક્યારે મળશે ? દેવીએ જણાવ્યું, હે ભદ્રે ! સાત પહોરને આંતરે દુઃસહ દુઃખથી પીડાયેલો રાજા તને જીવતો મળશે

‘ રાજા મને કયે સ્થળે મળશે. ’ એમ હું દેવીને પૂછતી હતી, તેવામાં દાસી સહિત એક વિદ્યાધરી આકાશમાર્ગથી ત્યાં આવી. તેને જોઈને મલયાદેવી અકસ્માત્ મારી પાસેથી અદૃશ્ય થઈ ગઈ.

કરણ ૧૫ સું.

જે થાય તે સારાને મારે

મને ત્યાં એકાકી જોઈ વિદ્યાધરી મારી પાસે આવી. વિસ્મય પામેલી વિદ્યાધરી મને પૂછવા લાગી કે “ હે ભદ્રે ! આ નિર્જન પહાડ ઉપર, સુંદર રૂપધારી એકાકી તું કેાણુ છે ? ” તેના ઉત્તરમાં મેં મારો સર્વ વૃત્તાંત નિવેદિત કર્યો, તે સાંભળી એકપૂર્વક વિદ્યાધરી જોલવા લાગી. અહો ! વિધિનું વિલસિત ! આવી સ્વરૂપવાન, ઉત્તમ કુળમાં પેદા થયેલી, રાજાની ગણી છતાં આવા નિર્જન પહાડ ઉપર આકૃતમાં આવી પડી છે.

“ હે શુભે ! હું તને હમણું જ તારી ચંદ્રાવતીમાં પહોંચાડી આવત, પણ મારે આ પહાડ ઉપર વિદ્યા સિદ્ધ કરવાની છે જો હમણું તે વિદ્યાનું આરાધન ન કરું તો પછી તે વિદ્યા સિદ્ધ ન થાય, આમ ઉભય રીતે હું સંકટમાં

આવી છું. એટલે હું તને તારી નગરીમાં પહોંચાડી શકતી નથી, વળી હમણાં મારો પતિ મારી પાછળ આવવાનો છે. તારું આવું સુંદર સ્વરૂપ જોઈ તારું શીયળ ખંડિત કરશે અથવા તો તને પત્ની કરીને રાખશે. કારણ કે તે મહા સ્ત્રીલંપટ છે. જો તને તે પત્ની બનાવશે તો સપત્ની-શોક તરીકેનું મને પણ મહાન્ સંકટ પડશે. માટે હે બહેન ! ચાલ મારી સાથે. હું તને સારી રીતે છુપાવી રાખું ”

આ પ્રમાણે જણાવી તે મને, એક મહાન પ્રવાહમાં વહન થતી નદીના કિનારા પાસે લઈ ગઈ. એ અવસરે મને તો લય લાગ્યો. હું વિચારવા લાગી કે, આ વિદ્યાધરી શું મને મારી નાખશે ? વૃક્ષ ઉપર લટકાવશે ? શુક્રમાં પુરશે ? કે નદીના પ્રવાહમાં વહન કરાવશે ? અથવા આ ચિંતા કરવાનું મને કાંઈ પ્રયોજન નથી, ‘બહુ દુઃખીઆને દુઃખ નહિ.’ આ ન્યાયને અનુસરીને જે દુઃખ આવે તે સહન કરવું.

નદીના કિનારાપર એક સુકું જાડુ લાકડું પડ્યું હતું. વિદ્યાશક્તિથી તેણીએ તેના બે વિભાગ કર્યા એક મનુષ્ય સારી રીતે સમાઈ શકે તેટલું તે લાકડામાં પાલાણુ કરી, ગોશીર્ષ ચંદનવડે મારા સર્વ શરીરને વિવેપન કર્યું. વળી કર્પૂર, અગુરૂ, ઠસ્તુરી, પ્રમુખ સુગંધી વસ્તુ વડે મારા શરીરને અલંકૃત કરી તે વિદ્યાધરીએ મને જણાવ્યું કે “ હે શુભે ! અહીં આવ. હું તારા શીયળનું

રક્ષણ કરે” આ પ્રમાણે જણાવી તે લાકડાના પોલાણમાં મને સુવાડી મારા ઉપર તે લાકડાની બીજ ફાડ ઢાંકી દીધી ત્યાર પછી શું બનાવ બન્યો તે, ગર્ભાવાસમાં રહેલાની માફક મને બીલકુલ ખબર નથી.

પૂર્વ પુરુષોદયથી આ કાષ્ટ અહીં જ આવ્યું, અને હું તેમાંથી નીકળી. આ પ્રમાણે મારું બનેલું સર્વ વૃત્તાંત આપને જણાવ્યું.

રાજાએ જણાવ્યું. “હે પ્રિયા ! તું મોટી આપત્તિમાં આવી પડી હતી, તારું મરણ થયેલું જાણી, તારા વિરહથી મેં પ્રાણત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. તૈયાર કરેલી આ ચિતા તેની જ છે આ શિબિકામાં જે મૃતક લઈ આવ્યા હતા, તે પેલા ભૂતની માયાથી બનાવેલું તારું મૃતક શરીર હતું તે હમણાં જ લોકોના દેખતાં આકાશમાં ઉડી ગયું છે ‘તે શું હશે’ તેનો સંશય તારા કરેલા ખુલાસાથી જ નિવૃત્ત થયો છે મને ચિતામાં બળી મરતો જાણી, મારા દુઃખે દુઃખિત થયેલા આ સર્વ લોકો ગોળા નદીના કિનારા પર એકઠા થયેલા છે” ઇત્યાદિ સર્વ વૃત્તાંત રાજાએ રાણીને કહી બતાવ્યો.

રાજાએ સુખુદ્ધિ પ્રધાન સામી નજર કરી જણાવ્યું. “સુખુદ્ધિ ! રાણીને વિદ્યાધરીએ કાષ્ટના પોલાણમાં શા માટે નાખી હશે ? એનું સત્ય કારણ શું સમજાય છે ? અને આ લાકડું આહીં કેવી રીતે આવ્યું ?

સુખુદ્ધિએ જણાવ્યું. મહારાજા ! મારું માનવું એમ થાય છે કે સપત્ની થવાની શંકાથી વિદ્યાધરીએ, ચંપકમાલા

રાણીને કાષ્ટમાં નાખ્યાં હોવાં જોઈએ, અને તે કાષ્ટ મજબૂત બંધનોથી બાંધીને, પહાડથી વહન થતી આ ગોળા નદીના પ્રવાહમાં વહેતું મૂક્યું હશે તે કાષ્ટ મજબૂત પ્રવાહમાં જલદી વહન થતું આપણા પુણ્યોદયથી અહીં આવી પહોંચ્યું છે. ગમે તે કારણ હો, પણ મહારાજ ! ‘ જે થાય તે સારા માટે ’ આ સિદ્ધાંત પુણ્યવાન જીવોના સંબંધમાં ખરેખર સત્ય જણાય છે. વિદ્યાધરીનો ગમે તેવો આશય હોય તથાપિ આપણા સંબંધમાં તો તે સુખરૂપજ નિવડ્યો છે.

આજે પહેલા પહોરના અંતે મહારાણીનો સમાગમ થયો તેથી દેવીનું વાક્ય સત્ય થયું કે, ‘ સાત પહોરને અંતે રાજાનો સમાગમ થશે. ’

રાજાએ જણાવ્યું, “ પ્રધાન ! શું દેવીનું વાક્ય અન્યથા હોઈ શકે ? નહિજ. પણ પેલા માયાવી ભૂતની આપણને કાંઈ ખબર જ ન પડી કે, જેણે થોડા વળતમાં રાજ્ય અને વંશનો ક્ષય કરવાનો આરંભ કર્યો હતો. મલયાદેવીએ આપણા પર મહાન ઉપકાર કર્યો છે, કુળને કુશળ થયું પુત્ર પુત્રીનું વરદાન આપ્યું અને ઉપદ્રવ કરતા ભૂતને નિવારણ કર્યો આ સર્વનું મૂળ કારણ રાણીનું અપહરણ થયું તે છે તીવ્ર દુઃખનું કારણ રાણીનું અપહરણને તાત્કાલિક ઉગ્ર ઔષધથી વ્યાધિ જવાની માફક પુણ્યોદયથી આપણને સુખરૂપ થયું. માટે પ્રધાન ! તમારું કહેવું સત્ય છે કે ‘ જે થાય તે સારા થાટે ’

આ પ્રમાણે મલયાદેવીની, રાણીની અને પુણ્યની પ્રશંસા કરી, તે કાષ્ટની બેઠ કાળીએ ગોળા નદીના વિભૂષણરૂપ ભટ્ટારિકાદેવીના મંદિર આગળ રાજ્યે મૂકાવી.

આ અવસરે રાજ્યને વખત જણાવવા નિમિત્ત બાંદીજને ગાંભીર સ્વરે જણાવ્યું કે—

હેલોત્તીર્ણવિપદ્ભશર્ણવજલ : પ્રાપ્તોહ્યસદ્મા : પ્રિય :
સ્વૈરં વિધમંયન્નિલાઘાશિત્ત્વક્રે પ્રતાપં નિજં
દન્વાન : સુપથો વિસ શકમલામોદૈર્ગત્પ્રીણયન્
સર્વસ્યોપગિ ઘર્તત્તે રવિરયં દેવાધુના ત્વં યથા ॥ ૧ ॥

હે રાજન ! થોડા જ વખતમાં વિપત્તિનો—સમુદ્રનો પાર પામી, વિકસ્વર મુખવાળી ગ્રિયાને—કાંતિને મેળવીને, ઈચ્છાનુસાર રાજ્યોના—પહાડોના મસ્તક પર વિશ્રાંતિ લેતા, અને પોતાના પ્રતાપને—તેજને સ્થાપન કરતા, સન્માર્ગને રસ્તાઓને પ્રકાશિત કરતા, લક્ષ્મી વડે, કમળોની મુંગધી વડે જગતને તૃપ્ત કરતા; સૂર્યની, માફક હે દેવ ! તમે અત્યારે સર્વના ઉપર—મધ્યાન્હ વેળામાં વર્તો છો.

આ કાવ્યનો વ્યંગ્યાર્થ સાંભળી સુખુદ્ધિ પ્રધાને જણાવ્યું, કૃપાનાથ ! મધ્યાન્હ વખત થઈ ચુક્યો છે. આપણે હવે કૃતાર્થ યથા છીએ. જમવાનો વખત વીતી ગયો છે. હુધાધી ક્ષામ કુક્ષીવાળી મહારાણી પુરૂં બાલી પણ શક્તાં નથી, આપ પણ કાલના બુખ્યા જ છો, તો હવે જલદી નગરમાં પધારો અને સ્નાન, લોજન કરી દુઃખને તિલાંજલી આપો.

પ્રધાનનાં વચનો સાંભળી રાજા શહેરમાં જવાને તત્પર થયો. પ્રજાએ શહેરના રસ્તાઓ અને બજારો શણગારી મૂક્યાં. સ્નેહના તરંગોમાં ઝીલતો અને મોહથી વારંવાર રાણીના મુખ ઉપર દ્રષ્ટિ આપતો રાજા હાથી ઉપર બેસી રાણી સાથે પોતાના મહેલ તરફ જવા નીકળ્યો.

એ અવસરે વાણંતોના શબ્દોથી આકાશ પૂરાર્ધ રહ્યું હતું. છત્રોથી છવાઈ રહ્યું હતું. ‘જય’ ‘જય’ આદિ માંગલિક શબ્દો બંદીજનો બોલી રહ્યા હતા. રાજા પણ યાચકોને અઠળક દાન આપી રહ્યો હતો. લોકોની આશિષો સાંભળતો રાજા અનુક્રમે મહેલમાં આવ્યો.

સામંત, અમાત્ય અને નગરલોકાદિ સર્વને સંતોષી વિસર્જન કર્યા. તેઓ પણ નમસ્કાર કરી હર્ષ પામતા પોતાના મુકામે આવ્યા.

રાજા તથા રાણીએ સ્નાનપૂર્વક ઋષભદેવ પ્રભુની પૂજા કરી લોજન કર્યું. તે દિવસે આખા શહેરમાં રાજાના પુનર્જન્મનો મહોત્સવ શરૂ થયો.

પ્રકરણ ૧૬ મું

મલયસુદરી અને મલયકુમારનો જન્મ

થોડા વખતની પણ દુઃસહ વિરહવેદના શાંત થઈ. રાજારાણી મળ્યાં. આખા શહેરમાં આનંદ છવાઈ રહ્યો લોકો આનંદથી ગાનતાન કરવા લાગ્યાં.

નિત્ય કરતાં આજે સલા ઘણી વહેલી વિસંજન કરી, મહારાજા વીરધવળ ચંપકમાલા મહેલમાં આવી વસ્યો હતો. ભુવલય પર ચંદ્રની ચાંદની પ્રગટી રહી હતી. નજીકના બગીચામાંથી સુગંધી પુષ્પોનો બહાર આવી રહ્યો હતો. સરોવળના શીતળ જળને સ્પર્શીને વાયુની મંદમંદ લહરીઓ આવતી હતી. અને આખા મહેલમાં શાંતિ પ્રસરી રહી હતી. વિરહી દંપતિ આજે કોઈ અપૂર્વ સુખ આગરમાં ડુબ્યા હોય તેમ આનંદ કરી રહ્યા હતાં છેવટે વિશેષ પરિશ્રમથી યાત્રી ગયેલાં દંપતી નિદ્રાધીન થઈ ગયાં.

મધ્યરાત્રિના અવસરે શાંતપણે મુતેલી ચંપકમાલા રાણીના ઉદરમાં કોઈ ઉત્તમ છોકરાનું યુગ્મ જોડાતું આવી ઉત્પન્ન થયું. પુણ્યની પ્રબલતા અને મહાદેવીની સહાયતાથી ચંપકમાલાએ આ રાત્રિએ જ ગર્ભ ધારણ કર્યો.

જેમ જેમ ગર્ભના ચિન્હો પ્રકટ જણાવા લાગ્યા તેમ તેમ રાજા હર્ષથી અને રાણી ગર્ભથી વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યાં. ઉત્તમ ગર્ભના પ્રભાવથી દોહદો-દોળાઓ પણ ઉત્તમ જ પ્રકટ થયા. રાજાએ તે સર્વ તરત જ પૂર્ણ કર્યા અને વિશેષ પ્રકારે રાણીના શરીરની રક્ષા કરવા લાગ્યો.

અનુક્રમે પૂર્ણ માસે, શુભ લગ્ને રાણી ચંપકમાલાએ મહાન તેજસ્વી પુત્ર-પુત્રીરૂપ યુગલનો જન્મ આપ્યો. વેળવતી દાસીએ તરતજ રાજાને વધામણી આપી. રાજાના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. યુગલ સિવાયનાં સર્વ અલંકારો દાસીને આપી તેનું દાસપણું દૂર કર્યું.

આખા દેશમાં દસ દિવસ સુધી જોત્સવ શરૂ કરાવ્યો. યાચકોને દાન આપવું શરૂ કર્યું. બંદીવાનોને છોડી મૂક્યા. આરંભના વ્યાપારો બંધ કરાવ્યા. અમારી પડક વજડાવ્યો. સર્વ જીવોને શાંતિ આપી કર બંધ કર્યો. સંબંધીઓને સંતોષ્યા. ધ્વજ પતાકાઓથી શહેર શણગાર્યું. દ્વાર ઉપર તોરણો બંધાયાં વાજાઓના નાદો શરૂ થયા. વારાંગનાઓનાં નૃત્યો થવા લાગ્યા અને અનેક સ્ત્રી; પુરૂષો ઉત્તમ ભેટણાંઓ લઈ રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા; જનમંદિરોમાં અદ્વિતીય-અઠાઈ મહોત્સવ શરૂ કર્યો.

મોટી ઉંમરે અને પ્રથમજ રાજાને ઘેર પુત્ર પુત્રીનો જન્મ થયેલો હોવાથી પ્રજા એટલી બધી આનંદમાં આવી ગઈ હતી કે તેનો આનંદ રાજગૃહમાં તો શું પણ પ્રજાના શરીરમાં પણ સમાતો નહોતો.

આ પ્રમાણે દસ દિવસ પર્યાંત મહોત્સવ કરી, રાજાએ ગોત્રવૃદ્ધોને અને પ્રજાસમુદાયને પ્રીતિ લોજન આપવા પૂર્વક સન્માન કરી, તેઓની આગળ હર્ષ પૂર્વક જણાવ્યું કે મહાશયો! તુષ્ટમાન થયેલ મલયાદેવીએ દેવોને પણ હુલ્લ એવાં આ જે અપત્યો અમને આપ્યાં છે; તે દેવીનો અમારા ઉપર મહાન ઉપકાર છે. આપણે મનુષ્યો તેમના ઉપકારનો બદલો નજ વાળી શકીએ; તથાપિ તે દયાળુ દેવીનું નામ અમોને ચિરસ્મરણીય રહે તે માટે આ કુમારનું નામ મલયકુંવર અને કુંવરીનું નામ મલયસુંદરી રાખવામાં આવે છે,

રાજના સંભાષણને સર્વ લોકોએ અનુમોદન આપ્યું
મેળાવડો વિસર્જન થયો. રાજ રાણી મુખમાં દિવસો
પસાર કરવા લાગ્યા.

પાંચ ધાવમાનાએ પાલન કરતાં બન્ને સંતાનો અનુક્રમે
વૃદ્ધિ પામ્યાં જેમજેમ કુમાર કુમારી મંદમંદ અક્ષરે
બોલવા લાગ્યા, અવ્યક્ત પછે હસવા લાગ્યાં અને અસ્થિરપણે
પગ સ્થાપન કરતાં શીખતાં ગયાં તેમ તેમ ચંદ્રને દેખીને
જેવી રીતે સમુદ્રમાં પાણીનાં મોજાં ઉછળે છે, તેવી રીતે
માતપિતાના હૃદયમાં હર્ષના તરંગો ઉછળવા લાગ્યા. એક
હાથથી બીજા હાથમાં કરતાં આ બાળકો અનુક્રમે શિશુવય
પામ્યાં. વિદ્યાગ્રહણ કરવાને લાયક થયાં જાણી શસ્ત્ર, શસ્ત્રાદિ
વ્યવહારકળામાં નિપુણ ઉપાધ્યાયને બન્ને બાળકો સોંપવામાં
આવ્યાં.

ખરી વાત છે કે વિદ્યા એજ મનુષ્યોનું પરમ ભૂષણ
છે. ખરૂં દૈવતજ વિદ્યા છે. વિદ્યાથીજ મનુષ્યે મા મનુષ્ય-
પણું આવે છે. વિદ્યા વિનાનાં મનુષ્યો, મનુષ્યરૂપે પશુસમાન
છે. વિદ્યાથી બંને ભવ મુખમય થાય છે. સિંહ જેવી
હિંસક જાતિને પણ કેળવવાથી હિંસક સ્વભાવનો ત્યાગ
કરીને સાન્નિક સ્વભાવ ધારણ કરે છે, તો મનુષ્યને
કેળવવાથી તેનો ખરો માનુષી સ્વભાવ પ્રગટ થાય તેમાં
આશ્ચર્ય શાનું ?

જે માતા પિતાઓએ પોતાના પુત્ર પુત્રીઓને વ્યવ-
હારીક તેમજ આત્મિક ઉન્નતિ થાય તેવું શિક્ષણ નથી આપ્યું,
તે માતા પિતાઓ ‘માતા પિતા’ એવા નામને લાયક નથી.

રાજકુમાર કોઈ વખત અશ્વક્રીડા, કોઈ વખત કુંજર ક્રીડા, તો કોઈ વખત ખડગ ખેલવાની ક્રીડા કરતો હતો. કોઈ કોઈ વખત ધનુષ્યખાણુ લઈ શીખેલી કળાને ઉરોછત કરવા નીશાનખાણુ પણ ખેલતો હતો, કુમારને ક્રીડા કરતો બેઠાં માતાપિતાના મન પ્રમોદથી પ્રકુદિલત થતાં હતાં.

રાજકુમારી મલયસુંદરી પણ ધાવમાતા વેગવતી અને સરખી વયની દાસીઓ સાથે યથેચ્છાએ ઉદ્યાનાદિકમાં વિખરતી અને ક્રીડા કરતી હતી.

મલયસુંદરીનું હૃદયસ્વભાવથી જ કંઈથી ભરપૂર હતું. તે લોખા સ્વભાવની હતી. કોમળતા તેના શરીરમાં વ્યાપીને રહી હતી. ડહાપણ અને સદ્ધર્મ કર્તવ્યમાં નિપુણ હતી સમગ્ર રાજકુટુંબને પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી હતી. અનુક્રમે બાહ્યાવસ્થાને મૂકી તેણીએ યુવાન અવસ્થામાં પ્રવેશ કર્યો.

યુવાવસ્થામાં રાજકુમારીના શરીરની શોભા કોઈ અપૂર્વ જણાતી હતી. અંગ ઉદ્ભાસ પામ્યું હતું. લોચનપ્રિય લાવણ્યતા વૃદ્ધિ પામતી હતી. ખજ પુરૂષની માફક કેશપાશમાં કુટીલતાવાંકાશ જણાતી હતી. કુમૈત્રિની માફક મધ્યભાગ તુચ્છ જણાતો હતો ઉત્તમ મનુષ્યોના મનોરથોની માફક સ્તનયુગલ હૃદયમાં સમાતું નહોતું. સાધુ પુરૂષોની ચિત્તવૃત્તિની માફક નાસિકા સરલ દેખાતી હતી. સત્પુરૂષોની મિત્રતાની માફક વેણીદંડ લંબાયેલો હતો. જનનાના મનની માફક લોચન દ્વંદ્વ સ્નિગ્ધાવાણુ હતું. શોક્યનાં

રાજકુમાર કોઈ વખત અશ્વક્રીડા, કોઈ વખત કુંજર ક્રીડા, તો કોઈ વખત ખડગ ખેલવાની ક્રીડા કરતો હતો. કોઈ કોઈ વખત ધનુષ્યબાણ લઈ શીખેલી કળાને ઉરોછત કરવા નીશાનબાણ પણ ખેલતો હતો, કુમારને ક્રીડા કરતો જોઈ માતાપિતાના મન પ્રમોદથી પ્રકુલિત થતાં હતાં.

રાજકુમારી મલયસુંદરી પણ ધાવમાતા વેગવતી અને સરખી વયની દારીઓ સાથે યથેચ્છાએ ઉઘાનાદિકમાં વિચરતી અને ક્રીડા કરતી હતી.

મલયસુંદરીનું હૃદયસ્વભાવથી જ કર્ણુથી ભરપૂર હતું. તે લોખા સ્વભાવની હતી. કોમળતા તેના શરીરમાં વ્યાપીને રહી હતી. ડહાપણ અને સદ્ધર્મ કર્તવ્યમાં નિપુણ હતી સમગ્ર રાજકુટુંબને પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી હતી. અનુક્રમે બાદ્યાવસ્થાને મૂકી તેણીએ યુવાન અવસ્થામાં પ્રવેશ કર્યો.

યુવાવસ્થામાં રાજકુમારીના શરીરની શોભા કોઈ અપૂર્વ જણાતી હતી. અંગ ઉદ્ભાસ પામ્યું હતું. લોચનપ્રિય લાવણ્યતા વૃદ્ધિ પામતી હતી. ખળ પુરૂષની માફક દેશપાશમાં કુટીલતાવાંકાશ જણાતી હતી. કુર્મૈત્રિની માફક મધ્યભાગ તુચ્છ જણાતો હતો ઉત્તમ મનુષ્યોના મનોરથોની માફક સ્તનયુગલ હૃદયમાં સમાતું નહોતું. સાધુ પુરૂષોની ચિત્તવૃત્તિની માફક નાસિકા સરલ દેખાતી હતી. સત્પુરૂષોની મિત્રતાની માફક વેણીદંડ લંબાયેકો હતો. જનનાના મનની માફક લોચન દ્વંદ્વ સ્નિગ્ધાવાળું હતું. શોક્યતાં

તેઓ પોતાના સંતાનના ખરા શત્રુઓ છે.

પુત્ર પુત્રીઓ અવિવેકી થઈ વિનયહીન બની અવળે રસ્તે દોરાય, અકાર્યો કરી અધોગતિમાં જાય, ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારીક માર્ગથી વિમુખ થાય, તેનું મૂળ કારણ ‘બાળપણમાં વિદ્યાના જે સંસ્કારો માતા પિતા તરફથી પડવા જોઈએ તે નથી પડતા’ તેજ છે.

આ બાળકોની અજ્ઞાનતાનાં કડવાં ફળો તે નિર્ભાગી માતા પિતાઓને પણ રાખવાં પડે છે. કુંકુંબમાં અને ઘરમાં નિરંતર કલેશ થાય, બન્ને સગાભાઈઓ જુદા રહે. ધન માટે શત્રુની માફક આપસમાં લડે, માતૃપિતાઓનું અપમાન થાય, જોટલું જ નહિ લોજનને માટે માતા પિતાના વારાઓ પણ કરે અને છેવટની જીંદગી મહાન્ કષ્ટથી દુઃખમાંજ પૂર્ણ કરે આનું કોઈ પણ ખર્ચ કારણ હોય તો એજ છે કે તે બાળકોને બાદ્યાવસ્થામાંથી મા બાપો તરફથી મનુષ્યપણાને લાયકની કેળવણી આપવી જોઈએ તે આપવામાં નથી આવી, માટે દરેક બાળકને બાદ્યાવસ્થામાંજ વિદ્યા આપી કેળવવા જોઈએ.

આવા ઉત્તમ વિચારોથી બાળકોના હિતૈષી રાજાએ ઉત્તમગુણપાત્ર ત્રિપાધ્યાયને બોલાવીને કેળવવાને અર્થે કુમાર તથા કુમારી સોંપ્યા.

બુદ્ધિમાન્ રાજકુમાર અને રાજકુમારીએ પૂર્વે લણેલું પાછું યાદ કરતાં હોય તેમ, ઘણા થોડા વખતમાં સર્વ કળા અને વિદ્યા શ્રદ્ધણ કરી.

રાજકુમાર કોઈ વખત અશ્વક્રીડા, કોઈ વખત કુંજર ક્રીડા, તો કોઈ વખત ખડગ જોલવાની ક્રીડા કરતો હતો. કોઈ કોઈ વખત ધનુષ્યબાણ લઈ શીખેલી કળાને ઉત્તેજિત કરવા નીશાનબાણ પણ ખેલતો હતો, કુમારને ક્રીડા કરતો જોઈ માતાપિતાના મન પ્રમોદથી પ્રકુલિત થતાં હતાં.

રાજકુમારી મલયસુંદરી પણ ધાવમાતા વેગવતી અને સરખી વયની દારૂઝો સાથે યથેચ્છાએ ઉઘાનાદિકમાં વિહરતી અને ક્રીડા કરતી હતી.

મલયસુંદરીનું હૃદયસ્વભાવથી જ ઠરણાથી ભરપૂર હતું. તે લોખા સ્વભાવની હતી. કામળતા તેના શરીરમાં વ્યાપીને રહી હતી. હાપલુ અને અદ્યધર્મ કર્તવ્યમાં નિયુજ્ઞ હતી સમગ્ર રાજકુટુંબને પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી હતી. અનુક્રમે બાદ્યાવસ્થાને મૂકી તેણીએ યુવાન અવસ્થામાં પ્રવેશ કર્યો.

યુવાવસ્થામાં રાજકુમારીના શરીરની ચોલા કોઈ અપૂર્વ જણાતી હતી. અંગ ઉદ્ઘાસ પામ્યું હતું. લોચનમિત્ર લાવણ્યતા વૃદ્ધિ પામતી હતી. ખગ્ગપુરણની માફક દેશપાશમાં કુટીલતાવાંકાશ જણાતી હતી. કુર્ગત્રિની માફક મધ્યભાગ તુચ્છ જણાતો હતો ઉત્તમ મનુષ્યોના મનોરથોની માફક સ્તનયુગલ દૃઢ્યમાં સમાતું નહોતું. સાધુ પુરુષોની ચિત્તવૃત્તિની માફક નાસિકા સરલ દેખાતી હતી. સત્પુરુષોની મિત્રતાની માફક વેળીદંડ લંગાચેડો હતો. જનનાના મનની માફક લોચન દ્વંદ્વ સ્નિગ્ધાવાળું હતું. ચોક્કસનાં

ઠર્તવ્યોની માફક કટાક્ષો વક્ર જણાતા હતા, વિલાસીનીના આચારનો માફક અધર પદ્મવ સરાગી-લાલ હતો. શંખની માફક ઠંઠ રેખાઓથી શોભતો હતો, ગરીર શાલીગ્રામની માફક સુકુમાળ હતું. ગતિ, હાથણીની માફક વિલાસવાની હતી. ટુંકામા એટલું જ કહીશું કે યૌવનના સનાગમથી મલયસુંદરીનાં દરેક અવયવો ખીલી નીકળ્યાં હતા.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

મહાબલકુમારનો અંદ્રાવતિમાં ગુપ્તવાસ

વિશાળ દક્ષિણ દેશમાં પૃથ્વીસ્થાનપુર એક રમણીય શહેર હતું હાલ પણ જેને પર્ધકાણપુર કહે છે. શોભા અને સમૃદ્ધિમાં અંદ્રાવતીથી કોઈ પણ રીતે તે ઉતરતું નહોતું, આ શહેર પણ ગોળા નદીના કિનારા પર હતું, કિનારા પર સુંદર ઘટાદાર વૃક્ષોની ઘટાઓ આવી રહી હતી નજીકમાં ધનંજય નામના યક્ષનું મંદિર હતું. આનુળાબુ કેટલોક પહાડી પ્રદેશ હતો. નાનાં નાનાં શિખરવાળી સુંદર ટેકરીઓ આવી રહી હતી. તેમાં કેટલીક શુદ્ધાઓ પણ જોવામાં આવતી હતી. તેનો ઉપયોગ કોઈ યોગી મહાત્માઓ કે લક્ષ્મી ચોર લોકો જ કરતા હતા.

તે શહેરમાં સુરપાલ નામનો ક્ષત્રિયવંશી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. વીરધવળ અને સુરપાળ રાજા બન્ને મિત્રો હતા. પોતાની મિત્રાઈ લાંબા વખત સુધી બની રહે તે

માટે અવસર પ્રસંગે આપસમાં તેઓ ઉત્તમ વસ્તુઓનાં લેટણાં મોકલતા રહેતા અને કાર્ય પ્રસંગે એક બીજાને મદદ પણ કરતા હતા.

એક દિવસ કેટલીક ઉત્તમ વસ્તુઓનું લેટણું લઈ પૃથ્વીસ્થાનપુરથી રાજપુરપો ચંદ્રાવતિમાં આવી પહોંચ્યા હતાં. મહારાજા વીરધવળ સભા વચ્ચે સિંહાસન પર બીરાજ્યો હતો. રાણી ચંપકમાલા ડાગી બાનુએ બેઠી હતી. મલયકેતુકુમાર પણ જમણી બાનુએ બેઠો હતો. સામંત પ્રધાન વિગેરે રાજપુરપોથી સભા ભરપુર હતી.

એ અવસરે સુરપાળ રાજાના અમાત્યાદિ રાજપુરપો સભામાં આવ્યા અને રાજાને નમસ્કાર કરી પાસે લેટણું મૂકી દેલા રહ્યા.

રાજાએ બહુમાનપૂર્વક લેટણું સ્વીકારી પ્રધાન આદિ સર્વને બેસવાને આસન આપ્યાં.

“ મારા પરમ મિત્ર સુરપાળ રાજાને, તેના રાજ્યને અને અંતેઉર આદિ સર્વ પરિવારને કુશળ છે ? ” વીરધવળ રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો, પ્રધાને હાથ જોડી નમ્રતાથી જણાવ્યું “ મહારાજા ! ધર્મના પ્રસાદથી અને આપ જેવા મિત્ર રાજાની મીઠી નજરથી; રાજ્યમાં સર્વત્ર આનંદ છે. મહારાજા સુરપાળે આપના સર્વ પરિવારની કુશળતા ઈચ્છી છે અને પુછાવી પણ છે. ”

પ્રધાનની સાથે આવેલા માણસો તરફ રાજાએ નજર કરી. તેા પ્રધાનની પાછળ નજીકમાં બેઠેલો મહા તેજસ્વી,

સૌમ્યમૂર્તિ, બાગ્વાન્ એક યુવાન જોવામાં આવ્યો; તેને જોતાં જ રાજાનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું.

રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો “ પ્રધાન ! આ તમારી સાથે આવેલ તેજસ્વી પુરૂષ કોણ છે ? મારા ધારવા પ્રમાણે કોઈ રાજકુમાર હોવો જોઈએ, ”

આ શબ્દો માંભળતાં જ તેજ યુવાન પુરૂષે સંકેત કરવાથી એક વિચક્ષણ પુરૂષ વચમાં જોલી ઉઠ્યો.

“ મહારાજા વીરધવળ ! તે મારો લઘુ બાંધવ છે. દેશાટન કરવાની ઈચ્છાથી તે અમારી સાથે આવેલ છે-

આ પુરૂષને જોઈ રાજાના વિચારો કોઈ જુદા જ પ્રકારના થયા હતા. મલયસુંદરી યુવાન વયની હોવાથી રાજાને પોતાની ચિંતા દૂર કરવી હતી. પણ આ રાજકુમાર નથી અને એમ ઉત્તર મળવાથી પોતાના વિચારોને રાજા એ ત્યાં જ શાંત કરી દીધા.

રાજકાર્ય નિવેદન કર્યા પછી તેમને સન્માન આપી રાજાએ નિવાસસ્થાન અપાવ્યું, તેમાં તે સર્વ જઈ રહ્યા. સલા વિસર્જન થઈ.

સલાથી બહાર આવ્યા બાદ તત્કલિપ્ત ઉત્તર આપનાર તે પુરૂષની આ સુવાને પ્રશંસા કરી, આવો બનાવટી ઉત્તર આપવાનું કારણ તેનો આ ચંદ્રાવતીનો પ્રવાસ ગુપ્ત હતો.

એક સુંદર મહેલમાં ઉતારો લીધા બાદ તે યુવાન રાજકુમાર, સાથે અદ્ય પરીવારને લઈ ચંદ્રાવતી નગરીની શોલા જોવા માટે નીકળી પડ્યો, આમતેમ શહેરમાં

ફરતા રાજમહેલના પછાડીના રસ્તા તરફ તેઓ આવી ચડ્યા.

તે મહેલના ઝરખામાં એક રાજકુમારી બેઠી બેઠી ચારે બાજુ શહેર ચર્ચા બેતી હતી, બેતાં બેતાં તે રાજમહેલના નજીક ભાગમાથી પસાર થતા અગ્નિ પરિવારવાળા કુમાર ઉપર તેની દષ્ટિ પડી.

કામ સરખા સુંદર રૂપવાન આ કુમારને બેઠે તે કુમારી ચિંતવવા લાગી. “ આ યુવાન પુરૂષ કોણ હશે ? સાક્ષાત્ કામદેવ તો નહિ હોય ! અશોક વૃક્ષના પાલવની માફક અરૂણ અને મુકુમાળ તેના હાથ જણાય છે હાથીની સુંઠા દંડની માફક મનોહર જંઘા, યુગ્મ કેવું શોભે છે ? વિશાળ વક્ષસ્થળ, અતિ દીર્ઘ ભુજદંડ, તેજસ્વી સુંદર મુખાકૃતિ, પ્રવાળદળ સરખા અધરદળ, સરલનામીકા, વિન્તારવાળા દિનગ્ધ નેત્રો અને શ્યામ કેશકલાપ, આ સર્વ કેવા શોભે છે ! આમ સર્વાંગે સુંદર રાજકુમારને બેતી, ઝરખામા રહેલી રાજકુમારી ચિત્રમા આલેખેલી હોય તેમ સ્તબ્ધ થઈ રહી.

હૈવયોગે આ કુમારની દષ્ટિ પણ ઝરખામા રાજકુમારી ઉપર પડી, તેને બેતાં જ તે વિચારવા લાગ્યો. અહા ! શું આ કોઈ સ્વર્ગમાથી ઉતરેલી અપ્સરા છે ? ગાઢ અનુરક્ત દષ્ટિથી તે મારી સન્મુખ બેઈ રહી છે. તે કુમારી હશે કે વિવાહિત હશે ?

કુમારી પણ ચિંતવવા લાગી કે મારા સન્મુખ સ્નેહિત દષ્ટિથી બેતો આ રાજકુમાર કોણ હશે ? તેને બેતાં જ

મારૂં મન આટલું 'બધું' વિન્હળ શા માટે થાય છે ? તે પૂર્વજન્મનો મારો સ્નેહી તો નહિ હોય ? એ કેનો પુત્ર હશે ? આવા અનેક વિચારમાં ગુંધાયેલા રાજકુમારીએ પોતે કોણ છે અને રાજકુમાર કોણ હશે, તે જણાવવા અને નિમિત્તે ભોજપત્ર ઉપર એ શ્લોક લખી, પોતાના મનની સાથે નીચે ઉભેલા રાજકુમાર તરફ તે પત્ર નાખ્યો, શરીર પર રોમાંચ ધારણ કરતા રાજકુમારે નીચે આવતા પત્રને ઝીલી રાજકુમારીના હર્ષ સાથે મનમાં વાંચ્યો. તે શ્લોકમાં આ પ્રમાણે લખ્યું હતું.

ફોડસિ ત્વં. તવ કિનામ, કવ વાસ્તવ્યોડસિ સુંદર :

કથય ત્વયકા જાહે, મનો મે ક્ષિપતા દશં ॥ ૧ ॥

અહં તુ વીરધવલ ભૂપતેસ્તનયા કની

ત્વદેકદયા વર્તે, નામ્ના મલયસુંદરી ॥ ૨ ॥

હે સુંદર ! તું કોણ છે ? તારું નામ શું ? તું ક્યાંનો રહેવાશી છે ? આનો મને ઉત્તર આપ. મારાપર દષ્ટિ નાખીને તેં મારૂં મન હરણ કર્યું છે, હું વીરધવળ રાજની કુંવારી પુત્રી છું. તારા હૃદયની સાથે મારૂં હૃદય એક થયેલું છે. મારૂં નામ મલયસુંદરી છે.

આ પત્ર વાંચી તે કુમાર યોગીની માફક એકાગ્રચિત્તે અને નિમેષ ઉન્મેષ રહિત દષ્ટિએ કુમારીને ભેવા લાગ્યો. ભેતાં જાનનેની દષ્ટિ એટલી જખી એકમેક થઈ રહી કે, ત્યાંથી જુદી પાડવી મુશ્કેલ થઈ પડી.

કુમાર ચિંતનવા લાગ્યો અહા ! આ વિદગ્ધાએ—
'રિતાએ પરિવાર સહિત છતાં પોતાનો વૃતાંત મને

જણાવી આપ્યો, પણ મારે તેના પુછેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર કેવી રીતે આપવો ?

કુમાર આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે તેવામા એક પુરૂષ ત્યાં આવી કુમારને ઠહેવા લાગ્યો.

“ રાજકુમાર ! નગરીમાં ફરવું બંધ કરી, આપણા મુકામે પાછા ચાલો, આપણી નગરી તરફ આજે જ આપણું પ્રયાણ થશે. કેમકે જે રાજદાર્ય માટે અમારું આવવું અહીં થયું હતું તે કાર્ય સંપૂર્ણ થઈ ગયું છે.”

રાજકુમારે જણાવ્યું. “ અહા ! આ ગોપુર સહિત પ્રાસાદો કેવા સુંદર છે ? આ વાતાયનોની અરૂણાઓની કેવી અપૂર્વ શોભા છે ? મારું મન તો હમણાં અહીં જ ચોટયું છે. ”

તે પુરૂષે જણાવ્યું, “ કુમાર ! આપણે જરૂરી પ્રસંગ છે માટે હમણાં જ અહીંથી ઉપડવું પડશે. માટે જલદી ચાલો. ”

ફરી ફરીને વારંવાર અરૂણા સામું જોતાં કુમારને ઘણી મહેનતે સેવકો પોતાને ઉતારે લ વ્યા

કુમાર ચિંતવવા લાગ્યો. અહો ! મારી બસમર્થતા ! અને ઉત્સુકતા ! ‘ હું કેાણ છું. ’ આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ તે કુમારીને જણાવી ન શક્યો ? ધિક ! મારી કુળાની નિપુણતાને. વિદ્વંધના મારી નિર્વૃક્ક ગર્ભ, હું મત્તા દેગથી આટલો બધો દુર અહીં આગ્યો હતો. કુમારીને મળી ન શક્યો, તો પાછળથી તેનો મેળાપ મને કેવી રીતે

થયે ? હમણાં રાત્રી છે. અંધકાર ચારે બાજુ ફેલાઈ રહ્યો છે. મારા માણસો પણ હજી તૈયાર થાય છે. તેઓ તૈયાર થાય તેટલામાં હું એકલો જ જઈને કુમારીને મળી આવું. અને 'હું કેાણ છું' તે પણ કહી આવું.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી, પોતાના કોઈ પણ માણસો ન જાણે તેવી રીતે ગુપ્તપણે ત્યાંથી નીકળી, ઉતાવળો ઉતાવળો રાત્રિએ રાજકુમારીના મહેલ નીચે આવ્યો. મહેલના પહેલા મજલાની બારી ઉઘાડી હતી અને તે કિલ્લાને લગતી જ હતી.

રસ્તામાં ઉભા ઉભા બે ત્રણ મજલા ઉપર રહેલી કુમારી સાથે વાતચિત કરવી અસંભવિત હતી. તેમજ અંધકાર વિશેષ હોવાથી દૃષ્ટિનો વિષય પણ મુક્તિ આપ્યા-દિત થયો હતો. એટલે અહીંથી મલયસુંદરીના મેળાપની આશા વ્યર્થ ગઈ. પણ તે નિરાશ ન થયો. હવે સાહસ કર્યા સિવાય છુટકો નથી એમ ધારી, એક કુદકે તે જમીન ઉપરથી કિલ્લા ઉપર જઈ પડ્યો ત્યાંથી નજીકમાં પહેલા મજલાની બારી ઉઘાડી હતી, તેમાં રાજકુમાર પેઠે.

પ્રકરણ ૧૮ સુ.

રાણી કનકવતી

કુમ. જે બારીમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. તે સ્થળે વીર-લગ્ન રાત્રની જીલ્લ રાણી કનકવતી રહેતી હતી. આ

અવસર કોઈ એવો જ વિષમ હતો કે કમ' સંયોજે એ વખતે કનકવતીની પાત્રે એક પણ દાસ કે દાસી નહોતી, પણ રાણી કનકવતી એકલી જ તે મહેલમાં હતી.

આવી અંધારી રાત્રિએ પોતાના મહેલમાં પેઠેલા રાજકુમારને જોઈ તે વિચારવા લાગી, અહો ! આવો દિવ્ય રૂપ ધારી અને સહસ્રિઠ પુરૂષ આજ સુધી મરા જોવામાં નથી આવ્યો. તેણે બારી દ્વારા કુમારને પ્રવેશ કરતો જોયો નહોતો તેથી વિચાર કરવા લાગી કે, આટલા બધા ચોકીદારો છતાં આ પુરૂષે અહિં કેવી રીતે પ્રવેશ કર્યો હશે ? નિશ્ચયે આ કોઈ વિદ્યાધર છે અથવા મહાન્ સત્વાધિક પુરૂષ છે, કોઈ પણ પ્રયોજન માટે હર્ષ પામતો આવ્યો આવે છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતી રાજવલ્લભા, કુમારના રૂપથી મોહ પામી તેના જવાના રસ્તા આડી ઉભી રહી કુમારને કહેવા લાગી હે નરોત્તમ ! અહીં આવ, આ ઉત્તમ આસનપર બેસ, મને માન આપ અને નિઃશંકપણે મારા મનોરથો પૂરા કર.

રાણીના આ શબ્દો સાંભળી ગજકુમાર ચિંતવવા લાગ્યો કે, “આ રાજાની રાણી હશે કે તેની બહેન હશે ? આવા ભયવાળા સ્થાનમાં પેસીને જો મનને સ્વાધીન ન રાખતા સ્વનંત્ર છુટું મૂકવામાં આવે અથવા પર સ્ત્રીમાં આસક્તિ કરવામાં આવે તો, સ્વદારા સંતોષ મત કેવી રીતે રહે ? તેમજ ઈષ્ટકાર્યની સિદ્ધિ પણ કેમ બને ? વળી આ સ્ત્રીના અવયવો પરથી સ્પષ્ટ અમળ્ય છે કે, આ કોઈની

શ્રી છે' માટે મારે તેના તરફ પ્રીતિ ન કરતાં આવધાન રહેવું જોઈએ. હું અહીં મલયસુદરીની પાસે જવા આવ્યો છું. તે પણ તેનું હરણ કરવા માટે નહિ. તેમ તેની માથે અનાચાર સેવવા માટે પણ નહિ; કેવળ તેના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવા આવ્યો છું. તેમજ તે હજી કુમારી છે, તેની માથે સ્નેહબંધન થાય તો પણ તેના પણ માતા પિતાની સમ્મતિ સિવાય હું કદી તેની સાથે લગ્ન કરનાર નથી. જ્યારે કુમારી શ્રી તરફ પણ મારી આવી દઢ લાગણી છે તો પરભેલી પર શ્રી તરફ તો મારું મન ખીલકુલ ન જ ખેંચાવું જોઈએ. ”

ઈત્યાદિ વિચાર કરી કુમારે સમયાનુસાર કાર્ય સિદ્ધ કરી લેવા માટે રાણી કનકવતીને જણાવ્યું.

હું મલયસુદરી માટે કાંઈ વસ્તુ લઈને આવ્યો છું. તો મને મલયસુદરીનું નિવાસસ્થાન બતાવો. મલયસુદરી ક્યાં રહે છે ? હું તેની પાસેથી પાછો ફરીશ; એ અવસરે તમે જેમ કહેશો તેમ કરીશ. હમણાં મને તેની પાસે જવાનો રસ્તો બતાવો.

પ્રકરણ ૧૯ સુ.

રાજકુમારીનો મેળાપ

કુમાર જ્યારે રાજકુમારીના મહેલમાં દાખલ થયો, ત્યારે પૂર્વે જે ઝરૂખામાં તેન બેઠેલી દીડી હતી, તે જ ઝરૂખામાં અને તેજ સ્થળે અત્યારે પણ તે બેઠેલી હતી. ડાળા હાથમાં પોતાનું મુખ સ્થાપન કર્યું હતું. તે દિશા તરફ વારંવાર ઉભી થઈને દષ્ટિ દ્રેશવતી હતી કુમારના સમાગમની આશા તેણે હવે મુકી દીધી હતી મુખમાંથી ઉચ્છ્વન્ધ સ નિશ્વાસ નીકળતા હતા. મુખ મ્લાનિને પામેલું જણાતું હતું અને વિચારમાં લીન થઈ ગઈ હતી, તથા આબુખાબુ શું થાય છે તેનું તેને લાન નહોતું.

કુમાર થોડો વખત તેની સન્મુખ ઉભો રહ્યો, પણ તો જરૂરે જ નિમગ્ન થઈ રહી હતી, તેથી કુમારના આગમનને પણ તે જાણી શકી નહોતી.

કુમારે જણાવ્યું. મૃગાક્ષી ! આ તરફ નજર કર. તારા હૃદયમાંથી નીકળી હું તારી સન્મુખ ઉભો છું.”

અમૃતસમાન આ વચનો સાંભળતાં જ પોતાની ડોક પાછી વાળી જોયું તો પોતાની પાસે રાજકુમારને ઉભેલો જોયો, તેને જોતાંજ તત્કાળ મલયમુંદરી ઉભી થઈ, લલ્લથી મુખ નમ્ર કરી સન્મુખ ઉભી રહી

રાજકુમારે જણાવ્યું. “ રાજકુમારી ! તારા પશ્ચાત્તર આપવા માટે જ હું અત્યારે આવા વિષમસ્થાનનાં

ત્યાં સુધી જ મને નિવૃત્તિ રહેશે.

રાજકુમાર હું તમારી શી ભક્તિ કરું. આ જન્મપથ ત આ આત્મા તમને અર્પણ કરું છું વિશેષમાં આ લક્ષ્મીપુંજહાર તમે ગ્રહણ કરો.”

આ પ્રમાણે કહી પોતાને હાથે ને હાર કુમારના ગળામાં નાખ્યો હાર નાખીને જણાવ્યું કે, આ હાર મેં આપના ગળામાં નાખ્યો, પણ આ હારના બાનાથી મેં તમને વરમાળ આરોપી છે. માટે અત્યારે ગાંધર્વ વિવાહ કરી મને ગ્રહણ કરો અને પછી હું અત્યારેજ તમારી સાથે આવીશ અન્યોઅન્ય વિયોગ જનિત દુઃખ ન થાઓ; એજ મારી પ્રબળ ઈચ્છા છે.

મહાબળે ઉત્તર આપ્યો “ રાજકુમારી ! તમારું કહેવું સત્ય છે. તમારા મનોરથો ઉત્તમ છે મનનો ખરો સંકલ્પ તમે જણાવી આપ્યો છે, તથાપિ મનુષ્યોની સાક્ષીએ જ્યાં સુધી માતા પિતા કન્યા ન આપે ત્યાં સુધી પોતાની ઈચ્છાએ વિવાહ કરવો તે કુલીન મનુષ્યોને ઉચિત નથી

અત્યારે તમારું પાણી ગ્રહણ કરવાની અને સાથે લઈ જવાની હું ના પાડું છું તેથી તમે ખેદ ન કર્યો, ગુર્યો નહિ, ઉતાવળ ન કરો. આંહી કેટલાક દિવસ સુધી શાંત ચિત્ત કરીને રહો. હું તમને વચન આપું છું કે અહીંથી જઈનેજ એવી રીતે પ્રયત્ન કરીશ કે, તમારાં માતા પિતા, તમારું લગ્ન મારી સાથેજ કરશે. હવે શાંત થાઓ, અને મને રજા આપો.”

આવી ઉભો છું. પૃથ્વીસ્થાનપુરના મહારાજ સુરપાળ અને મહારાણી પદ્માવતી તે મારા પિતાશ્રી અને માતૃશ્રી છે. મારું નામ મહાબળ કુમાર છે. દેશ જોવા નિમિત્તે શુભપણે હું મારા પરિવારની સાથે આંવ્યો છું. આ દેશમાં મારું આગમન શુભજ છે. મારા પિતાશ્રીની આજ્ઞાથી મારા પ્રધાન સાથે આંવ્યો છું, તથાપિ અહીંના લોકોને અને વિશેષ પ્રકારે તમારા પિતાશ્રી વીરધવળને કાંઈ પણ રીતે મારું આવવું જાહેર થયું નથી.

આ આશ્ચર્યથી જરપૂર નગરીને જોતાં, ફરતાં ફરતાં તમારા પ્રાસાદ-મહેલ નીચે આંવ્યો, તેવામાં જન્માંતરના રોડને પ્રગટ કરનાર અરસપરસ આપણો દષ્ટિમેળાપ થયો. ત્યાર પછી જે થયું તે આપણુ જન્મે પ્રકટજ છે. મહાન સંકટમાં પ્રવેશ કરીને પણ અત્યારે હું તમને મળવા આંવ્યો છું.

હવે હું જઉં છું. મારાં માણસોને તૈયાર કરતાંજ મૂકીને હું આંવ્યો છું. અમારું પ્રયાણ હમણાંજ મારા શહેર તરફ થશે. ”

“ રાજકુમાર ! તમારે અહીંથી ખીલકુલ જવું નહિ. હું તમને અહીંથી જવા નહિ દઉં. તમારા દર્શન વિના હું પ્રાણુ ધારણ કરવાને અસમર્થ છું. જો તમે નિહુર થઈ મારી અવજ્ઞા કરી આજ્ઞા જશો તો હું મારા પ્રાણુને તિલાંજલિ આપીશ, માટે મારા પર કૃપા લાવીને અહીંજ રહો, મારા મનોરથો પૂર્ણ કરો. જ્યાંસુધી હું તમને જોઈશ

ત્યાં સુધી જ મને નિવૃત્તિ રહેશે.

રાજકુમાર હું તમારી શી ભક્તિ કરું. આ જન્મપર્યંત આ આત્મા તમને અર્પણ કરું છું વિશેષમાં આ લક્ષ્મીપુંજહાર તમે ગ્રહણ કરો.”

આ પ્રમાણે કહી પોતાને હાથે તે હાર કુમારના ગળામાં નાખ્યો હાર નાખીને જણાવ્યું કે, આ હાર મેં આપના ગળામાં નાખ્યો, પણ આ હારના બાનાથી મેં તમને વરમાળ આરોપી છે. માટે અત્યારે ગાંધર્વ વિવાહ કરી મને ગ્રહણ કરો અને પછી હું અત્યારેજ તમારી સાથે આવીશ અન્યોઅન્ય વિયોગ જનિત દુઃખ ન થાઓ; એજ મારી પ્રબળ ઈચ્છા છે.

મહાબળે ઉત્તર આપ્યો “ રાજકુમારી ! તમારું કહેવું સત્ય છે. તમારા મનોરથો ઉત્તમ છે મનનો ખરો સંકલ્પ તમે જણાવી આપ્યો છે, તથાપિ મનુષ્યોની સાક્ષીએ જ્યાં સુધી માતા પિતા કન્યા ન આપે ત્યાં સુધી પોતાની ઈચ્છાએ વિવાહ કરવો તે કુલીન મનુષ્યોને ઉચિત નથી

અત્યારે તમારું પાણી ગ્રહણ કરવાની અને સાથે લઈ જવાની હું ના પાડું છું તેથી તમે ખેદ ન કરશો, ગુરશો નહિ, ઉતાવળ ન કરો. આંહી કેટલાક દિવસ સુધી શાંત ચિત્ત કરીને રહો. હું તમને વચન આપું છું કે અહીંથી જઈનેજ એવી રીતે પ્રયત્ન કરીશ કે, તમારા માતા પિતા, તમારું લગ્ન મારી સાથેજ કરશે. હવે શાંત થાઓ. અને મને રજા આપો.”

પ્રકરણ ૨૦ મું.

— — —
 ઓરમાન માતા, રંગમાં ભંગ
 — — —

ભવિષ્ય દંપણી આ પ્રમાણે આનંદમગ્ન થઈ આખરે છુટા પડવાની તૈયારી કરે છે. તેટલામાં અકસ્માત્ અપોઝિશન હેલનાં દ્વાર બંધ થયાં. દ્વાર બંધ થતાં જ તેઓ જાગૃતિમાં આવ્યાં. દ્વાર કેાણે બંધ કર્યાં ? બંધ કરવાનું કારણ શું ? એમ જાન્ને જણુ વિચાર કરે છે; એટલામાં કનકવતીનો શબ્દ મંડળાયો. કે ખુગી થઈ તાબોટા તાળીઓ પાડતી બોલવા લાગી. અરે ! હુરયા મહાગળ ! તું મને ઠગીને કુમારીને જઈ મળ્યો, તો યાદ રાખજે કે મને છેતરવાનું ફળ હું તમને હમણું જ અપાવું છું. મલયસુંદરીએ મહાગળને જણાવ્યું. આ મારી ઓરમાન માતા છે. મહેલને પહેલે માળે રહે છે, તે કોપાયમાન થઈ હોય તેમ જણાય છે. અરે ! મારી કેટલી ગફલત ! તે અહીં આવેલી છતાં તેને મેં ન જાણી, તેણે આપણી સર્વ બીના દેખી અને સાંભળી જણાય છે રખેને તે કાંઈ ઉત્પાદ પેદા કરે.

મહાગળે જણાવ્યું. સુંદરી ! જ્યારે હું તારી પાસે આવતો હતો, તે અવસરે તેણે મને રસ્તામાં રોક્યો હતો. કામાંતુર થઈ વિષય ચાચના કરી હતી. મેં તેને આડું અવશું સમજાવી બુકો. ઉત્તર આપી શાંત કરી હતી; છતાં છુપા દ્વતની માફક મારી પાછળ આવી તેણે આપણો

વ્યક્તિકર સાંભળ્યો છે અને તેથી ક્રોધાતુર થઈ દ્વાર બંધ કર્યા જણાય છે.

આ પ્રમાણે બન્ને જણ પોતાની ગફલતનો પ્રશ્નાપાત કરતાં હતાં, તે અવસરે કનકવતી દ્વારે તાણુ મારી રાજ પામે ગઈ અને બન્ને જણનો દેખેલો તથા સાંભળેલો વૃતાંત, વિશેષ પ્રકારે મીઠું મરચું લલરાવી કહી બતાવ્યો.

પોતાની પુત્રીનું સ્વચ્છંદી અને અનાચારી વર્તન રાણીના મુખથી સાંભળતાં જ રાજનાં નેત્રો દોધથી લાટા થઈ આવ્યાં. અનેક સુભટોને સાથે લઈને, “મારો, પકડો, પકડો.” વિગેરે શબ્દો કરતો વીરધવળ રજા, તાંકાળ મલયસુંદરીના મહેલ આગળ આવ્યો. સુભટોએ તે મહેલ ચારે બાજુથી ઘેરી લીધો.

રાજના શબ્દો સાંભળતાં જ રાજમારી ગભરાઈ ગઈ હિમ્મત હારી ગઈ, દુઃખસમુદ્રમાં ડુબી ગઈ. “અરે ! આ સુંદર આકૃતિવાળા રાજકુમારનું શું થશે ? હું તેનો બચાવ કેવી રીતે કરીશ ? ધિછાર થાઓ મને વિષકન્યાને કે, હજી તો મારો સંમેલન જ દ્રષ્ટિ મેળાપ જ થયો છે, તેટલામાં તો આ કુમારને હું ઘાત કરાવનારી થઈ. મારા નિમિત્તે આ પુરૂષ રત્નનો હમણું જ વધ થશે.” ઈત્યાદિ ચિંતાજનકમાં શું થાયેલી અને આકુળવ્યાકુળ થતી રાજકુમારીને જોઈ મહાબળે તેને ધીરજ આપી. “હે મુંદરી ! તું ખીલકુલ લય ન રાખીશ અને મારા અનિદ્ર થવાની ચિંતા પણ ન કરીશ. જે પુરૂષ આવા લયવાળા સ્થગમ

આપસની ઈર્ષ્યા તેનાં બાળકો ઉપર ઉતરે છે અને કનકવતી ના સંબંધમાં પણ તેમજ બન્યું છે. કનકવતીએ જણાવેલી વાત સત્ય નથી વગેરે.

કનકવતીએ જણાવ્યું ‘સ્વામીનાથ ! અહીં અ વેલા એક પુરૂષને કુમારીએ લક્ષ્મીપુંજ હાર આપ્યો છે, આપ તેની તપાસ કરો.’”

આ વાક્યો સાંભળતાં સ્ત્રીરૂપ ધારક કુમારે પોતાના કંઠમાંથી ઠાઠી રાજને દેખાડ્યો. તે હાર સર્વ લોકોએ પણ જોયો. રાજની શંકા નિવૃત્ત થઈ કનકવતીએ ઈર્ષ્યાથી જ આ પ્રમાણે અસત્ય વાત ઉશી કરી છે વિગેરે બોલતા રાજદિ પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

અંધક્રમાલા રાણી એ વખતે એક જુદા મહેલમાં હતી. તેને આ વાતની ખબર પડી, પણ શોક્યોની આપસ આપસની ઈર્ષ્યાથી તેમજ પોતાની પુત્રીના લઘુતા થશે એમ ધારી આ વાતમાં તેણે બીલકુલ લક્ષ ન આપ્યું. તેમજ તે સંબંધમાં કોઈની સાથે વાતચીત પણ ન કરી.

પોતાની આ પ્રમાણે લઘુતા થયેલી જાણી કનકવતી વિવાદ પામી ચિંતવવા લાગી અરે ! કુમાર ક્યાં ગયો ? આ શું થયું ? મેં તેને ખરોખર જોયો હતો. શું મને ભ્રમ તો નહિ થયો હોય ? હા ! હા ! બધા માણસો મારી નિંદા કરે છે. ચોર કોટવાળને દંડે તેવી મારી સ્થિતિ થઈ. અસત્ય બોલનાર તરીકે મારી પ્રખ્યાતિ થઈ આ કુમારીએ જ મારી આટલી લઘુતા કરાવી છે. મલય-

સાહસ કરીને આવ્યો છે તેની પાસે પોતાના રક્ષણનો
પણ ઉપાજ હશે ”

આ પ્રમાણે જણાવી પોતાના કેશમાં ગુપ્ત રાખેલી
એક ગુટીકા બહાર ઠાઠી અને મલયસુદરીના બેતાં જ
પોતાના મુખમાં નાંખી. સભામાં બેઠેલી ચંપકમાલા રાણીનું
રૂપ તેણે સવારમાં જ દેખ્યું હતું. તેણે જ રૂપ ગુટીકાના
પ્રભાવથી કરી, મહાબળ મલયસુદરી પાસે બેઠો. સાક્ષાત્
પોતાની માતાનું રૂપ બેઈ મલયસુદરી વિસ્મય પામી અને
નિર્ભય થઈ શાંત ચિત્તે બેઠી.

રાજા પણ તાળું તોડી દ્વાર ઉઘાડી કુમારીના મહેલમાં
દાખલ થયો. તપાસ કરતાં ચંપકમાલા સહિત મલયસુદરીને
ત્યાં બેઠેલી દીઠી.

રાજા કનકવતીનાં સન્મુખ બેઈ બોલ્યો. પ્રિય !
તપાસ કર. તેં મને શું કહ્યું હતું. અહીં તો તે માંહીકું
કાંઈપણ જણાતું નથી.

કનકવતી અંદર આવી, ચારે બાજુ તપાસ કરી, તો
માના રહિત મલયસુદરી સિવાય કોઈ પણ બન્ની ન જણાયું.

કનકવતીને બેઈ ચંપકમાલાનું રૂપ ધારણ કરનાર
મહાબળ બોલ્યો. “ આવો બહેન ! આજે અકસ્માત્ આ
મહેલમાં તમે ક્યાંથી ? શું રાજા મારા પર કોપાયમાન
થયા છે ? ”

ચંપકમાલા રાણીને બેઈ ત્યાં આવેલા સર્વ લોકો
કનકવતીને આક્રોશ કરવા લાગ્યા કે, ખરેખર શોકયોની

આપમની ઈર્ષ્યા તેનાં બાળકો ઉપર ઉતરે છે અને કનકવતી ના સંબંધમાં પણ તેમજ બન્યું છે. કનકવતીએ જણાવેલી વાત સત્ય નથી વગેરે.

કનકવતીએ જણાવ્યું ‘સ્વામીનાથ ! અહીં અ વેલા એક પુરૂષને કુમારીએ લક્ષ્મીપુંજ હાર આપ્યો છે, આપ તેની તપાસ કરો.’”

આ વાક્યો સાંભળતાં સ્ત્રીરૂપ ધારક કુમારે પોતાના કંઠમાંથી કાઢી રાજને દેખાડ્યો. તે હાર સર્વ લોકોએ પણ જોયો. રાજની શંકા નિવૃત્ત થઈ કનકવતીએ ઈર્ષ્યાથી જ આ પ્રમાણે અસત્ય વાત ઉભી કરી છે વિગેરે જોલતા રાજદિ પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

અંધકમાલા રાણી એ વખતે એક જુદા મહેલમાં હતી. તેને આ વાતની ખબર પડી, પણ શોક્યોની આપસ આપસની ઈર્ષ્યાથી તેમજ પોતાની પુત્રીના લઘુતા થશે એમ ધારી આ વાતમાં તેણે બીલકુલ લક્ષ ન આપ્યું. તેમજ તે સંબંધમાં કોઈની સાથે વાતચીત પણ ન કરી.

પોતાની આ પ્રમાણે લઘુતા થયેલી જાણી કનકવતી વિવાદ પામી ચિંતવવા લાગી અરે ! કુમાર કયા ગયો ? આ શું થયું ? મેં તેને બરોબર જોયો હતો. શું મને ભ્રમ તો નહિ થયો હોય ? હા ! હા ! બધા માણસો મારી નિંદા કરે છે. ચોર કોટવાળને દંડે તેવી મારી સ્થિતિ થઈ. અસત્ય જોલનાર તરીકે મારી પ્રખ્યાતિ થઈ આ કુમારીએ જ મારી આટલી લઘુતા કરાવી છે. મલય-

મુંદરી મારી પૂર્વજન્મની ખરેખર વેરણુ છે. તેની હાલતી, ચાલતી, કે ખાલતી જોતાં પણ મને ઉદ્વેગ થાય છે. આ કુમારી કય રે અનર્થમાં પડશે અથવા કયારે મરી જશે. ઈત્યાદિ ચિંતવન કરતી કનકવતી પેતાના મહેલમાં આવી.

કોલાહલ સર્વ શાંત થતાં ઘણી ખારીકતાથી તપાસ કરી મલયમુંદરીએ મહેલનાં દ્વારો ખંધ કર્યાં, એટલે પહાળળે મુખમાંથી ગુટીકા બહાર દાઢી પોતાનું સ્વાભાવિક રૂપ પ્રકટ કર્યું.

મહાબળ-રાજકુમારી ! આ સર્વ મહિમા મારી પાસે રહેલી ગુટીકાનો છે.

મલયમુંદરી આ ગુટીકા આપને કયાંથી મળી ?

મહાબળ-એક દિવસ મારા શહેરમાં એક વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષ આવ્યો હતો, તેની મેં મારી રીતે સેવા કરી હતી. તુષ્ઠમાન થઈ તે સિદ્ધપુરૂષે રૂપરાવર્તન કરવા વિગેરેના અનેકપ્રયોગો બતાવ્યા છે. તે સર્વ મેં સિદ્ધ કરી રાખ્યાં છે. તે માંહીલી આ ગુટીકા છે. જેના પ્રભાવથી આવે આ આકૃતરૂપ ચમુદ્રનો હું પાર પામ્યો છું.

મલયમુંદરી-અવાજ ચમત્કારિક પ્રયોગવાળી બીજી પણ ગુટીકા અપની પાસે છે ?

મહાબળ-હા, છે. તેનો પ્રભાવ એવો છે કે આંખાના રસ સાથે ઘણી તિલક કરવાથી સ્ત્રી, પુરૂષનું રૂપ ધારણ કરા શકે છે. પણ ગુટીકા આત્યારે અહીં મારી પાસે નથી.

પણ હવે મને અહીંથી જવા દો. અહીં વિશેષ

રહેવાથી જીની કોઈ બીજો ઉત્પાન ન થાય. સુંદરી ! આપણો વિધિ-પૂર્વ કર્મ અત્યારે અનુકુળ છે. નહિતર આપણો દુર્લભ સંયોગ અકસ્માત્ ડેવી રીતે બની શકે ? તે વિધિજ આપણી નિરંતર ચિંતા કરશે. આપણે ચિંતા કરવાની કોઈ જરૂર નથી. હું તમને એક શ્લોક આપું છું. મનની શાંતિ માટે તેનું નિરંતર સ્મરણ કરો અને સંકટ સમયે તો વારંવાર તેનો ભાવાર્થ યાદ કરો. આ પ્રમાણે કહી મહાબળ એક શ્લોક આપે છે.

ચિન્તે ચદ્ધિચિન્તસ્ય, ન સ્યાત્ હૃદયચિન્તનં ॥

પદમેષોત્સુકં ચિન્ત, નુષાયાંશ્ચિત્તયોદ્વહન્ ॥ ૧ ॥

આખરે તો પૂર્વ કર્મ ભેગ કરે છે, તે પ્રમાણે થાય છે; પણ હૃદયમાં ચિંતનના પ્રમાણે થતું નથી. આ ચિન્ત ઉત્તમક થઈને ફોગટ અનેક ઉપાય ચિંતનના કરે છે.

રાજકુમારી ! પૂર્વ કર્મની પ્રબળતા હો તે પ્રમાણે કાર્ય બની આવે છે. જે કાર્ય પ્રબળ કર્મધીન છે તેને માટે કરાયેલો પ્રયત્ન નિષ્ફળ લાય છે વાવેલ બી અવશ્ય ઉગશેજ. આ કારણથી ઉદ્યમ ન કરશો એમ મારું કહેવું નથી, પણ મહાન્ આપત્તિ પ્રમંજે મતિ સુઝાઈ જતાં, ‘આ’ વિચારો હૃદયને ધીરજ આપે છે, વિશેષ સંતાપ કરવા દેતા નથી. નવીન કર્મ બંધ થતો અટકાવે છે, સમ-ભાવે કર્મ વેદ વે છે અને ઉત્સાહિત રાખે છે, કે આ કર્મ ભોગવાઈ જતાં જ હું આપત્તિમાથી મુક્ત થઈશ. વળી આ મારું કથન પ્રબળ કર્મોદય યા નિકાયાંત-અવશ્ય ભોગવવા

લાયક કર્મોદય આગ્રિનેજ છે, માટે હે ગજકુમારી ! અ. શ્લોકનો તેવા પ્રસંગમાં અવશ્ય સદ્ઉપયોગ કરજે.

ટાંકણાથી કેતરેલા અક્ષરોની માફક શ્લોક મલય-મુંદરીના હૃદયમાં કેતરાઈ ગ્યો. શ્લોકનો ભાવार्થ વિચારી તે મસ્તક ધ્રુણાવા લાગી. અહા ! કુમારનો શો વિવેક ! કેવી ઉત્તમ ખુદ્દિ ! ધર્મશાસ્ત્રમાં કેટલી નિપુણતા ! મારા ભાગ્યોદયથી જ આ સમાગમ થયો છે.

મહાબળ—હવે મને રાજ ખુશી થઈ રજ આપો. વખત ઘણો થઈ ગયો છે. મારાં માણસો મારી રાહ જોતાં ચિંતામાં પડ્યા હશે.

મલયમુંદરી—‘ જાઓ ’ શબ્દ નિઃસ્નેહતા સૂચક છે. માટે નેવી રજ હું મારા મુખથી નજ આપું; છતાં આપનું મન જવાને વિશેષ ઉત્સુક છે અને આપ મારી સાથે વિવાહીત થવાને મને કષ્ટભાત આપો છો, તો હું અત્યારે એટલાથી જ સંતોષ પામી જણાવું છું કે ‘ તમારો માર્ગ નિર્વિઘ્ન થાઓ અને શાંતિથી આપ નિર્ણય કરેલ સ્થળે પહોંચો. ’ આ શબ્દો બોલતા જ આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં. કંઠ રૂંધાઈ ગયો, એટલે આગળ મલયમુંદરીથી વિશેષ ન બોલાયું તેથી નિર્નિમેષ દૃષ્ટિથી મહાબળને જોતી લગી રહી.

મહાબળકુમારે પણ છેવટની સ્નેહ લાગણી દર્શાવી, કોઈ ન જાણે તેમ જે રસ્તેથી આવ્યો હતો, તેજ રસ્તે થઈ પાછો નીકળી પડ્યો અને તૈયાર થઈ રહેલા પરિવારને આવી મળ્યો.

પ્રયાણ કરતાં રસ્તામાં રાજકુમારીને પરણવાના અનેક ઉપાયો ચિંતવવા લાગ્યો. તે વિચારમાં વિચારમાં અવિચ્છિન્ન પ્રમાણે થોડા જ વખતમાં મહાબલ કુમાર પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આવી પહોંચ્યો.

માતાપિતાને નમસ્કાર કરી, મલયસુંદરી પાસેથી લાવેલ લક્ષ્મીપુંજહાર પિતાને સોંપ્યો. પિતાએ જ્યારે હારપ્રાપ્તિનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે શરમથી અસત્ય ઉત્તર આપ્યો કે, ચંદ્રાવતીના રાજમલયકેતુકુમારે મિત્રાર્થના સંબંધે આ હાર મને આપ્યો છે.

રાજાએ કુમારની ઘણી પ્રશંસા કરી. પુત્ર ! તારી કળા કેઈ અલૌકિક છે, ઘણા થોડા જ વખતમાં તે કુમાર સાથે તારી આવી ગાઢ મિત્રાર્થ થઈ ઇત્યાદિ પ્રશંસા કરી રાજાએ તે હાર કુમારની માતા પદ્માવતીને સોંપ્યો. માતાએ પણ પુત્રની પ્રશંસા કરી તે દિવ્ય હાર પોતાના કંઠમાં નાંખ્યો.

રાજકુમાર અહોનિશ મનમાં વિચાર કર્યા કરે છે કે તેના પિતાએ નહિ અર્પણ કરેલી તે કન્યાનું હું કેવી રીતે પાણિગ્રહણ કરીશ ? તે કુમારી સમક્ષ આ પ્રતિજ્ઞા મેં ખરેખર હુકમ રીતે કરી છે. આ પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ મારે કેવી રીતે કરવો ? આ ગુપ્ત વાત માતાપિતાને કેમ કહેવાય ? ઇત્યાદિ વિચાર કરતો રાજકુમાર ચિંતાતુર થઈ રહ્યો છે.

પ્રકરણ ૨૧ સું

અવધવર મંડપ, મહાગજને આમંત્રણ

ચંદ્રાવતીના મહાગજ વીરધવળે મોકલાવેલ હૂત રાજસભામાં આવી પહોંચ્યો. ખરે મિત્રતા ભૂતાર્થ જવાની નથી. સુરપાળ રાજા, મહાગજ કુમાર અને સામંત, પ્રધાનાદિ સભામાં બીજાનેલા છે. પ્રતિફાર પ્રવેશ કરાવેલો હૂત ગજને નમસ્કાર કરી, ક્ષેમ વાર્તા કહેવા પૂર્વક પોતાના સ્વામિને આદેશ નિવેદન કરવા લાગ્યો.

“ મહારાજ સુખાગ ! ચંદ્રાવતીપતિના પરમ મિત્ર ! માફ આગમન ચંદ્રાવતીથી થયું છે. અમારા મહારાજાને આપના મર્વ કુંટુંબને પ્રણામ પૂર્વક શાન્તિ ઈચ્છી છે. વિશેષ વિરહી ઠરવની એ-૪ છે કે, મહાગજ વીરધવળને રતિથી પણ અધિક રૂપવાન મલયસુંદરી નામની કન્યા છે. અમારા મહારાજાએ તેમનો સ્વયંવર મંડપ રચ્યો છે. વગરપરાથી આવેલ વજ્રમાર નામનું ધનુષ્ય તે મંડપમાં મૂકવામાં આવશે. પોતાના પરાક્રમથી જે કુમાર ધનુષ્ય તે પ્રત્યંચા ગડાવશે, તેને તે રાજકુમારી વરમળા આરોપશે.

આ સ્વયંવર ઉપર અનેક રાજકુમારોને આમંત્રણ કરવાને હૂતો મોકલવામાં આવ્યા છે, મહાન ગુણવાન, રૂપવાન, મહાગજકુમારને બોલાવવા નિમિત્તે મને મોકલાવામાં આવ્યો છે. આને લોક મામની અંધારી એકાદગી છે

“સ્વયંવરનું મુદ્દત્ જોઈ વહ ચતુર્દશીનું છે. મને મોકલ્યાને ઘણા દિવસો થયા છે; પણ રસ્તામાં બીમાર થવાથી હું વખતસર આવી શક્યો નથી. માટે હે મહારાજ ! હવે વખત ઘણો થોડો છે, તો મહાબળકુમારને તરત ચંદ્રાવતી તરફ આવવાને આપ આજ્ઞા કરો. વિલંબ કરવાનો હવે વખત નથી.”

મહારાજ વીરધવળના આમંત્રણથી રાજ ઘણો ખુશી થયો. આમંત્રણ ઘણા માનપૂર્વક સ્વીકારી, દૂતને વસ્ત્રાદિકથી સત્કાર કરી વિસર્જન કર્યો.

મહાબળકુમાર આ વખત રાજની જોડે જ બેઠેલા હતા. દૂતનાં વચનો સાંભળી તેનું હૃદય પ્રમોદથી પ્રકુલિત થયું. તે ચિંતવવા લાગ્યો અહા ! પુણ્યની કેવી પ્રબળતા ! જે ધન્ય હતું તે ધન્ય. કકડીને ભૂખ લાગી હતી, તેવામાં થાળીમાં પકવાનો આવી પડ્યાં તેમજ ધન્ય. જે કાર્ય આમશ્યથી કે ધનથી થતું સંશય યુક્ત હતું, તેજ કાર્ય દૈવયોગથી મુઠીમાં આવી પડ્યું. મારી ચિંતાનો મોટો ભાગ આજે દૂર થયો. દુઃખનો સંચાર નષ્ટ થયો. મન હર્ષથી પૂર્ણ થયું. અહા ! શું પુણ્યનું માહાત્મ્ય ? વિધાતા પણ અનુકુળ જ ને ! ઓગણીશ વસા કામ સિદ્ધ થયું એમ ટક્કી શકાય. પિતાના આદેશથી હું જલદી ચંદ્રાવતીમાં જઈશ. બીજા રાજકુમારોનું માન મદન કરી મલયસુંદરીનું પાણીગ્રહણ કરી કૃતાર્થ થઈશ, ઇત્યાદિ અનેક વિચાર લહરીઓથી હર્ષાકુળ થયેલા રાજકુમાર તરફ ગળએ દ્રષ્ટિ કરી જણાવ્યું.

બેટા મહાબળ ! તું આજે જ સ્વયંવર ઉપર ચંદ્રાવતી પુરીમાં જવાની તૈયારી કર. સાથે મોટું સૈન્ય લઈ જજે. ચંદ્રાવતીપતિ મોટો રાજા છે. તેમજ મારો મિત્ર હોવાથી વિશેષ પ્રકારે માનનીય છે.”

મહાબળકુમાર હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી, વિનયથી બોલ્યો.

“ પિતાજી ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણુ છે. આપ કહો તે અવસરે જવાને તૈયાર છું.”

રાજાએ પ્રધાન તરફ નજર કરી જણાવ્યું ચંદ્રાવતી તરફ રવાના થવા સૈન્ય તૈયાર કરો, રાજાનો હુકમ થતાં જ સૈન્ય તૈયારી થવા લાગી.

રાજા—મહાબળ ! ચંદ્રાવતીથી લાવેલ લક્ષ્મીપુંજ હાર તું સાથે લઈ જજે.

મહાબળ—પિતાજી ! હું જ્યારે નિંદ્રામાં હોઈ છું તે વેળાએ અદૃશ્યરૂપે મને નિરંતર કોઈ ઉપદ્રવ કરે છે. કોઈ વખત વસ્ત્ર, તો કોઈ વખત શસ્ત્ર, કોઈ વખત આભૂષણ કે બીજી કોઈ ઉત્તમ વસ્તુ મારી પાસે હોય તે લઈ જાય છે. કોઈ વખત ભયકંર હાસ્ય કરી મને ખીડરાવે છે. મારી માતા પાસેથી કાલ રાત્રે જ તે હાર મેં લીધો હતો; પણ તેજ રાત્રિએ મારા ગળામાંથી તે કોઈ કાઢી ગયું છે. તે હાર ગયો જાણી મારી માતા એટલું બધું કષ્ટપાંત કરે છે કે, તેના દુઃખથી હું આજે અત્યંત વ્યાકુળ થઈ રહ્યો છું.

પિતાજી ! મારી માતાને શાંત કરવા મેં તેમની પાસે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે, જો પાંચ દિવસમાં તે હાર લાવી ન આવું તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરું.

મારી માતાએ પણ એવી જ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે તે હાર ન મળે તો મારે પણ મરવું.

અદૃશ્યપણે આ સર્વ વસ્તુઓનું હરણ કરનાર કોઈ જન્માતરનો વૈરી ભૂત કે રાક્ષસ હોય એમ માફ માનવું છે.

પિતાજી ! મારો એવો વિચાર છે કે, આજ રાત્રીએ જો કે ત્રણ પ્રહર પર્્યંત મારા શયનગૃહમાં હથીયાર સહીત મારે જાગૃત રહેવું એ અવસરે જો તે દુષ્ટ આવે તો તેને છતી હાર પ્રમુખ સર્વ વસ્તુઓ તેની પાસેથી લઈ, તેમાંથી હાર મારી માતાને સોંપી, પાછલી રાત્રિએ મારે ચંદ્રાવતી તરફ પ્રયાણ કરવું આ પ્રમાણે કહી મહાબળ ઉભો રહ્યો.

રાત્રિએ તેમ કરવાની રજા આપી. મહાબળ પિતાને નમસ્કાર કરી પોતાના મહેલમાં ગયો.

પ્રકરણ ૨૨ સું.

લક્ષમાં વિગ્ન, મહાબળનું અપહરણ

જેઠ વદ એકાદશીની અંધારી રાત્રી પૃથ્વી પર છાઈ રહી હતી, અંધકાર ચારે દિશામાં વ્યાપી રહ્યો હતો.

છુટકે છુટકે તારાઓ ઠાંઈકે પ્રકાશ આપતા હતા, પણ અંધકાર વિશેષ હોવાથી તેઓ પ્રકાશ સ્પષ્ટ જણાતો નહોતો. આખા શહેરમાં શાંતિ પથરાઈ હતી મહેલના સર્વ વિભાગોમાં કોઈપણ મનુષ્યનો સંચાર થતો નહોતો.

આ વખતે પોતાના વાસભુવનમાં હાથમાં ખડ્ગ લઈ, દીપકના અંધારા પાછળ ગુપ્તપણે, સાવધાન થઈ મહાબળકુમાર ઉભો હતો, પોતાની શય્યામાં એક વસ્ત્ર પાથરી, તેની મનુષ્ય સરખી આકૃતિ કરી તેના ઉપર આસ્થાદિત કર્યું હતું. વાસભુવનની એક બારી સિવાય સર્વ દ્વારો બંધ કર્યા હતાં. ગમે તે હોય, શરીરના ભેખમે પણ આજે તેને સજ્જડ શિક્ષા આપવી છે, એજ વિચાર કરતો કરતો રાજકુમાર ઉભો છે.

મધ્ય રાત્રિનો સમય થયો હશે, તે અરસામાં ખુલ્લા ઝરૂખામાંથી એક હાથ અંદર પ્રવેશ કરતો કુમારને જણાયો, તે ભેતાંજ તે વિશેષ પ્રકારે સાવધાન થયો, હાથ તે વાસભુવનમાં ફરવા લાગ્યો. તેને ભેઈ કુમાર આશ્ચર્ય સહિત ચિંતવવા લાગ્યો. અરે ! શરીર સિવાય એકલો હાથ કેમ દેખાય છે ? વળી ઠકણ પ્રમુખ ભૂષણોથી ભૂષિત, તેમજ સરલ હોવાથી હાથ કોઈ સ્ત્રીનો હોય તેમ જણાય છે. ઓજ સ્ત્રી મને ઉપદ્રવ કરે છે, તે ઘણા દિવસે આજે જ દેખાણી છે, માટે મારે તેને હમણાં પૂર્ણ શિક્ષા આપવી.

“વીમાયાના કારણથી તેનું શરીર ગુપ્ત જણાય છે. ખડ્ગના ઘાથી ભે હું તેનો હાથ છેદી નાખું તો તે ફરી

મારે હાથ નહિ આવે અને એમ થયે તો લક્ષ્મીપુંજહાર કેવી રીતે મલશે ? માટે તેનો હાથ તો ન કાપવો; પણ તેને સર્વથા પકડી લેવી. આ ઈરાદાની સહસા કુદીને કુમાર તેના હાથપર ચઢી બેઠો અને પોતાના બન્ને હાથથી તે હાથ દ્રઢપણે પકડી રાખ્યો.

કુમારના આવા સાહસથી તે હાથ મહેલમાં વધારે વખત ન રોકાતાં આકાશમાં ઉંચે ચડવા લાગ્યો. કુમાર તે હાથપર બેસી જ રહ્યો. આકાશમાં જતાં વાયુના ભેરથી ચાલતી ધ્વજાની માફક તે હાથ ઠંપવા લાગ્યો. હાથ ઉપરથી કુમારને ફેંકી દેવા માટે તેણે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો. વારંવાર હાથ જમીન તરફ તરછોડ્યો, પણ તેનો પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો; કેમકે કુમાર પણ નીચે પડવાના ભયથી તેને મજબૂત પકડી રાખતો હતો. હાથ ઉંચે જઈ નીચે પડતો હોય તેમ ડોલવા લાગ્યો. થોડા વખતમાં તો તે દેવીનું સંપૂર્ણ શરીર મહાબલના બેવામાં આવ્યું.

કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે, આ કોઈ દેવી દેખાય છે. તેને વધારે વખત હેરાન કરવાથી, કદાચ કોપાયમાન થઈ સમુદ્રમાં કે પર્વતની ખીણમાં મને ફેંકી દેશે. માટે હવે વધારે વખત આ હાથ ઉપર રહેવું તે મારા માટે સલામતી ભરેલું નથી. એમ વિચાર કરી, ભેરથી એક મુદ્દિનો મહાર પડતા જ તે દેવી કરુણાવરે રૂદન કરતી બોલવા લાગી. ‘હે સાહસિક ! કરુણા કરી મને મૂકી દે. હવેથી હું તને હેરાન નહિ કરું, કુમારે કરુણાથી તેનો હાથ મૂકી દીધો. હાથ મૂકતાં જ તે દેવો જીવ લઈને નાસી ગઈ. તેનો જવાનો માર્ગ પણ કુમારને ન દેખાયો.

દેવીને હાથ મૂકતાં જ કુમાર નિરાધાર પછે આઠા-
શથી નીચે પડ્યો. નીચે પડતાં જ મૂઝાં આવી ગઈ
વનમાં શીતળ વાયુવડે આશ્વસન કરતાં કુમાર કેટલાક
વખત પછી શુદ્ધિમાં આવ્યો. પડવાથી તેને વિશેષ વ્યથા-
પીડા થઈ નહોતી. કુમાર ચિંતવવા લાગ્યો હું ક્યાં
પડ્યો છું ? વસ્તીમાં ? પહાડ ઉપર ? વૃક્ષ ઉપર ? કે
જમીન ઉપર ? એ અવસરે ગાઢ અંધકાર હોવાથી દષ્ટિ
કાંઈ દેખાઈ શકાય તેમ નહતું, હાથથી નીચેના ભાગનો
સ્પર્શ કરતાં તેને જણાયું કે, હું આંખાની ટોચ ઉપર
રહેલો છું. આંખાનાં ફળો પાકેલાં જણાય છે અને તેથી
આંખો નીચે નમી રહ્યો છે. કુમાર તરત જ ત્યાંથી
બેઠો થયો, અને શરીરનો બાર સહન કરી શકે તેવી
મજબુત શાખાનો આશ્રય લીધો.

થોડા વખત પછી આંખાથી નીચે ઉતર્યો અને તેના
બડ પાસે ઉભો રહી વિચાર કરવા લાગ્યો.

અહો ! દેવીએ કરેલા અપહરણથી હું આજે કેવી
અવસ્થા પામ્યો છું ? લક્ષ્મીપુન્ડ્રહાર હવે મને કેવી રીતે
અને ક્યાંથી મળશે ? હાર મેળવ્યા સિવાય માતા આગળ
કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ હું કેવી રીતે કરી શકીશ ?
હાર સિવાય માતા કેમ જીવશે ? માતાના મરણથી પિતા
કેમ પ્રાણ ધારી શકશે ? હા ! હા ! અત્યારે મારા વંશનો
સંહાર થવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. એ વિધિ !
તારી અકળકળા છે, ઘડીકમાં તું રમાડે છે, તો હસાવે

છે, આશા બંધાવે છે અને ઉંચા શિખર પર ચડાવે છે. થોડા જ વખતમાં તેજ મનુષ્યોને તું બંધાવે છે, રોવળાવે છે, નિરાશ કરે અને ઉંચા શિખરથી નીચો પછાડે છે. છે. તારૂં આવું વિલસિત મહાત્માઓ જ બાણી શકે છે. આ પ્રમાણે ચિંતામાં મગ્ન થઈ રહ્યો છે.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

મલયમુંદરી અજગરના મુખમાં

રાત્રિને ત્રીજો પ્રહર શરૂ થઈ ગયો હતો. આકાશમાં તારાઓ ચમકતા હતા. તારાના પ્રકાશથી અંધ-કર કાંઈક જોઈ શકે થયો હતો. અંદ્રોદય થવાની પણ તૈયારી હતી. રાત્રિ હોવાથી વિશેષ પ્રકારે મનુષ્યોનો સંચાર બંધ હતો. આ અવસરે આખાના ઝાડ ઉપર બેઠો બેઠો મહા-બળ અનેક પ્રકારનાં માનસિક તરંગો ઉછાળી રહ્યો હતો.

આ અવસરે તેજ આમ્રવૃક્ષના મૂળ નજીક નેરથી ઘસડાટ થતો તેના સાલજમાં આવ્યો. સાવધાન થઈ કુમાર વૃક્ષના મૂળ તરફ દૃષ્ટિ કરે છે તો નજીકમાં એક મોટો અજગર આવતો જણાયો. તેના મુખમાં અરધું ગળેલું માણસ જણાતું હતું.

કુમાર ચિંતવવા લાગ્યો. આ ફર પ્રાણી માણસને ગળીને આ ઝાડ સાથે આંટો મારી-ભરડો થઈ મારી નાખવા માટે આવે છે. આ અજગરના મુખમાં પડેલા પ્રાણીને જો

હું છવતદાન આપું તો, આ વિપત્તિમાં માફ આવી પડવું પણ સફળ થયું ગણાય. કાળચક્ર દરેક મનુષ્યને માથે ફરી રહ્યું છે. જન્મ્યો તેને મરવું અવશ્ય છે જ. નાશવંત આ શરીરથી પરને ઉપકાર થાય તેજ સફળ છે. હું પોતે જ હમણાં મરણના મુખમાંથી જમ્યો છું. તો આ ક્ષણભંગુર શરીરથી અવશ્ય પરનો ઉપકાર કરવો જ. એમ નિશ્ચય કરી કંઈલાથી પૂછું હૃદયવાળો કુમાર સાહસ અવલંબી વૃક્ષની નીચે ઉતર્યો.

અજગર આંખાની નજીક આવી, જેવામાં તેને આંટો ફરી વળી અર્ધ ગળેલ માણસને ભયરડી મારી નાખવા પ્રયત્ન કરે છે. તેવામાં કુમારે તેના બે હોથ બે હાથથી પકડી લીધા અને છૂર્ વચ્ચની માફક તેના ઉભા બે વિભાગ કરી નાખ્યા. અજગરના મુખના બે વિભાગ થતાં જ, તેના મુખમાંથી મંદ ચૈતન્યવાળી એક યુવાન સ્ત્રી નીકળી પડી.

તે સ્ત્રી છવતી હતી, છતાં અત્યારે તેનામાં જોઈએ તેટલી સાવધાનતા નહોતી. તથાપિ ઘણા વખતના પરિવ્રાયવાળી હોય તેમ “ મને મહાબળ કુમારનું શરણ થતું.” આટલા શબ્દો નીચાં પડતાં પડતાં તેના મુખમાંથી નીકળી પડ્યા.

પોતાના નામને યાદ કરતી તે સ્ત્રીને જોઈ કુમારને ઘણો વિસ્મય થયો, હાથમાંથી અજગરની બે કાળો દૂર ફેંકી દઈ, નજીક આવી, નીહાળીને તે સ્ત્રીનું મુખ જોવા લાગ્યો. જોતાં પૂર્વે ચંદ્રાવતીના રાજમહેલમાં જોયેલી

મલયમુંદરીના સરખી આકૃતિ જણાવા લાગી. તેથી કુમારને વિશેષ આશ્ચર્ય થયું. પરોપકારની લાગણી તો હતી જ, તેમાં વળી આતો પ્રેમપાત્ર, એટલે સોનું અને મુગંધ. કુમાર તેની નજીક આવી બેઠો. પાસે બેસી પોતાના વસ્ત્રવડે શીતળ પવન નાખવા લાગ્યો એ અવસરે મૂર્છામાં પરવશ થયેલી બાળાના મુખમાંથી હૃદયમાં કોતરાઈ રહેલો અને વિશેષ પ્રકારે મનન થયેલો શબ્દનો ધ્વનિ નીકળ્યો.

विद्यते यतिः। चित्तस्य स स्यात् हृदयचित्तम् ।

પવમેવોત્સુહં ચિત્ત, મુખાપોષ્ણિયેદ્યદ્ન ॥ ૧ ॥

આ શ્લોક સાંભળતાં જ મહાબળે નિર્ભય કયો કે, આ મલયમુંદરી જ છે. તેથી વિશેષ તેનું શરીર સંવાદન કરવા-દણાવવા લાગ્યો; વનના શીતળ પવનથી અને મહાબળની મહદશી ઘોડા વખતમાં કુમારીએ પોતાની દષ્ટિ ખેંચી.

મહાબળે જણાવ્યું, “ મૃગાશી ! નિદ્રાનો ત્યાગ કર. સ્વસ્થ થા. તારી આ અવસ્થા ભેદ માફ હૃદય આકૃષ્ણ-વ્યાકૃષ્ણ થાય છે.

શબ્દો દાન પર અયડાતાં જ નેત્ર ઉઘાડી રાજબાળા બેઠી થઈ. પોતાની પાસે બેઠેલા અને શરીરને સંવાદન કરતા રાજકુમાર મહાબળને ભેઈ, તેના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. તેના રોમેરોમમાં આનંદ ઊજળી આવ્યો. પોતાને માથે પડેલ રૂખ ભૂલી ગઈ. શરીર સંકોચી, વસ્ત્ર બરાબર પહેરી, સ્નેહ દષ્ટિએ કુમારના મનુષ્ય ભેઈરદી.

મલયસુંદરી—રાજકુમાર ! હું કેવી રીતે જીવતી રહી ? અને તમ રો મેળાપ અહીં અકસ્માત્ કેવી રીતે થયો ?

મહાબળ—રાજકુમારી ! તે વાત આપણે પછી કરીશું. આ નજીકમાં નદી જણાય છે, ત્યાં જઈ પ્રથમ તારું શરીર મળ અને કાઢવથી ખરડાયેલું છે તે સાફ કરીએ.

મલયસુંદરી—જેવી આપની આજ્ઞા

બન્ને જણ નદીના કિનારા પર ગયાં. શરીર સાફ કરી વસ્ત્ર ધોઈ, પાણી પી, પાછાં ફરી તેજ આમ્રવૃક્ષની નીચે આવી બેઠાં.

મલયસુંદરી—જરા સ્વચ્છ થઈ રાજકુમાર ! તમે અહીં કયાથી ? મહાબળે પોતાનો વૃત્તાંત, વ્યંતરીએ હરણ કર્યાથી તે, અજગરનું વિદારણ કયું ત્યાં સુધી કહી બતાવ્યો. તે વૃત્તાંત સાંભળતાં મલયસુંદરી કુમારના દૌર્ય અને સાહસથી ચમત્કાર પામી વારંવાર પોતાનું મસ્તક ધુણાવવા લાગી. કુમાર ઉપર સ્નેહવાળી દષ્ટિ ફેંકતાં તેણે જણાવ્યું. સુંદર ! તમે ઘણું કष्ट સહન કર્યું.

મહાબળ—સુંદરી ! તું તારી વાર્તા મને સુળથી જણાવ. મારા જવા પછી શું શું બનાવ બન્યા ? આ ભયંકર અજગરના ઉદરમાં તું કેવી રીતે આવી પડી ? અનેક સુભટોથી વિંટાએલ રાજમહેલમાં રહેનારી, તને આ પાપી અજગરે ગળીને આંહી કેવી રીતે આણી ?

મલયસુંદરી—ઠાણા ! અજગરના મુખમાં ફેવી રીતે પડી તે હું જાણતી નથી. તે સિવાયનો સર્વ વૃત્તાંત હું આપને કહું. છું આમ વજ્રસમાન હૃદય કરીને સાંભળજો.

મલયસુંદરી પોતાનો વૃત્તાંત શરૂ કરે છે, તેવામાં કોઈ માણસના પગલાનો અવાજ મહાબળને કાને આવ્યો. મહાબળ તરત સાવધાન થયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે રાત્રિની અંદર આવા પ્રદેશમાં ફરનાર કોણ હશે ? આવી અંધારી રાત્રિમાં ફરનાર ચોર, જાર જુગારી કે ઘાતકી હોવાં જોઈએ. જો તેવો જ પુરૂષ હોય તો સ્ત્રી પાસે છતાં તેને શિક્ષા આપવાનું કામ મને અશક્ય થઈ પડશે.

અથવા કોઈ રાજકુમારીનો સંબંધો હશે તો. કુમારીને મારી પાસે જોઈ તે ઉપદ્રવ કરશે. એમ ધારી કેશપાશમાંથી ગુટીકા કાઢી, તેજ આંખાના રસમાં ઘસી, કુમારીના ભાજે કપાળમાં તિલક કયું તે ગુટીકાના પ્રભાવથી મલયસુંદરી પુરૂષરૂપે થઈ ગઈ. પુરૂષરૂપ થયેલું જોઈ કુમારે જણાવ્યું. રાજકુમારી જ્યાં સુધી મારા થુંકથી આ તિલક બગાડવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી આ તારૂં પુરૂષનું રૂપ કાયમ રહેશે. હજી રાત્રિ વગારે છે. ઉન્માર્ગે કોઈ ચાલ્યું આવે છે. 'તે કોણ છે' તેનો જ્યાંસુધી નિર્ણય ન થાય ત્યાં સુધી અને હવે પછીના તેવા પ્રસંગોમાં પણ તારૂં આવું રૂપ કરવાની જરૂર છે.

મલયમુંદરી-આપને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો, આ શરીર જન્મપર્યંત આપને જ સોંપેલું છે.

મહાબળ-તારૂ કહેવું બરાબર છે, પણ હવે આ માણસ નહક આવે છે, આપણે મૌન રહેવું જોઈએ. વળી તે માણસ ગમે તે હો, પણ તારે નિર્ભય જ રહેવું. જ્યાં સુધી તું મારી પાસે છે, ત્યાં સુધી તારો વળ પણ વાકા થવા નહીં દઉં. વધારે શું કહું, તારા માથા ઉપર થઈને જતો વાયુ પણ જો તને દુઃખ આપીને જશે તો તેનો પણ અટકાવ કરીશ આ પ્રમાણે કુમારીને ધીરજ આપી બંને મૌનપણે ઉભા રહ્યાં. એટલામાં ઉતાવળી ઉતાવળી નહક આવતી એક સ્ત્રી તેમના જોવ.માં આવી. કુમારે તેને મૃદુસ્વરે બોલાવી. શુભે ! તું કોણ છે ? અંધારો રાત્રિએ એકાકી કેમ ? તારા પર આટલો બધો મુજરો - કંપારો શા માટે ? આંહી નહકમાં ક્યું શહેર છે ? ત્યાં કોણ રાજા રાજ્ય કરે છે ? અમે પરદેશી છીએ, અહીં જ રાત્રિએ રહ્યા છીએ, તેથી અમે આ પરદેશથી અજાણ્યા છીએ. મધુર સ્વરે અને મીઠા વચને કુમારે તેને આશ્વાસન આપ્યું.

કુમાર ઉપર વિશ્વાસ પામેલી તે સ્ત્રીએ જણાવ્યું કે, ક્ષત્રિય કુમાર ! તમે જે પૂછ્યું તેનો ઉત્તર હું તમને આપું છું.

તમે જે સ્થળે ઉભા છો, તે સ્થળ એ મીના કિનારાનું છે. આ નહક ચંદ્રાવતીપુરી છે. રાજા રાજ્ય કરે છે.

કુમાર મનમાં જ બોલી હડયો, અરે ! આતો મોટું આશ્ચર્ય ! દેવીએ મને ક્યાં લાવી મૂક્યો ? પડતો પડતો હું ક્યાં પડ્યો ? અહા ! મારા પિતા મને જે સ્થળે મોકલવાના હતા અને મારું વાંછિત જે સ્થળે હતું, તેજ સ્થળે આવી પહોંચ્યો છું.

અહો ! પુણ્યનો ગેલવ ! યમના મુખમાં ગયેલી કુમારી પણ મને અહીં જીવતી મળી. મારો વિધાતા હજી અનુકૂળ છે. વિદ્નો પણ અનુકૂળ મુખરૂપ થાય છે. ખરેખર વિદ્નોથી કે સંકટોથી ખેદ કરવો ન જોઈએ. પણ ‘ જે થાય તે સારા માટે ’ એમ માનવું જોઈએ.

મહાબળ-ભદ્રે ! શું આ રાજાને ઘેર હમણાં કાંઈ નવીન જાણવા લાયક જીના જની છે ?

આવનાર ત્રી-હા, તે રાજાને એક મલયસુંદરી નામની કુંવરી હતી. તેને માટે રાજાએ સ્વયંવર મંડપ માંડ્યો છે. રાજપુત્રોને બોલાવવા નિમિત્તે અનંક સ્થળે ફૂતો મોકલ્યા છે. આજથી ત્રીજો દિવસે અર્ધાત ચતુર્દશીને દિવસે સ્વયંવર થવાનો હતો, તેને માટે ઘણા હર્ષથી રાજાએ સર્વ સામગ્રી રાજાએ તૈયાર કરી હતી. પણ તે મલયસુંદરીની આરમાન માતા કનકવતીએ રંગમા ભંગ પાડ્યો છે. કનકવતીની સોમા નામની હું મુખ્ય દાસી છું, તેના દરેક રહસ્યોને જાણનારી, તેમજ દરેક કાર્યમાં આગેવાનીભર્યો જાગ લેનારી જો કાંઈ હોય તો હું પોતે જ છું.

કનકવતી, મલયસુંદરી પર નિરંતર દ્રેષ રાખતી અને તેનાં છિદ્રો બેસા કરતી હતી.

મલયસુંદરી—સોમા ! શા માટે ઠનકવતી તેના ઉપર દ્વેષ રાખતી હતી ?

મહાબળ—એમાં શું પૂછવું હતું ? સપત્નીઓને આપસમાં તો વેર હોય છે, તે વેર તેના બાળકોમાં વારસા તરીકે ઉતરે છે.

સોમા—હશે કાંઈ, તેના વેરનું કારણ તો તે જાણે, આટલા દિવસોમાં તેના છિદ્રો જોતાં તેણે દાઢયાં, પણ કાંઈ મલયસુંદરીનું છિદ્ર તેના હાથમાં ન આવ્યું.

ગયા દિવસથી રાત્રિએ, ‘હું અને તે’ એમ બે જણાંજ મહેલમાં હતાં, તેવામાં અકસ્માત્ મલયસુંદરીનો લક્ષ્મીપુંજ હાર ઠનકવતીના કંઠમાં આવી પડ્યો.

અમૃતની માફક આલ્હાદક, ‘લક્ષ્મીપુંજ હાર’ આ શબ્દો સાંભળતા જ જાણે નવીન ચૈતન્ય આવ્યું હોય તેમ આનંદિત થઈ કુમારે જણાવ્યું, “તે હાર તેના કંઠમાં ક્યાંથી પડ્યો !”

સોમાએ જણાવ્યું, “તે હાર અકસ્માત્ આકાશમાંથી પડ્યો. અમે ઉંચે, નીચે, આનુબાનુ ઘણી તપાસ કરી, પણ તે હાર નાખનાર કોઈપણ અમારા જોવામાં ન આવ્યું.”

કુમાર મનમાં જોદ્યો હા ! તેજ વ્યંતરો દેવી પાસેથી પડ્યો હોવો જોઈએ. કોઈપણ અન્ય જન્મના સ્નેહથી તેણીના કંઠમાં નાખ્યો હશે. અહા ! જે હારની અત્યાર સુધી કોઈપણ સ્થળે શોધ લાગી નહોતી. જેને માટે હું આ સંકટમાં પડ્યો છું, સ્વપ્નમાં પણ જે હારની ક્યાં

હશે તેની આશા નહોતી, તે હારની પ્રવૃત્તિ પુણ્યોદયથી હમણાં અનાયસે મળી. આથી મને હવે વિશેષ નિશ્ચય થાય છે કે, હું મારી કરેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરોશ, મારું સર્વ કુટુંબ જીવતું રહેશે અને મારી માતાને પણ હર્ષ થશે.

મહાબળ—સોમા ! તે હાર લઈને કનકવતીએ શું કયું ? હમણાં તે હાર કયા છે.

સોમા—હાર મળ્યાથી હર્ષ પામતી કનકવતીએ મને જણાવ્યું. હે હલે ! અપૂર્વ આશ્ચર્ય તું જોતો ખરી. મનુષ્યોના સંસાર વિનાના સ્થાનમાં ‘આ’ કુમારી મલ્લય સુંદરીનો હાર અકસ્માત્ મારા કંઠમાં આવી પડ્યો છે તું તપાસ કર. આ મહેલમાં કોઈ છુપું માણસ તો નથીને, જેણે આ હાર અહીં ફેંક્યો હોય એ અને વિશેષ પ્રકારે તેણીએ સર્વત્ર તપાસ કરી પણ કોઈ જોવામાં ન આવ્યું.

થોડીવાર મૌન રહી, કાંઈક વિચાર કરી, કનકવતીએ મને જણાવ્યું. ‘આ હારના લાલની વાર્તા તારે કોઈને પણ ન કહેવો.’ એ કબુલ કર્યું, એટલે તેણે હારને એક સ્થળે છુપાવ્યો, ત્યાર પછી અમે બંને જણ રાજા પાસે ગયાં.

કનકવતી—સ્વામીનાથ ! આપ એકાંતમાં પધારો, મારે કાંઈ આપના હિતની અને લાલની વાત કહેવાની છે.

વીરધવળ—ઘણી સારી વાત રાજા ઉઠી એકાંતમાં કનકવતીની સાથે બેઠો,

કનકવતી—સ્વામીનાથ ! પૃથ્વીસ્થાનપુરના સ્વામી સુરપાળ રાજાને મહાન્ પરાક્રમી અને તેજસ્વી મહાબળ નામનો કુમાર છે. તેનું એક માણસ નિરંતર ગુપ્તપણે અહીં આ તમારી અતિવહાલી કુમારી મલયમુંદરીની પાસે આવે છે. રાજ્યના બૂખણુનુદય ‘લક્ષ્મીપુંજ હાર’ આને જ તેની સાથે મહાબળ માટે કુમારીએ મોકલ્યો છે. સાથે જણાવ્યું પણ છે કે, “સ્વયવરના મિલની મોટા રીન્ય સહિત તમે અહીં આવજો. બીજા રાજકુમારો પણ આવશે, તે પણ તમને મદદ કરે તેવો સંકેત રાખજો. આ રાજ્ય તમે ગ્રહણ કરજો. હું તમારી સાથે તામ કરીશ.

મહારાજા ! ખરેખર કુમારી સરલ સ્વભાવની છે. તેને રાજ્ય લોભી, ધૂર્ત, પોતાના બળથી ગર્વિત, મહાબળકુમારે ભરમાવીને પોતાને સ્વાધીન કરી લીધી છે. તેથી જ તેણે આવો ભયંકર રાજદ્રોહ અને કુળઘાતકપણાનો વિચાર કર્યો છે.

પ્રાણનાથ ! સ્ત્રીઓની બુદ્ધિ તુચ્છ હોય છે; તેઓની વાણી મધુર હોય છે, પણ હૃદય વજ્રથી પથ્રુ કઠીણ હોય છે. મુખમાં બુદ્ધ અને હૃદયમાં કાંઈ બુદ્ધ જ હોય છે મૂર્ખ સ્ત્રીઓ, પિતા, પ્રાતા અને પતિ પ્રમુખને મહા અનર્થની જાળમાં ફસાવે છે. સ્વામીન્ ! મહા અનર્થ થશે એમ ધારી આ ગુપ્ત રહસ્ય મેં આપને નિવેદિત કર્યું છે. આ સંબંધમાં આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરો.

મારા વચ્ચેના પર આપને પ્રતીતિ ન આવતી હોય તો, કુમારી પાસે આપ હારની તપાસ કરો. ઈત્યાદિ

અનેક અસત્ય વચનો વડે રાજાને એટલો બધો પ્રકોપિત થયો કે, રોષાંધ રાજાએ તત્કાળ અમોને વિસર્જન કરી, કુમારીની માતા ચંપકમાલાને એકાંતે બોલાવી, કનકવતીની કહેલી સર્વ વાત નિવેદિત કરી.

ચંપકમાલાએ આ વાત માનવાને આનાકાની કરી, પણ છેવટે તેણીએ જણાવ્યું કે, રાજા ! મલયસુંદરી તે હાર ન આપે તો તે વાત સત્ય છે એમ માનવામાં કાંઈ હરકત નથી. રાણીનો અભિપ્રાય મેળવી રાજાએ મલયસુંદરીને પોતાની પાસે બોલાવી અને તેની પાસે હાર માગ્યો. પ્રથમ તો કુમારી સંજ્ઞાંત થઈ, પછી લય પામી અને છેવટે થોડીવાર વિચાર કરી તેણે ઉત્તર આપ્યો કે પિતાજી ! તે હાર મારા પાસેથી ચોરાઈ ગયો હોય તેમ જણાય છે. તપાસ કરતાં મને મળતો નથી ” .

આ ઉત્તર મળતાંજ ક્રોધથી રાજાના નેત્રો દાહ થઈ આવ્યાં, હોઠ ફરકવા લાગ્યા, શરીર કંપવા લાગ્યું. જોરથી બોલી ઉઠ્યો. “ અરે પાપિણી ! મારી પાસેથી ફર જા. તારું મુખ ન જતાવ, તારાં કર્તવ્યની મને ખબર પડી છે. ”

આ તરફ ચંપકમાલા પણ તિરસ્કાર કરી ફીટકાર દેવા લાગી. મા ! સહિત પિતાને ક્રોધાતુર થયાં બધી મલયસુંદરી તત્કાળ ત્યાંથી પાછી ફરી પોતાના મહેલાં આવી

મુખ પર શોકની છાયા છવાઈ રહી અરે ! આ શું ? કનેહી માતાપિતાના સંબંધમાં કાંઈ પણ અપ્રિય થયું હોય તેમ ખીલકુલ મારા ધારવામાં નથી મારા પર

આવડો કોપ શા માટે ? વહાલામાં વહાલી વસ્તુ ચેદ્દાઈ કે નાશ પામી, એમ કોઈ વખત બન્યું હશે; છતાં તેઓએ આવો કોપ કોઈ પણ વખત કર્યો નથી. મારાપર પિતાજી જરા માત્ર ગુસ્સે થતા નહોતા. આજે આવો અસહ્ય કોપ શા માટે ? આ કારણની મને ખબર પડતી નથી હવે શું થશે વિગેરે મુખથી બોલતી, હૃદયથી ગુરતી, દુઃખીણી થઈ રાજમહેલમા ઉઠાસીનપણે આવી બેઠી.

રાજાએ ચંપકમાલાને જણાવ્યું, દેવી ! આ દુષ્ટ હૃદયવાળી કુમારીએ હાર મહાબળને સોંપ્યો છે. કનકવતીનું કહેવું અમત્ય નથી. તેની પાસે હાર નથી. એકલા મળેલા અનેક દુષ્ટ રાજકુમારો પામે તે પાપિણી મને મારી નાંખાવશે આ દુષ્ટકુંવરી આપણને પ્રાણથી પણ વહાલી હતી જેને માટે મહાન્ ખર્ચની સ્વયંવર મંડપની તૈયારી કરી છે પુત્રીને બહાને તે આપણી વેરણ નીકળી ખરેખર રાગી થયેલી સ્ત્રી અવિતબ્ધ આપે છે અને વિરક્ત થયેલી સ્ત્રી અવથી મારે છે, મિત્રને શત્રુ કરે છે અને શત્રુને પણ મિત્ર બનાવે છે માટે હે પ્રિયા ! મારો એવો વિચાર થાય છે કે, જ્યાંસુધી તે દુષ્ટ ગૈરી કુમારો આવી નથી પહોંચ્યા, ત્યાં સુધીમાં આ છે.કરીનો સુખે નાશ કરી શકાશે ઇત્યાદિ અનેક વિચારો કરતાં રાણી સાથે રાજાએ દુઃખે રાત્રિ પસાર કરી. પ્રતઃકાળ થતાં જ કોટવાળને બોલાવી રાજાએ આદેશ આપ્યો કે, અરે દંડ પાશિક ! આવી પાપિણી કુમારી મલયસુંદરીને અહીંથી દૂર લઈ જઈ

તારે જીવથી મારી નાખવી. આના સંબંધમાં તારે બીલકુલ વિચાર કરવો નહિ તેમજ પૂછવું પણ નહિ.

વૃત્તાંતની ખબર પડતાં જ બુદ્ધિનિધિન સુબુદ્ધિ પ્રધાન રાજા પાને આઁયો અત્યારે રાજાનો ક્રોધ શરીરમાં સમાતો નહોતો પણ શરીરથી બહાર આઁયો હતો. ક્રોધથી ધમધમતા રાજાને જોઈ નજીક આવી પ્રધાને નમસ્કાર કરી જણાવ્યું.

મહારાજ ! આવું અસમંજસ અને દારૂણ કાર્ય આ માટે આદ્યું છે ! શું હમણાં મલયસુંદરી આપની પુત્રી નથી ? આપનો મ્નેક તેના ઉપરથી શું આદ્યો ગયો ? કન્યાએ કાંઈ મહાન અપરાધ કર્યો છે ? મહારાજ જે કાર્ય કરવું તે બહુ વિચાર પૂર્વક કરવું જોઈએ. અવિચારિત કાર્યનો વિપાક મરણથી પણ વિશેષ દુઃસહ આવે છે.

રાજા-પ્રધાન ! તમારું કહેવું જરાખર છે, પણ હું અવિચારિત કાર્ય કરતો નથી કુમારીએ લયંકર શુનો કર્યો છે તેણે મારા વંશનો ઉચ્છેદ કરવાનું કાવતરું રચ્યું છે આજે તે પકડાઈ ગયું છે ઈત્યાદિ કહેવાપૂર્વક કનકવતી એ કહેલો સર્વ વૃત્તાંત એવી રીતે પ્રધાનને સમજાવ્યો કે પ્રધાન લયથી મૌન ધારી રહ્યો. વિશેષ તપાસ કરવાની તેની હિમ્મત કે બુદ્ધિ ચાલી નહિ.

રાજાના આદેશથી કેટલાક કેટલાક માણસોને સાથે લઈ મલયસુંદરીના મહેલમાં આઁયો અને મંદસ્વરે મલયસુંદરીને કહેવા લાગ્યો.

રાજકુમારી ! રાજ તમારા પર કૌપાયમાન થયા છે. તમારો વધ કરવાની મને આજ્ઞા આપેલી છે. હા ! હતભાગ્ય, પરાધીન વૃત્તિ ! હું શું કરું.

આ અવસરે મલયસુદરીના નેત્રમાંથી અશ્રુનો પ્રવાહ ચાલી રહ્યો. હતો, અશ્રુથી વરુનો ભીંભઈ ગયાં હતાં, મુખ દીનતા ભરેલું જણાતું હતું અને હવે શું કરવું એ વિચારમાં મૂક થઈ ગઈ હતી. મંદસ્વરે કુવરીએ ઉત્તર આપ્યો.

કોટવાળ ! મારાપર આવડો કોપ થવાનું કારણ તમે કાંઈ બોલો છો ? કોટવાળે જણાવ્યું, રાજપુત્રી ! હું આ વાતનો કાંઈ પણ પરમાર્થ બોલતો નથી.

મલયસુદરી બેભાન સ્થિતિમાં બોલવા લાગી. પિતાશ્રી નિર્દોષ બાળાપર નિષ્કારણ આટલો બધો કોપ ! યાદ રાખજો તમને મહાન પશ્ચાત્તાપ થશે. હા ! હા ! એવો તે નિષ્કારણ ગૈરી કે.ણ હશે કે જેણે રાજાના મનપર આવો વિસંવાદ ઠસાવ્યો છે ? પિતાશ્રી ! તમારે હાથે આજ્ઞાપર્યંત આવું અવિચારિત કાર્ય થયું નથી. આને આ તમને શું મુજબું છે ? અપત્યપરનો નિઃસીમ રનેહ ક્યાં ગયો, કે ઘોડો વખત બહાર ગઈ હોઉં તો પણ અનિષ્ટની શંકા ઉત્પન્ન કરતા ?

અરે માતા અંપકમાલા ! તું પણ આને પશ્ચરની માફક કઠોર કેમ થઈ ? રનેહથી લાલન પાલન કરી આને માંડે યુક્તા યુક્ત વિચાર પણ કરતી નથી ? મેં અપરાધ

કર્યો છે એમ કહાવ્ય તને જણાય તો પણ શું બાળકોનો એક અપરાધ પણ માતા સહન ન કરે ?

અરે ! અસીમ સ્નેહવન્ બાંધવ મલયકેતુ તું પણ આજે કેમ મૌન ધારી રહ્યો છે ? આ વિષમતા શાથી દત્તપન્ન થઈ ? અહીં આવી મને મૂળથી કેમ જણાવતો નથી.

અરે ! એવો તે મેં શો ગુન્હો કર્યો છે કે આજ સર્વ પરિવારનો સ્નેહ મારાપરથી મૂળથી ઉડી ગયો ? એવા કયા દોષથી વજ્જની માફક કઠોર હૃદયવાળો, આ સર્વ પરિવાર મારા તરફ થઈ રહ્યો છે ? હા ? નિશ્ચયે મારા પુણ્ય આજે મૂળથી ઉચ્છેદ થયાં છે. નહિંતર આ સ્નેહી પરિવાર પણ ગૈરીની માફક આજે દોષી કેમ થાય ?

હે ભૂમિદેવી ! મને તારા હૃદયમાં વિવર કરી આપ કે તે રસાળમાં પ્રવેશ કરી હું શાંતિ પામું. આ પ્રમાણે ખોલતી, ઝુરતી, ખેદ પામતી મલયસુંદરી વિશેષ સાવચેતી માં આવી વિચારવા લાગી કે, એકવાર હું પિતાજીને વિજ્ઞાપિ કરું કે, ‘ મારો શું અપરાધ છે. ત્યાર પછી મારા ભાગ્યમા જેમ હશે તેમ થશે ધારી વેગવતી દાસીને ખોલાવી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી રાજા પાસે મોકલી.

વેગવતી રાજા પાસે આવી હાથ જોડી વિજ્ઞાપિ કરવા લાગી કે, “ મહારાજા ! મલયસુંદરી મારી મારફત કહેવરાવે છે કે મેં આપનો શુ અપરાધ કર્યો છે. તે આપ જણવશો. માગ અપગધની મને ખાત્રી થશે અતો વર્ય

‘મરવાં પહેલાં ‘મને સંતોષ થશે’ કે, ‘પિતાંજીએ મારા અપરાધનો બદલો આપ્યો છે. વળી આપે મને મારી નાખવા ઠોટવાળને હુકમ આપ્યો છે તો જો આપની આજ્ઞા હોય તો એક વખત આપનાં અને મારી માતાનાં દર્શન કરવા અને છેલ્લી લેટ કરવા માટે આવું. આ વાત પણ આપને સંમત ન હોય તો તે ત્યાં રહીને જ આપને, અંધકમાલા માતાને અને ઓરમાન માતા કનકવતી આદિ સર્વને છેલ્લા નમસ્કાર કરે છે.’”

રાજાએ રોષ ઠરી જણાવ્યું. અરે ! પાપિણી છોકરી નહિ કરવા લાયક કાર્ય કરીને મારી પાસેથી ‘અપરાધ’ જાણવા માગે છે. અહા ! સ્ત્રીઓનો શો ગુઢ અભિપ્રાય ! શી કપટ પ્રવીણતા ! પરને પ્રતીતિ કરાવનારાં કેવાં તેના મધુર વાક્યો ?

અરે દાસી ! મને તેના પ્રણામની કાંઈ જરૂર નથી. હૃદયમાં વિષતુલ્ય પણ મુખે અમૃત સરખાં તેનાં વચનો પણ સાંભળવાં નથી. તું કહી દેજે કે અહીં આવીને મુખ પણ ન દેખાડે અને ઠોટવાળ જેમ કહે તેમ મરણ સાધી લે.

રાજાનાં આવાં છેવટનાં વચનો સાંભળી દાસીને ઘણું દુઃખ લાગ્યું. તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું આંખમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી. છેવટે ધીરજ ધરી દાસીએ મલયમ્હરીનો છેલ્લો સંદેશો જણાવ્યો.

મહારાજા ! આપનો આ છેલ્લો જ આદેશ છે તો મલયસુંદરી ગોળા નદીના કિનારા પર પાતાળમૂળ નામનો અંધારો અને ઉંડો કુવો છે તેમાં ઝંપાપાત કરી મરણ સાધશે. આ આટલા શબ્દો કહી રાજા તરફથી ઉત્તર સાંભળવા પણ ખોટી ન થતાં, દાસી તત્કાળ મલયસુંદરી પાસે આવી અને બનેલ હકીકત સવિસ્તર જણાવી.

શાણી અને સમગ્ર મલયસુંદરીનો અત્યારે ખરી કસોટીનો વખત હતો. અચાનક તેને માથે આ આકૃત આવી પડી હતી. તે અત્યારે પોતાનાં કલિદ્ર કર્મેનિં જ નિંદતી હતી બાહ્યાવસ્થામાં તેને જે શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું, તેના પ્રભાવથી જ આવી વિપત્તિમાં તેની હિમ્મત બની રહી તેના મુખનાથી ઘણીવાર આ શબ્દો નીકળતા હતા.

“ જે નિધી કરશે તેહી થશે,
નહિં થાપ હૃદય ચિતવ્યુ તારું.
હેં ચિત્ત ! અમ ઉત્સુક થઈ.

અનેક ઉપાય ચિંતવે શા સારુ ? ॥ ૧ ॥

રાજાનો છેવટનો હુકમ સાંભળી મલયસુંદરી મરવાને તૈયાર થઈ. પંચપરમેષ્ટી મંત્રનો જાપ કરતી, અંધકુવાનું લક્ષ કરી, નિર્ભયપણે પોતાના રક્ષકની આગળ ચાલવા લાગી.

રાજકુમારીની આ સ્થિતિ જોઈ તેના રુનેહી સખી વર્ગની સ્થિતિ બહુ દયાજનક દેખતી હતી. તે વર્ગ ચોધારાં આંસુએ રડતો અને વિલપ કરતો હતો. કુમારી તરી આ દશા જોઈ અમારું હૃદય કાં ફટી જતું નથી !

દુઃખથી દગ્ધપ્રાણો ! તમે શા માટે બેસી રહ્યાં છો ? અરે ! તારા મધુર આલાપ, સાત્ત્વિક ગોષ્ઠી અને હૃદયની સરલતાથી થતો આનંદ હવે કોની પાસેથી મેળવીશું ? તારી આ દશા અમને કાં ન પ્રાપ્ત થઈ ? હવે છવતાં અમે શા કામનાં ? આજે જ ખરેખર અમે નિર્નાથ થયાં. તારા વિના આ શહેર મૂકી હવે અન્ય સ્થળે જઈ વસીશું; વિગેરે બોલી તેઓ રડતાં અને બીજાને રડાવતાં હતાં.

‘ રાજકુમારીને રાજાએ મારી નાખવાનાં હુકમ કર્યો છે. ’ આ વાત સાંભળીને શહેરમાં કોલાહલ મચી રહ્યો. પ્રજાના આગેવાનો તેના બચાવ માટે રાજાની પાસે આવી વિરોધ કરવા લાગ્યા.

“હે નરાધીશ ! આ કોપ કરવાનું ઠેકાણું નથી. ભૂલ આવી અને તેઓ બાળકોએ અપરાધ પણ કર્યો છતાં શું તેને દેહાંતઃક આપવો યોગ્ય છે ? હે વિચક્ષણ મહારાજા ! જો તમે આવો અનર્થ કરવો ધાર્યો હતો તો આ સ્વયંવર મંડપ શા માટે તૈયાર કરાવ્યો ? કન્યાના વિવાહ માટે ઉત્સુક થઈ આવેલા સેંકડો રાજકુમારોને તમે શું ઉત્તર આપશો ?

મહારાણી ચંપકમાલો ! કુમારીની માતા છતાં આવા દુષ્ટ કાર્યથી રાજાને શા માટે મના-નથી કરતા ? ”

ઇત્યાદી અનેક પ્રકારે પ્રજાના આગેવાનોએ રાજા તથા રાણીને સમજાવ્યાં છતાં ક્રોધાંત રાજા એક ક્ષીટીએ ન થયો. પ્ર તેણે પોતાનો નિશ્ચય ન ફેરવ્યો. ત્યારે ઉદાસીન હોયે જના આગેવાનો પાછા ફર્યા.

અનેક રાજપુરુષોથી વીંટાએલી રાજકુમારી અંધ કુવાના ઠાંકા પર આવી પહોંચી. પંચ પરમેષ્ઠિનું શરણ લઈ, મહાબળકુમારને યાદ દરતી. લોકોના હાહાકાર વચ્ચે વીજળીની ઝડપે રાજકુમારાંચે તે કુવામાં પડતું મૂક્યું. કુમારીના વિરહથી, ગુણનુરાગી અને ઠરણુ મનુષ્યોના નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. કેઈ રાજની નિંદા કરતા હતા કેઈ દુષ્ટ દૈવને ઝાળંભો આપતા હતા. એવી રીતે કુમારીના દુઃખે લોકો રાત્રિના વખતે પોતાને મુકામે આળ્યા.

રાજકુમારીએ પોતાને હાથે અંધ કુવામાં ઝંપાપાત કર્યો, ઈત્યાદિ સર્વ વૃત્તાંત, રાજપુરુષોએ રજને નિવેદિત કર્યો

કુમારીના મરણથી રાજ, કુટુંબ સહિત આનંદ પામ્યો. તે વિચારવા લાગ્યો કે, કુંવરીને મારી નખાવી તે ઘણું સાફ થયું. તે પાપીણીના નાશથી મારા આખા કુટુંબને કુશળ થયું.

સ્વયંવર માટે બોલાવેલા રાજકુમારોને હું હમણા જણાવી આવું છું કે, રોગોના કારણથી મલયસુંદરી અકસ્માત મૃત્યુ પામી છે, માટે તમારે હવે સ્વયંવરના કાર્ય પ્રસંગે આવવું બંધ રાખવું.

પ્રકરણ ૨૪ સુ.

ગુપ્ત પડદાનો દિલ્લે અને પુરેનો પાપનો ઘડો

મલયસુંદરીના મરણથી રાજકુટુંબમાં ચોક્કનાં ખીલકુલ ચિહ્નો જણાતાં નથી. છતાં છવાયાં દાસ, દાસીઓનાં ટોળાં મળી આપસ આપસમાં તે સંબંધી વાતો કરતાં હતાં. શહેરના મોટા ભાગમાં પણ આજ પ્રકરણની વર્તા કરતા લોકો જણાતા હતા. રાજના મનમાં ખેદ તો નજ હતો; પણ લોકલાજનો થે ડો ઘણો લય હતો. ગર્ભ દાલના રાજકુટુંબમાં ઉભાગરો હોવાથી તેમજ આજના પણ આખા દિવસનો થોડો ઘણો ખેદ હોવાથી જેમ જેમ રાત્રિ પડતી ગઈ, તેમ તેમ રાજમહેલ શાંત સ્થિતિમાં આવે ગયો. છતાં આ બનાવ અકસ્માત બનેલો હોવાથી, આ બનાવના નજીબના સંબંધીઓમાં શાંતિ કે નિદ્રાદેવીએ પ્રવેશ કર્યો નહોતો.

મધ્યરાત્રિનો વખત થવા આવ્યો, આખા મહેલમાં શાંતિ પથરાઈ હોય તેમ જણાયું આ વખતે ગુપ્તપણે બે પુરોએ રાણી કનકવતીના મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો.

આ અવસરે રાણીના દારો બંધ હતાં, ફરતાં ફરતાં તે પુરો તેના રહેવાના મૂળ દાર પાસે આવ્યા. તે બંધ જ હતાં. છતાં અંદર દીપકનો પ્રકાશ જણાતો હતો. તે બંને પુરો ત્યાં જ ઉભા રહ્યા અને કુંચીના વિચરથી નિર્મલ પરી અંદર જોવા લાગ્યા.

કનકવતી, એ અવસરે આનંદ સમુદ્રમાં જુલતી હતી, તેના હર્ષનો એ અવસરે પાર નહોતો તેણે ઉદ્ભટ વેગ પહેર્યો હતો. હાથમાં લક્ષ્મીપુજ હાર શોભી રહ્યો હતો. હારના સન્મુખ જોઈ હર્ષના આવેશમાં તે બોલવા લાગી. (હર્ષનું અજીરણ તેને એટલું બધું થયું હતું કે, અત્યારે હું શું બોલું છું. આ બોલવું ન જોઈએ આબુબાલુ કોઈ જાગતું હશે. કોઈ સાંભળશે, વિગેરેનું તેને લાન રહ્યું નહોતું) “હે હાર ! મારા મહદ્ લાગ્યથીજ તું મારે હાથ ચડ્યો છે. તારા પ્રસાદથી આજે મેં મારું મનોવાંછિત સિદ્ધ કર્યું છે, તને અહીં છુપાવી, અનેક વચન પ્રપંચથી, રાજાને છેતરી જન્માંતરની વેરણ મલય-સુંદરીનો આજે મેં ઘાત કરાવ્યો છે ચિંતામણિની માફક તારી પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. રાજાને મારે સ્વાધીન કરી આપી, તું મને નિરંતર ઈચ્છિત દ્વંદ્વ આપજે.”

આ વચનો સાંભળતાં અને હારને નજરે જોતાં જ, તે પુરૂષોનું લોહી ઉકળી આવ્યું. શાંત થયેલા કોપાનળ વિશેષ પ્રકારે પ્રદીપ્ત થયો.

તે એકદમ ણુમ પાડી ઉઠ્યો, હા ! હા ! પાપિણી તેં મને પ્રપંચ કરીને છેતર્યો છે. પુત્રી પાસેથી હાર ચોરી લઈ ‘મહાબળ કુમારને મોકલાવ્યો છે.’ તેમ જણાવી, મારી નિર્દોષ પુત્રીનો તેં ઘાત કરાવ્યો.

હે પાપિણી ! તેં મને આખા કુટુંબ સહિત ઠગ્યો. આ મારી ગરીબ છોકરીએ તારું શું બગડ્યું હતું ? તે નિર્દોષ છોકરીએ આજ પર્યાંત એક કીડીને પણ દુભવી નથી. તેને માથે આવું ઘોર કલંક ?

આ પ્રમાણે બોલતો, જોરથી કમાડને તોડતો, મોટે સ્વરે પોકાર કરતો અને દુઃખથી વિહ્વળ થતો તે પુરુષ એકદમ પૃથ્વી પર પડી ગયો અને ભયંકર મૂંઝાં અનુભવવા લાગ્યો.

મધ્ય રાત્રિએ કનકવતીના મહેલમાં જે પુરુષ જતાર કાણુ ? તે વાંચનારને સમજાયુ જ હશે. ખીજા કોઈ પુરુષ નહિ પણ તે મહારાજા વીરધવળ અને મુખુદિ પ્રધાન હતા.

તેઓએ રાત્રિચર્યા જોવા અને સત્ય શું છે તે નિર્ણય કરવાનો પ્રયાસ અત્યારે પણ ઠાંઈ ક્યો નહોતો જે તેટલી દીર્ઘદષ્ટિ વાપરી હોત તો મલયમુંદરીને કુવામાં ફેંકી દેવાવવાનો પ્રસંગ તેમને ન આવત. તેઓએ એમ ધાર્યું હતું કે, રાણી કનકવતીએ આપણા પાં મોટા ઉપકાર કર્યો છે; કેમકે તેણે ‘રાજપ્રહ્લણ’ કે ‘કુળછેડ’ નું કાવતરું પકડી આપ્યું છે. માટે તેનો ઉપકાર માનવો જોઈએ અને તેને વિશેષ પ્રકારે રજા કરવી જોઈએ. તેમજ તેની પાસેથી ખીજા પણ કંઈ વિશેષ હકીકત મળી આવશે. એ કાર્યને દૈદેશીને જ મોડી રાત્રિએ રાજા તથા પ્રધાન બન્ને જણ આવ્યા હતા. પણ કનકવતીના ઉશ્ચ પાપનો ઘટો ફૂટી ગયો. તેના શુભ લેહનો પડદો ચીરાઈ ગયો, કકડે કકડા

થઈ ગયો. તેની જોડે પૂર્વાવર વિચાર નહિ કરતાં, રસપ્રવૃત્તિ ઉતાવળ કરનાર રાજા વીરધવળના હૃદયનો પણ પડદો ચીરાવા લાગ્યો.

રાજાને! પોકાર અને જમીન પર પડવાનો શબ્દ સાંભળતાંજ આખા રાજમહેલમાં ખળભળાટ અને હાહાકાર થઈ રહ્યો. તત્કાલ સંખ્યાબંધ લોકો એકઠાં થઈ ગયાં અને રાજાના શરીર પર અનેક જાતના શીતળ ઉપચાર કરવા લાગ્યા.

હે ક્ષત્રિય કુમારો ! આ અવસરનો લાગ જોઈ હું અને મારી રવામીની કનકવતી બન્ને જણાએ મરણના ભયથી ગોખદારા પાછળની બાબુએથી નીચે જમીન ઉપર પડતું મુક્યું. અમને સહેજસાજ વાગ્યું હશે, પણ મરણ આગળ તેની પરવા કરવા અમે રહીએ તેમ નહોતું ત્યાંથી નારી એક શૂન્ય ઘરની અંદર ગુપ્તપણે થોડો વખત રહ્યાં અને ત્યાંથી જતા આવતા લોકો જે કાંઈ વાર્તાલાપ કરતા હતા તે ગુપ્તપણે સાંભળવા લાગ્યા.

હે કુમારો ! મેં અત્યારે સુધી જે વૃત્તાંત કહ્યો તે સર્વ મારો જોયેલો અને અનુભવેલો પણ છે. હવે હું જે સહેજસાજ કહીશ તે અમે ગુપ્તપણે શૂન્ય ઘરમાં રહ્યાં હતાં, ત્યાંથી જતા આવતા લોકોના મુખથી સાંભળેલો વૃત્તાંત છે.

મલયસુંદરીએ કહ્યું “ કાંઈ હરકત નહિ, પછી રાજાની શું સ્થિતિ થઈ તે જણાવ.”

સોમાએ વૃત્તાંત આગળ ચલાવ્યો. રાજા કેટલીકવારે ઘણી મહેનતે જાગૃતિમાં આવતાં જ ઉંચે સ્વરે પોકાર કરવા લાગ્યો. ભયથી વ્યાકુળ થયેલી અંપકમાલા પણ ત્યાં આવી પ્રધાનને કહેવા લાગી. “પ્રધાન ! પ્રણામે નાશ કરનાર વળી આ બીજો અકસ્માત શું બન્યો છે ?”

અશ્રુધાર મૂંઝતા પ્રધાને પોતે જોયેલી અને સાંભળેલી કનકવતી સંબંધી સર્વ વૃત્તાંત રાણી અંપકમાલાને જણાવ્યો.

કનકવતીનું કપટ અને રાજકુમારીની નિર્દોષતા પ્રધાનના મુખથી સાંભળી, મલયમુંદરીના મરણના શોકથી સર્વ લોકો રડવા લાગ્યા.

રાણી અંપકમાલા, રાજાના કંઠને અવલંબી, પુત્રીના મોહથી કર્ણ સ્વરે રૂદન કરતી, મનુષ્યોને રડાવવા લાગી.

આ અવસરે આખા મહેલમાં તો શું, પણ આખા શહેરમાં શોકનું સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું. રાજમહેલમાં એટલો બધો કર્ણજનક વિત્તાપ થતો હતો કે, તે સાંભળી મનુષ્યોનાં હૃદયો ચીરાઈ જતાં હતાં.

વિલાપ કરતા રાજા રાણીને શાંત કરી, પ્રધાને જણાવ્યું મહારાજા ! આમ રૂદન કરવાથી શો ફાયદો થશે ? ચલો, પેલા અંધ કુવામાં તપાસ કરીએ. કદાચ પુણ્યોદયથી રાજકુમારી હજી જીવતી મળી આવે.

રૂદન બંધ કરી રાજા પ્રમુખ હજારો મનુષ્યો મધ્ય રાત્રિએ તે અંધારા કુવા પાસે ગયા. તત્કાળ મોટી મસાલો કરી તેમાં માણસોને ઉતરાવ્યાં કુવામાં ચારે બાજુ તપાસ કરાવી. “રાણીનું ચિહ્ન માત્ર પણ ત્યાં દેખવામાં ન આવ્યું.”

ત્યાંથી નિરાશ થયેલો ક્રોધથી ધમધમતો રાજા મારી સ્વામીનીના પહેલમાં આવ્યો. દ્વાર ઉઘાડી અંદર તપાસ કરી પણ કનવતી જોવામાં ન આવી. ત્યારે રાજા ડેપ કરી કહેવા લાગ્યો, “અરે ! તે જૈરણી ક્યાં નાગી ગઈ ? જાઓ. ચારે બાજુ તપાસ કરો; તે પાછલા ગોખથી નાગી ગઈ જણાય છે. પગલે, પગલે, તપાસ કરી તેને પકડી લાવો.

રાજાના આદેશથી તેનું સર્વસ્વ રાજપુરૂષોએ લુટી લીધું અને તેના સર્વ પરિવારને કેદ કર્યાથી કાંઈ રાજાનું મન શાંત થાય તેમ નહોતું. તેને તો કારી ધા લાગ્યો હતો. નિર્દોષ પુત્રીના નિઃશ્વ કરવાના પશ્ચાત્તાપથી રાજા, રાણી સાથે પાછો મૂર્છામાં પડ્યો છે.

હે ક્ષત્રિય કુમારો ! રાજા વીરધાન રાત્રિના જ પહોર જીવતો રહે તો મોટું ભાગ્ય સમજવું પ્રાતકાળે તો અવશ્ય ચિતામાં પ્રવેશ કરી મજા સાધશે.

અમારી શોધમાં ફરતા રાજપુરૂષોને જોઈ કનકવતીએ મને જણાવ્યું કે, હવે આપણુ જન્મેને એક ઠેકાણે રહેવું તે કોઈપણ રીતે સલામતી લેવું નથી. રાજપુરૂષો આપણને દેખશે તો તત્કાળ આપણું મરણ થયું સમજવું. આ પ્રમાણે મને કહી લક્ષ્મીપુત્ર હાર છત્યાદિ સાર સાર વસ્તુ મારી પાસેથી લઈ, પોતાની બહાલી સખી મગધા નામેની વેશ્યાને ત્યાં તે ગઈ. હું એકલી તે રથજો રહેવાને અશક્ત હોવાથી ત્યાંથી કોઈ ન જાણે તેમ નીકળી ઉતાવળી ઉતાવળી અહીં આવી છું.

હે રાજકુમારો ! તમે જે મારા ભયનું કારણ પૂછ્યું તે સર્વ મેં તમારી આગળ દહ્યું.

મહાબળે જણાવ્યું. અહો ! દુષ્ટ શ્રીએનાં દુશ્શત્રિત્રો દુઃપ્રાપ્ય કન્યારત્નનો નાશ કરાવ્યો. રાજાને જીવિતવ્યના સંદેહમાં લાવી મૂક્યો. પ્રજાને અનાથ કરી આખા રાજ્યને પ્રુળવ્યું. પોતાનાં સુખનો નાશ કર્યો. દેશ ત્યગ સ્વીકાર્યો અને લોકમાં અપકીર્તિ વધારી. ધિક્કાર થાઓ શ્રીઓની તુરંત જીવિતને !

સામાએ જણાવ્યું રાત્રી પૂર્ણ થવા આવી છે. રખેને ઠાઠ રાજપુરૂષ મારી શોધ કરતો આવી ચઢે માટે હું હવે જઈ છું. કેમકે મારી પાછળ ભય છે. આ પ્રમાણે કહેતી તે રત્રી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

મહાબળ મલયસુંદરીને કહે છે. જે દિવસે આપણે પ્રથમ મેળાપ થયો હતો, તે દિવસથી કેાપાયમાન થયેલી કનકવતીએ આજે લાગ શોધી તેનું વેર વાળ્યું છે.

હે સુલોચના ! આ કનકવતીની દાસી પાસેથી જ તારો સમગ્ર વૃત્તાંત મારા જાણવામાં આવ્યો છે.

અહો ! અદ્ય કાળમાં તે મહાન્ દુઃખનો અનુભવ કર્યો છે. આવા મહાન્ દુઃખમાં પણ તારું હૃદય લેદાયું નથી, એ મોટું આશ્ચર્ય છે.

સુંદરી ! અંધ કુવામાં અંપાપાત કર્યા પછી અજગરના મુખમાથી તારું નીકળવું થયું. તે સંબંધમા મારું મ ધાવું છે કે, કુવામાં અંપાપાત કર્યા પછી જ્યારે

નિશ્ચેષ્ટની માફક તું પડી હશે, ત્યારે તે કુવામાં રહેનાર હોય કે આબુખાબુથી આવેલ હોય તે અજગરે તને ગળી લીધી જણાય છે. તે કુવામાંથી બહાર નીકળવા માટે કોઈ પણ ગુપ્ત દ્વાર કુવામાં હોવું જોઈએ. તને ગળીને તે દ્વારે આ અજગર બહાર આવ્યો છે અને આ આશ્રવૃક્ષ સાથે આંટો-ભરડો દઈ તને મારી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો, તેવામાં મેં તેના હોઠ પકડી વિદારી નાખ્યો. તેના મુખમાંથી તું નિકળી. અહા ! પુણ્યના ઉદયથી જ અકસ્માત આપણો મેળાપ થયો છે.

તે અજગરને દેખી મલયસુંદરી ભયથી ઠંપવા લાગી. મહાબળે જણાવ્યું. રાજપુત્રી ! ભય પામવાનું કંઈ કારણ નથી. આવી મહાન્ વિપત્તિમાં આવી પડ્યા છતાં પણ આપણો દુર્ઘટ મેળાપ થયો છે; તે તો નિશ્ચે સમજવું કે આપણો વિધિ હજી અનુકૂળ છે.

આ પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરતાં, યોગ્ય મેળાપથી આનંદ અનુભવતાં, પૂર્વે સ્લોકને યાદ કરતાં, ભવિષ્યના ઠંપતી કરી ગોળા નદી તરફ ગયાં. દંતધવન, મુખ પ્રક્ષાલનાદિ કર્તવ્ય કરી તે પાકા આંખાનાં કેટલાંએક ફળોનું તેઓએ લોજન કર્યું. ત્યારબાદ નદીના કિનારા ઉપર ફરતાં ફરતાં તેઓ ભટ્ટારિકા દેવીના મંદિરમાં ગયાં. ત્યાં ઘણા મખતથી ઉભી કરેલી લાકડાની બે ફાળો-ફાટો મહાબળના જોવામાં આવી જેમાંથી પૂર્વે ચંપકમાલા રાણી મળી આવી હતી. તેની અંદર પોલાઈ જોઈ મસ્તક ધુણાવતા

મહાબળે કાંઈક વિચાર કરી રાજકુમારીને જણાવ્યું. રાજ-
બાળા ! હમણાં મારે ત્રણ કાર્ય કરવાના છે. પહેલું કાર્ય
તો એ છે કે, મરવાને ઉજમાળ થયેલા તારા કુટુંબનું
રક્ષણ કરવું. બીજું કાર્ય વીરધવળ રાજાએ અર્પણ કરેલી
રાજકુમારો સમક્ષ તારૂં પાણીગ્રહણ કરવું. ત્રીજું કાર્ય
મારી માતાને હાર આપી, તેના જીવિતવ્યનું રક્ષણ કરી
મારા કરેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવી.

આ ત્રણ કાર્યમાં મને તારી મદદની પૂર્ણ જરૂર
પડશે. આ પુરૂષનો વેશ હાલ તો તારે કાયમ રાખવાનો
છે. આજ વેળે સંધ્યા સમયે શહેરની અંદર તારે મગધા
વેશ્યાને ઘેર જવું, કેમકે હજી ઠનકવતી તેને ઘેર જ હશે.
સાથે તારે એવી બુદ્ધિ કેળવવી અને એવી રીતે વર્તન
કરવું કે, લક્ષ્મીપુંજહાર આપણે હાથ આવે. આ કાર્ય
તારે કરવાનું છે.

હું તો અહીંથી સિધો જ શમશાન તરફ જઈ છું
કેમકે તારા વિયોગથી દુઃખી થયેલ તારા માતા પિતા
અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી બળી મરવાના છે. તેઓનો બુદ્ધિબળથી
બચાવ કરવાનો છે. કુમારી ! તારૂં મુદ્રા રત્ન-વીંટી મને
આપ. કદાચ કોઈ ચોરની બ્રાંતિથી તને હેરાન ન કરે.
કુમારીએ મુદ્રારત્ન-નામાંકિત વીંટી મહાબળને આપી.
મહાબળે વિશેષ સૂચના કરી કે, જેમ રાજપુરૂષો તને વિશેષ
ન જીવે તેમ શહેરમાં ફરવું. આજની આખી રાત્રિ વેશ્યાને
ઘેર ઠનકવતીની અને હારની તપાસમાં જ પૂરણ કરવી.

તેમજ ઠાલનો દિવસ પણ વેશ્યાને ઘેર જ પૂરો કરવો. ઠાલે સાંજે પાછું અહીં આવવું. હું પણ ધારેલ કાર્યો યથા યોગ્ય કરી. આ લઠ્ઠારિકાના મંદિરમાં જ ઠાલે સાંજે તને મળીશ. જેથી આપણો મેળાપ હવે ઠાલે સાંજે અહીં થશે.

વિનીત રાજકુમારીએ મહાબળનાં કહેલ દરેક વાક્યો ધ્યાન-પૂર્વક સાંભળ્યાં અને આવી નિરાધાર સ્થિતિમાં જરામાત્ર જુદા પડવાની મરજી નહિં છતાં, કુમારની આજ્ઞા મસ્તકપર ચઢાવી. તેમ કરવાને ખુશીથી હા કહી. થોડીવાર લેગા રહી, પોતપોતાના કાર્યની સિદ્ધિ માટે બન્ને જણ ત્યાંથી જુદા પડ્યાં રસ્તે ચાલતાં મહાબળ વિચારવા લાગ્યો કે, આજે અહીં અનેક રાજકુમારો આવશે. તેઓની પાસે મોટો પરિવાર હશે, ત્યારે હું તો એક વટેમાર્ગીની માફક એકલો જ છું. રાજદ્વારમાં મને એકલાને પ્રવેશ પણ કેવી રીતે મળશે ! જ્યાં પ્રવેશની આશા નથી તો રાજકુમારીનું પાણિગ્રહણ કરવાનું અને તે પણ રાજાની આપેલી તથા અનેક રાજકુમારોનું હરીફાઈ વચ્ચે, તે બનવું અસંભવિત જણાય છે. માટે કોઈ પ્રયત્ન તો કરવો જ પડશે. શરીરમાથી અસાધ્ય કાર્યો બુદ્ધિથી સુમાધ્ય થઈ શકે છે ઈત્યાદિ વિચાર કરતો મહાબળ આગળ ચાલ્યો જાય છે, તેવામાં વડના જાડની નીચે જાંધેલો એક હાથી તેના જોવામાં આવ્યો. તેની પાસે કેટલાએક રાજપુરો, તે હાથીની વિદ્યા પાણીમાં ગાળતા બેઠેલા હતા.

રાજકુમારે તેઓને પૂછ્યું, લાઈઓ ! તમે આ શું કરો છો ? તે પુરૂષેએ જવાબ આપ્યો. મહાશય ! ગઈ કાલે કેટલાએક રાજકુમારો સુવર્ણની સાંકળથી શેરડી બાંધીને રમતમાં આ હાથીની આગળ ઉછાળતા હતા. તે શેરડી નજીક પડતાં હાથી પોતાના મુખમાં ઉતારી ગયો. સુવર્ણની સાંકળ હાથીના પેટમાં ગઈ. રાજના આદેશથી આ હાથીની વિદ્યા અમે ગાળીએ છીએ. તેમાંથી કોઈ વખત એક, કોઈ વખત બે, એમ સુવર્ણના ઠકડા મળી આવે છે.

આ વાત સાંભળી મહાબળ કુમારે એક ઘાસનો પૂજો લઈ તેના પોલાણમાં મલયમુદરીના નામવાની વીંટી નાખી તે ઘાસનો પૂજો હાથીના મુખમાં આપ્યો. હાથી જ્યારે તે ગળે ઉતારી ગયો, ત્યારે રાજકુમાર ત્યાંથી આગળ ચાલતો થયો.

પ્રકરણ ૨૫ મું

પરાપકારિ નિમિત્તીઓ

અનુમાન એક પહોર જોડલો સૂર્ય આકાશમાં ઉઠે ચાલ્યો હતો. આ અવસરે ગોળા નદીના કિનારા પર હજારો લોકોનો કોલાહલ સંભળાતો હતો. નજીકમાં એક ચિતા સંગતી હતી. તેમાંથી ધૂમ્રની શિખા આકાશમાંથી ઉછળી રહી હતી. ઠેકાણે ઠેકાણે નિરાશાના ચિહ્ન જણાતાં હતાં.

આ અવસરે હાથ ઉંચો કરી, “હે અપત્યવત્સલ રાજા ! સાહસ નહિ કર, સાહસ નહિ કર. તારી પુત્રી મલયસુંદરી જીવતી છે, જીવતી છે.” વિગેરે ખૂબો પાડતો, દોડતો, દોડતો એક નિમિત્તોઓ ત્યાં આવતો જણાયો.

જ્ઞાનને અમૃતસમાન આ તેનાં વચનો સાંભળી. અશ્રુધારા મુકતાં સંખ્યાબંધ લોકો તેમના તરફ દોડતા ગયા અને ઠહેલા લાગ્યા હે ઉત્તમ નર ! તું જલદી આવ, તારી સોનાની જીંહડા તારી જીભની અમે આરતી ઉતારીએ, શું રાજપુત્રી જીવતી છે ? આ નેત્રથી અમે તેને એઈ ચકીશું ? નિમિત્તજ્ઞ ! આનો ઉત્તર તું જલદી આપ.

નિમિત્તજ્ઞે જણાવ્યું, અરે લોકો ! હું તેનો જવાબ આપું છું; પણ પ્રથમ આ ચિતા ખુઝાવી નાજો.

માણસોએ ચિતાને ખુઝાવી નાખી અને બાહ્યાશ્રય તર તાપથી તપ થયેલા રાજા અને રાણીને ચિતાથી બહાર કાઢ્યા, નિમિત્તોઓ રાજાની નજીક આંચો અને મધુર શબ્દો બોલ્યો. મહારાજા ! વ્યાકુળ ન થાઓ. નિમિત્તના બળથી હું બાહુ છું કે, ક્યાંય પણ તમારી પુત્રી મલય-સુંદરી જીવતી છે.

અમૃતના સિંચનતુલ્ય વચનોથી શાંત થયેલા રાજાએ જણાવ્યું, “નિમિત્તજ્ઞ ! એવા મારાં પુણ્ય નથી કે હું રાજકુમારીને જીવતી દેખું. કૃતાંતના ઉદર સરખા અંકુશમાં પડ્યા છતાં તે જીવતી રહે એ વાત ન બનવો જોઈએ. તે કુવામા અમે ઘણી સારી રીતે તપાસ કરાવી

પણ કુમારીના શરીરની નિશાની સરખી મળી નથી, તેથી અમારું એમ માનવું છે કે, કેઈ હિંસક પ્રાણીએ અવશ્ય તેનો નાશ કર્યો હશે તો હવે તું મને શા માટે મરણમાં વિધ્ન કરે છે

નિમિત્તરૂપે ગંભીરતાથી જણાવ્યું. “રાજન્ આજે જેઠ માસની કૃષ્ણ દ્વાદશી છે. આજથી ત્રીજો દિવસે અર્થાત્ ચતુર્દશીને દિવસે, જુદા જુદા દેશના રાજકુમારો આવી સ્વયંવર મંડપમાં બિરાજમાન થશે, એ અવસરે હજારો લોકોની મેદની વચ્ચે બે પહોર ગયા પછી, નાના પ્રકારના વસ્ત્રો કાઢી વિભૂષિત રાજકુમારીનું તમે સર્વને અકસ્માત દર્શન થશે.

રાજન્! સ્વયંવર મંડપ તમારે તૈયાર કરાવવો. અને આ પ્રસંગ પર આવતા રાજકુમારોને બીલકુલ પાછા ન વાળવા મારા કહેવા ઉપર જો તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો, જ્ઞાનદ્રષ્ટિથી તપાસ કરી મારા કહેલાં મંત્રનોની તમને પ્રતીતિ થાય તેવી કેટલીક નિશાનીઓ હું તમને જણાવું.”

રાજાએ તેમ કરવાની હા કહી, એટલે થોડો વખત ધ્યાનસ્થ જેવી સ્થિતિમાં રહી, નિમિત્તરૂપે જણાવ્યું.

રાજકુમારીનું મુદ્રારત્ન કેઈ પણ પ્રકારે કાલે તમારા હાથમાં આવવું જોઈએ ચતુર્દશીને દિવસે પ્રાતઃકાળે પૂર્વેની પ્રતોલી દરવાજા આગળ નગર બહાર રાજાઓની રિક્ષા માટે છ હાથ પ્રમાણનો, નાના પ્રકારના ચિત્રોથી

ચિત્રિત, એક સ્થંભ તમારી ગોત્રદેવી કોઈ પણ સ્થળેથી લાવી મૂકશે.

તે સ્થંભ સ્વયંવર મંડપના વચમાં તમારે સ્થાપન કરવો. તેની આગળ વજ્રસાર નામનું ધનુષ્ય, જે તમારા ઘરમાં છે તે જાણસહિત-ચાપયુક્ત કરી, પૂજન કરવા પૂર્વક સ્થાપન કરવું. તે ધનુષ્ય બાણ ઉપર ચડાવી જે મનુષ્ય સ્થંભનું લેદન કરશે તે રાજકુમારીનું પાણિ ગ્રહણ કરશે. તે સ્થંભની પૂજા કરવાની કેટલીક વિધિ પણ છે.

આ સર્વ વૃત્તાંત મેં મારા નિમિત્ત જ્ઞાનના બળથી જાણ્યું છે. રાજન ! આ મારી કહેલી નિશાનીઓ ન મળી આવે તેમજ રાજકુમારી પણ જીવતી ન મળે તો પછી કાષ્ઠલક્ષણ કરવું અર્થાત્ જાણી મરવું તે તમારે સ્વાધીન જ છે.

નિમિત્તજ્ઞના આવા વચનો સાલળી ત્યાં રહેલા સર્વ લોકોના આનંદનો પાર ન રહ્યો. લોકો તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. હે મહાશય ! આ અવસરે તમારું આગમન અમારા મહાન પુરુષોદયથી જ થયું છે એકલા રાજા ઉપર જ નહિ; પણ તમે આખા દેશપર ઉપકાર કર્યો છે. લોકો કહે છે કે કૃષ્ણદ્રે અને કર્મરાજે આ પૃથ્વીને ધારણ કરી રાખી છે, પણ ખરેખર તે કહેવા માત્ર જ છે. ખરી રીતે જોતાં તમારા જેવા પરોપકારી નરો એજ આ પૃથ્વીને ધારણ કરી રાખી છે. પરોપકાર કરવામાં ઉપયોગી તારી જ્ઞાન લક્ષ્મી મહોપકારી નિમિત્ત ! તું ઘણો કાળ જીવતો રહે. આ પ્રમાણે જોલતા તે કૃતજ્ઞ લોકોએ હર્ષના આવેશમાં અને ઉપકારના બદલામાં.

પોતાના શરીર પરનાં વસ્ત્રો અને આભૂષણો ઉતારી ઉતારી નિમિત્તિઆને આપવા માટે તેની પાસે નાખવા માંડ્યા, થોડા વખતમાં તો વસ્ત્ર અને આભૂષણોનો એક ઢગલો ધથપડ્યો.

લોકો હાથ જોડી નિમિત્તિઆને કહેવા લાગ્યા, હે પરોપકારી ! અમારા પર પ્રસન્ન થઈ, આ વસ્ત્રાભૂષણો તું ગ્રહણ કર. આ અવસરે તે અમને જે આનંદ અને હવિત્ય આપ્યું છે, તેના બદલામાં અમે અમારું સર્વસ્વ આપીએ તો પણ દેાડું છે, અર્થાત્ તો પણ તારા ઉપકારનો બદલો વળી શકે તેમ નથી.

નિમિત્તરે જણાવ્યું, હે મનુષ્યો ! હું તમારું તે માંહીહું કાંઈ પણ વસ્તુ લેવામાં આવે તો ઉપકાર કેમ કહેવાય ? અને પરોપકારનું ફળ પણ પછી કેમ મળે ?

નિમિત્તરાજના નિસ્પૃહપણાથી રાજા તથા લોકો સર્વ વિસ્મય પામ્યા. રાજાને વિશેષ પ્રકારે તેના વચન ઉપર આસ્થા બંધાઈ.

રાજાએ જણાવ્યું. નિમિત્તરાજ ! સ્થાનના પૂજનની જે કાંઈ વિધિ હોય તે સર્વ કામ તારે પોતે જ કરવું.

રાજાના આ શબ્દોથી શુકન ગ્રંથી બાંધી નિમિત્તરે તે કામ કરવાનું પોતાને માથે લીધું.

રાજાએ વિશેષ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું, જ્ઞાનીની આશા-જનક આ સર્વ નિશાનીઓ તો તેં બતાવી, પણ જ્ઞાન-દષ્ટિએ તપાસ કરી આ પણ જણાવ કે, મારી પુત્રી મલવ-મંદરીનો સ્વામી કેણ થશે ?

નિમિત્તજ્ઞ જરાવાર ધ્યાનરૂપ થઈ ગંભીરતાથી બોલ્યો,
પૃથ્વી સ્થાનસુરના મહારાજ સૂરપાળનો પુત્ર, મહાબળકુમાર
મલયસુંદરીનો પતિ થશે. વર કન્યાનો લાયક યોગ થશે;
તેમ બધી સર્વ લોકો પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તેવામાં
બંદીવાન જણાવ્યું—

સંત્યક્તપૂર્વક ઘોડ્યું, દુરાલોપસ્વતેજસા ।

સૂરઃ પ્રવર્ત્તંતે દેવ, લોકાનાં ત્વમિવોપરિ ॥ ૧ ॥

હે દેવ ! તમારી માફક સૂર્ય પૂર્વ કાષ્ટાનાં—દિશાનો
ત્યાગ કરી તમે પણ કાષ્ટબક્ષણુ—બળી મરવાનો—ત્યાગ
કરી પોતાના તેજથી દુઃખે દેખી શકાય તેવો વધ અત્યારે
સર્વ લોકોના ઉપર રહ્યો છે. અર્થાત્ મધ્ય નહ વખત થયે છે.

‘અવસરજ મંત્રીએ વિજ્ઞપ્તિ કરી, મહારાજ ! મધ્યાનહ-
કાલ થયો છે. આલો નગરીમાં જઈએ.

પ્રધાનના વચનથી, નિમિત્તજ્ઞને સાથે લઈ ચાલકોને
દાન આપતાં રાજાએ શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો.

પ્રથમ નિમિત્તજ્ઞને ભોજન કરાવી, પછી રાજાએ
ભોજન કર્યું ત્યાર પછી તે રાણીની સાથે વાર્તાલાપ
કરતાં પાછળના બે પહોર અને કાંઈક નિદ્રા લેવા પૂર્વક
રાત્રિ પણ પસાર કરી.

માતઃકાળ થતાજ હાથિની વિદ્યા ગાળવા ઉપર રોકાયેલા
માણસો રાજાની પાસે આવ્યા અને નીચે પ્રમાણે દહેવા
લાગ્યા, હે સ્વામીન્ ! અંમે વિશેષ કાંઈ બળુતા નથી,
પણ હાથીની વિદ્યા ગાળતા હતા, તેમાંથી રાજકુમારીનું

નામાંકિત મુદ્રારત્ન—વીંટી મળી આપ્યું છે. આ પ્રમાણે
ઠહી તે મુદ્રારત્ન રાજનાં હાથમાં મૂક્યું.

રાજા, કુમારીનું મુદ્રારત્ન જોઈ મસ્તક ધુણાવવા
લાગ્યો. અને થોડો વખત નિમિત્તીઆના મુખ સામું જોઈ
રહ્યો

નિમિત્તરો જરા હિમ્મતથી જણાવ્યું; રાજા !
રાનીનું જોયેલું ભવિષ્ય કોઈ વખત અન્યથા નજ થાય.

રાજા જરા નિશાસો મૂકી જોડ્યો. નિમિત્તર !
કુમારી પાસેનું મુદ્રારત્ન, આ મદોન્મત્ત હાથીના પેટમાં
કેવી રીતે આવ્યું હશે ! નિરાશાજનક મને મોટી શંકા
થાય છે.

રાનીએ જરા મોઢું ઠાવકું રાખી જણાવ્યું; મહા-
રાજા ! તે વિષેનો પ્રગટ ખુલાસો મારા જ્ઞાનમાં જણ તો
નથી, તથાપિ આ સર્વ પ્રભાવ કુળદેવીનો હોય એમ મારું
માનવું છે.

કુળદેવીનું કર્તવ્ય એ સંભવી શકે તેમ હોવાથી
રાજા આ ખુલાસાથી હર્ષ પામ્યો અને તત્કાલ સ્વયંવર
મંડપની સર્વ તૈયારીઓ ધણા ઉત્સાહથી કરાવવાનો તેણે
આદેશ આપ્યો.

પ્રથમ કેટલીક તૈયારીઓ તો થઈ જ હતી વચમાં
આ વિધનથી કામ બંધ રહ્યું હતું; પણ એક પ્રતિતિ
મળતાં જ કામ ધમધાકાર ચાલ્યું અને સાંજ થતાં જ વિશાળ
મંડપ તૈયાર થયો. ખીલ ખાલુ રાજા અને રાજકુમારોને

ઉતરવાના આવાસો પણ તૈયાર થયા. સ્વયંવર મંડપાદિક સર્વ તૈયારીઓ થતી જોઈ શહેરના લોકો તરેહવાર વાતોના ગપગોળાઓ ચલાવતા હતા, અરે ! જુઓ તો ખરા રાજાની મૂર્ખતા ! કન્યા સિવાય સ્વયંવર માંડી જોઈ છે ? માનો કે કદાચ નિમિત્તીઆના કહેવા મુજબ રાજકન્યા નહિ મળી આવે તો, આ સર્વ એકડા થતા રાજકુમારોને તે શું દત્તાર આપશે ? રાજાની દેશમાં લધુતા થશે. કદાચ નિરાશા અને અપમાનથી કોપાયમાન થઈ, તે સર્વ રાજકુમારો ખંડ તો નહિ ઉડાવે ? અથવા આ ચુકત છે અને આ અચુકત છે, તે અત્યારે આપણે શું કહી શકીએ ? અવસરે બધું જણાઈ આવશે.

સંધ્યા વખત થતાં જ અનેક રાજાઓ અને રાજકુમારો જુદી જુદી દિશાઓ તરફથી પરિવાર સહિત આવવા લાગ્યા. રાજાએ પણ તે સર્વનું સન્માન કરી જુદા જુદા આવાસ ઉતરવા માટે આપ્યા.

નિમિત્તીઆએ રાજાને જણાવ્યું. રાજા ! મારે એક મંત્ર સાધવાનો છે, તે અર્ધસિદ્ધિ તો થઈ ચુક્યો છે, પણ ખાકીનો ભાગ હજી હવે સિદ્ધ કરવાનો છે. તે મંત્ર જો આજની રાત્રિએ સિદ્ધ ન થાય તો મારું કાર્ય સિદ્ધ ન થઈ શકે, માટે તે મંત્ર સિદ્ધ કરવા આજની રાત્રિ માટે મને રજા આપવી જોઈએ, પ્રાતઃકાલ થતાં જ પાછો હું આપની પાસે આવીશ.

રાજાએ ખુશી થઈ રાજ આપી વિશેષમાં જણાવ્યું કે મંત્ર સાધન માટે કંઈપણ ઉપયોગી વસ્તુ કે દ્રવ્યની જરૂર જણાય તો સાથે લઈ જાઓ. રાજાના કહેવાથી ઉત્થોગી જેટલું દ્રવ્ય લઈ તે ત્યાંથી બહાર નીકળી પડ્યો.

નિમિત્તીઆના જવા પછી નવા પ્રકારની ચિંતા અને વિચારમાં તે રાત્રિ રાજાએ ઘણા કષ્ટથી પસાર કરી.

પ્રાતઃકાળમાં શહેરના દરવાજા ઉઘડ્યા કે તરત જ નિમિત્તીઓ શહેરમાં આવી રાજાને આવી મળ્યો. નિમિત્તી-આને જોતાં જ રાજાના આનંદનો પાર ન રહ્યો, નિમિત્તજ ખરેખર સત્યવાદી છે. રાજાએ તેની વિશેષ પ્રશંસા કરી સન્માનપૂર્વક જણાવ્યું ‘ કેમ તમારો મંત્ર સિદ્ધ થયો કે ? ’ નિમિત્તજે જણાવ્યું. મહારાજા ! એ મંત્ર દુઃસાધ્ય છે. હમણાં તેના મોટા ભાગની સિદ્ધિ થઈ ચુકી છે, હજી કેટલીક સિદ્ધિ થવી બાકી છે, છતાં મેં આપને પ્રાતઃકાળમાં પાછું આવવ તું વચન આપ્યું હતું, તે વચન સંભાળીને આપને અધૃતિ ન થાય માટે હું જલદી પાછો આવ્યો છું. અહીં સ્થંભના અર્ચનની વિધિ કરી, કરી પાછું મારે તે મંત્ર સિદ્ધ કરવા જવું પડ્યું.

રાજા-(આશ્ચર્યપૂર્વક) અહો ! જ્ઞાની તારી પદોપકાર ખુદ્ધિ ! મારા માટે અર્ધ સાધિત મંત્રને અધુરો મુકી કહેલ વખતે તું હાજર થયો, ખરેખર અંગીકાર કરેલ કાર્યનો નિર્વાહ કરનારા તારા જેવા ઉત્તમ પુરુષો આ દુનિયામાં વિરલા છે. ઈત્યાદિ પ્રશંસા કરી રાજા શાંતચિત્તો

જેઠા છે, તે અવસરે સ્થંભની શોધ કરવા માટે ગામ બહાર મોકલાવેલ પુરૂષો આવી પહોંચ્યા હાથ જોડી રાજાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

“ મહારાજા ! આપના આદેશથી સ્થંભની શોધ કરવા માટે અમે બહાર ગામ ગયા હતા, અમે આબુ-બાબુ ફરતા હતા તેવામાં દરવાજાની ડાબી બાબુએ, કિલ્લાના ખુણામાં, વિચિત્ર ચિત્રોથી ચિત્રિ એક મહાન સ્થંભને અમારા જોવામાં આવ્યો છે. ”

સ્થંભની વધામણી સાંભળી, જ્ઞાનીની પ્રશંસા કરતો રાજા તે માણસોને સાથે લઈ, જ્ઞાની સાથે નગરની બહાર આવ્યો.

સ્થંભ જોઈ સર્વને આશ્ચર્ય થયું, રાજા પ્રમુખ સર્વે એકી નજરે તેના સામું જોઈ રહ્યા. તેની પૂજા કરવા માટે હાથ લગાડવા જતા હતા, તેવામાં તે જ્ઞાની નિમિત્તી-આએ આગળ આવી સર્વને અટકાવ્યા અને જણાવ્યું કે આ સ્થંભને કોઈએ હાથ લગાડવો નહિ, નહિતર કુળદેવી કોપાયમાન થશે.

જ્ઞાનીના કહેવાથી રાજાદિ સર્વ લોક પાછા હટી ગયા અટલે પુષ્પાદિ પૂજન સામગ્રી મંગાવી, જ્ઞાનીએ પોતેજ પૂજનો પ્રારંભ કર્યો.

પદમાસન કરી, ધ્યાનસ્થની માફક જોતી હીંકારાદિ મંત્રનો બપ શરૂ કર્યો. થોડા વખત પછી ગાયન અને નૃત્યાદિ સંગીત શરૂ કરાવ્યું.

આ પ્રમાણે દોઢ પહોર દિવસ ચઢ્યો. ત્યાં સુધી પૂજન વિધિ ચાલી, ત્યાર પછી મજ્જુત ખાંધાના બળવાન પુરૂષોને સ્નાન કરાવી, કંઠમાં સુગંધી પુષ્પની માળા પહેરાવી. તેઓની પાસે સ્થંભ ઉપરાવી સર્વે નગરની તરફ ચાલ્યા.

રાજા વીરધવળ પણ સર્વની સાથે પગે ચાલતો હતો. સ્થંભ આગળ વિવિધ પ્રકારનાં નાટ્યારંભ થઈ રહ્યા હતા. બાંદીવ નો જય જય શબ્દો બોલી રહ્યા હતા. એમ આદર-પૂર્વક તે સ્થંભ સ્વયંવર મંડપમાં લઈ આવ્યા. ત્યાં છ હાથની શિલા મંગાવી, તેને બે હાથ જમીનમાં દટાવી, તે શિલાને આધારે જ્ઞાનીના કહેવા સુજગ સ્થંભ ગોઠવવામાં આવ્યો. શિલાના પશ્ચિમ ભાગે વજ્રસાર ધનુષ્યબાણ સહિત મૂકવામાં આવ્યું.

દક્ષિણ અને ઉત્તર વિભાગમાં રાજાઓનાં સિંહાસનો ગોઠવ્યાં. ગાધર્વોએ મધુર સ્વરે ગાયન શરૂ કર્યું. નર્તકીઓએ તાલ, માન અને લયાનુસાર નૃત્ય શરૂ કર્યું. એ અવસરે ધનુષ્ય અને બાણનું પૂજન કરી, નિમિત્તી-આએ સર્વ રાજકુમારાદિને મંડપમાં બોલાવવા માટે વીરધવળ રાજાને જણાવ્યું.

રાજાએ સર્વ રાજકુમારાદિને મંડપમાં પધારવા અમંત્રણ કર્યું. આમંત્રણ થતાંની સાથેજ પોતપોતાના ચોગ્ય પરિવારને સાથે લઈ રાજકુમારો મંડપમાં દાખલ થયા અને પોતાનાં દરજ્જાને લાયક સિંહાસનો ઉપર ઉપર ગોઠવવા લાગ્યા. મંત્ર

રાજકુમારા-

દિને યથાયોગ્ય માન આપવા અને લાયક સ્થળે જોમાડવાની ગડળાડમાં વ્યગ્ર થયેલા વીરધવળ રાજાને જોઈ, નિમિત્તીઓ એકાએક ત્યાંથી ગુમ થઈ ગયો.

થોડા વખત પછી રાજા પાછું વાળી બુવે છે તો નિમિત્તીઓ જોવામાં ન આવ્યો. રાજા બોલી ઉઠ્યો અરે ! તે જ્ઞાની કયાં ગયો. હમણાંજ તે અહીં હતો, પોતાના માણસો પાસે આખા મંડપમાં શોધ કરાવી પણ તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ.

રાજા વિચારમાં પડ્યો થોડીવારે તેને યાદ આવ્યું કે, તેનો અર્ધ સાધિત મંત્ર સિદ્ધ કરવો બાકી હતો, તે સિદ્ધ કરવાને ગયો હશે.

નિમિત્તીઆનાં કહેલાં સર્વ વચનો મળતાં આવ્યાં છે, પણ કન્યાનો સ્વામી મહાબળ કુમાર થશે, તે વાત મળતી આવી નહિ. કોઈ કારણસર આ મહોત્સવ ઉપર તે આવી શક્યો જણાતો નથી. તો મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ તે કેવી રીતે કરશે ? વિગેરે વિચારોમાં રાજા ગુંથાયો.

આ તરફ સર્વ રાજકુમારો સ્વયંવર મંડપમાં યથાયોગ્ય સ્થાને આવી બેઠા. પણ રાજકુમારી કોઈના જોવામાં ન આવી. તેવામાં “ રાજકુમારીને અંધ કુવામાં રાજાએ નંખાવી દીધી છે. વિગેરે ” વૃત્તાંત સ્વયંવર ઉપર આવેલા સર્વ રાજકુમારાદિના સાંલગવામાં આવ્યો. તેઓ અન્યોઅન્ય વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યા કે, કેમ શું બુવો છો ? શા માટે બેસી રહ્યા છો ? જેને માટે આવ્યા છો

આ પ્રમાણે દોઢ પહોર દિવસ ચઢ્યો. ત્યાં મુઘી પૂજન વિધિ ચાલી, ત્યાર પછી મજબુત બાંધાના બળવાન પુરૂષોને સ્નાન કરાવી, કંઠમાં મુગંધી પુષ્પની માળા પહેરાવી. તેઓની પાસે સ્થંભ ઉપરાંતી સર્વે નગરની તરફ ચાલ્યા.

રાજા વીરધવળ પણ સર્વની સાથે પગે ચાલતો હતો. સ્થંભ આગળ વિવિધ પ્રકારનાં નાટ્યારંભ થઈ રહ્યા હતા. બંદીવ નો જય જય શબ્દો બોલી રહ્યા હતા. એમ આદર-પૂર્વક તે સ્થંભ સ્વયંવર મંડપમાં લઈ આવ્યા. ત્યાં છ હાથની શિલા મંગાવી, તેને બે હાથ જમીનમાં દટાવી, તે શિલાને આધારે જ્ઞાનીના કહેવા મુજબ સ્થંભ ગોઠવવામાં આવ્યો. શિલાના પશ્ચિમ ભાગે વજ્રસાર ધનુષ્યબાણ સહિત મૂકવામાં આવ્યું.

દક્ષિણ અને ઉત્તર વિભાગમાં રાજાઓનાં સિંહાસનો ગોઠવ્યાં. ગાધર્વોએ મધુર સ્વરે ગાયન શરૂ કર્યું. નર્તકીઓએ તાલ, માન અને લયાનુસાર નૃત્ય શરૂ કર્યું. એ અવસરે ધનુષ્ય અને બાણનું પૂજન કરી, નિમિત્તી-આગે સર્વ રાજકુમારાદિને મંડપમાં બોલાવવા માટે વીરધવળ રાજાને જણાવ્યું.

રાજાએ સર્વ રાજકુમારાદિને મંડપમાં પધારવા અમંત્રણ કર્યું. આમંત્રણ થતાંની સાથેજ પોતપોતાના યોગ્ય પરિવારને સાથે લઈ રાજકુમારો મંડપમાં દાખલ થયા અને પોતાનાં દરજ્જાને લાયક સિંહાસનો ઉપર બેસી ઉપર ગોઠવવા લાગ્યા. મંડપમાં આવતા રાજકુમારા-

દિને યથાયોગ્ય માન આપવા અને લાયક સ્થળે બેસાડવાની ગડગડમાં વ્યગ્ર થયેલા વીરધવળ રાજાને જોઈ, નિમિત્તિઓ એકાએક ત્યાંથી ગુમ થઈ ગયો.

થોડા વખત પછી રાજા પાછું વાળી જુએ છે તો નિમિત્તિઓ જોવામાં ન આવ્યો. રાજા ખોલી ઉઠ્યો અરે ! તે જ્ઞાની ક્યાં ગયો. હમણાંજ તે અહીં હતો, પોતાના માણસો પાસે આખા મંડપમાં શોધ કરાવી પણ તેનો પતો લાગ્યો નહિ.

રાજા વિચારમાં પડ્યો થોડીવારે તેને યાદ આવ્યું કે, તેનો અર્ધ સાધિત મંત્ર સિદ્ધ કરવો બાકી હતો, તે સિદ્ધ કરવાને ગયો હશે.

નિમિત્તિઓનાં કહેલાં સર્વ વચનો મળતાં આવ્યાં છે, પણ કન્યાનો સ્વામી મહાબળ કુમાર થશે, તે વાત મળતી આવી નહિ. કોઈ કારણસર આ મહોત્સવ ઉપર તે આવી શક્યો જણાતો નથી. તો મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ તે કેવી રીતે કરશે ? વિગેરે વિચારોમાં રાજા ગુંથાયો.

આ તરફ સર્વ રાજકુમારો સ્વયંવર મંડપમાં યથાયોગ્ય સ્થાને આવી બેઠા. પણ રાજકુમારી કોઈના જોવામાં ન આવી. તેવામાં “ રાજકુમારીને અંધ કુવામાં રાજાએ નંખાવી દીધી છે. વિગેરે ” વૃત્તાંત સ્વયંવર ઉપર આવેલા સર્વ રાજકુમારાદિના સાંભળવામાં આવ્યો. તેઓ અન્યોઅન્ય વાર્તાલાપ કરવા લાગ્યા કે, કેમ શું જુવો છો ? શા માટે બેસી રહ્યા છો ? જેને માટે આવ્યા છો

તેને તો રાજાએ અંધ કુવામાં ફેંકાવી દીધી છે. ઉઠો કેને પરણ્યો ? રાજાએ આપણી મશકરી તો નથી કરી ? વિગેરે ઠણી એક ખીજના મન ઉશ્કેરવા લાગ્યા.

એ અવસરે રાજાના આદેશથી બંદીવાને નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું.

“હુધર બાહુબળને ધારણ કરનારા રાજા, મહારાજા અને રાજકુમારો ! તમે સાવધાન થઈને સાંભળજો. આ વજ્રસાર ધનુષ્યને લીલાપૂર્વક પ્રત્યંચારૂઠ કરી દૃઢ નારાયના એકજ પ્રહારથી જેઉ હાથ પ્રમાણ સ્થંભના અગ્રભાગને ભેદી જે બળવાન રાજા તે સ્થંભના જે ભાગ કરશે, તે રાજા હમણાંજ કોઈપણ સ્થળેથી પ્રગટ થયેલી રાજકુમારી મલયસુંદરીને પરણશે. આ પ્રમાણે અમને ગોત્રદેવીએ કહેલું છે માટે સમર્થવાન રાજાઓએ તે સ્થંભ ભેદવાનો પ્રયત્ન કરવો.”

બંદીવાનના વાક્યોથી પ્રેરાયેલો મહાન ઉત્સાહી લાટ દેશનો રાજા ઉભો થયો, પણ ધનુષ્યની હુધર્વાતા જોઈ હિંમત હારી પાછો આસન ઉપર બેસી ગયો.

બંદીવાનની પ્રેરણાથી ચીલ દેશના રાજાએ સિંહાસનપરની ઉભા થઈ જમીન પર પગ મૂક્યો, પણ ધનુષ્યની ઉત્કટતા જોતાં તેના મુખપર ગ્લાનિ આવી ગઈ. તેથી હાંસી પૂર્વક તેને પોતાની જગ્યા પાછી લેવી પડી.

આમર્ષથી ઉઠેલો ગૌડ દેશનો રાજા ધનુષ્ય હાથમાં લેતાંજ તેના બોળથી જમીન પર પડી ગયો, તેને જોઈ રાજકુમારો પરસ્પર તાળીઓ આપવા લાગ્યા. શરમથી મુખ કરી તે પણ પોતાના આસનપર આવી બેઠો.

ઠણાઈ દેશનો રાજા ધનુષ્ય લઈ જાણુ મુક્તિ જ નીચો પડ્યો. આ પ્રમાણે મોટા રાજાઓને અપમાન પામેલા ભેઈ કેટલાએક આસનથી ઉઠ્યા જ નહિ. કેટલાએક લક્ષ્મી ચૂક્યા. કેટલાએકે સ્થંભ ઉપર જાણુનો પ્રહાર કર્યો પણ ખરો, છતાં સ્થંભના જે વિભાગો ન થયા, એટલે લબ્ધથી પોતાની નિંદા કરતા અહંકાર રહિત ઘઈ આસનપર આવી બેઠા.

રાજા વીરધવજ પણ ચિંતા કરવા લાગ્યો કે, હજી સુધી કન્યા પ્રગટ થઈ નથી તેથી ખરેખર લોકોમાં મારી હાંસી થશે.

રાજાને ચિંતા ચક્રપર આરૂઢ થયેલો ભેઈ, હાથમાં વીણા લઈ એક વીણાવાદક સ્થંભ આગળ આવી ઉભો રહ્યો. પ્રથમ તેણે વીણા વગાડી વીણાના મધુર અને મોહક શબ્દ વડે લોકોને સ્થંભી લીધા, પછી તરતજ હાથમાં ધનુષ્ય લઈ વીરધવજ રાજાને કહેવા લાગ્યો કે, હે રાજા ! તું મારું સામર્થ્ય લે.

વીણા વાદકને હાથમાં ધનુષ્ય લેતો ભેઈને કોલાહલ મચી રહ્યો. લોકો તેને કહેવા લાગ્યા કે અરે ગાધર્વિક ! તું ધનુષ્ય હાથમાં નહિ લે નીચું મૂકી દે. આ મહાન જલિષ્ટ રાજાઓ પણ જે સ્થંભને ભેદી શક્યા નથી. તેને તું કેવી રાતે ભેદી શકશે ? ઇત્યાદિ લોકોનાં નિષેધક વચનોનો અનાદર કરી તત્કાળ તેણે ધનુષ્ય પર ચાપ-દોરી

ચડાવી દીધી અને શ્રુતિને બેહેરી કરી નાખે તેવો ટંકાસ્વ કર્યો. બંદીવાનના ઠહેલા સ્થાનને મૂકી, મમજ વીણાવાદકે તીક્ષ્ણ ખીલીના પર તીક્ષ્ણ રીતે બેરથી બાણ માર્યું. બાણ સ્થંભપર વાગતાની સાથે જ બાણે વીરધવળ રાજનું ભાગ્ય ખુલ્લું હોય નહિ તેમ, તે સ્થંભના બે સંપુટો એકી સાથે જુદા થઈ ગયા.

સ્થંભ સંપુટને ભેદનાર વીણાવાદકની આ સ્થળે ઓળખાણ આપવી તે જરૂરની થઈ પડે. તેમજ પેલા નિમિત્તો કોણ હતો અને હમણાં તે ક્યાં ગેબ થઈ ગયો તે પણ અવશ્ય જણાવવું જોઈએ; જેથી વાંચકોની અધીરતા શાંત થાય.

નિમિત્તો અને વીણાવાદક, તે આ ચાલતી વાતના નાયક મહાબળ કુમારજ છે. હાથીના મુખમાં ઘાસેનો પુજો આપ્યા પછી, આગળ ચાલતાં જ તેણે પોતાને છુપાવવા માટે નિમિત્તોના વેષ લીધો હતો અને તે વેશથી જ રાજાને મરણના મુખમાંથી બચાવ્યો હતો તે વખત એવો જ હતો કે નિમિત્તોના સિપ્રાય ‘મલયસુંદરી’ જીવતી છે, આ વિશ્વાસ રાજાને આવવો અશક્ય હતો. “મલયસુંદરીને એકદમ તેના પિતાને સોંપી દેવી તે પણ પોતે એકાકી હોવાથી પોતાના હક્કમાં નુકસાન કરતા હતા, તેમજ મલયસુંદરીની પ્રતિષ્ઠામાં કે ગૌરવતામાં એટલો વિશેષ વધારો કરનાર નહોતું. ઇત્યાદિ અનેક કારણોથી નિમિત્તોના વેષ લીધો હતો. પોતાનો પ્રથમ ખુલ્લો

‘ચાપ, ચા તે વેશમાં રહેતાં રાજકુમારી પોતાને ‘ન’ મળે,
 ‘ઈત્યાદિ કારણોથી સ્વયંવર મંડપમાંથી તેને ગુમ થવું-
 ‘છુપાઈ જવું પડ્યું હતું. ‘ગુમ થવા’ પછી તરત ‘જ
 ગુટિકાના’ પ્રયોગથી રૂપ બદલાવી એક વીણાવાદકનો વેશ
 લીધો હતો. બીજા રૂપમાં તેને ત્યાં જગ્યા મળવી મુશ્કેલ હતી.
 ‘મલયસુંદરી સાથે સંકેત પાળી ક્યો હતો કે, જ્યારે હું
 ‘વીણા બજાવું, ત્યારે અંદર યંત્રપ્રયોગથી દાખલ કરેલી
 ‘ખીલી ખેંચી લેવી એટલે લાકડાની ફાળો આપોઆપ ખુલી
 ‘જશે. ઈત્યાદિ કારણોથી તેણે વિણાવાદકનો વેશ લેવો
 ‘પડ્યો હતો,’ બળી ‘પોતાના પરિવારનું’ ત્યાં કોઈપણ
 માણસ ન હોવાથી, પોતાનું રૂપ પ્રગટ કરવું તે માનનીય
 ‘વિધિસર્પાત્ર અને’ યોગ્ય નહોતું. મલયસુંદરી આ કાષ્ટમાં
 ‘કેવી રીતે આવી એ વિગેરે હકીકત મહાબળ અને ‘મલય-
 ‘સુંદરીની ‘રહસ્ય’ વાતોના પ્રસંગે આપણે પ્રગટ બાણીશું.
 ‘અહીં આપણે ખુલાસો કરી હવે, આપણે પાછા ચાલના
 ‘વિષયપર આવીએ.

પ્રકરણ ૨૬મું

મલયસુંદરી સ્વયંવર મંડપમાં

બાણના પ્રકારથી સ્થંભ સંપુટનો ઉદ્ભવ થતા જ
 ‘તે’ સ્થંભનો ‘પોલાણમાં રહેલી મલયસુંદરી સર્વનાં જોવામાં
 આવી. તેના શરીર ઉપર કપૂર, ચંદન અને કરતુરી અદ્વિ

મુખંધી દ્રવ્યોનું વિલેપન કરેલું હતું. તેણીએ મુંદર વસ્ત્રો અને દિવ્ય અલંકાર પહેર્યા હતા. હૃદયપર લક્ષ્મીપુંજહાર શોભી રહ્યો હતો. મુખથી તાંબુલ આવતી હતી. ઠાળા હાથમાં પાનનું બીડું અને જમણા હાથમાં વરમાળા ધારણ કરી હતી.

આમ અકસ્માત્ મલયમુદરીને જોતાં, મનુષ્યોનો અને વિશેષ પ્રકારે રાજરાણીના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

હર્ષથી ભેટવાને માટે મહારાજા વીરધનજી કુમારીની નજીક આવ્યો અને ઉત્સુકતાથી પૂછવા લાગ્યો, મારી બહાલી પુત્રી મલયા ! તું આ સ્થંભમાં ક્યારે અને કેવી રીતે પેઠી તે જણાવ.

શુભાશુભ ઠમ્ વિપાકને જાણનારી અને તેથી જ પિતાને નહિ પણ પોતાના ઠમ્ને દોષ આપનારી મલય-મુંદરીએ ઠાંઈક સ્નેહિત દષ્ટિએ પિતા સામુ જોઈ ઉત્તર આપ્યો.

પિતાજી ! જેના પ્રસાદથી હું જીવતી રહી છું, તે કુળદેવતાજી આ સ્થંભમાં ક્યારે અને કેવી રીતે પેઠી તે સંબંધમાં જાણે છે.

કુમારીને સાક્ષાત્ પૂર્વની માફક જોણતી જોઈ, આરતી ઉતારતા હોય નહિ તેમ લોકો વચ્ચેના છેડાથી એવારણું લેવાં લાગ્યાં.

રાજકુટુંબ-કુમારી ! અમે તારું સ્મરણ જ કરતા હતા કે, 'શું' અમે આ નેત્રોથી કુમારીને જોઈશું ? તેવામાં અકસ્માત્ તારું દર્શન થયું.

ચંપકમાળા-પુત્રી ! હું તારી માતા છતાં ખરેખર આ અવસરે વેરણ જ થઈ છું. બેટા ! તે અપરાધ ક્ષમા કરજો. અરે ! આટલું બધું દુઃખ તે કેવી રીતે સહન કર્યું ?

રાજા-પુત્રી ! અંધ કુવામાં પડતાં તને આપણી કુળદેવીએ અધર ઝીલી લઈ પોતાની પાસે રાખી હતી. તને યોગ્ય પતિ પ્રાપ્ત થાય તે હેતુથી રાજકુમારના બળની પરીક્ષા કરવા માટે આ સ્થંભમાં રાખવામાં આવી હોય તેમ જણાય છે. વળી કનકવતીની પાસેથી આ લક્ષ્મીપુંજહાર પાછો લાવી તારા કંઠમાં આરોપી, દિવ્ય વસ્ત્રોથી શણગારી, હાથમાં વરમાળા આપવા પૂવકં તેણે જ વિભૂષિત કરી જણાવ્યું છે. આ સ્થંભ પાણિમહાલ મહોત્સવના પ્રસંગે આજેજ અમને કુળદેવીએ સંપ્રેર્યો છે.

મલયસુંદરી પોતાના મનમાં બોલી, આ કર્તવ્ય કુળદેવીનું છે કે કુળદીપકનું છે તે સર્વ વાત હું જાણું છું.

રાજા-આ સર્વ ખીના અમને એક જ્ઞાની નિમિત્તીઆએ કહી હતી, પણ કુળદેવીએ આ સંબંધી કંઈ પણ વાત અમોને સ્વપ્નમાં પણ જણાવી નથી, આનું શું કારણ હશે ? કદાચ તે જ્ઞાની એજ કુળદેવી હોય તો કોણ જાણે !

પ્રધાન ! મારું ઈચ્છિત સર્વ સિદ્ધ થયું. ચિંતા મર ગઈ, ભાગ્ય ઉઘડ્યું, પણ એકંજ વાત મારા હૃદયમાં બટકે છે કે, તે જ્ઞાનીએ પુત્રીનો પતિ મહાબળ કુમાર કહ્યો હતો. તેની કહેલી સર્વ વાત મળતી આવી છે પણ

આજ વાત અન્યથા થઈ કે પુત્રીનો પતિ મહાબળ નથી પણ કોઈ અન્ય છે. અરે ! આવો મહાન સ્થંભ, મહાન તેજસ્વી વીણાવાદકે વિદારિત કર્યો, તો નિશ્ચય પુત્રીનો પતિ પણ તેજ થશેને ?

રાજ વીરધવળના વાક્યો ધ્યાન દર્શને મહાબળ પાસે ઉભો ઉભો સાંભળે છે, તેમજ પોતાને કૃતાર્થ માનતો મનમાં હસે છે. એ અવસરે સ્થંભ સંપુટમાં રહેલી મલયસુંદરી પાસે દાસીઓ દોડી આવી દાસીઓએ ટેકો આપ્યો. મલયસુંદરી બહાર આવી ઉભી રહી.

મલયસુંદરી—અરે દાસી ! તે કળાનો નિધાન, વીરપુરુષ ક્યાં ગયો ? જેણે મારા પિતાના દુઃખની સાથે સ્થંભનું વિદારણ કર્યું છે, હું તેના કંઠમાં વરમાળા આરોપું

અકરણ ૨૭ સુ.

વરમાળા આરોપણ અને લગ્ન

ધાવમાતાએ નજીક આવી સ્થંભ વિદારણ કરનાર વીર પુરુષ મલયસુંદરીને બતાવ્યો,

સ્નેહરસથી ભરપુર નેત્રે નીહાળતી, અનેક રાજકુમારોના મનોરથની માંગાને મૂળથી તોડતી, લોકોના ચિત્તને સંતોષ આપતી, ગાંધર્વિકના વેષમાં રહેલા છતાં દામરૂપને ધારણ કરતા, મહાબળકુમારના કંઠમાં પોતાના હાથમાં વરમાળા મલયસુંદરીએ આરોપિત કરી.

મલયમુંદરીના રૂપથી ચમત્કાર પામેલા અને ગાંધર્વિક જેવા હલદી ભતના મનુષ્યના કંઠમાં માળા આરોપિત થયાથી પરાભવ પામેલા રાજકુમારો આપસમાં ઠહેલા લાગ્યા. અરે ! આ વિદગ્ધા રાજકુમારીની આવી અધમ પરીક્ષા ? ઉત્તમ વંશના રાજકુમારોને મૂકી, અસાત કુળ વંશાદિ ગાંધર્વિકના કંઠમાં વરમાળા આરોપી. આવો દુઃસહ પરાભવ અમે સહન નહિ કરી શકીએ. ગાંધર્વિકને મારીને તે સ્વયંવરને અમે અહણુ કરીશું આ વિચાર કરી તે સર્વ રાજકુમારો એકઠા થઈ, તે ગાંધર્વિકના વેશમાં રહેલા મહાબળને મારવાને માટે ઉઠ્યા.

આ સર્વ વિપરીત તૈયારીઓ થતી જોઈ વીરધવળ રાજાએ એકદમ પોતાનું 'દૈન્ય બોલાવ્યું' અને મહાબળનું રક્ષણ કરવા માટે તેની આરે બાંજુએ મૂકી દીધું.

મહાબળ પણ મંડપમાં મૂકેલું વજ્રસાર ધનુષ્ય લઈ, તે રાજકુમારો ઉપર તુટી પડ્યો. મહાબળની મહાબાહુનો પ્રહાર પડતાં જ જેમ લાકડીના પ્રહારથી ઠાગડાંઓ દથે દિશામાં નાશી જાય તેમ રાજકુમારો નાસવા લાગ્યા.

પોતાના ખરા રૂપમાં પણ ગાંધર્વિકના વેશમાં રહેલા મહાબળને દેખી એક ભટના પુત્રે તેને ઓળખ્યો. તે ઉચ્ચ સ્વરે બોલી ઉઠ્યો.

“ સુરપાળ રાજાના પુત્ર, મહાવીરવાન મહાબળ કુમાર ! પૃથ્વીતળપર ઘણા કાળ વિજય પામે. ”
આ શબ્દો સાંભળતાં જ વીરધવળ રાજાના હૃદયને

પાર ન રહ્યો. અહા ! કર્ણુને અમૃત તુલ્ય આ વચનો સત્ય જ હશે. નહિતર ગાંધર્વિકમાં આવું અસહ્ય પરાક્રમ ક્યાંથી હોય.

રાજા નજીક આવી બંદીવાન ભાટપુત્રને પૂછવા લાગ્યો. અરે ! શુ તું આ કુમારને ઓળખે છે ?

બંદીવાને વિનયથી જણાવ્યું. મહારાજા મારા મહેવામાં અંશ માત્ર પણ સંદેહ નથી. તે રાજકુમારના મહેલમાં બાલ્યાવસ્થાથી ઉછરી વૃદ્ધ પામ્યો છું, નિશ્ચયે તે મહાબળકુમાર જ છે.

રાજા હર્ષવેશમાં બોલી ઉડ્યો. અહો ! અકસ્માત વાદળ વિનાની વૃષ્ટિ ! જે કાર્ય મનથી પણ અગમ્ય જણાતું હતું, તે કાર્ય પ્રત્યક્ષપણે ક્રિયામાં આવી ગયું. રાનીનું વચન સત્ય જ થયું. મહાબળકુમારજી મારી પુત્રીનો પતિ થયો. અરે મેરૂચલા પણ કદાચ અલિપ્ત થાય, પણ રાનીનું વચન અન્યથા નજ થાય; પણ આ કુમાર એકાકી અદ્વી ક્યાંથી આવી પડ્યો હશે ? શું આકાશમાંથી પડ્યો ? દ્વિઅક્ષકમાંથી કે રસાતળમાંથી ? આ વાતની ખબર ન પડી.

જરા વિચાર કરી રાજા નિર્ણયપર આવ્યો કે, અત્યારે આ ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. થોડા વખત પછી કુમારના મુખથી તે સર્વ વાત બહીશ અત્યારે જે કાર્ય વિનાશ પામે છે તેને પ્રથમ મુધારું. રાજા વિરધવળ તરતજ યુદ્ધને માટે તૈયારી કરતા રાજકુમારો પાસે આવ્યો અને તે “ વીણા-
નથી પણ સુરપાળ રાજાનો કુમાર મહાબળ છે ”

ઈત્યાદિ વાદ્યોથી સમજાવી યુદ્ધના પ્રસંગથી સર્વને નિવારણ કર્યા.

પાછા આવી મહાબળકુમારને મલયસુંદરી સાથે લોજન કરાવ્યું. તેમજ અન્ય સ્વજનોને જમાડી, સ્વયંવર ઉપર આવેલા રાજકુમારોને તેમના ઉતારા પર જમાડવાની ગોઠવણ કરાવી.

આ શુભ પ્રસંગ ઉપર નિમિત્તઆને ખુશી કરવા માટે રાજાએ તેની ઘણી તપાસ કરાવી, પણ તેનો પત્તો નજ લાગ્યો. પદોપકારનો બદલો ન વાળી શકવાથી રાજાને ઘણું ખેદ થયો. અહા ! પદોપકારી જ્ઞાની ! નીરીહ હોવાથી મારું કાર્ય કરી કાઢ પણ લીધા સિવાય ચલ્યો. ખરેખર પદોપકારી પુરૂષો આવા નિરપૂહી જ હોય છે. વિગેરે વિચારો કરી મન શાંત કર્યું.

રાજાએ વિધિપૂર્વક કુળદેવીની પુજા કરી, બંધુવર્ગ આદિને-વસ્ત્ર, અન્ન, તાંબુલાદિ વડે સંતોષિત કર્યા આ માંગલિક પ્રસંગે રાજાએ દાનરૂપ પાણિ વડે યશરૂપ વહ્નીનું એવી રીતે ચિંતન કર્યું કે તે યશોવહ્ની ફેલાતી ફેલાતી વિશ્વમંડપમાં પણ સમાઈ ન શકી.

આ પ્રસંગે શ્રુતિના મર્મને ભેદે તેવા તૂર્પના સ્વો ઉછળી રહ્યા હતા. મધુર સ્વરે ગાંવાતાં ગધર્વના ગાયનો અસ્થિર મનને પણ સ્થિર કરતાં હતાં નૃત્ય કરતી વારાંગનાઓના તુટિત મૌકિતકહાર, કુંકુમદ્રવથી સિકત ભૂમિ પર પડતાં હર્ષના અંકુરો ઉદ્ભવ્યા હોય તેમ શોભતા

હતા. સ્કાર શુંગારને ધાણુ કરતી સુધરા સ્ત્રીઓ કાઢિત
કહે મંડુર ધવળમંગળ ગાતી હતી.

અને ભૂષણોથી ભૂષિત થયેલું આ વરવધૂનું નેડું,
કસ્યવૃક્ષનો આશ્રય કરતી કસ્યવૃક્ષીની માફક ચોખતુ.
ભાટ, ચારણોના જય જયરાવ વચ્ચે વરવધૂએ વેદિકા
અત્તંદૃત કરી. એ અવસરે વેદિકાના ચારે અંગો ચાર
પુરુષાર્થની માફક ચોલવા લાગ્યાં, પાણિઅહણુ કરવાના
અવસરે ઉત્તવળ નેપથ્યને ધરણુ કરેલ દંપતી, સાક્ષાત્
લક્ષ્મી અને પુણ્યરાશિ હોય તેમ ચોલતાં હતાં.

માતાપિતાએ દંપતીને આશીર્વાદ આપ્યો કે, અંદ્ર
અને તેની આંદનીની માફક તમારો અવિચ્છિન્ન સંયોગ
કાયમ રહે. રાજાએ પોતાના અંપતિના પ્રમાણમાં હાથી,
ઘોડા, રથ, હીરા, માણેક મોતી; હથિયાર અને ગ્રામદિક
આપ્યાં

વિવાહ પ્રમંગ પુર્ણ થતાં હર્ષ પામેલા દંપતી એકાંત
નિવાસ સ્થાનમાં ગયાં; એ અવસરે રાજા વીરધવળ, મહા-
બળ કુમાર પાસે જઈ પોતાનો સંશય પુછવા લાગ્યો.

રાજકુમાર ! તમે પોતાના શહેરથી આ પ્રસંગ ઉપર
અકસ્માત્ એટાકી કેવી રીતે આવી પહોંચ્યા ?

પોતાની પ્રિયા સન્મુખ દષ્ટિ કરી પુરે ગોઠવી
રાખેલા પ્રપંચિત કપડાનુષાર કુમારે ઉત્તર આપ્યો. મહા-
રાજા ! મને મારા સ્થાનથી ઉપાડીને કોંઈ દેરીએ અકસ્માત
લાવી મુક્યો છે.

મહાબળ—મારા વિરહને સહન નહિ કરનાર મારા માતાપિતા મારા વિરહથી હુમળી થઈ આમ તેમ મારી શહ જોયા કરતાં હશે. અતિ રનેહિત હૃદયવાળાં માતા પિતા જો મને બાર પ્રહરની અંદર નહિ જુવે તો નિશ્ચય મરણ પામશે. માટે મહારાજા ! મારા પર કૃપા કરી મને જલદી વિસર્જન કરો. જો હું પડવાને દિવસે સૂર્યોદય વેળાએ પૃથ્વીસ્થાનપુર પહોંચીશ તો મને મારાં માતા પિતાનો મેળાપ થશે, નહિતર પછી તેમનો મેળાપ થવો મને અસંભવિત જણાય છે.

રાજા—કુમાર ! તમારે જરાપણ અધૃતિ નહિં કરવી તમારી સર્વ ચિંતા મારા શિર પર છે, પૃથ્વીસ્થાનપુર અહીંથી બાસક યોજન છે. માટે રાત્રિના પ્રથમ પ્રહર પર્યંત અહીં રહો ત્યાં સુધીમાં તમારા માટે હું એક ઉત્તમ જાતની અને ઝડપથી ચાલનારી સાંઢણી તૈયાર કરાવું છું તેમજ કોપાયમાન થયેલા રાજકુમારોને સત્કાર-પૂર્વક વિસર્જન કરી આવું છું આ પ્રમાણે મહાબળને જણાવી, તે કાર્ય માટે વીરધવળ રાજા બહાર ગયો.

મહાબળ—પ્રિયા ! આપણું ઇચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ થયું. મારી કરેલી પ્રતિજ્ઞા આજે પુર્ણ થઈ. તારા પિતા સમક્ષ તારૂં પાણી ગ્રહણ થયું. પણ પૃથ્વીસ્થાનપુર જઈ મારી માતાને હાર આપવાની કરેલી પ્રતિજ્ઞા હજી બાકી છે, તે પુર્ણ થતાં આપણને શાંતિનો વચત સારી રીતે મળશે.

આપણે કાલે સજ્જારિકાને મંદિરે મળ્યા હતા; પણ પોતપોતાનાં દાયમાં ઉત્સુક હોવામાં જો દિવસમાં કરેલાં

કાર્ય સંબંધી વાર્તાલાપ કરવાનો આપણને વિશેષ વખત મળ્યો નથી. અત્યારે એકાંત સારી છે. રાજા પણ આપણા પ્રયાણની તૈયારી કરવા ગયા છે. માટે તે વાર્તા આપણે અત્યારે કરીએ.

આ પ્રમાણે મહાબળ કહે છે, તેવામાં વેગવતી નામની મલયસુંદરીની ધાવમાતા ત્યાં આવી પહોંચી તે મલય-સુંદરીને પુછવા લાગી કે મલયા ! તું સાચેસાચુ કહે આ દેવનું કર્તવ્ય છે કે કાંઈક બીજો પ્રપંચ છે ?

મલયસુંદરી—સ્વામીનાથ ! મારા ગુપ્ત રહસ્યોનું સ્થાન આ સારી ધાવમાતા છે. માટે આપણી બનેલી હકીકત આપ આ વેગવતીને કહો તો કાંઈ હરકત જેવું નથી તે જણાવવા માટે તેનું મન વિશેષ ઉત્સુક થઈ રહ્યું છે.

મલયસુંદરીના આગ્રહથી મહાબળે વેગવતીને સંબંધાવવા માટે પોતાનો વૃત્તાંત શરૂ કર્યો. ભટ્ટારિકા દેવીના મંદિરથી બન્ને જુદાં પડ્યાં ત્યાં સુધી વેગવતીને જણાવી પાછળનો વૃત્તાંત મલયસુંદરીને ઉદ્દેશીને મહાબળે કહેવો શરૂ કર્યો.

મહાબળ—પ્રિયા ! તારી પાસેથી જુદા પડ્યા પછી ઘાસના પુળામાં મુદ્રા નાખી હાથીના મુખમાં આપી, શ્મશાન તરફ જઈ નિમિત્તીઆને વેષે રાજાનો બચાવ કર્યો અને બીજા દિવસની સંધ્યાપર્યંત હું રાજા પાસે રહ્યો. સંધ્યા વખતે મંત્રસાધનનું બહાનું કાઢી રાજા પાસેથી કેટલાંક દ્રવ્ય લઈ હું ત્યાંથી જુદો પડ્યો. બજારમાં આવી તે

કેટલાંક મુથારનાં હથિયાર, કપુર, હસ્તુરી, ચંદન,

૧૧. જાનને વચ્ચે લઈ ભટ્ટોરિકા દેવીને મંદિરે ગયો, ત્યાં અંદર પોતાણવાળી જે લાકડાની એ ફાળો નેઈ હતી, તે છોલીને ઘણીજ રમણીય બનાવી તેની અંદર ઉધ્વ ભાગમાં યંત્ર પ્રયોગવાળી એક ગૂઢ કીલીકા—ખીલી ગોઠવી.

એ અવસરે એક પેટી લઈ કેટલાક ચોરો ત્યાં આવ્યા, તે પેટીને રક્ષણ કરવાવાળા એક ચોર સહિત મંદિરની પાછળ મૂકી બાકીના ચોરો પાછા શહેર તરફ ગયા.

સુધારનાં હથિયાર અને ખીણ વસ્તુઓ એક સ્થળે છુપાવી ચોરની સંજ્ઞાએ તે ચોરને બોલવતો હતો તેની પાસે ગયો.

મને ચોર જાણી તે લોભી ચોરે મને પ્રાર્થના કરી કે, આ પેટીનું તાળું હું ભાંગી શકતો નથી, માટે તું પેટી ઉઘાડી આપ.

મેં તેને તાળું ઉઘાડી આપ્યું, તેણે પેટીમાંથી સાર સાર વસ્તુ એકઠી કરી એક પોટલું બાંધ્યું. તે હીનસત્ત્વે ફરી મને જણાવ્યું કે, મહાભાગ! ને હું અહીંથી ચાલ્યો જઈશ તો મારે પગલે, પગલે, ચોરો અથવા રાજપુરૂષો આવશે અને મને પકડી લેશે, માટે મારા બચાવનો કંઈ ઉપાય બતાવ.

તેના બચાવ માટે મેં ભટ્ટોરિકાદેવીના મંદિરના શિખરનો ઉપરનો પથ્થર કાઢી તે પોટલા સહિત તેને અંદર ઉતાર્યો. ઉપર પાછી શિલા મૂકી દીધી, પછી મંદિરના નજીક રહેલા વડના ઝાડ પર ચઢી ઈભો રહ્યો અને તારા આગમનની રાહ જોવા લાગ્યો. તેવામાં તે વડ ઉપરના એક

પોલાણ તરફ મારી દૃષ્ટિ પડી; તે પોલાણમાં કેટલાંક વસ, અલંકારાદિ મારા જોવામાં આવ્યાં. તપાસ કરતાં મને માણસ પડ્યું કે, તે વચ્ચેનાંકારાદિ મારા પોતાનાં જ હતાં, કેટલાક દિવસ ઉપર રાત્રિએ જે દેવીએ હરણ કરેલાં હતાં, તેણેજ અહીં છાવીને મૂક્યાં હશે એમ ધારી તે સર્વ વસ્તુઓ મેં મારે કબજે કરી, તેવામાં મારી દૃષ્ટિ રસ્તા તરફ ગઈ તો ઉન્માર્ગે તને આવતા મેં દીડી એટલે તરત જ વડથી નીચે ઉતરી તને આવી મળ્યો આ પ્રમાણે મેં તેને 'મારૂં' વૃત્તાંત કહી આપ્યું! હે કોર્તા! તું પણ તારૂં વૃત્તાંત મને કહી સંભળાવ.

મલયમુદરી—સ્વામીનાથ! આપની શિક્ષા હૃદયમાં ધારી હું શહેરમાં અવી. મગ્ધાવેશ્યાનો આવાસ પૂછતાં અને તેન માટે શહેરમાં ફરતાં તેને મેં એક દેવળમાં દીડી. પૂર્તો તેને મહાં સંકટમાં નાંખી હતી, તેથી ત્યાંથી તે આઘી પાછી જઈ શકતી નહોતી, તો ભોજન કરવાની તો વાત જે શી કરવી. મેં તેને તેના હુઃખનું દારૂણ પુછ્યું. તેણીએ નિઃશ્વાસ નાંખી જેણાંયું કે, સત્પુરૂષ! મોગ હુઃખની હું તમને શું વાત કરૂં? મારી ખુદ્ધિ કુંઠિત થઈ ગઈ છે.

હું મારા મંદિરના આંગણમાં બેઠી હતી તેવામાં આ પૂર્તો ફરતો ફરતો મારી પાસે આવીને બેઠો. આ પૂર્તો છે તેની મને ખબર ન પડી. હાર્શ્યમાં મેં તેને કહ્યું કે, તું મારૂં શરીર સંવાહન કર-દખાવ, હું તને કોઈક આપીશ તે માણસ સંવાહન કરવામાં ધણેજ કુશળ

નીકળ્યો. મારા શરીરને એવી રીતે તેણે સંમર્દિત કર્યું કે મારો ધાક બધો ફર થયો. હું ઘણી ખુશી થઈ, તેને જમવા માટે મેં આગ્રહ કર્યો, તેણે જણાવ્યું કે મને જમવાની જરૂર નથી. 'તે' મને કાંઈક આપવાનું કહ્યું છે માટે કાંઈક આપ. મેં તેને વસ્ત્ર, ધન ઇતિયાદી આપવા માંડ્યું પણ તે ધૂર્ત તે માંહેલું કાંઈ લેતો નથી અને કાંઈક આપ, તેની માગણી કરે છે. કાંઈક તે શું ? તેની મને સમજ પડતી નથી.' આ કારણથી તેણે મને અહીં પકડી રાખી છે. તે જતો નથી અને મને જવા પણ દેતો નથી.

ઠહાલા ! એ અવસરે મેં વિચાર્યું કે વેશ્યા અત્યારે આપત્તિમાં આવેલી છે આમાંથી તેનો ઉદ્ધાર કરવામાં આવે તો મારું કાર્ય જલદી સિદ્ધ થાય એમ ધારી મેં મગ્ધાને દાંતમાં કાંઈક વાંત જણાવી. ત્યાર પછી તે બંનેને મેં જણાવ્યું કે તુમે જોજનું કરો મોરી, પાસે ત્રીજા પહોરે આવજો, અવશ્ય હું તમારો વિવાદ ફર કરી આપીશ.

મહાબળ—પ્રિયા ! આ તેમનો વિવાદ મહાન વિષમ છે, તેનું સમાધાન તેં કેવી રીતે કરી આપ્યું ?

મલયસુંદરી—સ્વામિનાથ ! તે હું આપને જણાવું છું, માર્ગથી ચાલતાં ઘાટી ગયેલી હું તો પયોજ સૂઈ ગઈ. ત્રીજા પહોરે તે બંને જણ મારી પાસે આવ્યા. મગ્ધાએ મને ઉઠાડી મેં ગુપ્ત રીતે દેવકુળમાં એક ઘડો મૂકાવ્યો અને લોકોને સાક્ષી રાખી જણાવ્યું કે હું તેને કાંઈક અપાવું છું તે પાછો ફરી ન જાય તે માટે તમે

સાક્ષી રહેજો. તે ધૂતે અંગીકાર કર્યું, તેણે જાણ્યું કે આ કાંઈક કેવી રીતે આપશે તેનું હું નામ લઈશ કે આતો વચ્ચે છે, આતો ધન છે, આતો અમુક છે, પણ મને તો કાંઈક જોઈએ. આનું નામ કાંઈક ક્યાં છે ? આમ કરવાથી વિવાદ ભાંગી નહિ શકાય.

લોકોને પણ વિસ્મય થયો કે આ કાંઈક કેવી રીતે આપશે ? મેં મગધાને સંજ્ઞા કરી એટલે મગધાએ જણાવ્યું કે ઓ ધૂત ! આ દેવળના એક ખુણામાં ઘડો પડ્યો છે તેમાં કાંઈક છે, તે તું અહીં કર. ધૂત ત્યાં ગયો. ઘડાનું ઢાંકણ ઉઘાડી કાંઈક લેતા, જેવો ઘડામાં હાથ નાખે છે તેવો જ મુમવાટા નાંખતો અને કૌંધથી ધમધમતો ઘડામાં રહેલો સર્પ તેને હાથે વળગ્યો, તત્કાળ તેણે હાથ પાછો ખેંચી લીધો અને ચીસ પાડી બોલી ગયો. અરે ? આમાં કાંઈક છે.

મગધાએ હર્ષ પામતાં જણાવ્યું કે તે કાંઈક તારે માટે જ તેમાં મૂકેલું છે, માટે હવે તારે ઘેર લઈ જા. મારે તારે હવે કાંઈ લેણુંદેણું નથી. તારા દેવામાંથી હું મુક્ત છું.

લોકો પણ હસતાં હસતાં બોલવા લાગ્યા અરે ધૂત વચ્ચે, સોનું વિગેરે આપવા છતાં તે કાંઈ ન લીધું, તો આ કાંઈક તારા કર્તવ્યને લાયક તને ઠીક મળ્યું છે.

તે ધૂતને સર્પ ડસ્યો, ઉતરાવવા તોતલાદેવીના મંદિરમાં તેને લઈ ગયા અને મને મગધા પોતાના મંદિરમાં લઈ આવી, તેના ગૃહમાં પ્રવેશ કરતાં તે

કાંઈક આશ્ચર્ય પામવા પુર્વક જણાવ્યું. મગધા ? હું તારા ગૃહમાં પ્રવેશ નહિ કરું. મને જણાય છે કે તારા મંદિરમાં રાજદ્રોહી કોઈ માણસ છુપાયેલું છે. મારા શબ્દોથી ભયજ્ઞાત થઈ મગધા મારા સંબંધમાં અનેક વિતર્ક કરતી છેવટે દીન થઈ મારા પગમાં પડી અને હાથ જોડી તેણીએ જણાવ્યું કે મારા પર દયા લાવી આ વાત તમારે કોઈ સ્થળે ન કરવી.

રાજાની કનકવતી રાણી કે જેણીએ કપટ કરી નિર્દોષ રાજાનાનો કાલે પ્રાણ ખોવરાવ્યો છે. તેણીનું કપટ પ્રગટ થયું છે. તેને પકડવા માટે રાજાના માણસો આરે જાણુ ફરે છે પહેલાના સ્નેહથી પાછલી રાત્રિએ તે નારે ઘેર આવીને રહી છે. તો હે સત્પુરુષ ! કોઈ પણ ઉપાય કરી આ બળતી આગને મારા મંદિરમાંથી બહાર કાઢી આપ, હું તારો મોટો ઉપકાર માનીશ.

મે જણાવ્યું કે હું તેને હમગા તારા મંદિરમાંથી બહાર કાઢુ તો મારે તેની સામે મહાન વેર બંધાય. વળી તેને બહાર કાઢતાં કોઈ રાજપુરુષ આવી ચઢે તો આપણુ સર્વને મોટો અનર્થ થાય. છતાં તારો વિશેષ આગ્રહ છે તો હું કોઈ એવો ઉપાય કરીશ કે તારા ગૃહ માંથી પોતાની મેળે જ ચાલી જાય. આ કાર્ય માટે આજ રાત્રિએ એકાંતમાં મારો તેની સાથે મેળાપ કરાવજો.

વેશ્યા ઘણી ખુશી થઈ. ઘણી લક્ષિતપુર્વક મને લોજા કરવી રાત્રિએ કનકવતીની સાથે મારો મેળાપ કરાવ્યો.

સાક્ષી રહેજો. તે ધુતે અંગીકાર કર્યું, તેણે જાણ્યું કે આ કાંઈક કેવી રીતે આપશે તેનું હું નામ લઈશ કે આતો પસંદ છે, આતો ધન છે, આતો અમુક છે, પણ મને તો કાંઈક જોઈએ. આનું નામ કાંઈક ક્યાં છે ? આમ કરવાથી વિવાદ ભાગી નહિ શકાય.

લોકોને પણ વિસ્મય થયો કે આ કાંઈક કેવી રીતે આપશે ? મેં મગધાને સંજ્ઞા કરી એટલે મગધાએ જણાવ્યું કે ઓ ધૂર્ત ! આ દેવળના એક ખુણામાં ઘડો પડ્યો છે તેમાં કાંઈક છે, તે તું શ્રદ્ધા કર. ધૂર્ત ત્યાં ગયો. ઘડાનું ઢાંકણ ઉઘાડી કાંઈક લેતા, જેવો ઘડામાં હાથ નાખે છે તેવો જ સુમવાટા નાંખતો અને કૌંધથી ધમધમતો ઘડામાં રહેલો સર્પ તેને હાથે વળગ્યો, તત્કાળ તેણે હાથ પાછો ખેંચી લીધો અને ચીસ પાડી બોલી બેઠ્યો. અરે ? આમાં કાંઈક છે.

મગધાએ હર્ષ પામતાં જણાવ્યું કે તે કાંઈક તારે માટે જ તેમાં મૂકેલું છે, માટે હવે તારે ઘેર લઈ જા, મારે તારે હવે કાંઈ લેણુંદેણું નથી. તારા દેવામાંથી હું મુક્ત છું.

લોકો પણ હસતાં હસતાં બોલવા લાગ્યા અરે ધૂર્ત વજ્ર, સોનું વિગેરે આપવા છતાં તે કાંઈ ન લીધું, તો આ કાંઈક તારા કર્તવ્યને લાયક તને ઠીક મળ્યું છે

તે ધૂર્તને સર્પ ડસ્યો, ઉતરાવવા તોતલાદેવીના મંદિરમાં તેને લઈ ગયા અને મને મગધા પોતાના મંદિરમાં લઈ આવી, તેના ગૃહમાં પ્રવેશ કરતાં જ મેં મગધાને

કાઈક આશ્ચર્ય પામવા પુર્વક જણાવ્યું. મગધા ? હું તારા ગૃહમાં પ્રવેશ નહિ કરું. મને જણાય છે કે તારા મંદિરમાં રાજદ્રોહી કોઈ માણસ છુપાયેલું છે. મારા શબ્દોથી ભયભ્રાત થઈ મગધા મારા સંબંધમાં અનેક વિકર્ષ કરતી છેવટે દીન થઈ મારા પગમાં પડી અને હાથ જોડી તેણીએ જણાવ્યું કે મારા પર દયા લાવી આ વાત તમારે કોઈ સ્થળે ન કરવી.

રાજાની કનકવતી રાણી કે જેણીએ કપટ કરી નિદોષ રાજબાળાનો કાલે પ્રાણ ખોવરાવ્યો છે. તેણીનું કપટ પ્રગટ થયું છે. તેને પકડવા માટે રાજાના માણસો આરે બાબુ ફરે છે પહેલાના સ્નેહથી પાછલી રાત્રિએ તે મારે ઘેર આવીને રહી છે. તો હે સત્પુરુષ ! કેઈ પણ ઉપાય કરી આ બળતી આગને મારા મંદિરમાંથી બહાર કાઢી આપ, હું તારો મોટો ઉપકાર માનીશ.

મે જણાવ્યું કે હું તેને હમણા તારા મંદિરમાંથી બહાર કાઢુ તો મારે તેની સામે મહાન વેર બંધાય. વળી તેને બહાર કાઢતાં કોઈ રાજપુરુષ આવી ચઢે તો આપણ સર્વને મોટો અનર્થ થાય. છતાં તારો વિશેષ આગ્રહ છે તો હું કોઈ એવો ઉપાય કરીશ કે તારા ગૃહ માંથી પોતાની મેળે જ ચાલી જાય. આ કાર્ય માટે આજ રાત્રિએ એકાંતમાં મારો તેની સાથે મેળાપ કરાવજે.

વેશ્યા ઘણી ખુશી થઈ. ઘણી ભક્તિપુર્વક મને લોજ ! કરવી રાત્રિએ કનકવતીની સાથે મારો મેળાપ કરાવ્યો.

પુરૂષરૂપે મને જોઈ તેનું હૃદય રામબાણથી વિંધાઈ ગયું, વારંવાર સન્મુખ જોતી અને નઅ વાક્યો બોલતી નિર્લજ્જપણે મને વિષય માટે પ્રાર્થના કરવા લાગી.

મેં તેને જણાવ્યું, મારો એક અતિ બહાલો મિત્ર છે; રૂપમાં સાક્ષાત્ કામદેવ સરખો છે, તેમજ તે સ્ત્રીના અધીન છે; કોઈ કાર્ય પ્રસંગને લઈ આવે તે ગામ બહાર ગયો છે, તેણે મારી સાથે સંકેત કર્યો છે કે આવતી રાત્રિ એ ગોળા નદીના કિનારાપર આવેલા ભટ્ટારિકાદેવીના મંદિરમાં આપણે મળીશું. માટે જો તારી મરજી હોય તો તું ત્યાં આવજે, તે નિશ્ચયે ત્યાં મળશે. તમારા બંનેના સંયોગ સારો મળી આવશે. કદાચ તે ત્યાં નહીં આવે તો પછી આપણે બંને તો છીએજ ને.

ઠનકવતીએ મને પુછ્યું તમે કોણ છો ? અહીં શા માટે આવ્યા છો ? મેં જણાવ્યું કે અમે ક્ષત્રીય પુત્ર છીએ અને દેશાંતર જઈએ છીએ. રસ્તામાં આ શહેર આવેલું હોવાથી થોડો વખત અહીં રોકાયા હતા, મારું કહેવું સત્ય માની મારા પ્રિય મિત્રને મળવા અને વસ્વાનું તેણે કબુલ કર્યું.

પોતાનું કરેલ સર્વ કાર્ય અને આવી પડેલી આફત તે સંબંધી વર્ણન કરતાં આખી રાત્રિ ચાલી ગઈ. પ્રભાત થતાં મેં તેને પુછ્યું સુદરી ! તારી પાસે વસ્ત્ર, આભરણાદિક કંઈ છે ?

મારા પર વિશ્વાસ અને પ્રીતિ રાખતી ઠનકવતીએ રત્ન મારી પાસે લાવી હાજર કરી. તપાસ કરતાં

તેની અંદર હાર જોવામાં ન આવ્યો. ત્યારે મેં ફરીથી પૂછ્યું. સુંદરી ! આટલી જ વસ્તુ છે કે હજી કંઈ ખીલ વસ્તુ બાકી છે ? તેણીએ જણાવ્યું કે લક્ષ્મીપુંજહાર છે. પણ મેં કંઈ ગુપ્ત સ્થળે જમીનમાં તે દાટ્યો છે ? ક્યાં દાટ્યો છે ? તેણીએ જણાવ્યું. અહીંથી કેટલેક દૂર એક શુન્ય ઘર છે તેની પાસે એક કીર્તિસ્થંભ છે, તેની બીંતમાં મેં છુપાવ્યો છે, દિવસે તો હું ન જ જઈ શકું, રાત્રિએ પણ રાજપુરુષોના લયથી ઘણી મુશ્કેલીએ જઈ શકાય. તે નિશાની પ્રમાણે તમે ત્યાં જઈ તે હાર લાવી શકો તો લઈ આવો, પછી આપણે બન્ને અહીંથી ચાલ્યા જઈશું. જો તમે ન લાવી શકો તો આજ સંધ્યા પછી હું પોતે જઈને લઈ આવીશ. આ પ્રમાણે વાર્તાલાપ કરી હું તેની પાસેથી બહાર આવી.

મગધાએ મને જણાવ્યું, કેમ મહાભાગ ! મારા ઘરમાંથી તેને બહાર કાઢવાનો કંઈ ઉપાય કર્યો.

મેં જણાવ્યું, હે ભદ્રે ! તારી પ્રાર્થનાથી મેં એવી ગોઠવણ કરી રાખી છે કે, તું તેને જવાને કદાચ મના કરીશ તો પણ તે આજની રાત્રિએ અહીંથી ચાલી જશે. હર્ષ પામતી વેશ્યાએ મારા માટે ભોજનની સામગ્રી તૈયાર કરાવી. કનકવતીએ બતાવેલી નીશાની પ્રમાણે દિવસે મેં ત્યાં જઈ ઘણી તપાસ કરી હારનો પત્તો ન લાગ્યો, પછી હું વેશ્યાને ઘેર કનકવતીને જઈ મળી. તેણીને જણાવ્યું કે હારનો પત્તો મને નથી લાગ્યો. માટે રાત્રિએ તે હાર

લઈ તું ગોળા નદીના કિનારાપટ-લટ્ટારીકા દેવીના મંદિરે
આવી મળજે.

આ પ્રમાણે કનકવતીને જણાવી મગધાની રજા લઈ
હું આકેતિક સ્થાને આવવા નીકળી; પણ રસ્તામા બૂલી
પડી, ભમતી ભમતી ઉન્માર્ગે ચાલી અને વડ નીચે
પુણ્યયોગે આપને આવી મળી

મલયસુંદરીએ ધાવમાતા તરફ નજર કરીને ત્યાર
પછીનો વૃત્તાત કહેવો શરૂ કર્યો. કેમકે મહાબળ તે વૃત્ત.ત
ને બાણતો જ હતો.

વેગવતી ! મેં મારા સ્વામીને આવીને તરત જણાવ્યું
કે આપને પતિપણે સ્વીકાર કરવા માટે કનકવતી તે હાર
લઈને હમણાં આવી પહોંચશે.

મારા સ્વામીએ જણાવ્યું અરે ! આ તું શું બોલી ?
આવી નીચ સ્ત્રી સાથે વાત કરવી તે પણ મને ઉચિત
નથી, તો સ્ત્રી કરવાની વાત જ શી ? ઇત્યાદિ વાતચિત
કરી તેઓ એક બાબત ધ્રુવી રહી જઈ ઉભા રહ્યા.
એટલામાં કનકવતી પણ આવી પહોંચી. મેં તેને બોલાવી
કે અહીં આવ અને હમણાં બોલ્યા ચાલ્યા સિવાય મૌન
પણે ઉભી રહે. કેમકે અહીં ચોર ઉભા છે. તારી પાસે જે
કાંઈ વસ્તુ હોય તો મને સોપી દે, ચોરના બચથી હું
તેનું રક્ષણ કરું, મારા કહેવાથી તેની પાસે જે કાંઈ હતું
તે સર્વ મને તેણીએ સોપી દીધું.

મેં તે પોટલી તપાસી તેમાંથી એક લક્ષ્મીપુજારા
એક કંચવો કાઢી લીધો અને બાકીનો સમાન તે

ચોરના માલની ખાલી પડેલી મંજુપામાં મૂક્યો, કનકવતીને ફરી જણાવ્યું કે આ ચોર અહીંથી જાય નહિ ત્યાં સુધી તું આ મંજુપામાં પેચી જા, કુર હૃદયની પણ કાયર સ્વભાવવાળી કનકવતીએ તેમ કરવું કબુલ કર્યું તે મંજુપામાં પેડી એટલે મેં જહારથી પેડી બંધ કરી તાજા વામી દીધું. ત્યાર પછી માગ સ્વામીને જોલાવી તે પેડી અમે ઉપાડી અને નજીકમાં વડન થતી ગોળા નીના પધગવી દીધી. ત્યાર પછી માગ કપાળના ગહેલું તીલક માગ સ્વામીએ પોતાના નિષ્ક્રિયથી-ચુંકથી ભૂંચી નાખ્યું કે તત્કાળ માફ મૂળ સ્વરૂપ થઈ ગયું.

મારા સ્વામીની આજ્ઞા થતા અંતઃક્રિયા વિવેચન કરી, ને જાણના પોલાણમાંથી મળેલા કુંડળ અને હુકુળાદિમે પહેર્યા, કનકવતી પાનેથી મળેલ હાર અને કંચલો તે પણ પહેરી લીધો તથા હાથમાં વસ્ત્રાના લઈ તે કાઢના દગમાં હું પેડી માગ સ્વામીએ મને જણાવ્યું “ તારે ‘પીર’ ગાળવી, આ કામ આ પ્રમાણે થશે. તારે આ પ્રમાણે કંચુ’ સ્વયંવર મંડપમાં હું વીણા બજાવીશ. વીણા માલજ્યા બાદ અંદર સ્થાપન કરેલી ખીલી તારે ખેંચી લેરી ” ઈત્યાદિ શિશુ આખી વિશેષ વખત કુંડક ગહે તેની વસ્તુ પાને મૂકી તે દળના ઉપર ત્રીજું દળ ચઢાવી દીધું, એટલે મેં અંદરથી ખીલીની ચાપ ચઢાવી દીધી

ત્યાર પછી શું બન્યું તે વાત ગર્ભગન સુવની માફક હું જાણતી નથી.

મલયમ્બદરી, મહાબળ તરફ નજર કરી બોલી. નાથ ! ત્યાર પછીની બનેલી હકીકત આપ મને જણાવશો.

મહાબળ—પ્રિયા ! ત્યાર પછી તે સ્થંભ સુંદર રંગ બેરંગી વર્ણો અને સુંદર ચિત્રોથી મેં એવો રંગ્યો અને ચિતર્યો કે તેની સાંધ ખીલકુલ જણાવા ન લાગી, ખાકીનાં રંગાદિ વસ્તુ ગોળા નદીમાં ફેંકી દીધી,

એ અવસરે મંબુપાને મંદિરની પાછળ મૂકી ગામમાં ગયેલા ચોરો, કેટલોક ચોરીનો માલ લઈ પાછા ત્યાં આવ્યા. મંબુપા સહિત તે ચોરને શોધતા તેઓ આવું-ખાવું ફાંવા લાગ્યા. મેં તેમને તેમના સંકેત પ્રમાણે બોલાવ્યા. તે ચોરો મારી પાસે આવ્યા અને વિશ્વાન પામેલા હોય તેમ પૂછવા લાગ્યા કે અહીં મનુષ્ય સહિત એક ચોર હતો તે ક્યાં ગયો ? મેં તેમને તાંબુલ આપવા પૂર્વક જણાવ્યું કે, તમે આ સ્થંભ ઉપાડી, પૂર્વ દિશાના દરવાજા આગળ મૂકી આવો તો તે ચોરની ખબર આપું ! તેઓએ તે વાત કબુલ કરી ચોરીનો માલ નદી કિનારે રાખી તે સ્થંભ ઉપાડી પૂર્વ દિશાના દરવાજા આગળ મારા કહેવા મુજબ તે સ્થળે ઉભો કર્યો. મારું કાર્ય કર્યા પછી ચોરોએ પેટી તથા ચોરના સંબંધમાં મને ઉત્તર આપવા જણાવ્યું. મેં વિચાર કર્યો કે, ચોર મંદિરના શિખરમાં છે તેમ જો હું કહીશ તો તે લોકો તેને મારી નાખશે; એમ ધારી અસત્ય ઉત્તર આપ્યો કે, તે ચોર નું તાળું તોડી અદરની સર્વ વસ્તુ બહાર કાઢી, પેટી

નદીમાં તરવી મુકી માલનું પોટલું ઉપાડી તે પેટી ઉપર ચોતે બેઠો અને તરતો તરતો નદીના પ્રવાહમાં આગળ ગયો છે. અડી રહીને મેં તેને તેમ કરતાં દીઠો છે.

ચોરોએ જણાવ્યું આ વાત સંભવી શકે તેમ છે. રાત્રિ પર્યંત તે પેટી પર બેસીને જશે, પ્રભાત થતાં જ તે પોટલું લઈ કોઈ સ્થળે આદ્યો જશે. અરે ! ગમે ત્યાં જાઓ, કોઈ દિવસ પાછો તે મળશેને; આ પ્રમાણે બોલતા તે ચોરો મારી પાસેથી આદ્યા ગયા.

મેં પણ આનુબાનુ કરતાં પ્રભાત પર્યંત તે સ્થાનનું રક્ષણ કર્યું. રાજપુરુષો જ્યારે સ્થાનની તપાસ કરવા આવ્યા, ત્યારે તેઓને જોઈ નિશ્ચિંત પણે અને શુભ રીતે હું ત્યાંથી નીકળી રાજને આવી મળ્યો.

ત્યાર પછીનું વૃત્તાંત તને વેગવતી જણાવશે. કેમકે તે સર્વજનપ્રસિદ્ધ જ છે.

પ્રિયા ! મને પેલા ચોરની વાત યાદ આવી, તેને જો તે દેવળના શિખરમાંથી હમણા બહાર કાઢવામાં નહિ આવે તો મારા જવા પછી તેને કોણ કાઢવે ? તે ખીચારો અંદર મરી જશે, તેની હત્યા મને લાગશે. માટે તું હમણાં અહીં રહે, તે ચોરને બહાર કાઢી હું તરતજ પાછો આવું છું.

મલયસુંદરી—પ્રાણનાથ ! આ આજ્ઞા આપ મને નહિ કરશો. તેમ કદી નહિ જ બને. હું હવે આપનાથી લુપ્ત રહેનાર નથી, તેમ પહેલાની માફક આ વળતે આપનાથી બહાનું કાઢી શકાય તેમ નથી. હવે તો મારા

આપને મોંપી જ દેને. અરે ! માતા વેગવતી ! અમારુ આવ્યા પહેલા માગ પિનાશ્રી અહીં આવે તો તું તેમને કહેજે કે, મલયસુંદરીએ ગોળા નદીના કિનારા પર રહેલ દેવીની માનતા માતા હુતી નેથી ત્યા નમસ્કાર કરવા બંને ગયા છે અને હમણાં જ પાછા આવશે, આ પ્રમાણે વેગવતીને ભલામણ કરી, મલયસુંદરી મહાબળના ના કહેવા છતાં માથે આલવા લાગી,

આ તન્દ્ર વીન્ધવળ રાજાએ તે રાજકુમારોને સાચ દામાદિ લેદે ઘણી રીતે અમનગ્યા, પણ તેઓએ ખીલકુલ તેનું કહેવું માન્યું નહિ, પણ ઉલટું તેઓ તેને કહેવા લાગ્યા કે પ્રભાતે તમાગ જમાડે ઇને મારી કન્યા લઈને પછી અહીંથી જઈશું, પણ તે સિવાય અમે અહીંથી પીલકુલ જવાના નથી.

વીરધવળ રાજાએ તેમને અમનવણું મૂકી દીધું. તન્દ્ર જ મહેલમાં આવ્યો અને મહાબળ માટે ઘણી જ વેગવાળી કુબી-આદણી તૈયાર કરાવી.

ઉતાવળ કરાવવા માટે રાજા મલયસુંદરીવાળા મહેલમાં આવ્યો, પણ ત્યાં તેણે મહાબળાદિને દીકા નહિ-વેગવતીએ જણાવ્યું કે તેઓ દર્શન કરવા ગયા છે હમણાં આવશે. રાજા તેઓની ગદ્ય જોતો ત્યાંજ બેઠો. રાહ જોતાં જોતા ખીજે પોહાર, ત્રીજે પોહાર અને છેવટે પ્રભાત થયું; પણ બંનેમાંથી એકપણ પાછું ન આવ્યું. રાજા ક્રુણ થયો. ગોળા નદી, ભટ્ટારિકાનું મંદર ઇત્યાદિ

-રથળે તપાસ કરાવી છતાં તેઓની કોઈ પણ રદગેથી ખળત ન આવી:

મહાગળ અને મલયસુંદરી ક્યાં ગયાં. તેનો પત્નો મળતો જ નથી ઈત્યાદી સમાચાર આંબળો, વિલખા થયેલા નર્વ રાજકુમારો પોતપોતાને દેશ આવ્યા ગયા.

પ્રકરણ ૨૮ સું

દુઃખી વીરધવળ

જે અંદ્રાવતીનો મહાગળ થોડા વખત પહેલાં આનંદ રનમાં જુલનો હતો, તેજ મહારાજ અત્યારે શોક સમુદ્રમાં ડુબ્યા છે. જે મહારાજના મહેલમાં કાણે આનંદનો સૂર્ય અગ્રકતો હતો, તે મહારાજના મહેલમાંજ નહિ પણ આખા શહેરમાં શોકનું વાદળ આજે છવાઈ રહ્યું હતું. અહા ! કર્મની કેવી વિચિત્રતા ! કેટલી પદાર્થોની અનિચ્છતા શી અયોગની વિયોગ શીતળ ! દુનિયાનું આવું ક્ષણિક સુખ જોઈ વિચારવાન મનુષ્યો વિરકત થયા હોય તો તે બનવા યોગ્ય છે.

મહારાજ વીરધવળને જમાઈ તથા પુત્રીના વિયોગથી આ સંસાર દુઃખરૂપ થઈ પડ્યો. સંયોગિક ઝેરથી ભિન્નિત ભાસવા લાગ્યું. સંસાર સુનો જણાતો હતો. દુનિયા દિવનંદ વેરાન જેવી દેખાતી હતી. ખાન, પાન, ઝેર તથ્ય લાગતાં હતાં. દૂંકામાં કહીએ તો આ વખતે કોઈપણ

વિશેષ દુઃખી હોય તો તે મહારાજ વીરધવળ હતો; કારણ :
 કે એક મહાન દુઃખનો પાર તે કાલેજ પામ્યો હતો તેવામાં .
 પાછું ખીન્નુ દુઃખ તેની પાસે આવીને ઉભું જ રહ્યું. તે
 વિચાર-કરતો હતો કે ક્યાં પૃથ્વીસ્થાનપુર અને ક્યાં ચંદ્રા-
 વતી ! ક્યાં મારી દુઃખીની મહામસુંદરી અને ક્યાં તે .
 ગુણવાન મહાબળ કુમાર ! વિધિયોગથી મને આ પ્રસંગે-
 તેઓનો મેળાપ થયો, પણ અભાગ્યોદયથી ફરી તેઓનો .
 સમાગમ ક્યાંથી હોય ! વિદ્યુતના ઝળકારાની માફક અમે :
 તે બંને બાળકોને જોયાં અને પાછા વિલય પણ થઈ ગયાં !
 અહા શું વિધિસંયોગ ! સઘળું દર્દ્રબળ જેવું જ ને !
 અરે વિધિ ! આ કાર્યનો આવો જ વિપાક થવાનો હતો,
 તો તે આ બાળકોને શા માટે પ્રયમથી જ પ્રગટ કર્યાં .
 ભોજન આપવું તે વધારે સાડું, પણ આપીને પાછું
 ખેંચી લેવું તે તો ઠીક નહિ જ. જન્માંધપણું હોય તે
 સાડું, પણ પાછળથી અંધ થવું તે તો દુઃખનું જ કારણ .
 કોઈ વેરીએ તેઓનું હરણ કર્યું હશે ! કે વિપ્રમ પ્રદેશમાં
 તેમનું મરણ થયું હશે ? કે શત્રુ રાજાએ તેમને મારી-
 નાખ્યાં હશે ? હા ! હા ! તેમનો ક્યાંય પત્તો નજ લાગ્યો .
 અથવા કોઈ વીરપુરુષ મહાબળના પહાનાથ કન્યા પરણી .
 સ્વેચ્છાએ લઈને ચાલતો થયો ! અથવા કુમાર કુમારીની .
 ભ્રાંતિ દેખાડી કોઈ દયાળુ પુરુષ મને મરણ નિવારી કીડા
 કરી ચાલતો થયો, હવે હું શું કરું ? ક્યાં જાઉં ? આ .
 પ્રમાણે ચિંતામાં મગ્ન થયેલા શુન્ય ચિત્તપણે રાજા ઉભો-ઉભો .
 નરેંદ્રે, તે પ્રસંગે કુમારીની ધાવમાતા વેગવતીએ રાજાને .

વિનયપૂર્વક જણાવ્યું. મહારાજ ! શાંત થાઓ. ધીરજ ધરો. આમ કુવિકલ્પો ન કરો. હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે તેજ મહાબળ કુમાર હતો અને તેજ આપની પુત્રી મલયસુંદરી હતી, પણ રાત્રિએ બહાર જતાં કોઈએ છળપ્રપંચથી પકડ્યાં હોય કે આડે રસ્તે નીકળી ગયાં હોય તેમ સંભવે છે. તો મહારાજ ! દેશાંતરે, અરણ્યમાં, નદી, પર્વત ઇત્યાદિ સ્થળે હોંશીઆર માણસોને મોકલાવી તેની શોધ કરાવો. કદાચ કોઈપણ પ્રયોગથી તેઓ પૃથ્વી-સ્થાનપુરે ગયા હોય તો ત્યાં પણ તરતજ ખબર કરાવો.

આ સર્વ વૃત્તાંત સુરપાળ રાજાને પણ જણાવો, કેમકે પુત્રવાત્સલ્યતાથી તે પણ આ સમાન દુઃખીઓ થઈ સર્વ સ્થળે તપાસ કરાવશે.

રાજા વીરધવળ—વેગવતી ! તારી બુદ્ધિ ઘણી જ ઉત્તમ છે. તે ઘણો સારો ઉપાય બતાવ્યો.

રાજાએ તેના કહેવા મુજબ તરત જ સર્વસ્થળે માણસો મોકલાવ્યાં. અને મલયકેતુ કુમારને રસ્તામાં શોધ કરતા, મહારાજા સુરપાળને વૃત્તાંત જણાવવા માટે મોકલ્યો.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

ભૂતોનો આલાપ

એક તો રાત્રિનો વખત તેમાં વળી અંધારી ઔઠશ, એક બાબુ રમશાન બીજી બાબુ ધોધબંધ વહેતી નદીના પ્રવાહનો ખળખળાટ,

આ શબ્દો સાલજતા જ કુ
નિશ્ચે આ કોઈ ભૂત જાતના દેવો
રહ્યા છે તેઓનું કહેવું સત્ય છે.
અસત્ય જોલતા નથી

કુ
કુ

અરે ! પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મા થયેલો હું હજી અહીં
વિલામ કડ છું અને ત્યાં હુ.ખાર્ત મારા કુટુંબનો ક્ષય
થાય છે

એટલામા ફગી પાછો તેઓના આલાપ મંભળાયો.
ચાલો આપણે ત્યાં જઈએ. કૌતુક જોઈશું અને ગકતાદિનો
આસ્વાદ પણ લઈશું આ શબ્દો કહેનાની સાથે જ મરે
એ હુંકારો કરા અને હુકર માથે જ તે વડ, કુમાર
અને મલયસુદની મહિત આકાશ માર્ગ ઉડયો, કારણ કે
તેઓ તે વડની પોલાણમા ઉભા હતાં.

ઘણી ઝડપથી આકાશમા ઉડતો તે વડ થોડા જ
વખતમા એક પહાડની મેખલા ઉપર આવી સ્થિર થઈ ગયો.

વડથી નીચા ઉતરી તે દેવો, ગોળા નદીના કિનારા
પર આવેલા ધનંજય નામના યક્ષના મંદિર તરફ ગયા

મહાબળ પણ તે પ્રદેશને જોઈ જોળખી મલયસુદરી
ને કહેવા લાગ્યો પ્રિયા ! હજી આપણા પુણ્ય જગૃત
છે આ વડ મારા પૃથ્વીસ્થાન શહેર પાસે આવ્યો છે.
હવે આપણે શીઘ્રપણે આ વડના આશ્રયનો ત્યાગ કરવો
જોઈએ. દેવોના આદેશથી કદાચ આ વડ ફગી પાછો પોતાને
ઠંકાણે કે અન્ય સ્થળે આડ્યો જશે તો પાછા કોઈ વિપત્તિ.

એક ભૂને પ્રશ્ન કર્યો. “ કેમ ? આને આ પૃથ્વીપર કાંઈ જાણવા યોગ્ય નવીન જનાવ જનેલો કે જનવાનો કોઈ એ દીકો કે સાંભળ્યો છે ? ”

આગેવાન ભૂને જણાવ્યું, એક જનવાની તૈયારી છે, પણ તે આવતી કાલે જનવાનો છે; છતાં તે સ્થાન અહિંથી દૂર છે.

ખીજો ભૂત—તે વાત અમને જણાવશો ?

આગેવાન ભૂત—હા ! તમે સ્વાધ્યાય ધર્મ સાંભળો. પૃથ્વીસ્થાનપુરના સુરપાળ રાજાને મહાજળ નામનો કુમાર છે તેની માતા રાણી પદ્માવતીનો એક હાર કોઈએ અદૃશ્યપણે હરી લીધો છે તેને માટે તેની આગળ મહાજળે એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે, જો પાંચ દિવસમાં હાર ન લાવી આપુ તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરું, તેની માતાએ પણ તેવી જ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે પાંચ દિવસમાં જો હાર ન મળે તો મારે પણ અવશ્ય મરણને શરણ થવું.

હારની તપાસ માટે ગયેલા કુમારની હજી મુઠ્ઠી ખીલકુલ ખખર મળી નથી. અને પાંચમો દિવસ તો કાલે સવારે જ થશે. તે કુમારની અને હારની ગોધ નહિ મળવાથી મરવાને ઉત્સુક ધ્યેલી રાણીને જોઈને જ હું હમણાં આંચો છું કેણ જાણે તે રાણી વિપત્તિ, જળથી, શસ્ત્રવડે, અગ્નિવડે, પડીને કે ગળે ફાંસો ખાઈને મરણ પામશે પણ મરણ તો પામશે. તેની પાછળ ઘણા લોકો રાજા પણ મરણ પામશે.

આ શબ્દો સાલજતાં જ કુમ
નિશ્ચે આ કોઈ ભૂત જાતના દેવો
રહ્યા છે. તેઓનું કહેવું સત્ય છે.
અસત્ય બોલતા નથી.

અરે ! પ્રતિજ્ઞા બ્રહ્મા થયેલો હું . હજી અહીં
વિલાસ કરું છું અને ત્યાં દુઃખાર્તા મારા કુટુંબનો ક્ષય
થાય છે.

એટલામાં ફરી પાછો તેઓનો આલાપ સંભળાયો.
ચાલો આપણે ત્યાં જઈએ. કૌતુક જોઈશું અને રક્તાદિનો
આસ્વાદ પણ લઈશું. આ શબ્દો કહેનાની સાથે જ સર્વે
એ હુંકારો કર્યા અને હુંકાર સાથે જ તે વડ, કુમાર
અને મલયસુંદરી સહિત આકાશ માર્ગે ઉડ્યો, કારણ કે
તેઓ તે વડની પોલાણમાં ઉભાં હતાં.

ઘણી ઝડપથી આકાશમાં ઉડતો તે વડ થોડા જ
વખતમાં એક પહાડની મેળલા ઉપર આવી સ્થિર થઈ રહ્યો.

વડથી નીચા ઉતરી તે દેવો, ગોળા નદીના કિનારા
પર આવેલા ધનંજય નામના યક્ષના મંદિર તરફ ગયા.

મહાબળ પણ તે પ્રદેશને જોઈ ઓળખી મલયસુંદરી
ને કહેવા લાગ્યો. પ્રિયા ! હજી આપણું પુણ્ય જાગૃત
છે. આ વડ મારા પૃથ્વીસ્થાન શહેર પાસે આવ્યો છે.
હવે આપણે શીઘ્રપણે આ વડના આશ્રયનો ત્યાગ કરવો
જોઈએ. દેવોના આદેશથી કદાચ આ વડ ફરી પાછો પોતાને
ઠેકાણે કે અન્ય સ્થળે ચાલ્યો જશે તો પાછા કોઈ વિપત્તિ

નમાં આપણે જઈ પડીશું. આ પ્રમાણે ઠહી તરત જ તે વડના પોલાણમાંથી મહાબળ, મલયસુંદરીને લઈ બહાર નીકળી આવ્યો અને નજીકમાં રહેલા ઠહણીવનમાં જઈ સ્વસ્થપણે વિશ્રામ લીધો.

થોડા વખતમાં તે વડ પાછો ત્યાંથી ઉપડતો જોઈ મહાબળે જણાવ્યું. સુંદરી ! આ વડ પાછો પોતાને સ્થળે જતો જણાય છે. આપણે જલદી બહાર નીકળી આવ્યા તે ઠીક થયું.

રાત્રી હજી વિશેષ બાકી હતી. શાંત અને નિર્ભય પણે આ દંપતી ઠહણી વનમાં જ્યાં છે, તેવામાં ઠરણ સ્વરે રૂદન કરતી કોઈ સ્ત્રીનો શબ્દ, કુમારના કર્ણ ગોચર થયો, રૂદનનો શબ્દ સાંભળી મહાબળે મલયસુંદરીને કહ્યું. પ્રિયે ! આ કોઈ દુઃખી સ્ત્રીના વિલાપના શબ્દ સાંભળાય છે. પુરૂષોનું ભૂયણ જોજ છે કે દુઃખીઓને મદદ કરવી. તેનાં દુઃખો દૂર કરવાં. તેમાં વળી રાજ્યના માલીકે તો વિશેષ પ્રકારે કાળજી રાખી, દુઃખીઓનાં દુઃખો દૂર કરવાં જોઈએ.

તું અહીં રહેજે. અધૂરિત કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. હું હમણાં પાછો આવું છું. મલયસુંદરી કાંઈ ઉત્તર ન આપી શકી મલયસુંદરીને ત્યાંજ મૂકી પરદુઃખસંજન માટે તે રૂદનના શબ્દોનુસારે મહાબળ આલી નીકળ્યો.

અકરણુ ૩૦ મું.

પતિનો વિરોધ અને દુઃખનો ખીન્ને પડેો.

અંધારી રાત્રિ ! તારાં કત્તંબે પણ તારા જેવાં
મેલાં જ છે. અંદ્રાવતીમાં રાજા વીરધવળને પુત્રી તથા
જમાઈનો વિયોગ કરાવી રંડાંબે અને મલયસુંદરીને
પણ તરત જ પતિવિયોગ કરાવી દુઃખના પહા પાછળ
ઢાંકી દીધી. ઓ વિધિ ! તું પણ કેટલો બધો નિષ્કુર !
મનુષ્ય ચિંતવે છે કાંઈ જીવું અને તું તેથી કરાવે છે
પણ જીવું.

મનુષ્યોના સંચાર વિનાના કંઠલી વનમાં મલયસુંદરી
એકાકી બેઠી છે 'વારંવાર હઠ કરી પતિની ઈચ્છા વિરુદ્ધ
સાથે જવું તે ચોગ્ય નહિ, એમ ધારીને જ આ વખતે
તે સાથે ગઈ નહોતી. પોતે થોડો વખત વિયોગ સહન
કરીને પણ સ્વભાવિતું દુઃખ દૂર થયેલું જોવાને ઉત્સુક
હતી, તેથી જ મુંગે મોઢે પણ મહાબળને જવાની રજા
આપી હતી. મારા સ્વામીનાથ હમણાં આવશે, આ દિશા
તરફ ગયા છે. આ ખડખડાટ સંભળાય છે તે તેમના
પગરવનો તો નહિ હોયને ? વિગેરે વિચારો કરતી અને
તેજ દિશ તરફ નજરે જોતી પાછલી રાત્રિ પૂર્ણ થઈ પણ
મહાબળ નજ આંબે; પ્રાતઃકાળ થયો.

આવા અપરિચિત વનમાં મને એકાકી મૂકી તેઓ
ક્યાં ગયા ? હજી કેમ ન આવ્યા ? માતા પિતાને

મળવાની ઉત્કંઠાથી તેઓ શહેરમાં તો નહિ ગયા હોય ? વિગેરે સ કથા કરતી મલયસુંદરીએ નિર્ણય કર્યો કે તે શહેરમાં જ ગયા હશે, ચાલ હું પણ શહેરમાં જઉં. એમ ધારી શહેર તરફ ચાલવા લાગી. ચાલતાં ચાલતાં જ્યાં દરવાજા પાસે આવી એટલામાં કોટવાળ સન્મુખ મળ્યો. દિવ્યવેશ અને સુંદર રૂપ જોઈ કોટવાળે પૂછ્યું. અરે યુવાન ! તું કોણ છે ? આ શહેરમાં ક્યાંથી આવ્યો ? તું કોઈ વખત મારા જોવામાં નથી આવ્યો મારે સાચી વાત કહે.

પુરૂષવેશધારક—મલયસુંદરીએ કાંઈ ઉત્તર ન આપ્યો, મૌન રહી ગભરાઈ ગયેલાની માફક દિશાઓ તરફ જોવા લાગી.

કોટવાળને તેથી વિશેષ વહેમ આવ્યો, તેની પાસે શું શું વસ્તુ છે વિગેરે તપાસ કરતાં, કાનમાં પહેરેલાં કુંડળો અને શરીરપરના વસ્ત્રો મહાબળ કુમારનાં જણાયાં. કોટવાળ તેને બળકુમારનાં વસ્ત્ર અને કુંડળ આની પાસે ક્યાંથી ? કોટવાળ તેને પકડી રાજા પાસે લઈ આવ્યો. તેનું રૂપ, વેશ વિગેરે જોઈ રાજા પ્રમુખ પણ વિસ્મય પામ્યા.

રાજા—કોટવાળ ! આ પુરૂષ કોણ છે ? તેણે પહેરેલ વેશ સર્વ મહાબળ કુમારનો જણાય છે.

કોટવાળ—મહારાજા ! દરવાજામાં પ્રવેશ કરતાં આ માણસ મારા જોવામાં આવ્યો છે તેને પૂછતાં કાંઈ પણ ઉત્તર આપતો નથી.

રાજા—મલયસુંદરી સન્મુખ જોઈ, તું કોણ છે ?

કોનો પુત્ર છે ? મલયસુંદરી વિચારમાં પડી, જો હું મારી સત્ય વાત કહીશ તો તે રાજા વિગેરેના માનવામાં નહિ આવે, કરણ કે અમારા બંનેનો મેળાપ અને વિવાહ એ સર્વને અસંલલિત લાગે તેમ છે. વળી અત્યારે મારો વેષ પણ પુરૂષનો છે માટે જ્યાં સુધી મારા સ્વામીનો મને મેળાપ ન થાય ત્યાં સુધી સત્ય વૃત્તાંત પ્રકાશિત ન કરવો. જે થવાનું હોય તે થાઓ. એમ નિર્ણય કરી કલ્પિત ઉત્તર આપ્યો.

મલયસુંદરી—હું મહાબળ કુમારનો પ્રિયમિત્ર છું. તેમણે મને આ સર્વ પોતાનો વેષ આપ્યો છે.

સુરપાળ—મહાબળ કુમાર હમણાં ક્યાં છે ?

મલયસુંદરી—આટલામાજ સ્વેચ્છાએ અહીં તહીં ફરતા હશે.

સુરપાળ—કુમાર આટલમાં જ હોય તો પોતાના કહેલ વચનાનુમાર આવીને અમને શ. મ.ટે ન મળે ? કુમાર આટલામા જ જ નહિ. અમે તેની ઘણા શોધ કરાવી પણ તે મળી શક્યો નથી. વળી જ્યારે તું મારા પુત્રનો પ્રિય મિત્ર છે, તો આ સર્વ મનુષ્યોમાર્થી કોઈ પણ તને કેમ ઓળખતા નથી.

મલયસુંદરી કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યા સિવાય મૌન પણે જ ઉભી રહી.

સુરપાળ—આ વાત સંભવે છે કે, કેટલાક દિવસ

ઉપર અદૃષ્ટ રીતે કુમારનાં વસ્ત્રાદિ ચોરાયાં હતાં તે સર્વ અલંબાદ્રિની ગુફામાં રહેનાર પ્રચંડ ચોર લોહપુરાએ ચોર્યા જણાય છે, જેને કાલેજ મારી નાખવામા આવ્યો છે, તેનો આ બાંધવ હોય કે સ્નેહી હોય અથવા કોઈ સંબંધી હોય એમ જણાય છે અને તેના વિયોગથી ઉદ્વેગીત થઈને પીન કે સંબ્રાંત થઈ તેને જોવા માટે આમતેજ કરતો હોય એમ નિર્ણય કરાય છે. કુમારનો વેપ પણ તે ચોર પાસેથી આને મળ્યો હોય તેમ સંભવે છે. તેમજ ‘અલ્પભાષી અને બહુ મૌની’ એ ચોરનું લક્ષણ પણ આ પુરૂષમાં સંભવે છે.

અરે ! આ ચોરોએ મલી મારા કુમારને મારી નાખ્યો હોય એમ મારું માનવું છે માટે આ પણ રી છે. રાજા લયબ્રાત થઈ બોલી ઉઠ્યો. અરે કોટવાળ ! આ પુરૂષને પણ તે ચોરને જ્યાં બાંધી માર્યો છે ત્યાં લઈ જઈને મારી નાખો.

રાજાના મુખમાંથી આ શબ્દો સાંભળી મલયમુંદરી અકસોસમાં પડી. અરે ! ફરી પણ આ વિપત્તિનું વાદળ મારા ઉપર ઘેરાઈ આવ્યું. અહો ! અતક્ષિત વિધિનું દુર્વિલસિત ! હવે શું થશે ? આ પણ મરણાંત આક્રમણ આવી આનો નિસ્તાર કેવી રીતે પામીશ ? મહાબળે આપેલ શ્લોક યાદ આવ્યો, તેનો વિચાર કરતાં હૃદયમાં ધીરજ આવી. પોતે જ પોતાને આશ્વાસન દેવા લાગી. હે ચેતન ! ભાગ્યાદિ મનોરથ શા માટે કરે છે, ? અને

પૂર્વોક્ત કર્મોદયથી શા માટે ડરે છે ! હિંમત રાખ નહિ
કરેલ કર્મ કદિ પણ ભોગવ્યા સિવાય નહિ જ છુટાય.
ઈત્યાદિ વિચાર કરતાં તેના ચહેરા ઉપરથી શોકની છાયા
હૂર થઈ અને એક જ્ઞાની મહાત્મા સમતારસમાં ગુલતો
હોય તેમ તેનું મન શાંતરસમાં નિમગ્ન થયું.

તેની ગાંત અને તેજસ્વી આકૃતિ જોઈ પ્રધાનમંડળ
ઉપર ઉઠી અસર થઈ. રાજાના આવા પચાંડ આદેશનાં
વચમાં પ્રધાનમંડળ પડ્યું.

પ્રધાન—મહારાજ ! આવી ચેષ્ટા અને સુંદરાકૃતિ
ઉપરથી અનુમાન નથી કરી શકાતું કે આ ચોર હશે ? આવા
દિવ્ય પુરૂષે અપરાધ કર્યો છે એવો જ્યાં સુધી નિર્ણય ન થાય
ત્યાં સુધી તેનો વધ કરવાનો આદેશ ન આપવો એ વધારે
ચોગ્ય છે, છતાં આ અપરાધી નથી એ જ્ઞાતિ આપની હૂર ન
થતી હોય તો તેને દિવ્ય-ધીજ આપવું જોઈએ. જો
તે દૈવિક દિવ્ય તેનો પરાભવ કરશે તો આપણે તેને ચોર
અમલગુ અને જો તેથી તેનો પરાભવ નહિં થાય તો તે
નિર્દોષ ઠરશે આ પ્રમાણે કરવાથી લોકમાં પણ આપણો
અપવાદ નહિ થાય.

રાજા—પ્રધાન ? તમારૂં કહેવું ચોગ્ય છે. આને કઈ
જાતનું દિવ્ય આપીશું ?

પ્રધાન—મહારાજ ! ઘટસર્પનું દિવ્ય ગણું જ તીવ્ર
ગણાય છે.

-રાજા—ગાડીકોને બોલાવો. અલંબાડે પકાડની

મેળલાનારી એક ભયંકર સપાંને પકડી લાવવા તનનું કહે.

રાજાને આદેશ વતા કેટલા એક ગાડીનો મર્પ લાવવા માટે પહોંચ ત ક ગયા.

રાજાએ કુમારના વન્ત્ર અને કુહલાદિ મલયમુંદરી પાનેથી ઉતરાવી લીધા અને કોટવાળના દેખરેખ નીચે તેને મોપી

આ અવસરે પદ્માવતી ગણીની દામી સજાના આવી અને ઘણી દીલગીર ધર્મ રાજાને કહેવા લાગી

મહારાજ ! રાણી પદ્માવતી આપને વિનંતિ કરે છે, ગુણીયલ મહાબળ કુમારની અદ્યાપિ પર્યંત શોધ લાગી નથી. તંબુ કહેલ આજે પાચમે દિવસ છે, કુમાર જીવતા હોય તો તે આવ્યા સિવાય નજ રહે. લક્ષ્મીપુંજહારના કાઈ મમાચાર મળ્યા નથી. જ્યા કુમારની હયાતિનો જ અભાવ સમજતો હોય ત્યા હાર પ્રાપ્તિની આશા રાખવી તે વ્યર્થ જ છે. દુર્લભ કુમારના અભાવે હું માત્ર જીવતવ્ય ધારી શકવાને અમર્થ છું. આજ પર્યંત મેં આપનો દુવિનય કે અપરાધ કયો હોય તે ક્ષમા કર્યો અને મને આજ્ઞા આપો એટલે અલંબાદ્રિના શિખર ઉપરથી બ્રહ્માપાત કરી-જ પાપાત કરી હું શાંતિ પામું.

રાજા-દાસીને હિમ્મત આપ અને મારા તરફથી જણાવ કે, આ હુ.મહ હુ ખ આપણુ બંનેને નરખું જ છે. કુમારની શોધ મારે મેં ચારે બાજુ માણુએ.

મોકલાગ્યા છે તપાસ કરીને તેઓને આવવા દો. કુમારના કંઈ પણ મમાચાર મળી આવશે કેમકે હજી આજે પાંચમો દિવસ છે કુમારના મમાચાર જો આજે નહિ મળે તો કાલે જેમ યોગ્ય જણાશે તેમ કરીશું માટે ઉતાવળ નહિ કરો

દામી ! આજે આ મુંદર પુરૂષ પાસેથી કુમારના કુંડળ અને વસ્ત્રો મળી આવ્યા છે તેમ કુમાર અને હાર પણ મળી આવશે. આજે તેને હમાણા દિવ્ય આપવાનું છે. આ સર્વ મમાચાર રાણીને કહેજે અને કુમારના વસ્ત્ર તથા કુંડળ તું લઈ જા અને રાણીને આપજે, આ પ્રમાણે કહી રાજાએ વસ્ત્ર અને કુંડળ દામીને આપ્યા તે લઈને દામીએ કુમારના વસ્ત્ર તથા કુંડળ રાણીને આપ્યા. તે જોઈ રાણીને ઘણું આનંદ થયો.

રાણી-દામી ! આ વસ્ત્ર તથા કુંડળ કયાથી મળ્યા ? તથા મારા કહેલા મમાચારનો રાજાએ શું ઉત્તર આપ્યો ?

દામીએ રાજાએ કહેલા મુંદર સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો. સ્વર્ગ શોકથી વ્યાકુળ થયેલી રાણી અનેક મંકડો કંવા લાગી શું તે માગ પુત્રનો પ્રિય મિત્ર હશે ? તે અહીં ગા માટે આવ્યો હોય ? અથવા માગ કુમારને મારીને તેના આ કુંડલ, વસ્ત્ર આને તો નહિ લીધા હોય ? તે પુરૂષને જોવાથી મને વિશેષ ખાતરી થશે એમ મનથી નિર્ણય કરી રાણીએ દામીને જણાવ્યું. દામી ! તે પુરૂષને જ્યાં દિવ્ય આપવાનું છે તે સ્થળે મારે જવું છે. તે પુરૂષને

જેવાથી મને કાંઈક વિશેષ નિર્ણય થશે માટે ત્યાં જવાની બધી સામગ્રી તૈયાર કર.

રાણીના કહ્યા મુજબ સર્વ સામગ્રી દાસીએ તૈયાર કરી એટલે પદ્માવતી રાણી પે તાના પરિવાર સાથે ધનંજય યક્ષના મંદિરમાં આવી.

રાણીના આવ્યા પહેલાં જ રાજા પ્રમુખ હજારો લોકો તે દિવ્ય જેવા માટે આવી પહોંચ્યા હતાં.

તેં અવસરે સર્પ પકડવા મોકલેલા ગાર્દીઓ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા તેઓએ રાજાને નમસ્કાર કરી જણાવ્યું. મહારાજા ! અલંબાદ્રિ પહાડનાં અનેક શિખરો અને છિદ્રો ફરી ફરી આ એક સર્પ ઘડામાં પુરીને લાવ્યા છીએ. તે કાજલવા પણ શ્યામ ઘણું લંબાઈવાળો એને જોતાં પણ લય આપે તેવો છે

આ પ્રમાણે કહી ઘટ રાજા પાસે મૂક્યો. રાજાએ તે ઘટ ધનંજય યક્ષના મંદિરમાં મૂકાવ્યો અને કોટનાગંન આદેશ કર્યો કે તે પુરૂષને અહીં લાવો.

રાજાનો આદેશ થતા જ અનેક શસ્ત્રવાળા રાજપુરૂષોથી ઘેરાયેલા તે પુરૂષને (મહાયમ્મદરીને) રાજાની પાસે લાવ્યા. મહાન તેજસ્વી આ પુરૂષને જોઈ, રાણી અને સર્વ પ્રજા-લોક આપસમાં જોલવા લાગ્યા. અરે ! આવી મુંદર આકૃતિવાળો ચોર હોય એવો સંલવ થવો પણ અશક્ય છે. જે જળથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય, ચંદ્રથી અંગારાનો ન દ થાય અને અમૃતથી ઝેર પ્રગટ થાય તો આ પુરૂષથી થઈ શકે

પ્રબલોક—મહારાજા ! આપું ભયંકર દિવ્ય આ પુરુષને આપવું યોગ્ય નથી.

રાજા-દિવ્ય આપવામાં કોઈ પણ જાતનો દેવ નથી. જેમ જાતિવાન સુવર્ણ અગ્નિમાં નાખવાથી વિશેષ પ્રકારે તેજવાન થઈ શુદ્ધ થાય છે, તેમ જ જો આ પુરુષ નિર્દોષ હશે તો તેની કીર્તિમાં વધારો થશે રાજાના આ ઉત્તરથી લોકો મૌન રહ્યા.

રાજાના આદેશથી પ્રધાને તે પુરુષને જણાવ્યું મહા-શય ! તમે કોણ છો તેની અમને કાંઈ ખબર નથી તમારા પર ચોરીનું તહોમત મૂકવામાં આવે છે તે માથે મહાબળ કુમારના શરીરને નુકશાન પહોંચાડવાનો શક પણ લાવવામાં આવે છે. આ બાળતમા તમે નિર્દોષ છો તે માળીત કરવા માટે તમને વખત આપવામાં આવે છે, તે જોવી શરતે કે, આ રક્ષના મંદિરમાં ઘડામાં સર્પ પુરી એક ઘડો મૂકવામાં આવ્યો છે, તે ઘડો તમારે ઉઘાડવો અને તેમાંથી હાથે પકડી સર્પ બહાર કાઢવો દેવલીકવાર હાથમાં ઝાલી તે સર્પ પાછો ઘડામાં મૂકવો. આટલા વખતમાં તે સર્પ તમને કાંઈ પણ નુકશાન ન પહોંચાડે તો તમે નિર્દોષ છો, જેમ આ સર્વ ગાંધ તથા પ્રજા માનશે અને જો તમે સદોષ હશે તો તે સર્પ અવશ્ય નુકશાન પહોંચાડશે અને તેથી જ તમારા દોષનો દંડ તમને મળી ચુકશે, માટે મહારાજા સુરપાળની આજ્ઞાથી આ દિવ્ય તમારી નિર્દોષતા પ્રગટ કરવા માટે તમારે કરવું નિર્દોષ મનુષ્યને આ ગત્ય પ્રતી તિવાળો યક્ષદેવ અવશ્ય મદદ આપે છે.”

પ્રધાને પોતાનું બોલવું પૂર્ણ થયું કે તરત જ પુરુષવેપધાગક મલયમુંદરી તે ઘટની પાસે આવી ઉભી. પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનું અમરણ કરી મહાબળે આપેલ શ્લોકનો ભાવાર્થ યાદ કરી પ્રનન્ત ચિત્તે ઉત્સાહથી તે ઘડો ઉઘાડ્યો અને લોકોના આશ્ચર્ય વચ્ચે તેમાં હાથ નાંખી સર્પ બહાર કાઢ્યો. સર્પ પણ રજજી દોરડી સરખો થઈ, સ્નેહી હોય તેમ તેનું મુખ જોવા લાગ્યો. કેટલોક વખત હાથમાં રહેવા છતાં તે મરે જ્યારે તેને કાર્ત્ત પત્ર નુકથાન ન પહોંચાડ્યું ત્યારે તેની સત્યના વિશે અશ્ચર્ય પામી, લોકો મોટા અવાજે “નિદોષ ! નિદોષ !” એવા કાન ફેાડી નાખે તેવા પોકારો કરવા લાગ્યા.

જો સત્યના પ્રભાવથી આવા હિંસક છવેા પણ શાત થઈ જાય છે તે સત્યમાં કેટલી બધી પ્રબળતા હશે ? આ વર્તમાન કાળના નુબને જોનારાં પામર પ્રાણીઓ સહેજ સ્કાજ વસ્તુઓમાં પણ મન નાંખી પોતાની દાનત બગાડે છે અર્થાત્ પગ વસ્તુ હરચુ કરે છે. તેઓએ દેવો તો શું પણ મનુષ્યો પણ ક્યાંથી મદદ આપે ? દેવી રીતે મહાયતા આપે ? પૂર્વકાળમાં તેઓ ઉત્તમ મનુષ્યો આ ભરતવર્ષ પર વિશેષ જોવામાં આવતા હતા અને તેને લઈનેજ આવા દિવ્યો અપત્તાં. તે અવસરે સત્ય પ્રતિષ્ઠાવાળા દેવો પણ હતા અને તેઓ ઉત્તમ મનુષ્યોને તેઓ તુરત જ મદદ કરતા. અત્યારે ભારત વર્ષ પર તેઓ ઉત્તમ મનુષ્યોનો મોટા પ્રમાણમાં અભાવ છે, ત્યારે તેઓ સત્યપ્રતિષ્ઠ દેવો પણ મદદ કરતા નથી. જોવા મનુષ્યો તેઓ જ દિવ્યો

કે દંડો, એટલે અત્યારના જીવેના સ્વભાવના પ્રમાણમાં અત્યારે તેવા જ કાયદાઓ અને શિક્ષાઓ અપાય છે.

હાથમાં રહેલા સર્પે મુખમાંની એક દિવ્ય હાર કાઢ્યો અને તે મલ્લયચુંદરીના ગળામા હાગવે હળવે નાખ્યો. આ આશ્ચર્ય જોઈ લોકો તો વિચારશુન્ય થઈ ગયા. અડા ! આ શું આશ્ચર્ય ? રાજાએ તે હાર જોળખી કાઢ્યો. આ લક્ષ્મીપુંજદાર. જેની ગોધ માટે મહાળજા કુમાર છે તેજ આ હાર. લોકો એક બીજાના મુખ સામું જોવા લાગ્યા.

તેવામાં તે સર્પે પોતાની જીંહાવડે તે દિવ્ય લેનાર પુરૂષના બાળમાં ચુંબન કરી તેના કપાળમાં રહેલું તિલક બગાડી નાખ્યું. તિલક બગડતાં જ તે નવયૌવના સ્ત્રી થઈ રહી. સર્પ તેના મસ્તક પર પોતાની ફણા વિસ્તારી એક છત્રાધારની માફક થઈ રહ્યો.

આ અપૂર્વ આશ્ચર્ય જોઈ લોકો કાંઈપણ બોલ્યા સિવાય સ્તબ્ધ થયા હોય તેમ સ્થિરજ થઈ ગયા.

આ ચમત્કાર જોઈ લયથી ધ્રુજતો મુરપાળ રાજા બોલવા લાગ્યો. અરે ! મેં મૂર્ખપણાથી આ અયુક્ત ક્યું. લોકોના વારવા છતાં અને રાણીની મનાઈ છતાં, આ દિવ્ય આખી મોટો અનર્થ સ્તપ્ન કર્યો. આ સર્પ કાંઈ સામાન્ય નથી. પણ કોઈ દેવ કે દાનવ સર્પનું રૂપ લઈ આવ્યો જણાય છે, અથવા શેષનાગ પોતે હોય એમ અનુમાન કરાય છે. અથવા વિચિત્ર શક્તિવાળા આ ગાંને પુરૂષો મારા શહેરની આબુબાબુ સ્વેચ્છાએ કીડા કાઢ્યા

કરતા જણાય છે આમ થવામાં પરમાર્થ કાંઈ સમજતો નથી. છેવટનો ઉપાય તો એજ છે કે મારે તેનું આરાધન કરવું કેમકે ‘મક્તિગ્રાહ્યા-હિ દેવતા’ દેવો લક્ષ્મીથી સ્વાધીન થા અનુકૂળ થાય છે. આમ નિર્ણય કરી રાજાએ પોતે ધૂપ ઉમેળ્યો, પુષ્પથી તે સર્પની પૂજા કરી અને નમ્રતાથી જણાવ્યું કે, પન્નગાધિરાજ ! મેં તમને અનેક પ્રકારે દુહવ્યા છે કૃપાળુ થઈ તે મારો દુર્નય સહન કરશે.

રાજા આ પ્રમાણે કહેતો હતો તેવામાં તે સ્ત્રીએ-મલયમુંદરીએ સર્પને નીચે મૂકી દીધો. એટલે રાજાએ દુધ મંગાવી તેની ગાગળ પીવા માટે સુક્યું.

દુધ પીઈને તે સર્પ જ્યારે શાંત થયો ત્યારે રાજાએ તે સર્પ લાવનાર ગાફીડીને બોલાવીને કહ્યું અરે ગાફીડી ! આ સર્પરાજને તમે જે સ્થાનેથી લાવ્યા હોય, તેજ સ્થાનકે તેને જરા માત્ર દુઃખ ન થાય તેવી રીતે પાછો લઈ જઈને મૂકી આવો. જો આ નાગરાજને જરા-માત્ર દુઃખ થશે તો હું તમને દેહાંતદંડ આપીશ.

રાજાનો આદેશ જનાં જ ગાફીડીએ તે સર્પને ઉપાડી જે સ્થળેથી લાવ્યા હતા તેજ સ્થળે પાછો યતના-પૂર્વક મૂકી દીધો અને પાછા આવી રાજાને તે વાત જણાવી.

રાજા મલયમુંદરીને પૂછે છે. શુભે ! પ્રથમ તું પુરૂષ રૂપે હતી અને હમણાં અમારા સર્વના દેખતાં સ્ત્રીરૂપે થઈ છું તો આમ થવામાં ખરો પરમાર્થ શું છે ? તેમજ મુંદર રૂપને ધારણ કરતી તું પોતે કોણ છે ? આ.

વૃત્તાંત અમને જણાવ, જેથી અમારા સર્વના મનને શાંતિ થાય.

મલયસુદરી વિચારમાં પડી, આગળ પણ મારા સ્વામીના નિષ્ક્રિય-થુંકથી મારૂં સ્વભાવિક રૂપ થયું હતું અને હમણું આ સર્પના નિષ્ક્રિયથી મારૂં સ્વભાવિકરૂપ થયું તેમજ હાર પણ આ સર્પના મુખમાંથી નીકળ્યો તો શું મારા સ્વામીનાથે જ સર્પનું રૂપ ધારણ કર્યું હશે ? તત્ત્વ રીતે તે વાત સંભવી શકે તેમ છે પણ આમ થવાનો ખરો પરમાર્થ હું કાંઈ જાણતી નથી. તો હવે હું મારી સાચી વાત રાજને જણાવું તો શી હરકત છે ? કાંઈ નહિ ઈત્યાદિ નિર્ણય કરી મલયસુદરીએ જણવ્યું.

હું ચંદ્રાવતીના રાજ વીરધવળની વહાલી પુત્રી મલયસુદરી નામની છું. આપે પુછેલ પ્રશ્નના સંબંધમાં આથી વિશેષ વાત હું કાંઈપણ જાણતી નથી.

રજા—આ તારૂં વચન વિશ્વાસ કરવા લાયક નથી. કેમકે જ્યાં તું પુરૂષરૂપે હતી ત્યારે તે કાંઈક ભ્રુદું જ જણાવ્યું હતું વળી કયા ચંદ્રાવતી અને કયા પૃથ્વીસ્ય ન પુર ! બાન્ક યોજનનું અંતર ! વળી વીરધવળ રાજાની કન્યા આમ અહીં એકાકી કયાથી હોય ?

ખેર ! કદાચ આ કન્યા જ હશે, એ વાતની ખાત્રી થશે. અથવા આની શોધ કરવા માટે તેના કુટુંબીઓ તરફથી દોષ આવશે તો તેનો સત્કાર કરી તેને આ આ કન્યા પાછી મેળીશું.

રાણી સન્મુખ દષ્ટિ કરી રાજાએ કહ્યું દેવી ! લક્ષ્મી-
પુંજહાર સહિત આ કન્યાને હમણાં તું તારી પાસે જ
રાખ. પ્રતિજ્ઞા કરેલ હાર નિયમિત દિવસમાં આવી મળ્યો
છે. તો સત્ય પ્રતિજ્ઞાવાળો કુમાર, મુખી કે દુઃખી કોઈ-
પણ સ્થળે હશે જ માટે મરવાનો અધ્યવસાય તમારે મૂકી
જ દેવો વળી હાર માટે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ ચુકી છે,

પદ્માવતી—સ્વામીનાથ ! પુત્ર રત્ન સિવાય એકલા
હારની પ્રાપ્તિથી શું મને સતોષ થઈ શકે ખરો ? પુત્ર
સિવાય હું જીવિતવ્ય કેમ ધારી શકું ? મારી મૂઢતાને
ધિક્કાર છે. કેવી અજ્ઞાનદશા ! એક હાર માટે પુત્રરત્નને
મેં મહાન આપદામાં ઉતાર્યો. ખરેખર પાપાણુ માટે રત્નનો,
પાણી માટે અમૃતનો અને લીંબડા માટે કટપત્રક્ષનો જેમ
કોઈ અજ્ઞાની નાશ કરે, તેમ મેં પુત્રના નાશ !
નિર્ભાગ્ય શિરોમણી હું હવે જીવીને શું કરું ? મને
રત્ન આપો ભૂગુપાત કરી આત્માને શાંતિ આપું.

રાજા—દેવી મેં તને પહેલેથી જ ના પાડી હતી
કે આ માટે કાલે પ્રભાત મુખી કાંઈ વિચાર ન કરવો.
લક્ષ્મીપુંજહાર પુણ્યોદયથી આવી મળ્યો છે, તો કુમાર
પણ આવી મળશે.

આ પ્રમાણે રાણીને ધીરજ આપી, રાજા મહેલમાં
આગ્યો લોકો પણ વિસ્મય પામતા પોતાને ઠેકાણે ગયા.

મલયમુંદરી પણ ગણી માથે મહેલમાં આવી ભોજનાદિ
કરી તે દિવસ પૂરણ કર્યો.

દુન નના વિજીથી દુ ખી, રાજા તના રાણીએ પવ
ધણી નેનતે દિવસ અને રાત્રી પણ પસાર કરી

પ્રાત કાળ થતા જ કુમારની શોધ માટે મોઠલેલા
મર્વ પુરો પાછા આવ્યા અને ઉદાસીન ચહેરે રાજાને
જણાવવા લાગ્યા કે દેવ અમે સર્વ સ્થળે કુમારની તપાસ
કરી પણ કયાય પત્તો મળતો નથી.

આ સમાચારથી રાજા રાણી નિરાશ થયા. રાણીએ
ભૂશુપાત કરી મરવા માટે હઠ પકડી નિરૂપાયે રાજાએ
તેમ કરવા હા કહી, નિરૂત્સાહપણે રાજા રાણી તે પહાડન-
તળેટી નજીક આવી પહોંચે છે.

પ્રકરણ ૩૧ મુ.

મહાકવિમા મહાપ્રજા

પૃથ્વીસ્થાનપુરના પરિસરમા ગોળા નદી મોટા પ્રવાહમાં
વહત થઈ રહી છે કિનારા પર ધનંજય ચક્ષુ મંદિર
છે, મંદિરથી થોડે જ છટે એક વિશાળ ઘટદાર વડવૃક્ષ
શોભી રહ્યો છે. શાખા પ્રશાખાથી વિસ્તાર પામેલા તે
વડવૃક્ષ નીચે સંખ્યાબંધ મનુષ્યો અને જનાવરો વિદ્રાતિ
લે છે આ વડવૃક્ષના મજાખુત શાખા સાથે લટકતીને
ત્રીજા દિવસ ઉપર એક લોહખુગ નામના ચોરને રાજાને
રાજાની આજ્ઞાથી મારી નાંખવામા આવ્યો હતો તે ચોરની
નજીકની બે શાખાઓના મધ્યમાં એક યુવાન પુરૂષ ઉઘે
માથે લટકતો હતો. તેના બે પગ બે શાખા સાથે મજાખુત

આંધ્રમાં આંધ્યા હતા તે પુરૂષને એટલું બધું દુઃખ થતું હતું. કે તે એક શબ્દ પણ મુખથી બોલી શકતો નહોતો; તેમ શ્વાસોશ્વાસ પણ ઘણા દુઃખથી લેતો હતો.

કેટલાક પધિકો આપસમાં વાર્તાલાપ કરતા હતા. મહારાજ સુરપાળ તથા પદ્માવતી રાણી પુત્રવિયોગથી આજે ભૂગુપ્ત કરી મરવા માટે પહાડ તરફ હમણાં ગયા છે. મહાબળ કુમારનો બીજકુલ પત્નો મળતો નથી. આપણી પ્રજા આજે નિર્નાથ થશે. દૈત્યાદિ વાર્તાલાપ કરતા તેઓ તે વડની નીચે આંધ્યા. ત્રીજા દિવસપર લટકાવી મારી નાંખાવેલ ચોરના શરીર તરફ તેઓએ નજર કરી, એટલામાં તેના નજીકના ભાગમાં ઉંધે મસ્તકે લટકતા યુવાન પુરૂષ પર તેઓની નજર પડી.

અરે ! વળી આ પુરૂષ કોણ ? શું તે જીવનો દેખાય છે ? જુવો તો ખરા તે ઘણી મહેનતે શ્વાસોશ્વાસ લઈ શકે છે નજીકમાં જઈ એક પુરૂષે બારીક દૃષ્ટિથી, જોયું. જોતાં જ તે બોલી ઉઠ્યો અરે ! આતો મહાબળ કુમાર છે. જેના વિયોગથી રાજા રાણી હમણાં જ અત્યાચાર તરફ મરવા માટે ગયાં છે, અરે ! દોડો, દોડો; રાજા રાણીને મરણથી બચાવો ! જલદી તેમને ખબર આપો ! તે માણસો શ્વાસલેર દોડતાં દોડતા પહાડની તળેટીમાં રાજા રાણીને જઈ મળ્યા અને ખબર આપી કે મહારાજ ! મહાબળ કુમાર વડની ડાબી આગે બાંધેલ, ઉંધે મસ્તકે લટકે છે, વિશેષ પરમાર્થ અમે કાંઈ જાણતાં નથી.

કુમારના સમાચાર સાંભળી એકી સાથે હર્ષ શોકથી વ્યથિત થયો. તરત જ રાજા, રાણી પદ્માવતી, મલયમુંદરી અને સર્વ લોકો ઉતાવળે ઉતાવળે તે વડ નીચે અવી પહોંચ્યા. કુમારને મહા દુઃખી સ્થિતિમાં દેખી રાજાએ તત્કાળ સુતારને આદેશ આપી તે વડની ડાળો કપાવી નાખી અને ધીમે ધીમે કુમારને નીચે ઉતાર્યો. અત્યારે તેને ઘણી પીડા થતી હતી. તેથી બોલવાને અસમર્થ હતો. તેની આંખો ઘેરાવા લાગી. રાજાએ શીતળ પવન નાખવા માંડ્યો, સેવકો તેના શરીરને સંવાહન કરવા લાગ્યા અને અને સુખ ઉપર શીતળ પાણી છાંટવામાં આવ્યું.

નેત્રથી અશ્રુધારા મૂકતા રાજાએ જણાવ્યું. વત્સ તારી આ દશા કેમ થઈ? મારા રાજ્યપ્રાપ્તિને અને ભુજાંગને ધિક્કાર થાઓ હું રાજા છતાં પુત્ર તારી આ દશા ! કેટલીકવાર થતાં કાંઈક શાંતિ અનુભવના મહાજન કુમારે નેત્રો ખુલ્લા કર્યા.

પદ્માવતી રાણી નજીક આવી મહાજનને કહેવા લાગી કુમાર ! મારા જેવી નિર્ભાગ્ય માતાઓ આ દુનિયાપર થોડી જ હશે કે શૂંગારના ક્ષણિક સુખ માટે પુત્રને આવી અસહ્ય વિપત્તિમાં નાખ્યો છે. પુત્ર ! તું ક્યાં ગયો હતો ક્યાં રહ્યો હતો ? ત્યાં શું શું અનુભવ્યું ? અને આવી દુઃસ્થ અવસ્થા કેમ થઈ ?

રાજા-પુત્ર તને શાંતિ હોય તો આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ. આ હૃદય દાળ વિલંબને નથી સહન કરી શકતું.

કુમારને મા તો હાલે નેતાં રૂબળ બંધન અને ઉધે મમ્તકે લટવાથી થયેલું દુઃખ તેજ હતું. તે શાત થતા કુમારમા હળવે હળવે સ્વસ્થતા વિશેષ આવવા માંડી દુઃખથી મુક્ત થયો. બેઠો ધર્મ ચારે બાજુ દષ્ટિ ફેરવવા લાગ્યો વિશેષ પ્રકારે નવોઢા સ્ત્રી તરફ દષ્ટિ કરી, કાંઈક નવીન અદ્ભુત ગાતિ અનુભવતાં હોય તેમ જણાયો.

રત્ન સાર્વના આગ્રહથી કુમારે પોતાનો વૃત્તાંત કહેવો શરૂ કર્યો. મહેલમા મધ્યરાત્રિએ એક હાથ જોવામાં આવ્યો, ત્યાંથી લઈ મધ્યરાત્રિએ કદલીવનમાં પ્રિયા સહિત અવી રહ્યો અને એક સ્ત્રીના રૂપનો શબ્દ સાંભળી, મલ્લમુન્દરીને ત્યાજ મૂકી હું તે શબ્દાનુસરે આગળ ગયો; તે સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળવી આગળ જણાવ્યું કે :—

“ રૂપ કન્તી સ્ત્રીના શબ્દાનુસાર આગળ ચાલતાં વનમા મંત્રજાધન માટે સર્વ પ્રકારની તૈયારી કરી બેઠેલે એક યોગી મારા જોવામાં આવ્યો. મને દેખી તેણે પોતાનું નવું કામ પડતું મૂક્યું. અભ્યુત્થાનાદિ વિનય કરી, મારી પાસ યાચના કરી કે, કુમાર! તું પરોપકાર કરવામા પ્રવીણ છે મારા પુરુષોદયથી જ તું અહીં અકસ્માત આવી ગયો. છે, મેં એક મહામંત્ર સાધવાનો પ્રારંભ કર્યો છે. તે મંત્ર પૂર્ણ થતાં—સિદ્ધ થતા સુવર્ણપુરુષ સિદ્ધ થશે. મેં સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને રાખી છે, પણ ઉત્તમ સાધકના અભાવે સર્વ અટકી પડ્યું છે માટે એક ક્ષણમાત્ર મારી પાસે રહી તું ઉત્તર સાધક થા. તારી સહાયથી મારો મંત્ર તરકળ સિદ્ધ થશે.

પિતાજી ! યોગીની પ્રાર્થનાથી મને દયા આવી. તે મેં કબુલ કરી હાથમાં ખડ્ગ લઈ તરત જ ઉત્તર સાધકપદો હું ઉભો રહ્યો.

યોગીએ મને જણાવ્યું. હે વીર ! જે સ્થળે આ સ્ત્રી રૂદન કરે છે તે વડ છે. તે ઉપર શાખામાં બાધેલું અક્ષતાગવાળું-આખું એક ચોરનું મૃતક-મડદુ છે. તે ચોરનું શરીર ઉત્તમ લક્ષણવાળું છે, તેને તું અહીં લઈ આવ. યોગીના કહેવાથી ખડ્ગ લઈ હું ત્યાં ગયો. ત્યાં ચોરના મૃતકની નીચે જમીનપર બેસી રૂદન કરતી એક સ્ત્રી મારા બેવામા આવી.

મેં તેને બોલાવી, બાઈ તું કોણ છે ? શા માટે કરુણસ્વરે રૂદન કરે છે. આવી ભયંકર રાત્રીએ સ્થાનમાં એકાકી કેમ ?

મારા શબ્દો સાંભળી તુરત જ મુખ ઉઘાડી નિશ્ચળ દૃષ્ટિએ મારા સન્મુખ બેતી તે બોલવા લાગી હે સત્પુરુષ ! હું મંદભાગ્યવાળી મારા દુઃખની વાત તને શું કહું ? આ વડની શાખામાં ઉંચે બાંધેલો જે પુરુષ છે તે અલ-બાદ્રીની શુક્રામા રહેનાર અને નગરને છૂંટનાર લોલસા-લોહખુર નામનો ચોર છે. આજથી બીજા દિવસ ઉપર રાજપુરુષોએ છળ, પ્રપંચથી તેને પકડી લઈ રાજ પાસે ઉભો કર્યો હતો. રાજાએ ક્રોધ કરી સાંજે આ વડ ઉપર લટકાવી મારી નાંખાવ્યો છે. હું તેની વહાલી સ્ત્રી

તે દુઃખથી હું રૂદન કરું છું. જે દિવસે તેનું મરણ થયું, તે દિવસે સવારે જ હું મળી છું અને સ્ત્રી થઈને રહી છું. થોડા વખતમાં પણ તેણે મને જે મહાન રનેહ દેખાડ્યો છે, તે હજી મારા હૃદયમાં ખટકે છે. હું મોટે શું કહી બતાવું ?

હે સત્પુરુષ ! એવો કોઈ ઉપાય કર કે એકવાર હું તેને આલિંગન આપું અથવા અંદનથી તેના મુખ ઉપર વિદાયન કરું.

પિતાજી ! આ સ્ત્રીના આવા કરુણાજનક વચનો સાંભળી મને દયા આવી. મેં તેને જણાવ્યું. તું મારા સ્કંધ ઉપર ચડી તેને યોગ્ય લાગે તેમ કર. તે સ્ત્રી મારા સ્કંધ ઉપર ચડી ઘણી જ ત્વરાથી, ઉત્કંઠા પૂર્વક જેવામાં તે શખના કંઠને આલિંગન આપે છે, તેવામાં તે મૃતકે અકસ્માત્ દાંતથી તેની નાસિકા પકડી લીધી. તે દુઃખથી નીરસ સ્વરે રૂદન કરતી તે કંપવા લાગી. તેણે નાસિકા ઘણી પાછી ખેંચી, પણ મજબૂત પકડેલી હોવાથી તે તૂટી ગઈ. તેનો થોડો ભાગ તે મૃતકના મુખમાં જ રહ્યો.

આ આશ્ચર્ય જોતાં મને ઘણું હસવું આવ્યું કેમ કે સ્ત્રી જે ચોરના પ્રેમને લઈને રહતી હતી અને જેને મળવાને વિશેષ ઉત્કંઠિત હતી તે ચોરના મૃતકે જ તેનું નાક કાપી ખાધું.

મને હસતો જોઈ તે મૃતકના મુખથી અકસ્માત્ એવા નીકળ્યા કે મહાભળ ! આ માટે ચરિત્ર જોઈ તું

મહાબળનો પરાપકાર

વટ વૃક્ષ ઉપર રહેલ ચોરના 'શબને
આલીંગન કરવા ઇચ્છતી સ્ત્રીને
કર્યાથી મહાબળકુમારે પોતાના
રકંદ ઉપર બેસાડી અને શબને
આલીંગન કરવા જતા શમે તેની
નાશિકા કરડી ખાધી

[પ્રકરણ ૩૧ પૃષ્ઠ ૧૯૪]

મલયમુન્દરીને પુત્રનો વિયોગ

મલયમુન્દરીને પોતાને આધીન
કરવા બલસાયવાદ તેણીના
પુત્રને લઇ ગય છે. પોતાના
પુત્રના વિયોગે અશ્રુપાત
કરતી મલયમુન્દરી

[પ્રકરણ ૩૭ પૃષ્ઠ ૨૪૧]

રાજકુમારીનો મેળાપ

મહામળ અને મલયમુદરીનો
એક લવનમા મેળાપ,
મલય મુદરી પોતાના હાથે
લક્ષ્મી પૂજા દ્વારા મહામળના
ગળામાં નાખે છે

[પ્રકરણ ૧૯ પૃષ્ઠ ૮૭]

મલયમુદરી અજગરના મુખમાં

મધારા કુવામાં મલયમુદરીને અજગર
જો છે બહાર આનીને અજગર જણને
ડેટળાવવા આવે છે ત્યાજ વ્રજ
પરથી મહામળકુમારઉતરીને અજગરનું
કુખ પકડીને ચીરે છે મલયમુદરીને
મજગરના મુખમાંથી બહાર કાઢે
કે અને સ્વસ્થ કરે છે

[પૃષ્ઠ ૧૦૪]

શા માટે હસે છે, ! તું પણ થોડા વખતે પછી આ વડની ડાળી સાથે ખંધાવાનો છે. આવતી રાત્રિએ જ ઉંચા પગ અને નીચું લટકતું માથું રહેશે તેવી રીતે તું ખંધાઈશ પિતાજી ! આ તેના શબ્દો સાંભળી મને ભય લાગ્યો

મહાબળનું કહેવું સાંભળી ત્યાં એકઠા મળેલારાબાદિ લોકોએ વિસ્મય પામી જણાવ્યું, કુમાર ! મોટું આશ્ચર્ય મૃતક તે વળી બોલતું હશે ?

મહાબળ—પિતાજી ! આપનું કહેવું જરોજર છે. મૃતક નજ બોલી શકે, તથાપિ કોઈ દેવ મૃતકના મુખમાં રહી બોલ્યો હોય એમ જણાય છે. જુઓ કે હું દૈર્યવાન હતો. તથાપિ દેવવાક્ય મિથ્યા ન હોય એમ જાણી હું જોભ પામ્યો.

કંપતી કંપતી તે સ્ત્રી મારા રકંધ પરથી હેઠે ઉતરી તેણે મારું નામ ઠામ પૂછી લીધું. મેં પણ મારું નામ, ઠામાદિ સત્ય જણાવ્યું તેથી તે મારા પર કાંઈ વિશ્વાસ પામી હોય એમ મને જણાયું.

જતી વખત તે સ્ત્રીએ મને જણાવ્યું કે, કુમાર ! મારી નાસિકાએ જ્યારે રૂજ આવશે, ત્યારે હું તમારી પાને આવી શુદ્ધાદિકમાં રહેલું ચોરનું સર્વ ધનાદિ બતાવીશ આ પ્રમાણે જણાવી તે સ્ત્રી ત્યાથી ચાલી ગઈ.

મનને દૃઢ કરી હું તે વડપર ચઢ્યો, ગળપાસથી ચોરના મહાને છોડી જમીન પર પડતું મૂકી હું ફરી નીચે ઉતર્યો તેવામાં તે મૃતક ઉછળીને ઝાડ સાથે ખંધાઈ

ગયું હું ફરી વડ ઉપર ચડ્યો મેં વિચાર કર્યો કે આ ઠેકાણે દેવિક ચમત્કાર છે નહિતર જમીન પર નાખેલું મૃતક, પોતાની મેળે અહીં કેવી રીતે ગંધાર્થ શકે ? હવે આ મૃતકને યોગી પામે કેવી રીતે લઈ જવું ? છેવટે મને ઉપાય મળ્યો, તે પ્રમાણે તે મૃતકને ફરી તે સ્થાનેથી છોડી, કેશથી પકડી સાંધે લઈને જ નીચે ઉતર્યો અને તેને ઉપાડી યોગી પામે લાવી મૂક્યું.

મહાબળ કુમારની વાર્તા સાંભળતાં સાંભળનારને કોઈ વખત ઠંપ થતો, કદાચ વિસ્મય, ક્યારેક શોક, ક્યારેક હાસ્ય, કોઈ વખત ભય, કદાચ આનંદ અને ક્યારેક દુઃખ થઈ આવતું હતું. આમ અનેક રસને અનુભવતા લોકો હવે આગળ શું થશે તે સાંભળવાને અનેક રસને અનુભવતા લોકો હવે આગળ શું થશે તે સાંભળવાને એકાગ્ર થઈ રહ્યા હતા.

મહાબળે આગળ બોલતાં, જણાવ્યું કે પિતાશ્રી ! તે મહદાને યોગીએ સ્નાન કરાવી, ચંદનાદિ રસથી તેનું વિલેપન કર્યું. પછી એક મોટા કુંડાળાની અંદર કુંડમાં અગ્નિ સજગાવી તેની પાસે તે મૃતકને મૂકી મને ઉત્તર સાધકપણે ઉભો રાખ્યો આ તરફ યોગીએ પદમાસન કરી નેત્ર મીંચી એકાગ્ર ચિત્તે જાપ જપવો શરૂ કર્યો. જાપ કરતાં કરતાં પ્રભાત થવા આંચું, પણ તે મૃતક મંત્ર પ્રભાવથી ઉછળીને કુંડમાં ન પડ્યું. ત્યારે યોગી નિરાશ થઈ જાપ જપવામા શિથિલ આદરવાળો થયો. એટલામાં

તે મૃતક, બચંદર રીતે અદૃહાસ્ય કરતું આકાશમાં ઉછળી
તેજ ન્યગ્રોધથી શાખામાં પૂર્વની માફક લટકવા માંડ્યું.

ચોગીએ જણાવ્યું. કુમાર ! મંત્ર સાધનામાં કોઈ
સ્થળે મારી ભૂલ થઈ હોય તેમ જણાય છે તેથી મંત્ર
સિદ્ધ ન થયો અને મૃતક પણ ઉડીને ચાલ્યું ગયું. હવે
આવતી રાત્રે ફરીને મંત્ર સાધન કરવું પડશે. માટે મારા
પર કૃપા કરીને આવતી દાલ સુધી તારે અહીં જ
રહેવું. કુમાર ! તારી સાહાય વિના મારો મંત્ર સિદ્ધ
થવો અશક્ય છે. તું સારો પરોપકારી છે તો મારી
આટલી પ્રાર્થના તારે માન્ય કરવી પડશે.

ચોગીના અત્યંત આગ્રહથી અને કાંઈક પરોપકારની
લાગણીથી બીજે દીવસે પણ મેં ઉત્તર સાધક થવાને હા
દહી અને ત્યાં જ રહ્યો,

ચોગીએ કાંઈક મનમાં ભય લાવી મને જણાવ્યું.
કુમાર ! તને મારી પાસે રહેલો ભેઈ, કોઈ રાજપુરુષ
કે અન્ય પુરુષ એવો બહેમ લાવશે કે, ચોગીએ આ
રાજકુમારને કાંઈ પણ છળ પ્રપંચથી પોતાને સ્વાધીન
કર્યો હશે, માટે ચોગીને મારીને રાજકુમારને છોડાવું.
નહિતર-તે કુમારને લઈને અન્ય સ્થળે ચાલ્યો જશે.
ઈત્યાદિ કારણથી કાંઈ અનર્થ થવા સંભવ રહે માટે
કુમાર ! જો તારી મરજી હોય તો સૂર્ય અસ્ત થાય ત્યાં
સુધી હું તારૂં કોઈ અન્ય જાતિનું રૂપ બનાવી તને મારી
પાસે રાખું ?

પિતાજી ! તે યોગીનું કહેવું મેં કબુલ કર્યું આ લક્ષ્મી પુનઃહાર કોઈ લઈ ન જાય માટે મેં તરત જ મુખમાં નાંખ્યો. એટલે યોગીએ જંગલમાંથી એક ખુટ્ટી લાવી, મંત્રીને તેનું મને તિલક કર્યું. તેના પ્રભાવથી કાજળથી પણ શ્યામ અને દેખવા માત્રથી પ્રાણીઓનો ત્રાસ થાય તેવો હું સર્પ રૂપ થઈ ગયો મને રહેવા માટે નળકમાં એક શુદ્ધ ગતાવી અને પોતે કોઈ કાર્ય પ્રસંગે જીજ્ઞે સ્થળે ગયો. તે શુદ્ધમાં પવનનું પાન કરતો હું રહ્યો હતો તેવામાં સર્પની શોધ કરતા કેટલાક ગાઝીકો ત્યાં આવ્યા. તેમણે મંત્રજળથી મને સ્થંભી લઈ ઘટમાં મૂકી ઉપાડીને યક્ષના મંદિરમાં આપની પાસે લાવી મૂક્યો.

આપે તે નવીન પુરૂષને દિવ્ય કરવા માટે આદેશ આપ્યો. તેણે પણ નિર્ભયપણે મને ઘડમાંથી ઉતારી જહાર કાઢ્યો. તેને જોતાંજ મેં તેને ઓળખી લીધી, એટલે મારા મુખમાંથી હાર કાઢી મેં તેના કંઠમાં નાખ્યો પછી તે પુરૂષ સાક્ષાત્ સ્ત્રી થઈ રહી. ભય પામેલાં તમે સર્પને ધૂપ, ઉત્ક્ષેપ અને દૂધ પાન, ઈત્યાદિ કરાવી પાછો અલંબાદ્રિની, શુદ્ધમાં મૂકાવ્યો; તે સર્વ વાત આપના જાણવામાં છે.

રાજા-પુત્ર ! તે નવીન પુરૂષ અમારા દેખતાં અકસ્માત દિવ્ય રૂપધારી સ્ત્રી કેમ થઈ ગઈ ?

મહાજળ—પિતાજી ! મધ્યરાત્રિએ સૂદન કરતી સ્ત્રીનો શબ્દ સાંભળ્યા પછી તે શબ્દાનુસાર જતાં પહેલાં

‘આ’ આપની પુત્રવધુને મારા વજ્રાભુષણ સહિત પુરૂષના રૂપમાં ઠલદી વનમાં મેં મુકી હતી. ત્યાર પછી કોઈ પણ રીતે તે નવીન પુરૂષ ફરતો ફરતો અહીં આવ્યો અને આપે તેને ઘટસર્પનું ભયંકર દિવ્ય આચ્યું આપના મહાન પુણ્યોદયથી તે દિવ્યમાં સર્પને ઠેકાણે વિધાતાએ મને જ લાવી મૂક્યો હતો હાથમાં લેતાંજ મેં તેને સારી રીતે ઝોળખી લીધી ગુરિકાના પ્રયોગથી તેના કપાળમાં પુરૂષરૂપને બનાવનાર જે તિલક મેં કર્યું હતું તે તિલક મારી છોડાધી મેં બગાડી નાખ્યું. હતું તે બગાડતાં જ આપ સર્વના દેખતાં તેનાં સ્વાભાવિક રૂપમાં તે વીરધવળ રાજાની પુત્રી થઈ રહી આ વૃત્તાંતનો ગુપ્ત પરમાર્થ આ પ્રમાણે છે. આ છે. આ રાજકુમારની વધૂ-સી છે, એમ નિશ્ચય થતાંજ, રાજા પ્રમુખ સર્વ લોઠો મલયસુંદરીના સન્મુખ સ્નેહથી આર્દ્ર દૃષ્ટિએ જોવા લાગ્યા.

મહાળજે મલયસુંદરીની સન્મુખ જોઈ સહજ ઇસારો કર્યો કે તરત જ મલયસુંદરીએ પોતાના વજ્ર સંકેતી, મર્યાદાપૂર્વક સસરા-સાસુના પગમાં પડી નમસ્કાર કર્યો. તેઓએ પણ પ્રસન્ન થઈ ‘અખંડ સીભાગ્યવતી રહો’ એવો અંતરથી આશીર્વાદ આપ્યો.

એ અવસરે પોતાના કરેલા અપરાધનો પશ્ચાત્તાપ કરી સુરપાળ રાજાના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા વહન થવા લાગી. મસ્તક હલાવી રાજા બોલી ઉઠ્યો ઝો ! કમનસીબ સુરપાળ ! પુત્રવધુ ઉપર આટલું બધું શત્રુને ઉચિત આચરણ !

પ્રજ્ઞલોક—મહારાજ ! આમાં જેઠ કરવાનું કંઈ નથી. આ રથજે ખરેખર અપરાધ અજ્ઞાનતાનોજ છે.

પદમાવતીરાણીએ પુત્રવધૂને પોતાના ઉત્સંગમાં બેસાડીને રનેદથી જણાવ્યું. પુત્રી ! તે ખરો વૃત્તાંત તે અવસરે કેમ ન જણાવ્યો ? અથવા તે અવસરે મૌન કયું તેજ ઠીક કયું. કેમ કે સાચી વાત કહેવા છતાં પણ તે અઘટમાન વાત દોઈના માનવામાં નજ આવત. ક્યાં ચંદ્રાવતીપુરી અને ક્યાં પૃથ્વીસ્થાનપુર ! વળી પુરૂષના રૂપમાં એટલે તે વાત માનવી તે અસંભવિતજ લાગે.

પુત્રી ! અજ્ઞાનતાથી અમે તને અસહ્ય દુઃખ આપ્યું છે ! હા ! હા ! એ અવસરે તારૂં કંઈ અનિષ્ઠ થયું હોત તો અમારી કેવી સ્થિતિ થાત ! ખરેખર હજી અમારા પુણ્ય જાગૃત છે તેથી આવું દષ્ટ પણ અમને શુભોદય અર્થે થયું.

પુત્રી ! અમારો અપરાધ તારે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે. કેમકે કુળખાળાઓને પરમાર્થની જાણ હોય છે. તારા જેવી ગુણશાળી રાજકુમારી સાથે વિધિપૂર્વક લગ્ન કરી સત્યપ્રતિજ્ઞ રાજકુમાર વધૂસહિત આવેલો દેખી અમે અમારા આત્માને અથવા મનુષ્ય જન્મને કૃતાર્થ માનીએ છીએ. અમારા સર્વ મનોરથો આજે સફળ થયા. આ દેહ પંજરમાંથી ઉડી જતો આત્મા આજે સુખસાગરમાં નિમગ્ન થઈ રહ્યો છે.

આ પ્રમાણે ઠહી રાણી પદમાવતીએ, પુત્રવધૂ મલયસુંદરીને કેટલાંક દિવ્ય આભરણો અને વસ્ત્રો આપી તેનો સારી રીતે સત્કાર કયો.

રાજા—વત્સ ! અલંબગિરિની ગુહામાં સર્પરૂપે રહ્યા પછી તેં શું શું અનુભવ કર્યો.

મહાળજી—પિતાજી ? દિવસ તો શાંતિમાં પસાર થયો. સંધ્યાવેળાએ યોગી મારી પાસે આવ્યો. તેણે અર્ધક્ષીરથી મારું કપાળ ઘસ્યું કે તરત જ પાછું મારું સ્વાભાવિકરૂપ થઈ આવ્યું.

યોગીએ જણાવ્યું, કુમાર ! ચાલો, કાલનો મંત્ર પાઠો શરૂ કરીએ. હું તેની સાથે ગયો. અગ્નિથી લગ્નદ્ય-માન તે કુંડ પાસે જઈ યોગીએ મને જણાવ્યું. કુમાર ! કાલવાળું મૃતક પાછું અહિં લઈ આવ.

હું તે વડ પાસે ગયો અને પૂર્વની માફક તે મૃતકને હાથથી પકડી નીચે ઉતારી યોગી પાસે લાવી મૂક્યું. યોગીએ તેને સ્નાન કરાવ્યું મંદળની અંદર સ્થાપન કર્યું અને ઉત્તર સાધક તરીકે હું ઊભો રહ્યો.

યોગી જેમ જેમ મંત્ર જપવા લાગ્યો તેમ તેમ મૃતક ઉભું થઈ પાછું નીચું પડવા લાગ્યું. આ પ્રમાણે લગ્ન કરતાં મધરાત્રિ થઈ તેવામાં આકાશે ઠમરકનો શબ્દ સંભળાયો અને પછી પ્રત્યક્ષ ધ્વની થયો.

“અરે ! મૃતક અશુદ્ધ છે. સુવર્ણ પુરૂષ સિદ્ધિ નહિ થાય” આ પ્રમાણે બોલતી કૌપાયમાન થયેલી દેવી

આકાશથી નીચે ઉતરી અને તે સાષ્ટક યોગીને કેશથી પકડી ઉંચે ઉછાળી અગ્નિના ઝળઝળા કુંડમાં ફેંકી દીધો.

દૃઢ અંગવાળો છતાં પણ દેવીની કૂર અને લયંકર અકૃતિ જોઈ હું શ્લેષ પામ્યો. દેવીએ નાગપાશથી મારા હાથ બાંધી લીધા અને ‘આવી સુંદર આકૃતિવાળા કુમરને કોણ મારી નાખે ?’ આ પ્રમાણે બોલતી દેવી, મારો પગ પકડી આકાશ માર્ગે લઈ ચાલી. અહીં આવી વડની શાખાના વચ્ચે બેઠી પગ બાંધી દેવી આકાશમાં ચાલી ગઈ અને હું લટકતો જ રહ્યો. પેલું ચોરનું મૃતક પણ ત્યાંથી ઉછળી પાછું અહીંજ આવીને રહ્યું.

લોહો પોતાની ડોક પાછી વાળી મૃતક સામું જોઈ બોલવા લાગ્યા. અરે ! આખું મૃતક છતાં દેવીએ ‘અશુદ્ધ’ છે એમ કેમ કહ્યું હશે ? રાજાએ થોડો વખત વિચાર કરી, મસ્તક ધુણાવતાં જણાવ્યું. અરે ! પેટી સ્ત્રીનું તુટી ગયેલું નાક આના મુખમાં હોવું જોઈએ અને તેથી જ તે મૃતક અશુદ્ધ છે, એ દેવીનું કહેવું સત્યજ છે.

સર્વ લોકો મસ્તક ધુણાવતાં. બોલ્યા. રાજા ! આપનું કહેવું બરોણર છે. રાજાએ તે મૃતકના મુખમાં તપાસ કરાવી તો નાસિકાનો અગ્ર લાગ જોવામાં આવ્યો.

મહાબળે ખેદપૂર્વક જણાવ્યું અરે ! તેની ખબર રહી નહિ, અને તે નાક કપાયા સંબંધી વાત પણ મેં પોગીને ઠરી નહિ; આ માટે જ યોગીને નાંગ થયો અને કાર્ય સિદ્ધ ન થયું.

રાજા—વત્સ ! ખેદ નહિ કર; પણ આગળ જણાવ
હાથ ખાંધેલો દૃઢ નાગપાશ કેવી રીતે છુટી ગયો ?

મહાજન—પિતાજી ! તે સર્પની પુંછડી આમ
તેમ ચાલતી અને લટકતી મારા મુખ આગળ આવી તે
પુંછડી રોષ કરીને મેં મારા દાંતથી એવી રીતે દબાવી
કે, હળવે હળવે તે સર્પ મારા હાથથી ઉખડી જઈ નીચે
પડ્યો. વિષાપહારીમંત્ર અને ઔષધીના પ્રભાવથી મારા
શરીરે તેનું ઝેર ન ચડ્યું. તેવા અસંખ્ય દુઃખમાં રાત્રીના
બે પહોર મેં નિર્ગમાન કર્યા અત્યારે હમણાં આપે
અહીં આવી મારી આપત્તિ દૂર કરી આ પ્રમાણે મારો
સર્વ વૃત્તાંત મેં તાતપાદની આગળ નિવેદિત કર્યો.

કુંવરનો કહેલ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળી લોકોએ
જણાવ્યું. વીરશિરોમણિ ! થોડા કાળમાં તમે ઘણું દુઃખ
અનુભવ્યું. જે વાત કહેવાને કે સંઘવાને પણ વિચારણીય
થઈ પડે તેવી છે, તે વાતનો તમે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કર્યો
છે, આવા મહાન કાર્યનો પાર તમેજ પામી શકો.
અથવા ખરી વાત છે. ‘ધીરેયજ મજ્જુત જળદ ધુરાનો
ભાર વહન કરી શકે છે.’ અહા શું તમારૂં સાહસ !
બુદ્ધિ ! નિર્ભયતા ! ધીરતા ! પરોપકારિત્વા ! કરુણતા !
દક્ષતા ! અને પુણ્યનો પ્રાગભાર કે આવા શુભાઢ્ય સ્ત્રી
સહિત થોડા જ વખતમાં પ્રવિજ્ઞાના નિર્વાહ કરી શકો
આવી મહત્ત્વાં. ઇત્યાદિ લોકો પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

રાજા—કુમાર ! જે સ્થળે યોગી મંત્ર સાધન કરતો હતો, તે સ્થળ અમને બતાવ. ત્યાં જઈ તપાસ કરીએ કે તે યોગીની અત્યારે કેવી સ્થિતિ છે.

કુમાર—પિતાશ્રી ! ચાલો મારી સાથે આ પ્રમાણે ઠહી કુમાર તે સ્થાન તરફ આગળ ચાલ્યો. રાજા પ્રમુખ તેની પાછળ ચાલતાં તે સ્થળે જઈ પહોંચ્યાં. કુમારે મંત્ર સાધનનું મંડળ બતાવ્યું. ત્યાં તપાસ કરતાં તેજ યોગી અગ્નિના કુંડમાં પડી સુવર્ણ પુરૂષ થયેલો સર્વના જોવામાં આવ્યો. રાજાએ પોતાના માણસો પાસે તે સુવર્ણ પુરૂષ બહાર કઢાવ્યો અને તપાસ કરી કોશમાં-ભંડારમાં મૂકવા માટે વિદાય કર્યો.

તે સુવર્ણ પુરૂષનું મહાત્મ્ય જોવું છોકે, સંધ્યાએ તેના મસ્તકે સિવાય હાથ પગ વિગેરે છેદી નાંખે તો પ્રભાતે પાછાં તે સર્વે અંગ ઉપાંગ પૂર્ણ થઈ જાય.

તે સુવર્ણ પુરૂષના કોશની વૃદ્ધિ થઈ. રાજા કુંડુંજ સહિત શહેરમાં આવ્યો. દસ દિવસ પયાંત નવીન જીવન નિમિત્તે આખા શહેરમાં ઉત્સવ શરૂ કર્યો.

મલયકેતુ કુમાર, મહાબળ અને મલયમુંદરીની ઠેકાણે ઠેકાણે તપાસ કરતો અનુક્રમે પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આવી પહોંચ્યો.

પોતાના જોન બનેલીને અહીં આવેલાં સાંભળી તે ઘણું ખુશી થયો. મુરપાળ રાજાએ તેની ઘણી સ્વાગત મહાબળ અને મલયમુંદરીનો મેળાપ કરાવ્યા. તેઓએ

પણ વીરધવળ રાજ અને ચંપકમાલારાણી વિગેરેના સુખ-સમાચાર પૂછ્યા.

મલયકેતુ—તમારા વિયોગથી તેઓ મહાન્ દુઃખને અનુભવ કરે છે.

મહાબળ—મારું દૈવિક પ્રયોગથી અકસ્માત આવ્યું થયું છે. તેથી દિલગીર છું કે, તેઓની રજા મેળવી શક્યો નથી. વગેરે જણાવી પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત વિસ્તારથી કહી સંભળાવ્યું.

મલયકેતુ—અહો ! થોડા વખતમાં તમે ઘણું દુઃખ અનુભવ્યું વિગેરે કહી પોતાની દિલગીરી જાહેર કરી. ત્યાર પછી પરસ્પર પ્રીતિ રસની વાર્તા કરતાં તે રાજવંસીઓએ, આનંદાવેશમાં કેટલાક વખત પર્યાંત તૃપ્ત અને મુધાને પણ વિસારી મૂકી.

કેટલાક દિવસ આનંદમાં રહી મલયકેતુએ જણાવ્યું. મહારાજા ! મને હવે જલદી વિસર્જન કરો. હું મારા શહેર તરફ જઈ. જમાઈ તથા પુત્રીના અમંગળ ચિંતવતાં અને તેથી મહાન્ દુઃખને અનુભવતાં મારાં માતા પિતાને સાંત્વન કરું. વધામણી આપી તેઓના હૃદયને આનંદિત કરું. નહિતર થોડા જ વખતમાં તેઓ પ્રાણુરહિત થશે. કેમકે તેમને મલયમુદરી પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી છે.

રાજા—તમને જવા દેવાને મારું મન માનતું નથી છતાં જો આમ જ છે તો હું તમને હમણાં જ રજા આપું

છું, તમારા પિતાને જણાવશો કે આગળ પણ આપણે પરસ્પર પ્રીતિવદલી રાપેલી હતી અને હમણાં સંબંધરૂપ જળથી સિંચન થયું છે, તો હવે વિશેષ વૃદ્ધિ પામશે.

મલયકેતુ—મહારાજા ! તે પ્રમાણે કહીશ અને તેમજ થશે.

મલયકેતુએ પોતાના બેન, બેનેવી પાસેથી રત્ન માગી.

મહાબળ—મારા તરફથી મારા સાસુ સસરાને નમસ્કારપૂર્વક જણાવશો કે આપની આજ્ઞા લીધા સિવાય કન્યારત્નને લઈ આદ્યા જતાં ચોરનું આચરણ કરનાર મહાબળે તમને મહાન્ દુઃખ દિત્વન્ન થયું છે. તે અપરાધની વારંવાર ક્ષમા માગે છે અને તમને આમ દુઃખ કરવામાં મારો અંગતહેતુ કે સ્વાર્થ કાંઈપણ નહોતો, તથાપિ પરાધીનપણે આ કાર્ય થયું છે. એટલે અંતઃકરણથી હું તો નિર્દોષ છું.

મલયસુંદરી—વડીલબંધુ ! અમરું અહીં આવવું અઠસ્માત્ અને દૈવાધીનથી થયું છે, તે વાતથી માતા પિતાને વાકેફ કરશો મારા તરફની કાંઈ પણ ચિંતા ન કરે તેમ જણાવશો હું અહીં મહાન્ સુખમાં છું. મારા તરફથી માતા પિતાને થયેલા અપરાધની ક્ષમા કરવાને યાચના કરશો. તેમને મારા વારંવાર પ્રણામ કહેશો અને રસ્તામાં ઘણીજ સાવચેતી રાખીને જશો.

મલયકેતુ કુમારે તે સર્વ સંદેશાઓનો ઘણા સ્નેહ સ્વીકાર કરી, તેમના વિયોગથી થતા દુઃખને

અશ્રુધારાએ શાંત કરી, ચંદ્રાવતી તરફ પ્રયાણ કર્યું. ઘોડાજ દિવસમાં ચંદ્રાવતીમાં આવી, જમાઈની તથા પુત્રીની માતા પિતાને વધામણી આપી, શોક દૂર કરાવી સર્વને અનંદિત કર્યાં.

મકરણ ૩૨ સું.

વનમાં રહન કરનારી સ્ત્રી કોણ હતી ?

સંસારના આનંદથી શાંતિ પામેલાં દંપતિ મહેલના અરખામાં બેસી, પુણ્યની પ્રત્યક્ષા, કર્મોની વિચિત્રતા અને પાપની વિષમતા વિષે પરસ્પર વાર્તાલાપ કરતાં હતાં. તે અવસરે પોતાના મહેલની નજીકમાં આવતી એક સ્ત્રી મહાબળના દેખવામાં આવી. તેનું નાક કપા-યેછું હતું. તે સ્ત્રીતરફ નજર કરી મહાબળે મલયગુંદરીને જણાવ્યું વલ્લભા ! આ સ્ત્રી તરફ નજર કર. જેના રૂદનનો શબ્દ સાંભળી તને વનમાં એકલી મુકી દુઃખેની મદદે ગયો હતો તેજ આ સ્ત્રી છે. મલયગુંદરી તેની સામી દૃષ્ટિ કરી, ઘોડો વખત સ્થિર દૃષ્ટિએ નેના ગામું ભેઈ રહી. તેને જાણખી વિસ્મય પામી, તે જાણી હતી.

સ્વામીનાથ ! અરે ! આનો તેજ કનકવતી છે કે જેને આપણે પેટીમાં ધાલી જેળા નદીમાં વહેતી મુકી હતી. તે અહીં ક્યાંથી આવી ચડી હશે ? તે આખની તરફ કાંઈ શ્રમ વા ! કહેવાને આવતી જણાય છે. મને જોખખગે

તો, તે લલ્લતથી કાંઈ જણાવશે નહિ. માટે જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું જવનિકાંતરે-પડદા પાછળ જઈ બેસું. મહાળજે તેમ કરવાને રજા આપી.

પ્રતિહારના નિવેદનથી મહાળજની આજ્ઞા મંગાવી તે સ્ત્રી મહાળજની પાસે આવી અને નમસ્કાર કરી ઉભી રહી. અવસરજ મહાળજે પણ ઉચિત પ્રતિપત્તિપૂર્વક બેસવાને આસન અપાવ્યું.

મહાળજ-શુભે ! તમે કેાણ છો ? તમારું નામ શું ? તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? તમારું ચરિત્ર મને જણાવશો ? કાંઈક વિશ્વાસ પામી તે છિન્નનાસા બોલી. કુમારેન્દ્ર ! ચંદ્રાવતી નગરીના રવામી વીરધવળરાજાની હું દનકવતી નામની રાણી છું. એક દિવસ વિના અપરાધે રાજાએ મારા ઉપર ક્રોધ કર્યો. મને પણ તેથી વિશેષ કોપ થયો અને ઘણું આછું લાગ્યું. આ કારણથી રીસમાં સર્વ વસ્તુઓનો અને મારા ખરા સુખનો ત્યાગ કરી હું ત્યાંથી ચાલી નીકળી. રસ્તામાં મને એક વિદેશી યુવાન મળ્યો તેણે મને મળવા માટે ગોળા નદીપર આવેલા મંદિરમાં સંકેત કર્યો હતો. રાત્રિએ હું તેને ત્યાં જઈ મળી. ધૂતે મને જણાવ્યું કે, અહીં ચોર આવ્યા છે, માટે હમણાં બોલ્યા વિના ઉભી રહે અને તારી પાસે કાંઈ માલ હોય તે મને આપ, હું તેનું રક્ષણ કરું. મેં મારી પાસેની સર્વ વસ્તુ વિશ્વાસથી તેને સોંપી એટલે તેણે મને એક ગેરીમાં ઘોડો વખત છુપાઈ રહેવા જણાવ્યું. મારા વસ્ત્રો

માંથી તેણે એક હાર અને કંચવો કાઢી લીધો. બાકીના સર્વ વસ્ત્રો પેટીમાં નાખ્યાં. ચોરના ભયથી અને ઠહેવાથી હું જ્યારે પેટીમાં પેડી, ત્યારે તે પાપીએ મંજુવાને તાણું મારી દીધું. પછી સંકેત કરી રાખેલ બીજા પુરુષને બોલાવી, તે પેટી ગોળા નદીના પ્રવાહમાં તરતી મુકી દીધી. તે પેટી વહાણની માફક નદીમાં તરવા લાગી.

મહાબળ—સુંદરી ! તું તેઓએ તે પેટી બાણી જોઈને નદીના પ્રવાહમાં ફેંકી દીધી ? તું તેઓને ઓળખે છે ? તેમ કરવાનું કારણ તું કાંઈ જાણે છે ?

કનકવતી મારા નિષ્કારણ પેરી તેઓને હું બીલકુલ ઓળખતી નથી. મેં તેઓનો કાંઈ અપરાધ કયો નહોતો. તેના કારણની મને કાંઈ ખબર ન પડે.

મહાબળ—અરે ! વગર પ્રયોજને તેઓએ ણહુ અચુક્ત કયું એમ કહી મસ્તક હલાવ્યું, ઠીક છે, પછી તે પેટી ક્યાં ગઈ ?

કનકવતી—પુર જોયથી વહન થતી તે નદીના પ્રવાહમાં તણાતી પેટી પ્રભાત થતાં જ અહીં ધનંજય ચક્ષુના મંદિર પાસે આવી લોભસાર નામના ચોરે તે બહાર કાઢી, તાણુ લાંબી દ્વાર ઉઘાડ્યું. હું તેમથી બહાર નીકળી અને છુપિત આપનાર તે ચોરની સાથે હું અલંબગિરિના વિષમ પ્રદેશમાં આવેલા તેના મંદિરમાં ગઈ. આપસમાં અમારી ગાઢ પ્રીતિ બાંધાઈ મારું મનતો સર્વથા તેનામાં જ વસી રહ્યું. અન્યોય વિશ્વાસ બાંધાયેલ

નગર લૂંટી લાવેલી સર્વ લક્ષ્મી તેણે મને જહુમાન અને પ્રીતિ પૂર્વક બતાવી, મેં પણ માફ નામ હામ, વિગેરે તેને જણાવ્યું. જે પહોર પર્યંત મારી પાસે રહી કાંઈ કાર્ય પ્રસંગે તે શહેરમાં આવ્યો. રાજપુરુષોએ તેને ઝોળખી, છળ, પ્રંપચથી પકડી રાજાને સ્વાધીન કર્યો. રાજાએ તેને વડના ઝાડ સાથે લટકાવી મારી નાંખાવ્યો એ અવસરે તેની રાહ જોતી હું પહોરનાં શિખર ઉપર ઉભી હતી. મારો મેળાપ થતાં જ થોડા વખતમાં તેની પાસે આવી શોકથી રૂદન કરતી હતી તે અવસરે તમે ત્યાં આવી મારા દુઃખનું કારણ પૂછ્યું. ત્યાર પછીનો સર્વ વૃત્તાંત આપના જણવામાં છે. આ પ્રમાણે મેં માફ જીવનચરિત્ર તમોને કહી સંભળાવ્યું.

રાજકુમાર ! તમે મારી સાથે આહો. તે સ્થાન હું તમને બતાવું. ત્યાં ઘણું દ્રવ્ય ભરેલું છે. જેનું છે. તેને પાછું આપો. મને એકલીને તેટલા દ્રવ્યની કંઈ જરૂર નથી, વળી શુભ વૈભવ ભોગવતા રાજપુરુષોને ખજાર પડે તો જે ચોરની દશા થઈ તે મારી દશા થાય. માટે જ મને તે દ્રવ્યની કાંઈ જરૂરીઆત નથી,

મહાબળ તે સ્ત્રીને સુરપાળ રાજાની પાસે લઈ ગયો અને તેની જરૂર જેટલી ખીનાથી રાજાને વહેંચ કર્યો

રાજા તે સ્ત્રીને આગળ કરી, કેટલા એક મનુષ્યોને સાથે લઈ તે પહોરમાં ગયો, ત્યાં તે સ્ત્રીએ મોટા મોટા ખજાના બતાવ્યા, રાજાએ તે સર્વ માલ બહાર કઢાવ્યો

અને પ્રભને જોલાવી, જેની જેની વસ્તુ ચોરાઈ હતી તેને તે વસ્તુ તેમાંથી શોધીને પાછી આપી. બાકી પણ ધણી સિવાયનું ઘણું દ્રવ્ય વધી પડ્યું તે સર્વ લઈ રાજ પાછો શહેરમાં આવ્યો.

તે ઝીની ઉચિતતને લાયક તે દ્રવ્યમાંથી કેટલુંક દ્રવ્ય રાજાએ તે સ્ત્રીને આપ્યું. તે લઈ કુમારની સાથે પાછી મહેલમાં આવી હૃદય પર લક્ષ્મીપુંજહારને ધાર કરતી અને આનંદ રસમાં નિમગ્ન થયેલી મલયસુંદરી અહીં તેના દેખવામાં આવી. મલયસુંદરીને જોતાં જ હૃદયમાં મોટો આઘાત થયો હોય તેમ તે સ્તબ્ધ થઈ ગઈ આશ્ચર્યમાં પડી તે વિચારવા લાગી કે અરે ! આ દુષ્ટ છોકરી કેવી રીતે જીવતી રહી ? કુવામાંથી કેવી રીતે નીકળી ? અને આ કુમારની સાથે ક્યારે અને કેવી રીતે પરણી ?

આ સર્વ પૂછવાની તેની તીવ્ર જિજ્ઞાસા હતી, પણ તે કાંઈ પૂછી ન શકી. તેના મનમાં એમ જ આવ્યું કે જો હું આ વાત તેને પૂછીશ તો તે મારું સર્વ ચરિત્ર અહીં પ્રગટ કરશે અને તેથી મને અહીં રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડશે. આ લક્ષ્મીપુંજહાર પણ તે મારો વેરી છે, છત્યાદિ વિચાર કરતી કનકવતીને મલયસુંદરીએ જોલાવી.

મલયસુંદરી—અરે અંબા ! આજે અનન્ના વૃદ્ધિ ક્યાંથી ? તમે એકલાં કેમ ? આ તમારા નાકની આવી દુસ્થ અવસ્થા ક્યાં થઈ ?

મહાબળ—પ્રિયા આ વાત તારે અને બીલકુલ ન
પૂછવી આ સર્વ બીના હું જાણું છું અને અવસરે તને
જણાવીશ હમણાં તું અંદર જા.

મહાબળ—કનકવતી ! આ મહેલની બહાર નજીકમાં
એક ઘર છે તેમાં તમે જઈ રહો.

સુખે મીઠી, પણ ચિત્તમા દુષ્ટ તે કનકવતી કુમારે
જતાવેલા આવાશમાં જઈ રહી. અને હજવે હજવે
મધ્યસુંદરી પાસે આવ જા કરવા લાવી.

જ્યાં મનુષ્યોને લવિષ્ય ભૂલાવે છે. ત્યાં તેઓની
તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ પણ કામ આવતી નથી. અવિશ્વાસમયી
રાજનીતિ શીખવા છતાં વિશ્વાસે દેરાય છે. આ કારણથી
જ એક ઘોર મહાન અપકાર કરનારને પણ મહાબળે
રહેવાને સ્થાન આપ્યું, તેનાં કેવાં ગંભીર વિપાકો
લોગવવાં પડશે તે આપણે આગળ જતાં જાણીશું અથવા
ખરી વાત એ છે કે કર્મના તીવ્ર વિપાકો આગળ
મનુષ્યોનું શાણપણપણું નકામું થઈ પડે છે.

કનકવતીનું બોલવું, ચાલવું, હસવું અને વાર્તા-
દિવાપિં એટલાં બધાં ચિત્તાકર્ષક હતાં કે તેની મૂર્તતા
સરલ હૃદયનો કુમાર બીલકુલ અટકળી ન શક્યો. હજવે
હજવે કનકવતીનો પગપેસારો રાજમંદિરમાં વધતો ગયો.

નિષ્કારણ વેરીણી તે મધ્યસુંદરીને મારવાનાં, કે
તેવી જ કોઈ મહાન વિપત્તિમાં ઉતરવાના છિદ્રો નિરંતર
બેવા લાગી.

કેટલોક સમય ગયા પછી સંસર સુખાનુભવનાં
ફળદ્રુપ મલયમુદરીએ ગર્વ કર્યો, રાજકુમાર મહાબળ પણ
તેના સર્વ મનોરથો પૂર્ણ કરે છે. મલયમુદરીનું લાવણ્ય
અને શરીર પણ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું અને ક્રમે કરી
ગર્ભાશૂતિનો સમય પણ નજીક આવી લાગ્યો.

સુરપાળરાજા—મહાબળ ! કૂર નામનો પદ્મીપાત
આપણા દેશને ઉપદ્રવ કરે છે. કિલ્લાનું બળ તેની પાસે
વિશેષ અને મજબૂત હોવાથી અત્યારે તે સર્વથી અસાધ્ય
થઈ પડ્યો છે. આપણો સેનાપતિ બે વખત મોટું લશ્કર
લઈ તેને શિક્ષા કરવા ગયો, છતાં તેનો પરાલભ થઈ
શક્યો નથી, પણ ઉલટું આપણને મોટું નુકસાન થયું
છે. તે પદ્મિપતિનો વિજય કરવાને તારા સિવાય બીજો
કોઈ સમર્થ થાય એ બીલકુલ સંભવી શકતું નથી.

મહાબળ—પિતાજી ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે.
હું હમણાં જ સૈન્યસહિત ત્યાં જઈ છું. અને આપના
મન્નાદથી તેને આપનો સેવક બનાવીને જ પાછો ફરીશ.
મહારાજા સુરપાળે કુમારને શાબાશી આપી અને
મસ્તકે ચુંબન કરી યુદ્ધ માટે રજા આપી સૈન્ય તૈયાર
કરાવ્યું.

પિતા પાસેથી રજા લઈ મહાબળ મલયમુદરીના
મહેલમાં આવ્યો.

મહાબળ—પ્રિયા ! આજે હું પિતાજીના આદેશથી
પદ્મીપતિની સામે યુદ્ધ કરવા જઈ છું.

મલયસુંદરી—સ્વામીનાથ ! જેવી આપની મરજી, પણ હું સાથે આવું છું.

મહાબળ—સુંદરી ! સાથે આવવાનો વખત નથી. તને અત્યારે પૂર્ણ માસ છે. થોડા જ વખતમાં લવિષ્યના રાજકર્તાનો જન્મ થવા સંભવ છે. આવી સ્થિતિમાં સાથે આવવું તે કોઈ પણ રીતે હું યોગ્ય ધારતો નથી. રસ્તાની વિષમતા, પ્રસૂતિનો વખત, અને યુદ્ધનો પ્રસંગ એ તમારા શરીર માટે અત્યારે તદ્દન પ્રતિકૂળ છે, માટે મારા કહેવાથી તમે અહીં જ આનંદમાં રહો. આ પુરુષ-રૂપ ધારણ કરવા માટેની શુટિકા તમને સોપું છું કોઈ વિષમ કાર્ય પ્રસંગે ઉપયોગી થઈ પડે તેવી છે. આંખાના રસમાં ઘસીને તિલક કરવાથી પુરુષરૂપ બની શકે છે. જેનો પ્રયોગ એકથી વધારેવાર તેં અનુભવ્યો છે. તે શુટિકા સાચવીને રાખજે. હું પોતે તારો વિરહ સહન કરવાને અસમર્થ છું એટલે પિતાજીનો આદેશ સિદ્ધ કરી થોડા દિવસમાં જ પાછો આવીશ. માટે પ્રસન્ન ચિત્તે મને રળ આપ. ગમે તેવા વિકટ પ્રસંગમાં પણ કુળપુત્રોએ પિતાનો આદેશ પ્રમાણ કરવો જોઈએ.

નિસાસા મૂકતી અને અશ્રુધારા છોડતી મલયસુંદરીએ મંઠ સ્વરે જણાવ્યું, સ્વામીનાથ ! વહેલા પધારજો. ઈચ્છા નહિ છતાં, આપના આદેશથી જ હું અહીં રહું છું. સ્નેહ પાસથી બંધાયેલા રાજકુમારને પ્રિયાથી જીદ પડતાં ઘણું જ દુઃખ લાગ્યું, તેનો કંઈ રૂંધાઈ

ગયો. વારંવાર પાછું વાળીને જોતો અને નેત્રથી 'અશ્રુ ઢાળતો, કુમાર મહેલથી બહાર નીકળ્યો. કુમારની રાહ જોઈને જે બહાર સૈન્ય એકઠું થઈ ઉભું હતું તેની સાથે મહાબળ દુર્જય પત્ની પતિના શાસન કરવા માટે ચાલી નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

વિપત્તિનો ત્રીજો પડદો-દુર્જનની દુર્જનતા

કનકવતી પોતાના આવાસમાં બેઠી છે. મલયમુંદરીને 'કેવી રીતે કદમાં પાડું ? કયા ઉપાયથી તે આકૃતમાં આવી પડે ! વિગેરે મંલીન વિચારસમુદ્રમાં પડી, નાના પ્રકારના તરંગોને બાચકા ભરતી હતી; તે પ્રસંગે તેને સમાચાર મળ્યા કે મહાબળ આજે મુદ્દના પ્રસંગે પરદેશ ગયો છે અને મલયમુંદરીને અહીં મૂકી ગયો છે. આ વર્તમાન સાંભળી તેને ઘણું હર્ષ થયો. મનમાં બળડવા લાગી, જ્યાં સુધી મહાબળ પાસે હતો ત્યાં સુધી મારો કાંઈ ઉપાય ચાલતો નહોતો. ઠીક થયું. ભાગ્યેયથી આજે મલયમુંદરી એકલી રહી છે, હવે કાંઈ પણ ઉપાય શોધી કાઢી જો મારું વેર ન વાળું તો મારું નામ કનકવતીનું શાનું ? ઈત્યાદિ બોલતી પોતાના આવાસથી નીકળી મલયમુંદરીના મહેલમાં આવી.

આ વખતે મલયમુંદરી ઉદાસીનતામાં ઘેરાયેલી હતી. કેમ કે પતિવિયોગ તેને અચ્છ હતો. નેત્રમાંથી

અશ્રુનાં બિંદુઓ ટપકતાં હતાં. હાથો હાથ લેમણા પર મૂકી વિચારદશામાં ગ્રસ્ત બની હતી. ઉંણુ અને ઊંડા નિઃશ્વાસા નાંખતી હતી. વળતે આશાના ઉજ્જવળ તરંગોથી મુખ પર શાંતિ પણ જણાતી હતી.

કનકવતી નજીક આવી. મલયસુંદરીએ ઉંચે જોયું. પોતાની ઓરમાન મા હોવાથી સહેજ આદર આપ્યો. અવસર જોઈ તેની ઉદાસીનતા દુર કરવા માટે કનકવતીએ કોઈ વાર્તાનો પ્રસંગ ચલાવ્યો. તે વાર્તાના પ્રસંગથી મલયસુંદરીનો આખો દિવસ મુખમાં પસાર થયો.

સરલ હૃદયની સુંદરીએ જણાવ્યું. અંબા ! રાત્રિએ પણ તું અહીં જ રહેજે. તેથી દિવસની માફક મારી રાત્રિ પણ મુખે પસાર થાય.

ભાવતું હતું અને વૈદે બતાવ્યું, તેની માફક પોતાને ફાવતું હોવાથી કનકવતીએ તેમ કરવા તરત જ હા કહી. રાત્રિએ પણ કનકવતી ત્યાંજ રહી. વાર્તાલાપમાં દિવસની માફક રાત્રિ પણ પૂર્ણ થઈ. પ્રભાત થતાં જ મનમાં કાંઈક બળ રચી મલયસુંદરીનો ઘાટ ઘડવા માટે કનકવતીએ જણાવ્યું. ‘પુત્રી’ ! તને ઉપદ્રવ કરવા માટે રાત્રીએ અહીં રાક્ષસી ફર્યા કરે છે. આજ રાત્રિએ મેં તેને દીઠી હતી. હું બગતી હોવાથી મેં તેને મારી હઠાવી છે; પણ જો તારી મરજી હોય તો તે રાક્ષસીની સાથે હું પણ રાક્ષસીનો વેશ તઈ તેને એવી રીતે શિક્ષા કર કે ફરી પાછી અહીં કોઈ પણ દિવસ ન જ આવે.

કેમકે મંત્ર-તાંત્રાદિ પ્રયોગો હું ઘણા જાણું છું રાક્ષસી-ઓને હડાવવાનાં તાંત્રિક પ્રયોગો અનેક પ્રકારના હોય છે તેની શું તને ખબર નથી ?

વિચારવાને છતાં લાગ્યે ભુલાવેલી મલયસુંદરીએ તેમ કરવા હા કહી. આપું કાંવત્રુ રચવાનું કારણ તેને એ મજ્યુ હતું કે, તે દિવસોમાં શહેરમાં મરડીનો રોગ પુર જોસમા ચાલતો હતો.

મલયસુંદરીને આ પ્રમાણે સમજતી, પોતાને મુકામે જવાનું બાનું ટાલી ત્યાંથી નીકળને પરજારી તે રાજા સુરપાળની પાસે આવી રાજાને એકાતમાં બોલાવી તેને જણાવ્યું મહારાજા ! મારા પર આપની પૂર્ણ કૃપા હોય તો જ હું આપના હિતની એક વાત આપને કહેવા ઈચ્છુ છું.

રાજા—હું તને અભય વચન આપું છું ગમે તેવી શુભ વાત હોય તો પણ તું મને કરી આપ તે સંબંધમાં તને કોઈ પણ તરફથી લય હશે તો હું તારૂં રક્ષણ કરીશ યા કરાવીશ.

કનકવતી—મહારાજા ! આપ જાણના હશે કે આપના શહેરમાં કેટલાક દિવસથી મરડીનો રોગ ચાલી રહ્યો છે. આ ઉપદ્રવ કોઈ રાક્ષસીનો કરેલો છે સાક્ષાત રાક્ષસી લલ્લે અહીં નહિ આવતી હોય છતાં પણ રાક્ષસીના જેવા દુચક્રા કરવાથી—એન આળા આકૃતિ વિગેરે કરવાથી રોગની ઉત્પત્તિ કે વૃદ્ધિ થઈ શકે છે.

તો તેમ કરનારને રાક્ષસી કહીએ તો કહી શકાય છે. આવી આ શહેરમાં દોઢપણુ ક્રિયા કરનાર રાક્ષસી હોય તો તે તમારી પુત્રવધૂ મલયમુંદરી છે.

મારા વચન પર આપને વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો રાત્રિએ દૂર ઉભા રહી આ વાતની ખાતરી કરશો, મલયમુંદરી રાત્રિએ રાક્ષસીના રૂપમાં-વેશમાં ઘરના આંગણામાં અગાશીમાં લામે છે. કુદક્ષા મારતી ચારે દિશા તરફ જુએ છે અને મદ મંદપણે પણ લયંકર કુતાર મૂકે છે, તેથી તમારા શહેરમાં મરકી વિશેષ પ્રકારે ઉછળે છે, આપ જો રાત્રિએજ તેને પકડશો તો મહાન ઉપદ્રવ કરશે, માટે પ્રભાતે સુઝટો પાસે પકડાવી તેને નિમ્ન કરાવવો આ પ્રમાણે રાજાને લાભેરી કનકવતી મૌન ધરી જાણી રહી

રાજા પહેલાં પણ મરકીનું કારણ જાણવાનો ઉત્સુક હતો. તેમા આ પ્રણાલે 'કનકવતીનું કહેવું' - સાંભળી તેને 'મોટું આશ્ચર્ય' લાગ્યું. તે વિચારમાં પડ્યો. અહા ! આ કેવી વાત ! મારા નિર્મળ કુળમાં પણ આવું કલંક ! શું મલયમુંદરીજ રાક્ષસી છે ! અને તેજ મરકી ઉત્પન્ન કરે છે ? આ વાતનો સંભવ થયો - પણ અશક્ય છે. ત્યારે શું આ સ્ત્રી અસત્ય જાણે છે ? તેમ કરવામા તેને શું સ્વાર્થ હશે ? અથવા આજ રાત્રિએજ જેમ હશે તેમ જણાઈ આવશે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતા અને ચિંતાથી ગ્લાની પામેલા રાજાએ કનકવતીને જણાવ્યું.

શુભે ! આ વાત તારે કોઈને કહેવી નહિ પણ
શુભતજ રાખવી. નહિતર મારા કુળને મેં દુ કંલક લાગશે.
સત્ય શું છે તે સર્વે હું નિર્ણય કરીશ અને પછી જેમ
યોગ્ય જણાશે તેમ કરીશ.

કનકવતી—મહાનગ્ન ! હું તેવી અશ્વત નથી
એકાંતમાં આવી આપને જણાવવાનું કારણ જ આ છે
કે, કોઈપણ પ્રકારે આપના કુળને દલંક ન લાગે અને
કાર્યની સિદ્ધિ થઈ આવે.

રાજાએ મતકાર કરી તેને વિમર્જન કરી ઘેર આવી
રાક્ષસીને લાયક જે જે ઉપયોગી વસ્તુઓ જોઈએ તે
સર્વ તેણે તૈયાર કરીને તે વસ્તુ માથે ૮૬ રત્નિએ
તે મલયમધુન્દરીની પાસે આવી.

મલયમધુન્દરીને જણાવ્યું પુત્રી તારે ખીનકુલ બહાર
ન આવવું. નહિતર મોટો અનર્થ થશે ઈત્યાદિ શિક્ષા
આપી તે બહાર આવી, નમ્ર થઈ રાક્ષસીને લાયક શીર
ખનાવ્યું સુખમાં બળતું ઉઠાડું લીધું એક હાથમાં
ખરખર અને ખીલ હાથમાં છરી રાખી જે પ્રમાણે તેણે
રાજાને સૂચના કરી હતી. તેજ પ્રમાણે ચેટા કરવા લાગી

આ અવસરે રાજા સ્વપાળ કેટલાક સુભટો સાથે
લઈ દૂરના ઘર ઉપર શુભતપણે આવી ઉભો હતો. દૂર
ઉભા ઉભા તેણે આ સર્વ ચેટાઓ પોતાની નજરે દીડી
તે જોઈ રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો. અરે ! કનકવતીએ
કહેલી સર્વ વાત સત્ય થઈ કોઈના કહેવા ઉપર જરોસો

ન રાખતાં આ સર્વ મેં નજર દીધું. મારો નિર્મળ વંશ કલંકિત થયો. હવે મારે આ બાળતનો જલદી ઉપાય લેવો એઈ એ, નહિતર મારી નિંદા થશે, પ્રજાનો પણ સંહાર થશે. આ રાક્ષસીનો નાશ કરવા માટે એક દિવસની ત્રણ રાહ જોવાની હું ધારતો નથી. હું અત્યારે સાવધાન છું. તે મને શું ઉપદ્રવ કરનાર છે? આવી નિર્જન અર્થાત્ શાંત રાત્રિમાં તેનો નાશ કરતાં લોકોમાં જાહેર પણ એાછું થશે. તેથી કુળમાં કલંક પણ નહિ લાગે અને લોકોનો ખયાવ થશે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી ક્રોધથી ધમધમતા રાજાએ પોતાના વિશ્વાસુ મુખટોને આદેશ કર્યો કે અરે સુભટો ! તમે અત્યારેજ જાઓ, તે દુષ્ટાને જીવતીજ પકડી દ્યો, રથમાં બેસાડી નગરની બહાર કાઢો અને રોડ અટવીમાં લઈ જઈ કોઈ ન જાણે તેમ ગુપ્ત રીતે મારી નાખો.

રાજાનો આદેશ થતાંજ હથીયારબંધ સુભટો તેને પકડવાને દોડ્યા. તેને આવંતા જોઈ તે દુષ્ટા લયજ્ઞાંત થઈ મલ્લમુન્દરીની પાસે આવી કંપતી કંપતી બે લવા લાગી. પુત્રી ! રાજાએ મોકલાવેલ હથીયારબંધ કેટલાક સુભટો મને મારવા માટે આવે છે, રાજાની આજ્ઞા સિવાય હું તારી પાસે રહે રહી છું તેથી રાજા કોપાયમાન થયો હોય એમ મને જણાય છે. હું ધારું છું કે રાજપુરુષો મને અવશ્ય મારી નાખશે, માટે હું મને કોઈ એવા સ્થળે છુપાવ કે તેઓ મને ખીલકૂલ ન જાણી શકે.

દયાની લાગણીથી તેના કપટને નહિ જાણનારી મલયસુંદરીએ તેવાજ વેશમાં દનકવતીને એક મંબુપામાં છુપાવી અને બહારથી તાણું વાસી દીકું તેટલામા તે હાથમાં ખુલાં ખરૂંગોને ધારણ કરેલા રાજપુરૂષો ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

મલયસુંદરીનું સ્વાભાવિક રૂપ જોઈ તેઓ જોલવા લાગ્યા કે અરે ! આપણા ભયથી આણે રાક્ષસીના રૂપનો ત્યાગ કરી દીધો છે. હો, પણ આપણે ક્યાં તેને છોડીએ તેમ છીએ, તરતજ આકોશ કરના મલયસુંદરીને કહેવા લાગ્યા, અરે પાપિણી ! હજી સુધી તું કેટલાક મનુષ્યોનો સંહાર કરીશ ? સુભટો ! જુઓ છો શું ! આને પકડીને બાંધો, આ પ્રમાણે કહેતાંજ તે રાજપુરૂષોએ મલયસુંદરીને પકડી મજબુત રીતે બાંધી લીધી અને મહેલની બહાર ઠાઠી રાખી રથ મહેલ નીચે તૈયાર રખાવ્યો હતો. તેમાં મલયસુંદરીને બેસાડી ત્યાંથી તે રથ વાસુની માફક અટવી તરફ ચલાવ્યો. આ અકસ્માત જનાવથી મલયસુંદરી તો સ્તબ્ધજ થઈ ગઈ કે આ શું ? આ રાજપુરૂષો મારો આટલો બધો તિરસ્કાર શા માટે કરે ? મને તેઓ કોઈ સ્થળે મારવા કે ત્યાગ કરવા લઈ જાય છે. એમ તેમનાં ઈર્તવ્યો પરથી જણાય છે અરે ! મારી સન્મુખ કોઈ નજર ન કરી શકે. તેને બદલે આવેો જુલમ ! આમ કરવાનું કારણ શું હશે ! મેં કોઈ રાજાનો અપરાધ કર્યો હશે ? કે મારાં પુણ્યજ પૂણું થઈ ગયાં કે કોઈ પૂર્વજન્મનું અશુભ કર્મ પાછું ઉદય થઈ આવ્યું ?

અરે દલિદ્ધ કર્મોદયના વિપાકોની ખખર જ પડતી નથી. હે ભવ ! હૃદય કઠણ કરી જે દુઃખ ઉદય થઈ આવે તે ધીરજથી સહન કર. પૂર્વ કર્મવિપાકને ચિંતવતી મલયસુંદરી મહાબળે આપેલ સ્ત્રોત્રકનું ચિંતવન કરવા લાગી.

રાજમહેલમાં રહેનારી રાણીને તેના અશુભ કર્મોએ થોડાજ વખતમાં મનુષ્યના પ્રચાર શૂન્ય, છિન્ના નામની અટવીમાં લાવી મૂકી, ખરેખર કિલ્લદ કર્મોદયથી આ દુનિયામાં કેણુ દુઃખ પામ્યું નથી ?

રથ મલયસુંદરીને લઈ સુભટો સહિત અટવીમાં આવી પહોંચ્યો. મનુષ્યોનો સંચાર ભાગ્યેજ થઈ શકે, એવી આ અટવીમાં સુભટોએ મલયસુંદરીને રથમાંથી નીચે ઉતારી.

મલયસુંદરીનું રાજતેજ, સુંદર અને કરૂણા ઉત્પન્ન થાય તેવી આકૃતિ, શાંત મુદ્રા અને અશ્રુપાત ઈત્યાદિ દેખી સુભટોનાં કઠોર હૃદયમાં પણ દયાની લાગણીથી કદી શૂન્ય બન્યો જ નથી. તેઓ અન્યોઅન્ય વિચાર કરવા લાગ્યા. ભાઈઓ ! રાજાએ ભલે આને રાક્ષસીનું રૂપક આપ્યું, પણ આ સ્ત્રીની શાંતમુદ્રા, શરીરની ચેષ્ટા અને કરૂણાજનક સ્થિતિ; તે જોતા આ તદ્દન નિર્દોષ હોય તેમ જણાય છે. આવી નિર્દોષ અબળાને મારી નાખવી, એ નિર્દયતાવાળા કર્મ અંડાળનું દામ છે, પૂર્વજન્મના દુષ્ટ કર્મોને લઈને તો આ સેવકરૂપ અધમ અવસ્થા પામ્યા અને વળી આ ભવમાં આવો નિર્દોષ સ્ત્રીનો વધ કરીને

આગળ કેવી અધમા અધમ ગતિ કે સ્થિતિ મેળવીશું અર્થાત આથી પણ વિશેષ ખરાબ ગતિ પામીશું, મટે આ સ્ત્રીને આપણે મારવી તો નહિ. આ તરફ રાજાનો આદેશ પણ બચકર છે, તે પ્રમાણે ચાલવામાં કે દવામાં ન આવે તો તે આપણું સર્વસ્વ લઈ લેશે કે નોકરીમાંથી ઠાઠી મૂકશે, ત્યારે હવે આપણે શું કરવું? આ સ્ત્રીને મારી નાંખવાનું તો જરા માત્ર પણ મન ઠણુલ કરતું નથી.

આ પ્રમાણે પરસ્પર વિચાર કરતા છેવટે તેઓ એવા નિર્ણય પર આવ્યા કે આ સ્ત્રીને અહીં છોડતી મૂકીને આપણે ચાલ્યા જવું. આ નિર્જન વનમાં રખડી રખડી ચાલ્યોના લોગરૂથ થઈ પડશે અને સ્વાભાવિક રીતે પેતાની મેળે મરણ પામશે, તેથી તેની હત્યાના ભાગી આપણે થઈશું નહિ. આ પ્રમાણે નિર્ણય કરી મલયસુદરીને વનમાં એકલી મૂકી રથ લઈને સુભટો પાછા ફર્યા અને રાજાને આવી જણાવ્યું કે સ્ત્રીને નિર્જન જંગલમાં લઈ જઈ અમે મારી નાંખી છે.

રાજા ઘણો ખુશી થયો. મરડી માટે આજપર્યંત જે કઠીણ ઉપાયો લેવામાં આવતા તે બંધ કર્યા. રાજાને આ નિર્ણય મનમાં ચોક્કસ ઠર્યો હતો કે મરડી આ ગણત્રી પેદા કરતી હતી, તે તો મરણ પામી, માટે સ્વાભાવિક રીતે તે શાંત થઈ જશે.

દનકવતીને ખુશી કરવા માટે રાજાએ તેની ઘણી તપાસ કરાવી પણ ખીલકુલ તેનો પત્તો ન લાગ્યો.

કુમાર તો યુદ્ધ કરવા ગયો હતો અને મલયસુંદરીને મારી નાંખાવી એટલે મહેલનો સુનો રહ્યો જાણી રાજાએ તે મહેલના ચારે બાજુથી દ્વાર બંધ કરાવ્યાં અને મુખ્ય દ્વારે તાળાં દેવરાવી કોઈ જોલે નહિ માટે સીલ કરાવ્યાં.

અકરણુ ૩૪ સું.

મહાબળનો પશ્ચાતાપ

મહાબળે શત્રુને છતવા માટે અખંડ પ્રયાણે આગળ વધ્યો. થોડાજ વખતમાં તે સીલ પહોંપતિ સન્મુખ આવી લાગ્યો. પરસ્પર તુમુલ યુદ્ધ થયું. ઉત્સાહી અને ધુવાન રાજકુમારે પોતાનું સંપૂર્ણ બળ વાપર્યું. કેળવાયેલા રાજકુમાર સામે જંગલી સીલો દડી ન શક્યા. કુમારે ચારે દિશામાં તેનું રીન્ય વિખેરી નાખ્યું, સીલરાજને છવતો પકડી લીધો. તેની પાસેથી કેટલોક દંડ લઈ પોતાની આજ્ઞા મનાવી. ઉદાર દિલના રાજકુમારે પાછો તેને તેના રાજ્ય પર સ્થાપન કર્યો.

સીલપહોંપતિ ઉપર વિજય મેળવી, ત્યાં બીલકુલ ન રોકાતાં નજીક પ્રસૂતીવાળી પ્રિયાને મળવાને ઉત્કંઠિત થયેલો મહાબળ તત્કાળ પાછો ફર્યો. નિર્વિલંબ પ્રયાણે આલતાં થોડાજ વખતમાં પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આવી પહોંચ્યો. પિતાને નમસ્કાર કરી યુદ્ધ સંજોગો વૃત્તાંત નિવેદન આટલી ટુંક સુદતમાં પહોંપતિ સ્વાધીન થયેલો

જાણી? રાજા ઘણો ખુશી થયો, તેણે કુમારની ઘણી પ્રશંસા કરી.

મહાબળ, રાજાની આજ્ઞા લઈ મલયસુંદરીને મળવા પોતાના મહેલ તરફ જવાને તૈયાર થયો કે તરતજ તેનો હાથ પકડી એકાંતમાં લઈ જઈ રાજાએ ‘ મલયસુંદરી રાક્ષસી હતી ’ વિગેરે સર્વ ખીનાઈો વાકેફ થયો અને તેનો વધ કરવા માટે પોતે કરેલી બહાદુરી સવિશેષ જણાવી.

રાજાના મુખતી આ વૃત્તાંત સાંભળતાંજ દીર્ઘ નિશ્વાસ સૂકાતો, હાથથી હાથને ઘસતો, મુખથી સિત્કાર કરતો, મહાબળ ગદગદિત કંઠે બોલ્યો.

હા ! હા ! પિતાજી ! તમે મોટે અનર્થે કર્યો. તેના પ્રાણ લેવા સાથે મારા પણ પ્રાણ લીધા છે. અને પુત્રવધુને શત્રુથી પણ વિશેષ અસહ્ય દોડ અને અન્યાય આપ્યો છે, ‘ મલયસુંદરી રાક્ષસી હતી. આ જમણા આપને ક્યાથી થઈ? આટલી બધી વિચાર બહિ મુખતા આટલો બધો ધાતુનો વિપર્યાસ ! આપની દીર્ઘ વિચારદ્રષ્ટિ ક્યાં ગઈ? આપને એનામાં કોઈ માલુમ પડ્યો, તથાપિ મારા આવવા પર્યંત ધીરજ રાખવી હતીને.

તે છિન્નનાસા સ્ત્રી-કનકવતી કુડ કપટથી ભરેલી છે. તેનું મહાતમ્ય હું જાણું છું. મને તેનો લાંબા વખતનો પરિચય છે. તેના વચનોથી ખરેખર આપ કગાયા છો. તેના વચનો મુજબ આપે વર્તન કર્યું છે તેનું પરિણામ અવશ્ય વિપરીતજ આવશે.

અરે ! તે મારી નિષ્કારણ વેરણ ક્યાં છે ? મને જલદી બતાવો. હું આ સર્વ વાતનો નિર્ણય કરું.

કુમારનાં આવાં દુઃખ, શોક અને તિરસ્કાર ભરેલાં વાક્યોથી રાજા સુરપાળનું મુખ ઝાંખું થઈ ગયું, નીચું જોઈ તેણે જવાબ આપ્યો કે વત્સ ! અમે તેની ઘણી તપાસ કરી, પણ તે ક્યાંય જોવામાં ન આવી; કેાણ જાણે તેજ દિવસે કેઈ સ્થળે તે નાશી ગઈ જણાય છે.

મહાબળ નિરાશ થઈ મનમાં બોલવા લાગ્યા. હા ! હા ! પ્રિયા ! તું છજ પામી, તારાપર જુદું આજ મૂકી, તે વેરિણી ક્યાંય પણ નાશી ગઈ.

મહાબળ—પિતાશ્રી ! પાપિણીનાં અસત્યનાં વચનોથી મેંરાઈ તમે ફેાગટ પોતાના કુળમાં લાંછન લગાડ્યું છે. એટલું જ નહિ પણ વંશનો ઉચ્છેદ પણ કર્યો છે. આ પ્રમાણે બોલતો પ્રિયા વિયોગથી વિધુર થયેલો રાજકુમાર હિંદાસીન ચહેરે પોતાના મહેલ તરફ ગયો.

પુત્ર વત્સલ રાજા પણ કુમારની પાછળ તેજ મહેલમાં આવ્યો. અને તેના દ્વાર પર લગાવેલ શીલ તોડી કુમારને તાળાં ઉઘાડી આપ્યાં.

રાજા—(એક જગ્યા તરફ દષ્ટિ કરી) મહાબળ ! જો આ ઠેકાણે તારી પ્રિયા મહાવસુંદરી રાક્ષસીના વેષે નમ્ર થઈ નાચતી અને કુદતી, અનેક પ્રકારનાં ડુલકાર અને આજા કરતી મેં પોતે ઘણીવાર સુધી સામેના મુકામ ઉપર ઉભા ઉભા અનેક સુભટો સાથે દીઠી હતી. માટે તેને

જાવી શિક્ષા આપવામાં મારો શુ' અપરાધ છે ? હિંદુ છતાં પણ વિનિષ્ઠ—સડેલી જીભ શુ' છેલ્લામાં નથી આવતી ? કુમાર તું ફોગટ શા માટે જુરે છે ? ચિત્તને સ્વસ્થ કર. બીજી રાજકુમારીની સાથે તારૂં લગ્ન કરાવીશું.

કુમાર મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો. હે જીવ ! અવસર સિવાય બોલવું ઉચિત નથી છતાં મારી સ્ત્રી મધ્યસ્થંદરી “રાક્ષસી થઈ સર્વને ઉપદ્રવ કરતી હતી” એ વાત તો તદ્દન અસંભવિત જ છે તે જીવતી હશે તો સર્વ વાત જણાઈ આવશે. ઇત્યાદિ વિચાર કરતો કુમાર, પોતાની સાર સાર વસ્તુ જે મહેલમાં હતી તે સર્વ તપાસવા લાગ્યો.

તપાસ કરતાં કરતાં તાણું વાસેલી પેટી મંજુષા કુમારે ઉઘાડી. ઉઘાડતાં જ તેમાં નગ્ન પડેલી, રાક્ષસીના રૂપને ધારણ કરેલી, મુઘાથી દુર્બળ થયેલી, છિન્નનાસા સ્ત્રી કનકવતી જોવામાં આવી. તેને જોતાંજ રાજા પ્રમુખ સર્વ લોક સ્તબ્ધ થઈ ગયા. મહાબળ ભોગથી બોલી ઉઠ્યો પિતાજી ! રાક્ષસીરૂપેન્મત્ય કરતી આપે જે સ્ત્રીને જોઈ હતી તે આ સ્ત્રીને જોઈ હતી તે સ્ત્રી આ કે બીજી ? આ પ્રમાણે બોલતાં જ કુમારે ને સ્ત્રીને હાથ ખેંચી પેટીમાંથી બહાર ઘસડી કાઢી અને નિષ્કુરપણે તાડના કરવા માંડ્યો. વિશેષ તાડના કરવાથી તેણે પોતાના કરેલા પ્રપંચ સંબંધી સાચેસાચી વાત જણાવી દીધી.

આ વિચારીત કરેલ કાર્યનો રાજાને મહાન પ્રશ્નતાપ થયો. ખરખર આવા ગુંચવાડા ભરેલ પ્રસંગોમાં જ

બુદ્ધિમાનેની બુદ્ધિના, ધૈર્યવાનોનીય ધૈર્યતાનો, વિવેકીનક વિવેકનો, શોધકોની શોધનો, દીર્ઘ દર્શીની દીર્ઘદર્શીતાનો અને વિચારવાનની વિચારતાનો નિર્ણય થાય છે. આવા કાર્યને કોઈક લાંબી મુદત પર્યંત લાંબાવીને પછી તેને નિવેડા કે નિશ્ચય કરવામાં આવે તો અવશ્ય તેનું સારું પરિણામ આવવા ખરેખર સંભવ રહે છે.

રાજા અત્યારે ભલે ગમે તેટલો પશ્ચાત્તાપ કરે, પણ તે મલયમુંદરી હવે પાછી આવે તેમ છે ? નહિ જ કાર્ય વિનષ્ટ થયાં પછી તેનો પશ્ચાત્તાપ કરવો તે નિરૂપયોગી છે. ભવિષ્યનાં નવાં જોખમો માટે તો આ પશ્ચાત્તાપની ઉડી અસર કદાચ ઉપયોગી નીવડે છે.

રાજાનો પશ્ચાત્તાપ અને ગુસ્સો હક પારનાં હતાં તેથી કનકવતીને તો તરતજ હૃદયાર કરવામાં આવી, પણ તેથી કાંઈ મહાબળના વિયોગી આત્માને તો શાંતિ ન જ મળી.

આસન્નપ્રસવા અને નિર્દોષ વલ્લભાના આવા અનિષ્ઠ ભવિષ્યથી મહાબળના શોકનો કે દુઃખનો પાર ન રહ્યો તેનું હૃદય પરાધીન થયું. જોલણું બંધ કર્યું. ભોજનનો ત્યાગ કર્યો, મન મુંઝવા લાગ્યાં, હૃદય ઝુરવા લાગ્યું, શરીર ક્રિયા કરતું અટકી ગયું, નેત્રો અશ્રધારા વરસાવવા લાગ્યાં દિશાઓ શૂન્ય જણાવા લાગી, દૂંકમાં કહીએ તો પાનરૂઢ થયેલો યોગી જેમ લય દશા પામે છે, તેમ વલ્લભાના ધ્યાનમાં તે લીન થઈ ગયો, છેવટે તેના વિયોગે

॥ માટે તૈયાર થયો.

અહા ! સ્નેહની દશા કોઈ જુદીજ દશા છે, મોહ અનુભવોના આંતરચક્ષુઓ આગળ કોઈ અનિર્વચનીય પડેલો નાખે છે કે તે દૂર કરવો અશક્ય થઈ પડે છે.

મરવાને ઉત્સુક થયેલા કુમારને દેખી રાજા રાણી પણ તેની જ દશા અનુભવવા લાગ્યાં. રાજ્યસભ્યા ઉચ્છેદ થવાના ભયથી પ્રધાનમંડળ વ્યાકુળ થયું અને નગરલોક વિહવળ થઈ ચિંતા ચક્રપર આરૂઢ થયાં.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

નિરાશામાં આશાનો અંકુર

રાજસભામાં થોડું ઉદાસીનતા અને શૂન્યતાનું એક છત્ર સામ્રાજ્ય વ્યાપી રહ્યું હતું. કોઈ કોઈની સન્મુખ જોતું કે જોલતું નહોતું. કોઈ નિશ્વાસ મૂકતું તો કોઈ નેત્રમાંથી અશ્રુપાત કરતું હતું, કોઈ એ લમણ પર હાથ મૂક્યા હતા, ત્યારે કેટલાએક જમીન પર નીચી દૃષ્ટિ કરી બેઠા હતા, કેટલાએક તો 'ઉડા' વિચારમાં લીન થયા હોય તેમ જણાતા હતા, દંકમાં ઠહીએ તો આનંદનાં સર્વ ચિન્હો હ્રુપ્ત થયેલાં હતાં.

આ અવસરે અષ્ટાંગ નિમિત્તનો જાણકાર એક નિમિત્તિઓ રાજાની ઓજાથી રાજસભામાં અવિયો. પ્રધાને તેનો અવસર ઉચિત આદર સત્કાર કર્યો. તેના હાથમાં એક પુસ્તક હતું.

પ્રધાન—નિમિત્તજ્ઞ, મહાબળ કુમારનાં પત્ની મલય-સુંદરી, નિદેશ છતાં એક સ્ત્રીના પ્રપંચથી દલંક પામી આજ પ્રભાણે આ સમુદાયથી પૃથક થયાં છે, તેના દુઃખથી આ રાજકુટુંબ મોટી આફતમાં આવી પડ્યું છે. તેનું પરિણામ અમને ભયંકર દેખાય છે, તે કારણથી આ સર્વ લોક ભય તથા શોકથી દુઃખી થઈ રહ્યાં છે. આત્યારની એક એક ઘડી તે અમારાં દુઃખમાં વધારો કરતી જાય છે.

નિમિત્તજ્ઞ ! તમારા નિમિત્તબળથી તમે કોઈ બાણી શકો છો કે તે કુમારની પત્ની કોઈ પણ સ્થળે જીવતી છે કે મરણ મામી છે ?

પ્રશ્ન ઉપરથી જણતરી કરી નિમિત્તજ્ઞે જણાવ્યું, મહાશય ! કુમારનાં પત્ની જીવતાં છે અને એક વર્ષને અંતે કુમારને મળશે.

‘મલયસુંદરી જીવતી છે’ અમૃત સમાન આ વાક્ય સાંભળતાં જ બાણે પુનર્જીવન આવ્યું હોય, વિકસ્વર નેત્ર કરી કુમાર જોલી જઈયો.

નિમિત્તજ્ઞ ! વિલંબ નહિ કરતાં મને તરત જ ઉત્તર આપ, તે સુંદરી હમણાં ક્યાં છે ?

નિમિત્તજ્ઞ—કુમાર ! તમારાં પત્ની જ ગલમાં છે કે વસ્તીમાં સુખી છે કે દુઃખી ઇત્યાદિ ચોક્કસ વાત હું બાણી શકતો નથી; તથાપિ તેટલું તો ચોક્કસ કહું છું કે તે સુંદરી જીવતી છે.

આ શબ્દોથી રાજાના મનમાં મોટો શક આવીયો.

કે તે સુંદરીને તો મેં નિર્જન પ્રદેશમાં મોકલાવી મારી નાખાવી છે. તો તે જીવતી ક્યાંથી હોય ? આ વાતનો નિર્ણય કરવા માટે જે સુલટો તેને મારવા મોકલ્યા હતા તે સુલટોને રાજાએ પોતાની પાસે તરત જ બોલાવ્યા. સુલટો આવી તરત જ હાજર થયા.

રાજા—સુલટો ! હું તમને અભયદાન આપું છું તમે સાચે સાચું કહેજો, મલયસુંદરીને મારી નાખવાનો મેં તમને આદેશ આપ્યો હતો, જંગલમાં લઈ જઈ તમે તેનું શું કર્યું ?

સુલટો—મહારાજા ! અમે તેને નિર્જન પ્રદેશવાળા જંગલમાં લઈ જઈ એક ઝાડ નીચે મૂકી તે વેળાએ જાયથી તેનું શરીર કંપવા લાગ્યું, તેનું મુખ દીન થઈ ગયું અને અત્યંત રૂદન કરવા લાગી આવા તેનાં ચિન્હો ઉપરથી અમે વિચાર કર્યો કે આવાં લક્ષણોવાળી સ્ત્રી રાક્ષસી હોય જ નહિ, જોડી પ્રાંતથી કેઈ દુષ્ટે રાજાને વ્યામોહ ઉપજાવ્યો જણાય છે, સ્ત્રીહત્યા અને બાળહત્યા કરવાનું મોટું પાપ છે, તો આ સગલાં રાણીને મારવાથી આપણને મોટું પાપ થશે. આપણે તેને અહીં મૂકીને અહ્યા જવું તે પોતાની મેળે નિર્જન પ્રદેશમાં રવડી રવડીને મરી જશે. અમે આ પ્રમાણે નિર્ણય કરી રૂદન કરતી તેને ત્યાંજ જીવતી મૂકી પાછા અહ્યા આવ્યા છીએ; પણ આપનાં જાયથી અમે અસત્ય બોલ્યા છીએ કે મારી નાખી છે.

દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂંઝી પશ્ચાત્તાપ પૂર્વક રાજા ભોક્ષી
 બિડયો અહો ! જે દયા અને ખુદ્દિ આ લોકમાં છે, તેટલી
 પણ દયા કે ખુદ્દિ મારામાં નથી. આવા દયાળુ અને
 વિચારશીલ મનુષ્યો હજારવાર ધન્યવાદ ઘટે છે અને મારા
 જેવા વિચાર અને દયાહીન મનુષ્યોને હજારવાર ધીક્કાર
 ઘટે છે. ઈત્યાદિ આત્મનિંદા અને પર અશંસા કરતા
 રાજાએ સુલટો અને નિમિત્તરૂને પ્રેમપૂર્વક ઘણું ધન
 અને વસ્ત્રાદિ પારિતોષિક આપી સારો સત્કાર કર્યો.

કુમાર—રાની ! તમારું કહેવું સત્ય છે, સુમટોએ
 તેને જીવતી જ મૂંઝી દીધી છે.

પિતાશુ ? જે સ્થળે સુલટોએ તેનો ત્યાગ કર્યો હતો
 તે સ્થળે જઈ આપણે તેની તપાસ કરીએ. માણસો
 મોકલાવી ચંદ્રાવતીમાં તપાસ કરાવો. વીરધવળરાજાને
 ખબર આપો. પૃથ્વીદયથી કદાચ ત્યાં પણ ગઈ હોય.
 અથવા આ સમાચારથી વીરધવળરાજા પોતે પણ આબુગાબુ
 તપાસ કરાવશે.

કુમારના કહેવા મુજબ રાજાએ ઠેકાણે ઠેકાણે માણસો
 મોકલાવી દીધાં અને જે સ્થળે તેનો ત્યાગ કર્યો હતો તે
 સ્થળે પણ તપાસ કરાવો.

રાજાએ કુમારને સમજાવી લોજન કરાવ્યું અને
 પણ લોજન કર્યું; છતાં કુમારનું મન ચિંતાથી મુકા
 નજ થયું.

મલયસુંદરીની શોધ માટે મોકલાવેલ સુલટો અને
 માણસો તપાસ કરી કેટલાક દિવસે પાછા ફર્યા. સર્વ

સ્થળે તેઓએ શોધ કરી. મનુ મનયસુંદરીનો ખીલકુલ પત્નો નજ મળ્યો.

આ સમાચારથી કુમાર નિરાશ થયો. આશાના તરંગોમાંથી નીકળી નિરાશાના વમળમાં ડુબવા લાગ્યો. ખરેખર અત્યારે મારે અશુભ કર્મનો જ ઉદય છે, નહિતર આવી અવસ્થામાં પ્રિયાનો વિયોગ શા માટે થાય ? હા, શૂન્ય અવસ્થામાં હૃદયસ્ફોટથી તે મરણ પામી હશે અથવા આમ તેમ ફરતી જોઈ તેને કોઈ લઈ ગઈ હશે અથવા હુદ્દા શ્રાપદોનો ભોગ થઈ પડી હશે' અંરે સુંદરી ! તું રાજ પત્ની થવા છતાં આવી આપદમાં પડી ! મૂર્ખથી ભ્રષ્ટ થયેલ કુરંગીની માફક વનમાં જોઈથી રખડતી થઈ તે મારી સાથે આવવા માટે ઘણી હેઠે ફેરી, પણ દેવભાગ્ય આ મહાળજે તને અહીં જ રહેવોની સલાહ આપી, જોજ આપણા વિયોગની શેફઓતનું પ્રદેશ પદદુ થયું દયિતા રાજમહેલમાં ઉત્તમ સુખનો અનુભવ કરી તું ગાઢ દુઃખ સમુદ્રમાં જઈ પડી ! હાં ! આ દુઃખનો અનુભવ હું દેવી રીતે પામીશ ? ઇત્યાદિ અનેક પ્રશ્ન મનયસુંદરીના સ્મરણ કરતો રાજકુમાર વેદવ્યૂત્રીયથી વિધાયો દેવ તેમ કોઈ પણ સ્થળે આનંદ કે શાંતિ ન પામ્યો.

મનયસુંદરીની ભેદ, દીર્ઘચેત્તુ, રાજાગૃહ, તેમજ અને અલંકારો જોઈ મહાળજે મનયસુંદરીના સ્મરણ થવા લાગ્યું અને તેથી તેમજ અશાંતિ દિવસ દરમિયાન ગાંધર્વના સ્મરણ થવા લાગ્યું.

નૃત્યો સારંગીના અણુઅણુ અને મૃદંગના લાણુકારાથી જે રાજમહેલ ગાજી રહેતો હતો, તે રાજમહેલ આજે શૂન્ય દેખાય છે, ખાવા ધાય છે. વસ્ત્ર અને અલંકારો જોઈ નેત્રમાંથી અશ્રુ સ્રવે છે. કોઈ પણ સ્થળે ચેતન પડતું નથી. જે માંણસો શોધ કરવા ગયા હતા તે સર્વે પાછા આવ્યા; પણ મારા દુઃખનો દારી લાગણી કોને હોય કે તેની ગમે તે સ્થળેથી તપાસ લાવે ? માટે હવે તો મારી જાતે મારે તેની શોધ કરવા જવું અને જ્યાં સુધી મને તે દયિતાનો મેળાપ ન થાય ત્યાં સુધી આ રાજધાનીમાં પાછું ન જ ફરવું, નિમિત્તરૂપે પણ જણાવ્યું છે કે એક વર્ષને અંતે તમને તેનો મેળાપ થશે, માટે આજે જ કોઈને કહ્યા સિવાય શુભપણે નીકળી જવું. પિતાજીને ખબર પડશે તો તે જવા રજા નહિં આપે. આ પ્રમાણે વિચારમાં ને વિચારમાં રાજકુમારે તે દિવસ પૂર્ણ કર્યો.

રાત્રિનો સમય થયો. પહેરેદાર જાગૃત, નિદ્રિત એમ મધ્યમ સ્થિતિમાં રહ્યા હતા. એ અવસરે હાથમાં ખડ્ગ લઈ, કોઈને કહ્યા સિવાય તેમજ સાથે કોઈને લીધા સિવાય પહેરેદારની નજર ચૂકવી મલયસુંદરીની શોધ માટે મહાબળ એકાકી નીકળી પડ્યો રસ્તામાં ઠેકાણે ઠેકાણે મલયસુંદરીની શોધ કરવામાં કુધા, તૃષા અને નિદ્રાને પણ વીસારી દીધી અને એક લેખધારકની માફક પૃથ્વી-તટપર ફરવા લાગ્યો.

આ બાબુ પ્રાતઃકાળે તપાસ કરતા જ્યારે મહાબળ ન દેખાયો ત્યારે સુરપાળરાજાને ઘણું દુઃખ થયું તેણે

નિશ્ચય કર્યો કે પ્રિયાના વિયોગથી તે અહિં રહી શક્યો નથી અને તેની શોધ માટે જ ગુપ્તપણે કેઈ સ્થળે ચાલ્યો ગયો જણાય છે. અત્યાર સુધી સુરપાળ રાજાને એક ચિંતા હતી. મહાબળના જવાથી તેને બીજી ચિંતા થઈ. રાજાએ બન્નેની શોધ માટે ચારે બાજુ માણસો દોરાવ્યા અને પોતાં દેદાર્સનપણે સચિત રહી રહ્યો.

પ્રકરણ ૩૬ મું

જંગલમાં મલયસુંદરી અને પુત્રનો જન્મ

સુમટોના ગયા પછી આ જંગલમાં મલયસુંદરી એકલી બેઠી હતી તેની ચારે બાજુ હિંસક પ્રાણીઓના ભયંકર શબ્દો થઈ રહ્યા હતા અંધારિ રાત્રિ અરણ્યનો પ્રદેશ અબળા જાતિ અને હિંસક પ્રાણીઓના શબ્દો આ સર્વ નિમિત્તો તેના દુઃખમાં વૃદ્ધિ કરનાર જ હતા.

અહા ! આ નિર્દય રાજપુત્રો આવા ઘેર જંગલમાં મને એકલી મૂકીને ચાલ્યા ગયા ખેર ! પણ મારો એવો શું અપરાધ હશે કે રાજા તરફથી આવો દંડ આપવાની જરૂર પડી. મારા હૃદયમાં આ વાત વિશેષ પ્રકારે ખટકે છે કે મારો અપરાધ જણાવ્યા સિવાય મને આવો અસહ્ય દંડ આપ્યો.

સસરા સુરપાળ તમે આવા બુદ્ધિમાન છતાં અત્યારે તમારી બુદ્ધિ ક્યાં ચાલી ગઈ ! અથવા તમે તો બહુ ભલા

માણુચ છે, કેઈએ અસંત્ય પ્રપંચથી ખરેખર તમને
ઠગ્યા છે. ગમે તેમ હો તથાપિ સસરાણ ! આટલું બધું
અવિચારિત કાર્ય ! આને મોટે અવશ્ય તમને મોટો
પશ્ચાતાપ થશે. -

હે નાથ ! તમે તો મારા મુખને માટે જ પહોંડી
મૂકી ગયા, પણ તમારાં ગયાં પછી મારી તો લેલટી આવી
અધમ દશા થઈ પડી છે. હે નાથ ! મારી વિષમ અવ-
સ્થા સાંભળી વિરહોલ્લસનથી તપ્ત થયેલા આપના શરીરની
શુ સ્થિતિ જાણે; તેની મને વિશેષ ચિંતા થાય છે.
હે વલ્લભ ! ફરી તમારો સમાગમ થાય એ વાત શું
સંભવિનય છે ? એવાં મારાં પુણ્ય કયાં છે ?

અરે ! આ દુનિયાપરે મારો જન્મ ન થયો હોત,
અથવા જન્મ થયા પછી તરત જ મરણ પામી હોત તો,
આવાં ઘોર દુઃખનો અનુભવ ન કરવો પડત.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતી એને મોટેથી રડતી
મલયસુંદરી કાંઈક જાગૃતિમાં આવી, તેણે પોતે જ પોતાને
શિક્ષા આપી કે હે ચેતન ! આ પ્રમાણે બહુ શોચ
કરવાથી કે રડવાથી તારું કોણ રક્ષણ કરનાર છે ?
પૂર્વકર્મોએ દુઃખ મેળવ્યું છે તે પૂર્વકર્મોને મુખ મેળવી
આપશે. પૂર્વ પુણ્ય વિદ્યમાન હોય તો હજી પણ પૂર્વની
સ્થિતિ અને સંયોગો મેળવી શકીશ જ. માટે જાગૃત
થા. દુઃખી અવસ્થામાં પણ જાગૃતિ અને વિશ્રાંતિ આપ-
નારુ મને સ્વામીએ પૂર્વે સ્થાપરત્ન આપ્યો છે. તેજ

આ વખતે મને ધૈર્ય આપશે. એમ ધારીને તે શ્વોકનો વિચાર કરવા લાગી.

જે વિધિ ફરશે તેહિ થાશે, નહિ થાગ્ર હૃદય ચિત્તવ્યુ તારુ,
 હૈ જિત આપ હસુક થઈ અનેક ઉપાય ચિત્તવે શા નારુ ?

અકસ્માત્ આશ્વત આવી પડવાથી તેમજ ઘણે વિલાપ કરવાથી ગર્ભપુર્ણ ઉદન્મા મલયસુંદરીને શૂળ આવવા લાગ્યું, પેદનાથી વિદુરિત સ્થિતિમાં, પૂર્વ દિશા જેમ સૂર્યને પ્રગટ કરે છે, તેમ તેજ સ્થળે મલયસુંદરીએ પુત્રનો જન્મ આપ્યો.

જે રાજબાળાની પામે અનેક દાસ દાસીઓ હાજર રહેતાં. જેનું સૂતિકર્મ અનેક કેળવાયેલી સ્ત્રીઓની દેખરેખ નીચે થવાનું હતું અને જેને ખાવા પીવા સુતા રહેવાને માટે અનેક પ્રકારની સગવડોની જરૂર હતી, તે રાજબાળા આજે એક પામર સ્ત્રીની માફક તકિડ; પણ એક જંગલના જાતવરની સ્થિતિમાં રહી પુત્રનો જન્મ આપે છે. આ વિધિ ! તારા કન્યાઓ મહાન ગંભીર છે. તું રાજાઓને રંક બતાવે છે અને રંકને રાજા બતાવે આ અવસરે આ રાજ પત્નીને કેટલું દુઃખ થયું હશે ? કેટલું આછું લાગ્યું હશે ? અને શારિરીક સ્થિતિ સાચવવી કેટલી દુઃખકર થઈ પડી હશે ? તે દ્રુત જ્ઞાની પુરૂષો જાણી શકે તેમ છે

આમ થવાનું કારણ શું હશે ? તેમ જો વાચકવર્ગ વિચારશે તો તે જરૂર પૂર્વકર્મની વિષમતા જણાઈ આવશે અને તેવા અસહ્ય તથા અનિદ્ર દુઃખથી બચવા માટે અત્યારથી જ સાવચેત રહેશે.

આવી દુઃખની અવસ્થામાં પણ પુત્ર ઉપરના સ્નેહે તેને આશ્વાસન આપ્યું. એકના બે થયા. વખત જવાનું ઠાંઠક સાધન મળી આવ્યું. પુત્રને ખોળામાં સ્થાપન કરી માતા સ્નેહથી એકી નજરે સામું જોઈ રહી. જાણે સૂર્યનું બીજું બિબ્બ ન હોય તેવા તેજસ્વી કુમારને જોઈ, માતાના નેત્રમાંથી હર્ષના અશ્રુ વહેવા લાગ્યાં, પુત્ર સન્મુખ દેખી, તે જોલવા લાગી. પુત્ર ! સેંકડો ગમે મનોરથોની સાથે તારો જન્મ થયો છે. પણ આ નિર્ભાગી માતા આવા ભયંકર અરણ્યમાં તારો જન્મોત્સવ કેવી રીતે કરી શકે ? જો આજે આપણે રાજ્યમાં હોત અથવા તારા પિતા પાસે હોત તો આજનો વિવસ આખા રાજ્ય સુવર્ણના સૂર્યોદય સરખો મનાત. ઘેર ઘેર મંગળ ગવાત અને મોટા દમદમા સાથે વધામણાં થાત. મારા સર્વ મનોરથો મનમાં જ રહ્યા. કર્મ જેમ નચાવે તેમ કર્મધીન હોવાએ નાચવું જ. આ પ્રમાણે જોલતા જોલતાં હૃદય પાછું ભરાઈ આવ્યું. નેત્રમાંથી વિશેષ પ્રકારે અશ્રુપાત થયો.

પોતાની મેળે જ પોતાનું સૂતિકર્મ તેણે કયું. અનેક પ્રકારની ગર્ભથી થયેલી પીડા અને અરણ્યવાસી હોવાના ભયથી કંપતા શરીરે રાત્રિ નિર્ગમન કરી.

દુઃખી અવસ્થામાં શરીરની સુકુમાળ સ્થિતિ પણ કઠોર થઈ આવે છે. તેમજ પોતે ક્ષત્રીય બીજ હોવાથી સાહસ ધરી ત્યાંથી આગળ ચાલી નહકમાં એક નદી વહન થતી હતી, ત્યાં જઈ સર્વ અશુચિ દૂર કરી નહકમાં રહેલાં વૃક્ષોમાંથી કેટલાં એક ફળો લાવી છુધા શાંત કરી

મદીના કિનારા પર વૃક્ષો ઘાડી ઝાડી આવી રહેલી હતી, તે વૃક્ષોના નિકુંજમાં જઈ પુત્રનું પાલન કરતી, હર્ષ શોકથી સંકીર્ણ હૃદયવાળી મલયસુંદરીએ કેટલાક દિવસો પસાર કર્યા.

પ્રકરણ ૩૭ સું.

આશાના કિરણ આકું વાદળ-પુત્રહરણ

એક દિવસે કેટલાક મનુષ્યોના પરિવાર સહિત બલસાર નામનો સાર્થવાહ તે રસ્તે થઈ આગળ જતો હતો, વખત વિશેષ થઈ જવાથી તેમજ નજીકમાં નદી વહન થતી હોવાથી આજનો પડાવ ત્યાંજ નાખવાનો તેમણે નિર્ણય કર્યો.

સાર્થનો પડાવ થયા પછી તેનાં કેટલાંક મનુષ્યો ઈંધણ, છાણાં, પાણી, વિગેરે લેવા માટે જંગલમાં નીકળી પડ્યા. સાર્થવાહ પોતે પણ ઠાયરિતા માટે જંગલ જવા માટે નજીકમાં રહેલી વૃક્ષની ઘટા તરફ ગયો.

જે વૃક્ષની ઘટામાં મલયસુંદરી પોતાના બાળક સહિત હતી, તે ઘટા પાસે થઈ સાર્થવાહ પાછો ફરતો હતો તેવામાં બાળકના રૂદન શબ્દ તેણે સાંભળવાથી તેને આશ્ચર્ય થયું કે આવા બચકર જંગલમાં બાળકનો શબ્દ ક્યાંથી ? તરત જ સાર્થવાહ તે તરફ વળ્યો અને શબ્દાનુસાર પુત્ર સહિત મલયસુંદરી જ્યાં બેઠી હતી. ત્યાં જઈ દેવો રહ્યો.

રૂપ, અને લાવણ્યની અપૂર્વ શોભા દેખી આશ્ચર્યે મલયસુંદરીને પૂછ્યું. સુંદરી ! તું કેણુ છે ?

જંગલમાં એકાકી કેમ ? તારી આકૃતિ ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે તારો જન્મ કોઈ ઉત્તમ કુળમાં થયો હોવો જોઈએ. કોઈએ અપહરણ કરવાથી, રોપથી કે ઈષ્ટ મનુષ્યના વિયોગથી આ અવસ્થામાં તારું આવવું થયું હોય એમ મારું માનવું છે અને પુત્ર પ્રસવ પણ અહીં જ થયો હોય તમ સંભવે છે.

હું જાણનાર નામનો સાર્થવાહ છું, મોટો વેપારી તેમજ મહર્ષિયું છું. મારું રહેવાનું સ્થાન સાંગરતિલક શહેર છે. વ્યાપારથી દેશાંતરમાં મારું ફરવું વિશેષ થાય છે. ઘણું સારું થયું કે મારી સાથે તારો મેળાપ થયો. નજીકમાં જ મારા સાર્થનો પડાર પડેલો છે. ત્યાં મારા પટાવાસમાં—તંબુમાં ચાલ અને સુખી થા.

મલ્લયમુંદરી સાર્થવાહનો વચ્ચે સંભળી વિચારમાં પડી કે આ સાર્થવાહ યુવાન ધણદાર અને ગર્વિન છે. તો ત્યાં લઈ જઈ નિશ્ચયે મારું શિયળ ખંડિત કરશે, માટે હું તેને જુડો ઉત્તર આપું.

મલ્લયમુંદરી—શ્રીમાન ! હું ચંડાળની પુત્રી છું. માતા પિતા સાથે કલેશ થવાથી ક્રોધાવેશમાં તેમની પાસેથી નીકળી અહીં આવી રહી છું. તું તારે ઠેકાણે આદ્યો જા હું તારી સાથે આવીશ નહિ. પણ માતા મારા અહીં આવવાથી હું ખી થઈ રહેલાં મારા પિતાને પાછી જઈ મળીશ. સાર્થવાહ વિચારમાં પડ્યો કે આ સ્ત્રીની આકૃતિ અને ચેષ્ટા ઉપરથી જણાઈ આવે છે કે તે ચંડાળની

પુત્રી નથી, પણ કોઈ કારણથી આમ કપટવાળો અસત્ય ઉત્તર આપે છે.

સાર્થવાહ-સુંદરી ! તારું ચંડાલપણું હું કોઈ પણ ઠેકાણે પ્રગટ નહિ કરૂં મારે મારા આવાસમાં ચાલ. ત્યાં તું તારી ઈચ્છાનુસાર વર્તન કરજે અને હું પણ તું જેમ કહીશ તે પ્રમાણે ચાલીશ.

આ પ્રમાણે બોલતો સાર્થવાહ મલયસુંદરીની નજીક આવ્યો અને એના ખોળામાં રહેલા બાળકને લઈ ચોર જેમ નિધાન લઈ ચાલ્યો જાય તેમ તે ચાલ્યો ગયો.

મલયસુંદરી અત્યારે વળી આ નવી આકૃતમાં આવી પડી, તેણે વિચાર કર્યો કે આ પાપી મારું શીયળ ખંડન કરશે. આ તો વ્યાઘ્રતટી ન્યાય ધર્યો. એક બાળુ જઈ તો વાઘના મોઢામાં જઈ પડું, બીજી બાળુ જઈ તો નદીમાં જઈ પડું, અર્થાત્ એક તરફ શીયળખંડન બીજી બાળુ પુત્ર વિયોગ, હવે હું શું કરું ! તેને કંઈ સમજ ન પડી. છેવટે એવો નિર્ણય કર્યો કે પુત્રને પાછો લાવી પાછું અહીં જ રહેવું, તેમ કરતાં પાછો પુત્ર ન મળે તો શીયળવ્રત અવશ્ય સાચવવું. અત્યારે મારા મન ઉપર મારા સિવાય બીજા કોઈનું જોર નથી. શીયળ સાચવવું એ મારા દૃઢ મનનું કામ છે; ઈત્યાદિ નિર્ણય અને વિચાર કરતી મલયસુંદરી પુત્રમેહથી મોહિત થઈ તેને પાછો લેવા મારે સાર્થવાહની પાછળ દોડી.

‘ખરી વાત છે હવે જ્યાં પછી ચેતના ઠાંઈ પાછળ રહેતી નથી.’

મલયસુંદરીને પાછળ આવતી જોઈ સાર્થવાહ ઘણો ખુશી થયો. મૃદુ વચ્ચનોથી તેને જોલવા લાગ્યો અને પુત્રને વસ્ત્રમાં ગોપવી તે પોતાના પટવાસમાં પેઠો.

મલયસુંદરીએ ઘણી આજીજી કરી, પણ તેણે પુત્ર પાછો ન આપ્યો. તેમ તેને આ પટવાસમાંથી પાછું જવું પણ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું. તેમ પોતાના મન સાથે નિશ્ચય કર્યો કે પ્રસૂતિ થયાને હજી અડવાડીયું પણ પૂરું થયું નથી, પુત્રને મૂકીને હું ચાલી જઈશ તો પુત્રનું મરણ થવા સંભવ છે, તેમજ મારા શરીરની સ્થિતિ પણ જગલમાં અનુકૂળ રહેવી મુશ્કેલ છે, માટે મારા શરીરના તેમજ પુત્રના રક્ષણાર્થે ઇચ્છા નહિ છતાં પણ સાર્થવાહ સાથે અત્યારે જવું અનુકૂળ છે—યોગ્ય છે. આગળ ઉપર હું અવસર જોઈ લઈશ અને મારા શીયળનું જેમ રક્ષણ થશે તેમ કરવા પ્રયત્ન કરીશ વળી આ સાર્થવાહ પણ મને અત્યારે જવા કે તેમ નથી. માટે ભાવી કર્મને આધીન થઈ અત્યારે સાર્થવાહ સાથે જવું ઠીક છે. ઇત્યાદિ નિર્ણય કરી મલયસુંદરી ત્યાંજ ઉભી રહી. ખેદ પામતી મલયસુંદરીને સાર્થવાહે ગુપ્ત સ્થાનમાં સાર્થ સાથે રાખી અને પુત્ર પાછો આપી કાઢક આશ્વાસન દીધું.

આ સુંદરી જે ઠાંઈ ઠહે, તે સર્વ કામ તારે તત્કાળ કરી આપવું ઇત્યાદિ શિખામણ આપી મલયસુંદરીની સેવામાં એક દાસી સોંપી.

મલયસુંદરીનું મન શાંત કરવા અને વિશ્વાસ પમાડવા માટે તેને જરા પણ અપ્રીતી થાય તેવું એક પણ વચન કહેવું સાર્યવાહે બંધ કર્યું અને ઉત્તમ વસ્ત્ર, સોજન અદિ જે જોઈએ તે નિરંતર આપવા લાગ્યો.

અખંડ પ્રયાણે સાર્યવાહ આગળ વધ્યો. કેટલેક દિવસે ઠાંઈક સ્વસ્થ થયેલી, તેમજ વિશ્વાસ પામેલી મલયસુંદરીને જોઈ સાર્યવાહે તેને પૂછ્યું કે તમારું નામ શું છે ?

મંદસ્વરે મલયસુંદરીએ જણાવ્યું કે મારું નામ મલયસુંદરી છે. નામ આંબળી બલસાર વિગાર કરવા લાગ્યો કે બલે આ સ્ત્રી પોતાનું કુળાર્દિ છુપાવે, છતાં આ ઉપરથી નિર્ણય થાય છે કે કોઈ ઉત્તમ કુળમાં પેદા થયેલી સ્ત્રી છે.

તે વિવ્રથી અખંડ પ્રયાણે ચાલતા સાર્યવાહે થોડાજ દિવસમાં પોતાની નિવાસભૂમિ સાગર-તિલક શહેરમાં આવી પહોંચ્યો. શહેરમાં આવી કોઈ એક ગુપ્ત ઘરમાં જુદેજ ઠેકાણે પુત્ર સહિત મલયસુંદરીને રાખી. આ વાતની ખબર તેની વિશ્વાસુ દાસી સિવાય બીજાને ન પડવા દીધી. એક દિવસે સાર્યવાહ મલયસુંદરી પાસે આવી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો, સુંદરી તું મને તારા સ્વામી તરીકે અંગીકાર કર અને આ મારી અપુટ લક્ષ્મીની તુંજ સ્વામીની થા. તેમ કરવાથી આ જન્મપર્યંત સર્વ પરિવાર સહિત હું તારો સેવક થઈને રહીશ. વળી

હું તારા પુત્રને મારાપુત્ર તરીકે ગણીશ, કામાંધ સાર્થવાહ
આ પ્રમાણે માર્થના કરવા લાગ્યો.'

મલયમુદરી-સાર્થવાહ ! પરસ્ત્રીગમન મહાન પાપ
છે. તેમાં પણ સતીત્રીઓના શીયળનું ખંડન કરવું તે
ઘોર પાપ ગણાય છે. તારા જેવા કુલીન પુરૂષને ઉલય
લોકવિરૂદ્ધ આવું કાર્ય કરવું તે બીલકુલ યોગ્ય નથી

अपि नस्यतु सर्वस्व, भवत्यग च संहतः ॥

फलक्यामि शीलं स्वं न तथापीदुर्निर्मलं ॥ ૧ ॥

સાર્થવાહ ! મારા સર્વના નાશ થાય અને આ
શરીરના ટુકડે ટુકડા થાય તો પણ અંદ્રની માફક નિર્મળ
મારા શીયળને હું બિલકુલ દલંકિત નહિ જ કરું છત્યાદિ
અનેક પ્રકારે પોતાના શીયળની દલતા જણાવી. આ
અકાંચથી પાછો હઠવા સાર્થવાહને જણાવ્યું સાર્થવાહ
મલયમુદરીના આવા દલ નિશ્ચયથી સ્તબ્ધ થયો. મીન
ધારી ઉભો રહ્યો. તેના મનમાં નિર્ણય હતો, કે ગમે તે
પ્રકારે મલયમુદરીને હું મારા સ્વાધીન કરીશ, પણ અત્યારે
આ શબ્દોથી તેના સર્વ મનોરથો નિરર્થક થયા. તેનાં
હૃદયમાં ક્રોધાગ્નિ પ્રગટ થયો. હિતકારી શબ્દો અહિતપણે
પરિણમ્યા યુવાન સાર્થવાહ યુવાનીના આવેશમાં આવી
ગયો, તરત જ મલયમુદરી પાસેથી પુત્રને ખેંચી લીધો
અને એક ઘરની અંદર તેને પુરી, દારે તાણું લગાવી
પુત્રને સાથે લઈ પોતાની પ્રિયમુદરી નામની સ્ત્રી
પાસે આપ્યો.

પ્રિયા ! આજે હું અશોકનીકામાં ગયો હતો, ત્યાંથી આ લક્ષણવાન, રૂપવાન અને તેજસ્વી પુત્ર મને મળી આવ્યો છે. કેઈ સ્ત્રીરિણી વ્યભિચારણી સ્ત્રીએ આ પુત્રનો ત્યાગ કર્યો હોય એમ માફ ધારવું છે. આપણે પુત્ર વિનાના છીએ. તો પુત્રને સ્થાને આ બાળકને ઉછેરીને મોટો કરવો, આ પ્રમાણે જણાવી પોતાના નામના એક ભાગનું નામ તે પુત્રના નામ સાથે જોડી બળ એવું નામ આપ્યું અને તેને સ્તનપાન કરવા માટે એક ધાવને રાખી

પ્રકરણ ૩૮ મું.

દુઃખનું વાદળ-શીયળની કસોટી-કાફને ઘેર વેચાણી

સાગરતિલકમાં વધારે વખત ન રોકાતાં મોહાંધ સાર્થવાહ મલયસુંદરીને બાળાત્કારથી સાથે લઈ ફરી પાછો પરદેશ જવા માટે નીકળ્યો. સાગર તિલક મોટું બંદર હતું. સાર્થવાહની આ વખતની સફર જલમાર્ગે જવાની હતી. સમુદ્રમાં વહાણો તૈયાર કરાવી ઠરીયાણા આથી ભરી લીધાં અને વિલંબ ન કરતાં વહાણો બર્ષાબ્રુજ તરફ ચલાવ્યાં. બાણના વેગની માફકજ જહાજ સમુદ્રમાં ચાલવા માંડ્યાં

દુઃખિત મલયસુંદરી મનમાં કુરવા લાગી. અરે આ દુરાશય સાર્થવાહ શું મને સમુદ્રમાં ફેંકી દેશે ? અથવા પરદેશમાં લઈ જઈ વેચી દેશે ? કેઈ પણ

મને મારી નાખશે ? ખેર ! જે થવાનું હોય તે થાઓ. પણ મારા પુત્રની શી ગતિ થશે ? પુત્ર દુઃખથી દુઃખીણી મલયસુંદરી આ વખતે છવતાં પણ મરવા જેવી સ્થિતિમાં આવી પડી હતી, અશ્રુ મુકતા ગદ્ગદ કંઠે સાર્થવાહને જણાવ્યું. સાર્થવાહ ! તે મારા પુત્રનું શું કયું ? તેને ક્યાં રાખ્યો છે ?

ઘણા ખુશી થતા સાર્થવાહે જણાવ્યું. જો મારું કહેવું તું માન્ય કરતી હો તો તને તારા પુત્ર સાથે મેળાપ કરાવી આપું. એટલું જ નહિ પણ તારા સર્વ મનોરથો પૂર્ણ કરાવી આપું.

સાર્થવાહનો ઉત્તર સાંભળી, ‘ન્યામ્રતટી ન્યાયે’ સંકટમાં આવી પડેલી મલયસુંદરીએ પુત્ર કરતાં પણ શીયળને અધિક ગણી કાંઈ પણ ઉત્તર આપ્યા સિવાય મૌનપણું ધારણ કર્યું.

પવન અનુકૂળ હોવાથી વહાણુ યોડા જ વખતમાં બર્બળકુળમાં આવી પહોંચ્યાં. જગાત ચુકાવી માલ બધો ઉતારી પીઠબજાર વેચવા માંડ્યો. માલ વેચાઈ રહેતાં, તે દુષ્ટ શ્રેષ્ઠીએ પોતાનો આદર નહિ કરનાર મલયસુંદરીને કૃમિરાગ કરવાવાળાં નિર્હય કાફના કુળમાં ઘણું ધન લઈ વેચી દીધી.

ત્યાં પણ કાંમાંધ પુરૂષોએ પોતાની સ્ત્રી કરવા અને વિષય માટે શામ, દામ, કંડાદિકથી પ્રાર્થના કરી; છતાં તેણીનું મન લગાર માત્ર પણ ચલાયમાન ન થયું.

ખરેખર સ્ત્રીઓ આવી દબતાવાળી જ હોય છે. મરણાંત દુઃખ સહન કરે છે, તથાપિ સ્વધર્મથી ચલાય-માન થતી નથી, આવી ઉત્તમ અખળાઓથી આ ભારત-ભૂમિ ગર્વિત છે તેમજ ખીજ દેશે કરતાં આ દેશની સ્ત્રીઓ પોતાના શિયળ રક્ષણ અને એકજ પતિ માટે મગફળી ધરાવે છે.

મલયસુંદરીએ જ્યારે તે કાફોલોનું કહેવું માન્ય ન કર્યું ત્યારે તે નિર્દય યુવાન કાફોલોએ તેના શરીર ઉપર છેદ કરી, આખા શરીરમાંથી રૂધિર કાઢ્યું. આથી મલયસુંદરીને મહાવેદના સાથે મૂર્છા આવી ગઈ. થોડા દિવસ રૂધિર કાઢવું બંધ કરી, પાછું શરીરમાં રૂધિર ભરાયું કે ફરી પણ પુર્વની માફક રૂધિર કાઢી તે મહા-સતીને વિડંબના કરી. આ પ્રમાણે મલયસુંદરીએ ત્યાં અનેક દુઃખનો અનુભવ કર્યો.

તે વિચાર કરવા લાગી કે અહો ! મેં પૂર્વે મહાન પાપ ઉપાજાવ્યું છે, નહિતર એક પછી એક દુઃખની શ્રેણી મારા ઉપર કેમ આવી પડે ? અરે ! હું ક્યાં ઉત્પન્ન થઈ ? ક્યાં પરણી અને અત્યારે ક્યાં આવી પડી છું ? અને હજી પણ કેાણ જાણે મારા ઉપર કેવી આફતો આવી પડશે ? આ સર્વ વિપત્તિ મારે તો કઠોર હૃદય કરી સહન કરવી જ. કરેલ કર્મ લોગળ્યા સિવાય છુટકો નથી જ.

એક દિવસ તે લોકોએ ફરી પાછું આખા શરીરમાંથી રૂધિર ઠાઢી લીધું મલયમુંદરી આ દુઃખથી મૂર્છા પામી અચેતનની માફક ભૂમિ પર પડી ગઈ. તેનું આખું શરીર રૂધિરથી ખરડાયેલું હતું કે અત્યારે તે ગાઢ મૂર્છામાં હતી કારણકે પોતાના ઘરની અંદર કાંઈ પ્રસંગમાં રોકાયા હતા. તે અવસરે આકાશ માર્ગથી અકસ્માત એક ભારંડપક્ષી ત્યાં કોઈ ન હોવાથી મૂર્છિત સ્થિતિમાં પડેલી મલયમુંદરીને ઉપાડીને તે ચાલતું થયું.

પ્રકરણ ૩૯ સું

બેની લડાઈમાં મલયમુંદરી સમુદ્રમાં

ભારંડપક્ષી ઘણું મોટું જનાવર-પક્ષી હોય છે. હાથીને પણ ઉપાડીને આકાશમાં ઉડી શકે તેટલું તેનામાં સામર્થ્ય હોય છે. આમિય-માંસનો દકડો જાણી તે મલયમુંદરીને ઉપાડી ગયું. તે સમુદ્ર ઉપર થઈ આગળ જતું હતું રસ્તામાં એક ખીજું ભારંડપક્ષી તેને સન્મુખ મળ્યું. પેલા ભારંડની ચાંચમાં રહેલું આમિય લેવા માટે ખીજું ભારંડ તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યું. આ બેની લડાઈના પ્રસંગમાં પેલા ભારંડના મુખમાંથી મલયમુંદરી નીચે પડી. પડતાં પડતાં તે પંચપરમેષ્ટિ મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગી- સ્મરણ કરતાં તે સમુદ્રમાં આવી પડી. આયુષ્યકર્મ પ્રબળ હોવાથી એ અવસરે એક મોટો મચ્છ પાણી

ઉપર તરતો હતો મલમસુંદરી જરાજર તેની પીઠ ઉપર આવી પડી.

અત્યારે તેની મૂર્છા ચાલી ગઈ હતી હુઃખ શૂંખ-લાના અનેક વિભાગોના અનુભવ કરવા માટે આવી સ્થિતિમાં પણ તે જીવતી રહી હતી. તે વિચાર કરવા લાગી હું ભર સમુદ્રમાં આ મરુછની પીઠ પર રહી છું. ચારે દિશાએ જળજળાકાર સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી. હવે આપણી તો તૈયારી છે. આ મરુછ પાણીમાં તળીએ ચાલ્યો. જાય તેટલી જ વાર મારે માટે જીવિતવ્ય શેષ જણાય છે થોડા વખત પછી નિરાધાર સ્થિતિમાં મરણ પડશે, તે પહેલાં મારે જનમૃત ધણું જોઈએ. મરણ આવશ્યક છે અને તે પણ નજીકમાં જ નિરાધારના આધારરૂપ પરમાત્માનું શરણ. સ્મરણ અને અનશન વ્રત એ મારે અવશ્ય કરી લેવાં કે આત્મા અને પરમાત્માના આરાધના પૂર્વક થયેલું મરણ, આગામી જન્મમાં સુલભ બોધિતા, ધર્મિષ્ઠ અને ઉચ્ચ કુળમાં જન્મ, તથા અનેક અનુકુળ સંયોગોનો મેળવી આપનાર થાય.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ધર્માત્મા સતીએ પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રના સ્મરણ કરવા પૂર્વક અરહિંત, સિદ્ધ, સાધુ અને ધર્મનું શરણ અંગીકાર કર્યું. આ જન્મમાં કરાયેલા પાપોને યાદ કરી આત્મા અને પરમાત્માની સાક્ષીએ તેની માફી માગી. અનેક જન્મોમાં પર્વટન કરના જાણથી કે અજાણથી થયેલા વેર વિરોધ સર્વ જીવોની સાથે

માનસીક કૃષ્ણનાઓ ખમાવી દીધા અને સાગારિક અનશન અંગીકાર કર્યું કે આ આશ્વત્થાથી મુક્ત થાઉં ત્યારે જ મારે ભોજન પાણીનો ઉપભોગ લેવો. નહિંતર યાવજીવન પર્યંત ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ છે આ પ્રમાણે દુઃકામા અંત વખતની આરાધના કરી તે સતીએ પંચ-પરમેષ્ઠિ મહામંત્રનો જાપ ઉચ્ચારે જપવો શરૂ કર્યો

મલયમુંદરી પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનો જાપ કરી રહી છે, તે સાંભળી તે મચ્છને કાંઈ આશ્ચર્ય લાગ્યું હોય તેમ પોતાની કંઠરા-ડોક વાંકી વાળી વાળીને વારંવાર મલય-મુંદરીના સન્મુખ જોવા લાગ્યો. મચ્છ ઘોડીવાર પાણીમાં સ્થિર રહ્યો. ત્યાર પછી પાણી પર તરતો તરતો એક દિશાના સન્મુખ ઘણી ઝડપથી ચાલવા લાગ્યો.

મચ્છની આ પ્રવૃત્તિથી મલયમુંદરી વિસ્મય પામી વિચારવા લાગી કે અહો ! આ મચ્છ આમ મુખે મુખે મને કયાં લઈ જશે ! ખરેખર કાંઈ હિતરની મનુષ્યની માફક આ મચ્છ વારંવાર મારા સન્મુખ જોઈ રહ્યો છે. રૂધિરથી ખરડાયેલું શરીર સમુદ્રનાં પાણીનાં મોજાં થા ધોવાઈ ગયું. મચ્છ ઉપર જોકેલી મલયમુંદરી આગળ જવા લાગી. તેને કાંઈ પણ ઈન્ત ન થાય તેવી રીતે મચ્છ પાણીમાં ઝડપથી ચાલવા લાગ્યો ઘણા ઘોડા જ વખતમાં ઉત્તમ વહાણની માફક તે સાગરતિલક નામના ખંડર પાસે આવી પહોંચ્યો.

એ અવસરે તે જાંદરનો સ્વામી કંદર્પરાજ અશ્વાઢિ કીડા નિમિત્તે કેટલાક સુલટો સાથે જાંદરપર આમ તેમ ફરતો હતો. તેવામાં સમુદ્રની સપાટી પર પુરજોસમાં ચાલ્યા આવતા મચ્છ ઉપર તેઓની દષ્ટિ પડી.

મચ્છ પર આફઢ થયેલા મનુષ્યને દેખીને તે સર્વે વિસ્મય પામ્યા. આપસમાં બોલવા લાગ્યા. અરે ! આતો અપૂર્વ આશ્ચર્ય ! ગફઢ પર ચડેલા શ્રીકૃષ્ણની માફક આ જલહરતી પર ચડીને કોણ આવે છે !

રાજા—સુલટો ! આ કિનારા તરફ આવતા મચ્છને કે મનુષ્યને તમારે કોઈએ કાંઈ પણ ઈન્ત ન કરવી

લોકો પણ કૌતુહલથી આકર્ષાઈ, નૌનપણે ઉભા રહ્યા અને આવના મચ્છને એકી નજરે જોવા લાગ્યા.

જે બાજુ લોકો એકઢા થયા હતા. તે બાજુને મૂકી બીજી તરફ કિનારા પાસે જઈ મચ્છ ઉભો રહ્યો અને પીઢ ઉપર રહેલી મલયસુંદરી પોતાની મઢુ શુંઢવઢે હજવે હજવે ઉતારી શુદ્ધ ભૂમી પર લાની મૂકી અને છેવઢે નમસ્કાર કરી વારંવાર મલયસુંદરી સન્મુખ જોતો તે મચ્છ પાછો સમુદ્રની અંદર ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૪૦ સું.

કામી કંદર્પના લાથમાં મલયસુંદરી

મલયસુંદરીનુ શરીર અત્યારે અનેક મણોથી—છીદ્રો, ભરપુર હતું. વેદના, ક્ષુધા, તૃપા અને પરેશ્વરથી

અશક્ત થઈ ગયું હતું. પુરૂં બોલવાની પણ તેનામાં શક્તિ નહોતી.

મરૂં પાણીમાં આવ્યો ગયો ત્યાર પછી કંદર્પ રાજા મલયસુંદરી પાસે આવ્યો. અ.વું અશક્ત શરીર છતાં તેની લાવણ્યતા કાંઈ તદ્દન નાશ પામી નહોતી. મલયસુંદરી સન્મુખ જોઈ રાજા પોતાના મનુષ્યોને કહેવા લાગ્યો. આ કોઈ સુંદર સ્ત્રી જણાય છે. પણ આ મરૂંનો અને આનો સંબંધ શો ? આવા પ્રયત્નપૂર્વક સમુદ્રમાંથી બહાર લાવી તેણે આને અહીં કેમ મૂકી ? વળી તે મરૂં વારંવાર પાછું વાળી વાળી જોતો કેમ આવ્યો ગયો ?

આ વાતની આપણને કાંઈ સમજ પડતી નથી. આ સ્ત્રી આપણને તે સર્વ વાત જણાવશે. આના શરીર પર નકચકાદિ સમુદ્ર મરૂંઓના કરેલાં અનેક ક્ષતો ચિન્હો જણાય છે, તેથી જોમ અનુમાન થાય છે કે આ સ્ત્રી સમુદ્રમાં ઘણા વખતથી પરિભ્રમણ કરતી હશે. કોઈ વેરીએ આને સમુદ્રમાં ફેંડી દીધી હશે. ? કે વહાણ ભાગવાથી સમુદ્રમાં પડી હશે ? કે કોઈ અન્ય કારણથી આ મરૂંની પીઠ પર આવી પડી હશે ? વિગેરે વાતચીત કરતા રાજાએ સર્વ વાતના ખુલાસા પૂછવાની ઈચ્છાથી મલયસુંદરીને જણાવ્યું કે—

સુંદરિ ! હું સાગરતિલક બંદરનો કંદર્પ નામનો રાજા છું તું બિલકુલ ભય ન રાખીશ. મને જવાબ આપ તું કોની પુત્રી છે ? આવા દુઃખમાં કેમ આવી

પેડી ? ને આ મરે છે તને અહીં આવી રીતે ક્યાંથી લાવી મૂકી ?

રાજના આ શબ્દો સાંભળી મલયસુંદરીને કાંઈક આનંદ અને કાંઈક ખેદ થયો. તે વિચાર કરવા લાગી કે અહા ! હજી સ્વસ્થ પણ મારા લાગ્ય નાશૂત છે. આશાના કિરણોના કાંઈક પ્રકાશ પડવા અહીં સંભવ છે. એલા હુષ્ટ સાર્થવાહ પહેલાં મને અહીં જ પુત્ર સહિત લાવી મૂકી હતી. તેજ આ શહેર છે. મારો પુત્ર આ શહેરમાં જ છે. મારાં ઠરોંએ પણ મને પાછી અહીં લાવી મૂકી છે જો મારા પુત્રની અહીં કોઈ પ્રકારે મને ખબર મળે તો હું તેને મળું, નેત્રોથી જોઉં અને અંકમાં રાખી તેનું પાલન કરું.

ખીજી તરફ વિચાર કરતાં અહીં મને બચતું મોટું કારણ છે આ કંદર્પ રાજા છે. મારા પિતા તથા મારા સસરાનો વેરી રાજા તેની આગળ મારે ઘણું શુભ રહેવાનું છે માટે જરા પણ વૃત્તાંત તેને જણાવવું તે મારા લાભમાં મોટું નુકશાન કર્તા છે. મારા કુળ વંશાદિકની તેને ખબર પડવાથી તે મને હેરાન કરશે, ખળાત્કારથી શીયળ ખંડન કરશે અને પુત્રને પણ મારી નાંખશે મારે આની આગળ મૌન રહેવું તે વધારે ઉચિત છે, ઈત્યાદિ વિચાર કરી ઉંડો નિઃશ્વાસ મૂકી મલયસુંદરીએ જણાવ્યું.

રાજન્ ! આ નિર્ભાગ્ય મનુષ્યનું વૃત્તાંત સાંભળવાની તમને કાંઈ પણ જરૂર નથી, તેમ લાગદાયક પણ નથી.

હું પરદેશની રહેનારી પુણ્યના નાશથી દુઃખી થઈ રૌચની માફક દુઃખમાં રોળાઉં છું.

દુઃખ અને દયાની લાગણી ઉત્પન્ન કરે તેવાં મલય-મુંદરીનાં વચનો સાંભળી સેવકોએ રાજાને જણાવ્યું કે મહારાજા ! આ સ્ત્રી દુઃખના ભારથી અત્યારે દુઃખી થઈ રહી છે અને ઇષ્ટ મનુષ્યના સંયોગથી બ્રહ્મ ધ્યેલી જણાય છે માટે તે બીલકુલ બોલી શક્તિ નથી. તો અત્યારે આ સ્ત્રીને આપે કાંઈ પણ ન પૂછવું, પણ અનુકંપા કરવા લાયક આ સ્ત્રી ઉપર કોઈપણ જાતનો ઉપદ્રવ કરવો તેજ યોગ્ય છે.

રાજા-ભદ્રે ! તું અત્યારે અત્યંત દુઃખમાં છે, તેમજ બોલી પણ શક્તી નથી; તથાપિ તારું નામ તો ઠીક આવે.

મલયમુંદરીએ મંદ સ્વરે ઉત્તર આપ્યો. મારું નામ મલયમુંદરી છે.

રાજાએ સેવકો પાસે તત્કાળ પાલખી મંગાવી. પાલખીમાં મલયમુંદરીને બેસાડી તે પોતાના મહેલમાં લઈ ગયો અને મંદોદિની ઔષધિ મંગાવી તેના સર્વ મણો ઉપર લગાવી દીધી, ઔષધના પ્રભાવથી તેના સર્વ મણો થોડા જ વખતમાં રૂઝાઈ ગયા અનુક્રમે મલયમુંદરીનું શરીર પૂર્ણની માફક ઠાંતિ અને શક્તિથી ભરપુર થઈ આવ્યું.

મલયમુંદરીનું શરીર સાડે થતાં રાજાએ તેને ઐક બનઠા મહેલમાં રાખી, તેની સેવામાં અનેક દાસ

દાસીઓ મૂક્યાં અને સુંદર વસ્ત્રાલંકારોથી નિરંતર સત્કાર કરવા લાગ્યો.

ચતુર મલયસુંદરી ચેતી ગઈ. આ સન્માન ભવિષ્યમાં મને હુઃખરૂપ નિવડશે, એમ તેણે નિશ્ચય કર્યો. ધર્મ-પરાયણ, પરોપકારી ચ્હાત્માઓ અને માતા, પિતા, ભાઈ ઇત્યાદિ સંજંધીઓ સિવાય વિના પ્રયોજને જે સ્ત્રીનો આદર, સત્કાર થતો હોય તો સમજવું કે અવશ્ય તેમાં કાંઈ ગૂઢ સ્વાર્થ રહેલો છે, અને તે વખત જતાં કાળાંતરે પ્રગટ થાય છે. આ સમજવા છતાં આત્યારે નિરુપાય હોવાથી ભવિષ્યની રાહ જોતી મલયસુંદરી ધર્મધ્યાનમાં તત્પર રહી દિવસો ગુભરવા લાગી.

અનુમાન કરેલું ભવિષ્ય સત્ય થયું. રૂપ અને ભાવણતાની અદ્ભૂતતા જોઈ કામી કંદર્પ રાજા ચમત્કાર પામ્યો. દાસીદ્વારા મલયસુંદરીને નેહો જણાવ્યું કે તું મારી સ્ત્રી થવાને કબુલ થા, પટરાણીનો પટાભિષેક તનેજ કરવાનો મેં નિર્ણય કર્યો છે. તારા મોહક રૂપ અને ગુણો આગળ તારા આદેશમાં તત્પર રહેવાનું મને કંઈ ઠીક નથી.' ઇત્યાદિ શામ દામાદિ ભેદથી દાસીએ મલયસુંદરીને રાજાનો સંદેશો કહ્યા બતાવ્યો. ઉત્તરમાં મલયસુંદરીએ ગુસ્સે થઈ તેને બહાર કાઢી યેડા વખત પછી રાજા પોતે મલયસુંદરી પાસે આવ્યો અને સ્નેહની લાગણીથી બોલવા લાગ્યો. "સુંદરી ! મારું વચન પ્રેમપૂર્વક તારે માન્ય કરવું જોઈ એ. ઉભય

પક્ષી પ્રેમથી સંસાર મુખરૂપ નિવડે છે; છતાં જો મારે વચન પ્રીતિથી માન્ય નહિ કરીશ તો જળાત્કારથી પણ હું તને લોગવીશ. મારું મન તારા સુંદર રૂપ ઉપર મોહી રહ્યું છે ”

મલયસુંદરી વિચારમાં પડી. હું પહેલેથી જ જાણતી હતી કે આ આશયથી જ તે મને અહીં લાવ્યો છે અને આજપર્યંત મારો સત્કાર પણ આ આશયથી જ તે કરતો રહ્યો છે. આજે તે શુભ આશય તેણે મારી આગળ પ્રગટ કર્યો છે. અરે ! આ મારા સુંદર રૂપને ધિક્કાર થાઓ, આ મનોહર યૌવન પાતાળમાં જઈ પડે. આ રૂપ અને વીવનથી જ હું આટલી કદરૂપના પામી છું. હું સમુદ્રમાં જ કેમ ન ડુબી ગઈ ? અથવા તે મચ્છે મને શા માટે સમુદ્રમાંથી પાર ઉતારી કે આ નરક સરખી માનસિક યાતનાપીડમાં પાછી હું આવી પડી.

ખરી વાત છે કે ધર્મિષ્ઠ મનુષ્યને જ્યારે પેતાનો ધર્મ જતો હોય અથવા જ્યાં ધર્મનો નાશ થતો હોય, ત્યારે તે સ્થળે કે તે તરફનાં ગમે તેવા શારીરિક સુંખ હોય, પણ તે નરક સંમાન અનિષ્ટ જ લાગે છે. જાણી લેને ધર્મની પરવા જ નથી, લવબ્રમણથી ખિન્નતા આવી નથી, તેવા મનુષ્યો માટે તો દાંઈ ઉદવાનું નથી. તેવો જોને તો આવા પ્રસંગે આનંદની લહરીઓ સમાન થઈ પડે છે.

અરે ! આ કામાંધ રાત્રિ જળાત્કારથી પણ મારું શીતળ ખંડિત કરશે, તો શીતળ ખંડિત થયા પહેલાં

જ મારે કોઈપણ ઉપાયથી માણુ ત્યાગ કરવો તે મોષ છે મારા આ વિચારને અનેક મહાપુરુષોએ સહાનુભૂતિ આપી છે. તેઓ કહે છે કે—

વરં નૃત્યુનં શીલસ્ય, મનો યેનાક્ષતત્રત :

દેવત્વં લભતે યાતિ, નરકં તુ ક્ષતત્રત : ॥ ૧ ॥

મરણ પામવું તે ત્તમ છે. પણ સિંધળનું ખંડન કરવું તે યોગ્ય નથી. પૂર્ણ મનવાળાં મનુષ્યો દેવપણું પામે છે, ત્યારે ખંડિત મનવાળા મનુષ્યો નરકમાં જાય છે.

આ દૃઢ નિશ્ચય કરી મલયસુંદરીએ રાજાને જણાવ્યું. મહારાજ ! ન્યાયનિષ્ઠ અને દિતસ્વી રાજાઓ નિરંતર પ્રજાનું પુત્રની માફક પાલન કરે છે. તમારા જેવા ન્યાયી રાજાઓ જ્યારે ન્યાયનો ત્યાગ કરી આવા અકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરશે તો આ સર્વ પ્રજાનો અનાયાસે જ નાશ થયો સમજો. શું જેનું શરણ તેનાથી જ વધારે સતીના શીયળનો વિશ્વંસ કરનારા પાપી છવો આ દુનિયામાં પોતાની અપકીર્તિ દેલાવે છે અને પુનર્જન્મમાં નરકાદિકથી તીવ્ર યાતનાઓ ભોગવે છે. સતીના શીયળનું ખંડન કરવું એજ પ્રથમ કેશરીસિંહની કેશરા લેવાની માફક કે દરિદ્રિય સર્પના મસ્તક પદથી મણિલેવાની માફક દુર્ઘટ છે, તથાપિ કોઈ પાપી છવ તેવો પ્રયત્ન કરે તે સતી સ્ત્રીઓ શ્રાપ આપી પોતાના શીયળના પ્રભાવથી જાણીને ભસ્મ કરી નાખે છે. મારે હે રાજા !

ચેતવાની જરૂર છે. તારા નિર્મળ કુળને ક્ષત નહિ લગાડ,
 તારો વંશ વિશાળ છે. કુળ વિમળ છે. તું શુભવાન
 છે. માટે આવું અઠાર્ય કરવું તે તને કોઈ પણ રીતે
 યોગ્ય નથી. આ પ્રમાણે શામ અને લેદના પ્રયોગથી
 તે સતીએ રાજાને ઘણો જોધ આપ્યો, પણ પચ્ચર ઉપર
 પાણી, કામાંધ રાજા પોતાના અભિપ્રાયથી પાછો ન
 હઠ્યો.

“આ સ્ત્રીનું શીયળ મારે જળાત્કારે પણ ખંડિત
 કરવું તેના શીયળની શક્તિથી લલે તે મને જાણીને
 ભરમીભૂત કરી નાંખે.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરેના કંદર્પ રાજા તે અવસરે
 તે મલયસુંદરી પાસેથી નીકળી પોતાના મહેલમાં આવ્યો.
 અને રાજઠાર્યમાં કામે લાગ્યો. પણ તે સ્ત્રીનું રૂપ, તેની
 લાવણ્યતા અને તેના હૃદયવેધક ઠઠોર શબ્દો તે રાજાના
 હૃદયમાં શલ્યની, મારૂંક સાલવા લાગ્યા.

રાજાના જવા પછી મલયસુંદરી પાછી ધર્મધ્યાન
 કરવામાં સાવધાન થઈ. તેનું મુખકમળ મ્લાન થઈ આવ્યું,
 તથાપિ શીયળ રક્ષણાર્થે મરવાને પણ તત્પર થઈ રહી.

રાજા વિચારમાં પડ્યો કે સ્ત્રીઓને સ્વાધીન કરવામાં
 જળનું કામ નથી, કોઈ પણ સ્ત્રી તેના ખરા અંતઃકરણ
 પૂર્વક જળથી સ્વાધીન થઈ નથી, પણ પ્રેમ, વિશ્વાસ,
 વિનય, આશા, અને લાગણીથી સ્વાધીન થઈ શકે છે.
 માટે તેને સ્વાધીન કરવા માટે તેને મીઠાં વચનોથી

સમજાવવા માટે ફરી કેટલીક હાસીઓને મોકલી અને પોતે જાતે પણ અનુકૂળ વચ્ચેનો સમજાવી; છતાં આ મહાસતીના એક રોમમાં પણ વિકાર ન થયો. તેમજ તેના વિચારમાં જરા પણ ફેરફાર ન થયો. આનું નામ તે સતી સ્ત્રી અને આજ ખરેખર શીયળવ્રત કહેવાય.

રાજા થોડો વખત શાંત રહ્યો. મલયમુંદરીને છંછેડવાનું તેણે મૂકી દીધું. પ્રેમથી સ્વાધીન કરવા માટે દેશાંતરથી જે ઉત્તમ વસ્તુઓ પોતાની પાસે ભેટ તરીકે આવતી હતી, તે વસ્તુઓ મલયમુંદરીને ભેટ તરીકે મોકલવા લાગ્યો.

એક દિવસ એક પોપટ આકાશમાર્ગે ચાલ્યો જતો હતો. તેની ચાંચમાં એક સુંદર અને પાંકું આઝરૂળ-ફેરી હતી. ઘણા ભારથી તે ફળ ઉપાડવાને શુક અસમર્થ થયો. રાજા આ અવસરે મહેલની ખુદલી અગાસીમાં બેઠો હતો. પોપટ ઉડતો ઉડતો તે અગાસી ઉપર આવ્યો. એટલામાં તેની ચાંચમાંથી તે ફળ વછૂટી ગયું અને રાજાના બેળામાં આવી પડ્યું.

રાજા તે ફળ પોતાના હાથમાં લઈ વિચારવા લાગ્યો કે આ ફાલગુન માસમાં આ પક્ષ આઝરૂળ ક્યાંથી? વિચાર કરતાં તેને યાદ આવ્યું કે આ નગરની નજીકમાં છિન્નકંટ ન મનો પહાડ છે. તેના અતિ વિષમ અને અર્ધ-ઉંચા શિખરપર સદા ફળ ચાપનાર એક આઝરૂળ છે તે આઝરૂળથી ફળ લઈ આ શુક ઉડ્યો જણાય છે

અને કૃળના વિશેષ ભારથી તેની ચાંચમાંથી આ કૃળ અટીક પડ્યું છે.

આ કૃળ હું પોને ખાઉ કે આ નવીન આવેલી કીને આપું ? અથવા આ અપૂર્વ કૃળથી તે સ્ત્રીની મારા પર અપૂર્વ પ્રીતિ જાગૃત થશે; માટે તેને જ ખાવા માટે મોકલાવું. આ પ્રમાણે વિચાર કરતા રાજાએ નજીકમાં ઉભેલા પોતાના સેવકને આદેશ આપ્યો કે અરે સેવક આ આમ્રકૃળ લઈ તમે તે નવીન સ્ત્રી પાને જાઓ. તેને આ કૃળ આપો અને તે મુકામમાંથી તેને લઈ મારા અંતે ઉરમાં લાવી મૂકો. જાણાતકારથી પણ આજે હું મારા મનોરથ પૂર્ણ કરીશ.

સેવકે આમ્રકૃળ લઈ મલયસુંદરી પાને આપ્યા. આ અમૃતકૃળ રાજાએ પોને ન જાતાં આપને પરમ પ્રીતિથી લેત મોકલાવ્યું છે.” આ પ્રમાણે કહી તે કૃળ મલયસુંદરીના હાથમાં મૂક્યું.

વિરમય પામી મલયસુંદરીએ તે કૃળ તત્કાળ ગ્રહણ કર્યું. અહા ! મારો, પુણ્યોદય જાગૃત થયો, અકાળે પણ આમ્રકૃળ મને મળ્યું. હવે સર્વ સાફ થશે. મારા શીયળનું અવશ્ય રક્ષણ થશે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતી મલયસુંદરીને તે સેવકેએ રાજાના મુખ્ય અંતે ઉરમાં લાવી મૂકી.

રાજા પાસે આવી તે સેવકેએ તે સુંદરીને અંતે ઉરમાં લાવી મૂક્યાના સમાચાર આપ્યા, રાજા પણ રાત્રિની રાહ જોતો ઘણા કષ્ટે દિવસ પુરો કરવા તાગ્યો.

મલયસુંદરી ચિંતવવા લાગી. આ કંદર્પ રાજા વિષયાંધ થઈ મને અનેક પ્રારે કંદર્પના કરશે. પોતાનો દુષ્ટ અભિપ્રાય પુર્ણ કરવા માટે આજે મને અંતે ઉરમાં લાવવામાં આવી જણાય છે. શીયળ રક્ષણ માટે મારા સ્વામીએ આપેલી ગુટિકા મારી પાસે છે. આજપર્યંત આમ્રકળના અભાવે તેનો ઉપયોગ મારાથી બની શક્યો નથી. આજે અનાયાસે લે કળ મળી ગયું છે માટે હમણું જ તે પ્રયોગ અજમાયુ એમ વિચાર કરી પોતાના ધમ્મીલમાંથી-ચોંટલામાંથી ગુટિકા કાઢી આમ્રસમાં ઘસી કોઈ ન જાણે તેમ પોતાના કપાળમાં તિલક કર્યું.

ગુટિકાના પ્રયોગથી તે સુંદરી નરકાળ દિવ્ય રૂપધારી પુરૂષ થઈ ગયો. પુરૂષરૂપ થવાથી તેને ઘણો આનંદ થયો નિર્ભય થઈ અંતે ઉરના મુખ્ય દ્વાર ઉપર શાંત ચિત્તે બેઠો

પોતાના મહેલમાં અતિ અદ્ભૂત રૂપવાળા પુરૂષને અકસ્માત પ્રગટ થયેલો કે આવેલો જાણી રાજાની રાણીઓ ત્યાં આવી વિસ્મય પુર્વક વિકસિત નેત્રે નિહાળીને તેને જોવા લાગી અને આપસમાં બોલવા લાગી કે, અહા ! દિવ્યરૂપ અહીં ક્યાંથી ? શું તે પાતાળમાંથી નીકળી આવ્યો કે આકાશમાંથી ઉતરી આવ્યો ? આતે કોઈ દેવ છે કે વિદ્યાધર છે ? આ પ્રમાણે બોલતાં બોલતાં અને તે પુરૂષને જોતાં જોતાં, જેમ અંદ્રોદયથી સમુદ્રમાં પાણી ઊછળે છે તેમ તે રાણીઓના શરીરમાં કામ ઉછળવા લાગ્યો તેઓના નેત્ર મન અને શરીર કામથી

વ્યાકુળ થયાં. ક્ષણવાળા વૃક્ષને જોઈ ક્રુધાતુર થયેલું વાનરાઓનું ટોળું જેમ ક્ષણ ખાવા માટે ઉત્સુક થાય છે. તેમ રાણીઓનાં મન તે પુરુષ સાથે ક્રીડા કરવા માટે ઉત્સુક થયા પ્રસરતી સુગંધવાળી આગ્રમંજરી ઉપર ભ્રમરો આવી પડે છે, તેમ તેના શરીર ઉપર તે સ્ત્રીઓના કટાક્ષોનો સમુદાય એકી સાથે પડવા લાગ્યો.

આ દિવ્ય પુરુષને દેખી આખું અંતેઉર આ પ્રમાણે વિસંસ્થુળ થયેલું જાણી, વિસ્મય પામેલા પહેરદારોએ રાજ પાસે જઈ તે વાત જણાવી.

રાજા ઉતાવળો ઉતાવળો અંતેઉરમાં આવ્યો આવીને જુએ છે તો ધીર, સૌમ્ય, સુખાસીન અને સાક્ષાત કંદર્પ સર્પ હોય તેવો રૂપવાન એક નવીન પુરુષ દીકો, તેને જોતાંજ રાજા બોલી ઉઠ્યો. અરે ! આ પુરુષ કોણ છે ! મહેલમાં તેણે કેવી રીતે પ્રવેશ કર્યો ? આ પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરમાં રાજાને કાંઈ જવાબ ન મળ્યો.

રાજાએ મલયસુંદરીની તપાસ કરાવી, પણ કોઈ ઠેકાણે તેનો પત્તો ન લાગ્યો. બ્રહ્મટી ચડાવી રાજાએ પ્રતિહારોને પુછ્યું. અરે ! પેલા આવાશમાંથી લાવીને હમણાં આંહીં એક સુંદરીને મૂકી હતી. તે ક્યાં ગઈ પ્રતિહારોએ નમ્રતાથી જણાવ્યું. દેવ તે હમણાં જ આ દારપર બેઠી હતી. બહાર ગઈ જ નથી; કેમકે અમે સર્વે આ સુખ્ય દ્વાર પર પહેરો બરતા બેઠા છીએ.

“દ્વારપાળનાં” વચનો સાંભળી રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે કોઈ પણ પ્રયોગથી તે સુંદરીએ જ આ પુરુષનું રૂપ ધારણ કર્યું હોય એમ સંભવે છે. વિશેષ નિર્ણય માટે રાજા તેને પુછવા લાગ્યો કે અરે ? તું કેવો છે તે અમને કહી બતાવ.

‘મલયસુંદરીએ જવાબ આપ્યો કે, જેવો હું છું તેવો તું શું નજરે જોઈ શકતો નથી ?

રાજા ફરી વિચારમાં પડ્યો. આમું સ્વરૂપ વિદ્યાધરથી કે સિદ્ધ પુરુષના વિલક્ષણ છે. શરીર પરના ચિન્હો કોઈ સામાન્ય પુરુષના જેવાં જણાય છે, ત્યારે વેશ તો મલયસુંદરીના જેવો જણાય છે, ત્યારે આ જ નિર્ણય થાય છે કે મલયસુંદરીએ જ કોઈ પણ પ્રકારે આમું રૂપ ધારણ કર્યું જણાય છે.

રાજા—મલયસુંદરી ! મારા મનોવાંછિત લાવનાને કોઈપણ પ્રકારે નહિ ઇચ્છતાં તેજ કોઈ પ્રયોગથી આ રૂપ ધારણ કર્યું છે

અરે સુભટો ! શું જુઓ છો આને આ મહેલમાંથી બહાર કાઢી બીજા આવાસમાં રાખી નજર કેદ કરો. આ અંતેદરમાં વધારે વખત રહેશે, તો મહાન અનર્થ પેદા કરશે

રાજાનો હુકમ થતાં જ રાજપુરુષોએ તેને બહાર કાઢી નાણકના આવાસમાં પોતાની દેખરેખ નીચે નજર કેદ કરી.

મલયસુંદરીને ઘણો હર્ષ થયો. પોતાના શ્રીયજનું રક્ષણ થયેલું જાણી તેના આનંદનો પાર રહ્યો. તે વિશેષ પ્રકારે ધર્મ ધ્યાનમાં સાવધાન થઈ રહી.

આટલાથી જ તેના દુઃખનો પાર આવે તેમ નહોતો કે, કંઈપણ રાજા તેને છોડી મૂકે તેમ નહોતું, થોડીવાર થતાં જ રાજા તેની પાસે આવ્યો અને અનેક પ્રકારના અનુકૂળ ઉપચારથી પૂછવા લાગ્યો.

અરે સુંદરી ! તેં પુરૂષનું રૂપ શા માટે અને કયા પ્રયોગથી બનાવ્યું અને હવે ફરી પાછું સ્ત્રી રૂપ કેવા પ્રયોગથી બનશે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મલયસુંદરીએ મૌનપણા રૂપે જ આપ્યો. અર્થાત્ કાંઈ ઉત્તર ન જ આપ્યો. ખરેખર એવો કોણ મૂર્ખ મનુષ્ય હોય કે પોતાનો થયેલો વિજય તેને મૂકી દઈ, પોતાનો પરાજય થાય તેવો રસ્તો શત્રુને બતાવી આપે.

જ્યારે મલયસુંદરી તરફથી કાંઈ પણ ઉત્તર ન મળ્યો, ત્યારે ક્રોધાતુર થઈ રાજાએ તેને ઘણો માર માર્યો-પરાધીન સુંદરીએ તે સર્વ સુંગે મોઢે સહન કર્યું. આ પ્રમાણે રાજાએ માર મારવાનું કામ ચાલું જ રાખ્યું. નિરતર મારતા પ્રહારથી દુઃખી થઈ તેણે વિચાર કર્યો કે, મારે આ સ્થળથી કોઈ પણ પ્રકારે હવે ચાલ્યા જવું એ જ શ્રેયસ્કર છે. તો જ આ નરક સરળા દુઃખનો અંત આવશે, તેમ જ પુરૂષનું રૂપ હોવાથી ખીજે ઠેકાણે

તેવી રીતનો પરાભવ થવાનું કારણ પણ નહિ જ ણને.
આ ઈરાદાથી અહીંથી નીકળી જવા માટે તેણે પ્રસંગ
શોધવા માંડ્યો.

એક દિવસ રાત્રિએ સર્વે પહેરેદારોને નિદ્રામાં
પડેલા તેણે દીડા. આ અવસર જોઈ કોઈ ન જાણે તેવી
રીતે તે ત્યાંથી નીકળી નગરની બહાર આવી સ્ત્રીજાતિ
હોવાથી તેમજ અનુભવ અને ધૈર્યના અભાવે ત્યાંથી દૂર
નાશી છુટવાની તેની હિમ્મત ન ચાલી. આ દુઃખમાંથી
છુટવા માટે છેલ્લો ઉપાય મરણને જ શરણ થવું એમ
નિર્ણય કરી તે એક છાત્રું ઘરની ભીંત પાસે બંધ ઉભી રહી.

મરવાથી કે આપઘાત કરવાથી કોઈ પણ વખત
દુઃખનો નાશ થતો નથી, પણ ઉલટું આર્ત કે રોદ્ર ધ્યાન
વિશેષ પ્રકારે કર્મબંધ થાય છે અને તેથી ભવિષ્યમાં તે
દુઃખમાં વધારો થતો રહે છે.

કર્મબંધનના કારણને જાણનાર વિવેકી મલયસુંદરીએ
મરવાનો વિચાર કરતાં ઘણી મોટી ભૂલ કરી છે; પણ ખરી
વાત છે કે જ્યારે મનુષ્યો અનેક પ્રકારની મહાન
વિપત્તિમાં આવી પડે છે, ત્યારે વિવેક કે વિચારણા ગુમ
થઈ જાય છે. ભાન ભૂલાઈ જાય છે અને તેથી જ આ
વિવેકી મલયસુંદરીએ દુઃખથી કંટાળી મરણને શરણ થવું
યોગ્ય ધાર્યું હશે.

આવા મહાન દુઃખમાં રોગાદિ ઉપદ્રવોમાં મનુષ્યો
આત્મભાન ભૂલી જાય છે, તેનું કારણ એમ જણાય છે,

કે તેમનો ધર્મ અભ્યાસ, વિવેક કે વૈરાગ્ય એં લોભાં વખતનો કે દઢતાવાળો હોતો નથી. જો લોભા વખતનો અનુભવ અને તે પણ દઢતા પામેલો હોય તો ગમે તેવી અક્ષતમાં પણ તે પોતાનું લાભ કે કર્તવ્ય ભૂલી જતો નથી. આ માટે જ્ઞાની પુરૂષો પોકાર કરી આપણને ચેતાવે છે કે તમે નિરંતર સાવધાન થાઓ. ક્ષણે ક્ષણે આત્મ ઉપયોગની જાગૃતિ રાખો. આખી જીંદગીમાં તમારા કર્તવ્યોને અને તમને પોતાને ભૂલો નહિ એવો દઢ અભ્યાસ જ તમારું ખરેખર હિત કે રક્ષણ કરનાર છે.

આ જીર્ણીદીવાલની નજીકમાં જે એક મોટો અંધકુપ નામનો ગડન પણ પાણી વિનાનો કુવો હતા. આજીવન જરૂર કરતા કરતાં મલયમુંદરીના જોવામાં આવ્યો, તે કુવાના કિનારા પર ઉભી ઉભી વિચાર કરવા લાગી.

હમણાં કે પ્રભાતે રાજાને ખબર પડ્યો કે તરત તે મારી પાછળ અવશ્ય આવશે. મને નાશી ગયેલી જાણી રોષાંધરાજા વિવિધ પ્રકારે માર મારી મને મારી નાંખશે. તેને હાથે મરવા કરતાં આ કુવામાં અંપાપાત કરી આરાધના કે જાગૃતિ પૂર્વક પોતાને હાથે મરવું, તે મને પોતાને શ્રેય જણાય છે. આમ નિર્ણય કરી પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનું સ્મરણ કરવા પૂર્વક (સમુદ્રમાં પડ્યા પછી પહેલાં જેવી રીતે આરાધના કરી હતી તેવી રીતે) અંત્યત વખતની આરાધના કરી.

મરવાનો અભિપ્રાય પૂર્ણ થયો છે. તથાપિ પોતાના સિ મહાબળ તરફનો પ્રેમ કે ભક્તિભાવ બીજા કોઈ

થયો ન હતો. એવટે દુર્લ્લભને ઓળાંલો આપતાં તેણે જણાવ્યું કે—

ઓ વેરી દુર્લ્લભ ! મારા સ્નેહી બંધુવર્ગ તરફથી વિયોગણુ બંનાવી નેજ મને દુઃખના ભાજનરૂપ કરી છે. નિઃશ્રીમ સ્નેહવાંળા પ્રિયતમ મહાબળની સાથે પણ તેજ વિયોગણુ કરી છે. ઓ દુર્લ્લભ ! તારામાં જ સુખદુઃખ આપવાની કોઈ અપૂર્વ શક્તિ રહેલી છે. તો તું જ મારાં પર પ્રસન્ન થઈને અન્યજન્મને વિષે પણ મને મારા પ્રિયતમનો મેળાપ કરાવી આપજે.

હૈ વનદેવીઓ ! અને વનવાસી પશુ, પંખીઓ ! મારો સ્વામી મહાબળ કોઈ પણ સ્થળે તમારા ભેવામાં આવે તો તેને મારા છેવટના નમસ્કાર ધૂર્વક જણાવશો કે વિયોગણુ અને દુઃખ સહન કરવાને અસમર્થ કાયર, મલયસુંદરીએ આ કુવામાં અંપાપાત કરીને પોતાના પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો છે અને અન્ય જન્મમાં પણ તમને મળવાની રાહ ભેટી રહી છે.

આ પ્રમાણે દૈવને ઓળાંલો અને વનદેવી આદિને ભર્તૃમણુ કરી તે અંધકુવામાં અંપાપાત કરવાને મલયસુંદરી તૈયાર થઈ રહી છે અને છેવટનું પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનું સ્મરણુ કરે છે.

પ્રકરણ. ૪૧ મું.

અંધકુવામાં વિયોગીનો મેળાપ

અકૃત્રિમ પ્રેમનો તંતુ, વિયોગીની શોધમાં છેવટે મરણ પર્યંત લંબાય છે. ખરા પ્રેમીઓ પોતાના પ્રેમ-પાત્રની પાછળ પ્રાણપાંજરું કરે છે. સુખે મુખી અને દુઃખે દુઃખી મુખમાં આગળ અને દુઃખમાં પાછળ ચાલનાર ખરા પ્રેમીઓ છે. આશ્વિત, વિપત્તિ વિયોગ કે દુઃખના અવસરે જ પ્રેમીઓના પ્રેમની, સ્નેહીઓના સ્નેહની અને રાગીઓના રાગની ખબર પડે છે. સંકટ આવે દુઃખે દેનારાઓ પ્રેમી નથી, સ્નેહી નથી. પ્રેમ, સ્નેહ, કે રાગને જાને પડદા પાછળ રહી ફેલી જાનારાં, ગીધડાં, શ્વાન કે શીયાળીઆ છે.

મહાબળનો પ્રેમ અકૃત્રિમ હતો. મલયમુંદરીની આશ્વિત દૂર કરવા, તેની શોધ માટે રાજગૌલવનો ત્યાગ કરી એકલો નીકળી પડ્યો હતો તે ધારત તો ખીજ અનેક રાજકુમારીનું પાણિગ્રહણ કરી શકત તેનો પ્રમ અત્યારના પામર જીવોના જેવો નહોતો કે એક હીયાત સ્ત્રીને રોવળાવીને ખીજ સ્ત્રી કરી બેસે. સ્ત્રીનું મડદું હજી રમશાને પણ પહોંચ્યું ન હોય તે પહેલાં તો રાત્રી પાઘડી બાધી ખીજ સ્ત્રીની સાથે સંજાંધ નિર્ણય કરી બેસે. ખરેખર આવા વિષયાંધ અને સ્વાર્થ સાધક સાધુઓના કરતાં સ્ત્રીઓને તેમના પ્રેમ માટે દબરવાર ધન્યવાદ

શોધ કર્યાં કરવી ? કેમ કે મોટાં મોટાં શહેરો, જંગલો, પહાડો, ગુફાઓ અને રાનો વિગેરે અનેક સ્થળે હું ફરી વળ્યો છું. તે સર્વ સ્થળે ઘણી બારીકાઈથી મેં તેની શોધ કરી છે; તથાપિ તેનો કાંઈ પણ પત્તો મળ્યો નથી, હવે શોધ કર્યા વગરનું આ શહેર જ બાકી છે. પ્રભાતે અહીં તેની તપાસ કરીશ. આવા વિચારમાં મહાબળ ગુંથાયો હતો. ત્યાં દેવ ઉપાસના દેવટના મલયસુંદરીના શબ્દો તેના કર્ણગોચર થયા. તે વિચારમાં પડ્યો. અહા ! આ અપૂર્વ શબ્દો મારી પ્રિયાના સરખા, કોઈ દુઃખી સુંદરીના છેલ્લા મરણસૂચક સંભળાય છે. હું ત્યાં બેઠું અને તેને મળું. તેને દિલાસો આપું અને બની શકે તો તેનું દુઃખ દૂર કરું. ઇત્યાદિ વિચાર કરતો મહાબળ તરત જ બિલો થયો જે દિશા તરફથી તે શબ્દો આવતા હતા તે દિશા તરફ દોડ્યો. દોડતાં દોડતાં તેને મોટે અવાજે જણાવ્યું. સુંદરી ! સાકસ નહીં કર. તું મરીશ નહિ. થોડો વખત વિલંબ કર, વિલંબ કર.

મહાબળના આ શબ્દો કાનપર પડે તે પહેલાં તો અંધકુવામાં મલયસુંદરીએ યાહોમ કરીને અંપલાવી દીધું.

મહાબળ પણ કાંઈ કાર્ય નહોતો, તેમ તેનો સ્નેહ પણ કાંઈ ઓછો ન હતો. જેને માટે રાજ્યગૌભવ મૂકી આવી પથિકવૃત્તિ સ્વીકારી હતી, તે પ્રિયા હવે કાંઈ છેટી નહતી. અર્થાત્ થોડા જ હાથને આંતરે હતી. તેને

માટે કાંઈ વાર લાગે તેમ ન હતું. મલયસુંદરીની પાછળ મહાબળે પણ તેજ કુવામાં પડતું મૂક્યું.

કુવામાં પડ્યા પછી મહાબળે હાથના સ્પર્શથી તપાસ કરી તો પોતાની પહેલા પડેલા પુરૂષ ગાઢ મૂર્છામાં પડ્યો હતો. તેને કાંઈક વિશેષ વેદનાં થતી હતી, છતાં મંદ મંદ સ્વરે તે એટલું બોલતો હતો કે, મને મહાબળનો મેળાપ થશે

મહાબળ વિસ્મિત થયો. પોતાના હાથથી તેનું શરીર દળાવવા લાગ્યો; થોડીવારે મૂર્છા વળતાં તેને કૌતન્ધ આપ્યું.

મહાબળ વિચારમાં પડ્યો કે, આ પુરૂષ મને સંભાળે છે કે મારા નામવાળા કોઈ બીજા પુરૂષને યાદ કરે છે તેનો નિર્ણય કરવા માટે મહાબળે તેને જણાવ્યું કે સાહસિક ! તું કોણ છે ? અને કુવામાં તે શા માટે અંપાપાત કર્યો ?

મલયસુંદરીએ મહાબળને રાજી આજખ્યો, તેણે જણાવ્યું કે, તમે કોણ છો ? મારી પછાડી કુવામાં પડવાનું તમને શું કારણ હતું. વગેરે મારે પુછવાનું છે, પણ તે સર્વ વાત આપણે પાછળથી કરીશું પ્રથમ તો મારા કપાળમાં રહેલું તિલક તમે તમારા થુંકથી બગાડી નાખો એટલે મારા પુષ્યોદયથી પ્રાપ્ત થયેલા પુરૂષ આગળ મારું સર્વવૃત્તાં હું નિવેદિત કરું.

મહાબળ આ વાતનો મર્મ સમજી ગયો, પોતાના નિષ્ક્રયકતથી શું કથી તેનું બાળ મર્યાદિત કર્યું કે તરત જ તે પુરૂષ સ્ત્રીરૂપે થઈ ગયો અર્થાત મલયમુંદરીનું સ્વાલ વિક રૂપ થયું.

આ અવસરે કુવાની ભીંતના એક પોલાણમાં રહેલા સર્પે પોતાની ફણા બહાર કાઢી. તેની ફણા ઉપર તેજસ્વી મણિ હોવાથી તેના તેજથી કુવામાં પ્રકાશ થયો. વિયોગી દંપતીના તારામિલન માટે પ્રકાશ કરી, સર્પે ભવિષ્યમાં થનાર ઉદયની આગાહી બતાવી. પ્રિયાને નિરખવા માટે ઉત્કંઠિત થયેલા મહાબળે મણિના પ્રકાશની મદદથી પોતાની પાસે ઉભેલી મલયમુંદરીને દીડી, તેને જોઈ મહાબળ બોલી જાયો. અહા ! શું આજે વાદળ વિનાની વૃષ્ટિ ! જેની શોધ માટે ભમી ભમીને યાદી ગયો, છતાં કોઈ ઠેકાણે નહિ જણાયેલી મુંદરી આજે વિધિયોગે અંધકુપમાં મળી આવી.

મલયમુંદરી—ઓ વિધિ ! જેના વિયોગથી માથે દુઃખના ડુંગરો ઉગ્યા, જેના મેળાપની આશા મૂકી આજે મરણનું શરણ લીધું છે, તે સ્વામીનો આમ અદસ્તમાત મેળાપ થયો તે માત્ર અહોભાગ્યની નિશાની છે આ પ્રમાણે બોલતાં દંપતી પરસ્પર લેટી પડ્યાં નેત્રમાંથી ઉર્પાશ્રુનો પ્રવાહ છુટ્યો.

મહાબળ—પ્રિયા ! આજપર્યંત તારો સર્વ વૃત્તાંત મને જણાવ.

મહાબળના આદેશથી મલયસુંદરીએ કંપતા શરીરે દુઃખિત હૃદયે અને ઝરતા અપ્રવાહિ અનુભવેલા સર્વ વૃત્તાંત નિવેદિત કર્યો.

આ વૃત્તાંત સાંભળી મહાબળને ધણું દુઃખ થયું. તેના નેત્રમાંથી આસુનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. હા ! હા ! દેવી ! શું આવા દુઃખનો અનુભવ કરવા માટે જ તારો જન્મ થયો છે ? તું આવા અસહ્ય દુઃખાણુંવમાં પડી ! સુકુમાર અને લોગને ચોખ્ખા આ શરીર તેં આ દુઃખ કેવી રીતે સહન કર્યાં ? અથવા ખરી વાત છે, કરેલ ક્રમ અનુભવનો ન્યાય કોઈથી પણ ઉલ્લંઘન કરી શકાતો નથી.

સુંદરી ! સાર્યવાહે લઈ લીધેલ આપણો પુત્ર હાત ક્યા છે ?

મલયસુંદરી—રવામીનાથ ! તે સાર્યવાહે આજ નગરમાં કોઈ પણ સ્થળે પુત્રને મૂક્યો છે, પણ ચોક્કસ ઠેાણા સિવાય તે બાળક આપણને કેવી રીતે મળી શક્યે ?

મહાબળ—મારા વિચોગ પછીથી આપે દેવી રીને દિવસો પસાર કર્યા. મહાબળે લીલ્લરાબને છતી આગ્યા પછીથી આજ પર્યંતનો પોતાનો અનુભવેલો સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો.

આ પ્રમાણે અન્યોન્ય વાર્તાલાપરૂ. અમૃતશી કૃતિટપુને વૃત્ત કરતાં રાત્રી પૂર્ણ થઈ પખાત થયું.

કેટલાક વખત પછી પહેરેગીરો જાગૃત થયા. તપાસ કરતાં રાજાએ સોપેલ નવીન પુરૂષ જોવામાં ન આવ્યો. તરતજ રાજાને ખબર આપી. અનેક પુરૂષોને સાથે લઈ પગલે પગલે તપાસ કરતાં રાજા છેવટે કુવા ઉપર આવી પહોંચ્યો. કુવામાં તપાસ કરતાં સ્ત્રી, પુરૂષ બન્ને જોવામાં આવ્યાં. રાજાને ઘણો વિસ્મય થયો. તે વિચારવા લાગ્યો કે, આ પુરૂષ તેનો કેાઈ પ્રિય સંબંધી જણાય છે. મલય સુંદરી તેની સાથે વાર્તાલાપ કરી રહી છે. તેમજ તેનું સ્વાભાવિક સ્વરૂપ પણ અહીં પ્રગટ થયું જણાય છે. અહા ! શું આ પુરૂષનું અદ્ભૂતરૂપ છે ! તેનું સૌભાગ્ય ! તેનું યૌવન ! આ બન્નેનો સંયોગ પણ યોગ્ય છે. વિધિપણ ખરેખર વિદ્વાન જ છે કે આ બન્નેનો અતુરૂણ સંયોગ મેળવી આવ્યો છે. સ્વર્ગમાં રહેલ દેવ દેવીની માફક કે રતિ અને કામની માફક આ જોડું શોભે છે. આ લોકમાં આ બંનેનો જન્મ સફળ છે. વિગેરે વિચાર કરતાં તે કંદર્પાંધ કંદર્પ રાજાએ કુવામાં રહેલાં દંપતીને જણાવ્યું કે, “હું તમને અભય આપું છું તમે બન્ને જણ કુવામાંથી બહાર આવો. આ રજજી સાથે બાંધેલી માંચીઓ કુવામાં મૂકવામાં આવે છે તેના ઉપર તમે ચઢી બેસો. એટલે હું તમને બહાર કઢાવું છું.”

મલયસુંદરીએ મહાબળને જણાવ્યું. પ્રિય ! આજ કંદર્પરાજા વિષયાંધ થઈ મારે પગલે પગલે અહીં આવ્યો જણાય છે. આ દામાંધારાજાએ મને ઘણા દિવસ સુધી

ઠઠથના કરી દુઃખ આપ્યું છે. મને મોટો લાય રહે છે કે તે મારા પર આસક્ત હોવાથી આપને મારી નાંખશે.

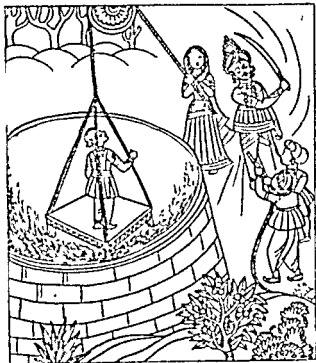
મહાબળ—કાંતા ! જો આ કુવામાંથી કોઈ પણ પ્રકારે હું બહાર નીકળીશ તો પછી તેનો ઘાટ ઘડવાના સર્વ ઉપાયો શોધી કાઢીશ અને પછી નિર્ભય થઈ સ્વદેશ જઈશું, માટે લાય નહિ કર. એક માંચીપર તું ચઢી બેસ અને બીજી પર હું ચઢી બેસું છું.

મલયસુંદરીએ આજ્ઞા માન્ય કરી. બન્ને જણ એક એક માંચીપર ચઢી બેઠાં. રાજાએ તે માંચીઓ ઉપર ખેંચતા માટે સેવકને આજ્ઞા આપી. રાજાના ઉચ્છેદ માટે જ જાણે પાતાળમાંથી સર્પ કરંડીયા બહાર કાઢતા હોય તેમ ભયે ખેંચતા બંને માંચીઓ કુવાના કાંઠા નજીક આવી, એટલે મલયસુંદરીની માંચી રાજાએ પહેલા બહાર કઢાવી.

મહાબળની માંચી કુવાના કાંઠા નજીક આવેલી દેખી મહાબળને જોતાંજ રાજા વિચારમાં પડ્યો. અહા ! આવા નિઃસ્વીમરૂપ લાવણ્યતાવાળો જુવાન પતિ જેણે સ્ત્રીકાર્યો છે તે સ્ત્રી હણી તાડના કરવા છતાં પણ બળેલા અંગારા સરખા રૂપવાન મારા સન્મુખ પડ્યો છે ખરી કે ? જ્યાં સુધી આ પુરૂષ જીવતો છે ત્યાં સુધી આ સ્ત્રી મારો ઈચ્છા કરેજ શાની ? ખરી વાત છે મણિની ઈચ્છા પત્યરનો સમાગમ કરવાની હોય જ નહિ. ત્યારે શું કરવું ? અરે શું કરવના વિચાર શ

માટે કરવો ! છેલ્લો ઉપાય અજમાવી દેવો. ! આમ નિર્ણય કરવાની સાથે જ મહાબળની માંચીના દોર પોતાના હાથમાં રહેલી તલવારથી તરત જ કાપી નાખ્યાં દોરી કપાતાની સાથે જ મહાબળ પાછો કુવામાં જઈ પડ્યો. મહાબળને કુવામાં પાછો નાખ્યો જાણીને તેની પછાડી મલયસુંદરી અંપાપાત કરવા દોડી, પણ રાજાએ તેને જોરથી પકડી રાખી અને ઘણી મહેનતે તેને બાંધીને રાજા પોતાના મહેલમાં લઈ ગયો.

મહેલમાં લાવી રાજાએ તેને પૂછ્યું, સુંદરી ! તે કોણ હતો ? તેનું નામ શું છે ? તે તને કેવી રીતે મળ્યો ? કયા ગામનો રહેનાર છે ? ઇત્યાદિ અનેક પ્રશ્નો મલયસુંદરીને પૂછ્યા, પણ તેણે તે બધાંની કોઈ પણ ઉત્તર ન આપતાં કેવળ રૂદન જ કર્યાં કર્યું. ભોજન પણ બીલકુલ ન લીધું અને કેવળ મરવાને જ ઉત્કંઠિત થઈ રહી. કેટલીકવારે તેણે રાજાને જણાવ્યું કે, હું તે પુરૂષને દેખીશ તોજ ભોજન કરીશ, રાજાએ વિચાર કર્યો કે તે પુરૂષને બહાર કાઢવાથી મને કાયદો શું ? ભલે જે ચાર દિવસ ભૂખી રહે. છેવટે મારું કહેવું માન્ય કરશે, તે પુરૂષ અહીં હશે તો મારા સામું પણ જોનાર નથા તેમ આ અંતઃપુરમાં આને રાખવી તે ચોખ્ખું નથી. તેમ આ કદાચ પૂર્વની માફક પુરૂષ થઈ જશે તો આખા અંતઃપુરને બગાડશે. ઇત્યાદિ વિચારથી ચારે બાજુથી મજબૂત, જુના અવાવરૂ એક મહેલમાં મલયસુંદરીને રાખવામાં આવી અને તેને ફરતો પોલી-

શિયળનું રક્ષણ

કામાન્ધ કંદર્પ રાજાથી
મરવા અને શિયળના રક્ષણ
માટે મલયમુદરીનું અંધકુવામાં
પડ્યું. મહાબળનો કુવામાં
મેળાપ. કંદર્પરાજ દ્વારા
મહાબળ અને મલયમુદરીને
કુવામાંથી માંચી નાખીને
બહાર કઢાવવા. પ્રથમ
મન્યમુદરીને પોતાને આધીન
કરી અને પછી મહાબળના
માંચીનો દોરડું કાપ્યું.

[પ્રકરણ ૪૧ પૃષ્ઠ ૨૭૬]

મહાબળ અને વીરધવળનો યુદ્ધ

બલ આર્થવાદને હોડવવા આવેલ
રાજા સુરપાળ તથા વીરધવળ સાથે
મહાબળનું યુદ્ધ. મહાબળ કુમારે
બાણના અગ્રભાગ ઉપર મોકલેલ
પત્ર રાજાને મળ્યો, દેવી પ્રભાવથી
મહાબળની જીત.

[પ્રકરણ ૪૯ પૃષ્ઠ ૩૨૭]

સયમ અંગીકાર

સદ્ગુરના ઉપદેશથી સસાર
અસાર જાણી મહાત્મજી અને
મલયમુદરી સયમ અંગીકાર
કર્યો

[પ્રકરણ ૬૪ પૃષ્ઠ ૪૧૮]

મુનીને ઉપસર્ગ

સયમ અંગીકાર કરી મહાત્મજીમુનિ
વિહાર કરતા કુળના સાગરનિતક
નગરની બહાર આવ્યા કનકવતિને
મુનિના આગમનના સમાચાર મળ્યા
મુનિ એકાત્રમા કાઠિરસગ ધ્યાનમાં
રહ્યા ત્યાં કનકવતીએ મુનિને કાષ્ઠ
ગોઠવીને આગ ચાપી સમતાબાપિ
મુની કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષ પ્રાપ્ત
કરે છે

[પ્રકરણ ૬૫ પૃષ્ઠ ૪૨૪]

સનો મજાનુત પહેરો મૂકી દીધો. રાજ્યકાર્યથી રાજા સલામાં ગયો.

મારા પ્રિયપતિ કુવામાં 'શુ' કરતા હશે ? તેમાંથી બહાર કેવી રીતે નીકળશે ! ઇત્યાદિ વિચાર અને રૂદન કરતી મલયસુંદરીએ તે દિવસ પૂરણ કર્યો.

પ્રકરણ ૪૨ શુ

કારાગૃહમાં સર્પડંશ

મલયસુંદરીને જે સુકામમાં 'રાખવામાં' આવી હતી તે રાજગાદીને પુરવાનું એક કારાગૃહ બંદીખાનું હતું. તેની પાસે કોઈ પણ દાસ દાસી ન હતું. કેવળ તે મહેલ બહાર આજીબાજીના સિપાહીઓ કરતા હતા, રાત્રી થઈ, અંધકાર ચારે તરફ ફેલાયો. પાણી વિના જેમ માછલી તરફડે, તેમ પતિવિયોગથી દુઃખીણી મલયસુંદરી જમીન પર આમતેમ આજોટવા લાગી. તેને કોઈપણ રીતે તે સ્થળે રતિ ન પડી. કાંતો પ્રિય આવી મળે અને કાંતો કોઈ પ્રકારે જીવતવ્ય જીડી જાય આજ વિચાર કરતી આમતેમ આજોટતી હતી. તેવામાં તે અવાવરા રથાનમાં એક ખયંકર ઝેરી સર્પ આવી મલયસુંદરીને ડંશ દીધો.

મરણ પુરી ચીજ છે. મલયસુંદરી એકદમ જૂમ પાડી જીડી. અરે ! આ મારા પગે દુષ્ટ સર્પ વળગ્યો છે આ પ્રમાણે જાલતી દેવ ગુરૂનું સ્મરણ કરવા લાગી

મલયસુંદરીની ચીસ સાંભળી યામિઠે દોડી આવ્યા. તેમણે એક ભયંકર સર્પ મલયસુંદરીને પગે વળજેલો દીઠો. હુશીઆરથી તે સર્પને તેઓએ મારી નાંખ્યો અને તત્કાળ રાજાને ખબર આપી કે મલયસુંદરીને સર્પડંશ થયો છે. વિષયસ્નેહી રાજા આકુળ વ્યાકુળ થતો ઉતાવળો ઉતાવળો ત્યાં આવી ઊભો.

રાજાએ તરતજ શહેરમાંથી મંત્રવાદીઓને બોલાવ્યા, ભંડારમાંની જડી બુટ્ટી અને મણિ આદિ સર્પનું ઝેર ઉતારવાનાં સાધનો મંગાવ્યાં તે સર્વનો પ્રયોગ પણ તત્કાળ કરવામાં આવ્યો છતાં જરા માત્ર પણ ઝેર ઉતર્યું નહિ, પણ ઉલટું ઝેર વૃદ્ધિ પામ્યું અને થોડા વખતમાં આખા શરીરમાં ઝેર વ્યાપી ગયું. હળવે હળવે ઇંદ્રિઓની ચેષ્ટા બંધ પડી અને કેવળ મંદમંદ શ્વાસો-શ્વાસ શરીરમાં વહેવા લાગ્યો. મંત્રવાદીઓ મંત્ર લાળીને થાક્યા. મણિ અને જડીબુટ્ટીઓ પલાળી પલાળી, છાંટી છાંટી સર્વ થાક્યા. પણ ઝેર ન ઉતર્યું.

આવા સંકટમાં આવી પડેલી મલયસુંદરીને નહિ જોઈ શકવાથી રાત્રિ પણ ત્યાંથી ચાલી ગઈ; છતાં તેને સજીવન સ્થિતિમાં આવેલી જોવા માટે સૂર્ય ઉદયાચળ પર આવી બેઠો.

રાજાના ઠરેલા સર્વ ઉપાય નિર્થક ગયા. તે નિરાશ થયો છેવટમાં કાંઈક સારી આશાથી ઉદ્વેગપણ કરાવવા પર્વત શહેરમાં પડક વગડાવ્યો. કે, સર્પના વિષથી મૂર્છા

પામેલી મલયસુંદરીને જે કોઈ સજીવન કરશે તેને હું મારો રણુરંગ નામનો હાથી રાજકન્યા અને એક દેશ ઈનામ તરીકે આપીશ.

આ પડહ આખા શહેરમાં ક્યો પણ કાંઈએ તેના સ્પર્શ ન કર્યો ત્યારે કંદર્પ રાજા વિશેષ નિરાશ થયો. એટલામાં એક વિદેશી પુરૂષ આવી તે પડહને સ્પર્શ્યો અને ઉદ્ઘોષણ બંધ રખાવી સર્પનું ઝેર ઉતારવાનું ઘણા ઉત્માહથી કબુલ થયું. રાજપુરૂષો તેને સાથે લઈ રાજા પાસે આવ્યા.

રાજપુરૂષોએ જણાવ્યું, મહારાજા ! આ પુરૂષ વિષ પ્રતિકાર કરવાને તૈયાર છે. રાજાએ જરા વિશેષ નિહાળીને તેના સન્મુખ જોયું જોતાં જ તે પુરૂષને જોળખી લીધો હા ! આતો તેજ પુરૂષ છે કે જે કુવાની અંદર મલયસુંદરી સાથે મેં દીઠો હતો. અરે ! તેવા અંધકુપમાંથી તે કેવી રીતે નીકળ્યો હશે ? દૈવથી હજીયેલો એવો કોણ મનુષ્ય છે કે મારી આજ્ઞા સિવાય તેને બહાર કાઢે ? તે અંધકુપમાંથી પોતાની મેળે નીકળવું તે તો અશક્ય જ છે ઇત્યાદિ વિચાર કરતાં રાજાએ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે ક્રોધના આકારને ગોપવી, કાંઈક હસતા થહેરે જણાવ્યું. સત્પુરૂષ 'હું મલયસુંદરીને સજીવન કર. સજીવન થતાં રણુરંગ હાથી, રાજકન્યા અને એક દેશ હું તેને આપીશ. '

ત પુરૂષે જણાવ્યું. રાજા ! મને તે વસ્તુઓની

કાંઈ જરૂર નથી ક્રુદ્ધ તે મલયસુંદરી સ્ત્રી મને જો આપો તો હું હમણાં જ તેને સંજીવન કરું.

આ શબ્દો સાંભળી રાજા વિચારમાં પડ્યો, અરે ! જેને માટે આટલા દિવસથી હેરાન થાઉં છું, તેને માટે રાત દિવસ સુખે નિદ્રા આવતી નથી અને જેને માટે આ પુરૂષને મેં કુવામાં ફેંકી દીધો હતો, તે સ્ત્રીને સંજીવન થયા પછી આ પુરૂષ લઈ જાય તો પછી આ સ્ત્રી સંજીવન થાય તો પણ ઠીક અને ન થાય તો પણ ઠીક. કેમ કે તે સ્ત્રી મારા ઉપયોગમાં તો કાંઈ નજર આવેને ! આ ઇરાદાથી રાજા થોડો વખત મૌન રહ્યો, પણ થોડીવારે કાંઈક વિચાર કરી જવાબ આપ્યો કે હે સત્પુરૂષ ! આ સ્ત્રી સંજીવન કર્યા પછી મારું જતાવેલું કાર્ય જો તું કરી આપીશ તો આ સ્ત્રી તને આપી દઈશ.

મહાબળે વિચાર કર્યો કે સત્યવાન મનુષ્યોને અશક્ય શું છે ? રાજા જે કહેશે તે કાર્ય કરી આપીને પણ હું મારી સ્ત્રીને લઈ ચાલતો થઈશ. ઇત્યાદિ દૃઢ નિર્ણય કરી તેણે રાજાને જણાવ્યું. રાજા ! તમે જે કાર્ય જતાવશો તે કાર્ય કરી આપીશ.

રાજાએ તે સ્ત્રીને સંજીવન કરવાનો આદેશ આપ્યો. મહાબળ રાજા સાથે મલયસુંદરી પામે આવ્યો. આ અવસરે મલયસુંદરીના આખા શરીરમાં ઝેર વ્યાપી ગયું હતું અને ગાઢ મૂર્છામાં પડી હતી. પોતાની વલ્લભાની આ અવસ્થા દેખી તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું, ઘણી મહેનતે અશ્વ પ્રવાહ રોકી રાખ્યો.

મહાબળ—નરેદ્ર ! આ સર્વથા પ્રાણ રહિત થઈ હોય તેમ જણાય છે. તેના શરીરની ચેષ્ટા તદ્દન બંધ પડી ગઈ છે. શ્વાસોચ્છવાસનું હલન ચલન પણ જણાતું નથી, છતાં હું મારો પ્રયત્ન કરી જોઈશ. તમે અહીં પવિત્ર જળના છાંટકાવવાનું એક માંડલું બનાવો અને સર્વ માણસે ને અહીંથી બહાર જવાની આજ્ઞા કરો.

રાજાના આદેશથી ગજપુરુષોએ તરત જ જળછાંટકાવ કરી એક પવિત્ર માંડલું બનાવ્યું; એટલે મહાબળે રાજા પ્રમુખ સર્વ મનુષ્યોને તે મુકામ બહાર બેસવાની ફરજ પાડી.

એકાકી મહાબળે વિષ નિવારણ કરવાનો પ્રયોગ શરૂ કર્યો. માંડળ આલેખી મંત્રાર્ચનાદિ વિધિ કરી. થેડા વખત ધ્યાન ધરી મહામત્રનું રમરણ કરી, પોતાની હ્રમ્મરમાં રહેલો મણિ બહાર કાઢી નિર્મળ પાણીથી તેનું પ્રક્ષાલન કર્યું અને પછી તે પાણી મલયસુંદરીના નેત્રો પર છાટ્યું. તેની અસરથી હળવે હળવે તેના નેત્રો કાંઈક ખુલવા લાગ્યાં. થોડીવારે મુખ પર પોણી મૂક્યું, તેથી ધીમે ધીમે શ્વાસ પાછો વળ્યો. અનુક્રમે આખા શરીર પર પાણી છાંટ્યું એને થોડું પાણી પીવરાવ્યું. આ મણિના પાણીની એટલી બધી તાત્કાલિક અસર થઈ કે થોડા જ વખતમાં કુમારના આનંદ સાથે મલયસુંદરી જોડી થઈ.

પોતાની પામે મહાબળને બેઠેલો જોઈ મલયમુંદરીના આનંદનો પાર ન રહ્યો તે કુમારની કોઠે વળગી પડી અને હર્ષના આંસુ વરસાવતી બોલવા લાગી. પ્રિયતમ ! તે અંધકુપમાથી તમે કેવી રીતે નીકળ્યા ? અને મને કેવી રીતે સંભવન કરી ?

મહાબળ—પ્રિયા ! રાત્રીએ માંચીની રજાનું છેદી નાખવાથી હું માંચી સહિત કુવામાં પડ્યો. માંચી સાથે હોવાથી મને વિશેષ પીડા ન થઈ. હું જ્યારે કુવામાં પડ્યો. ત્યારે પેલો સર્પ પણ ત્યાંજ હતો. મણિના પ્રકાશથી કુવાની બી તો મેં તપાસી લીધી. તો જે ઠેકાણે સર્પ બેઠો હતો. તેજ ઠેકાણે એક દ્વાર મારા જોવામાં આવ્યું. ત્યાં આડી શીશલા લગાવેલી હતી. ત્યાં ગુપ્ત દ્વાર હોવાની શંકાથી મુઠિના પ્રહારથી તે શિલા નીચી પડી એટલે સર્પ અવળું મુખ કરી તે સુરંગમાં આગળ ચાલવા લાગ્યો મેં પણ સાહસ કરી તે દ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો. કે સર્પ પણ મસાલ પકડનારની માફક આગળ વધ્યો. મેં નિર્ણય કર્યો કે આ સુરંગ કોઈ પણ ચોરના ગુપ્ત સ્થાન તરીકે છે. તો આનું મુખ્ય દ્વાર પણ આગળ અવશ્ય હોવું જોઈએ. વળી આ સર્પ મસાલ પકડનાર સેવકની માફક આગળ ચાલે છે, તો અવશ્ય મારાં પુણ્ય હજી જાગૃત છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતો હું આગળ કેટલીક ભૂમિ ગયો, તેટલામાં સર્પ અકસ્માત કોઈ સ્થળે નાશી ગયો. તેથી શુકામાં અંધકાર વ્યાપી રહ્યો અંધકારમાં પણ આગળ ચાલતાં સામે એક પથ્થર સાથે હું અથડાયો. ત્યારે

એટલે તે પથ્થર ઉપર જોરથી પાટુનો પ્રહાર કર્યો. તેથી તે સુરંગનું દ્વાર ખુલી ગયું દ્વાર ખુલતાં જેમ ગર્લાશય-માથી જીવ બહાર આવ્યો અને પુનર્જન્મ થયો હોય તેમ હું પોતાને માનવા લાગ્યો. ફરી જીવનનો મને વિશ્વાસ આવ્યો. સર્પના લીસોટાને જોનો હું સાવધાનપણે ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો. થે ડેક દૂર જતાં એક શિલા ઉપર કુંડાળું કરી બેઠેલા તે સર્પને મેં દીઠો. નાગદમની વિધા વડે તે સર્પને વશ કર્યો અને તેના મસ્તક પરની મણિ ઉપયોગી બાણી લઈ લીધી.

પહાડથી ઉતરતી નદીના નજીકમાં રહેલા શ્માશાનમાં આ શુદ્ધ હોવાથી મને ખાત્રી થાય છે કે તે ચોરની શુદ્ધ હોવી જોઈએ; પણ તે બંધ અને અવાવડું હોવાથી ચોર મરણ પામ્યો હશે. એમ ધારી તેજ શિલાવડે તે શુદ્ધાનું દ્વાર પાછું મેં બંધ કર્યું.

આ રાજા તરફથી મને અન્યાય અને અનર્થ થશે એમ જાણવા છતાં પણ તારા વિરહને નહિ સહન કરી શકવાથી હું ત્યાંથી સિદ્ધો શહેર તરફ વળ્યો. શહેરમાં આવતાં જ જાણે તને સજીવન કરવાનું મને નિયત્રણ થતું હોય તેમ પડહ વાજતો સંભળાયો. લોકોને મેં પડહા વળવવાનું કારણ પૂછ્યું. તેઓએ તારો સર્પડંશ થયાનો વૃત્તાંત મને જણાવ્યો એટલે મેં તરત જ તે પડહનો સ્વીકાર કર્યો અને સર્પ પાસેથી લીધેલા મણિવડે મેં તને સજીવન કરી.

પ્રિયા ! આ રાજા પામેથી મં વચન લીધું છે કે મલયસુંદરી મને આપવી. માટે હવે તારે જરા પણ અધૃતિ ન કરવી. મને નિશ્ચય ખાત્રી છે કે તને રાજા મારે સ્વાધિન કરશે.

આ સમાચારથી અમૃતથી સીંચાયેલી હોય તેમ મલયસુંદરી અત્યંત શાંતિ પામી.

મહાબળે રાજાને અંદર બોલાવી કહ્યું, કે મેં આ સ્ત્રીને સજ્જન કરી છે, તમે આવીને જુઓ. રાજા અંદર આવ્યો તો સ્વસ્થપણે બેઠેલી અને મહાબળ સાથે વાતચીત કરતી મલયસુંદરીને દીઠી. મલયસુંદરીને જોતાં જ રાજા પ્રેમવશથી પરાધીન થયો અને મસ્તક ધુણાવી બોલવા લાગ્યો. અહા ! શું આ પુરુષનું મામર્ય ! જેનાં જીવિતની બીલકુલ ખાશા ન હતી; તેને અમારા સુખની સાથે આજે જીવિતદાન આપ્યું.

રાજા—હે મરપુરુષ ! તમારું નામ શું છે ?

મહાબળ—નિર્દુરુષ ! આ સ્ત્રીએ કાલે બીલકુલ લોજન કર્યું નથી; તો તેને જે યોગ્ય હોય તે તમે લોજન કરાવો.

નિર્દુરુષ—શર્કરામિશ્રિત ઉકળેલું દૂધ લાવો.

રાજાનો હુકમ થતાં સેવકો સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી લાવ્યા. મહાબળે પોતાને, હાથે મલયસુંદરીને લોજન કાઢ્યું.

સિદ્ધપુરુષ—હવે મને રાજા આપો, તમારું બોલેલું વચન પાળો. હું મારી સ્ત્રીને લઈને મારા દેશ તરફ જાઉં. સૂર્ય મેઘ અને સમુદ્રની માફક ઉત્તમ પુરુષો બીલકુલ મર્યાદા બોલ્લંઘતા નથી. પોતાનું બોલેલું વચન નહિ પાળી જે રાજાઓ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તે અવશ્ય પોતાનો અને તેના આશ્રિતોનો નાશ કરે છે.

સત્યતાને ખાતર પ્રજાએ પણ રાજાને સમજાવ્યો રાજાને ! આ સ્ત્રી સિદ્ધને સોંપવી જોઈએ આપે બોલેલું આપનું વચન સત્ય કરવું જોઈએ અને દુઃખી દંપતીને સુખી કરવાં જોઈએ.

આ વાત રાજાને બીલકુલ રૂચતી નહોતી. તે સમીવૃક્ષની માફક અંતરમાં ગાઠ કોપાનળથી પ્રગ્લવવિલયઈ રહ્યો. થોડો વખત મૌન રહી અન્ય વાતોમાં તે વાત બુલાવવા લાગ્યો.

રાજા—સિદ્ધપુરુષ ! આ સ્ત્રી સાથે તમારે કાંઈ સંબંધ છે ?

સિદ્ધપુરુષ—હા, તે મારી પ્રિય પત્ની છે. દૈવયોગે તે મારાથી વિણટી પડી હતી.

રાજા—તમે તમારા કહ્યા મુજબ મારું એક કાયું કરી આપો. મારું મસ્તક નિરંતર હુખ્યા કરે છે, પીડા શાંત થતી નથી. ઈષ્ટર્ગદે જણાવ્યું છે કે કોઈ ઉત્તમ લક્ષણવાન પુરુષ મળી આવે, તેને ચિંતામાં ઇવતો

બાળવામાં આવે, તે ચિતાની રાખી મસ્તક ઉપર લગાડવામાં આવે, તો મસ્તક પીડા શાંત થાય. આ ઔષધ મને લાવી આપો.

મહાબળ આ શબ્દો સાંભળી વિચારમાં પડ્યો. ખરેખર ! આ રાજા મલયસુંદરીમાં આસક્ત થયો છે અને તેથી તેને લેવા બદલ મને મારવાને ઇચ્છે છે પોતાના આ દુષ્ટ આશયથી પહેલાં જ તેને કોઈ પણ કાર્ય કરી આપવાનું વચન મારી પામેથી માંગી લીધું છે. જો હું તેનું આ કાર્ય નહિ કરી આપું તો તે મારી સ્ત્રી મને આપશે નહિ. આ કાર્ય પણ મરણ પામ્યા સિવાય કરી શકવું અશક્ય જણાય છે. કેટલીક વાર વિચાર કરી સાહમ અવલંબી તેણે જણાવ્યું.

રાજા ! આ ઔષધ સંબંધી તમારે કાંઈ પણ ચિંતા ન કરવી. આવું દુર્લભ ઔષધ પણ હું તમને મેળવી આપીશ. કાર્ય થવાથી મને મારી સ્ત્રી પાછી સોંપી દેજે અને મુખે રાજ્ય કરજે.

દુષ્ટ પરિણામવાળો રાજા કાંઈક હસીને જોલ્યો પરોપકારી સિદ્ધ ! તમે શું કહો છો ? મારો વિશ્વાસ તમને નથી આવતો ? આ કાર્ય સિદ્ધ કરી આવ્યા એટલે તરતજ તમારી સ્ત્રી તમને સોંપી દઈશ.

આ પ્રમાણે કહી બન્નેને જુદા જુદા મકાનમાં રાખી ફરતો મજબુત ચોકી પહેરો મૂકી, હર્ષ પામતો રાજા પોતાના મંદિરમાં ગયો

પ્રકરણ ૪૩ મું

બળતી ચિતામાં મહાબળ

પ્રેમીઓને પ્રેમથી જે આનંદ મળે છે તે આનંદ કરતી વખતે શોક પણ હજારો થાય છે. દુઃખની સંખ્યા ગણનાતી ન છે. મનનો દાહ અસહ્ય છે. વચન તે બોલવાને અસમર્થ છે, ત્યારે બીચારું પરાધીન શરીર વિરહથી દુર્બળ થઈ તેના મેળાપ માટે અગ્નિમાં પણ યાહોમ કરીને અંપલાવે તો તેમાં આશ્ચર્ય શાનું ?

મહાબળે રાજાને કહેવરાવ્યું કે સ્મશાન ભૂમિમાં લાકડાનો એક મોટો ઢગલો કરાવો. તમારા અતૌકિક ઔષધ માટે બીજા ઉત્તમ લક્ષણવાન મનુષ્યના બદલે હું જ ચિતામાં પ્રવેશ કરી મૃતકની રક્ષા લાવી આપીશ.

રાજાના આનંદનો તો પાર ન રહ્યો. જોઈતું હતું ને જોઈ પતાવ્યું. ટાઢા પાણીએ ખસી ગઈ. બહાબળનો આદેશ મળતાં જ રાજાએ અનેક ગાડાઓ ભરી લાકડાં સ્મશાનમાં મોકલાવ્યા. આ વાત આખા શહેરમાં ફેલાઈ લોકો હાહારવ કરવા લાગ્યા. અરે ! આવા નિર્દોષ પુરૂષરત્નનો વિના અપરાધે રાજાનાશ કરે છે. શું જીવતાં મુએલાં મૃતકની રાખથી તે માથાનો વ્યાધી જતો હશે ? રાજાને બીજો જ ગૂઢ વ્યાધિ છે.

મહાબળ કુમાર અંતિમ અવસ્થાનો વેશ પહેરી સંધ્યા સમયે સ્મશાનમાં આવ્યો. અને રાજસુલટો તેની

પ્રજાગણે ! આ વાતમાં તમારે વચ્ચે પડવાની જરૂર નથી. આ સંબંધોમાં તમારે કંઈ પણ જોલવું. સિદ્ધ મરતો હોય તો મરવા દો. શું તેને માટે આપણા રાજાને આપણે આવા સંકટમાં પડેલો જોઈશું ?

પ્રધાનનાં આ વચનો સાંભળી પ્રજાગણ ઉદાસ થયો. તેઓ આપસમાં જોલવા લાગ્યા. અહા ! જ્યાં રાજા પોતે પાપમાં પ્રવૃત્તિ કરવાવાળો હોય અને પ્રધાન દુષ્ટુદ્ધિ આપનાર હોય, ત્યાં ન્યાય આશા શાની ! ત્યાં પ્રજાને સુખ ક્યાંથી હોય ! જે રાજાઓનો પોતાના મન પર આટલો પણ અંકુશ નથી, અનેક સ્ત્રીઓ છતાં, વિષયવાસનાની શાંતિ નથી અને પુત્ર પુત્રીની માફક માનેલી પ્રજાને પાયમાલી કરવા ઇચ્છે છે, તે રાજાઓ રાજ્ય કરવા લાયક નથી. તેઓમાં રાજપણાની યોગ્યતા જ નથી. તેઓને પ્રજાએ પદભ્રષ્ટ કરવા જોઈએ.

અહા ! એક સ્ત્રી માત્રને ક્ષારના દંભથી-રાખના બહાનાથી આવા પુરૂષ રતનનો વિનાશ કરે છે. તે દુષ્ટુદ્ધિઓના મસ્તક પર નિશ્ચય ક્ષારજ પડશે. આ પ્રમાણે અન્યોન્ય જોલતા, મનથી કળકળતા લોકો પાછા ફરી પોતાને ઠેકાણે આવ્યાં.

મહાબળ કુમાર લોકોના હાહારવ વચ્ચે સુલટોથી વિંટાયેલો ચિતા પાસે આવ્યો.

ચિતા ઘણી જ ઉંચી અને પહોળી રચવામાં આવી હતી. લાકડાની કંઈ ખોટ નહોતી. કદાચ ચિતામાંથી

નજર ચુકાવી આ આલ્યો ન જાય એ આશયથી ચિતાની આરે બાબુ રાજના સુલટો ફરી વળ્યા હતા.

મહાબળ ચિતા પાસે આવ્યો ત્યારે લોકોના હૃદયમાં શોકાગ્નિ પ્રગટ થયો, પણ જ્યારે તેણે ચિતામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે તે શોકાગ્નિ ઉપર અશ્રુરૂપે બહાર આવ્યો. અર્થાત્ લોકો રડવા લાગ્યા, રાજપુરુષોએ ચિતાની બાબુ લોકોના શરીરમાં દુઃખાગ્નિ સાથે અગ્નિ સળગાવ્યો લડ-લડાટ શબ્દ ફરી ચિતા સળગવા લાગી. તેની જ્વાળા આકાશમાં લંબાવા લાગી. આટલી અગ્નિ છતાં ચિતામાં પ્રવેશ કરેલા રાજકુમારના મુખથી નીકળતો સિત્કાર બેટલો પણ શબ્દ જ્યારે ન સંભળાયો, ત્યારે લોકો તેના ધીરત્વની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

જ્યારે ચિતા સંપૂર્ણ બળી નહી, ત્યારે રાજપુરુષો ત્યાંથી પાછા ફરી રાજ પાસે આવ્યા અને સર્વ વૃત્તાત નિવેદિત કર્યો. આજની રાત્રીએ રાજ તથા છવા પ્રધાનને મૂંઝી આખા શહેરને લોકોને પ્રાચે સુખે નિદ્રા ન આવી. લોકોએ સિદ્ધનું મરણ અને રાજાનો અન્યાય, આ બે વાતનો વિચાર કરતાં કદથી રાત્રિ પમાર કરી.

પ્રભાત થતાં જ માથે રાખના મોટો પોટલો લઈ બહાર વચ્ચે થઈ રાજમંદિર તરફ જતો તે સિદ્ધપુરુષ લોકોના જોવામાં આવ્યો સિદ્ધને દેખી લોકો વિસ્મય પામ્યા. લોકોના આનંદનો પાર ન રહ્યો. તેઓએ જણાવ્યું સિદ્ધપુરુષ ! આ તમારે માથે શું છે ? તમે અહીં કેવી રીતે આવી શક્યા ?

મહાળળ—રાજા માટે તે ચિતાની રાખ લઈ આવ્યો છું. આ પ્રમાણે ઉત્તર આપતો મહાળળ રાજમંદિરમાં આવ્યો રાજાની પાસે રાખનો પોટલો મૂકી સિદ્ધે જણાવ્યું. રાજા ! તે ચિતાની આ રાખ છે, દુર્લભમાં દુર્લભ ઔષધ આ છે. હવે તમારી ઈચ્છાનુસાર જોઈએ તેટલી તમારા માથા ઉપર નાખો, જેથી તમારા મસ્તકનો વ્યધિ શાંત થાય.

રાજા—સિદ્ધપુરુષ ! તું ચિતાગ્નિમાં કેમ દગ્ધ ન થયો ? “આ ઠેકાણે સરલ થવાનું કામ નથી, શકું પ્રતિ શાક્યં કુર્યાત્” આ ન્યાયને યાદ કરી મહાળળે જણાવ્યું.

સિદ્ધપુરુષ—રાજા ! હું ચિતાની અંદર બળીને લસ્મિભૂત થયો હતો. મારા આવા દૃઢ સત્ત્વથી ખેંચાઈ દેવો મારી પાસે આવ્યાં. તેઓએ એ ચિતાને અમૃતનું સિંચન કર્યું તેથી હું ફરી સજીવન થયો. સજીવન થઈ તમારે માટે આ રાખનું પોટલું બાંધી હું અહીં આવ્યો છું. રાજા ! આ રાખ ગ્રહણ કરો તમારું બોલેલું વચન પાળો અને મારી સ્ત્રી મને પાછી સોંપી દો.

રાજા વિચારમાં પડ્યો કે ખરેખર કેાઈ ધૂત છે. સુભટોની નજર ચૂકાવી ચિતા બહાર રહ્યો જણાય છે અને સુભટોએ ખાલી ચિતા સળગાવી દીધી છે. દેવતા કેવા અને વાત શી ? આ સર્વ તેનો પ્રપંચ છે ચિતામાં બળેલો મનુષ્ય ફરી પાછો સજીવન થાય જ શાનો ! કેટલાક શુભાનરાગી મનુષ્યોએ કહે કે, રાજદ્રોહી મનુષ્યોએ

કહો, મલયસુંદરીને ખબર આપી કે સિદ્ધપુરુષ રાખતું પોટલું લઈ જીવતો પાછો આવ્યો છે.

આ ખબરથી મલયસુંદરીના હૃદયનો પાર ન રહ્યો. મહાળજને મળવાને અતિઉત્કંઠિત થયેલી મલયસુંદરી રાજપુરુષોની સાથે રાજસભામાં આવી. હૃદયેલી સુંદરી મહાળજને મળી. સભામાં જ એકાંત મેળવી તેણે મહાળજને મળી. સભામાં જ એકાંત મેળવી તેને મહાળજને પૂછ્યું. હે નાથ ! ચિતામાં પ્રવેશ કર્યા છતાં પણ આપ કેવી રીતે પાછા આવ્યા ?

મહાળજ મંદ મંદ સ્વરે જણાવ્યું. કાંતા ! હું પેલા અંધકુવામાંથી જે સુરંગને રસ્તે થઈ બહાર નીકળ્યો હતો, તેજ સુરંગ દ્વાર ઉપર મેં આનુભાવ મોટી ચિતા બંધાવી હતી અને વચમાં પોલાણ રખાવ્યું હતું. ચિતામાં પ્રવેશ કર્યા પછી જ્યારે ચિતા સળગાવવામાં આવી ત્યારે તે સુરંગનું દ્વાર ઉઘાડી-શિલા દૂર કરી હું અંદર ગયો અને અંદરથી દ્વાર પાછું બંધ કર્યું. જ્યારે દ્વાર પાછું ખોલ્યું. આનુભાવ કોઈ મારા દેખવામાં ન આવ્યું, ત્યારે હું સુરંગથી બહાર નીકળ્યો અને રાખતું પોટલું બાંધી અહીં આવ્યો.

આ ગુપ્ત વાત તારે ખીલકુલ પ્રકાશિત ન કરવી. કેમ કે આ દુષ્ટ રાજા મારા છિદ્રો જોયા કરે છે.

આ દંપતીને વાતચીત કરતાં જોઈ રાજા તેમની પાસે આવ્યો અને મહાળજને કહેવ લાગ્યો.

સિદ્ધ ! આ તમારી સ્ત્રીને તમે લોજન કરાવો. કાલે તેણીએ ખીલકુલ ખાધું નથી. સિદ્ધે મલયસુંદરીને લોજન કરાવ્યું. લોજન કર્યા બાદ મહાબળે રાજાને જણાવ્યું. રાજાને મેં તમારું કાર્ય કરી આપ્યું છે. હવે તમે તમારું વચન પાળો. મને રજા આપો કે મારી સ્ત્રીને લઈ હું મારા દેશ તરફ ચાલતો થાઉં.

રાજા ગભરાયો, હવે શું ઉત્તર આપવો તે તેને સુઝયું નહિ. મલયસુંદરી સોંપવી તો નહિ જ. ત્યારે ના પણ ન પડાય. તેથી પ્રજામાં ઈતરાણ ઉત્પન્ન થાય. ઈત્યાદિ કારણોથી નજીકમાં બેઠેલા જવાપ્રધાનને સન્મુખ બેઈ સહજ ઈસારો કર્યો.

મંત્રીએ થોડો વખત વિચાર કરી રાજાની મરજી અનુસાર મહાબળને જણાવ્યું સિદ્ધપુરૂષ ! તમે રાજાનું એક કાર્ય કરી આપ્યું. ખરેખર ! ધૈર્યવાન અને સાહસિક છો તો એક ખીન્નું પણ રાજાનું કાર્ય કરી આપો.

આ શહેરના નજીકમાં એકછિન્નટંક નામનો પહાડ છે. તેના એક વિષમ શિખરની પછાડીની બાજુમાં-ઉપરનું શિખર અને જમીનનો નીચો ભાગ તેના વચલા ભાગમાં નિરંતર કૂળ આપનાર એક આશ્રવૃક્ષ રહેલું છે પૂર્વ દિશા તરફથી તે શિખરની ટોચ ઉપર ચડાય છે. કારણ કે પશ્ચિમ કે ખીણ કોઈ પણ બાજુથી તે ઉપર ચડવાનો માર્ગ નથી. તે શિખર પરથી આંખાને લક્ષ કરી તેના ઉપર પડતું મૂકવું. તે આંખાના કૂળો લઈ ત્યાંથી નીચે

જમીન ઉપર પાછું પડતું મૂકવું અને તે કુળો રાજાને લાવી આપવાં. સિદ્ધ ! આ કામ ઘણું વિષય છે, છતાં તમારા જેવા સાહસિક પુરૂષથી તે જનવા યોગ્ય છે. અમારા મહારાજાને નિરંતર પિત્તની પીડા રચ્યા કરે છે અને આમ્રકુળ ખાવાથી તે પિત્તની પીડા શાંત થશે એમ ઝીઘોતું કહેવું છે.

પ્રધાનો આ શબ્દો સાંભળી કુમાર વિચારમાં પડ્યો કે આદેશ અતિ દુઝકર અને દુઝ છે. આ કેકાણે મારી કાંઈ પણ મતિ પહોંચતી નથી. આ કાર્યમાં માફ મરણ થવાનો સંભવ છે, તથાપિ કેકાઈ વિધિના યોગથી આ શુદ્ધ આદેશ મારાથી જની આવે તો અવિતન્ય અને સ્ત્રી જન્મેની પ્રાપ્તિ થશે, માટે આ કાર્ય પણ કરી આપવું. અહીંની પ્રજાનો આહ-પ્રેમ મારા તરફ વિશેષ છે. રાજાની નિયત વૃત્તિથી તેના તરફની પ્રજાની પ્રીતિ હિંમતી જાય છે અને મારા સાહસથી તે પ્રીતિ મારા તરફ ઢગતી આવે છે. આ પણ એક મારા વિજયની નિશાની છે. ઇત્યાદિ વિચાર કરી સાહસ ધરી મહાજળે જણાવ્યું મંત્રી ! રાજાનું કાર્ય હું કરી આપીશ; પણ વારંવાર તમારા વચનોને ફેરવતાં હવેથી તમે અવશ્ય વિચાર કરજો. નહિતર આનું પરિણામ વિચારવા જેવું જ આવશે. આ પ્રમાણે પ્રધાનને તથા રાજાને જણાવી મહાજળ તરત જ આસનથી ઊભો થયો.

પ્રકરણ ૪૪ મું.

છિન્નટંકના શિખરપર

સાહસથી ગમે તેવાં કાર્યો સિદ્ધ થાય છે. સાહસમાં પ્રબળ પ્રયત્ન છે. સાહસમાં ઉત્સાહ છે. સાહસમાં વીર્ય છે. સાહસિકોનો અનેક મનુષ્યો આશ્રય કરે છે. દૂંઠમાં કહીએ તો સાહસમાં સર્વ સિદ્ધિ છે.

હુઃખના પુરથી દતિયાના નેત્રમાંથી અશ્રુધારા પડવા છતાં મહાબળ છિન્નટંક નામના પહાડ સન્મુખ ચાલવા લાગ્યો. સાહસિકો સ્વાર્થ સાધવામાં વિલંબ કરતા નથી. આ વેળાએ પણ મહાબળની પછાડી સંખ્યાબંધ મનુષ્યો પહાડ તરફ જતાં જણાતાં હતાં. ખરેખર ‘સ્વામીના પ્રેમ કરતાં પણ ગુણાનુરાગનો પ્રેમ મનુષ્યોમાં અધિક હોય છે.’ હજારો લોકોના આશ્ચર્ય અને ખેદ વચ્ચે મહાબળે પહાડ પર ચડવું શરૂ કર્યું. જેમ જેમ મહાબળ પહાડ પર ચડતો ગયો તેમ તેમ લોકોના હૃદયમાં શોક પ્રગટ થયો, પણ રાજા પ્રધાનના હૃદયમાં આનંદની ઉર્મિઓ ઉછળતી હતી.

ઉદયાચળ પર સૂર્ય જેમ આરૂઠ થાય છે, તેમ પહાડના શિખર પર મહાબળ આરૂઠ થયો. રાજાના સેવકો પણ તેની પાછળ ચડ્યા. શિખરની ટોચ પર કુમાર ચઢી ન્હા, એક રાજપુરૂષે મહાબળની નજીક જઈ નીચે દૂર દાખાના આમ્રવૃક્ષ તંને બતાવ્યો.

‘આ છંદગીમાં ન્યાયપૂર્વક મેં કાંઈ પણ શુભકર્મ ઉપાર્જન કર્યું’ હોય તો તેના પ્રભાવથી આ માફ સાક્ષ્ય સફળ થશે’ આ પ્રમાણે બોલતા રાજકુમારે તે આશ્રમરૂઢને લક્ષમાં રાખી લોકોના હાહારવ વચ્ચે વીજળીની માફક પર્વતના પછાડીના ભાગ તરફ અંપાપાન કર્યો.

પહાડના શિખર પરથી વેગમાં પડતાં જ મહાબળ તેનું અહિન ચિંતવનારાના પુષ્પરાશીની માફક અદૃશ્ય થઈ ગયો.

અરે ! આવો અન્યાય ! આવું રાજનું ઘોર પાપ આવું પરત્વી લંપટપણું ! નિર્દોષ મનુષ્યને આવા ઘાતકી મારથી મારવામાં આવે છે ? તે બિચારા સિદ્ધના હાડકાનાં પૃથક પૃથક ચુરેચુરા થઈ ગયા હશે ! હવે આ રાજનું અને રાજ્યનું આવી બન્યું ‘વિનાશકાળે વિપરિત બુદ્ધિ’ લાઈઓ ! આપણે પણ કદાચ આ પાપી રાજના પાપની આફતમાં આવી પડીશું વિગેરે અમંગલિક ચિંતવતા અને રાજની નિદા કરતાં લોકો પોતપોતાને ઘેર આવ્યા.

રાજપુરૂષોએ બનેલી હકીકત રાજને જણાવી. તે સાંભળી રાજ તથા પ્રધાન ઘણા ખુશી થયા અને અનેક મનોરથો કરતાં રાત્રિ પૂર્ણ કરી.

પ્રાતઃકાળ થતાંજ તે સિદ્ધ પુરુષ માથે આંખાનો લરેલો કરંડીઓ લઈ પાછો શહેરમાં આવ્યો.

સિદ્ધપુરુષને જોતાંજ, ‘આ મહાત્મા કોઈ દેવતા પ્રભાવથી જ જીવતો રહે છે. તેમજ રાજનું કાર્ય કરી

જલદી પાછો આવે છે ' ઈત્યાદિ બોલતાં હુપિંત વદનવળા આશ્ચર્ય પામતા અનેક મનુષ્યો રસ્તામાં ઐકઠાં થઈ પૂછવા લાગ્યા કે સિદ્ધ પુરુષ ! તમે અહીં કેવી રીતે આવ્યા ? તનને કાઈ શરીરે ઈજા તો થઈ નથીને ? વિગેરે

સિદ્ધપુરુષ—મહાનુભાવો (તે વાત તમારે હમણાં કાંઈ પણ પૂછવી નહિ. અવસરે ણધું જણાઈ આવશે. આ પ્રમાણે ઉત્તર આપતાં હજારો મનુષ્યોની સાથે મહાબળે રાજસભામાં પ્રવેશ કર્યો.)

મહાબળને આવતો દેખી રાજાનું મુખ શ્યામ થઈ ગયું તેમજ આનું આવું અગાધ સામર્થ્ય જોઈ લય પણ લાગ્યો મહાબળ સભામાં આવ્યો; છતાં રાજાએ બીલકુલ આવકાર પણ ન આપ્યો.

રાજાને ચિંતાયા વ્યથા જોઈ પ્રધાને મહાબળને આવકાર આપ્યો. સિદ્ધ પુરુષ ! આવું દુષ્કર કાર્ય કરી તમે ઘણા જ વહેલા પાછા કર્યા તમરે શરીરે તો કુચળ છે ને ?

મહાબળે જવળ આપ્યો, હાજી મારા શરીરે કુશળ છે આ પ્રમાણે બોલતાં મસ્તક પરથી આઝનો કરંડીયો નીચે ઉતાર્યો અને રાજા તથા પ્રજા બેડા હતા તેની નજીકમાં લારી મૂક્યો. મહાબળે જણાવ્યું રાજાન ! આ આઝજો તમે તમારા કુટુંબ સહિત ખાઓ અને પિત્તના રોગની સર્ગથા શાંતિ કરો,

તેના ગંભીર શબ્દો અને કાર્ય પ્રજાનું સામર્થ્ય

જેઈ મલાસદો સર્વે લય પામ્યા આખી સલામાં ગાંતિ
વ્યાપી રહી, અર્થાત્ સર્વે મૌન ધારણ કરી રહ્યા ત્યારે
મહાબળે કરંડીયા નજીક જઈ તેનું ઢાંકણું લઘાડી
માંહીથી બેચાર મુંદર ફળો લીધાં અને રાજને
પુછી દુઃખિત થઈ રહેલી રાજકુમારી મલયમુંદરી પાસે
મહાબળ આવ્યો.

મહાબળને આવતો દેખી વર્ષાગમે મયુરીની માફક
હર્ષ પામતી મલયમુંદરી બહાબળને ભેટી પડી અને
આવા દુઃખર કાર્યનો પાર કેવી રીતે પામ્યા, તે સંબંધી
પ્રશ્ન કરવા લાગી.

મહાબળ—વદલલ ! પૂર્વે અગ્નિના કુંડમાં જે યોગી
પડીને મરણ પામ્યો હતો, જે મારા પરિચય વાળો.
હતો તે મરણ પામીને વ્યંતરદેવ થયો હતો. આપણા
સદ્ભાગ્યથી તે આગ્રવૃક્ષ પર રહેલો હતો. છેવટની વખતનું
મરૂં બોલવું અને શિખર પરથા પડવું તેણે સાંભળ્યું અને
દીઠું. મને તરત જ ઓળખી લીધો-

જેવો હું શિખર પરથી આગ્ર તરફ નીચે પડ્યો
કે તેવો જ તે દેવે મને અદ્ધર ઝીલી લીધો અને જણાવ્યું
કે પરોપકારી રાજકુમાર ! તું લયબ્રાંત ન થઈશ પૃથ્વી
સ્થાનપુરના રમશાનમાં ઉત્તરન સાધક થઈતે મને ઉપકાર
કર્યો છે મારા નિર્ભાગ્યપણાથી મુવણું પુરુષ સિદ્ધ ન થયો
અને હું મરણ પામી અહીં વ્યંતર દેવપણે ઉત્પન્ન થયો
છું. અત્યારે ઉપકારના બદલો વાળવાનો મારો અવસર
ઈલાહિ ચોતાનુ ગર્વ છૂટાંત તેણે મને જણાવ્યું. હું

નિર્ભય થઈ ત્યાં રહ્યો ખરેખર ઠરેલો ઉપકાર નિરર્થક
જતો નથી વાર્તાલાપ કરતાં અમારી પવિત્ર રાત્રિ
વ્યતિત થઈ.

વ્યંતરદેવે પ્રભાતે જણાવ્યું. રાજકુમાર ! તું મારો
અતિથિ છે. અતિથિનું મન્માન કરવું જ જોઈએ. મારા
લાયક ઈષ્ટ કાર્ય તું બતાવ, જે કરી આપી અતિથિનું
સન્માન અને પદોપકારનો ખદતો હું કાંઈક વાળી આપું.

મેં જણાવ્યું કંદર્પ રાજા મને જે કાર્ય બતાવે,
તે કાર્ય કરવાનું હું સમર્થ થાઉં, તુ પ્રકારે મદદ આપો.

વ્યંતર—કંદર્પ રાજા તને મારવાને ઈચ્છે છે, માટે
જો તારી સંમતિ હોય તો હું તેને શિક્ષા આપું.

મેં જણાવ્યું તમારી મદદથી તેનું આ કાર્ય તો
હું તેને કરી આપીશ, છતાં પણ તે રાજા પોતાના હુબ
અધ્યવસાયથી પાછો નહિ હઠે તો પછી તમને જેમ
ચોગ્ય લાગે તેમ શિક્ષા આપજો.

વ્યંતરદેવે તેમ કરવા કબૂલ કર્યું. વળી વિશેષમાં
એમ પણ જણાવ્યું કે બીજું પણ કોઈ અસાધ્ય કાર્ય
કોઈ વખત આવી પડે તો મને તરત યાદ કરજો. યાદ
કરવા માત્રથી જ હું હાજર થઈ તેવા અસાધ્ય કાર્યમાં
પણ મારાથી બનતી મદદ આપીશ.

આ પ્રમાણે મને કહ્યા પછી તરતજ તે કોઈ સ્થળેથી
એક કરંડીઓ લઈ આવ્યો. તે આંખા ઉપરથી પાકાં
સુંદર ફળો તેમાં ભરી, કરંડીયા સહિત મને ત્યાંથી
ઊંઘાડી આ શહેરના ઉદ્યાનમાં લાવી મૂક્યો.

ઉદ્યાનમાં આવી દેવે મને કહ્યું કે કુમાર ! આ લઈ જઈ તું રાજાને સોપજો હું તારી સત્થે ગુપ્તપણે આવું છું ત્યાં આવ્યા પછી જેમ મને ઉચિત લાગશે, તેમ ગુપ્તપણે રહી કાર્ય કરીશ.

દેવી ! તે કરંડીઓ લાવી મેં રાજાને સોંપ્યો અને તેની અનુમતિ લઈ હું તારી પાસે આવ્યો છું. મને યોદ્ધસ ખાત્રી છે. કે દેવની મદદથી હવે તારો છુટકારો મળ્યા થોડા જ વખતમાં થશે, વિયોગ દૂર થશે અને નિરંતરને માટે આપણે સુખી થઈશું. દુઃખનું વાદળ હવે વિખરાવા લાગ્યું છે. આ પ્રમાણે મહાયશુદ્ધિને દિલાવો આપતો મહાગણ ત્યાં ઉભો છે.

આ બાળુ મહાગણે જે આશ્રયને કરંડીયો રાજા પાસે રાજસભામાં મૂક્યો હતો, તેમાંથી અકસ્માત એવા શબ્દો નીકળવા લાગ્યા કે 'રાજાને ખાઉં કે પ્રધાનને ખાઉં ?' વારંવાર નીકળતા આ શબ્દો સાંભળી રાજા ભયભ્રાંત થયો. તે બોલવા લાગ્યો કે ગુપ્તપણે પૃથ્વી પર વિચરનાર આ કોઈ ખરેખર સિદ્ધ પુરુષ જ છે. નહિતર આવાં દુષ્કર કાર્યો પણ લીલા માત્રમાં કેમ કરી આપે ? હું ધારું છું કે આપણો નાશ કરવા માટે આશ્રયના દંભથી આ કરંડીયામાં તેણે કોઈ જાતની ખીલિવિકા—ભય ઉત્પન્ન થાય તેવી વસ્તુ લાવી મૂકી છે.

આ પ્રમાણે ભયથી કંપાતા અને બોલના રાજાને દેખી કાંઈક હસતો હસતો પ્રધાન બોલી ઉઠ્યો અરે ?

બીગિપિકાના મુખમાં ધૂળ પડો. એમાં તે ભય શો રાખી મૂક્યો છે ? એવા તો ઠઈક ધૂતો આવે છે. શું તેનારી અમે હરી જવાના ? જો એમ હરી જઈએ તો રાજ્યનો કારભાર કેમ ચલાવી શકીશું ? વિગેરે બોલતો પ્રધાન આમનથી જોડો થયો.

રાજાએ તેને ઘણી મના કરી કે પ્રધાનશ્રી શાત ધાઓ આ ઠેકાણે જળ અજમાવવાનું ચોગ્ય લાગતું નથી, તમે તે કરંડીયાની પાને ન જાઓ પણ ‘વિનાશ કાળે વિપન્નિ બુદ્ધિ’ રાજાદીકનું દહેવું ન માનતાં પ્રધાન કરડિયા પાસે આવ્યો એટલે જેમ મૃત્યુની દંડુણી વાગતી હોય તેમ કરી શબ્દ નીકળ્યો કે ‘રાજાને ખાઉં કે પ્રધાનને ખાઉં ?’ તેને પણ અનાદર કરી કરંડીયો ઉઘાડી આગ્રક્ષણ લેવાની ઈચ્છાથી પ્રધાને જ્યાં અદર હાથ નાખ્યો કે તરત જ ચમરાજની ધાડ માફકની ત્રાસ આપતી કરંડીયામાથી ભયંકર અગ્નિની જવાળા પ્રગટ થઈ આ જવાળાની પ્રળળ અગ્નિમા શ્રવે પ્રધાન તરત પતંગની માફક રામશરણ થયો, અર્થાત્ મ ભુ પામ્યો અગ્નિ એટલાથી જ શાત ન થયો, તેની વીકરાળ જ્વળાઓ ફડફડાટ, થકચડાટ, કરતી કરંડીયામા બહાર આવી અને શિખાની માફક એટલી ઊંચી વધી કે તે રાજસભા પંડપ વિગેરે થોડા જ વખતમા બળી ભખી-ભૂત થયાં. નાશાનાશ અને લાગભાગ થઈ પડી. રાજાને ઘણું ભય થયો. હવે આવી બન્યું પ્રધાનની ગતિ તે

આપણી ગતિ વિગેરે જોલતા રાજાએ 'મરણના લયથી બચવા ખાતર તત્કાળ સિદ્ધને ત્યાં જોલાવ્યો. આખા શહેરમાં કોલાહલ મચી રહ્યો.

લોકોના કોલાહલ સાંભળી સિદ્ધે વિચાર કર્યો કે હું ઠીક થયું, કાંઈક ઉપદ્રવ થયો જણાય ગધેડાઓને તો ડકણનો માર જોઈએ જ, લાઈ બાપનું ત્યાં કામ નથી વિગેરે વિચાર કરતો હતો, તેટલામાં દોડતા રાજપુરુષો તેને જોલાવવા આવ્યા મહાબળ તેઓ સાથે રાજા પાસે આવ્યો.

જીવામંત્રીનું મરણ અને માંહીથી નીકળતા શબ્દો તથા અગ્નિનો ત્રાસ વિગેરે મહાબળને જણાવી રાજાએ નમ્રતાથી જણાવ્યું કે સત્પુરુષ ! અમોરા પર કૃપા કરી આ ઉપદ્રવ તું જલદી શાંત કર

રાજાની આ નમ્રતાથી, તેમજ આ અગ્નિથી બિચારા નિરપરાધી જીવોના જલમાલની ખુવારી ધશે, એમ ધારી સિદ્ધે થોડું પાણી મંગાવી તે અગ્નિપર છાંટ્યું કે તરત જ અગ્નિ સર્વથા શાંત થયો. અર્થાત્ મહાબળની ઈચ્છાને વશ થયેલા દેવે અગ્નિ ખુબાવી નાખ્યો.

મહાબળે તે કરંડીયાનું ઢાંકણ બંધ કર્યું કે તરત જ સભામાં અને શહેરમાં પાછી શાંતિ ફેલઈ, પણ તે કરંડીયાની નજીક જવાની કોઈની હિમ્મત ન ચાલી. સર્વના મનમાં એમ જ આવ્યું કે આ અહીંથી ઉપાડી જાય તો ઠીક થાય.

મહાબળ કરી કરંડીયા પાસે ગયો અને ઢાંઢણું ઉઘાડી તેમાંથી ઢેટલાક આમ્રફળો લઈ રાજાને આપવા લાગ્યો, પણ લાયથી રાજાએ તે લેવા માટે ના પાડી. મહાબળે તે ફળો ખીજા માણસના હાથમાં આપી રાજાને નિશ્ચય કરી આપ્યો કે આમાં હવે લય નથી અન્ય પુરુષદ્વારા રાજાએ તે ફળ લીધાં

અમાત્યના મરણથી રાજાને ખેદ થયો, પણ આ પોતાનો જ અન્યાય હોવાથી અને તેમાં પ્રધાનની સલાહ હોવાથી આ શોકને અન્ય તરફથી ટેકો ન મળ્યો. રાજાએ પ્રધાનપદે તે જવા પ્રધાનના પુત્રને સ્થાપન કર્યો.

રાજા—સિદ્ધ ! તું આ કરંડીયામાં જોવો તે શો લય લાગ્યો હતો કે મારો મહાઅમાત્ય થોડા જ વખતમાં આવી રીતે અચાનક મરણને શરણ થયો.

સિદ્ધ—ન ધીર ! તમારા અન્યાય વૃક્ષનો આતો જોકે અંકુરોજ હજી ઉત્પન્ન થયો છે, પણ હવે પછી ઉત્પન્ન થતાં પુણ્ય અને ફળોનો ખરો અનુભવ તો તમારે પોતાને જ કરવો છે.

જે રાજાએ ન્યાયપૂર્વક મનનું પાલન કરે છે તેઓ લેશ માત્ર પણ દુઃખી થતા નથી, પણ ઉલટી દુનિયામાં કીર્તિ અને નાના પ્રકારની સંપત્તિ પામે છે. રાજા ! હજી પણ મને ચારી સ્ત્રી સહિત અહીંથી વિસર્જન કર, નહિતર તેનું પરિણામ લયંકર જ આવશે.

આપ્યા જ કરે છે. અશક્ય કાર્ય કરી આપવા છતાં એક પછી એક કાર્ય ખતાવ્યા જ કરે છે. કોઈક આદેશ કરી મહાબળે રાજાને જણાવ્યું. રાજા ! કોઈ પણ માણસ પોતાની પુંઠના ભાગને જોઈ શકે જ નહિ; છતાં એવો ખોટો કદાગૃહ તું શા માટે કરે ? તેમજ તારી પુંઠ જોવાથી તને શું ફાયદો થવાનો છે ?

સિદ્ધના સમજાવવા છતાં જ્યારે રાજાને પોતાનો આગ્રહ ન મૂક્યો, ત્યારે રોષથી દાંતની સાથે દાંત પીસતા મહાબળે રાજાની ગરદન પકડી જોરપૂર્વક એવી રીતે ગરદનની નસ ખેંચી કે રાજાનું મુખ આગળ હતું તે ફરીને પાછળ આવ્યું અર્થાત્ ડોકને ઠેકાણે ગરદન આવી અને ગરદનને ઠેકાણે ડોક આવી.

સિદ્ધ—રાજા ! હવે તારી પુંઠ જોયા કર અને તારું ઇષ્ટ કાર્ય સિદ્ધ કર.

સિદ્ધના આ કર્તવ્યથી નારાજ થઈ નવો પ્રધાન રોષથી ખોલવા લાગ્યો. અરે ! અન્યાયી, કપટી, ધૂર્ત ચિરોનણિ ! મારા પિતા જીવા મંત્રીને તેં મારી નાંખ્યો અને અમારા સર્વના જો તારા રાજાને આવી દુઃખી અવસ્થામાં લાવી મૂક્યો ? તારાથી અહીં બીજા દેવતા અનર્થ થશે ? તું હમણાં હતો નહતો થઈ જઈશ.

પ્રધાન ખોલે તેટલું જ હતું. સિદ્ધના સામર્થ્ય, સાહસ અને તે જ આગળ ને તદ્દન નિર્માલ્ય અને અશક્ય હતો.

અકરણ ૪૫ સુ.

હું પીઠ ભાગ ભેઈ શકું

હું આ નેત્રોથી આગળનો ભાગ ભેઈ શકું છું, અર્થાત્ દુનિયાના સર્વ પ્રાણીઓ, મનુષ્યો આગળનો ભાગ ભેઈ શકે જ છે; તથાપિ તમારા જેવા સિદ્ધ પુરૂષનો સમાગમ થયો અને મારામાં કાંઈ વિશેષતા ન થાય, ત્યારે તે સમાગમમાં વિશેષતા શાની ? માટે ચરીરનો પછાડીનો ભાગ પણ હું ભેઈ શકું, તેવો કોઈ પણ ઉપાય તમે કરો.

હા ઉપરાંત અન્યાય કે દુઃખ, ઉપસર્ગ કે ત્રાસ, અન્ય તરફથી થતો ભેઈ નિર્જાળ કે અનાથ, દીન કે અશરણ; મૂર્ખ કે ગાંડો માણસ હોય તો તે ઠકળી ઉઠે છે અને ગમે તેવા બળવાનની સામે પણ એકવાર પોતાનાં દુઃખો દૂર કરવાને ટક્કર ઝીલે છે. જતાવરો પણ અસદ્ય દુઃખ પડતાં સામાં શીગડાં માંડે છે, મહાત્મા પુરૂષોની સહન-શીલતા પણ એક વખત અન્યાયીના તરફ વિકરાળરૂપ ધારણ કરે છે, તો પછી રાજકુમાર અત્યાર સુધી જેણે પોતાનું સમતોલપણું બાળવી રાખ્યું હતું, તે આવા અસદ્ય અન્યાયીના સન્મુખ શક્તિમાન છતાં ક્યાં સુધી બાળવી રાખે ?

રાજાના વચનો સાંભળી કુમારને ઘણો ક્રોધ ચઢ્યો. અને મને આ દુષ્ટ રાજા વારંવાર આવા શુદ્ધ આદેશો

આપ્યા જ કરે છે. અશક્ય કાચું કરી આપવા છતાં એક પછી એક કાચું બતાવ્યા જ કરે છે. કોઈક આરોપ કરી મહાબળે રાજાને જણાવ્યું. રાજા ! કોઈ પલ્લુ માણસ પોતાની પુંકતા ભાગને જોઈ શકે જ નહિ; છતાં એવો ખોટો કદાગૃહ તું શા માટે કરે ! તેમજ તારી પુંક જોવાથી તને શું કાયદો થવાનો છે !

સિદ્ધના સમજાવવા છતાં જ્યારે રાજાનો પોતાનો આગ્રહ ન મૂક્યો, ત્યારે રોષથી દાંતની સાથે દાંત પીસતા મહાબળે રાજાની ગરદન પકડી ભેરપૂર્વક એવી રીતે ગરદનની નસ ખેંચી કે રાજાનું મુખ આગળ હતું તે ફરીને પાછળ આવ્યું અર્થાત્ ડાકને ઠેકાણે ગરદન આવી અને ગરદનને ઠેકાણે ડાક આવી.

સિદ્ધ—રાજા ! હવે તારી પુંક જોયા કર અને તારું ઇંદ કાચું સિદ્ધ કર.

સિદ્ધના આ કર્તવ્યથી નારાજ થઈ નવો પ્રધાન રોષથી બોલવા લાગ્યો. અરે ! અન્યાયી, કપટી, પૂર્ત શિરોનણિ ! મારા પિતા છવા મંત્રીને તેં મારી નાંખ્યો અને અમારા સર્વના જો તાં રાજાને આપી દુઃખી અવસ્થામાં લાવી મૂક્યો ! તારાથી અહીં બીજા કેટલા અનર્થ થશે ! તું હમણાં હતો નહતો થઈ જઈશ.

પ્રધાન બોલે તેટલું જ હતું. સિદ્ધના સામર્થ્ય, સાહસ અને તે જ આગળ તે તદ્દન નિર્માથ્ય અને અશક્ત હતો.

રાજાની આ દુર્દશા થવાના સમાચાર અંતે ઉરમાં રહેલી તેની રાણીઓને થતાં જ લયબ્રાંત થઈ તે સર્વે ઉતાવળી ઉતાવળી ત્યાં આવી, જેડાળ આકૃતિવાળા અને દુઃખી અવસ્થામાં રહેલ રાજાને જોઈ મુખમાં આંગળીઓ નાખી તે સર્વે રૂદન કરવા લાગી અને અતિ દીન સ્વરે હાથ જોડી સિદ્ધને વિનવવા લાગી કે હે ઉત્તમ પુરૂષ ! તું કૌપ મૂઢી દે અને અમારા અબળાઓ ઉપર લાવી દયા અમને પતિલિક્ષા આપ. રાજા પૂર્વે જે અવસ્થામાં હતો તે અવસ્થામાં પાછો લાવી મૂક. આ અબળાઓ ઉપર આટલી કૃપા કર. તારો ઉપકાર અમે કોઈ પણ દિવસ બુલીશું નહિ.

રાજાને તેના અન્યાયનું ક્ષણ મળ્યું છે. એમ જ્યારે હજારો લોકોના સન્મુખ જાહેર થયે, ત્યારે જ આ રાજા તેના દુષ્ટ અધ્યવસાયથી પાછો ફરશે, એમ નિશ્ચય કરી સિદ્ધે તે રાણીઓને ઉત્તર આપ્યો કે હે અબળાઓ ! આ તમારો પતિ શહેરની બહાર આવેલા અજીતનાથ ભગવાનના મંદિરમાં પોતાને પગે ચાલીને દર્શન કરીને પાછો અહીં આવે, તો જ તે પાછો પૂર્વની સ્થિતિમાં આવી શકશે, તે સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

સિદ્ધના આ વચનો સાંભળી રાજા અશક્ત છતાં પણ તેમ કરવાને તૈયાર થયો.

આ કુતુહલ જોવા માટે હજારો લોકો રસ્તામાં એકઠા થયા કેાઈ બારી ઉપરથી તો કેાઈ અગાશી પર ચઢી રાખને જોવા લાગ્યા. રાખને, ઘણી શરમ લાગી. પણ તેમ ક્યાં સિવાય બીજો ઉપાય નહોતો. મુખ પાછળ રાખી અને પગ આગળ રાખી સિધ્ધે પગે રાખ ચાલવા લાગ્યો, પણ આંખો પાછળ હોવાથી પગલે પગલે સ્ખલના પામતો હતો. કેાઈ વખત પડી પણ જતો હતો. તેને દેખી કેટલાક લોકોને કુતુહલ થતું હતું, ત્યારે કેટલાક જીવોને દયા ઉત્પન્ન થતી હતી. આવી રીતે ઘણા કષ્ટે રાખ શહેરની બહાર આંચો, મંદિરમાં જઈ અણતનાથ પ્રભુનાં દર્શન કરી પૂર્વની માફક ચાલતો રાખ શહેરમાં આંચો.

હજારો લોકોની વચમાં તિરસ્કાર પામેલો અને ‘અન્યાયી પાપી’ એવા ઉપનામને પામેલો રાખ હવે પોતાનાં દુષ્ટ અધ્યવસાયને અવશ્ય તણ દેશે, એમ ધારી સિધ્ધે પૂર્વની માફક જોર કરી પાછી ડાકની નસ ખેંચી કે પૂર્વે હતું તેમ મસ્તક ઠેકાણા પર આંચું અને પૂર્વની માફક જોવા લાગ્યો.

આવી અપૂર્વ શક્તિ અને દયા જોઈ તેની રાણીએ ઘણી ખુશી થઈ સિદ્ધની પ્રશંસા કરવા લાગી અને ઉદાર દિલથી કહેવા લાગી કે સિદ્ધ પુરુષ ! તારે જોઈ તે માંગી લે.

સિદ્ધ—જે તમારી મારા તરફ એવી લાગણી છે તો મને મારી સ્ત્રી મલયસુંદરી રાજા પાસેથી પાછી અપાવો. તે સિવાય મને બીજી કંઈ જોઈતું નથી. સિદ્ધના વચ્ચનોથી રાણીઓએ રાજાને ઘણો સમજાવ્યો કે તેની સ્ત્રી તમે પાછી સોંપો. તમારી મરજી હોય તો બીજી અનેક રૂપવાન, ગુણવાન, કન્યાઓનું પાણિપ્રહણ કરો, પણ આવું સમર્થ પુરૂષની સાથે વિરોધ નહિ કરો. ઈત્યાદિ ઘણું કહ્યું, પણ પથ્થર પર પાણી રેડવાની માફક રાજાના અંતઃકરણમાં તેની કંઈ અસર થઈ નહિ. ઉલટો રાજા વિચાર કરતો હતો કે આ મલયસુંદરીને હવે કેવી રીતે મેળવવી ?

રાજા પોતાના દલિદ્ર અધ્યવસાયથી પાછો ન ફર્યો. કે આ બાબુ અકસ્માત અશ્વશાળામાં આગ લાગી, આગ એટલા બધા જોરથી ફેલાઈ કે તેની લયંકર જવાળાઓ આઠાશ પર્યંત લંબાઈ રાજાના ઘોડા તેની અંદર બળવા લાગ્યા, તે દેખી રાજાએ સિદ્ધને પ્રાર્થના કરી કે સિદ્ધ પુરૂષ ! મારો અશ્વરત્ન આ અગ્નિમાં બળીને મરી જશે. માટે તું મારૂં ચોથું કામ કરો, તે અશ્વને અગ્નિમાંથી બહાર કાઢી લાવ. અશ્વને બહાર કાઢી લાવ્યા પછી તરત જ હું તારી સ્ત્રી તને પાછી સોંપીશ અને આજને આજ તારા દન્ડા આવે. તે સ્થળે તું ચાલ્યો. જજે. હવે હું

લોકો: જોલવા લાગ્યા, અરે ! હજી પણ રાજા પોતાનો ખરાબ વિચાર છોડતો નથી. આવી ગાંભીર શિક્ષા મળી છતાં હજી લજ્જા ન આવી. કુમારે વિચાર કર્યો, કે આ રાજાને માથે આટલું થયાં છતાં હજી પોતાના અધ્યવસાયને મૂકતો નથી. આ રાજા ખરેખર પાપી જ છે; હવે મારે પણ તેને યોગ્ય શિક્ષા આપવી જ મારી સહનશીલતાની હદ આવી રહી છે. તે સહનશીલતાનો આણે દુરુપયોગ કર્યો છે.

કુમાર મોટા ઉત્સાહ પૂર્વક જળતી લાયમાં જવાને તૈયાર થયો. ઘણા લોકો તેમ કરતાં તેને અટકાવવા લાગ્યા મનથી રાજાને નિંદવા લાગ્યા અને કેટલાક તો રાજાને પ્રત્યક્ષ આક્રોશ કરવા લાગ્યા, છતાં લોકોના દેખતાં જ સિદ્ધપુરુષે વ્યંતર દેવને યાદ કરી અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. આ વખતે રાજાએ ઘણું સંતોષ થયો, પણ પ્રજાને અતિ શોક થયો; છતાં આ હર્ષ શોક લાંબો વખત ટકી ન શક્યા. એક ક્ષણવારમાં તો સિદ્ધપુરુષ અગ્નિમાંથી બહાર નીકળી આવ્યો.

તેના રૂપમાં ઘણો વધારો થયો હતો. ઈંદ્રના અશ્વ સરખા અશ્વ પર તે બેઠો હતો. દિવ્ય વસ્ત્ર અને સુંદર અલંકારોથી તેનું શરીર મુશોલિત થઈ રહ્યું હતું. લોકોના આશ્ચર્ય વચ્ચે તેણે પોતાનું જોલવું શરૂ કર્યું.

મહારાજા, પ્રધાન અને પ્રજાગણ ! આ વખતે જે આ અગ્નિ પ્રજ્વલિત થઈ રહ્યો છે, તે ઘણો જ પવિત્ર

છે. તેમજ જે ઠેકાણે આ અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો છે, તે ભૂમિ પણ સર્વ મનોવાંછિત આપવાવાળી છે. તે સ્થળે જમીન પર આજોટવાથી આ અશ્વ અને હું પણ આવી દિવ્ય સ્થિતિ પામ્યાં છીએ, એમને બન્નેને કોઈ પણ વખત હવે રોગ, જરા કે મૃત્યુ પરાભવ કરી નહિં જ શકે. જો આ વખતે કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાનું ઈચ્છિત કાર્ય મનમાં ધારી આ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરશે તો તે મારી આ અશ્વની માફક થોડા જ વખતમાં દિવ્યરૂપધારી થઈ શકશે અને તેનાં મનોરથો સિદ્ધ થશે.

આ પ્રત્યક્ષ બનેલો સિદ્ધપુરૂષોનો અને અશ્વનો દાખલો જોઈ દિવ્યરૂપના અને મનોઈચ્છિત સુખના ઇચ્છક રાજાદિ અનેક પુરૂષો અગ્નિમાં પડવાને તૈયાર થયા.

સિદ્ધપુરૂષે જણાવ્યું કે—અરે લોકો ! તમે હમણાં થોડીવાર ધીરજ રાખો. અગ્નિ ખરેખર તીર્થભૂમિ સરખો છે. તો હું તેની પ્રથમ પૂજા કરી લઉં. આ પ્રમાણે કહી ધી પ્રમુખ અનેક દ્રવ્ય પદાર્થો મંગાવી, કપટ મંત્રોચ્ચાર પૂર્વક મંદ પડી ગયેલા તે અગ્નિમાં તે પદાર્થ હોમી અગ્નિ વિશેષ પ્રદીપ્ત કર્યો.

પ્રકરણ ૪૬ મું.

પાપીનો ક્ષય—અગ્નિપ્રવેશ—રાજ્યપ્રાપ્તિ

અગ્નિપૂજન થઈ રહ્યું. મંદ અગ્નિ પ્રદીપ્ત થયો.

‘હું પ્રથમ પ્રવેશ કરીશ નહિ, નહિ, હું પ્રથમ કરીશ.’

ઈત્યાદિ બોલવા પૂર્વક સિદ્ધની માયા બળમાં ભરમાયેલા રાજા અને પ્રધાને ઈચ્છિત સુખ મેળવવાના સંકલ્પ કરવા પૂર્વક અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો. રાજાનાના જેવી પ્રબળ ઇચ્છાવાળા અનેક રાજપુરૂષો રાજાની પાછળ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા લાગ્યા. પણ દયાળુ દિલના રાજકુમારે તે સર્વને મના કરી કે હે લોકો ! ત્યાં નહિ કરો રાજા તથા પ્રધાનને બહાર આવવા દો પછી તમે પ્રવેશ કરજો.

મહાબળનું કથન સર્વ લોકોએ માન્ય કર્યું. કેમકે અત્યારે તંના ઉપર સર્વ પ્રજાનો પૂર્ણ પ્રેમ હતો. રાજા તથા પ્રધાને અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો, ઘણો વખત થયો છતાં બન્નેમાંથી એક પણ બહાર ન આવ્યો ત્યારે પ્રજાલોક સિદ્ધને પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા કે આટલો બધો વખત થયો છતાં હજી રાજા તથા પ્રધાન બહાર કેમ ન આવ્યા ? તમે તો થોડા જ વખતમાં બહાર આવ્યા હતા.

મહાબળ—પ્રજાગણ ! તમે વિચાર કરો કે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરેલ કોઈ માણસ કોઈ વખત પણ બહાર આવ્યો છે ? હું અગ્નિમાંથી બહાર આવ્યો તેનું કારણ મને વ્યંતર દેવની મદદ છે. તેણે મને ઘણે ઠેકાણે મદદ કરી છે.

પ્રજાગણ—હા ! હા ! અમને ખબર પડી, તમે, રાજા ઉપરનું તમારું વેર વાળ્યું છે, ખરેખર રાજા તથા પુત્ર સહિત પ્રધાનને તેનો અન્યાયવૃદ્ધ ફજીનૂત વધ્યો.

રાજા મરણ પામવાથી સામંતાદિ સર્વ રાજપુરોહિ
એકઠા થઈ વિચારવા લાગ્યા કે હવે રાજ્ય કોને આપવું ?
કેમકે રાજાની પાછળ રાજ્ય ધારણ કરે તેનો કોઈ લાયક
પુત્ર નથી.

પ્રજા સમુદાયે બહુમતે જણાવ્યું કે આ સિદ્ધપુર
રાજ્યને લાયક છે તેમજ ગુણવાન સ યે અપૂર્વ સામથ્ય-
વાન છે. દેવ પણ જેને મદદ કરનાર છે. આવા સામથ્ય-
વાનને રાજ્યાશ્ર્વ કરવો તે સર્વ રીતે યોગ્ય જ છે. પ્રજા
પક્ષના મતને સર્વ તરફથી ટેકો મળતાં સર્વ પ્રજાએ અને
રાજપુરોહિએ મળી સિદ્ધને—મહાબળને રાજ્યાસન પર
સ્થાપન કરી રાજ્યના સર્વ અધિકાર સોંપ્યો.

સિદ્ધ, ન્યાયપૂર્વક રાજ્યનું પાલન કરવા લાગ્યો.
પોતાના પ્રચંડ બાહુબળથી પ્રજા શત્રુઓને પણ સ્વ ધિન
કર્ચો ક્રમે ક્રમે મહાબળ સિદ્ધરાજના નામથી પ્રખ્યાતી પામ્યો.

મહાબળે વ્યતર દેવનો માટે ઉપકાર માન્યો,
નમસ્કાર કરી નમ્રતાપૂર્વક તે બોલ્યો અત્યારે તમે તમારા
સ્થાન પર પધારો કોઈ વિપત્કાર્ય આવી પડયે હું આપને
સંભારીશ, તો તે અવસરે આપ મને સહાય કરજો
વ્યંતરદેવ 'તથાસ્તુ !' એમ કહી ત્યાંથી અદશ્ય થઈ
આલ્યો ગયો.

ચલયમુદરીનઃ મનોરથ પૂરણ થયા, સ્વામીનો
નિરંતરને માટે મેળાપ થયો મહાન દૃઢતાથી શ્રદ્ધાપૂર્વક
પાલન કરેલું શીયળ વૃક્ષ ફળીભૂત થયું અને તે મહા-

રાણીના પદ પર આરૂઢ થઈ છતાં પણ પુત્રનો મેળાપ હજી થયો ન હતો. અને તેથી તે મહારાણીપદ પણ શક્યની માફક ચોષિત હૃદયમાં સાલતું હતું.

પ્રકરણ ૩૭ સું.

જગસાર્થવાહ કારાચુદમાં

કરીયાણાના વહાણો ભરી જગસાર્થવાહ દેશાંતર-ગયો હતો અને ત્યાં તેણે મલયસુંદરીને દ્રવ્ય લઈ કાઢતા કુળમાં વેચી દીધી હતી, તે સાર્થવાહ દેશાંતરથી પાછો ફરી ઘણી રિદ્ધિ-સહિત સાગરતિલક ખંદરે આવી પહોંચ્યો. કેમકે તે અહીંનો જ રહેવાશી હતો. મલના ભરેલાં વહાણો ખંદરપર રાખી કેટલીક ઉત્તમ ચીજોનું ભેટણું લઈ તે મહાબળ સિદ્ધરાજને મળવા માટે સભામાં આવ્યો, સાર્થવાહ ભેટણું મૂકી રાજાને નમસ્કાર કરી ઉભો રહ્યો.

આ અવસરે રાજસભામાં રાજાની પાસે જ મલય-સુંદરી ખેડેલી હતી, તેને. બેતાં જ સાર્થવાહને ઘણાં ભય લાગ્યો; કેમ કે તેણે મલયસુંદરીની કદર્યના કરવામાં કોઈ કયાશ રાખી ન હતી, ભયથી વ્યાકુળ થયેલો સાર્થવાહ કેઈ કાર્યના મિત્રથી તત્કાળ સભામાંથી બહાર નીકળી ઘેર આવ્યો. ઘેર આવી વિચાર કરવા લાગ્યો કે.

અરે ! આ સુંદરી દ્વીપાંતરમાંથી અહીં કેવી રીતે આવી ? અને રાજાની સ્ત્રીપણે કેવી રીતે સંબંધ પામી ? મેં આ સ્ત્રીને કદર્થના કરી જે જે દુઃખ આપ્યા છે, તે સર્વ વાત જો આ સ્ત્રી રાજાને કહેશે તો રાજા મને છવથી મારી નાખશે. હવે મારે શું ઉપાય કરવો ? વિગેરે વિચારમાં સાર્થવાહ દુઃખીયો થઈ રહ્યો છે.

મલયસુંદરી પુત્રવિયોગે અત્યંત દુઃખીણી થઈ રહી હતી અને તેથી આવા સુખમાં પણ જાણસાર્થવાહને વિસરી જાય તેમ નહોતી જ. જાણસાર્થ જહાર ગયો કે તરત જ મહાજાણને તેણીએ જણાવ્યું કે સ્વામિનાથ ! જાણસાર્થવાહે મને અત્યંત દુઃખ આપ્યું હતું અને પુત્રને લઈ લીધો છે.

મલયસુંદરીનાં વચનો સાંભળતાં જ રાજાને પગથી તે મસ્તકપર્ચંત ક્રોધની જ્વાળા વ્યાપી ગઈ. દુષ્ટ સાર્થવાહે મારી સ્ત્રીને વગર પ્રયોજને આવી રીતે કદર્થના કરી અરે સુભટો ! જુઓ છો શું ? જાણસાર્થવાહને કુટુંબ સહિત ખાધીને અહીં લાવો અને તેના સર્વ માલ જપ્ત કરી સુદ્રિત કરો.

રાજાનો હુકમ થતાં જ સાર્થવાહને કુટુંબ સહિત પકડવામાં આવ્યો અને તેનો સર્વ માલ જપ્ત કર્યો. રાજાએ સાર્થવાહને તેનો ગુનો જણાવી કુટુંબ સહિત કેદ કર્યો. સાર્થવાહ વિચારવા લાગ્યો કે કરેલ કર્મો ઉદય પામ્યાં આ રાજા પાસેથી મારો છુટકારો થાય તેવો

બીલકુલ સંભવ નથી, છતાં એક ઉપાય છે તે ઉપાય
ને પુરોચોદયથી પાસરો પડે તો નારા બનનાલની
કુશળતાને સંભવ છે.

તે ઉપાય એજ છે કે આ રાજાનો પ્રબળ વેરી
ચંદ્રાવતીનો મહારાજ વીરધવજ છે તેનજ તે મારો
વિશેષ પ્રકારે પરિચયવાળો પણ છે. તે રાજા આ રાજાનો
પરાજન્ય કરી મને છોડાવશે. આ રાજાએ મારી મિલકત
જપ્ત કરી છે, છતાં હજી મારી શુભ મિલકત તેના
બળવામાં આવી નથી, તે બચી ગઈ છે. તો તે મિલકત-
માથી આઠ લાખ સોના મહોર અને દ્વીપાતરથી લાવેલ
લક્ષણવાન આઠ હાથી તે વીરધવજ રાજાને મારો છુટકારો
કરવા નિમિત્તે મોકલાવું. આ પ્રમાણે ન કમ્પ કરી બહી-
ષ્ણાનામા રજા છતાં પોતાના વિખાત્રપાત્ર સોમચંદ્ર
નામના વધિકને શુભ સંકેતથી તે વાત જણાવી અને
શુભ ખજાનામાથી આઠ લાખ સોનામહોર લઈ સોમ-
ચંદ્રને વીરધવજ રાજા પાસે પોતાની મદદે બોલાવવા
માટે જવા આજ્ઞા કરી.

સોમચંદ્ર આઠ લાખ સોનામહોર લઈ વીરધવજ
રાજાને બોલાવવા માટે આગળ વધ્યો. તે રૌદ્ર માટલીમા
જઈ પહોંચ્યો, તેટલામા ચંદ્રાવતીનો રાજા વીરધવજ અને
અને પૃથ્વીસ્થાનપુરનો રાજા સુરપાળ મોટા રીન્ય સહિત
તેને સન્મુખ મળ્યા.

આ બંને રાજાઓને એવી ખબર મળી હતી કે શૌર અટવીમાં આવેલા દુર્ગતિલક નામના પહાડ ઉપર શીમ નામનો પદ્મીપતિ રહે છે, તેની પાસે મલયસુંદરી છે. આ ખબર સાંભળતાં જ પુત્રપુત્રીનાં વિયોગી બંને રાજાઓ પોતપોતાના રાજ્યોમાંથી પ્રબળ સૈન્ય લઈ શીમ પદ્મીપતિને છતીને મલયસુંદરીને છોડાવવા માટે આવ્યા હતા. દુર્જય પદ્મીપતિને તેઓએ સૈન્યબળથી એક લીલામાત્રમાં છતી લીધો. અતે ત્યાં સર્વ સ્થળે મલયસુંદરીની તપાસ કરી, પણ તે દુર્લભ સુંદરીના સહેજ પણ સમાચાર ત્યાંથી ન મળ્યા, ત્યારે નિરાશ થઈ બંને રાજાઓ પાછા પોતાના નગર તરફ જતા હતા, તે અવસરે સોમચંદ્ર તેમને ત્યાં જઈ મળ્યો.

બાળસાર્થનો કહેલો સર્વ વૃત્તાંત સોમચંદ્ર સવિસ્તર વીરધવળને નિવેદિત કર્યો અને આઠ લાખ સોનામહેર ભેટ તરીકે તેની આગળ મૂક્યાં.

રાજા વીરધવળે સોમચંદ્રનું કથન ધીરજથી સાંભળ્યું અને પૂર્વાપર વિચાર કરી સિદ્ધરાજ સાથે યુદ્ધ કરી મલસારને છોડાવવાનું કબુલ કર્યું.

રાજા વીરધવળે આઠ લાખ સુવર્ણમાંથી અડધી સુવર્ણ સુરપાળ રાજાને આપી અને સિદ્ધરાજનો પરાજય કરી બલસારને મુક્ત કરવા સાથે આવવા જણાવ્યું.

રાજા સુરપાળે પણ ઉડા દોલ સમુદ્રને પૂર્ણ કરવા માટે રાજા વીરધવળના વિચારને ટેકો આપ્યો. અર્થાત્

સાથે આવવા માટે હા કહી અને જણાવ્યું કે તે રાજા સાથે આપણે વંશપરંપરાથી વેર ચાલ્યું આવે છે, તો આ પ્રસંગે તે રાજાને મારીને આપણા વેર સાથે તેનું સર્વસ્વ પ્રહણ કરીશું.

સિદ્ધરાજ કોણ છે ? અને તેને બળસારને શા માટે કેદ કર્યો છે ? આ બાળતથી તે બંને રાજા અજાણ છે. તેમ જ આ સિદ્ધરાજ કોણ છે અને મલ્લ-સુંદરી અને વીરધવળ સાથે શું સંબંધ છે તે વિષે બળસાર પણ અજાણ છે. આમ હોવાથી ત્રણે જણાથી અજાણપણાથી એક મોટું સાહસ કર્યું છે, પણ એ ઠેકાણે તેઓનો શો દોષ ? વિષયવાસના જ તેવી છે. લોભનો તો લોભ જ નથી. ભાવી પણ તેવું જ એ નિમિત્તો આ સર્વનો મેળાપ થવાનો છે

આ પ્રમાણે વેર વાળવાનો અને લોભ સમુદ્રને પુરવાનો વિચાર કરી અસંખ્ય દુઃખ સાથે બંને રાજાઓ સિદ્ધરાજ પર ચઢાઈ કરી. રીન્યભારથી કાયર પુરુષોના હૃદયની માફક પૃથ્વીને કંપાવતા બંને રાજાઓ સાગર-તિલક શહેરની નજીક આવી પહોંચ્યા.

પ્રકરણ ૪૮ મું.

દૂત પ્રેમણુ

શહેરની નજીકમાં ઉઘી ટેકરીઓ વિગેરેની સગવડ-તાવાળી જમીન ઉપર રૌન્યનો પડાવ નાંખ્યો.

આવું મોટું રૌન્ય પોતાના રાજ્ય પર ચડી આવ્યું છે; છતાં આ રાજા નિર્ભય કેમ જણાય છે ? યુદ્ધ વિગેરેની સામગ્રી કેમ તૈયાર કરતો નથી ? વિગેરે વિતર્કો કરતા બન્ને રાજાઓએ દૂતને શિક્ષા આપી સિદ્ધરાજ પાસે મોકલ્યો.

દૂત રાજસભામાં આવી રાજાને નમસ્કાર કરી કહેવા લાગ્યો. રાજા ! પૃથ્વીસ્થાનપુરનો મહારાજ સુરપાળ તથા ચંદ્રવતીનો મહારાજ વીરધવળ બન્ને મોટું રૌન્ય લઈ અહીં આવ્યા છે. તેઓ આપને જણાવે છે કે જે બળસાર સાર્થવાહન તમે કેદ કરી બંધીખાને નાખ્યો છે, તે અમારો નિત્ર છે.

ખરેખર ઉઠાર દીલના દાનેશ્વરી મનુષ્યો સર્વ જીવોની સાથે બાંધવાની માફક આચરણ કરે છે. મધુર પાણી વરસતો પરજન્ય વરસાદ કેને તૃપ્ત નથી કરતો ? તે વારંવાર અમારા રાજ્યમાં વ્યાપાર નિમિત્તે આવળું કરી અમારા મહારાજ સાથે વિશેષ પ્રકારે સ્નેહબંધનથી સંબંધીત થયા છે. તે ઉત્તમ કુળનો અને પ્રમાણિક માણસ છે માટે તેને તમારે છોડી મૂકવો જોઈએ.

મિત્રની માફક બંધુની કે પુત્રની માફક વ્યવસાયમાં આવી પડેલા આ સાર્થવાહની અમારો સ્વામી બીલકુલ ઉપેક્ષા નહિ કરે.

અમારા બન્ને મહારાજ આપને એમજ કહેવરાવે છે કે તે સાર્થવાહનો સત્કાર કરી તમે તેને છોડી મૂકો અને તમે તમારા રાજ્યનું સુખશાંતિથી પાલન કરો. એક પાંદડામાં બગાડ થતાં કાંઈ ફળેલું વૃક્ષ કાપી નાખવામાં નથી આવતું.

અમારા સ્વામીએ આ સાર્થવાહને પોતાના માણસ-પણે સ્વીકાર્યો છે, તો આ ધનાઢ્યનો નિગ્રહ કરવો તે હવે તમને અશક્ય થઈ પડશે; કેમકે જે વનમાં સિંહ ગર્જના કરી રહ્યો છે, તે વનને જોવાને પણ શું હાથી સમર્થ થશે ?

રાજન ! તમે શૂરવીર છો, તથાપિ અદ્યખળવાળા છો અને અમારા રાજ્ય મહાન રૈન્ય સમુદાયવાળા છે તો સમુદ્રની અંદર કાચવાની મુડીની માફક તમારું રૈન્ય તેના રૈન્યમાં વિલય થઈ જશે.

પૂર્વાપર વિચાર કરી સાર્થવાહને છોડી દેવો તે યોગ્ય છે. તહિતર અમારા મહારાજાએ સાર્થવાહનો બળાત્કારે પણ છુટકારો કરાવ્યો અને તમને પણ શિક્ષા કર્યો. સિંહ પોતાનો પંજો સલ્જ કર્યે હાથીનું કાંઈપણ જોર ચાલતાર નથી; માટે હે રાજન ઉવગ્નો પેગામ છે

કાંતો સાર્થવાહને છોડી દો, નહિતર યુદ્ધ માટે તૈયાર થાઓ
રાજન ! મારા વિચાર પ્રમાણે કાર્યનો દીર્ઘ વિચાર
કરો. રાવણની માફક મોહ નહિ પામો ! ઉપાર્જન કરેલું
રાજ્ય ચિરકાળ રીતે લોગવો અને અમારા મહારાજાનું
વચન માન્ય કરો.

સિદ્ધરાજે દ્વતના કહેલાં વચન શાંતપણે સાંભળ્યાં,
પોતાનો પિતા તથા સસરો સન્મુખ આંખાં જાણી તેને
ઘણો હર્ષ થયો. હર્ષથી તેના રોમેરોમ ઉન્વાસ, પામ્યાં,
છતાં કૃત્રિમ કોપના આવેશમાં તે રામ ઉન્વાસને ફેરવી
નાખી અર્થાત્ કોપનો આડંબર કરી રાજા દ્વવને
કહેવા લાગ્યો.

અરે દ્વત ! તું બહુ વાચાલ જણાય છે, તારા
બન્ને સ્વામી ઘણું મોટું સૈન્ય લઇને આંખાં છે, તો
શું મારે ભૂજ નથી ? દેહ નથી ? કે હું મનુષ્ય નથી ?
એક જ સૂર્ય કરોડો તારાનું તેજ શું નથી ગ્રહણ
કરતો ? એક જ કેશરી એક જ હાથનું મદ શું નથી
ગવાતો ? બહાલો અને એકનો એક જ પુત્ર હોય છતાં
હુષ્ટ આચરણવાળા તે કુપુત્રને ન્યાયી રાજાઓ શું શિક્ષા
નથી આપતા ? આ સાર્થવાહ તારા રાજાને વલ્લભ હોય
તો તેમાં મારે શું ? તે અન્યાયીને શિક્ષા હું ન આપું ?
શરીરે વર્ણાયા પડ્યાં અને માથે પળીયાં ચડ્યાં છે, ન્યાય
માર્ગે ચાલવાનું બીરૂદ ધરાવે છે; છતાં આ અપરાધીને
છોડાવતાં તારા સ્વામીને લજ્જા નથી આવતી ? અન્યાય
પક્ષને પુષ્ટિ આપનારાઓ યુદ્ધમાં મારી આગળ બીલકુલ

ટકી શકવાના નથી તને યાદ હશે કે ધ્રુવડને આશ્રય આપનાર રાત્રિના અંધકારની સૂચી આગળ કેવી સ્થિતિ થઈ પડે છે તેવી સ્થિતિ અન્યાયીને આશ્રય આપનારી થશે.

સિંહ જ્યારે પોતે ચઢાઈ કરે ત્યારે હરિણનાં બાળકોને કોતું ચરણ ? વિવૃતત્પાતની આગળ વૃક્ષ કે ઘર, શું મનુષ્યનું રક્ષણ કરી શકે છે ? નહિ જ.

રાજા હો કે રંઠ હો, અપરાધીને તો શિક્ષા આપવી જ. જો તેમ કરવામાં ન આવે તો અમારો રાજ્ય ધર્મ ક્યાં રહે ? અન્યાયી સાર્યવાહનો પક્ષ કરનારા તારા સ્વામીને રણસંગ્રામમાં મારા ખડગ અને બાણની સાક્ષીએ હું પ્રાયશ્ચિત આપીશ. માટે દ્રુત ! જા જલદી. તારા સ્વામીને ચેતાવ. સંગ્રામને માટે તૈયાર થાય. હું પણ તારી પાછળ જ યુદ્ધ અર્થે બહાર આવું છું. આ પ્રમાણે બોલતાં સિંહાસન પરથી સિદ્ધરાજ બેઠો થયો અને રણસંગ્રામના પ્રયાણસૂચક રણશીંશુ (ભેરી) વગાડ્યું.

સિદ્ધરાજની વાક્યાતુરી અને ઉત્સાહ દેખી દ્રુત તો સ્તબ્ધ જ થઈ ગયો. તરત જ ત્યાથી રવાના થઈ રાજા સુરપાળ તથા વીરધવળને આવી મળ્યો અને સિદ્ધરાજે જણાવેલા વાક્યોથી યુદ્ધ માટે સજ્જ થવા જણાવ્યું.

મહાબળ સમા બરખાસ્ત કરી, પોતાના મહેલનાં મલયમુંદરીને આવીને મળ્યો અને બાળનારને ઊંડાવવા માટે આવેલા પિતાશ્રી તથા નન્દરાના સુખ સનાથાર

નિવેદીત કર્યા. અનાયસે પિતાશ્રી તથા સસરાને અહીં આવેલા સાંભળી મલયસુંદરીના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

મહાબળ—કાંતા ! સંગ્રામ કર્યા સિવાય એકદમ પિતાશ્રી તથા સસરાને જઈ મળવું તે મને ઉચિત લાગતું નથી. યદ્યપિ પિતાશ્રી તથા સસરાશ્રી સન્મુખ યુદ્ધ કરવું તે અનુચિત છે, છતાં સંગ્રામાથે આવેલા હોવાથી તેમ કર્યા સિવાય ‘હું તારો જમાઈ છું’ કે ‘આપનો પુત્ર છું’ એમ કહી દીનતાથી મળવું એ ક્ષત્રિયોને મોટું અપમાન કરનાર છે કે માનભંગ કરનાર છે. તો એકવાર થોડો પણ સંગ્રામ કરી મારા હાથ દેખાડી પછી હું તેમને ભેટી પડીશ માટે તું અહીં રહેજે આ મહેલના અરૂખામાં જેસી ફરથી થતા સંગ્રામને જોયા કરજો. આ પ્રમાણે મલયસુંદરીને જણાવી મહાબળ ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૪૯ મું

શુદ્ધ પ્રવેશ

રણુશીંગાં કુંકાવા લાગ્યાં. ચતુરંગ સૈન્ય આવી મળ્યું, રણુરંગ હસ્તીપર જેસી મોટા ઉત્સાહથી સિદ્ધરાજ શહેર બહાર આવ્યો.

જને રૈન્યમાં રણમંત્રામનાં વાણંત્રો એટલા જોરથી વાગતાં હતાં કે જાણે બ્રહ્માંડને પણ ફેડી નાખશે. રણાંગણમાં પ્રવેશ કરવા માટે સુભટો તૈયાર થઈ ગયા. ભાટ લોકો સુભટોનાં પરાક્રમેનું વર્ણન કરવા લાગ્યા. ભયંકર સિંહનાદ ચારે બાજુ થવા લાગ્યા. જયશ્રીના ઈચ્છક સુભટો નૃત્ય કરવા લાગ્યા. જાને રૈન્ય સન્મુખ આવી લાગ્યાં, બુદ્ધનો પ્રારંભ થયો. રથવાળા રથવાળા સામે, હાથી પર ચડેલા હાથીવાળા સામે, અશ્વવાળા અશ્વવાળા સામે અને પદાતિઓ પદાતિ સામે ધસ્યા. રણવેષમાં વીરપુરૂષોના મસ્તકના કેશ મનની અંદર રહેલા ક્રોધનળના ધુમાડાની માફક ઊછળવા લાગ્યા. પરસ્પર ઊડેલા બાગના સમુદાયથી સૂર્ય ઢંકાવા લાગ્યો અને જાણે કાળરાત્રિની શરૂઆત થઈ હોય તેમ અધકાર ફેલાવવા લાગ્યો. અન્યોઅન્યના શસ્ત્રોના સંઘર્ષજુથી ઉત્પન્ન થતો અગ્નિ વચમાં વીજળીની માફક પ્રકાશના ઝળકારા આપતો હતો. પ્રસરતાં બાણના સૂતકાર, ભયંકર ભાલાઓના રણતકાર, ધૂધૂયમાન થતા શિલાના સમુદાય, ખડગના ખાટકાર, છુરીના છણતકાર અને ઢંડના ભાતકારથી સંગ્રામભૂમિ ભયંકર દેખાવા લાગી.

શરીર પર ધારણ કરેલ બખ્તરોના તુટત તુટત શબ્દો થવા લાગ્યા. કાયર પુરવો કંપવા લાગ્યા અને શૂરવીરોનાં રોમાંચો વિકસિત થવા લાગ્યાં. ખડકાખડકી, ઢંડાઢંડી, ચરાશરિ, કંતાકુંતિ, ગદાગદિ, ઢંતાઢંતિ,

લાતાલાતિ, મુદ્દામુદ્દિ અને મદ્દગરા મદ્દગરિ પ્રમાણે
ભયંકર યુદ્ધ આપસમાં થયું. ક્ષયકાળને સૂચવનારા આ
યુદ્ધના પ્રસંગમાં થોડા જ વખતમાં સિદ્ધરાજનું રૌન્ય
ભાંગ્યું; કેમ કે તે ઘણું જ થોડું હતું તેમજ તેને
અચાનક તૈયાર થવું પડ્યું હતું. યુદ્ધમાંથી પાછું ફરી
રૌન્ય શહેર તરફ વળવા લાગ્યું.

પોતાના રૌન્યને પાછું ફરતું દેખી રણુરંગ હાથી
પર બેસી સિદ્ધરાજ પોતાના રૌનિકાને સ્થિર કરતો,
સિંહનાદથી સામા પક્ષના રૌન્યને ત્રાસ આપતો રણ-
સંગ્રામના મોખરા પર આવી યુદ્ધ કરવા લાગ્યો.

સિદ્ધરાજને સન્મુખ આવેલો દેખી વિશ્વલંકાર
હાથી ઉપર બેસી સુરપાળ રાજા અને સંગ્રામતિલક હાથી
ઉપર બેસી વીરધવળ રાજા તેની સન્મુખ યુદ્ધ કરવા
આવી પહોંચ્યા. પોતાના સર્વ બળને વાપરતા તે સર્વે
રાજાઓ જીવ પર આવીને લડવા લાગ્યા.

પોતાના બાહુબળથી સામો પક્ષ આજેય જણાતાં
સિદ્ધરાજે વ્યંતર દેવનું સ્મરણ કર્યું. સ્મરણ કરતાં જ
તે વ્યંતરદેવ હાજર થયો, ‘હું આવી પહોંચ્યો છું.’
એમ જણાવી તે દેવ સિદ્ધરાજને મદદ કરવા લાગ્યો.
તે સામા પક્ષથી આવતાં બાણોને અર્ધ માર્ગમાંથી પકડી
લઈ સિદ્ધરાજને આપવા લાગ્યો. સિદ્ધરાજના રૌન્યનાં
બાણ સામા પક્ષને વાગવા લાગ્યાં અને તે તરફનાં બાણ
વચમાં જ દેવ ઉપાડી લેવા લાગ્યો. આ કારણથી મેઘ-

ધારાની જેમ દિશાઓ ઉઠી જાય છે, તેમ સિદ્ધરાજની બાણધારાએ રણાંગણમાંથી રાજહંસો સહજવારમાં ઉડવા લાગ્યા એક તો બળવાન અને યુવાન સિદ્ધરાજ, તેમાં વળી દેવની મદદ. આ બંને કારણોથી સિદ્ધરાજનું જોર વધ્યું. તેણે કૌતુકથી રાજાના આમર, ખવન અને છત્ર છેડી નાખ્યાં; તેમજ તે બંને રાજાના શરીરનું રક્ષણ કરતાં તેમણે હાથમાં લીધેલાં શસ્ત્રો વારવાર પાડી નાખવા લાગ્યા.

તેજવાન ગુરુ શુકને પણ ચંદ્રમાં જેમ નિસ્તેજ કરી નાખે છે, તેમ બંને રાજાને નિસ્તેજ કરી ચિંતા-સમુદ્રમાં નાખ્યા, ચિંતાથી અધોમુખ અને લલચથી શ્યામ મુખ ધારણ કરતા પિતા તથા સસરાને દેખી સિદ્ધરાજે વ્યંતરદેવને બોલાવી કેટલીક અગત્યની ભલામણ કરી પૂર્વે લખી રાખેલ એક લેખ બાણના અગ્ર ભાગમાં રાખી તે બાણ રાજાના નન્મુખ દેંકયું.

દેવ પ્રભાવથી સિદ્ધરાજે મુકેલું બાણ રાજાને નમસ્કાર કરતું અને મનુષ્યોને મોહ પમાડતું રાજા પાસે આંગ્યું.

આ પ્રમાણે આવતા બાણને દેખી તે બંને રાજાઓ

ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યા બાણ આકાશથી નીચું ઉતર્યું. સુરપાળ રાજાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કર્યા અને તેના ચરણારવિંદમાં તે પત્ર મૂકી પાછું તે સિદ્ધરાજની પાસે આપ્યું ગયું.

ખાણુનું આવું કર્તવ્ય જોઈ સર્વ રીનિકોને આશ્ચર્ય થયું. તેઓ પરસ્પર જોલવા લાગ્યા આમાં કાંઈ ગૂઢ પરમાર્થ જણાય છે, પણ આપણે સમજી શકતા નથી.

એટલામાં તો સુરપાળ રાજાએ તે લેખ હાથમાં લીધો અને તેને જોલી ઘણીવાર સુધી તે અક્ષરની પંક્તિ નિહાળી વાંચવા માંડ્યો.

લેખ સાંભળવાની ઈચ્છાથી રાજાની ચારે બાજુ હજારો મનુષ્યો વીંટાઈ વળ્યાં. કોલાહલ બધ થયો એટલે રાજાએ મોટા સ્વરે તે લેખ વાંચવો શરૂ કર્યો.

શ્રીમાન વીર પુરુષોથી સુશોભિત, રણાંગણ ભૂમિમાં સ્થિત પૂજ્ય પિતાશ્રી સુરપાળ નરેન્દ્રના ચરણાવિંદમાં તથા શ્રીમાન ચંદ્રાવતી નરેશ શ્વશુર શ્રી વીરધવળ ચરણસરોજમાં.

આપશ્રીના સન્મુખ રીન્યમાં સ્થિત મહાબળ કુમાર આપ સર્વને નમસ્કાર પૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરે છે કે આપશ્રીના પવિત્ર પ્રસાદથી મને આ રાજ્યનો પૂર્ણ પરિગ્રહ પ્રાપ્ત થયો છે, તેમજ પૂજ્ય પિતાશ્રીના પ્રમાદાર્થે મારા ભુજબળનો વિનોદ આપશ્રી સમક્ષ મેં કર્યો છે. તેમાં પૂજ્યોનો કરેલો પરાભવ કે અવજ્ઞા યા અવિનય તે કૃપાકટાક્ષથી क्षमा કરવા યોગ્ય છે.

પૂજ્ય પિતાશ્રીના પાદારવિંદની પ્રાપ્ત્યર્થે પ્રબળ ઉત્કંઠિત થઈ રહ્યો હતો, તેમાં પ્રબળ પુરુષોદયથી અકસ્માત પૂજ્યોનાં પવિત્ર દર્શન પ્રાપ્ત થયાં છે, તો આ

અદ્વિતીય હર્ષસ્થાને આપત્રી શોકસંકલિત શા માટે ?

આ લેખનો લાવર્થ વાંચવાની સાથે જ આખા રૈન્યમાં હર્ષનાદની ગર્જનાઓ થવા લાગી

સુરપાળ રાજા આનંદાવેશમાં ઝોલવા લાગ્યો. અહો ! વિધિની પ્રસન્નતા ! અહો લાગ્યોદય ! હમણું જ પુત્રવધુ સહિત મહાબળ અહીં આવી મળશે. આજે નારકી સરખા અસહ્ય વિયોગ દુઃખથી અમારો ઉદ્ધાર થયો આજે જ જીવન પામ્યા. આજે જ રૈતન્ય સુપ્રગટ થયું અને નેત્રો પણ આજેજ વિકસ્વર થયાં. આ પ્રમાણે ઝોલતો સુરપાળ રાજા વીરધવળ રાજાની સાથે મહાબળકુમારના રૈન્ય સન્મુખ ચાલવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૫૦ મું

સ્વજન મેળાપ

સ્નેહ એવી ચીજ છે કે ત્યાં માત્ર અપમાન કે મોટાનાનાની ગણના કે તુલના રહેતી નથી. અવિવેક કે અવિનય તે અખંડ રસના પ્રવાહમાં લીન થઈ જાય છે અને ઉલટા તે અંતરની ઠારી લાગણીને સૂચવી સ્નંહતુ પોપણ કરે છે.

પિતાત્રી તથા સસરાને સન્મુખ આવના દેખી મહાબળ પણ તરત જ આશન છોડી સન્મુખ દોડી ગયો

અને પિતાજીના ચરણમાં નમી પડ્યો. નેત્રોમાંથી ઝરતા અશ્રુપ્રવહે વિયોગ વ્યથા ખાલી કરી, આંતર સ્નેહ પ્રકટ કર્યો. તે સ્નેહ કેટલો હશે તેનું માપ કરવું અશક્ય હતું.

ત્યા વિશેષ વખત ખોટી ન થતાં આ પૂજ્યમંડળને મોટા મહોત્સવ પૂર્વક મહાબળે શહેરમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. પરિવાર સહિત બંને રાજાઓ મહેલમાં દાખલ થયા.

મલયસુંદરી, પિતા તથા સસરાને નમી પડી, તેમને જોતાંજ આંતર દુઃખ યાદ આવ્યું, તેની આંખોમાંથી અશ્રુનો અખંડ પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો, તેનું હૃદય તેને સ્વાધીન ન રહ્યું. અંતે ધ્રુસક ધ્રુસકે રૂદન કરવા લાગી. પોતે રૂદન કર્યું અને સ્નેહીઓને પણ રડાવ્યા. છેવટે પિતા તથા સસરા પ્રમુખે દિલાઓ આપવા પૂર્વક ઘણી રીતે સમજાવી તેને શત કરી.

લોજન કર્યા પછી ખાનગી મહેલમાં રાજકુટુંબ એકઠું થયું. સુરપાળ તથા વીરધવળ રાજાએ મહાબળ અને મલયસુંદરીને આજ્ઞપર્યંત પોતે અનુભવેલું સર્વ વૃત્તાંત ઠહી સંભળાવવા માટે જણાવ્યું. મહાબળ તથા મલયસુંદરીએ પોતાને માથે વીતેલી સર્વ બીના મૂળથી ઠહી સંભળાવી.

મલયસુંદરીનું ઠહેલું વૃત્તાંત સાંભળી, વીરધવળ પ્રમુખ સર્વના નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. તેઓને ઘણો શોક થયો. પુત્રીના મસ્તક પર હાથ ફેરવતો વીરધવળરાજા બોલ્યો. મારી બહાલી પુત્રી ! તું મોટા

સંકટમાં આવી પડી હતી. અહા ! રાજકુળમાં જન્મ પામી છતાં રોરની માફક તું દુઃખમાં રોળાઈ. પુત્રી ! કુસુમથી પણ કોમલ છતાં આવાં તીવ્ર દુઃખ તે કેવી રીતે સહન કર્યાં ? ઇત્યાદિ વિવિધ પ્રકારે શોક કરતાં રાજાએ પુત્રીને વારંવાર હાથથી સ્પર્શ કરતાં, નેત્ર મળે આસુ ખહાર કાઢી પોતાનો શોક ખાલી કર્યો.

સુરપાળ રાજાને તેથી પણ વિશેષ દુઃખ લાગી આવ્યું. ઘણા ખેદ કરવા પૂર્વક તેણે જણાવ્યું. પુત્રી ! આવા મહાન દુઃખાર્ણવમાં તને નાંખનાર અવિચારી અને પાપી આ સુરપાળ જ છે. કુળવધુ ! મારો સર્વ અપનાધ તારે ક્ષમા કરવા યોગ્ય છે. તું ક્ષમા દરજે પ્રસન્ન થા. કોપનો ત્યાગ કર, તું તત્વજ્ઞ છે, એટલે વિશેષ પ્રકારે કહેવાની જરૂર નથી.

મલયસુંદરીએ નમ્રતાથી ઉત્તર આપ્યો. સસરાજી ! આપ ! આટલો બધો ખેદ શા માટે કરો છો ? ભાવી કોઈ અસત્ય કરી શકતું નથી. પૂર્વકૃત કર્મો અવશ્ય ભોગવવાં જ પડે છે. બીજા મનુષ્યો નિમિત્તમાત્ર છે સુખ દુઃખ આપનાર તો શુભ.શુભ કર્મો જ છે. મારાં પુર્વકર્મ જ તેવાં હશે તેમાં આપનો શું દોષ છે ?

મહાબળ તરફ દષ્ટિ કરી સુરપાળ રાજા બોલ્યો. વત્સ ! તારી કૃપા અપૂર્વ છે. અપરાધી કંદર્પ રાજાપર તેં ઘણો અનુગ્રહ કર્યો છે, છતાં તે નિર્ભાગ્ય તારા અનુગ્રહનો લાભ ન લઈ શક્યો. તારૂં-સાહસ, તારી બુદ્ધિ,

તારું ધૈર્ય, તારું સુકૃત અને તારા પર મનુષ્યોનો-પ્રભનો અનુરાગ એ અનુકરણીય સાથે અનુમોદનીય પણ છે. ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારે પુત્રના ગુણોનું અનુમોદન કરતા રાજાએ પુત્રને જણાવ્યું વત્સ ! મલયમુંદરીથી પેદા થયેલ તે પુત્ર હાલ ક્યાં છે ? તે પાપી બળસારે તેની શી વ્યવસ્થા કરી છે ?

મહાબળ—તે બળસારને અહીં જોલાવીને પૂછી જોઈએ. તરત જ મહાબળે બંધીખાનામાંથી બાળસારને સુરપાળરાજા પાસે જોલાવી મંગાવ્યો. અનેક સુલટોથી વિદાયેલ અને લેઢાની બેડીથી નિગડિંત બલસાર સમામાં આવ્યો.

તેને જોતાં જ ભયંકર બ્રકુટી કરી સુરપાળ રાજાએ જણાવ્યું અરે ! હુર્બુદ્ધિ તેં અમારો ઘણો અપરાધ કર્યો છે. તને જે શિક્ષા કરવાની છે તે તો કરીશું જ, પણ તું સત્ય જણાવ કે તેં અમારા પુત્રની શી વ્યવસ્થા કરી છે ? તેને ક્યાં રાખ્યો છે ?

સુરપાળ અને વીરધવળ બંને રાજાને ત્યાં બેઠેલા દેખી તે સાર્થવાહ અત્યંત ગભરાઈ ગયો. તેને ઘણો ભય થયો. જેની મદદ વડે બંધીખાનાથી છુટવાની કાંઈ યજ્ઞ આશા રાખતો હતો, તેનાં જ આ પુત્ર અને પુત્રી છે અને મેં પણ તેનો જ મહાન અપરાધ કર્યો છે, તેને જ મહાન કષ્ટ આપ્યું છે, તે વીરધવળ રાજાની પુત્રીને જ દુહંશામાં લાવી મૂકી હતી અને છેવટે કારને ઘેર દ્રવ્યથી

વેચી દીધી હતી. તો શું તે રાજાએ મારો બચાવ કરશે ? ના નહિ જ. ત્યારે હવે મારે શું કરવું ? મારા સર્વ મનોરથો નિષ્ફળ ગયા, રાજ ગુન્હો અને રાજદ્રોહ કરનારા મને મારા કુટુંબ સહિત આ રાજ મારી નાંખશે પણ હવે એક ઉપાય છે તેનાથી મને જીવિતવ્ય મળવાની આશા છે. તે એજ કે તેમનો પુત્ર મારી પડે છે માટે પાછો આપવા બદલ જીવિતવ્યની માગણી કરવી; એમ વિચારી સાર્થવાહે જણાવ્યું.

મહારાજા ! હું આપ સર્વનો મહાન અપરાધી છું, છતાં આપ જો મારા કુટુંબ સહિત મને જીવિતદાન આપવાની હયા કરો તો હું આપનો પુત્ર કયાં છે તે બતાવી આપું.

પુત્ર જીવતો છે તેમ સાંભળી સર્વને આનંદ થયો. રાજાએ હયા લાવી તેની માગણી કબુલ રાખી એટલે સાર્થવાહે કોઈ એક ગુપ્ત સ્થળેથી, અન્ય મનુષ્યો પાસેથી પુત્ર મંગાવી આપ્યો.

વરસાદના આગમનથી જેને મયૂર કુટુંબ આનંદ પામી નૃત્ય કરે છે તેમ પુત્રને દેખી આપું રાજકુટુંબ આનંદમાં નૃત્ય કરવા લાગ્યું.

સુરપાળ રાજાએ બળસારને પૂછ્યું કે, આ પુત્રનું તે શું નામ રાખ્યું છે ! બળસારે જણાવ્યું મહારાજા ! તેનું નામ બળ રાખવામાં આવ્યું છે. સુરપાળ રાજાએ પુત્રને ખોળામાં લીધો એ અવસરે તે રાજાની પાસે હાથમાં

સો સોનામહોરની એક પોટલી હતી. તે બાળપુત્રે તરત જ પોતાના હાથમાં ખેંચી લીધી. તે દેખી સુરપાળરાજાએ તેનું નામ શતબળ સ્થાપન કર્યું.

સુરપાળ રાજાએ તે બળસાર સાર્થવાહનું સર્વસ્વ હુટી લીધું પણ કુટુંબ સહિત તેને જીવતો મૂકી પોતાનું બોલેલું વચન પાળ્યું.

એક વર્ષ પછી મલયસુંદરીનો મેળાપ થયે તે નિમિત્તરૂપે વચન સત્ય થયું. કેમકે બરોબર એક વર્ષે જ મહાબળને પ્રથમ મલયસુંદરીનો મેળાપ કુવામાં થયો હતો. રાજકુટુંબમાં અને વિશેષ આખા રાજ્યમાં આજનો દિવસ આનંદ ઉત્સવનો હતો. સર્વ સ્થળે આનંદ વર્તાઈ રહ્યો હતો. પુત્ર, પુત્રી વિયોગથી વિધુરિત થયેલા બન્ને રાજાઓ બાજે શાંતિ અનુભવતા હતા. સિદ્ધરાજ તે મહાબળ કુમાર છે એમ જાણી પ્રજા સમુદાય પણ પોતાનો વિશેષ પ્રકારે સનાથ માનતો હતો. પોતાની ભુજાબળથી પેદા કરેલું રાજ્ય મહાબળે પોતાના પિતા સુરપાળને સ્વાધીન કર્યું. અન્યોન્ય પરમ દ્વેષમાં નિમગ્ન થયેલ બન્ને રાજકુટુંબો આનંદમાં દિવસો પસાર કરવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૫૧ મું

ચંદ્રયશા કેવલી

નાના પ્રકારના પાર્થિવ વૈભવનો અનુભવ કરતાં બન્ને રાજકુટુંબો આનંદ સમુદ્રમાં નિમગ્ન થઈ રહ્યા છે. સાનુકૂળ ઈષ્ટ સંયોગના સંબંધથી પૂર્વે અનુભવેલ અસહ્ય દુઃખ અત્યારે વિસારે પડી ગયું હતું. પૂર્વોપાર્જિત પ્રબળ પુણ્યનો સૂર્યોદય પરાક્રાણ્યે પહોંચ્યો હોય તેમ પૂર્ણ તપી રહ્યો હતો. આ અવનરે બાલશાંતિ માટે જેમ વર્ષાઋતુની જરૂર હોય છે તેમ તેથી પણ વિશેષ જરૂર આંતર શાંતિ માટે સદ્ગુણની હતી. તે પૂર્ણ દરવાના માટે જ પુણ્યથી પ્રેરાયેલા પાર્શ્વનાથ પ્રભુના શિષ્ય શ્રીમાનૂ ચંદ્રયશા કેવલી પૃથ્વી તટપર વિચરતા અનુક્રમે ત્યાં આવી સમવસર્યા.

કેવલી ભગવાનનું આગમન સાંભળી બંને રાજાઓ પોતાના કુટુંબ સહિત ગુરુવર્યાને વંદન અને ધર્મ શ્રવણ કરવા માટે તેમની પાસે આવ્યા. ધર્માર્થી પ્રભ સમુદાય પણ ઇચ્છાનુસાર ધર્મ શ્રવણ નિમિત્તે આવી મળ્યો.

ચંદ્રયશા કેવલી પ્રભુએ પણ જીવેના પર અનુકંપાથી જન્મ મરણને દૂર કરનારી ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી. મહાનુભાવો આ દુનિયાના સર્વ જીવ જન્મ-જ મરણ, આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિ આદિ

દુઃખનો અનુભવ કરતાં નજરે પડે છે. આ દુઃખ ક્ષણિક છે કે આત્યાતિક છે ? તેનો નાશ થઈ શકે તેમ છે કે નિરંતર આમને આમ મુગે મોઢે તેનો અનુભવ કર્યા જ કરવો પડે છે તે સંબંધમાં મનુષ્યોએ અવશ્ય વિચાર કરવો જોઈએ. જનાવર કરતાં મનુષ્યો ઉત્તમ છે કારણ કે તેમના કરતાં મનુષ્યોમાં વિચારશક્તિ પ્રબળ છે. પશુઓ કરતાં મનુષ્યોમાં મન વિશેષ સ્પષ્ટ છે અને તેથી ગમે તે જાતનો તે વિચાર કે નિર્ણય કરી શકે છે અને પછી તેના પ્રતિકાર નિમિત્તે તે પ્રયત્ન પણ કરી શકે છે આટલું છતાં અરે ! અસીમ સામર્થ્ય છતાં પણ તે દુઃખના મૂળ કારણો શોધવા કે દુઃખનો વિનાશ કરવા મનુષ્યો વિચાર કે પ્રયત્ન ન કરે તો તે મનુષ્યપણું તેમનું શા ઉપયોગનું છે ? પશુઓમાં અને મનુષ્યોમાં પછી શાનો તફાવત ? તેના જેવું બીજું શોચનીયપણું શું હોઈ શકે ?

હરેક મનુષ્યે વિચાર કરવો જોઈએ કે હું કોણ છું ? આ જગત્ શું છે ? આ વિચિત્રતાનું કારણ શું ? પરમશાંતિ શાથી મળે ?

પોતાના મંદ ક્ષયોપશમથી-વિચારની કે વિશુદ્ધિની મંદ પ્રબળતાથી આ વાતનો નિર્ણય પોતે ન કરી શકે તો અવશ્ય તે ખુલાસો સદ્ગુરૂ પાસેથી મેળવવો જ જોઈએ. જે મનુષ્ય પોતાના જલા માટે પણ પ્રયત્ન નથી કરતો તે મનુષ્યપણાને લાયક કેમ ગણાય !

હું કોણ છું ? તમે કોણ છો ? આવો પ્રશ્ન તમને પૂછવામા આવે તો તમે શો ઉત્તર આપશો ? અથવા તમે તમારા મનથીજ પ્રશ્ન કરો કે હું કોણ છું ? આનો અંતરમાંથી શું ઉત્તર મળે છે ?

હું રાજા છું, ક્ષત્રિય છું, પુરૂષ છું, મનુષ્ય છું, આર્ય છું.

આ ઉત્તર તમને વ્યાજબી લાગે છે ? જરા વિચાર કરો તો આનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ થશે. આર્યદેશમાં જન્મ્યા માટે આર્ય, આર્ય સિવાયના દેશમાં જન્મ પામ્યા હોત તો આર્ય તો નજ કહેવાતને ? ત્યારે આર્ય એ અમારું નિત્ય સંબંધીન લક્ષણ કે સ્વરૂપ કહેવાય ? ના નહિજ કેન કે તે વિનશ્વર યાને પસંદજી સ્વભાવવાળું લક્ષણ છે. તમારું સ્વરૂપ તમારી સાથે નિત્ય સંબંધિત હોવું જોઈએ.”

‘હું મનુષ્ય છું’ મનુષ્યતા દેહમાં રહ્યા છો માટે મનુષ્ય પણ જનાવરના શરીરમાં રહ્યા હોત તો ? તો જનાવર કહેવાત.’ ત્યારે આ લક્ષણ પણ તમારું નિશ્ચિત નજ ગણાય.

‘હું પુરૂષ છું’ પુરૂષ સંસાર સૂચક ચિહ્નવાળા શરીરમાં રહ્યા છો માટે પુરૂષ-કદાચ સ્ત્રી સંસાર સૂચક ચિહ્નવાળા શરીરના રહ્યા હોત તો ? જા કહેવાત’ ત્યારે પુરૂષ સ્ત્રી એ શબ્દવાચક જે વસ્તુ છે; તે તમરું નિયમિત

અને નિશ્ચિત સ્વરૂપ નજ કહેવાય એ તો સર્વ એક જાતની ઉપાધિઓ છે.

‘હું ક્ષત્રિય છું’ ‘ક્ષત્રિયપણું’ તમે પોતે છો અથવા તમે ક્ષત્રિય સ્વરૂપ છો. તે શા કારણને લઈને ? ‘ક્ષત્રિયના કુળમાં જન્મ પામ્યા તે માટે’ અથવા ‘ક્ષત્રિય મર્યાદા પ્રાપ્તે’ इति क्षत्रि ‘એટલે જયથી બીજાનું’ રક્ષણ કરવામાં જેનામાં ગુણ છે તે ક્ષત્રિય, ક્ષત્રિય સિવાય અન્ય કુળમાં જન્મ થયો હોત, અથવા જયથી બીજાનું’ રક્ષણ કરવાનું સામર્થ્ય તમારા મનમાં ન હોત તો ? ક્ષત્રિય નજ કહેવાત,’ ત્યારે આ ઉપાધિ એજ ક્ષત્રિય-પણું. પણ તેથી તમારું સત્ય સ્વરૂપ છે’ એ તો સિદ્ધ નજ થયું.

‘હું રાજા છું.’ તમે રાજા છો તે કયા પ્રબળ કારણને લઈને ? ‘અનેક મનુષ્યોના ઉપર અને ઘણી લાંબી પૃથ્વી ઉપર હકુમત ચલાવો છો, આજ્ઞા પાલન કરાવો છો, ઐશ્વર્યનો અનુભવ કરો છો તે કારણને લઈને ? અસ્તુ આ હકુમત, આજ્ઞા ઐશ્વર્ય’ અને વૈભવ એ ચાહ્યું જાય તો રાજાઓ કહેવાઓ ખરા કે ? ના નહિ જ. ત્યારે તમે રાજા છો તે કઈ અપેક્ષાને લઈને તે તમે સમજ્યા જ હશે. હા, ‘આ રાજ્યગૌભવને લઈને’ જો એમજ છે તો આ રાજ ગૌભવ સંયોગ વિયોગ ધર્મવાળો હોવાથી ચિરસ્થાયી નથી. માટે તે તમારું સત્ય, શાશ્વત સ્વરૂપ નજ ગણાય.

આ શરીર પણ આપણું નથી. તે તો આપણું છે. હું અને માફું બંને વસ્તુમાં બાહ્ય અભ્યંતર અપેક્ષાને લઈને તપાસ કરતાં વિશેષ તકાવત છે. બાહ્ય વસ્તુની અપેક્ષાએ જેમ કે 'માફું ઘર' આ ઠેકાણું માફું કહેનાર મનુષ્ય અને તેને રહેવાનું ઘર અથવા તેનું ઘર આ બંને વસ્તુ પૃથક જુદી છે. તેમજ અત્યંત બિન્ન લક્ષણ વાળી છે તે તદ્દ્રુપ નજ કહેવાય કે મનાય યા અનુભવાય.

અભ્યંતરઅપેક્ષા જેમકે, 'મારો ક્રોધ ઝાલ્યો ન રહ્યો.' ક્રોધની ઉત્પત્તિ અન્ય વસ્તુની અપેક્ષા રાખે છે. ઈષ્ટાનિષ્ટ વસ્તુના વિયોગી સંયોગથી તે ઉત્પન્ન થાય છે અને તેનો અભાવ થતાં અથવા ઈષ્ટ વસ્તુ આવી મળતાં અનિષ્ટ વસ્તુ ચાલી જતાં તે ક્રોધ વિલય થાય છે માટે તે પણ આપણું સત્ત્વ સ્વરૂપ નજ બની શકે.

આહાર, પાણી, હવા, ચિંતા, પરિશ્રમ, નિશ્ચિંતતા વગેરે અનેક કારણોને લઈ આ શરીરની વૃદ્ધિ અને હાનિ થાય છે. જેમ ઈંટ, ચૂનો. પથ્થર, માટી, લાકડાં, લોહાં, જમીન વગેરે અનેક કારણોની વૃદ્ધિ, હાનિથી ધરનાનું મોટું થાય છે. માટે જેમ ધરનો બનાવનાર કે ધરમા રહેનાર તે ધર નથી પણ ધરથી જુદો છે, તેમ આ શરીર બનાવનાર કે શરીરમાં રહેનાર આ શરીરથી જુદો છે.

ધર કે મહેલના ઝરૂખામાં ઉભા રહીને કોઈ માણસ બહારના પદાર્થો જોઈ શકે છે, તેમ આ શરીરન નેત્રોરૂપી ઝરૂખામાં રહીને અંદર રહેનાર આ હુનિયાના પર્યો

જોઈ શકે છે. અરૂણો અને અરૂણામાં ઉત્તો રહી જોનાર મનુષ્ય જાંને જુદાં છે, તેમ શરીર અને શરીરમાં રહી ખાલ પદાર્થોના જોનાર જાંને જુદાં છે.

ઘર કે મહેલ પડી જતાં કે ભાડાનું હોય તો તેની મુદત પુરી થતાં રહેનાર ઘર કે મહેલ ખાલી કરી ખીજે રહેવા જાય છે, તેમ આ શરીર પડી જતા અથવા તેમાં રહેવાની મુદત-આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં દેહ મંદિરમાં રહેનાર તેને ખાલી કરી અન્ય મંદિરમાં રહેવા જાય છે. એટલે ઘર ખાલી કરનાર જેમ ઘરથી જુદો છે તેમ આ દેહ ખાલી કરનાર દેહી પણ દેહથી જુદો છે.

અનાદિ કાળના અભ્યાસથી દેહમાં આત્મભાવ મનાયો છે કે દેહ તેજ હું છું. દેહને સુખે સુખી, દુઃખે દુઃખી, રાત્રિદિવસ તેની સેવા કરવામાં અને તેનું પાલન પોષણ કરવામાં વ્યતીત કરાય છે. આવા પ્રબળ દેહાધ્યાસથી આત્મા દેહ સમાન ભાસે છે પણ ખરૂં જોતાં તેમ નથી આત્માનાં લક્ષણો જુદાં છે. આત્મા ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે, અરૂપી છે, જ્ઞાનમય છે, જ્ઞાતા છે, દ્રષ્ટા છે, ત્યારે આ દશ્ય દેહાદિ જડ સ્વરૂપ છે, રૂપી છે, અજ્ઞાન સ્વરૂપ છે. દ્રષ્ટાથી દશ્ય છે, જ્ઞાતાથી જ્ઞેયસ્વરૂપ છે, આ લક્ષણોથી વિચાર કરતાં આ દેહ્યાદિથી ભિન્ન જો છે, તે પોતે હું છું, કે આત્મા છે. એવા ઉપનામથી બોલાવતો આત્મા છે.

તત્ત્વવારથી જેમ મ્યાન જુદું છે, તેમ તે દેહથી જો છે, કેટલાએક શકા કરે છે કે તે નેત્રોથી કેમ

દેખાતો નથી, પણ વિચાર કરતાં જણાશે કે નેત્રને પણ જોનાર આત્મા છે તે, નેત્રાથી કેવી રીતે દેખાશે ?

દરેક ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના પ્રત્યેક વિષયોનું જ્ઞાન થાય છે. નેત્રથી જોવાય છે. કાનથી સંભળાય છે. નાસિકાથી ગંધ ગ્રહણ કરાય છે. જીહ્વાદ્વારા સ્વાદ અનુભવાય છે અને ત્વચાથી સ્પર્શનો અનુભવ થાય છે. પણ આ પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયનું જ્ઞાન કોને થાય છે ? એ જ્ઞાન જોને થાય છે, એજ આત્મા છે. ત્યારે આ ઇન્દ્રિયોથી પણ તે કેવી રીતે જાણી શકાય ?

ઇન્દ્રિયોથી જે વિષયોનું જ્ઞાન થયું હતું તે ઇન્દ્રિયો નહક થતાં પણ તે વિષયોનું જ્ઞાન સ્મરણમાં રહે છે. ધારો કે આ નેત્રથી તમે અનેક શહેર, પહાડ, નદી; ખીણો વિગેરે જોયાં હતાં, તે નેત્રો કોઈ રોગાદિ કારણથી નાશ પામ્યાં, છતાં તેનાં વિષયનું-શહેરાદિનું સ્મરણ તે માણસને રહ્યા કરે છે કે અમુક વર્ષે અમુક દિવસે હું અમુક શહેરમાં ગયો હતો; વિગેરે આથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે આ સ્વં વિષયોનો જે જ્ઞાતા છે તે આ દેહાદિ ઇન્દ્રિયોથી જુદો છે આત્મસત્તાથી તે જણાય છે. જેમ કે મારું મન અમુક ઠેકાણે ગયું હતું. મેં મનમાં આવા વિચારો કર્યા વિગેરે આ સ્થળે મનને જાણુન ર તેમજ મન ઉપર સત્તા ચલાવનાર તરીકે કોઈ પણ અદૃશ્ય તત્ત્વ આ દેહમંદિરમાં રહેલું છે તેજ ભગવાન-અર્થાં આત્મા છે.

નિદ્રા, સ્વપ્ન અને જાગૃત દશા આ ત્રણે દશાનો અનુભવ કરનાર અર્થાત્ દ્રઘટા તે આત્મા છે. ‘મને સારી નિદ્રા આવી હતી, મને અમુક સ્વપ્ન આંચું હતું— “હું જાગું છું.” આ સર્વનો જ્ઞાતા પણ તેમનાથી વિલક્ષણ આત્મા છે. જેની સત્તાથી આ દુનિયાનાં પ્રત્યક્ષ પદાર્થનો અનુભવ થાય છે તેજ આત્મા છે.

આટલું જણાવ્યા પછીથી હવે તમને નિર્ણય થયે હશે કે હું કોણ છું ? આત્મા છું દેહાદિ સર્વ પદાર્થોથી જુદો અને વિલક્ષણ છું.

પાયા સિવાયની ઈમારત નકામી છે. માટે જ આ સંબંધમાં કાંઈક લંબાણથી જાણવાની જરૂર છે; કારણ કે આત્મા ન જ હોય કે ન જાણ્યો હોય તો પછી તેને છોડાવવાનો પ્રયત્ન કરવો તે કેવી રીતે ઉપયોગી નીવડે ? અસ્તુ.

પ્રકરણ પર સુ’

પુનર્જન્મ

દેહથી આત્મા લિન્ન છે એમ જાણ્યા. છતાં આ આત્મા દેહના નાશની સાથે જ નાશ પામતો હોય, તો પછી તેને દુઃખથી છોડાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો તે

નિષ્કળ જ છે. માટે આત્માની અસ્તિતા સાથે અમરતા-નિત્યતા પણ અવશ્ય સમજવી જોઈએ. તે અમરતા પુનર્જન્મ થતો હોય તો જ સંભવી શકે.

આ માણસ મરી ગયો કે પાછો થયો. આ શબ્દો સાંભળવાની સાથે જ આટલો તો નિર્ણય કરી શકાય છે કે જેની મહાન સત્તાથી આ શરીરનાં હલન, ચલન, સ્મરણાદિ નાના પ્રકારની ક્રિયાઓ થતી હતી તે બંધ પડી ગઈ અને નેઈ દ્રિયાદિકનો પ્રેરક આત્મા આ સ્થળથી કોઈ પણ સ્થળે ચાલ્યો ગયો છે. તે ક્યાં ગયો ? તે ભલે આપણને ન દેખાય કે ન સમજાય પણ તેનું જ નામ પુનર્જન્મ છે કેમકે તે કોઈ પણ સ્થળે ગયો છે. તે સ્થળ ભલે પછી ગમે તેવું હોય, પણ એક સ્થળ-દેહથી સ્થળાંતરનાં જવું તેનું નામ જ પુનર્જન્મ છે-કરી ઉત્પન્ન થવું તે.

આટલી વાત યાદ રાખવી જોઈએ કે કોઈ પણ વસ્તુનો નિરન્વય નાશ-ભૂળથી સર્વથા નાશ થતો નથી પણ તેના પર્યાયો બદલાયા કરે છે. આ વાત અનુભવસિદ્ધ છે ધારો કે એક વસ્ત્ર છે કે એક લાકડું છે, તેને અગ્નિથી બાળી નાખ્યું, તેથી તે વસ્ત્ર કે લાકડાંનો નાશ તો થયો. પણ વિચાર કરશો તેનો સર્વથા નાશ થયો નથી વાત સ્પષ્ટ સમજશે. કેમકે તેની રાખ તો કાયમ જ છે. વસ્ત્રની આકૃતિ કે પર્યાય તેનો તો નાશ થયો પણ તેના પરમાણુઓ તો કાયમ જ છે. તે વસ્ત્ર રાખપણે

ઉત્પન્ન થયું તે તો પુનર્જન્મ. એવી જ રીતે દેહનો ત્યાગ કરી અન્ય દેહમાં ઉત્પન્ન થયું તે આત્માનો પુનર્જન્મ અર્થાત્ આત્માનો નાશ થતો નથી પણ પર્યાય બદલાય છે.

સુખ દુઃખ એ પૂર્વ ક્રિયાને અનુસારે થાય છે આ વાત પ્રત્યક્ષ જણાય કે સમજાય તેવી છે. ધારો કે તાપ સખત લાગે છે. અને બહાર જવું છે તો પગમાં જોડા પહેર્યા અને માથે છત્રી ઝોઢી એટલે તાપ લાગતો ઝોઢો થયો. આ તાપ ઝોઢો લાગવાથી જે સુખ થયું તે, તે સુખ પહેલાની જોડા પહેરવા અને છત્રી ઝોઢવા રૂપ ક્રિયાથી થયું અથવા શહેરમાંથી આસી તમે ધર્મ શ્રવણ નિમિત્તે આ વિદ્યાનમાં આંખ્યાં. અહીં આવવા રૂપ કાર્ય તે, પહેલાની ક્રિયાને સૂચવે છે. આ દૃષ્ટાંતે ગર્ભમાં આંખ્યો તે કઈ ક્રિયાથી ? ઉત્તર મળવો જ જોઈએ કે ગર્ભમાં આંખ્યા પહેલાં કાંઈ પણ ક્રિયા કરવી જોઈએ. તે ક્રિયા કરવાનો કાળ ગર્ભમાં આંખ્યા પહેલાનો માનવો જ પડશે અને તેથી એજ ફલીતાર્થ થયો કે આત્મા ગર્ભમાં આંખ્યા પહેલાં કોઈ પણ સ્થળે હોતો અને ત્યાંથી અહીં આ જન્મમાં આંખ્યા તેજ તેનો પુનર્જન્મ અને તેજ આત્માની અમરતા.

કાર્ય કારણનો વિચાર કરતાં કારણ પહેલું અને કાર્ય પછી આ વાત સમજાય તેવી છે. તો આ માનવદેહરૂપ કાર્ય, તેનું કારણ આ દેહ ઉત્પત્તિ પહેલા હોવું જ જોઈએ.

આ જન્મ્યો, આ મરી ગયો. આ આન્ધો તે ક્યાંથી ? અને ગયો તે ક્યાં ? આ ગતિ આગતિ તે પુનર્જન્મ સૂચવે છે.

સર્વે સુખી શા માટે થતાં નથી ? સર્વે દુઃખી શા કારણને લઈને દેખાતાં નથી ? રાજા રાંક શા માટે થાય છે ? રાજા શા હેતુને લઈને ? રાની શા કારણથી ? આ સર્વ બાબતનું કાંઈ કારણ સમજાય તેવું છે. એક એકજ જ્ઞાતિમાં એકજ કુળમાં અને એકજ માબાપથી ઉત્પન્ન થતાં બાળકોમાં નાના પ્રકારની વિષમ-વિપરીતતા થતી એજ આત્માની અમરતા અને પુનર્જન્મતા સિદ્ધાંતને અપૂર્વ પૂરાવો છે.

આર્થી એટલું તો સ્પષ્ટ સમજાયું હશે કે આત્મા દેહથી ભીન્ન છે અને તે મૂળ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અમર છે, નિત્ય છે, તથા પર્યાયની અપેક્ષાએ અનિત્ય છે. આ કહેવાથી ‘હું છું’ એ વિચાર પરિસ્ફુટ થયો

પ્રકરણ ૫૩ મું.

આ જગત શું છે ?

જડ અને ચૈતન્ય યા જીવ અને અજીવ આ બે દ્રવ્ય-વસ્તુ જગતમાં ભરેલી છે. અથવા આ બે વસ્તુ તેજ જગત છે. આ બે દ્રવ્યથી જગત કોઈપણ પ્રકારે જોડું,

પડી શકે તેમ નથી. વિચારવાનને આ બે વસ્તુ જ સર્વત્ર જુદા જુદા રૂપે જુદી જુદી આકૃતિએ કે જુદા જુદા પર્થાએ વિસ્તાર પામેલી જોવામાં આવે છે આજીવ વસ્તુરૂપી અને અરૂપી એમ બે લાગમાં વહેંચાયેલી છે.

જેમાં રૂપ, રસ, ગંધ શબ્દ અને સ્પર્શ તે માંહીલું કાઈપણ ન હોય તે અરૂપી.

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ અને કાળ એ ચાર અરૂપી દ્રવ્ય છે. તેમાં રૂપ, રસ ગંધ શબ્દ કે સ્પર્શ તે માંહીલું કાઈ પણ ન હોવાથી સામાન્ય મનુષ્યો ચર્મચક્ષુથી તેને જોઈ શકતા નથી. પૂર્ણજ્ઞાની, યોગીઓ આત્મ ચક્ષુથી તેને જોઈ શકે છે સામાન્ય મનુષ્યો તેના કાર્યથી તેને જાણી શકે છે.

ચાલવામાં આપણા સર્વને જડ અને ચૈતન્ય બન્ને ધર્માસ્તિકાયની મદદની જરૂર પડે છે જેમ માછલાઓમાં ચાલવાનું સામર્થ્ય છે; તથાપી પાણીની મદદ સિવાય તે નજ ચાલી શકે, તેવી રીતે ધર્માસ્તિકાયની મદદ હોય તોજ આપણે ચાલી શકીએ. આ ચાલવારૂપ કાર્યથી અનુભવતો ધર્માસ્તિકાય, એક સામાન્ય મનુષ્યોને ચર્મચક્ષુથી ન જાણી શકાય તેવો અરૂપી અજીવ દ્રવ્ય-પદાર્થ છે, એક સામાન્ય મનુષ્યો જાણી શકે છે.

અધર્માસ્તિકાયમાં શબ્દ; રૂપ રસ, ગંધ કે સ્પર્શ નથી. તેને પણ દિવ્ય ચક્ષુવાળા પૂર્ણ જ્ઞાની સિવાય ચર્મ ચક્ષુવાળા જોઈ શકતા નથી. જડ ચૈતન્ય પદાર્થને

સ્થિર રહેવામાં તે મદદ કરે છે અને તેથી જ સામાન્ય મનુષ્યો તેને જાણી શકે છે કે અધર્માસ્તિકાય એક દ્રવ્ય પદાર્થ છે. અથવા તો આ ખંને પદાર્થોની હયાતીના નિર્ણય માટે અવ્યક્તને તેવા આશ્ત—પ્રમાણિક સત્ય-વક્તા, પૂર્ણ જ્ઞાનીના વચનો ઉપર શ્રદ્ધા રાખવા સિવાય છૂટકો નથી.

આ બે પદાર્થ છે તેમ ચર્મ નેત્રવાળા મનુષ્યો માને કે ન માને છતાં તે પદાર્થ પોતપોતાનું કાર્ય બજાવે જાય છે. એટલે તેને સર્દહવાથી કે ન સર્દહવાથી તમને તેના તરફથી કંઈ નુકસાન કે ફાયદો થવાનો નથી. છતાં વસ્તુ વિષમાન હોય તે ‘વિષમાન છે’ તેમ જ્ઞાની-ઓએ કહેવું જ જોઈએ. દુનિયાના છયો માને કે ન માને છતાં જ્ઞાનીઓએ સત્ય પ્રકાશવું જ જોઈએ.

આકાશ અરૂપી દ્રવ્ય છે. આકાશમાં રંગ, બેરંગી આકાર દેખાય છે તે આકાશ નથી. મેઘના વાદળ તે આકાશ નથી. ઈન્દ્રધનુષ્ય અને ચંદ્ર, સૂર્યાદિના પ્રકાશ તે આકાશમાં દેખાતી કાળીમાં કાળાશ તે આકાશ નથી. તે તો આકાશમાં રહેલી રૂપી પુદ્ગલ દ્રવ્યની અદૃતિઓ છે. કેવળ પોલાણને ‘આકાશ’ એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે. કેવળ પોલાણરૂપ આકાશમાં શબ્દ, રૂપ રસ, ગંધ કે સ્પર્શ કંઈ નથી, પોલાણમાં પણ સૂક્ષ્મ પરમાણુઓ-જેને મનુષ્યો જોઈ શકે છે તેવા સ્કંધો જે દેખાય છે, તે પણ પદ્મગલ છે; પણ આકાશ શબ્દની

વ્યાખ્યા તે તેને પણ મૂકીને કેવળ પોલાણ માટેની જ છે; જડ, ચૈતન્યને જવા, આવવાનો અવકાશ-માર્ગ આપવો તે આકાશ દ્રવ્યનું કાર્ય છે. કેવળ આકાશ તેના આ કાર્યથી સામાન્ય મનુષ્યો જાણી શકે છે. પૂર્ણ જ્ઞાનીઓ ગમે તે પ્રકારે જાણી દેખી શકે છે.

કાળ-કાળ અરૂપી વસ્તુ દ્રવ્ય છે સૂર્ય પરિભ્રમણથી નિર્ણય કરતા દિવસ, માસ, વર્ષ આદિને કાળ કહેવામાં આવે છે. પણ તે ઉપચારિક કાળ છે, તાર્કિક કાળમાં પદાર્થોને નવા પુરાણું કરવાનું સામર્થ્ય છે અર્થાત્ જે અન્ય-અન્ય કારણની મદદથી પદાર્થોમાં નવા, પુરાણાપણું ધાય છે, તે કાળ દ્રવ્ય છે. આ ચાર અરૂપી જડ અથવા અણુવ દ્રવ્યો-પદાર્થો છે.

પુદ્ગલ, રૂપી-જડ પદાર્થ છે. તેને અણુવ પણ કહેવામાં આવે છે. સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ પરમાણુ પુદ્ગલ છે, તેવાં અનેક પરમાણુ એકઠા થઈ નાના પ્રકારની દૃશ્ય આકૃતિઓ બને છે. આ આકૃતિઓ કેટલીક કુદરતથી સ્વાભાવિક પોતાની મેળે બને છે અને કેટલીક આકૃતિઓ કોઈ મનુષ્યાદિકની મદદથી કે મહેનતથી બને છે. છતાં સામાન્ય મનુષ્યના નેત્રથી જોઈ શકાય તેવી પરમાણુની નાની આકૃતિઓ પ્રત્યે પોતાની મેળે બને છે. કેમ કે પરમાણુઓમાં તેવો સંયોજન અને પલટણ સ્વાભાવ રહેલો છે.

આવાં પદ્મગુણો ક્યાં છે ? કેટલા છે ? તે વિશે પૂછવું જ નહિ, જ્યાં દેખો ત્યાં તેજ છે. સંજ્યા માટે પુછો તો તેની સંજ્યા થઈ શકે તેમજ નથી, એટલે તેને માટે અનંત શબ્દ વાપરવો તેજ યોગ્ય છે અર્થાત તે અનંત છે.

આ પદ્મગુણો જીવોની સાથે સંયોજિત થયેલા પદ્મ છે અને તે સિવાય છૂટાં પળ પળમાં ન.

સંસારચક્રમાં રહેલો કોઈ પદ્મ જીવ આ પદ્મગુણોથી સર્વથા વિયોજિત નથી અને જંગ્મો આ પદ્મગુણોથી સર્વથા વિયોજિત જુદા થયેલા છે, તેઓ પરમપદ પામેલા સિદ્ધના જીવો દહેવાય છે તેઓને ફરી પદ્મગુણો સાથે સંયોજિત થવાનો કોઈ પદ્મ દિવસ કે વખત આવવાનો નથી.

સંસારી દરેક જીવો આ પદ્મગુણોથી વીંટાયેલા છે, તેઓ પદ્મગુણની વૃદ્ધિ, હાની અને અઘટિતા પ્રમાણમાં જુદી જુદી ભતિયોમાં વહેંચાયેલા છે. તેઓના આહાર, શરીર, મન, ઇન્દ્રિય, વચન, આસોરહનાસ, આયુષ્ય અને કર્મો તે સર્વે આ પદ્મગુણોનાં જ બનેલાં છે.

સોનું, રૂપું, લોહું, તાણુ, કપીર, હીના, માણેક, માતી, પ્રવાળ, પથ્થર, માટી, ખાર, વિગેરે જેટલા ખનીજ પદાર્થો છે તે સર્વેને 'પૃથ્વીક ૫' ભત્તીના એકેન્દ્રિય જીવ કહે છે. તે જીવો આ પદ્મગુણોની સાથે નિર્લિપ થયેલાં છે. અથવા આ પદ્મગુણો તે જીવોની સાથે સંયોજિત થયાં છે.

સર્વ જાતનાં ખારાં, મીઠા વિગેરે પાણી. સર્વ જાતની અગ્નિ, સર્વ જાતનો વાયુ અને સર્વ જાતની વનસ્પતિ આ સર્વેં ઐકેન્દ્રિય જીવની જાતિ છે. તે સર્વના શરીરો આ પદ્મલ પીંડમાંથી બનેલાં છે. તે સર્વને થોડું જ્ઞાન હોય છે અને તેઓ ત્વચા-સ્પર્શ ઇન્દ્રિયથી સહજ અનુભવ મેળવે છે.

ત્વચા અને જીહ્વાવાળા ઐકેન્દ્રિય જીવ. ત્વચા, જીહ્વા નાસિકા, નેત્ર તથા કાનને ધારણ કરવાવાળા પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવ. આ સર્વેં જીવોનાં શરીરોમાં પદ્મગત્તાં જ બનેલાં છે.

પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોમાં સર્વ જાતનાં જનાવર, પક્ષી, છાતીએ ચાલવાવાળાં જીવંત ચાલવાવાળાં અને પાણીમાં ઉત્પન્ન થનારાં જીવોનો સમાવેશ થાય છે.

તેમજ સર્વ જાતના મનુષ્ય. દેવ અને નારકિના પાપી તથા દુઃખી જીવો તે સર્વનો પણ તેમાંજ સમાવેશ થાય છે.

આ સર્વ જાતના જીવોના શરીરો, તેમજ તેના ઉપભોગમાં આવતા સર્વ પદાર્થો તે પણ જડ પુદ્ગલોના બનેલા કે લજ્જાવેલા હોય છે.

દુઃકમાં પુદ્ગલની વ્યાખ્યા કરીએ તો જેમાં થોડું કે ઓછું ગમે તે જાતનું રૂપ હોય, જેમાં થોડો કે ઓછો, ગમે તે જાતનો રસ હોય જેમાં થોડો કે ઓછો ગમે તે

બતનો ગંધ હોય, ઘોડો કે ઝાઝો શબ્દ કરવાની શક્તિ હોય અને જેમાં ગમે તે બતનો ઘોડો કે ઝાઝો સ્પર્શ હોય તે પુદ્ગલ કહેવાય છે.

હવે તમે આખી દુનિયાની કોઈ પણ વસ્તુ તરફ નજર કરો, કે આ શબ્દ રૂપ, રસ, ગંધ કે સ્પર્શ સિવાય કોઈ પણ વસ્તુ તમને દેખાય છે ?

આખી દુનિયામાં ફરી વળો, તપાસો, છેવટે તેનો ઉત્તર કાનરમાં જ આવશે.

આ કહેવાયી તમને હવે સ્પષ્ટ સમજાયું હશે કે આ જગત શું છે ? જડ અને ચૈતન્ય બે વસ્તુ જ. કેટલાંક એકલાં જડ પુદ્ગલોએકલા અણુવ અને કેટલાંક અણુવ યા જડ મિશ્રિત બે બે સિવાય બીજું કંઈ નહિ. આ સર્વ તેનાજ વિસ્તાર છે. આ સર્વ ચિત્ર, વિચિત્ર, જડ ચૈતન્યની જ માયા છે.

સુખી, દુઃખી, સ્થાની, અસ્થાની, રાજા, રાંક, રોગી, નિરોગી.

પ્રકરણ ૫૪ મું

આ વિચિત્રતાનું કારણ શું ?

શોકી, આનંદી, રોગી. નિરોગી, પુરૂષ, જનાવર, દેવ, નારક, વિગેરે નાના પ્રકારની બિ

આ જગતમાં દેખાય છે તેનું કારણ શું ? આ વિચાર તમોને ઘણો જ ઉપયોગી છે. ‘આ જગત શું છે’ ? પ્રકૃત્યમા તમને સમજાયું હશે કે જડ અને ચીતન્ય, એ બે વસ્તુ છે ચીતન્ય, આત્મા પોતે છે અને અણુવયાને જડ વસ્તુ તે આત્મા નથી, પણ આત્માથી લિન્ન છે. આ જડ વસ્તુ ઉપર જેટલો જેટલો મમત્વ થાય છે, મારાપણું થાય છે, મનાય છે, ઈષ્ટવસ્તુથી રાગ થાય છે અથવા ઈષ્ટવસ્તુમાં આસક્તિ થાય છે. અનિષ્ટ વસ્તુથી કે અનિષ્ટ વસ્તુમાં દ્વેષ થાય છે, ઈર્ષ્યા થાય છે. કલેશ થાય છે, તે પ્રસંગે આત્મા તે તે વસ્તુમાં તે તે આકારે પરિણમે છે, તન્મય થાય છે, તે તે પરિણામને આધારે આત્મા નવીન કર્મનો બંધ કરે છે, જેવે જેવે કે જેટલે જેટલે એ આત્મા પરિણમ્યો હોય, તેવે તેવે પ્રકારે તેનો રસ પાડે છે, તેવે તેવે પ્રકારે તે તે કર્મનો સ્વભાવ બંધાય છે અને તેવે તેવે પ્રકારે તે તે કર્મની સ્થિતિ સ્થાપિત થાય છે. ત્યાર પછી જ્યારે જ્યારે તે કર્મ ઉદય આવે છે, ત્યારે ત્યારે તે તે કર્મ લોગવવા માટે નાના પ્રકારના આકાર ધારણ કરવા પડે છે. આ આકાર ધારણ કર્યો, કર્મ ઉદય આવ્યાં એટલે વિચિત્રતાની શરૂઆત થઈ ચૂકી.

આથી ફક્તીતાઈ એ થયો કે આ વિચિત્રતાનું મૂળ કારણ ઈષ્ટનિષ્ટ પદાર્થો પર પરિણામની વિષમતા થવી તે રાગદ્વેષની લાગણી ઉત્પન્ન થવી તે છે

આ વિષમતા એક જ જાતની અને એકજ સરખી હોતી નથી. એક નાના સરખા કાર્યમાં પણ અનેક જાતના પરિણામની તારતમ્યવાળી વિષમતા જોવામાં આવે છે. જેમકે એક છ વટેમાર્ગીઓ જંગલ તરફ ચાલ્યા જતા હતા. તે જંગલમાં જાંબુના વૃક્ષો ઘણાં હતાં, વખત પણ લગભગ જેઠ અથાઠ મહીનાનો હતો, તેથી જાંબુના ફળો પાકી ગયા હતા કેટલાક વૃક્ષ નીચે તો તે ફળોના ઢગલા પડેલા જોવામાં આવતા હતાં. તે છએ પુરૂષોને જાંબુ ખાવાની ઈચ્છા થઈ. એક પુરૂષ જોલ્યો કે આપણી પાસે કુંઠાર-કુંડાડા તૈયાર છે. એક જાંબુના વૃક્ષને થડમાંથી કાપી નાખીએ, તે નીચું પડ્યા મછી આપણને ઘણી શાંતિથી જાંબુ ખાવા મળશે.

બીજો પુરૂષ જોલ્યો કે એમ શા માટે કરવું પડે ? એક મોટી મજબુત ડાળી કાપી નાખો, તે નીચે પડશે એટલે આપણે જાંબુ વીણી ખાઈશું. ઝાડ કાયમ હશે તો ફરી નવા જાંબુ પણ આવશે.

ત્રીજો પુરૂષ જોલ્યો એવડી મોટી ડાળ પણ શા માટે કાપવી પડે ? નાની નાની ડાળીઓ કાપી નાખો એટલે આપણને તેમાંથી જાંબુ મળશે. કાંઈ મોટી ડાળના લાકડા ઉપર તો જાંબુ નથીને ? ફાગટ એવડી મોટી ડાળ શા માટે કાપવી પડે ?

ચોથો પુરૂષ જોલ્યો. બાઈઓ ! તે નાની, નાની ડાળો પણ શા માટે કાપવી પડે ? જ્યાં જ્યાં જાંબુ

લાગેલાં છે તેવા નાના નાના ગુચ્છાઓ કાપી નાખો એટલે આપણું કામ સિદ્ધ થશે.

પાંચમો પુરૂષ જોડ્યો. તમારા જોલવામાં હજી પણ સુધારો કરવા જેવું છે. નાના, નાના ગુચ્છાઓ કાપી નાખવા તેમાં પણ કેટલાએક પાંદડાં અને કાચાં જાંબુ નિરર્થક જવાનો સંભવ છે, માટે આપણામાંથી કોઈ ઉપર ચઢી જાઓ અને જ્યાં જ્યાં પાકાં જાંબુ હોય તે વીણી દ્યો એટલે આપણને જાંબુ મળશે અને ઝાડનાં ડાળાં, પાંદડાંને પણ તુકસન નહિ પડે.

છઠ્ઠો પુરૂષ જોડ્યો. આપણુ સર્વને જાંબુની જ જરૂર છે ને ? તો આ વૃક્ષ નીચે પાકેલાં જોઈએ તેટલાં જાંબુ પડ્યાં છે, જે જાંબુને માટે તમે આટલી મહેનત કરવા ધારો છો તે જાંબુ આપણને અનાયાસે જોઈએ તેવા અને તેટલાં મળે છે, માટે આ નીચે પડેલાં જ વીણી જાઓ.

આમ એક જ કાર્ય માટે મનુષ્યોનાં તારતમ્યતાવાળા વિવિધ વિચારો જોવામાં આવે છે

આ પરિણામ કે માનસિક વિચાર કિલ્લ, કિલ્લતર કિલ્લતમ અથવા જઘન્ય, મધ્યમ કે ઉત્કૃષ્ટ જેટલા માપમાં પ્રબળ કે નિર્બળ હોય, તીવ્ર કે મંદ હોય, તેટલા જ પ્રમાણમાં તીવ્ર કે મંદ કર્મ જાંબુ ધાય છે અને તેનો ઉદય આવેલો કર્મવિપાક-કર્મરૂપ પણ તેટલા જ તીવ્ર કે મંદ હોય છે.

દષ્ટાંત તરીકે લીંમડાને રસ કડવો છે અને શેરડીને રસ મીઠો છે એક શેર રસ બાંને બાંતને લીધો હોય અને તેને જુદો જુદો ઉકાળીને એક રૂપીઆભાર બાકી રાખ્યો હોય, આ એક રૂપીઆભાર કડવાશ કે મીઠાશમાં તમે તપાસ કરશો તો એક શેર રસની અપેક્ષાએ આ રૂપીઆભાર રસમાં ચાળીશગણી કડવાશ કે મીઠાશ જણાશે. હવે તે શેર રસમાં એક મણ પાણી નાંખો તો એક શેર રસમાં જે કડવાશ કે મીઠાશ જણાતી હતી કે લાગતી હતી તેના કરતા ચાળીશગણી કડવાશ કે મીઠાશ આ રસમાં ઓછી લાગશે.

આવી જ રીતે કર્મ કરતી વખતે જેવાં તેવાં તીવ્ર કે મંદ પરિણામ-આશય-વિચાર-અધ્યવસાય હોય તેના પ્રમાણમાં તે જીવ તીવ્ર કે મંદ સુખ દુઃખનો અનુભવ કરશે, માટે જ મહાત્મા પુરુષો વારંવાર પોકારીને જગત-વાની જીવોને ચેતવે છે કે તમે સાવધાન થાઓ. કલિષ્ટ કર્મો નહિ કરો. અત્યારે તમને આનંદ થાય છે, પણ તે કર્મના ફળો ઉદય આવતાં તમને પશ્ચાત્તાપ થશે, ખેદ થશે, દુઃખ થશે, તમે રીંજાશો. અત્યારે તમે હસતાં હસતાં કર્મ નાંધો છો, પણ તે કર્મના ફળ રોવા છતાં પણ ભોગવ્યા સિવાય નહિ જ છુટે.

આ તીવ્ર, મંદ કે કલિષ્ટાદિ પરિણામે-અધ્યવસાયે અહણુ કરેલાં પુદ્ગલો આઠ ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે, તીવ્ર, મંદ કે કલિષ્ટ અધ્યવસાય થયો, તેવે ભાવે કંઈ કાર્ય કે ક્રિયા કરાઈ કે તરત જ આ જીવ તેવાં

અશુભ કે શુભ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. અને પછી કર્મ પણ ખાંધે છે, ગોઠવે છે. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શના વરણીય વેદનીય, મોહનીય. આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય આ આઠ કર્મપણે તે પુદ્ગલો વહેંચાઈ જાય છે.

કર્મો, આત્માના સત્તા સામર્થ્યનો નાશ નથી કરી શકતાં પણ તેને દબાવી નાંખે છે; પણ તે એટલા બધા ભેરથી આત્મગુણોને દબાવે છે કે બીજા અજ્ઞાણને એમજ ભાન થાય કે, આપણા આત્મામાં કંઈ શુભ નથી અથવા તો આત્મગુણનો નાશ થયો છે.

૧. જ્ઞાનાવરણીય કર્મમાં આત્માના વિશુદ્ધ જ્ઞાન ગુણને દબાવવાનું સામર્થ્ય છે. આ કર્મના પ્રબળ ઉદયથી જાણવાનું, પૂર્વાપર વિચાર કરવાનું, સત્યાસત્ય નિર્ણય કરવાનું અને ટુંકામાં ટુંક કહીએ હસ્તામલકની હાથમાં રહેલા આમળાંની માફક પૂર્ણ સ્વરૂપને—સર્વ વસ્તુને જાણવાનું સામર્થ્ય દબાઈ જાય છે. આ કર્મ કંઈ સર્વથા આત્મગુણને દાબી શકતું નથી. જો તેમ બને તો આત્મ જડ સ્વરૂપ યા જડવત્ થઈ જાય, પણ જેટલા પ્રમાણમાં તેનું વધતું ઓછું દબાણ હોય, તેટલા પ્રમાણમાં જ્ઞાનના ગુણની વૃદ્ધિ—હાનિ થાય છે.

૨. દર્શનાવરણીય કર્મ, આત્માના દર્શન ગુણને દબાવે છે. આ કર્મના ઉદયથી આંખે આંધળા થવું, કાને બહેરા થવું. નાશીકાથી બીલકુલ ગંધ માલુમ ન પડે, જીહ્વાથી સ્વાદ માલુમ ન પડે અને ત્વચાથી ઠંડા,

ગરમ વિગેરેનો નિર્ણય ન થાય, નિદ્રા આવવી, ઈદ્રિયોની અપેક્ષા સિવાય આત્મવિશુદ્ધિથી થતું મર્યાદાવાળું કે પૂર્ણ સામાન્ય રીતે વસ્તુનું જ્ઞાન તે ન થાય. આ સર્વ દર્શનાવરણીય કર્મનું પરિણામ છે. આ કર્મ ઉદયપણે જોટલું પ્રખળ કે મંદ હોય તેના પ્રમાણમાં જ તે આત્માના દર્શન ગુણને દબાવે છે.

૩. વેદનીયકર્મ; આત્માના અનંત સુખને દબાવે છે. વેદનીય કર્મના ઉદયથી જીવ નાના પ્રકારના પૌદ્ગલીક સુખ દુઃખનો અનુભવ કરે છે દૈવિક ગૌલવ અને માનુષી ઐશ્વર્ય એ શુભ વેદનીયનો ઉદય છે અને નાના પ્રકારના કાયિક. માનસિક દુઃખો તે અશુભ વેદનીયનો ઉદય છે. તીવ્ર કે મંદ જેવો વેદનીય કર્મનો ઉદય હોય, તેવો તીવ્ર કે મંદ સુખ દુઃખનો અનુભવ થાય છે.

૪. મોહનીય કર્મ, આત્માના અનંત આનંદને દબાવે છે આ કર્મના ઉદયથી જીવોમાં મોહ, માન, માયા-કપટ, લોભ, હાસી, હર્ષ, ખેદ, ભય, શોક, દુઃગંધનીયતા-વિષય વાસના અને સત્યનું અશ્રદ્ધાન વિગેરે દુર્ગુણો પ્રગટ થાય છે અને આત્મ સંયમની ઈચ્છા પણ થતી નથી. કદાચ ઈચ્છા થાય તો તે પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી. આ કર્મને મંદ કે તીવ્ર જેવો ઉદય હોય તેના પ્રમાણમાં તે તે દુર્ગુણોથી હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે.

૫. આયુષ્ય કર્મ આત્માના સાદિ અનંત સ્થિતિ ગુણનો નાશ કરે છે-દબાવે છે. આયુષ્ય કર્મના ઉદયથી

જીવ દેવ મનુષ્ય, તિર્યચ અને નારકીના લયોને વિષે આત્મી વસે છે. પોતાની ઇચ્છા તે તે લવમાં રહેવાની હોય કે ન હોય તથાપિ તે તે લવમાં તે કર્મ ઉદયાનુસાર ત્યાં રહેવું જ પડે છે.

૬. નામકર્મ. નામકર્મ. આત્માના અગુરુલઘુ ગુણને દર્શાવે છે. નામ [કર્મના ઉદયથી જીવ માન, અપમાન, કીર્તિ, અપકીર્તિ પામે છે. ત્રસ, સ્થાવર વિગેરે અનેક ઉચ્ચ નીચનામથી જોલાવાય છે પોતે આત્મા છતાં એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયાદિ વ્યપદેશ નામને પામે છે. આ નામ કર્મ, એકસોને ત્રણ પ્રકારે જુદા જુદા ભેદમાં વહેંચાયેલું છે

૭ ગોત્રકર્મ. ગોત્રકર્મ આત્માના અરૂપી ગુણને દર્શાવે છે. ગોત્ર કર્મના ઉદયથી જીવને ઉચ્ચ નીચ ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે. અને ઉચ્ચ નીચ ગોત્રથી જોલાવતાં તેને ઘણી વખત અસહ્યમાન અપમાન કે સુખ દુઃખ અનુભવવાં પડે છે.

૮. અંતરાય કર્મ. અંતરાય કર્મ આત્માના અનંત-વીર્ય ગુણને દર્શાવે છે. અંતરાય કર્મના ઉદયથી જીવને ઇચ્છીત વસ્તુ મળતી નથી. પોતાની પાસે વસ્તુ છતાં તે બીજાને દયાની લાગણીથી આપી શકતો નથી અને પોતે વસ્તુ પોતાના ભોગમાં એકવાર કે અનેકવાર લઈ તેનો ઉપયોગ કરી શકતો નથી અને પોતાનું સામર્થ્ય છતાં તે યોગ્ય સ્થળે શક્તિ ફેરવી શકતો નથી.

આ પ્રમાણે આ આઠ કર્મ, આત્માના તાત્ત્વિક આઠ ગુણને દર્શાવે છે. સત્ય કે તાત્ત્વિક તત્ત્વથી વિમુખ થયેલા જીવે આત્મગુણને ભૂલી વિશેષ નવીન કર્મ બંધ કરી ચાર ગતિમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

આ આઠ પ્રકરના કર્મનો બંધ ચાર પ્રકારે પડે છે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ.

દરેક કર્મનો સ્વભાવ, તેની સ્થિતિ, તેનો રસ અને તેના પ્રદેશ; એમ ચાર પ્રકારે કર્મ બંધ થાય છે. એક લાડુનું દૃષ્ટાંત આ સંબંધમાં ઉપયોગી થઈ પડે છે, જેમ કે લાડુમાં લોટ, અને ઘી, ગોળ, આદિ રસની જરૂર પડે છે. તેમાં સૂંક વિગેરે પદાર્થ નાખવાથી વાયુ હરણ; કે પિત્તહરણ આદિ ગુણ કે સ્વભાવ પણ હોય છે. વળી તે લાડુનું કળમાન પણ હોય છે કે આ લાડુ મહિનો કે પંદર દિવસ પહોંચી શકે ત્યાર પછી બગડી જાય કે નાશ પામે.

તેમ કર્મબંધનમાં કોઈ કર્મનો સ્વભાવ, જ્ઞાન ગુણને દર્શાવવાનો હોય છે તો કોઈ કર્મનો સ્વભાવ વીર્યગુણને દર્શાવવાનો હોય છે; જે હમણાં જ પૂર્વે કહેવામાં આવ્યું છે. જેમ લાડુની સ્થિતિ પંદર દિવસ કે મહિનાની હોય છે; તેમ કોઈકર્મની સ્થિતિ બે ઘડીની હોય છે કેઈ આયુષ્યાદિકની પચીસ, પચાસ કે સો વર્ષની હોય છે અને કોઈ કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીસ, ત્રીસ, કે સીતોર કોડાકોડી સાગરોપમ - માપવિશેષ સુધી લંબાયેલી હોય છે

રસ-મીઠાશ કે ઠડવાસ કેઈ લાડુમાં તેના દળથી લોટથી બમણી કે ચારગણી હોય છે, તેમાં પૂર્વે કહી ગયા તેમ કેઈ કર્મના ઠડવો-દુઃખરૂપ કે મીઠા સુખરૂપ રસ કર્મ દળના પ્રમાણથી બમણો ચારગણો, દશગણો કે હજાર અથવા લાખગણો પણ વધારે હોય છે. આવાં ઘણાં મનુષ્યો નજરે પડે છે કે જેઓ ઘણા થેડા વખતમાં ઘણું અસદ્ય દુઃખ ભોગવે છે અને ઘણા મનુષ્યોને તે કર્મદળના પરમાણુ-પુદ્ગલા વિશેષ હોવાથી તેમજ રસ પણ વિશેષ હોવાથી તેઓ ઘણા લાંબા વખત સુધી રીંખાય છે, ઝુરે છે અને નજરે દેખી ન શકાય તેવી અસદ્ય વેદના વેડે છે

“આ સર્વ જગતની વિચિત્રતા તો છે.” પણ તે સર્વ વિચિત્રતા ઉપર આધાર રાખે છે. ઠેકાણે ઠેકાણે નજર કર્યો તો આ કર્મ વિચિત્રતાને નહિ અનુભવતો હોય એવો એક પણ દેહધારી જીવ તમારા જોવામાં નહિ આવે. આ કર્મ વિચિત્રતા પણ ઈષ્ટાનિષ્ટ વસ્તુ ઉપર જે રાગ-દ્વેશ રૂપ વિષમ પરિણામ ઉત્પન્ન થાય છે તેના ઉપર આધાર રાખે છે. આ સર્વ કહેવાથી ‘જગતની વિચિત્રતાનું કારણ શું?’ આ મહાવાક્યનો ક્ષલિતાર્થ એટલો થયો કે રાગદ્વેશરૂપ વિષમ પરિણામ અધ્યવસાય તે આ વિચિત્રતાનું કારણ છે.

પ્રકરણ ૫૫ મું

પરમશાંતિ શાધી મળે ?

રાજન ! પરમ શાંતિની પ્રાપ્તિના બે માર્ગ છે. એક જ્ઞાન માર્ગ અને બીજો ક્રિયામાર્ગ. જ્ઞાનમાર્ગ એ નજીકનો માર્ગ છે; પણ તે એટલો બધો વિકટ માર્ગ છે કે તે કોઈ વિરલ જીવજ નર્ઈ શકે છે. જ્ઞાનમાર્ગમાં જુઓ કે જ્ઞાનની મુખ્યતા છે, છતાં આંતર ક્રિયા ત્યાં પણ રહેલી છે. તેમજ ક્રિયામાર્ગમાં ક્રિયાની મુખ્યતા હોય છે છતાં જ્ઞાન ગૌણપણે ત્યાં પણ રહેલું છે. જ્ઞાન અને ક્રિયા એકલાં કોઈ પણ વખત રહી શકતાં નથી. કોઈ વખતે જ્ઞાનની મુખ્યતા તો ક્રિયાની ગૌણતા અને ક્રિયાની મુખ્યતા તો જ્ઞાનની ગૌણતા પણ એ જોડું કાયમ સાથે જ રહે છે. છતાં જ્ઞાનમાર્ગ અને ક્રિયા માર્ગ એ કહેવાના આશય જ્ઞાનની મુખ્યતા તે જ્ઞાન માર્ગ અને જેમા ક્રિયાની મુખ્યતા તે ક્રિયામાર્ગ એજ છે.

જ્ઞાન માર્ગ

बलीत्पो निश्चयेनात्मा लित्पश्च व्यरहारत :

શુદ્ધત્યલિત્પયા જ્ઞાની ક્રિયાવાન્ લિત્પય દશા, તાશા

નિશ્ચય નયવડે આત્મા લેપાયેલો નથી. વ્યવહાર-નયથી આત્મા લેપાયેલો છે. હું લેપાયેલો નથી આવી નિર્લેપ દષ્ટિ વડે જ્ઞાની શુદ્ધ થાય છે અને ‘હું’ બંધાયેલો છું આવી દષ્ટિ વડે ક્રિયા કરવાવાળો શુદ્ધ થાય છે.”

જ્ઞાનમાર્ગ, સિદ્ધ પરમાત્માનું જે સ્વરૂપ છે તે શુદ્ધ સ્વરૂપ છે તેમને ઔદારિક, ઈન્દ્રિય, અહાત્ક, તૈજસ અને કાર્મણ આ પાંચ શરીર માહીલું એક પણ શરીર નથી. તેઓ કેવળ આત્મસ્વરૂપ, પરમજ્યોતિમય છે. શરીર જ ન હોવાથી જન્મ, મરણ, રોગ, શોક, આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ આહાર, નિહારાદિ કે ઈ પણ શરીરના ધર્મો લાગુ પડતા નથી. તેઓમા અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત આત્મિક આનંદ, અનંત આત્મિક મુખ આદિ અનંત સ્થિતિ અગુરુ લઘુ, અરૂપી અને અનંત આત્મિક વીર્ય આ આઠ આત્મિક ગુણ રહેલા છે. જેવું સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે, તેવું જ આ સર્વ જીવેાનું સત્તા સ્વરૂપ છે.

એ સત્તા સ્વરૂપ સાથે કે સિદ્ધ પરમાત્માના સ્વરૂપ સાથે વારંવાર પોતાના વર્તમાન કાળના સ્વરૂપની સરખામણી કરે અને જ્યાં જ્યાં તે સત્તા સ્વરૂપની ન્યુનતા દેખાય, ત્યાં તે ન્યુનતા પુરણ કરવા માટે અહોનિશ પ્રયત્ન કરે. નિરંતર આત્મ ઉપયોગમાં જ રહ્યા કરે. થોડો પણ વખત વિશુદ્ધ સ્વરૂપને ભુલે નહિ મનમા ઉત્પન્ન થતી વરપરિણતી આત્માના સ્વરૂપ સિવાયની વૃત્તિઓને જેમ અને તેમ દૂર કરી કેવળ શુદ્ધ સ્વરૂપ થઈ રહે

અહોનિશ જ્ઞાન સ્વરૂપની, શુદ્ધ સ્વરૂપની ભાગૃતિ અને પરસ્વરૂપની વ્યાવૃત્તિ આવી રીતે મુખ્ય જ્ઞાન અને અને ગૌણ આંતર ક્રિયારૂપ જ્ઞાન માર્ગનાં પ્રવૃત્તિ કરતાં

કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરી શુદ્ધ સત્તારૂપ સ્વસ્વરૂપ પ્રગટ કરે તે જ્ઞાનમાર્ગ નિવૃત્તિનો પરમ શાંતિના સરલ માર્ગ છે, પરંતુ તે બહુ વિકટ છે. તે સર્વ મનુષ્યોને યોગ્ય નથી. પણ દોઢ વીર પુરૂષને જ યોગ્ય છે અનેક પ્રકારના અધિકારીઓ સહેલાઈથી જે માર્ગે જઈ શકે છે તે ક્રિયા માર્ગ છે.

ક્રિયામાર્ગ—ક્રિયામાર્ગવાળાને પણ અ તે જ્ઞાનમાર્ગ ઉપર તો આવવું જ પડે છે, છતાં જે માણસમાં દોડવાની શક્તિ ન હોય તેમણે ધીમે ધીમે નહિ તો પણ ઉતાવળું તો ચાલવું જ જોઈએ. એ રીતે આ ક્રિયા માર્ગ છે. આમાં પૂર્વોક્ત જ્ઞાનમાર્ગ પણ રહેલો છે, છતાં ક્રિયાની મુખ્યતા હોવાથી ધીમે ધીમે તે માર્ગ ઘણે વખતે ઈચ્છીત સ્થળે જઈ મળે છે.

આ માર્ગમાં જે ક્રિયા કરવી પડે છે તે સર્વ ક્રિયા વિશુદ્ધ હોય છે કે અધિકારી પરત્વે શુભ હોય છે. આમાં પુણ્યબંધ પણ થાય છે, છતાં લક્ષ્મિંદુ તો સિદ્ધસ્વરૂપ કે શુદ્ધ સ્વસત્તા જ હોય છે. તે સર્વ ક્રિયા આ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિ નિમિત્તે જ કરી જોઈએ શહેર ઘણું છેટું હોય અને મુસાફર ધીમે ચાલનાર હોય તેથી પોતાના લક્ષ્મિંદુવાળા શહેરમાં એકજ દિવસે તે ન પહોંચી શકે તો રસ્તામાં ધર્મશાળા પ્રમુખ સ્થળે રાત્રિ નિવાસ કરી તેને વિશ્રામ લેવાની જરૂર પડે છે. આ વિશ્રામથી તે પોતાના લક્ષ્મિંદુને ભૂલ્યો હોય તેમ નજ કહી શકાય.

ખીજે દિવસે તે પોતાનું પ્રયાણ શરૂ કરવાનો અને તેથી અમુક મુદતે પ્રણ ધારેલા સ્થળે પહોંચવાનો જ. એવી રીતે આ ક્રિયા માર્ગ ધીમે ધીમે ચાલનારા હોવાથી ધર્મશાળામાં વિશ્રાંતિની માફક પરમ શાંતિ સ્થળમાં એકજ લવે નહિ પહોંચી શકવાથી રસ્તામાં એકાદ વધારે દેવ, કે મનુષ્યના લવો કરવા પડે તો તેથી તે લક્ષ્મિન્દુ ચુક્યો તેમ ન ઠહેવાય. તે પોતાનો માર્ગ કાપતો જ રહે છે. ભવિષ્યમાં તેવાં ઉત્તમ નિમિત્તો મેળવી ફરી આગળ વધશે અને એક વખત એવો આવશે કે તે પોતાના લક્ષ્મિન્દુ પરમશાંતિના મંદિરમાં પહોંચશે. એવી રીતે આ ક્રિયા માર્ગ મોટો યા લાંબો પણ ઉપકારી તો છેજ.

ક્રિયામાર્ગ કે જે પરમશાંતિના સ્થળનો એક માર્ગ છે, તેમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલાં પોતાનો ધર્મ કે લક્ષ્મિન્દુ અને તે લક્ષ્મિન્દુ સ્થળે પહોંચવામાં મદદ કરનાર, આ બે વાતનો ચોક્કસ નિર્ણય કરવો જોઈએ તે સિવાય લક્ષ વિનાના નાંખેલા તીરની માફક અને બીજણ રસ્તે જોખમ લઈ ચાલનારની માફક તેનો પ્રયાસ નિરર્થક કે કષ્ટદાયક નિવડે છે.

પોતાનો ધર્મ કે પોતાનું લક્ષ્મિન્દુ ‘હું’ કેળવું છું’ એ સંજોગથી વિવેચનથી સમજાઈ ગયું છે કે હું પરમ શુદ્ધ સ્વરૂપ આત્મા છું. એજ મારો પરમ ધર્મ છે અને એજ મારું લક્ષ્મિન્દુ કે દર્શન્ય છે. હવે તે રસ્તામાં

મદદગાર કેવા પ્રમાણિક યાને યોગ્ય છે તે વિચારવાની જરૂર છે. કેટલીક વખત રસ્તામાં ચોકી કરવા માટે યા રસ્તો ખતાવવા માટે સાથે લીધેલ મનુષ્ય તે રસ્તાનો અબળ હોય કે અપ્રમાણિક—ચોર પ્રમુખ હોય તો પથિકને હેરાન થવું પડે છે અને ઇચ્છિત સ્થળે નહિ પહોંચતાં વચમાં જ રખડવું પડે છે. આવી જ રીતે પરમશાંતિના માર્ગમાં સાથે રસ્તો ખતાવવા અને રક્ષણ કરવા લીધેલ ભોમીયા તરીકે દેવ અને ગુરુ તે પ્રમાણિક અને રસ્તાના બળકાર હોવા જોઈએ.

ખરેખર વિચાર કરતાં તમને જણાશે કે મનુષ્યને દેવ ગુરૂની શા માટે અને કેટલી જરૂર છે ? દેવ, વીતરાગ અહંન કે પરમેશ્વર ગમે તે નામથી બોલાવો તેમાં વાંધો નથી, પણ તેમણે પરમશાંતિનો માર્ગ બણેલો અને અનુભવેલો હોવો જોઈએ. તોજ તે આપણને સત્ય રસ્તો ખતાવી શકશે. અબળ વટેમાર્ગને રસ્તો ખતાવનારની જેટલી અગત્ય છે તેથી પરમશાંતિનો માર્ગ ખતાવનાર તેવા અકુર્નોની આપણને હજારગણી જરૂર છે. પરમશાંતિના રસ્તો નહિ જણનારા દેવન મનધારક વીવારા આશ્રિતોને મધ્ય અટ્ટીના રખડાવે. તેમો પોતે પણ પરમ શાંતિને માર્ગ બણતા ન હોવાથી તેના આશ્રિતોને મધ્ય અટ્ટે રખડાવે છે. તેમો પોતે પણ પરમ શાંતિનો માર્ગ ન હોવાથી તેના આશ્રિતોને તેવે રસ્તે વી રહે છે. શ ? માટે સત્ય માર્ગ બજાનારની અગત્ય છે.

આવા નિર્માયકોની કે સત્ય સાથવાડોની ઉપર આશ્રિતને પૂર્ણ શ્રદ્ધાન હોવું જોઈએ. પોતાના મન વચન અને શરીર તેને અર્પણ કરી દેવા જોઈએ. અર્થાત આ ત્રણે મનાદિ ચોગને તેમના કહ્યા મુજબ ચલાવવા જોઈએ.

જ્યારે દેવે પૂર્ણ પરમ શાંતિમાં વિશ્રાંતિ લીધી હોય, અર્થાત આ દેહ ત્યાગ કરી, નિર્વાણ સ્થિતિમાં જઈ વસ્યા હોય એ અવસરે તેમના બનાવેલ માર્ગે ચાલનાર ગુરુઓનો આશ્રય, પરમ શાંતિના માર્ગમાં ચાલનાર છે કે નહિ ? આગળ ચાલે છે કે નહિ ? ગુરુ નામધારક છે કે, સાર્થક નામ ધારણ ગુણુથી ગુરુ છે ? વિગેરે બાબતનો અવશ્ય નિર્ણય કરવો જોઈએ. તે નિવાય નામધારી ગુરુઓનો આશ્રય દરવાથી આશ્રિતોને તેઓ ઈચ્છિત માર્ગે પહોંચાડી શકેના નથી, પણ ઉલટા અધઃગતન કે ઉન્નમાર્ગ ગમન કરાવે છે.

પરમશાંતિના માર્ગમાં ગુણુવાન ગુરુની અવશ્ય જરૂર છે. તેમની મદદથી થોડા વખતમાં ઘણું આગળ વધી શકાય છે. પરમ શાંતિનો થોડો અનુભવ તો આહી જ થાય છે અને છેવટે તે નિર્વાણ પદ સુધી પહોંચી શકે છે, નાટે આવા ઉત્તમ ગુરુએ નો આશ્રય કરવો અને તેમનાં ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવી.

આ ગુરુ પરમ ત્યાગી, જ્ઞાનવાન, સત્યાસત્યનાં. વિવેકી શાંત રસમાં બીલનાર, દયાળુ અને જોલે તે મુજબ

ચાલનાર હોવા જોઈએ, ક્રિયામાર્ગમાં મદદ કરનારની આવશ્યકતા જણાવી હવે ક્રિયામાર્ગ જનાવવામા આવે છે.

સંયમ અને તપ

સંયમ અને તપ આ બે ક્રિયામાર્ગ છે. જ્ઞાન સાથે હોવું જોઈએ, જ્ઞાન પ્રકાશરૂપ છે. સંયમ આવતાં કર્મ શકે છે અને તપ આવેલ કર્મ કાઢી નાખે છે. એક દૃષ્ટાંતથી તે વાત તમને સ્પષ્ટ સમજશે.

રાજમાર્ગ ઉપર અનેક બારીબારણાવાળો એક મહેલ હતો. તે બારી બારણાથી રસ્તા ઉપર ઉછળતાં ધુળ આદિનાં રજકણો ઉડી ઉડી તે મહેલમાં ભરાતાં હતાં મહેલ ઘણો સુશોભનિક હતો, છતાં આ ધુળ પ્રમુખથી ઘણો ખરાબ દેખાતો હતો. અંદર તો ગાડાં ભરાય તેટલી ધુળ ભરાઈ હતી મહેલની આવી દુર્દશા થયા છતાં તેના માલિક , તે ઘોર નિંદ્રામાં ઘોરતો હોય તેમ મુતો પડ્યો હતો અર્થાત્ તેની બીલકુલ સાર સંભાળ કરતો નહોતો. તેને જ્ઞાન પણ ન હતું કે મારો સુંદર મહેલ આવી દુર્દશામાં આવી પડ્યો છે. તે બોરડામાં એક ભાગમાં પડ્યો રહેતો હતો. એક દિવસ તેણે એક દીપક કર્યો. તેનો પ્રકાશ મહેલના મધ્ય પ્રદેશમાં પડ્યો. તે પ્રકાશમાં તેણે મહેલમાં ભરાયેલી ધુળ, કચરો વિગેરે દીડાં. તે જોતા જ તેને ઘણો ખેદ થયો પોતાના સુંદર મહેલની આવી દુર્દશા તરત જ તેને મહેલ સાફ કરવા કે સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો. દીપક મહેલના મધ્ય પ્રદેશમાં લાવી મૂક્યો. તેથી મહેલનાં

ધુળ બરાવાના મૂળ કારણરૂપ બધાં બારણાં બંધ કર્યા અને એક પાવડો લઈ ખાપી ખાંપી તે ધુળ બહાર કાઢી નાખવા માંડી, જ્યારે પાવડાથી લેવાય તેવી ધુળ ન રહી ત્યારે તેણે ઝીણી સાવરણીથી ધુળ એકઠી કરી, સર્વ બહાર કાઢી નાખી મહેલ તદ્દન સાફ કર્યો.

આ દૃષ્ટાંત ઘણું સહેલું અને સમજાય તેવું છે, પણ તેનો ઉપનય સમજવા જેવો છે. મહેલ તે પરમસ્વરૂપ શુદ્ધાત્મા બારીબારણાઓ તે આશ્રવને-ગુણ પાપને આવવાના રસ્તા. માલીક જીવ, અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રા તેમાં તે ઘોડા છે. જાગૃત થયો તે અંતરાત્મામાં આવ્યો પ્રકાશ તે જ્ઞાનદીપક પ્રગટ કર્યો. જ્ઞાન પ્રકાશના તેજની મદદથી શુદ્ધાત્માની દુર્દશા તેના સમજવામાં આવી. અર્થાત્ કર્મરૂપ ધુળ આત્મા ઉપર લાગેલા છે, તેથી તેની અપૂર્વ શોભા શક્તિ નાશ પામી છે તેમ તેણે જણ્યું, તરત જ તેણે બારીબારણાં રૂપ આશ્રવને ગુણ પાપરૂપ ધુળને અ.વવાના રસ્તા, સંયમરૂપ બારણાંઓ બંધ કર્યાં અને બાહ્ય અવ્યંતર તપશ્ચર્યારૂપ પાવડા અને સાવરણીએ કરી કર્મરૂપ સર્વ ધુળ કાઢી નાંખી મહેલરૂપ આત્માનું તાત્ત્વિક સ્વરૂપ શુદ્ધ કર્યું. આ દૃષ્ટાંતે પરમશાંતિનો માર્ગ સંયમ અને તપ છે.

પ્રકરણ ૫૪ સું

સંયમ

પાંચ આશ્રવથી વિરમણુ, પાંચ ઈન્દ્રિયનો નિગ્રહ, ચાર કપાયનો વિનય અને ત્રણ દંડની વિરિત એમ સંયમના સત્તર લેહ થાય છે.

પાંચ આશ્રવ વિરમણુ-અહિંસા, સત્ય, અચીયં, પ્રહ્લાયન અને અપરિગ્રહ, આને પાંચ આશ્રવ વિરમણુ કહેવાય છે.

સંયમનો દ્વંડો અર્થ એટલો જ થાય છે કે, આશ્રવનાં દ્વારને બંધ કરવા અર્થાત્ કર્મ આવવાં ન દેવાં કે આવતાં કેમ ન રોકવાં.

જીવની હિંસા કરવાથી, અસત્ય બોલવાથી, ચોરી કરવાથી મૈથુન સેવનથી અને પરિગ્રહના સંચયથી, અનેક કર્મનું આગમન થાય છે. કેમકે રાગ, દ્વેષ સિવાય આ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિ નથી અને રાગ, દ્વેષ તે કર્મ આગમનનું પરમ કારણ છે. આ રાગ, દ્વેષની ઉત્પત્તિ આ અસંયમના કારણથી થાય છે.

અહિંસા-મન વચન અને શરીરથી કોઈ પણ જીવની હિંસા કરવી, કરાવવી અને તેને અનુમોદન આપવું તેને હિંસા કહેવામાં આવે છે; તે હિંસાનો આ નવ પ્રકારે ત્યાગ કરવો તે અહિંસા છે.

આત્મા અમર છે એમ પૂર્વે કહેવામાં આવ્યું છે. છતાં તેની હિંસા કેમ થાય ? એ પ્રશ્ન અહીં ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય છે. તેનો પરિહાર એજ છે કે આત્માધિષ્ઠિત આત્મા જેનો ઉપર જીવોને મોસાપણનો મમત્વ લાવે છે, તેની સાથે આત્મા લોલીભૂત—એક મેક થઈ રહ્યો ને અન્ય જોના નાશ કરવાથી આ દેહમાંથી અન્ય સ્થળે. આત્માને આદ્યા જવું પડે છે, તે દશ પ્રાણ-પાંચદ્રિય, મન વચન અને શરીરબળ, શ્વાસોન્વાસ અને આયુષ્યનો નાશ કરવો કે તેને કીલામણા—દુઃખ ઉત્પન્ન કરવું તેને જીવહિંસા અહીં કહેવામાં આવે છે. તે દશ પ્રાણનું નહીં હણવા તે અહિંસા સંયમ કહેવાય છે.

૨. સત્ય—ક્રોધ, લોભ, લય કે હાસ્યથી કોઈપણ પ્રકારે મન, વચન, શરીરથી અસત્ય બોલવું નહિ બોલાવવું નહિ અને અસત્ય બોલનારને અનુમોદન ન આપવું, તે સત્ય સંયમ કહેવાય છે.

૩. અચૈર્ય—માલિકની રજા સિવાય કોઈ પણ વસ્તુ મન, વચન, શરીરથી લેવી નહિ અને લેનારની અનુમોદના ન કરવી, તે અચૈર્ય સંયમ કહેવાય છે.

૪. બ્રહ્મચર્ય—દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ સંબંધી મૈથુન—વિપય, ભોગ, મન, વચન, શરીરથી એવું નહિ; અને એવરાવવું નહિ, અને સેવનારને અનુમોદન ન આપવું તે બ્રહ્મચર્ય સંયમ કહેવાય.

૫. અપરિગ્રહ—સર્વ પદાર્થ ઉપરથી મૂર્છાનો ત્યાગ દેશ કાળનો વિચાર કરી, ધર્મ ઉપગરણ સિવાય તેજપણ

પ્રકારનો ધન ધાન્યાદિ પરિગ્રહ મન, વચન, શરીરથી રાખવો નહિ રખાવવો નહિ, રાખનારને અનુમેદન ન આપવું, તે અપરિગ્રહ સંયમ કહેવાય છે.

૬. સ્પર્શદ્રિયનિગ્રહ—શીત, ઉષ્ણ, સુંવાળા, અરછટ વિગેરે ઇષ્ટાનિષ્ટ સ્પર્શને પામી રાગ, દ્વેષ ન કરવો તે સ્પર્શ દ્રિય સંયમ.

૭. રસદ્રિયનિગ્રહ—ઇષ્ટાનિષ્ટા સ્વાદવાળા રસને પામી રાગ, દ્વેષ ન કરવો તે રસદ્રિય સંયમ.

૮. ઘ્રાણદ્રિયનિગ્રહ ઇષ્ટાનિષ્ટ ગંધમાં રાગ, દ્વેષ ન કરવો તે ઘ્રાણદ્રિય સંયમ.

૯. ચક્ષુદ્રિયનિગ્રહ—ઇષ્ટાનિષ્ટારુપ દેખી તેમાં રાગ દ્વેષ ન કરવો તે ચક્ષુદ્રિય સંયમ.

૧૦. શ્રોત્રેન્દ્રિયનિગ્રહ—શબ્દ સાંભળી તેમાં, રાગ દ્વેષ ન કરવો તે શ્રોત્રેન્દ્રિય સંયમ.

૧૧. ક્રોધકપાયવિજય ઉદય આવેલા ક્રોધને ક્ષમાથી નિરૂદ્ધ કરવો. તેનું પરિણામ વિચારી શાંત થવું તે ક્રોધ સંયમ.

૧૨. માનકપાયવિજય માન અહંકાર, ગર્વ નહિ કરવો તેવા પ્રસંગને નમ્રતાથી નિરૂદ્ધ કરવો તે માન સંયમ.

૧૩. માયાકપાયવિજય—કપટ, માયા નહિ કરવી. સરળતાથી સરલ સ્વભાવે દરેક પ્રસંગમાં પ્રવૃત્તિ કરી માયાનો વિજય કરવો તે માયા સંયમ.

૧૪. લોભાક્રપાય વિજય-સર્વ સ્થળે સંતોષવૃત્તિ રાખી લોભનો વિજય કરવો તે લોભ સંયમ.

૧૫. મનદંડવિરતી આર્ત, રૌદ્ર પરિણામ ઉત્પન્ન થાય તેવો કાંઈ પણ વિચાર કરવો તે મનદંડ વિરતિ સંયમ.

૧૬. વચનદંડવિરતિ પોતાને કે પરને જેતું પરિણામ સુખરૂપ થાય તેવું વચન ન બોલવું, પણ પરિણામ સુખરૂપ થાય તેવું હિતાવહ બોલવું તે, વચનદંડ વિરતી સંયમ.

૧૭. કાયદંડવિરતિ શરીરથી કોઈપણ જાતની ખરાબ પ્રવૃત્તિ ન કરવી તે કાયદંડ વિરતિ સંયમ.

આ સત્તર પ્રકારનો સંયમ માર્ગ છે. આ એક એક ભેદ આશ્રવના પ્રવાહને રોકવાને માટે મજબુત દરવાજાની ગરજ સારે છે. પરમશાંતિના માર્ગમાં પ્રવેશ કરનારાઓએ વારંવાર આ સંયમનું સમાલોચન કરવું જોઈ એ, તેનાથી વિપરિત પ્રવૃત્તિ ન થાય તે માટે વારંવાર જાગૃત રહેવું જોઈ એ.

આ સંયમના દ્વારોએ, આવતા આશ્રવને રોક્યા પછી પૂર્વે જે કર્મનો જમાવ એકઠો થયો છે તેને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈ એ.

પ્રકરણ પેઠ મું.

તપ

પ્રજા કિલ્લકર્મોને લેવાનું મુખ્ય શસ્ત્ર તપ છે. નિકાચીત કર્મો પણ તપથી જાણીને લક્ષિભૂત થઈ જાય છે. ટુંકમાં કહીએ તો પૂર્વ સંચિત કર્મ તપથી જ દૂર થઈ શકે છે.

જા યાગ અને અભ્યંતર તપ, એમ તપ બે પ્રકારના છે. ઉપવાસ કરવો, સ્વદેહ આહાર લેવો, નિયમિત વસ્તુ જ લેવી, રસકસ જેનાથી વિકૃત પેદા થાય તેનો ત્યાગ કરવો, મનજીવન આસને લાખા વખત સુધી બેસી શકાય તેવી ટેવ પાડવી અને અંગોપાગને સંકોચીને નિર્વાત-વાયુ વિનાના સ્થાનમાં રહેલા પ્રદીપની માફક સ્થિર બેસી રહેવું, ઇત્યાદિ સર્વ બાહ્ય તપ છે, તે અભ્યંતર તપમાં ઘણા જ ઉપયોગી છે. ઉપવાસાદિકથી શરીર પરથી મમ-ત્વ-ભાવ ઓછો થાય છે. ઇન્દ્રિયો સ્વાધીન રહે છે, નિઃસ્પૃહ થવાય છે, અને કંચાતર્મી ઘણા લાંબા વખત પર્યંત મુખે બેસી શકાય છે. ઇત્યાદિ અનેક બાહ્ય તપ ઉપયોગી છે.

અભ્યંતર તપ

આત્મ નિરીક્ષણ કરી, જ્યાં જ્યાં સંયમ માર્ગમાં વિચરિત ઐવૃત્તિ ચોરસની થઈ હોય, ત્યાં સુવાદિ સમક્ષ આયશ્વિત લઈ શુદ્ધ થવું.

ગુર્વાદિકનો વિનય કરવો, તેમની વૈયાવચ્ચ કરવી, આત્મજાગૃતિ થાય તેવાં અધ્યાત્મિક પુસ્તકોનું પઠન થા તેની જાગૃતિ માટે તે ગ્રંથોનું વારંવાર સ્મરણ કરવું અને મલીન વાસના રૂપ રાગનો દ્વેષ કરવો. આ અભ્યંતર તપ છે.

આ તપના બાર લેહમાં ધ્યાન તપ એ સર્વમાં મુખ્ય છે. ધ્યાનના અનંક પ્રકાર છે. જેવું આલંબન તેવો રૂપે, આત્મા પરિણમે છે, માટે પોતાને જેવું થવું હોય તેવા લક્ષ્યબિન્દુને સન્મુખ રાખી તેવા થવાને માટે અહો-નિશ પ્રયત્ન કરવો. પરમ શાંતિ પામવી હોય તેઓએ પરમશાંતિ પામેલા મહાત્માનું જીવનચરિત્ર પોતાના હૃદય પટ પર આલેખી તેની માફક દરેક પ્રસંગમાં વર્તન કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તેથી પોતાની માનસીક પ્રબળતાના પ્રમાણમાં તે તદ્રૂપ થઈ શકશે. આમ છે, તથાપિ કમ સિવાય એકજ કુદરે કોઈ શાંતિ સ્થળમાં પ્રવેશ કરી શકતો નથી. માટે કમની ઘણી જરૂર છે. તે સાથે તેવા પવિત્ર આલંબનની પણ જરૂર છે.

પરમ શાંતિપદ પામવા માટેનાં અનેક આલંબના મહાત્મા જ્ઞાની પુરૂષોએ બનાવ્યાં છે, તેમાં નવપ જીવનું આલંબન મુખ્ય છે અને તેમાં કમ અને આલંબન સાથે જ છે.

પ્રકરણ ૫૮ મું.

સાધુ ૫૬.

પરમ શાંતિપદના અલિલાવીઓએ પ્રથમ મુનિપદનું અવલંબન લઈ તેનું ધ્યાન કરવું, સાધુઓનું ઉત્તમમાં ઉત્તમ ચરિત્ર પોતાના સન્મુખ સ્થાપન કરવું, તેના ઉત્તમ ગુણો એક બાબત સન્મુખ લખી લેવા પછી તે માફક પ્રવૃત્તિ કરવાની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરવી. દરેક પ્રસંગમાં અપ્રમત્ત મુનિઓ આ ઠેકાણે કેવી પ્રવૃત્તિ કરે ? તે પોતાના મનને પૂછવું અથવા તેમના ઉત્તમ જીવનમાંથી તપાસી લેવું. તેમાંથી જે જવાબ મળે તે માફક વર્તન કરવું.

ખાતાં, પીતાં, સૂતાં બેસતાં ઉઠતાં કે કોઈ પણ કાર્ય કરતાં, તેઓનું ચિત્રપટ પોતાના હૃદયમાં કે સન્મુખ રાખવું અને આવા પ્રસંગોમાં તેમની કેવી પ્રવૃત્તિ હોય, કેવી લાગણી હોય, હૃદય કેટલું આર્દ્ર હોય અથવા કેવી ગૈરાગ્ય વૃત્તિ હોય કે કેવી ઉપયોગની જાગૃતિ હોય તે વિચારી તેવા તેવા પ્રસંગમાં તદાકાર થવું આજ મુનિપદનું આરાધન અને આજ મુનિપદનું ધ્યાન.

આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરતાં જ્યારે મુનિપદ લાયકના સર્વ ગુણો પોતાનામાં દાખલ થયા છે, એમ પોતાનું

હૃદય કબુલ કરે, ત્યારે તે પદથી ઉચ્ચ પદ ઉપાધ્યાય પદનું આલંબન લઈ તેનું ધ્યાન કરવું, આ ધ્યાનમાં પણ મુનિપદની માફકજ ઉપાધ્યાયના ગુણોનું અનુકરણ કરવું, ઉપાધ્યાયના ગુણો પે.નાનામાં દાખલ થયા તેનો નિર્ણય થતાં, આચાર્ય પદનું ધ્યાન કરવું તેમના છત્રીસ ગુણો નન્મુખા નામી તે માફક વર્તન કરતાં આચાર્ય હું પોત છું. દ્રવ્યથી નહિ પણ લાવથી તેમના ગુણો સરખા ગુણો ધારણ કરવાથી. આ નિર્ણય પોતાને થતાં અર્હતપદનું આરધન કરવું. અર્હત જેવું વીર્ય, અર્હત જેવું નિશ્ચળ ધ્યાન, અર્હત જેવું વર્તન, દુઃકમાં કહીએ તો અર્હતની ન દેક સર્વ ક્રિયા કરવી. આ પ્રમાણે કરતાં અર્હત સ્વરૂપ થઈ શકાય છે અર્હત સ્વરૂપ થતાં છેવટે સિદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન નન્મય-તદ્રૂપ થવાય તેમ કરવું અને તેમ થવું એટલે પરમ શાંતિ મળી ચૂકી. પરમ શાંતિ સ્વરૂપ જ પોતે થઈ જવાશે. પરમશાંતિ મેળવવાનો આ માર્ગ છે. આ માર્ગે પૂર્વે અનેક મનુષ્યોએ પરમપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે. મટે પરમપદ - યા પરમશાંતિ પદાભિ-વીઓએ આ રસ્તે પોતાનું વીર્ય ફેરવવું જોઈએ. તે રસ્તે ચાલવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ રસ્તે ચાલનામાં પોતાનું અનમર્થ તનું જણાય, વિષય વાસનાની, શાંતિ ન થઈ હોય અથવા કુટુંબ દેનેક વિગેરે બધનનાં કારણો ન છુટી શકનાં હોય તેઓએ દ્વાદશ માર, મતરૂપ ગૃહસ્થ માર્ગ સ્વીકારવો જોઈએ.

આ માર્ગ પણ નિવૃત્તિનો માર્ગ છે, છતાં તે ઘણો સહેલો પણ વિશેષ લ'ખાણુવાળો છે. આ માર્ગમાં આશ્રવના દ્વારો થોડા થોડા બધ થાય છે, પણ આ માર્ગમાં રહી આગળ ઉપર નિવૃત્તિનો ટુંકો માર્ગ અંગિકાર કરવાના સાહિત્યો એકઠાં કરવા ધારે તો તે કરી શકે તેમ છે.

ઉત્તમ ભોજન કરવું તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ તેના અભાવે તદ્દન ભૂખે મરવું તેના કરતાં નામાન્ય ભોજનથી પણ પેટ ભરવું તે યોગ્ય છે. આ ન્યાયે જ્યાં મુધી નિવૃત્તિના કે પરમ શાંતિના ઉત્તમ માર્ગમાં ચાલવાની પોતાની યોગ્યતા ન થાય, ત્યાં મુધી ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કરવો તે પણ શ્રેષ્ઠ છે, યોગ્યતા વધાવાનું તે પરમ કારણ છે. યોગ્યતા સિવાય ઉચ્ચ પદારોહણ કર્યા પછી ગુણોની વૃદ્ધિ કરવી એ મુશ્કેલી ભર્યું કામ છે. તેવાઓને તે પદથી પાછું હટવું પડે છે. માટે યોગ્યતા ન હોય તો તે પદ સંપાદન કરવાની યોગ્યતા જ્યાં મુધી ન મેળવી શકાય ત્યાં મુધી થોડી યોગ્યતાવાળો કે પોતાને લાયક યોગ્યતા વાળો ગૃહસ્થ ધર્મ સ્વીકાર કરવો.

મકરણ પદ મું.

ગૃહસ્થધર્મ

આત્મસ્વરૂપ હું કોણ છું તે અવર વિચિત્ર મંત્રાર સ્વરૂપ બેઠા પછી ગૃહસ્થ

પણ આગળ વધવું જોઈએ અને તે એજ કે તેમણે ગૃહસ્થ ધર્મના તો લેવાં જોઈએ થોડા પણ આશ્રવ દ્વાર રોકવાથી કર્મપ્રવાહ આવતો ઝોછો થાય છે જેટલા પ્રમાણમાં આશ્રવ દ્વારા રોકશે તેટલા પ્રમાણમાં કર્મ આવતો અટકશે આમજ હોવાથી કેટલા પ્રમાણમાં તે દ્વાર બંધ કરવા? આ પ્રશ્નનો અવકાશ રહેતો જ નથી એના ઉત્તર એટલો જ કે પ્રમાણમાં તે દ્વારો રેકાય તેટલાં રોકો.

સ્થૂળ પ્રાણાતિપાત વિરમણ. ૧. સ્થૂળ મૃપાવાદ. વિરમણ ૨. સ્થૂળ અદત્તાદાન વિરમણ. ૩. સ્થૂળ મૈથુન. વિરમણ. ૪. સ્થૂળ પરિગ્રહ વિરમણ. ૫. દ્વિગુવિરતિ ૬. ભોગોપભોગ ૭. અનર્થદંડ વિરમણ. ૮ સામાયિક ૯. દેશાવગાસીક ૧૦. પૌષધ ૧૧. અતિથીસંવિભાગ. ૧૨. આ ગૃહસ્થ ધર્મના બાર તો છે.

સર્વાથા કોઈ પણ જીવને મારવો નહિ તે સાર્વભૌમ. પૂર્ણ અહિંસાત્ત છે. તે આ સ્થૂળ અહિંસાત્ત છે.

૧. ત્રસ અને સ્થાવર એમ જીવના બે લેહ છે. હાલે. ચાલે તે ત્રસ જીવ કહેવાય છે અને સ્થાવર નામના કર્મો દયવાળા જીવો સ્થાવર કહેવાય છે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ. વાયુ અને વનસ્પતિ આ પાંચ જાતના જીવોને સ્થાવર. કહે છે.

આ પાંચ જાતના સ્થાવર જીવોનું નિરંતર રક્ષણ. તે ગૃહસ્થો માટે અશક્ય છે. માટે ત્રસ જીવોનો.

તેમણે ખાસ ખચાવ કરવો જોઈએ. ત્રસ જીવોમાં પણ અપરાધી જીવોનો ખચાવ કરવો તે ગૃહસ્થ ધર્મ ચલાવનાર માટે સલામતી લયું નથી. તેમજ આરંભમાં પણ ત્રસ જીવોનો વિનાશ થવો તે સંભવનીય છે માટે નિરપરાધી, આરંભ સિવાય અને સંકટથીને મારવાની બુદ્ધિથી જાણી જોઈને ત્રસ જીવોને ન મારવા. આટલો ખચાવ ગૃહસ્થોએ પહેલા અહિંસાનતમાં કરવો જોઈએ.

૨. સ્થૂળ મૃધાવાદ વિરમણ, હું આજે દશ વાગે આવીશ, એમ કહી દશ ને એક મીનીટ ને જાય તો મૃધાવાદ-અસત્યનો દોષ લાગે છે. આ આંખાનું વન છે એમ કહેતા તેમાં ને કોઈ ખીબાં વૃક્ષ હોય તો પછુ અસત્ય દોષ લાગે છે. આ જાતિનાં સર્વ સૂક્ષ્મ અસત્ય ગણાય છે તેવી તીવ્ર જાગૃતિ ન હોવાથી આ સૂક્ષ્મ અસત્યનો ત્યાગ ગૃહસ્થો કરી શકતા નથી માટે તેઓએ જેને વ્યવહારમાં લોકો અસત્ય ગણે છે તેવા સ્થૂળ-મોટાં અસત્ય બોલવાનો ત્યાગ કરવો તે ગૃહસ્થનું ખીણું તત છે.

૩. સ્થૂળ અદત્તાદાન વિરમણ. ચોરી કરવી નહિ. વસ્તુના માલિકની રજા સિવાય એક તૃણ માત્ર લેવું તે ચોરી ગણાય છે, પણ ગૃહસ્થોએ મોટી ચોરીના ત્યાગ કરવો તે ગૃહસ્થાશ્રમમાં ખની શકવું યોગ્ય છે. ખાતર પાડવું, તાણું તોડવું, વાટ હુંટવી, ગાંઠ કાપવી, દાણ ચોરી કરવી. આછું દેવું, વધારે લેવું વિગેરે રાજા હંડે તેવી ચોરીના ત્યાગ કરવો તે ગૃહસ્થનું ખીણું તત છે.

૪. સ્થૂળ મૈયુન વિરમણ. પરસ્ત્રીગમનનો ત્યાગ કરવો. વિધવા વેશ્યા, બાળકુમારી વિગેરેનો ત્યાગ આ મનમા આવી જાય છે. સ્વદાતા-પોતાની પરિણીત સ્ત્રીમાં જ મંત્રોષ રાખવો તે મુકુર્યનું ચોથું મન છે.

૫ સ્થૂળ પરિશ્રદ્ધ વિરમણ. ઇચ્છા અપરિમિત છે તેને નિયમમા રાખવી. એટલે ધન, ધાન્ય, દોત્ર, ઘેર, રૂપું, મોતું, હીરા, માણેક, મોતી વિગેરે. દામ્ન, દાસી, પશુ અને ગત્યાદિ વૈભવ ઇત્યાદિ જે મિલકતમાં ગણવામાં આવે છે, તે સર્વનો ઇચ્છાનુસાર નિયમ રાખવો. તેથી વધારે ધાય તો સન્માર્ગે પરોપકારાદિમાં તેનો વ્યય કરવો, તે મુકુર્યોનું પાચનું મન છે.

૬. દિગ્વિરમણ. ચાર કે છ દિશાઓ તરફ જવા આવવાનો નિયમ રાખવો. આ નિયમ પોતે જે ગહેર કે ગામમા નહેનો હોય ત્યાંથી ગણવો અને નિયમિત ઇચ્છાનુસાર રાખવો. પરમ શાંતિમાર્ગના પધિક બન્યા પછી મુકુર્યે પોતાની પાંચ પ્રવૃત્તિને કે આરંભ પશ્ચિહા દિને કાળુમા રાખવા અને ધર્મ ક્રિયામા નતનંગાદિના અભાવે શિથિલતા પ્રાપ્ત ન થાય તે માટે આ મત લેવાની જરૂર છે.

૭. ભોગોપભોગ મન. એકવાર ઉપયોગમાં આવે તે ભોગ. અનાજ પાણી આદિ ખોરાક અને એકનીએક વસ્તુ વારંવાર ઉપયોગમાં આવે તે ઉપભોગ. વસ્ત્ર, સો, પ્રમુખ તેનો ઇચ્છાનુસાર નિયમ કરવો. ભોજનમાં માત્તિક ખોરાક

લેવો. મધ. માંસ રાત્રીભોજન અને કંદાદિ અનેક સત્વના સંહારવાળી અને વિકૃતિ કરનાર વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો. કેમકે મધ, માંસાદિ તામસી અને રાજસી પ્રકૃતિવાળાં હોવાથી વિચારમાં વિકૃતિ ઝનાવી શાંતિમાર્ગમાં વિઘ્ન કરનાર છે.

ડગલે અને પગલે અને શાંતિમાર્ગમાં આગળ વધવાનું હોવાથી તેવા પથિકોએ અનેક જીવોનો જેમાં સંહાર થવા સંભવ છે તેવા વિશેષ પાપના વ્યાપારોનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૮. અનર્થદંડ વિરમણ વગર પ્રયોજને દંડાણું, કર્મથી બંધિત થવું એ અનર્થદંડ. આર્ત્તરૌદ્રધ્યાન ૧. પાપોપદેશ. ૨. હિંસક ઉપગરણ માગ્યા આપવા. ૩. અને પ્રમાદાચરણ એમ અનર્થદંડ ચાર પ્રકારે છે.

(૧) આર્ત્તરૌદ્રધ્યાન, વગર પ્રયોજને ધીજી જીવોને હુઝા આપવાના કે મારવાના વિચાર કર્યા કરવા. કેમકે ગૈરીનો ઘાત કરે ! રાજા થાઉં તો ઠીક. શહેરનો નાશ કરે ! અગ્નિ સળગાવી મૂકું ! અમુક સ્ત્રી મળે તો ઠીક બિદાધર થાઉં, આકાશમાં ઉડવાની મજા પડે વિગેરે.

[૨] પાપોપદેશ-જ્યાં પોતાની હાંક્ષિણતા ન પહોંચે તેવા મનુષ્યોને પાપ કરવાનો ઉપદેશ આપવો. જેમકે ક્ષેત્ર ખડો, બળદને દમન કરો, ઘોડાને પંઠ કરો. શુદ્ધ બનાવો, બાપનું વેર દ્યો વિગેરે પરમ શાંતિમાર્ગનો પથિક છતાં શુદ્ધસ્થાવરમાં રહેલો હોવાથી કુટુંબ વિષયક

ઉપદેશ જાપવો પટે છે તે પણ જેમ અને તેમ ઓછો કરે તો પછી પરને પાપવૃત્તિમાં પ્રેરવાને તેનો અધિકાર નથી.

[૩] હિંસક ઉપગરણ-જેનાથી જીવની હિંસા થાય તેવાં હથિયાર વિગેરે પૂર્વની માફક જ્યાં દાક્ષિણ્ય ન પડે એ ત્યાં માગ્યા ન આવવાં.

(૪) પ્રમાદાચરણ-પરમશાંતિના માર્ગના પથિકે વિકાર ઉત્પન્ન થાય તેવા ગાયન, નાચ, નાટક ન જેવાં, કામશબ્દમાં આમુક્તિ ન રાખવી. લુગાર ન ખેલવો, જળક્રિડા, હિચોળાદિ, વિનોદ, ભેંસા, સાઢ, હાથી વિગેરેના યુદ્ધાદિ કરવા નહિ. તેમ જોવા પણ નહિ. શત્રુપુત્ર ઉપર વેરવાલન અને સ્ત્રી, દેશ, રાજ્ય તથા ભોજન કથાદિ પ્રમાદાચરણનો ત્યાગ કરવો.

(૫) સામયિક્રમ-રાગદ્વેશ વિનાની શાંત સ્થિતિમાં બેઘડી ઓછામાં ઓછી અડતાળીશ મીનીટ સુધી રહેવું તેટલા વખતમાં આત્મધ્યાન, પરમાત્મધ્યાન, આત્મનિરીક્ષણ પરમેષ્ટી મહામંત્રનો જાપ, મહાત્મા પુરૂષોત્તમ ઉત્તમ ચંત્ર યાદ કરવા કે અનિત્યાદિ બાર લાવનાનો વિચાર કરવો, તે સામયિક જત ઓછામાં ઓછી દિવસમાં એકવાર આ સામયિક કરવી.

(૧૦) દેશાવકાશિક છઠ્ઠા તતમા લીધેલ દિશાના લાંબા નિયમનો એક દિવસ અમુક ઠલાકો માટે ટુક સંક્ષેપ કરવો એવી જ રીતે બીજાં તતનો પણ સંક્ષેપ કરવો ચૌદ નિયમ ધારવાં.

ધર્મમાં પોતે આગળ વધવું અને બીજાઓને આગળ વધારવા દુઃખીઆ છુવે. માટે અનાથ શાળાઓ, દલીઓને માટે દવાશાળાઓ, પથિકો માટે ધર્મશાળાઓ અને ભુખ્યાઓ માટે ભોજનશાળાઓ કરી તેમનાં દુખમાં ઓછાથ કરવી. જે મનુષ્ય જે આશ્રમમાં રહ્યો હોય તેણે તે તે આશ્રમને લાયક પોતાનો ધર્મ બજાવવામાં પશ્ચાત્ પડવું ન જોઈએ. આ પ્રમાણે સરલ, પણ વિશેષ લાંબા પરમશાંતિ માટેનો શુદ્ધ ધર્મ એ પણ એક ભાગ છે.

આયુષ્ય અસ્થિર છે. સંપદા તે વિપદાથી ભરપૂર છે. સંયેગ તે વિયોગવાળો છે લક્ષ્મી વીજળીની માફક છે. સંસારનું સુખ સ્વપ્ન સરખું છે. ચારે બાજુથી વિપદાઓ આવી પડે છે. મરણચક્ર માથે ફરી રહ્યું છે. પાણીના પરપોટાની માફક પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે અને વિલય પામે છે. શરીર જરાએ જજરીત થાય છે. ધર્મ સિવાય કોઈ રક્ષણ કરનાર નથી. ઇંદ્ર ચંદ્રાદિ દેવો પણ મરણને શરણ થાય છે તો હે માનવો ! તમે આમ ક્યાં સુધી ઘોર નિંદ્રામાં ઘેરાશો ? આટલા અધાનિશ્ચિત શાકારણથી થઈ એકા છે ? જાગો. ઉઠો પરમ શાંતિના ભાગમાં પ્રયત્ન કરો. ગમે તે વખતે તેનું શરણ લીધા સિવાય તમારો છુટકો નથી જ. અમૂલ્ય આયુષ્યનો એક સમય પણ નિરર્થક ન કાઢો. ૧૫ માનવદેહ અને આ સંપૂર્ણ સામગ્રી ફરી ફરી મળવી મુશ્કેલ છે. ઇત્યાદિ ગુરૂ મહારાજની ધર્મદેશના સાંભળ. અનેક મનુષ્યો પ્રતિબોધ પામ્યા.

સુરપાળ રાજાદિ રાજકુટુંબને ઘણો હર્ષ થયો તેમના આનંદનો પાર ન રહ્યો અહીં ! ગુરૂ સિવાય અજ્ઞાન અંધકાર કોણ દૂર કરે ? ગુરૂ સિવાય જ્ઞાનનેત્ર કોણ આપે ગુરૂ સિવાય પરમ શાંતિનું કારણ કોણ બતાવે ? ધન્ય છે ગુરૂવર્યાના તાત્ત્વિક જ્ઞાનને !

પ્રકરણ ૬૦ મું

તે મઝ કોણ હતો ?

આ જ્ઞાની ગુરૂજી મારો સંશય દૂર કરશે. ખરેખર સૂર્ય ત્રિવાય અંધકારને દૂર કરવાનું કાતાના સામર્થ્ય છે ? ઇત્યાદિ વિચાર કરતા રાજાએ ગુરૂમહારાજને પ્રશ્ન કર્યો.

સુરપાળ—ત નદિવાકર ! પ્રભુ ! અમને મોટું આશ્ચર્ય થાય છે કે સમુદ્રમાં પડેલી મલયસુંદરીને તે મઝે પાર કેમ ઉતારી ? એનામાં એવું તે શું જ્ઞાન હતું કે તે વારંવાર પાછું વાળી વાળી સ્નેહની દૃષ્ટિથી તેના સન્મુખ જોતો જોતો સમુદ્રમાં આસ્યો ગયો ?

ચંદ્રચંદ્રકેવલી-રાજના મલયસુંદરીની વેગવતી નામની ધાવમાતા અંત અવસરે આર્તધ્યાને મરીને આ સમુદ્રની અંદર તે હાથી આકારના મઝપણે ઉત્પન્ન થઈ છે. ભારંડ પક્ષીના મુખમાંથી જ્યારે મલયસુંદરી નીચે સમુદ્રમાં પડી એ અવસરે દૈવયોગે તે મઝ પાણી ઉપર તરતો હતો તેની જ પીઠ પર તે આવી પડી.

મલયમુંદરી ઉચ્ચ સ્વરે નવકાર મંત્રનો સ્મરણ કરતી હતી, તે મરઘના સાંભળવામાં આવ્યો, સાંભળી ઉઠાપોહ કરતાં તે મરઘને સદલાવયોગે પૂર્વજન્મનું જ્ઞાતિ. સ્મરણ જ્ઞાન થઈ આવ્યું. પોતાની પીઠ પર કોણુ આવી પડ્યું છે, તે જોવા માટે પોતાની ડાક પાછી વાળી જોતાં તેણે મલયમુંદરીને દીડી. તેને જોતાં જ પૂર્વના પરિચય-વાળી પોતાની ધવપુત્રીને તેણે ઓળખી લીધી.

મરઘ વિચારમાં પડ્યો અહા ! આ મારી અન્ય જન્મની પુત્રી, આવી વિષમ આપત્તિમાં કેમ આવી પડી હશે ? આવી અધમ તિર્યચની સ્થિતિમાં હું તેને કેવી રીતે સહાય આપું ? હું તેને ખીણ મદદ કરવા અશક્ત છું છતાં મારાથી એટલું તો બની શકે તેમ છે કે આવી જ સ્થિતિમાં પીઠપર રહેલી સ્થિતિમાં તેને કોઈ મનુષ્યની વસ્તુવાળી જમીનપર લઈ જઈ મૂકું. ત્યાર પછી તે કોઈપણ પ્રયોગથી પોતાના અંધુવર્ગને જઈ મળશે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે મરઘે તેને સમુદ્રમાંથી સુખે સુખે લાવી સમુદ્રના કિનારા પર બહાર મૂકી દીધી, કેમકે આગળ ચાલવાની તેની ગતિ ખીલકુલ ન હતી.

પુત્રીપણના સ્નેહથી વારંવાર ઝીવા પાછી વાળી જોતો અને ખેદ પામતો તે મરઘ પાછો સમુદ્રમાં ચાલ્યો ગયો.

સુરપાળ—ભગવન ! તે મરઘ હવે પછી કઈ ગતિમાં જશે ?

ચંદ્રચાકેવલી—જ્ઞાતિસ્મરણ થયા પછી તે ધાવમાતાનો જીવ નિરંતર નિર્દોષ જીવેનો સંહાર ન થાય તેવો

આહાર કરે છે અને નમસ્કાર મહામંત્રનું ધ્યાન સ્મરણ કર્યા કરે છે. આ મચ્છલવના આયુષ્યને પૂર્ણ કરી પૂર્વકર્મનો પશ્ચાત્તાપ, નવકાર મંત્રનું સ્મરણ અને શુભ લાવની મદદથી તે દેવલોકમાં જશે.

અંદ્રયશાકેવલીના મુખથી વેગવતી મલયસુંદરીની ધાવમાતાને! લગાતર સાલણી રાજપ્રમુખ સર્વજનો આપસ્રમો કહેવા લાગ્યા કે ખરેખર તેણે આ જન્મમાં પણ માતાના સરખો જ સ્નેહ બતાવ્યો છે આવા તિર્યચના લવમાં પણ તે પાતાની ફરજ ભૂલી નથી.

મુરપાળ—ભગવન ! આ મારા પુત્ર બહાબળે અને મલયસુંદરીએ પૂર્વજન્મમાં એવાં શું કર્મો કર્યાં છે કે તેમની આવી યૌવનાવસ્થામાં આવા અસભ દુઃખનો અનુભવ કરવો પડ્યો.

અંદ્રયશા—રાજન ! તમે સાવધાન થઈ તેઓના પૂર્વજન્મ સાંભળો.

પ્રકરણ ૬૨ સું

પૂર્વલવ

પૃથ્વીસ્થ.નપુરમાં પહેલાં પ્રિયમિત્ર નામનો શકપતિ રહેતો હતો. તે ઘણો સમૃદ્ધિમાન હતો, પણ તેને પુત્રાદિ અંતતિ કાંઈ ન હતી.

પ્રિયમિત્રને રૂદ્રા, ભદ્રા અને પ્રિયસુંદરી નામે ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. રૂદ્રા અને ભદ્રા જે બહેનો હતી. તેઓને આપસમાં સારી પ્રીતિ હતી. છતાં પ્રિયમિત્રને આ બંને સ્ત્રીઓ ઉપર લેશ માત્ર પણ પ્રીતિ ન હતી, પણ પ્રિયસુંદરી ઉપર તેને પૂર્ણ રનેહ હતો. આ કારણથી પ્રિયમિત્ર અને સુંદરી સાથે રૂદ્રા અને ભદ્રાનો કલેશ કોઈ પણ દિવસ શાંત થતો ન હતો. અર્થાત્ આપસમાં તેઓને નિરંતર કલેશ થયા કરતો હતો.

પ્રિયમિત્રને મદનપ્રિય નામનો મિત્ર હતો. તે સુંદરી ઉપર વિશેષ રનેહ રાખતો હતો. તેમજ તેના ઉપર તે આસક્ત થયેલો હતો. ઘણી વખત તે સુંદરી સાથે નર્મ-રનેહનાં વાક્યો પણ બોલતો. એક દિવસ એકાંતમાં રહેલી તે રૂપવાન સુંદરીની પાસે મદનપ્રિય કામ સંબંધિ પ્રાર્થના કરતો હતો. સુંદરીનું હૃદય પવિત્ર અને નિર્મળ હતું. તે પોતાના પતિ ઉપર પૂર્ણ રનેહ અને લક્ષિત રાખતી હતી. તેમજ તેના પતિને પણ તેના ઉપર અનન્ય પ્રેમ હતો.

સુંદરી, મદનપ્રિયની પ્રાર્થનાને ધિક્કારી કાઢતી હતી અને આજ પછી તે સંબંધમાં કોઈ પણ ન બોલવા માટે સમજાવતી હતી.

મદનપ્રિય, તે મદનપ્રિય થઈ ને વિષયને માટે પ્રાર્થના કર્યા કરતો હતો, એ અવસરે પ્રિયમિત્ર અકસ્માત ત્યાં આવી ચડ્યો. તેણે ગુપ્તપણે ઉભા રહી આ સર્વ વૃત્તાંત

‘જાણી લીધું’. પ્રિયમિત્ર ક્રોધાતુર થઈ આ સર્વ જીના તેના બાંધવ પ્રમુખ સ્વજનની આગળ બહેર કરી. તેઓએ અત્યંત નિર્ભંત્રના કરી તેને શહેર મૂકી આત્મા જવાની ફરજ પાડી.

શુરમહારાજ અંદ્રયશાના મુખથી આ વાત સાંભળી સભામાં બેઠેલા કેટલાક વૃદ્ધ માણસો બોલી ઉઠ્યા. શુરશ્રી ‘આપનું કહેવું’ બરોબર છે. અમે પૃથ્વીસ્થાનપુરાના છીએ, આ જ વાત અમારી સ્મૃતિમાં છે. બરેબર જ્ઞાનના વિષયમાં કંઈ ન હોય તેમ નથી. અર્થાત્ જ્ઞાનીઓ જ્ઞાનબળવા પૂર્વે બનેલી સર્વ હકીકત બતાવી શકે છે. પ્રિયમિત્રનું ઘર હજી પશુ ત્યાં તેના નામથી જ ઓળખાય છે અને હમણાં તે જીન મનુષ્યના કબજામાં છે.

સુરપાળ—શહેર છોડી ગયા પછી મદનપ્રિયની શું સ્થિતિ થઈ?

અંદ્રયશા—મદનપ્રિય એક દિશાને ઉદેશીને આગળ ચાલવા લાગ્યો. આગળ ચલતા નિરાહારપણે તેને બે દિવસ થઈ ગયા. ત્રીજે દિવસ આગળ ચાલતાં અગ્નીમાં એક ગે કુળ-ગાયોનું ટોળું તેના નેવામાં આવ્યું. છુધાતુર મદને એક ગોવાળીયા પાને દૂધની પ્રાર્થના કરી. તે દયાળુ ગોવાળીય એ તેના સમુદાયમાં એક મહાત્મા લેસ દેગા વિનાની હતી; તે એક ઘડામાં દોદી આપી અને તે દુધનો બરેલો ઘડો તેને પીવા માટે આપ્યો. આ નજીકમાં તળાવ જણાય છે, તેના કિનારા કિપર જઈ ત્યાં

પ્રિયમિત્રને રૂદ્રા, ભદ્રા અને પ્રિયસુંદરી નામે ત્રણ સ્ત્રીઓ હતી. રૂદ્રા અને ભદ્રા બે બહેનો હતી. તેઓને આપસમાં સારી પ્રીતિ હતી. છતાં પ્રિયમિત્રને આ બંને સ્ત્રીઓ ઉપર લેશ માત્ર પણ પ્રીતિ ન હતી, પણ પ્રિયસુંદરી ઉપર તેને પૂર્ણ રુનેહ હતો. આ કારણથી પ્રિયમિત્ર અને સુંદરી સાથે રૂદ્રા અને ભદ્રાનો કલેશ કોઈ પણ દિવસ શાંત થતો ન હતો. અર્થાત્ આપસમાં તેઓને નિરંતર કલેશ થયા કરતો હતો.

પ્રિયમિત્રને મદનપ્રિય નામનો મિત્ર હતો. તે સુંદરી ઉપર વિશેષ રુનેહ રાખતો હતો. તેમજ તેના ઉપર તે આસક્ત થયેલો હતો. ઘણી વખત તે સુંદરી સાથે નર્મ-રુનેહનાં વાક્યો પણ બોલતો. એક દિવસ એકાંતમાં રહેલી તે રૂપવાન સુંદરીની પાસે મદનપ્રિય કામ સંબંધિ પ્રાર્થના કરતો હતો. સુંદરીનું હૃદય પવિત્ર અને નિર્મળ હતું. તે પોતાના પતિ ઉપર પૂર્ણ રુનેહ અને ભક્તિ રાખતી હતી. તેમજ તેના પતિનો પણ તેના ઉપર અનન્ય પ્રેમ હતો.

સુંદરી, મદનપ્રિયની પ્રાર્થનાને ધિક્કારી કાઢતી હતી અને આજ પછી તે સંબંધમાં કોઈ પણ ન બોલવા માટે સમજાવતી હતી.

મદનપ્રિય, તે મદનપ્રિય થઈ ને વિષયને માટે પ્રાર્થના કર્યા કરતો હતો, એ અવસરે પ્રિયમિત્ર અઠંસ્માત ત્યાં આવી ચડ્યો. તેણે ગુપ્તપણે ઉભા રહી આ સર્વ વૃત્તાંત

‘જાણી લીધું’. પ્રિયમિત્ર ક્રોધાતુર થઈ આ સર્વ બીના તેના બાંધવ પ્રમુખ સ્વજનની આગળ જાહેર કરી. તેઓએ અત્યંત નિભંત્સનાં કરી તેને શહેર મૂકી આત્મા જવાની ફરજ પાડી.

શુરમહારાજ ચંદ્રયશાના મુખથી આ વાત સાંભળી સલામાં બેઠેલા કેટલાક વૃદ્ધ માણસો બોલી ઉઠ્યા. શુરશ્રી આપનું કહેવું બરોબર છે. અમે પૃથ્વીસ્થાનપુરાના છીએ, આ તરફ વાત અમારી સ્મૃતિમાં છે. ખરેખર જ્ઞાનના વિષયમાં કાંઈ ન હોય તેમ નથી. અર્થાત્ જ્ઞાનીઓ જ્ઞાનબળવા પૂર્વે બનેલી સર્વ હકીકત જાણી શકે છે. પ્રિયમિત્રનું ઘર હજી પણ ત્યાં તેનાં નામથી જ ઓળખાય છે અને હમણાં તે બીજા મનુષ્યના કબજામાં છે.

સુરપાળ—શહેર છોડી ગયા પછી મદનપ્રિયની શું સ્થિતિ થઈ?

ચંદ્રયશા—મદનપ્રિય એક દિશાને ઉદ્દેશીને આગળ ચાલવા લાગ્યો. આગળ ચાલતાં નિરાહારપણે તેને બે દિવસ થઈ ગયા. ત્રીજે દિવસે આગળ ચાલતાં અગ્નીમાં એક ગોકુળ-ગાયોનું ટોળું તેના જોવામાં આવ્યું. ક્રોધાતુર મદને એક ગોવાળીયા પાસે દૂધની પ્રાર્થના કરી. તે દયાળુ ગોવાળીયએ તેના સમુદાયમાં એક મહીપી ભેંસ દોયા વિનાની હતી; તે એક ઘડામાં દોડી આપી અને તે દુધનો લરેલો ઘડો તેને પીવા માટે આપ્યો. આ નજીકમાં તળાવ જણાય છે, તેના કિનારા કિપર જઈ ત્યાં

એસી હું આ દુધનો ઘડો પીઈશ. માટે આ ઘડો હું ત્યાં લઈ જાઉં ? ગોવાળીયાએ તેમ કહવા હા કહી-એટલે તે દુધનો ઘડો લઈ તળાવના કિનારા પર આવ્યો.

શુભ ભાવથી તે વિચારવા લાગ્યો કે હું બે દિવસનો ભુખ્યો છું. આ અવસરે કોઈ અતિથિ, તપસ્વી વિગેરે ઉત્તમ પુરૂષ મળી આવે તો તેને થોડું દુધ આપી પછી હું પીઉં તો મારો જન્મ સફળ થાય. કારણ કે આ જીંદગીમાં એવું કાંઈ પણ સુકૃત મેં કયું નથી, તેથી મારી આવી દુર્દશા થઈ છે. મારી પાસે ખાવાપીવાનું કાંઈ પણ સાધન નથી. આવી સ્થિતિમાં પણ આ પરદ્રવ્યથી કોઈ તેવા મહાત્માના શરીરને ઉપકાર થાય તો, મારી હુઝાર જીંદગીમાં આટલું સુકૃત સ્વરૂપ થાય.

આ પ્રમાણે મનોરથો કરતાં મહેને સદ્ભાગ્યથી માસોપવાસી એક તપસ્વી માસોપવાસને પારણે પારમાર્થે નજીકના ગામડા તરફ જતા હતા. તેને દેખી તેને શુભ પરિણામમા વધારો થયો તે વિચારવા લાગ્યો અહો ! મારો ભાગ્યોદય ! મનોરથની સાથે જ આ તપસ્વીના દર્શન થયાં. આમ દુધમાંથી હું તેને આપું. એમ નિશ્ચય કરી તે મુનિના રસ્તા તરફ જઈ લક્ષિત પૂર્વક તેણે જણાવ્યું. હે અનાથ બંધો ! કૃપાળુ મુનિ ! આ પયસ ગ્રહણ કરી મારો નિસ્તાર કરો અનેક હુઝર્મમાં જીવન ગાળનારા, મારા જેવા પાપી જીવને આટલું પણ અન્ય જન્મમાં પાથેયભાતા તુલ્ય થાઓ.

મદનનાં આવા શુભ પરિણામ દેખી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, ક્ષણ ભાવથી તે દ્રવ્ય વિશુદ્ધ બાણી ઈન્દ્રિયાનુસાર તેમાંથી તે તપસ્વીએ કેટલુંક ગ્રહણ કર્યું.

મદને પણ આ શુભ પરિણામથી વિશેષ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું ખરેખર આવી ગરીબ નિયતિમાં અને બે દિવસની ભુખમાં પણ દાન આપવાના પરિણામ થવા, એજ શુભ દિવસની શરૂઆત છે અને વિશેષ ફળ આપનાર પણ એજ છે. ભર્યાનાં કોણુ જરતું નથી ? સુખીયા અને ધનાઢયને કોણુ જમાડતું નથી ? પણ આવા જરૂરીઆત વાળા અર્થાચોને આપવામાં વિશેષ ફાયદો છે.

મુનિરાજ અન્ય સ્થળે આહવા ગયા. મદન પણ મુનિને નમસ્કાર કરી. પાછો તે તળાવની પાળપર આંચેા અને પોતાને કૃતાર્થ માનતાં પાછળ વધેલું દૂધ પોતે પીધું.

મનુષ્યના વિગ્રેય ઉપયોગમાં નહી આવતું હોવાથી મા જંગલમાં તળાવના આરા પ્રમુખ પચ્ચરથી ખાંધેલા હતા તેમ તે પણ અન્નપ્રયો હોવાથી તળાવની ઉડાઈ અંદર ઉતરવાનો સરલ માર્ગ બાણુતો ન હતો, એક માટીની લેખડ ઉપર બેસી વાકો વળી તે તળાવમાંથી બાણી પીવા લાગ્યો તેવામાં માટીની ચીકાસથી તેનો પગ ધસી ગયો, પગ ખસવાની સાથે જ તે તળાવમાં જઈ પડ્યો અને તેના અગાધ જળમાં પડ્યા પછી તરત જ ધૂળી મુવો. કેમકે આ જંગલમાં તેની ચીસ કોઈ સાંભળે કે મદદે આવે તેવું નજીકમાં કોઈ ન હતું.

મુનિદાન અને શુભ લાવના કારણથી કે પ્રભાવથી તે મદન આજ સાગરતિલક શહેરના વિજય રાજાને ઘેર પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તેનું કંદર્પ નામ આપવામાં આવ્યું અને વિજય રાજાના મરણ પછી તે આ શહેરનો રાજા થયો.

પ્રિયમિત્ર પણ સુંદરીની સાથે વિલાસ કરતે, આનંદમાં નિવ્યો પંચાર કરતો હતો, પણ આ વિપયાનંદમાં તેણે પોતાના બીજા બે પત્નિઓ રુદ્રા અને ભદ્રા સાથે અનેક પ્રકારનું વેર ઉત્પન્ન કર્યું, ખરેખર વિષમ સ્વભાવ વાળી અનેક પત્નિઓ વેરનું પરમ કારણ બને છે.

એક દિવસ પ્રિયમિત્ર સુંદરીને સાથે લઈ ધનંજય ચક્ષના દર્શનાર્થે જતો હતો. રસ્તામાં ચાલતાં તેઓ એ વડવૃક્ષના વિસ્તારથી અલંકૃત ભૂમિ પાસે આવ્યા. તેટલામાં સામેથી પોતાની સન્મુખ આવતા એક મુનિને તે બાંનેએ દીડા.

મુનિને દેખી આપણને આ અશુભ સુકન થય ઉઘાડા માથાવાળો આ સુડ આપણને પ્રથમ જ સામે મળ્યો છે, આપણી યાત્રા નિષ્ફળ જશે અને બીજું પણ કાંઈકે અમંગળ થશે, ઈત્યાદિ બોલતી સુંદરીએ પોતાના વાહન અને પરિવારને ત્યાંથી આગળ વધતાં અટકાવ ત્યાંજ ઉભા રાખ્યાં.

અહા ! મનુષ્યોની અજ્ઞાનતાની પણ કાંઈ હદ છે જે મહાત્માઓ વિષય કપાયાદિ જ્ઞાન અપમંગળોથ વિરમ્યા છે, દુનિયાની મલીન વાસનાઓ જેમનાં હૃદયમાંથી

નીકળી ગઈ છે, જ્ઞાન, ધ્યાન અને આત્મિક વિચારણામાં જ જેઓ વિષય લાંપટ પામર જીવોનું હિતોપદેશ આપીને રક્ષણ કરી રહ્યા છે; જેઓ નિરંતર સ્વપર ઉદ્ધાર કરી રહ્યા છે અને જે મહાત્માઓ દુનિયાની દશાનું લાન પણ ભૂલી ગયા છે આવી મંગળમૂર્તિને પણ અપમંગળ કે અપશુકન કહેવું કે કલ્પવું તેનાં જેવું બીજું એક પણ દુઃખદાયી અજ્ઞાન કે મૂર્ખતા નથી અર્થાત્ તે અજ્ઞાન મૂર્ખતા છે.

આત્માનંદમાં નિમગ્ન સાધુ જે સન્મુખ મળ્યા હોય તો તેના જેવું બીજું કોઈ પણ શુભ શુકન કે માર્ગલક નથી અર્થાત્ તે ઘણા સારા શુકન ગણાય. પણ આટલી વાત યાદ રાખવી જોઈ એ કે શુકનને દેખી જેવી મનુષ્યેની લાવના હોય છે, તેવું ક્ષણ મળે છે.

સુંદરીએ અપશુકન બુદ્ધિથી પોતાના રથ અને પરિવારને ઉભો રાખ્યો, એટલાથી જ તેની સમાપ્તિ ન થઈ, પણ તે મુનિને અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગ કરવા લાગી. ખરેખર નિરંકુશ અને ક્રોધાધીન સ્ત્રી જેટલું કરે તેટલું એાછું છે.

મુનિએ વિચાર કર્યો કે આ વખતે મારા પર ઉપસર્ગ આગ્યો છે. સુવર્ણની ખરી પરીક્ષા તો કસોટી આગળ જ થઈ શકે છે મારે મારા સ્વલાવને કે આત્મિક વિચારને ભૂલી જઈ અજ્ઞાની જીવોની માફક ચેષ્ટા ન કરવી જોઈએ અને જે તેમ કરવામાં આવે તો જ્ઞાની અને

અજ્ઞાનીમાં તદ્વત શો ? જ્ઞાનીના જ્ઞાનની પરિક્ષા આવે
અવસરે જ થાય છે મારે મારા મન કે આત્મા ઉપર
કાળુ રાખવો જોઈએ. ઉદય આવેલ કર્મો સમભાવે વેદી
આત્મે પયોગમા જગત રહી, તેને નિર્જરી નાખવાં જોઈએ
અંતે નવીન. કર્મબંધ થતો અટકાવવો જોઈએ. એમ
નિશ્ચય કરી માનસિક વૃત્તિઓને નિર્મળ કરી તે મુનિ
તેજ ઠેકાણે કાયોત્સારી મુદ્રામા ધ્યાનસ્થપણે ઉભા રહ્યા.

મુનિને સન્મુખ ઉભો રહેલો દેખી “અરે આ વેશ
ધારી મારા સન્મુખ અહંકાર કરીને ઉભો રહ્યો છે. મેં
વાહન ઉભા રાખ્યા એટલે તે ઊભો રહ્યો.” વિગેરે
નિષ્કુર શબ્દો મુંદરી ક્રોધથી બોલવા લાગી તેના ક્રોધમાં
આથી વિશેષ વધારો થયો.

ખરી વાત છે “ધી” પણ સન્નિપાતના રોગવાળાને.
તેના રોગમાં વધારો કરનાર થાય છે, તેમ મુનિને
શુભ આશય અથવા ક્રિયા પણ મુંદરીને વિશેષ ક્રોધનું
કારણ થયું.

મુંદરીએ સુંદર નામના પોતાના આકરને જણાવ્યું
કે સુંદર ! આ નજીકમાં બળતાં ઇંટના નિલાડામાંથી
અગ્નિ લઈ આવ કે તેનાથી આ પાખંડીને ડામ દઈએ,
એથી આપણું અપશુકન દૂર થશે અને તેનો ગર્વ પણ
ઊતરી જશે.

સુંદર-સ્વામિની ! મારા પગમાં ઉપાનહ-જોડા નથી,
સ્નામા કાટા ઘણા છે, તો ફેગટ કાંટામાં કેણુ જાય ?

એને ડાંમ દેવાથી તમને શો ફાયદો થવાનો છે ? તમારા આ વિચારને તમે મૂકી દો અને આગળ ચાલો, હજી આપણે ઘણું દૂર જવાનું છે.

પોતાની સ્ત્રી હુકમનો અનાદર કર્યો જાણી સ્ત્રીના આ હુકમને સંમતિ આપનાર પ્રિયમિત્ર. ક્રોધથી ખીજત નોકરો તરફ નજર કરી બોલ્યો. અરે ! આ સુંદરના બંને પગ આ વડની શાખામાં ઉંચે બાંધેા કે તેના પગ જમીન પર ખીલકુલ અડે નહિ, તેમ થવાથી તેને કાંટા પણ વાગશે નહિ.

પોતાના પતિએ પોતાનું ઉપર છું લીધેલું જાણી— તેના મતને અનુમોદન આપ્યું જાણી સુંદરીને પણ વિશેષ ભેર આપ્યું, તે રથથી એકદમ નીચે ઉતરી બોલવા લાગી, અરે ! પાખંડી ! તારા આ અપશુકનથી અમારા આ સ્ત્રી ભરધારનો કદાપિ પણ વિયોગ ન થાઓ. પણ તે અપશુકન તને જ નડો અને તેથી તને તારા બંધુ વર્ગની સાથે સદાને માટે વિયોગ થાઓ. તું ખરેખર રાક્ષસ છે અને તેથી જ અમારા જેવા જીવોને ભયંકર જણાય છે

આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારના આક્રોશવાળાં વાક્યો બોલતી નિષ્કુર હૃદયવાળી તે સુંદરીએ પોતાના સુખ ઉપર જ જાણે પ્રકારકરતી હોય નહિ, તેમ તે મુનિને ત્રણવાર પથ્થરનો પ્રકાર કર્યો—માર માર્યો આટલું કરવા છતાં તે પોતાના હુકમથી વિરામ ન પામી અને તે

સાધુની નજીક આવી તે મુનિના હાથમાં રહેલ રત્નેહરણુ જૈન મુનિપણાને સૂચક ચિન્હ તેણે ખેંચી લીધું. તે પોતાના વાહનમાં-રથમાં નાંખ્યું અને પોતાના નોકરોને આજ્ઞા કરી કે આપણું અપસુકન દૂર થયું. નિર્ભય ધર્મ હવે આગળ ચાલો, ધનંજય યક્ષની પૂજા કરીએ. સુંદરીના આદેશથી સર્વપરિવાર આગળ ચાલ્યો. અનુક્રમે યક્ષના મંદિરે આવી પહોંચ્યો.

યક્ષની પૂજા કરી સર્વ પારવાર સહિત પ્રિયમિત્ર અને પ્રિયસુંદરી એક શાંત સ્થળે લોજન કરવા માટે ખેડાં એ અવસરે સુંદરીનો ક્રોધ શાંત થયેલો જાણી શ્રવધમમાં વિશેષ પ્રેમવાળી એક દાસીએ નમ્રતાપૂર્વક પોતાના શેઠ અને ગેઠાણીને જણાવ્યું કે તે મહાન્ત ધારક, ક્ષમાશીળ મુનિને ઉપસર્ગ, આકોશ અને કદર્થના કરવાથી તમે મહાન પાપ ઉપાર્જન કર્યું છે, સંસાર આવામથી વિરક્ત મહાત્માની હાંસી કરનાર પણ આ જન્મમાં અને અન્ય જન્મમાં અનેક દુઃખનો અનુભવ કરે છે, તો તમે તો તેનું રત્ને હરણુ લઈ લીધું છે, આકોશ કર્યા છે અને પથ્થરવતી માર મારી કદર્થના પણ કરી છે, તો તેથી કેટલું વધુ દુઃખ તમે પામશો, તેનો તમે પોતે વિચાર કરો. આવા મહાત્માપુરૂષો અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર કરનાર હોવાથી દુનિયાના જીવોને આધારબૂત છે અને સુખના મૂળ કારણ રૂપ છે તેવા ઉત્તમ પુરૂષોને દુઃખ આવવું. તે પોતાના સુખનો નાશ કરવા બરોબર છે.

ઈત્યાદિ અનેક વચનો કહીને દાસીએ તે દંપતી સ્ત્રી ભરથારને એવી રીતે બોધ આપ્યો કે દુર્ગતિપાત થવાના ભયથી તેઓ કંપવા લાગ્યા, દીન મન કરી અત્યંત પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા અને વારંવાર આત્મનિંદા કરતાં તેઓ જનધર્મના અભિલાષી થયાં.

તે દંપતીએ તે દાસીની ઘણી પ્રશંસા કરી પોતાને દુર્ગતિપાતથી બચાવનાર દાસીની બુદ્ધિને ધન્યવાદ આપ્યો.

યક્ષ મંદિરથી તત્કાળ પાછાં ફરી પોતાના અપરાધની માફી માંગવા અને તે મુનિનો ધર્મધ્વજ—રત્નેકરચ્છુ પાછો આપવા માટે તે દંપતિ મુનિ પાસે આવ્યા.

આ મુનિ પણ હજી તેજ સ્થળે ઉભા રહેલા હતા, તેમણે પોતે ચોક્કસ નિર્ણય કર્યો હતો કે જ્યાં મુખી મને ધર્મધ્વજ નહિ મળે, ત્યાં મુખી કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં સ્થિર રહેવા માટે આસન વિશેષ—પારી મુક્ત ઘર્ષ અન્ય સ્થળે હું જઈશ નહિ.

તે દંપતિ મુનિ પાસે આવ્યાં, પોતાના અપરાધનો પશ્ચાતાપ કરતાં તેમનાં નેત્રોમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં. મુનિના ચરણ કમળમાં લેટી પડ્યાં, ધર્મધ્વજ પાછો આપ્યો અને ઘણી આજીજી કરતાં તેઓએ જણાવ્યું કે કૃપાસમુદ્ર ! પ્રભો ! અજ્ઞાનને પરતાં ત્ર ઘર્ષ અમોએ જગતપૂલ્ય મહાત્માની મોટી અશાતતા યાને વિરાધના કરી છે. આ વિરાધનાથી કુંભારના ચાક પર રહેલા માટીના પિંડની માફક અનંત સંસારના ચક્રમાં અમે

પર્યટન કરીશું તે પણ અમારો અત નહિ આવે.
 દયાનાથ ! અમરા પર પ્રસન્ન થાઓ. ક્ષમાભાગર !
 કરુણાર્દ્રચિત્તો આ અવિનીતોનો કરેલો અપરાધ માફ
 કરો અને અમને કોઈ ઉપાય બતાવો કે જેવી અમે આ
 પાપથી તદ્દન વિમુક્ત થઈ શકીએ.

કરુણારસથી ભરપુર અને પૂર્ણ પશ્ચાતાપ સૂચક
 દ્વંપતિના આ શબ્દો સાંભળી મુનિએ કાર્યોત્સર્ગ પૂર્ણ
 કરી જણાવ્યું કે મહાનુભવો ! મારા હૃદયમાં ક્રોધ નથી.
 કર્મપરાધિન, આજ ભવને જોનારા, પરમાર્થથી પરાઉમુખ
 અને પોતાના કર્મથી જ હણાયેલા આ દુનિયાના પામર
 છવો પર તત્ત્વજ્ઞ મુનિઓ કદી પણ ક્રોધ ન કરે અને
 કદાચ તેવા લખિધધર મુનિ અનન્ય કારણે ક્રોધ કરે તો
 સમજવું કે આ દુનિયા તેમના ક્રોધ આગળ બચી ન શકે.

મારું હૃદય સર્વ છવો ઉપર કરુણારસથી ભરપુર
 છે અને તેવી કોઈ પ્રેરણા સિવાય પણ હું સર્વ છવોપર
 ક્ષમા જ રાખું છું; છતાં મહાનુભવો ! મારે તમને
 જણાવવું પડે છે કે તમારે આ મુઠ્ઠા કે અજ્ઞાનતાનો
 ત્યાગ કરી વિવેકી થવું જોઈએ. તેમજ અજ્ઞાનને દૂર
 કરનાર એવા જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ.
 આત્માની નિત્યતા અને કર્મોની 'વિષમતા સમજવી
 જોઈએ, સર્વ છવો સુખની ઈચ્છા રાખે છે, સુખ તમને
 વહાલું છે, દુઃખ ઈષ્ટ નથી, તો તે બીજાને શા માટે તમારે
 આપવું જોઈએ ? શુભાશુભ કર્મોનાં ફળો અવશ્ય લોગ-

વવાં પડે છે, તો તે કર્મ બાંધતા સાવધાન રહેવું જોઈએ. જેથી દુષ્ટ વિપાકો અનુભવવા ન પડે. અજ્ઞાનપણાથી પણ જે મનુષ્યો હમનાં હમતાં કર્મ બાંધે છે તેના વિપાકો રોતાં છતાં પણ છુટી શકતાં નથી પણ આવવાના માર્ગો રોકવાં જોઈએ. સર્વથા રોકી ન શકાય તો પણ થોડે અંશે તે રોકવા અભ્યાસ રાખવો જોઈએ.

કરેણુંરસથી પ્રેરાઈ અપકાર ઉપર પણ ઉપકારના બદલા તરીકે મુનિએ તેમને અનેક પ્રકારે હિતશિક્ષા આપી. ટુંકામાં દ્વાદશનત રૂપ મૃકસ્થધર્મ જ્ઞાન્યો.

આ દંપતિએ પણ મુનિનાં વચનો ધનુઃ ઉપકાર સાથે સાંભળ્યા અને પાપથી મુક્ત થવા તેમજ આગામી કાળે સુખી થવા સમ્યક્ત્વપૂર્વક મૃકસ્થધર્મ રૂપ દ્વાદશનત તે મુનિ પાસે અંગીકાર કર્યો.

જૈનધર્મ સ્વીકારી જૈરાગ્ય રંગથી રંગીત થયેલાં દંપતી અહારાદિ નિમિત્તો મુનિને પ્રાર્થના કરી પોતાને ઘેર આવ્યાં.

મુનિ પણ કેટલાક વખત પછી લિહાર્યે તે નગરીમાં ગયા અને ફરતાં ફરતાં તે પ્રયમિત્રન ઘેર અઠસ્નાત જઈ ચડ્યા. પોતાને જન્મ તથા વિત્તને ધનને કૃતાર્થ માનતાં દંપતીએ ધનુઃ હવે પૂર્વક વિશુદ્ધ-નિર્દોષ આહારપાણી તે મુનિને આપ્યો, તે લઈ મુનિ અન્ય સ્થળે આવ્ય ગયા.

પરસ્પર પ્રીતિ ધારણ કરતાં આ દંપતી મનુષ્યજન્મના સારભૂત સમ્પત્તિ શ્રદ્ધાપૂર્વક શ્રાવકધર્મ પાળવા લાગ્યા.

આપસમાં સ્નેહ રાખતી રૂદ્રા અને લદ્રા કોઈ જુદા ઘરમાં રહી યથ શક્તિ પુણ્ય દાન કરવા લાગી. તે બંનેને પરસ્પર પ્રેમ હતો, છતાં કોઈ કારણસર તેઓને એક દિવસ આપસમાં મહાન કલેશ થયો, થોડીવારે શાંત થયા. પછી બંનેને પશ્ચાતાપ થયો. તે પાછી એકઠી મળી વિચાર કરવા લાગી કે ધિછાર થાઓ આપણને ! આપણું જન્મ અને જીવિતવ્ય નિરર્થક ગયું. આપણા ઘરમાં કલેશ શાંત થતો જ નથી. પતિ તરફથી તો ખીલકુલ શાંતિ નથી, કેમકે તેને તો સુંદરીએ સ્વાધીન કરી લીધો છે. તે બંને તો આપણા સામું પણ જોતાં નથી. આપસમાં આપણને સ્નેહ હતો તેમાં પણ આમ કલેશ થઈ આવે છે. આમ કલેશીત જીવન ગુજરવું તેના કરતાં આપણને મરવું શ્રેષ્ઠ છે. આપણે યથાશક્તિ દાન, પુણ્ય કરી લીધું છે. તો હવે આ દેહનો ત્યાગ કરવો તે શ્રેષ્ઠ છે. એમ વિચાર કરી એક ચિત્તવાળી તે બંને સ્ત્રીઓ કોઈને કદા નિવાય એક કુવામાં પડી આપઘાત કરી મરણ પામી.

મરણ પામ્યા પછી રૂદ્રા નામની સ્ત્રી જયપુરના રાજા ચંદ્રપાળને ઘેર પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થઈ. તેનું કનકવતી નામ આપવામાં આશુનું જેનું લક્ષ આ નજીકમાં જોડેલા ચંદ્રાવતીના રાજા વીરધવળ સાથે થયું છે.

ભદ્રા નામની બીજી સ્ત્રી મરણ પામી પરિણામની વિચિત્રતાથી વ્યંતર બલિના દેવોમાં વ્યંતરી પછે ઉત્પન્ન થઈ.

એક દિવસે તે વ્યંતરી પૃથ્વી ઉપર ફરતી ફરતી પૃથ્વીસ્થાનપુર ઉપર થઈ આકાશ માર્ગે જતી હતી, તેણે પ્રિયમિત્ર અને સુંદરીને દીડાં. તેને લેતાં જ પોતાની સાથે વિવાહ કર્યા છતાં પોતાનો ત્યાગ કર્યો અને સુંદરી ઉપર સ્નેહ રાખ્યો. વિગેરે, પાછલું વેર યાદ આવ્યું, સપત્ની શોકના વેરની તેનું હૃદય ઉકળી આવ્યું, ઘરની અંદર શાંતપણે સૂતેલાં દંપતી ઉપર દેવીક શક્તિથી તે ઘરની એક મોટી દીવાલ-ભીંત તેમના ઉપર પાડીને વ્યંતરી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

તે સ્ત્રી ભરથાર, શુભલાવમાં મરણ પામી પ્રિય-મિત્રનો છવ હે સુરપાળ રાજા ! તમારે ઘેર મહાબળ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો છે અને પ્રિયસુંદરીનો છવ ત્યાંથી મરણ પામી વીરધવળ રાજાની પુત્રી મલયસુંદરી પછે તે સ્ત્રી ભરથારપણે અંબાંધીત થયાં છે.

રાજાનું મહાબળ અને મલયસુંદરીએ પૂર્વ જન્મમાં રૂદ્રા અને ભદ્રા સાથે તીવ્ર વેર ઉત્પન્ન કર્યું હતું. તે વેરનું યાદ કરતી વ્યંતરી દેવીએ ફરી આ જન્મમાં પણ મહાબળકુમારને મારવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ તેના પુણ્યની પ્રબળતાથી તે તેને મારવાને બચાવે અમથ ન

૪, ત્યારે રાત્રે રાજમંદિરમાં સુતેલા મહાબળને રોવથી ઉપદ્રવ કરવા લાગી કુમારનાં વસ્ત્રો વગેરે તેણે જ હરણ કર્યા હતાં, કે જે વસ્ત્રો વડના કોટરમાંથી મહાબળને મળી આવ્યાં હતાં.

કુમારી મલયસુંદરીએ મહાબળના પ્રથમ સમાગમ વખતે પોતાના હૃદય સરખો વદલલ જે લક્ષ્મી પુંજહાર આપ્યો હતો, તે હાર કુમારના સુધ્ધ જવા પછી તેની પાસેથી હરણ કરી. સ્નેહાધિક્યતાથી પૂર્વ જન્મની ખેડેન કનકવતીના કંઠમાં લાવી નાંખ્યો હતો.

આ અવસરે વિસ્મય પામેલો વિરધવળ રાજા નમ્ર-તાથી બોલી ઉઠ્યો. લગવાન્ ! મહાબળ પ્રથમ મલય-સુંદરીને મળ્યો હતો તે વાત અસંભવિત જેવી લાગે છે. કેમકે મારા ધારવા પ્રમાણે સ્વયંવર મંડપ સિવાય તે મલયસુંદરીને કોઈ વખત મળ્યો નથી.

આ વચનો સાંભળી મહાબળ તથા મલયસુંદરી મુખ આગળ વસ્ત્ર રાખી ગુપ્ત રીતે હસવા લાગ્યાં. કેમકે તેમના પ્રથમ મેળાપની વાત તેમના સિવાય બીજાઓના બાણવામાં ન હતી.

રાજાની આ શંકા દૂર કરવા માટે જ્ઞાનદિવાકર જ્ઞાનીએ તે સર્વ વાત વિસ્તારથી કહી બતાવી કે રાજકાર્ય માટે આવેલા સુરપાળ રાજાના પ્રધાન સાથે મહાબળ-કુમાર ગુપ્તપણે આવ્યો હતો, તે કનકવતીના મહેલમાં પ્રથમ દાખલ થયો હતો, ત્યાંથી મલયસુંદરી પાસે જઈ

નહોયો. એ પ્રથમ સ્નેહસૂત્ર દઢ કરવા નિમિત્તે લક્ષ્મી. પુનઃકર મલયસુંદરીએ મહાબળને આપ્યો હતો.

પૂર્વજન્મના વેરથી આ વાતને બીજારૂપમાં ઉલટાવી કનકવતીએ તમને કપટથી જુદું સમજાવી મલયસુંદરી વિપર વિશેષ કોપ ઉત્પન્ન કરાવ્યો. ઇત્યાદિ કનકવતીનો સર્વ વૃત્તાંત ગુરૂજીએ રાજાજીને જણાવ્યો.

એ સાંભળી સર્વ લોકો બોલવા લાગ્યા. અહો ! તેના આવાં નિર્દય અને કપટવાળા ચિત્તને ધિક્કાર થાઓ. ધિક્કાર થાઓ.

એ અવસરે મહાબળ અને મલયસુંદરીએ ગુરૂજીને પ્રથમ મેળાપથી ઠહેલી વાત કબુલ કરી કે ગુરૂજી જેમ કહે છે તેમ બનેલું તેમાં કાંઈ સંદેહ કરવા જેવું નથી.

ગુરૂજીએ મહાબળના પૂર્વલવ સંબંધી બીના આગળ ચલાવી. જ્યારે તે વ્યંતરી દેવીએ કુમારતું હરણ કર્યું અર્થાત્ તે વ્યંતરી દેવીના હાથ ઉપર જેસી કુમાર આઠાથ માર્ગે ગયો ત્યાં કુમારે વ્યંતરી ઉપર જોરથી પ્રહાર કર્યો હતો તેથી દુઃખીત થએલી વ્યંતરી પાછી કુમાર પાસે કોઈ વખત આવી નથી.

પૂર્વ જન્મમાં જે સુંદર નામનો ચાકર હતો, જેને મુનિને ડામ આપવા નિમાડામાં અગ્નિ લાવવા માટે સુંદરીએ કહ્યું હતું, તે સુંદર મરણ પામી, પૃથ્વીસ્થાન પુરની બહાર વડવૃક્ષ ઉપર ભૂત થઈ રહ્યો હતો.

જ્યારે મહાબળ યોગીની ગ્રેરણાથી લોભસાર ચોરનું મૃતક મડદું દેવા માટે વડ પાસે આવ્યો, ત્યારે તે ભૂતે જ્ઞાનના બળથી મહાબળને ઓળખી કાઢ્યો અને ‘આના પગ વડની સાથે બાંધો કે જેથી તેના પગ ભૂમિ પર ન આવડે. અને તેને કાંટા પણ ન વાગે વિગેરે પ્રિયમિત્રના કહેલાં વચનો યાદ આવ્યાં. તેણે વિચાર કર્યો કે સ્વામી-પણાના ગર્વથી તેણે મને આ પ્રમાણે કહ્યું હતું, તે તેના વચનને અનુસારે મારે પણ તેને મારા બળનો ચમત્કાર અને તેના વચનનું ફળ આપવું જોઈએ. ઈત્યાદિ વિચાર કરી તેણે તે મૃતકના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો અને મૃતકના મુખ દ્વારા મહાબળને જણાવ્યું કે “રે મૂઢ ! મને આ પ્રમાણે બિંચે બાંધેલો અને લટકતો દેખી તું શા માટે હસે છે તું પણ આવતી રાત્રિએ આ વડની ડાળે મારી સાથે બાંધાવાનો છે અને અધોમુખ તથા ઉર્ધ્વપાદપણે રહી ઘણું દુઃખ સહન કરવાનો છે.”

આ ભૂતના કહેવા મુજબ બીજે જ દિવસે મહાબળ તે વડની ડાળી સાથે બાંધાયો હતો. પૂર્વજન્મમાં નોકરને તીવ્ર આવેશ અને કઠોર વચનથી જે શબ્દો કહ્યા હતા, તે તીવ્ર આવેશનું પરિણામ આ વડ સાથે ઉંધે મસ્તકે બાંધાવાના રૂપમાં આવ્યું હતું.

એક દિવસે રૂદ્રાએ તેના પતિનું મુદ્રારત્ન-વીંટી લોભથી ચોરી લીધી હતી. તે લેતાં સુંદર નામનાં ચાકરે તેને દીઠી હતી. પ્રિયમિત્રે ઘણી તપાસ કરી પણ મુદ્રારત્ન

એવામાં ન આવ્યું. ત્યારે પોતાના થોડને વ્યાકુળ થતો
 જેથી રૂઝાની હાયાતિમાંજ સુંદરે જલ્લાવ્યું કે સ્વામીન !
 આમ વ્યાકુળ શા માટે ધાઓ છો ! તમારું મુદ્રારત્ન
 રૂઝા પાસે છે, તેની પાસે કેમ માગના નથી ?

આ વચનો સાંભળી રૂઝા રોષથી બોલો બેડો. ‘અરે
 હુદ્દ સુંદર ! કપટી, છિન્નનાસિકાવાળા, મારા વેરી ! તું
 શું શા માટે બોલે છે ?’ મેં ક્યારે તારા થોડનું મુદ્રા-
 રત્ન લેવું છે ?

રૂઝાના રૌદ્ર એવા ભયંકર ગાળે, બિચારો તે પશ-
 ધિન નોકર સાંભળી રહ્યો, તે મૌન કરી બેસો રહ્યો.
 અસૂત્ય ઉત્તર આપનાર, થોડાણીને શું કહેવું તે તેને ન
 સુઝ્યું, ‘એના ક્યાં એ ભોગવશે’ એમ ઉપેક્ષા કરી
 શાંત ચિત્ત કરી રહ્યો.

પ્રિયમિત્રે સામ, દામ, દંડ, ભેદાદિ ઉપાયોએ કરી
 રૂઝા પાસેથી મુદ્રારત્ન કઢાવ્યું અને પછી આપસમાં તેની
 વિશેષ હલકાઈ કરી.

ચાકરને આવું દુર્વચન કહેતાં તેના પરિણામના
 અંમાણમાં રૂઝાએ રૌદ્ર કર્મ ઉપાર્જન કર્યું.

પોતાની થોડાણી રૂઝા, તેજ આ કનકવતી મળી ને,
 એમ ધારી પોતાને કહેલ તે રૌદ્રવચનને માફ કરી ભૂતપણે
 દત્તપન્ન થયેલા તે નોકરને જીવે મારના મૂતકમાં-મડલામાં
 પ્રવેશ કરી કનકવતીની નાસિકા ડાળી નાંખી.

પૂર્વ જન્મમાં મદનને સુંદરી ઉપર રનેહ હતો, તે રનેહની પ્રબળ વાસનાથી આ જન્મમાં પણ કંદર્પ રાજા મલયસુંદરી ઉપર આમક્રાંત થયો હતો. પ્રબળ વાસનાઓ લોગવ્યા સિવાય કે પ્રબળ જ્ઞાનની મદદ સિવાય શાંત થતી નથી.

પૂર્વજન્મમાં મહાબળ અને મલયસુંદરીએ, દ્વાદશ-મતરૂપ ગૃહસ્થધર્મ પાળ્યો હતો અને મુનિને દાન આપ્યું હતું, તે શુભ કર્મથી આ જન્મમાં ઉત્તમ કુળાદી સર્વ સામગ્રી તેમને મળી આવે છે.

મલયસુંદરીએ મુનિને આકોશ કરતાં કહ્યું હતું કે રે મુનિ ! “તને તારા સ્વજન વર્ગાદિ સાથેનો નિત્યનો વિયોગ થશે. તું રાક્ષસની માફક લયકારી દેખાય છે.” તેમજ રાષ કરી પથ્થર વતી ત્રણ વાર મુનિ ઉપર પ્રહાર કર્યો હતો, મહાબળના છુવે પણ મીન પણે ઉભા રહી પોતાની સ્ત્રી જે કાંઈ કરતી હતી, તેને અનુમોદન આપ્યું હતું, આ કારણથી તે ખન્ને જણાયે મહાન પાપ ઉપાર્જન કર્યું હતું. પાંડવોથી પશ્ચાતાપ થતાં અને મુનિ પાસે જઈ અપરાધ ખમાવતાં તેઓએ ઘણું પાપ નિર્જરી નાખ્યું હતું, પણ જે કાંઈ પાપ બાકી રહ્યું હતું, તેના અનુભવથી-પ્રભાવથી કે હેતુથી આ ખન્નેને પોતાના સંબંધી લોકોથી ત્રણવાર વિયોગ થયો છે. વળી પૂર્વ જન્મના વેરથી સંબંધિત થયેલી કનકવતીએ નિર્દોષ મલયસુંદરીને રાક્ષસીન કલંક આપ્યું. આ પ્રમાણે આ

ખન્ને જણાંએ પોતપોતાના કર્મોનુસાર મહાન દુઃખ સહન કર્યું છે. ખરી વાત છે કે બાધેલ કર્મ લોગવવાથી એાછા થાય છે.

પૂર્વજન્મમાં મલયસુદરીના જીવે મુનિના હાથમાંથી રત્નોદરણુ લઈ લીધું હતું. આ રત્નોદરણુ લેતી વખતના તેના કલિષ્ઠ અધ્યવસાયના પ્રમાણુમા તેના તેવાજ વિપમ ક્ષણરૂપે તેના પુત્ર સાથે તેનો વિયોગ થયો હતો.

આ ખન્ને સ્ત્રી પુરૂષે પ્રથમ મુનિને ઉપસર્ગ કરી પાછળથી તેનુ આરાધન કર્યું હતું, તે મુનિને હમણાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે અને તે હું પોતે જ છું.

મહાબળ અનં મલયસુદરીનો આ ખીજો ભવ છે, પણ મારો તો હજી તેજ ભવ છે.

સુરપાળ—ભગવત ! કનકવતી અને તે વ્યંતરીદેવી, આ મારા પુત્રને તથા પુત્રવધુને આ જન્મમાં હવે ઉપસર્ગ કરશે, કે દુઃખ આપશે ?

કેવળજ્ઞાની—રાજન ! કુમારે બ્યારે તે વ્યંતરી દેવીને પ્રહાર કર્યો ત્યારે જ તે પોતાનું વેર શાંત કરી પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઈ છે, એટલે તેના તરફથી તેઓને ખીલકૂલ ઉપદ્રવનું કારણ મળશે નહિ; પણ કનકવતી તરફથી હજી મહાબળને ભય રાખવાનું કારણ છે. તે ફરતી ફરતી અહીં આવશે અને આ નગરની પાસેજ એકવાર મહાબળને ઉપદ્રવ કરવાથી કનકવતી મહાન પાપ ઉપાર્જન કરી સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરશે.

પૂર્વ જન્મમાં મદનને સુંદરી ઉપર રનેહ હતો, તે રનેહની પ્રબળ વાસનાથી આ જન્મમાં પણ કંદર્પ રાજા મલયસુંદરી ઉપર આગ્રહા થયો હતો. પ્રબળ વાસનાઓ લોગળ્યા સિવાય કે પ્રબળ જ્ઞાનની મદદ સિવાય થાત. થતી નથી.

પૂર્વજન્મમાં મહાબળ અને મલયસુંદરીએ, દ્વાદશ મતરૂપ ગૃહસ્થધર્મ પાળ્યો હતો અને મુનિને દાન આપ્યું હતું, તે ગુલ કર્મથી આ જન્મમાં ઉત્તમ કૃણાદી સર્વ સામગ્રી તેમને મળી આવે છે.

મલયસુંદરીએ મુનિને આક્રોશ કરતાં કહ્યું હતું કે રે મુનિ ! “તને તારા સ્વજન વર્ગાદિ સાથેનો નિત્યનો વિયોગ થશે. તું રાક્ષસની માફક લયકારી દેખાય છે.” તેમજ રૂપ કરી પથ્થર વતી ત્રણ વાર મુનિ ઉપર પ્રહાર કર્યો હતો, મહાબળના છવે પણ મૌન પણે ઉભા રહી પોતાની સ્ત્રી જે કાંઈ કરતી હતી, તેને અનુમોદન આપ્યું હતું, આ કારણથી તે બન્ને જણાયે મહાન પાપ ઉપાર્જન કર્યું હતું. પાત્રણથી પશ્ચાતાપ થતાં અને મુનિ પાસે જઈ અપરાધ ખમાવતાં તેઓએ ઘણું પાપ નિર્જરી નાખ્યું હતું, પણ જે કાંઈ પાપ બાકી રહ્યું હતું, તેના અનુભવથી-પ્રભાવથી કે હેતુથી આ બન્નેને પોતાના સંબંધી લોકોથી ત્રણવાર વિયોગ થયો છે. વળી પૂર્વ જન્મના વેરથી સંબંધિત થયેલી કનકવતીએ નિર્દોષ મલયસુંદરીને રાક્ષસીન કલંક આપ્યું. આ પ્રમાણે આ

બન્ને જણાંએ પોતપોતાના કર્મોનુસાર મહાન દુઃખ સહન કર્યું છે. ખરી વાત છે કે બાધેલ કર્મ લોગવવાથી એાછા થાય છે.

પૂર્વજન્મમાં મલયસુ દરીના જીવે મુનિના હાથમાંથી રજેહરણુ લઈ લીધું હતું. આ રજેહરણુ લેતી વખતના તેના કલિષ્ટ અધ્યવસાયના પ્રમાણમા તેના તેવાજ વિષમ ક્ષણરૂપે તેના પુત્ર સાથે તેનો વિયોગ થયો હતો.

આ બન્ને સ્ત્રી પુરૂષે પ્રથમ મુનિને ઉપસર્ગ કરી પાછળથી તેનુ આરાધન કર્યું હતું, તે મુનિને હમણાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે અને તે હું પોતે જ છું.

મહાબળ અને મલયસુદરીનો આ બીજો ભવ છે, પણ મારો તો હજી તેજ ભવ છે.

સુરપાળ—લગવન ! કનકવતી અને તે વ્યંતરીદેવી, આ મારા પુત્રને તથા પુત્રવધુને આ જન્મમાં હવે ઉપસર્ગ કરશે, કે દુઃખ આપશે ?

કેવળજ્ઞાની—રાજત ! કુમારે બ્યારે તે વ્યંતરી દેવીને પ્રહાર કર્યો ત્યારે જ તે પોતાનું વેર શાંત કરી પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઈ છે, એટલે તેના તરફથી તેઓને બીલકુલ ઉપદ્રવનું કારણ મળશે નહિ; પણ કનકવતી તરફથી હજી મહાબળને ભય રાખવાનું કારણ છે. તે ફરતી ફરતી અહીં આવશે અને આ નગરની પાસેજ એકવાર મહાબળને ઉપદ્રવ કરવાથી કનકવતી મહાન પાપ ઉપાજાઈ કરી સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરશે.

હે રાજન ! આ પ્રમાણે મહાબળ અને મલયસુંદરીના પૂર્વભવની સમાપ્તિ થાય છે.

પોતાના પૂર્વભવનું ચરિત્ર સાંભળી અસહ્ય યાતનાઓ પીડાઓમાંથી છુટવા માટે યોગ્યતાનુસાર તે દંપતીએ દ્વાદશાવતરૂપ ગૃહસ્થધર્મ અંગીકાર કર્યો અને આ જન્મમાં દુઃખના કાગળબૂન પુર્વ જન્મમાં વિરાધિન મુનિવર્ગની આરાધના-વંદિત કરવાનો વિશેષ પ્રકારે અભિગ્રહ કર્યો.

આ ઔરાગ્ય ગર્ભિત ચરિત્ર અને ધર્મદેશના સાંભળી કેટલાએક લઘુકર્મી જીવો સંયમ લેવાને ઉત્સુક થયા, કેટલાએક ગૃહસ્થધર્મ લેવા માટે તૈયાર થયા અને કેટલાએક જીવો ભદ્રિક ભાવને તથા માર્ગાનુસારી ભાવને પામ્યા.

પોતાના પુત્ર પુત્રીનું આવું બોધક ચરિત્ર સાંભળી વીરધવળ અને સુરપાળ રાજા તથા સંસાર દુઃખથી ભય પામી ચારિત્ર લેવાને તૈયાર થયા તેઓએ ગુરૂજીને જણાવ્યું, પ્રભો ! આ રાજ્યની વ્યવસ્થા કરી અમે આપની પાસે ચારિત્ર સ્વીકારીશું.

ગુરૂજી—ભલા રાજાઓ ! આ કાર્યમાં જરાપણ વિલંબ ન કરશો, કેમકે ઉત્તમ કાર્યમાં વિધન આવવાનો મોટો ભય છે.

ગુરૂજીનું વચન મસ્તક પર ચડાવી તેમને નમસ્કાર કરી બંને રાજાઓ શહેરમાં આવ્યા અને પોતાના રાજ્યની વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યા. બહાબળ તો અહીં જ હતો તેથી સુરપાળ રાજાને પૃથ્વીસ્થાનપુર જવાની કાંઈ

જરૂર ન પડી તેણે મહાબળકુમારને અહીં રહીને જ પૃથ્વીસ્થાનપુરનું રાજ્ય સોંપી દીધું અને તરત જ સંયમ લેવાને તૈયાર થયો. ખરી વાત છે કે વસ્તુને મહાબળ કરવામાં જેટલો વિલંબ કરવો અને અસત્ય બાબતો પછી તેનો ત્યાગ કરવામાં જેટલી ઢીલ કરવી તેટલો જ તેના બોધમાં કે તે તરફની લાગણીમાં ક્યાંસ સમજવી.

સંયમ માટે સુરપાળ રાજાએ ત્વરા-ઉતાવળ કરતો દેખી વીરધવળ રાજા પણ અંદ્રાવતીમાં ન જતાં મલયકેતુ કુમારને ત્યાં બોલાવી અહીં રહ્યા છતાં જ રાજ્યતંત્ર સ્વાધીન કરી આપ્યું અને તરત જ બંને રાજાએ પોતાની રાણીઓ સાથે તે ગુરૂવર્યની પાસે ચારિત્ર અંગિકાર કર્યું.

ગુરૂવર્ય પણ કેટલાક દિવસ ત્યાં રહી તે બંને રાજગુરુઓને સાથે લઈ પૃથ્વીતથપર અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા.

તે બંને રાજગુરુઓ કેટલોક વખત દુબકળ તપ કરી આરાધના પૂર્વક મરણ પામી દેવલોકમાં ગયા અને ત્યાંથી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ પામી, કર્મ ક્ષય કરી મોક્ષે જશે.

મલયકેતુ રાજા પણ પોતાના બેન બનેલીને પૂછી પોતાના શહેરમાં આવ્યો અને ન્યાયપૂર્વક રાજ્યનું પાલન કરવા લાગ્યો.

મહાબળ રાજાએ સાગરનિલકપુરમાં બાળ પણ અબાળ પરાક્રમી શતબળ કુમારને રાજ્યાશન પર બેસાડ્યો.

અને ત્યાં પોતાના સેનાપતિ તથા પ્રધાનને મૂકી શતબળા
કુમારને સાથે લઈ મૂળ રાજધાની પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આવી
રહ્યો. હુઝૂર શત્રુઓને સ્વાધીન કરી નિઃકલંકપણે રાજ્યનું
પાલન કરવા લાગ્યો. વિશેષ પ્રકારે ધર્મમાં સાવધાન
થઈ રહ્યો વ્યંતરદેવની મદદથી પ્રજા ઉત્થતિનાં અને
ધર્મોત્થતિનાં તેણે ઘણાં સારાં કાર્યં કર્યાં. ઘણાં શહેરમાં
જીનેશ્વરના લગ્ન દેવાલયો બંધાવ્યા અને પૂર્વ જન્મને
વારંવાર યાદ કરતાં વિશેષ પ્રકારે મુનિઓની ભક્તિ કરી.
મૂઢી ધર્મનું પાલન કરતાં મલ્લયમુંદરીએ વંશની ધુરાને
ધારણ કરનાર સહસ્રબળ નામના બીજા કુમારનો
જન્મ આપ્યો.

પ્રકરણ ૬૨ મું

મહાબળનો વૈરાગ્ય

સંસારના પ્રપંચમાં અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં
દિવસોના દિવસો, મહીનાના મહીનાઓ અને વર્ષના વર્ષો
ચલ્યા જાય તો પણ મનુષ્યોને તે સ્વદય જ જણાય છે.
આદિ કાળના લાંબા અભ્યાસથી લાંબુ આયુષ્ય અને ઇષ્ટ-
વિષયોની પ્રાપ્તિ મનુષ્યોને વિશેષ ગમે છે. કોઈની પ્રેરણા
હોય ન હોય, તથાપિ તે તરફ સ્વાભાવિક જ મનુષ્યોનું
વલણ જોવા મળે છે; પણ અનાદિ કાળથી બુલાયેલું આત્મ-

સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાની ઈચ્છાથી પ્રયત્ન કરનાર કોઈકજ અપવાદરૂપ વીર પુરૂષ મળી આવશે. ઘણો મોટો ભાગ તો પરની પ્રેરણાની રાહ જોઈ રહે છે અને તેનાથી પણ મોટે ભાગે મહાત્માઓની પ્રેરણા થતા પણ તે માર્ગમાં ચાલવા માટે આનાકાની કરે છે.

અહા ! કેટલું બધું મોહતું જોર ! કેટલી અજ્ઞાનતા પોતાનું પેટ ભરવા પણ પરની નિમંત્રણાની રાહ જોવી ! નિમંત્રણો કર્યા છતાં પણ મોઢામાં મૂકવા માટે સ.મેના મોઢા સામું જોઈ રહેવું અને દયાથી મોઢામાં કોળીઓ મૂક્યો છતાં પણ ચાલ્યા વિના જોસી રહેવું, એ કેટલું બધું રોચનીય ગણાય ?

પોતાના ભલા માટે મનુષ્યોએ જોનેજ ધર્મ શોધવા નીકળવું જોઈએ. તેમ ન કરી શકે તેવાઓના સન્મુખ આવી મહાત્મા પુરૂષો ધર્મજોધ આપે છે તે તો લેવોજ જોઈએ. તે લઈને પણ પ્રબળ પ્રયત્ને તેનું પાલન કરવા પ્રવૃત્ત ન થાય તો તેવાઓ માટે આ વિશાળ સંસ્કૃતિના સંસારના રસ્તાઓ ખુલ્લા જ છે.

ગુરુમહારાજે સન્મુખ આવી આપેલો જોધ મહાબળે લીધો, તો અંગિકાર કર્યા. પૂર્વ જન્મના દુઃખરૂપ કર્તવ્યથી જન્મતો અમુક ભાગે દુઃખરૂપ અનુભવાયો, પણ સુખની શરૂઆત થતાં હજંવે હજંવે ધર્મમાં શીથીલ આદર થયો. સુશીલ સ્ત્રી, શુણ્વણ પુત્રો અને વિશાળ રાજ્ય, આ વીલવમા પોતાનું કર્તવ્ય ભૂલાયું.

એક વિદ્વાન કહે છે કે, “મને કોઈ નમસ્કાર કરે તો હું તેને આશીર્વાદ આપી શકું કે તારા માથે અસદ્ય દુઃખ કે મોટી આફત આવી પડજો.” આ કહેવાનો આશય એટલો જ છે કે દુઃખી અવસ્થા વિચાર કરતાં શીખવે છે, મહનશીલનામા વધારો કરાવે છે, ટાઢ તાપાદિ સહન કરવાને લાયક શરીર બનાવે છે, દેશાટન કરાવે છે, અનેક મનુષ્યોનો સમાગમ કરાવે છે, દુઃકામાં કહીએ તો ગુપ્ત રહેલી મનુષ્યોની અમાનુષી શક્તિ—દેવી શક્તિ પણ દુઃખી અવસ્થા જ બહાર લાવી આપે છે.

મહાબળ કાંઈ એટલો બધો ધર્મથી પતિત થયો ન હતો તથાપિ તેને આત્મોદ્ધારનું જે પરમ કર્તવ્ય કરવાનું હતું તે વિસ્મરણ થયું હતું. રાજ્ય પ્રપંચ અને વ્યવહાર માર્ગમા પ્રવેશ કર્યાને તેને ઘણો વખત થઈ ગયો હતો. એક દિવસ તે પાછલી રાત્રિએ જાગૃત થયો. રાત્રિ શાંત હતી. મનુષ્યોનો સંચાર કે શબ્દ સંભળાતો નહોતો. હું કોણ અને મારું કર્તવ્ય શું? આ મનોરથો યાદ આવ્યાં વિચારસૂર્યોદયનું એક કિરણ બહાર આપ્યું, કાંઈક પ્રકાશ થયો, શાંતિ વળી તેની સાથે બીજું કિરણ દેખાયું નિશાવિરામે પરિચિંતયામિ ગેદે પલિતે કિમમ સુભામિ એ શ્લોક યાદ આવ્યો ઘર બળો રહ્યું છે, હું શા માટે સ્તુતો છું? શા માટે બહાર નીકળી નથી જતો ચારે બાજુ નજર કરી, એક પણ ઘર બળનું ન દીધું. ત્યારે આ હું શું બોલું છું? હું જાણું છું કે સ્વપ્નમાં

છું ? ચોક્કસ નિર્ણય કર્યો કે હું જાગું છું ત્યારે કયું ઘર બળે છે ? આનો ભાવાર્થ શો ? વિચારમાં બેઠા. ઉતરતાં વધારે પ્રકાશ થયો—જ્યોતિ થઈ. તેમાં પિતાશ્રીની સંવેગ રસમાં ઝીલતી શાંત મૂર્તિ દેખાઈ મૂર્તિ જરા વરમાં લોપ થઈ ગઈ. પણ તે વિચાર શ્રેણીનો પ્રવાહ આગળ વધ્યો, પિતાશ્રીએ આદર કરેલો સંયમ માર્ગ યાદ આવ્યો. અહા ! ધન્ય છે મારા પૂજ્ય પિતા સુરપાળને ! અને ધન્ય છે મારા સસરા વીરધવળને ! જેઓ બળતા અરણ્યની માફક રાજ્યતંત્રનો ત્યાગ કરી સંયમ માર્ગ સ્વીકારી આત્મોન્નતિનો નિકટ રસ્તો લીધો છે.

અહા ! હું કેટલો બધો પ્રમાદી ! અન્ય જન્મમાં કરેલ સુકૃત તથા દુષ્કૃત અનુભવવા છતાં પણ તે સુખમય માર્ગને અંગીકાર ન કરતાં વિષય સુખમાં લુબ્ધ થઈ રહ્યો છું. આ મારા છેવટની સ્થિતિમાં કેઈ પણ રીતે આત્મન્નોત્તિ કરવી, જન્મ મરણનાં ચક્રોથી વિમુક્ત થવું અને શાશ્વતસુખ મેળવવું તેજ યોગ્ય છે. આ વખતે પ્રમાદ કરી ક્ષણભંગુર અને વિરસવિપાકવાળા વિષયોમાં વિશેષ વખત વહન થવા દઈશ તો આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં મને મોટો પ્રશ્નાતાપ થશે. મનના મનોરથો મનમાં રહેશે. આ એક ભૂલ અનેક ભૂલો ઉત્પન્ન કરશે. પાપવૃત્તિ, પાપવૃત્તિઓને વધારશે અને છેવટે આ વિષમ સંસારચક્ર અતિ વિષમ થઈ પડશે. જ્ઞાનીઓએ શું આવતા દિવસની રાહ દેખી છે ? જાણું અને તરત જ પ્રવૃત્તિ કરી છે ?

એક ક્ષણ પણ અનેક વિઘ્નોથી ભરેલી છે હવે તો મારે હમણાં જ આત્મજ્ઞાંતિ માટે પ્રયત્ન કરવા તૈયાર થવું. ઇત્યાદિ મનોરથો અને નિશ્ચય કરતાં પ્રભાત થવા આખું શય્યાથી ઉઠી આવશ્યકાદિ પરકર્મ કરી વિરક્ત રાજા રાજસભામાં આવી બેઠો.

જ્યાં ઈચ્છા છે ત્યાં માર્ગ છે. જેટલી પ્રબળ ઈચ્છા, તેટલો જ તે નશ્વર છે. આ અવસરે વનપાળકે આવી વધામણી આપી કે મહારાજા ! જ્ઞાનદિવાકર ગુરૂમહારાજ આપણા ઉદ્યાનમાં આવી ઉતરેલા છે. આપની નિત્યની આજ્ઞા મુજબ તેઓશ્રીને સગવડ અમે આપી છે.

પોતાના મનોરથોને મદદ કરનાર કે સિદ્ધ કરનારના સમાચાર સાંભળી રાજાના આનંદનો પાર ન રહ્યો. ખરેખર હું ધન્યભાગી છું. મારા મનોરથોની સાથે જ જ્ઞાની ગુરૂનું આગમન થયું છે. મારા ઉત્તમ લવિષ્યની સિદ્ધિની આજ નિશાની છે કે ઈચ્છા થતાં મદદગાર તૈયાર, દરેક સાધનો અનુકુળ. રાજા તત્કાળ સિદ્ધાસનથી નીચે ઉતરી પડ્યો, પાદુકા કાઢી નાખી, ઉત્તરાસન કરી જે દિશામાં ગુરૂમહારાજ આવી ઉતરેલા હતા તે દિશા સન્મુખ સાત, આઠ પગલાં જઈ પંચાગ પ્રણામ કર્યા. વધામણી લાવનારને પારિતોષિક દાન આપ્યું અને તરત જ સભા ખરખારત કરી ગુરૂ મહારાજને વંદન કરવા જવાની સર્વે તૈયારીઓ કરી થોડાક વખતમાં તૈયારી થતાં મહારાજા મહાબળ, પોતાની રાજસભા, નગરના લોકો અને મલ્લયસુંદરી પ્રમુખ

સ્ત્રીસમાજને સાથે લઈ ગુરૂજીને વંદન કરવા ગયો. ભક્તિ-
ભાવથી વંદન કરી પોતાને ઉચિત રથાને ગુરૂમહારાજની
સન્મુખ રાજ પ્રમુખ બેઠા.

જ્ઞાનદિવાકર ગુરૂજીએ તેઓની યોગ્યતાનુસાર સમયને
અનુકૂળ ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી.

પ્રકરણ ૬૩ મું.

ધર્મદેશના.

મહાનુભાવો ! આ દુનિયામાં રહેલાં જીવો આ ભવ-
ચક્રમાં અનાદિકાળથી પરિભ્રમણ કરતાં અનેક પ્રકારનાં
અસહ્ય દુઃખોનો અનુભવ કરે છે. અનેક યોનિઓમાં-જાતિ
અથવા ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને વિલંબ
થાય છે. એમ અરહટ્ટ ચક્રની માફક આ જન્મ મરણનો
અંત આવતો નથી, અંત નહિ આવવાનું કારણ જીવો
પોતે પોતાને ઓળખી કે જાણી શકતા નથી અને તેથી
આ દુનિયાનાં ક્ષણિક તુચ્છ વિનશ્વર અને વિરસ પરિ-
ણામવાળાં સુખ મેળવવા માટે અનેક પ્રકારનાં પાપો કર્યા
કરે છે, પણ તેમને સુખ મળતું નથી જે મળે છે તે થોડા
વખત રહી વિલય થઈ જાય છે, આલ્યું જાય છે નાશ
પામે છે અને છેવટે નિરાશા જ મળે છે.

જે સુખ આપીને ચાહ્યું જાય તે તાત્ત્વિક નજ ઠહેવાય. તાત્ત્વિક સુખ તો તેજ ઠહેવાય કે, જેનો કોઈ પણ વખત નાશ જ ન થાય અને કાયમ બન્યું રહે, આવું તાત્ત્વિક સુખ. આ દુનિયાના પાંચ ઈન્દ્રિય સંબંધિ. વિષયોમાંથી કોઈ પણ વખત મળી શકવાનું જ નથી, છતાં તેને માટે અહોનિશ તેમાંજ પ્રયત્ન કરવો તે ખરેખર. અજ્ઞાનતા કે મૂખતાજ છે.

ખરું સુખ યોતાના આત્મા સિવાય કોઈ પણ વ્યજે છેજ નહીં તે સુખ માટે ખડાર પ્રયત્ન નહીં કરતાં, યોતાના સ્વભાવમાં આવવું જોઈએ અને અંતરમાં ઉછળતા વિષય, લોભ, તૃણા વિગેરેના કલ્લોલોને શાંત કરવા જોઈએ, તે શાંત થયા સિવાય આત્મશોધનનો-આત્મવિશુદ્ધિ કરવાનો પ્રયાસ નિરર્થક છે. ધારો કે એક પાણીનો ભરેલો વિશાળ કુંડ છે અને તેને તળીએ એક અમૂલ્ય રત્ન પડ્યું છે, છતાં પાણી ઘણું ડહોળું છે અને પવનની લહેરીઓ અને મોજો વારંવાર તે પાણીને હલાવી રહ્યાં છે, આવી પાણીની મલીન અને હલનચલનવાળી સ્થિતિમાં તે પાણીની તળીએ પડેલા રત્નને તમે શું જોઈ શકશો ? નહિ ખીલકુલ નહીં દેખાય.

આજ દૃષ્ટાંતે શુદ્ધ આત્મરત્ન, મન રૂપ પાણીની નીચે મનથી પણ પર રહેલું છે. તે મનરૂપી પાણી, વિષય કપાયની ડોળાશથી મલીન થયેલું છે અને અનેક પ્રકારના

વિચાર તરંગોથી હાલી ચાલી રહ્યું છે, માટે વિષય ક્ષાયનો અભાવ અને અનેક વિતર્કોની શાંતિ ત્યાં સુધી નહિ થાય, ત્યાં સુધી શુદ્ધ આત્મરત્ન જોવાની કે પ્રાપ્ત કરવાની આશા રાખવી વ્યર્થ છે, આજ કારણથી આત્મ-વિશુદ્ધિ માટે ખાલ અને અંતરંગ ઉપાધિઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ, તોજ નિત્ય, અવિનાશી આત્મિક સુખ પ્રગટ થાય છે અને નિરંતર સુખી થવાય છે.

હે રાજન્ ! જો સત્ય સુખની અભિલાષા હોય તો આ ક્ષણભંગુર દેહ અને વિયોગશીળ ર.જ્યદિમા આસક્ત ન થતાં આત્મસાધન માટે પ્રયત્ન કરવે, તે તમારા જેવા સમજુ મનુષ્યોને યોગ્ય છે.

દેહનો નાશ અવશ્ય છેજ. માનવ જન્મ ફરી ફરી મળવો મુશ્કેલ છે. આ ક્ષણભંગુર દેહથી પણ ઉત્તમ આત્મધર્મ પ્રગટ થતો હોય તો કયો સમજુ મનુષ્ય પ્રમાદ કરે ?

ઈત્યાદિ ગુરૂમહારાજ તરફથી ધર્મદેશના સાંભળી મહાબળરાત્ર આત્મસાધના કરવા માટે સાવધાન થયો આજ પ્રભાતથી જ પોતે મ.વધાન ધર્મ રહ્યો હતો, તેમાં ગુરૂજના ઉપદેશે વિશેષ વધારો કર્યો.

પ્રકરણ ૬૪ સુ.

મહાબળ અને મલયસુંદરી સંયમ માર્ગમાં

દેશના સાંભળી મહાબળ પરિવાર સહિત શહેરમાં આવ્યો અને શતબળ, સહસ્રબળ તથા મલયસુંદરી પ્રમુખ કુટુંબ વર્ગને બોલાવી પોતાની સંયમમાર્ગ અંગિકાર કરવાની આતુરતા જણાવી.

મલયસુંદરી તો પૂર્વજન્મનાં કટુક વિપાકો સાંભળ્યાં તથા અનુભવ્યાં ત્યારથી જ વિરક્ત થયેલી હતી, કેવળ મહાબળની ઈચ્છાને આધીન થઈને જ આટલો વખત શહસ્થાવાસમાં રહી હતી. મહાબળના આ વચનો સાંભળી તેના ઉત્સાહમાં વધારો થયો. સ્નેહ બંધનને તોડી નાંખી મહાબળની સાથે ચારિત્ર લેવા માટે તૈયાર થઈ રહી.

કુનાર શતબળ તથા સહસ્રબળે પિતૃભક્તિને લઈ રાજ્યમાં રહેવા આગ્રહ કર્યો, પણ મહાબળની આત્મ ઉન્નતિ માટેની તીવ્ર લાગણી દેખી કુમરોને તેની ઈચ્છાને આધીન થવું પડ્યું.

સાગરતિલકનું રાજ્ય પ્રથમથી જ તેણે શતબળને આપ્યું હતું એટલે પૃથ્વીસ્થાનપુરના રાજ્ય ઉપર રાજ તરીકે સહસ્રબળને અનિયેક કર્યો. રાજ શતબળ તથા રાજ સહસ્રબળે આ નિહકા મહોત્સવ પૂર્વક મહાબળ અને મલયસુંદરીનો મહાન દિક્ષા મહોત્સવ કર્યો.

મહાજળની સાથે અનેક રાજપુરોએ ચારિત્ર અગિકાર કર્યું તેમજ રાણી મલયસુદરાની સાથે પણ અનેક રાજવર્ગની તેમજ અન્ય સ્ત્રીઓએ ચારિત્ર લીધું.

દિક્ષા લીધા પછી મહાજળાદિ મુનિઓને ગ્રહણ, આસેવનાદિ શિક્ષા અર્થે સ્થવિર મુનિઓને સોપવામાં આવ્યા તથા માધ્વી મલયસુદરી પ્રમુખને મહત્તરા સાધ્વીને સોપવામાં આવી.

જનને પ્રકારની શિક્ષા પાલન કરતા પૃથ્વીસ્થાનપુરામાં કેટલોક વખત રહી જ્ઞાનદિવાકર ગુરૂ સાથે મહાજળ મુનિએ અન્ય સ્થળે વિહાર કર્યો. સાધ્વી મલયસુદરી પણ પોતાની મહત્તરા સાધ્વી સાથે અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા.

તેઓ પૃથ્વી તટપર જુદા જુદા સ્થળે વિચારતા જ્ઞાન ચ્યાનથી પોતાના આત્માને કૃતાર્થ કરતા હતા. વચ્ચેમાં આતરે પૃથ્વીસ્થાનપુર અને સાગરતિલકપુરમાં આવી તે જનને પુત્રોને ધર્મમાં ઉત્સાહ પમાડતા અને વ્યસન સેવનથી નિવારણ કરતા હતા.

ગુરૂ ગિજ્ઞાથી પોતાને કૃતાર્થ માનતા તે જનને જાણ્યો આપસમાં દૃઢ સ્નેહવાન થયા અને ધર્મ માર્ગમાં પણ સાવધાન થયા.

કાળાતરે તે જનને રાજ્યો એટલા બધા ધર્મમાં આવધાન થયા કે બીજાઓને પણ તે સત્યમર્ગનો જોષ કરવા લાગ્યા.

મહાબળ મહામુનિ ખડ્ગની ધાર સમાન તીવ્ર
 જતને પાલન કરતા અનુક્રમે સિદ્ધાંતની પારાગમી થઈ
 ગીતાર્થ થયા.

આત્મોદ્ધાર માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરનાર મહાબળ-
 મુનિને ગીતાર્થ હોવાથી એકાંકી વિહાર કરવા માટે પણ
 ગુરુજીએ આજ્ઞા આપી. પોતાના કલિષ્ઠ કર્મ ખપાવવા-
 નિમિત્તે તેઓએ પણ સમુદાયથી પૃથક્ ઉચિત ગણ્યું.
 સમુદાયથી પૃથક્ થઈ જીર્ણવનો, જંગલો, શ્મશાન, પહાડ
 અને ગિરિઠંદરા પ્રમુખમાં નિવાસ કરી નિરતિચાર વ્રત
 પાલન કરતાં આત્મધ્યાનમાં લીનતા કરવા લાગ્યા.

આ મહાત્માની આત્મ ધર્મમાં નિશ્ચળતા મેડીની
 માફક હતી. પૃથ્વીની માફક સર્વ પરિઘ્રહો સહન કરવાની
 સહનશીલતા હતી. તેની મુખમુદ્રા ચંદ્રની માફક સૌમ્ય
 યાને શાંત હતી. આકાશની માફક તેને કોઈ તરફના
 આલંબનની જરૂર ન હતી. શંખની માફક રાગાદિકથી
 નહિ રંગાવા રૂપ નિરંજનતા હતી. પ્રથમ સંવેગરંગમાં
 અને પછી શાંત રસમાં રહી અંતરંગ શત્રુઓના-કામ
 ક્રોધાદિનો નાશ કરતા હતા. અનુક્રમે પૃથ્વી તટપર
 વિચરતા એક વખત સાગરતિલકપુરના બહારના વનભાગમાં
 સધ્યા વેળાએ એકાંકી મહાબળમુનિ આવી પહોચ્યા,
 કલિષ્ઠકર્મ ખપાવવાં અને શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું, એજ
 જેમનું લક્ષ્યબિન્દુ હતું. તેથી તરત જ તે વનના એક
 ભાગમાં કાર્યોત્સર્ગ મુદ્રામાં ધ્યાનસ્થપણે ઉભા રહ્યા.

એ અવસરે ઉઘાનનો પાલક માળી ફરતો ફરતો ત્યાં આગ્યો. તેણે કાર્યોત્સર્ગ મુદ્રામાં રહેલા તે મુનિને જોયા. જોનાં જ તેણે તેને ઓળખી લીધા. તરત જ ત્યાંથી ચાલી નીકળી જ્યાં શતબળ રાજા હતો, ત્યાં શહેરમાં આગ્યો. આવીને રાજાને નમસ્કાર કરી વધામણી આપી કે મહારાજ ! આપના પૂજ્ય પિતાશ્રી મહાળગમુનિ એકાંકીગણે આપના ઉઘાનના એક ભાગમા આવીને ધ્યાનસ્થ રે રહ્યા છે.

આ વધામણી સાંભળતા જ હર્ષથી રોમાચિત થયેલા રાજાએ તે વનપાળને વધામણીમાં વાચિત દાન આપ્યું. વનપાળ પાછો ગયો. રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો. અત્યારે સંધ્યા-સમય થઈ ગયો છે. રાત્રિની શરૂઆત થઈ ચુકી છે તો પ્રાતઃકાળે સર્વ પરિવારને સાથે લઈ પૂજ્ય પિતાશ્રી ગુરૂવર્યને વંદન કરવા માટે જઈશ. ખરેખર હું ધન્યભાગી છું અને આ શહેર પણ આજે પવિત્ર થયું કે અમારા પુણ્યોદયથી આકર્ષાઈ આજે ગુરૂમહારાજ અહીં પધાર્યા છે આ પ્રમાણે જોલતાં રાજાએ પગમાંથી પાદુકાઓ દૂર કરી, સાત આઠ પગલાં સન્નમ જઈ ત્યાં રહ્યા છતાં જ તે દિશા તરફ જોતા ગદી મહાન ભક્તિથી પંચાંગ વંદના કરી અને પૂજ્ય પિતાના મુખાવિંદ જોવાની ઉત્કંઠાથી રાજાદિ સર્વ પરિવારે તે રાત્રિ ઘણા કષ્ટે પસાર કરી.

પ્રકરણ ૬૫ સું

કનકવતીએ વેર લીધું

મલયસુંદરીને રાક્ષસી કલંક આપ્યા પછી પેટીમાંથી બહાર મઢી મહાબળે તાડના કરી કાઢી મૂકેલી અને સ્ત્રી જાતિ હોવાથી વધ નહિ કરેલી કનકવતી દેશપાર થઈને પૃથ્વી તટપર ફરવા લાગી. ફરતાં ફરતાં કર્મ સંયોગે દુરંબ્યથી પ્રેરાયેલી દુઃખીણી થઈ આજે આજ નગરમાં આવીને રહી હતી.

કોઈપણ કાર્ય પ્રસંગે શહેરની બહાર રહેલા વનમાં તે સધ્યા સમયે આવી એટલામાં ધ્યાનમાં રહેલ મહાબળ-મુનિ તેના જોવામાં આવ્યા, તેને જોતાં જ તેણીએ તેને ઓળખી લીધા તે વિચારવા લાગી. હા ! સુરપાળ રાજાનો કુમાર મહાબળ તે આજ દેખાય છે. અરે ! તે વ્રતધારી થયો દેખાય છે. મારાં કરેલાં સર્વ અકાર્યો આ જાણે છે. કદાચ તે મારી સર્વ વાત અહીં પ્રગટ કરશે તો મારી શી ગતિ થશે ? મને રહેવાને સુકામ પણ નહિ મળે અને લોકો કદ્યર્થના દરીને મારશે. ખરી વાત છે. પાપાઃ સર્વક્ર શંકિતાઃ પાપી જીવો સર્વ સ્થળે શંકાવાળા જ હોય છે, હું કોઈ એવો ઉપાય શોધી કાઢું કે જેથી મારા કરેલાં અકાર્યની કોઈને ખબર ન પડે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતી અને આનુબાનુ નજર દરતી, કંઈક આશ્ચર્ય

પામતી તે અવસરે તો તે ત્યાંથી ચાલી ગઈ પણ રાત્રિના અવસરની રાહ ભેટી તે પાપિષ્ઠા પોતાના મુકામમાં સાવધન થઈ બેઠી રાત્રિનો અંધકાર ચારે બાજુ ફેલાયો રસ્તાઓ મનુષ્યના સંચાર વિનાના થયા. એ અવસરે કોઈ નહિ બાણે તેવી રીતે તે ગુપ્ત પણે પોતાના મુકામથી બહાર નીકળી આવી. ઘેરથી નીકળતા સાથે અગ્નિનું સાધન પણ ધઈ લીધું હતું, ચાલતાં ચાલતાં જે સ્થળે મહાબળમુનિ કાયોત્સર્ગ ધ્યાનમાં ઉભા હતા ત્યાં આવી.

અહ. ! સ્થિર આશયવાળો મૂર્તિમાન ધર્મ જ ઉભો હોય નહિ તેમ તે સંયમી મહાત્મા અત્યારે ધ્યાનમાં લીન થઈ રહ્યો હતો. પણ આ મલીન વાસનાવાળી કનકવતીને મન તો સાક્ષાત તે કાળ સ્વરૂપ દેખાતો હતો ખરી વાત છે, જે માણસ જે વિચારનો હોય, જે સ્થિતિનો હોય, તેને તેવો જ લાસ થાય છે, તેવો જ અનુભવ થય છે. અને સામના સંબંધમાં તેવું જ પોતાની યોગ્યતા કે સ્થિતિને અનુસરતું જ અનુમાન બાંધે છે.

આ અવસરે મુનિને મહાન કષ્ટ થવાનું છે, એ હુંબ આપણાથી કેમ ભેવાશે ? એમ ધારીને જ બાણે શહેરના દરવાજાઓ બંધ થયા હોય તેમ તે વખતે શહેરના દરવાજાઓ બંધ થઈ ગયા હતાં. મુનિને થનાર કષ્ટ સહન નહિ કરી શકવાથી જ બાણે તે અવસરે નગર લોકોના નેત્રો નિદ્રાથી સુદ્રિત થઈ ગયા હોય તેમ લોકો નિદ્રામાં પડ્યા હતા. કેવો વિચિત્ર સંયોગ ! કેવું નિ

કર્મ ! કે દેવો વેરબાવ ? ઉદ્યાનનો રખેવાળ પણ આ વેળાએ દોઢ પ્રમળ દારણથી હાજર થઈ શક્યો ન હતો. લોકોના સંચારના અભાવે ભૂમિનાગ શાંત થયેલો દેખી, કનકવતી પોતાના હૃદયમાં ઘણો હર્ષ પામી

નજીકના ભાગમાં કોલસા બનાવવા નિમિત્તે સ્વાભાવિક જ દોઢ મનુષ્યે લાકડાં લાવી મૂક્યા હતાં, તેનો મોટો ઢગલો ત્યાં પડ્યો હતો તે લાકડાં વડે કરી કનકવતીએ કાર્યોત્સર્ગપણે રહેલા મુનિના શરીરને મસ્તક પર્યંત ચારે બાજુએ ઘેરી લીધું. અર્થાત તે મુનિની ચારે બાજુ તે લાકડાં ખડકી દીધાં કે જેથી મુનિનું જરામાત્ર પણ શરીર દેખાઈ ન શકે.

મુનિના આ પ્રમાણે કાપથી વિટતાં તેણીએ ચતુર ગતિના નાના પ્રકારના દુઃખોથી પોતાના આત્માને ઘેરી લીધો. જન્મોત્તરના વેરાનુબંધથી નિર્દય થઈ કનકવતીએ ત્યાર પછી તે લાકડાંની ચારે બાજુએ અગ્નિ લગાવી દીધો.

પોતાના ઉપર મરણાંત ઉપસર્ગ આવેલો બાણી તે મહાત્માએ પણ ત્યાં તેવી અવસ્થામાં ઉભાં ઉભાં જ મન સાથે આરાધના કરી લીધી.

અગ્નિ પણ બાણે કનકવતીના પુણ્ય સંચયને મુળથી બાળી નાંખતો હોય તેમ મુનિના શરીરને બાળવાને પ્રવૃત્ત થયો. એ અવસરે મહાબળ મુનિ પણ દુઃસહ ઉપસર્ગને સહન કરતાં પોતે પોતાને બોધ આપવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૬૬ મું

આત્માને ઉપદેશ અને મોક્ષ

દેહ તથા આત્માની લિન્નતાનું જ્ઞાન આવે વખતે જ સ્પષ્ટ નિર્ણય થાય છે. આજ પરમ કસોટીનો વખત છે. કિલ્લકર્મ ખપાવવાનો વખત આવો જ હોય છે ઘણા વખતથી સુદૃઢ કરેલ જ્ઞાનને અજમાવવાનું પરમ કારણ કોઈક વખત જ મળે છે. ગોખેલા ક્ષમા કરવાના પાઠો અત્યારે જ અમલમાં મૂકવા યોગ્ય છે. લાંબા વખતથી દેહદમન કરવાનો અભ્યાસ આવે અવસરે જ ઉપયોગમાં આવે છે.

પોતાની ચારે બાજુ લાકડાં ખડકાય છે ખડકનાર કોણ છે ? શા માટે ખડકે છે ? તેનું પરિણામ શું આવશે ? અગ્નિ પણ લગાડી, લાકડાં બાળવા લાગ્યાં અને શરીર પણ બળવાની તૈયારીમાં છે. બળવા પણ લાગ્યું આ સર્વે વાત મહાબળ મુનિથી અબળી નહોતી. ગુરુજીએ આગળથી ચેતાવેલ પણ હતો કે કનકવતી છેવટનો ઉપસર્ગ કરશે, પોતાનું વેર લેશે. તેમ મહાબળમુનિ પણ અત્યારે જ્ઞાન દ્રષ્ટિએ કે ચર્મદ્રષ્ટિથી તેને નજરે જુએ છે. આમાંથી નારી છુટવું હોય તો છુટાય તેવું છે. કનકવતીને શિક્ષા આપવી હોય તો આપવાનું સામર્થ્ય પણ પોતાનામાં છે, આ શહેરનો રાજા તે પણ તેમનો પુત્ર અને પરમ ભક્ત

કર્મ ! કે કેવો વેરભાવ ? ઉદ્યાનનો રખેવાળ પણ આ વેળાએ કોઈ પ્રમળ દારણથી હાજર થઈ શક્યો ન હતો. લોકોના સંચારના અભાવે ભૂમિભાગ શાંત થયેલો દેખી, કનકવતી પોતાના હૃદયમાં ઘણો હર્ષ પામી

નજીકના ભાગમાં કોલસા બનાવવા નિમિત્તે સ્વા-ભાવિક જ કોઈ મનુષ્યે લાકડાં લાવી મૂક્યા હતાં, તેનો મોટો ઢગલો ત્યાં પડ્યો હતો તે લાકડાં વડે કરી કનકવતીએ કાર્યોત્સર્ગપણે રહેલા મુનિના શરીરને મસ્તક પર્યંત ચારે બાજુએ ઘેરી લીધું. અર્થાત્ તે મુનિની ચારે બાજુ તે લાકડાં ખડકી દીધાં કે જેથી મુનિનું જરામાત્ર પણ શરીર દેખાઈ ન શકે.

મુનિના આ પ્રમાણે કાપથી વિટતાં તેણીએ ચતુર ગતિના નાના પ્રકારના દુઃખોથી પોતાના આત્માને ઘેરી લીધો. જન્મમાંતરના વેરાનુબંધથી નિર્દય થઈ કનકવતીએ ત્યાર પછી તે લાકડાંની ચારે બાજુએ અગ્નિ લગાવી દીધો.

પોતાના ઉપર મરણાંત ઉપસર્ગ આવેલો જાણી તે મહાત્માએ પણ ત્યાં તેવી અવસ્થામાં ઉભાં ઉભાં જ મન સાથે આરાધના કરી લીધી.

અગ્નિ પણ જાણે કનકવતીના પુણ્ય સંચયને મુજથી બાળી નાંખતો હોય તેમ મુનિના શરીરને બાળવાને પ્રવૃત્ત થયો. એ અવસરે મહાબળ મુનિ પણ દુઃસહ ઉપસર્ગને સહન કરતાં પોતે પોતાને બાધ આપવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૬૬ સુ.

આત્માને ઉપદેશ અને મોક્ષ

દેહ તથા આત્માની ભિન્નતાનું જ્ઞાન આવે વખતે જ સ્પષ્ટ નિર્ણય થાય છે. આજ પરમ ઈસોટીનો વખત છે. કિલ્લકર્મ ખપાવવાનો વખત આવો જ હોય છે ઘણા વખતથી સુદૃઢ કરેલ જ્ઞાનને અજમાવવાનું પરમ કારણ કોઈક વખત જ મળે છે. ગોખેલા ક્ષમા કરવાના પાઠો અત્યારે જ અમલમાં મૂકવા યોગ્ય છે. લાંબા વખતથી દેહદમન કરવાનો અભ્યાસ આવે અવસરે જ ઉપયોગમાં આવે છે.

પોતાની આરે બાબુ લાકડાં ખડકાય છે ખડકનાર કોણ છે ? શા માટે ખડકે છે ? તેનું પરિણામ શું આવશે ? અગ્નિ પણ લગાડી, લાકડાં બાળવા લાગ્યાં અને શરીર પણ બળવાની તૈયારીમાં છે. બળવા પણ લાગ્યું આ સર્વે વાત મહાબળ મુનિથી અબળી નહોતી. ગુરુએ આગળથી ચેતાવેલ પણ હતો કે કનકવતી છેવટનો ઉપસર્ગ કરશે, પોતાનું વેર લેશે. તેમ મહાબળમુનિ પણ અત્યારે જ્ઞાન દષ્ટિએ કે અર્મદષ્ટિથી તેને નજરે જુએ છે. આમાંથી નારી છુટવું હોય તો છુટાય તેવું છે. કનકવતીને શિક્ષા આપવી હોય તો આપવાનું સામર્થ્ય પણ પોતાનામાં છે, આ શહેરનો રાજા તે પણ તેમનો પુત્ર અને પરમ ભક્ત

છે, આટલું છતાં આ મુનિએ આવો અસલ ઉપસર્ગ શા માટે સહન કર્યો હશે ? એ સામાન્ય વાંચનારને અજ્ઞયખી-ઉત્પન્ન કરનાર છે, અને છે પણ તેવું જ. પણ આયુષ્ય થોડું અને ઋણાનુબંધ વધારે એટલે ખીજે ઉપાય શું ? દેહાધ્યાસ કે દેહ ઉપરનો મમત્વ સર્વથા છુટેલ હોવાથી તેનું-દેહનું ગમે તેમ થાય માટે તો બંધીખાનામાંથી છુટવું જ, આવી પ્રબળ ઈચ્છાવાન દેહ ઉપર પ્રેમ શા માટે કરે ? જરેખર દેહ બંધીખાનું જ છે. આત્મા-આવા મલીન પદાર્થોના કીચડથી આવૃત્ત થયેલો છે. તેના મધ્યમાં પડ્યો છે. દેહાધ્યાસથી રીખાય છે, જુરે છે અને-વારંવાર તેમાં પ્રવેશ તથા નિર્ગમન કર્યા કરે છે. આવા પરમ દુઃખના કારણભૂત દેહ અને કર્મનો સર્વથા ક્ષય-થતો હોય, ફરી પાછું આવા દેહમા અવવાનું સદાને માટે બંધ થતું હોય તો આવા દેહ બંધીખાનામાંથી છુટવાની કોણ આનાકાની કરે ? આત્મદશામાં દેહ દશાનું જ્ઞાન પણ ન હોય, ઉપેક્ષા પણ પ્રબળ, ભાવીનિર્માણ-પણ તેવું, ઇત્યાદિ અનેક કારણો આ ઉપસર્ગ સહન કરવામાં ગણી શકાય. વિશેષ કારણ તો તે મહાત્મા જ બાણે.

આવા ઉપસર્ગના પ્રસંગે આત્મજાગૃતિની પૂર્ણ જરૂર છે, તે જાગૃતિ આ મહાત્માને હતી, વિશેષ જાગૃતિ-માટે પોતેજ પોતાને દહતા કરતા ચાલ્યા. હે ભુવ ! શુભ ભાવ રૂપ વડાણ ઉપર તું ઘણા કાળથી ચડેલ

હોવાથી હવે સંઘાર સમુદ્રનો દિનારો પામવાની તૈયારી છે, આ સામેજ દેખાય છે. સદ્ભાવનારૂપ વહાણને શુદ્ધ ચિત્તરૂપ વાયુ વડે પ્રેરણા કર કે આ વહાણ તેને હમણાં જ નિનારા ઉપર લાવી મૂકશે સમુદ્ર તરી આવ્યો છે, હવે આ ખાડીમાં કે ખાખોચિયામાં તું ન ધુડીશ. હે. જીવ ! નારક, તિર્થંચાદિ ગતિઓમાં તેં અસદ્દુઃખો સહન કર્યા છે. તે યાતનાઓનો વિચાર કરતાં આ યાતના - પીડા તેની આગળ શી ગણતરીમાં છે ? આ સ્ત્રી ઉપર તું ખીલકુલ અશુભ ચિંતવન ન કરીશ. કર્મ ઉન્મૂલન કરવાના કાર્યમાં આ સ્ત્રી તને ખરેખર મદદગાર થઈ છે અને તેથી તે તારા એક પરમ મિત્રસમાન છે. હે. ચેતન ! તું જે દેહ મંદિરમાં રહ્યો છે તે તારાથી જુદું છે આ બાહ્ય ઘર બળવાથી તું બળવ નો નથી. તારો નાશ થવાનો નથી. તું અમર અને અરૂપી છે, આ અગ્નિ પૂર્વ સંચિત કર્મ મળને વિશુદ્ધ કરે છે, એટલે તે પણ અહિંતકર નથી, ઇત્યાદિ પ્રબળ ભાવનાના બળથી કનકવતી ઉપરથી દ્વેષભાવ અને દેહ ઉપરથી મમત્વભાવ શાંત કરી સમભાવની સરલ શ્રેણીએ તે મહાત્મા મહાબળ મુનિ-આગળ વધ્યા. શુભાશુભ કર્મોપરથી મમત્વભાવ તદ્દન છુટી ગયો. દેહથી આત્મા તદ્દન જુદો જ અનુભવાયો. આ આત્મસ્થિતિમાં ધાતિકર્મનો ક્ષય થતાં જ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. બહારથી લાઠડાનો અગ્નિ પ્રવલિત થઈ રહ્યો છે અને અંતરમાં શુક્લધ્યાનાગ્નિ જ્વલંત્યમાન થઈ

રહ્યો હતો. આ અંતરની અગ્નિની મદદથી લવોપગ્રાહી કર્મો—બાકીનાં ચાર કર્મો પણ બળીને લસીભૂત કરી નાખ્યા.

થોડા જ વખતમાં તે મહાત્મા મહાબળમુનિ અંતઃકૃત કેવલી થઈ કર્મથી સર્વથા નિવૃત્તિ પામી મોક્ષે ગયા અને નિરંતરને માટે તે પવિત્ર આત્માએ જન્મ, જરા, મરણાદિ કલેશોને જલાંજલિ આપી.

પ્રકરણ ૬૭ મુ.

સતબળનો વિલાપ.

આ તો મહાત્મા પુરૂષોનો નિહનાદ છે કે જે કાલે કરવાનું હોય તે આજે કરો અને આજે કરવાનું હોય તે હમણા કરો. એક મૂહુર્ત જેટલા ટુંકા વખતમાં પણ અનેક વિઘ્નો આવે છે માટે આવતા વખતની રાહ ન જુઓ. મુલતવી રાખ્યાના માઠાં ફળો ઘણી વખત મનુષ્યોને અનુલવવા પડે છે. એક વખત સખન છક્કડ લાગ્યા સિવાય આ વાતનો ખરો અનુલવ સમજવામાં નથી આવતો. પાછળથી જ મનુષ્યોને હડાપણ આવે છે કે અમે આ કામ તરત કર્યું હોત તો ઘણું સારું થાત.

પ્રાતઃકળ થતાં જ પિતૃદર્શનાર્થે—ગુરુદર્શનાર્થે અતિ ઉત્કંઠિત યનમળરાજ પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં

આવ્યો. આબુખાબુ તપાસ કરતાં મુનિ તેમના દેખવામાં ન આવ્યા. પણ જે ઠેકાણે તે મુનિ ઉભા હતા, તે સ્થળે એક રાખનો ઢગલો તેમના દેખવામાં આવ્યો અને તે ઢગલામાં કોઈ મનુષ્ય-લક્ષ્મીભૂત થયું હોય તેવી નિશાની. દેખાઈ. ઘણી ખારિક તપાસ કરતાં જણાઈ આવ્યું કે તે મુનિનું શરીર જ બળીને રાખ થયું હતું. આ દુઃખદાઈ વર્તમાન સમાચાર જાણતાં જ રાજા મૂર્છા ખાઈ જમીન પર પડી ગયો. કેટલીકવારે મૂર્છા શાંત થતાં કોપ કરી રાજા બોલવા લાગ્યો કે, અરે ! ભવબ્રમણથી નિર્ભય થયેલા અને નિષ્કારણ ગૈરી સરખા કેાણે આ મુનિને આવો દુઃખદાઈ ઉપસર્ગ કર્યો ?

આમ બોલવાની સાથે તે રાખના ઢગલા તરફ નજર કરતાં પિતૃવત્સલ રાજા ફરી પાછો મૂર્છાવશ થઈ પડ્યો મનોવૃત્તિને ઘણી શાંત કરવા માંડી પણ તે શાંત ન થઈ ત્યારે રાજા મુક્ત કંઠે વિલાપ કરવા સાથે પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો હા ! હા ! હતાશ શતબળ ! તું કેટલો બધો નિર્ભાગી ? દુર્લભ પિતૃચરણ કમળને પામ્યા છતાં પણ પ્રમાદના કારણથી તત્કાળ આવી વંદન ન કરી શક્યો હે પૂજ્ય પિતા ! આપની કરુણાર્દ્ર પવિત્ર દૃષ્ટિ મારા ઉપર ન પડી. મેં મારા કર્ણપુટદ્વારા આપના મુખથી ધર્મદેશનઃ રૂપ અમૃતનું પાન ન કર્યું. એક રીર-દરિદ્ર મનુષ્યના મનોરથોની માફક મારા હૃદયના મનોરથો વિલીન થયા. હે પૂજ્યશુર ! હું આજેજ નિરાધાર થયો, આજેજ

નિર્નાથ થયો. મારા સર્વ મનોરથો મનમાં જ રહી ગયા. હા ! હા ! પૂજ્યપિતા મારા રાજ્યમાં જ અને મારી હયાતીમાં જ નજર પણ ન જોઈ શકાય તેવી આપની અવસ્થા થઈ. ખરેખર ! હું નિર્ભાગી જ કે આપનો સમાગમ ખીલકુલ ન થયો. ઘિઘ્કાર થાઓ મારા જેવા પ્રમાદિઓને કે તત્કાળ કરવા લાયક કાર્યો આગામી કળ ઉપર મુલનવી રાખે છે. જો હું કાલે સંધ્યા સમયે જ અહીં આવ્યો હોત તો પૂજ્ય પિતાશ્રીનો મેળાપ, તેમનાં દર્શન અને ઉપદેશ શ્રવણ આદિ સર્વલાલની પ્રાપ્તિ થાત.

આ પ્રમાણે વિલાપ કરતા રાજાએ બ્રહ્મદીના વિદ્યેષથી સુભટોને જણાવ્યું કે, અરે મારા શુરવીર સુભટો ! તમે તે પાપીના પગલે પગલે જાઓ અને આ અનર્થ કરનારને અહીં જીવતો પકડી લાવો.

રાજાનો હુકમ થતાં સંખ્યાબંધ સુભટો ચારે બાજુ નીકળ પડ્યા. પગલાના જાણકાર સુભટો પગલે પગલે આગળ વધ્યા અને અનુક્રમે તે પગલું એક ખીલના ભાગમાં જઈ અટક્યું. સુભટો તે ખીલમાં ઉતરી પડ્યા. ત્યાં તપાસ કરતા એક ભાગમાં છુપાઈ રહેલી કનકવતી તેમના દેખવામાં આવી. તેને પકડીને સુભટો રાજા પાસે લઈ આવ્યા. રાજાએ તાડના કરી તે સ્ત્રીને પૂછ્યું કે તે આ મુનિને શા કારણથી જીવતા બાળી દીધા ? ઘણા માર પડ્યા પછી તેણે પોતાનું કરેલું સર્વ અકર્મ સત્ય જણાવી આપ્યું. શતબળ રાજાએ નાના પ્રકારના મારથી

-તે કનકવતીને મારી નાંખાવી. તેણીએ પણ પોતાના દુષ્ટ કર્મનું ફળ કર્માનુસાર મેળવ્યું. મરણ પામીને છઠ્ઠી નરકે નારકીપણે તે ઉત્પન્ન થઈ અને ત્યાં નાના પ્રકારના દુઃખના બાજનભૂત થઈ.

કનકવતીને મારવાથી કાંઈ રાજાનો શોક ઓછો ન થયો તેનો કારી ધા ન રૂઝાયો, પિતાની અને ગુરૂની ખોટ ન પુરાઈ, પ્રધાન પુરૂષોએ તેને ઘણો સમજાવ્યો પણ તેણે એક ક્ષણમાત્ર પણ પિતૃશોક મૂક્યો નહિ.

પૂજ્ય પિતાનું મરણ આવી વિષમ રીતે થયું જાણી સહસ્રમળ રાજા પણ શોક સમુદ્રમાં ડુબી ગયો. આ બંને રાજાઓને પિતાનો શોક, રામ લક્ષ્મણના શોકની માફક કે કૃષ્ણ બળભદ્રના શોકની માફક સાલવ. લાગ્યો. તેઓએ રાજ્યના તમામ સુખને જલાજલિ આપી. સાડેં ખવું, સાડેં પીવું, સારાં વજ્ર પહેરવાં. હસવું કે આનંદથી બોલવું તે સર્વ તેમણે મૂકી દીધું. સર્વ દિશાઓ તેમને શૂન્ય લાગવા માંડી તેમજ કોઈ પણ સ્થળે તેઓને રતિ ન મળી, કેવળ શોકની ગમગીનીમાં બંને ભાઈઓ અહો-નિશ રહેવા લાગ્યા અને રાત્રિ દિવસ પિતાનું મરણ અને તેના ગુણો સંભારવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે બંને રાજાની સ્થિતિ દેખી પ્રધાન મંડળ પણ વિચારમાં પડ્યું કે હવે રાજાઓને શોકથી કેવી રીતે મુક્ત કરવા ?

પ્રકરણ ૬૮ સું

મહત્તરા સાધ્વી મલયસુંદરી

“કેળવણીને યથાસ્થાને નિયોજના કરવી તેની બલી-
હારી છે. જે કાર્ય ઘણા લાંબા કાળે અને દુઃશક્યતાથી
મનુષ્યો કરી શકે છે, તે કાર્યદાહક સ્વભાવવાળો અને
અસ્પષ્ટ ચૈતન્યવાળો અગ્નિ ઘણા થોડા વખતમાં અને
સુશક્યથી કરી શકે છે. વીજળીની અને અગ્નિની
મદદથી ચાલતા તાર, ટેલીફોન, રેલવે, સ્ટીમર, મીલો અને
અનેક પ્રકારના સંચાઓ, આ મર્વ દૃષ્ટાંતો પ્રત્યક્ષ અત્યારે
આપણા સર્વના દેખવામાં આવે છે, તેમજ પાણી અને
વાયુની મદદથી પણ તેવા અશક્ય કાર્યો બની શકે છે.
હિંસક સ્વભાવવાળાં સિંહ, વ્યાધ્રાદિ પશુઓ પણ કેળ-
વણીના પ્રતાપથી પોતાના સ્વભાવને એક બાબતે મૂકી
મનુષ્યોની સાથે હળી મળીને રહેતા દેખવામાં આવે છે સ્વાતિ
નક્ષત્રનું પાણી યથાસ્થાન-છીપમાં સ્થિતિ પામવાથી મોતી
જેવી સુંદર અને બહુ મૂલ્યની વસ્તુ પેદા કરે છે. આ
વિચાર કરનારને સ્પષ્ટ સમજશે કે આ સર્વ કાર્યની
સિદ્ધિ તે તે વસ્તુને યથાયોગ્ય કેળવી જાણવાથી અને
યથાસ્થાને નિયોજિત કરવાથી જ થઈ શકે તેમ છે. બ્યારે
અસ્પષ્ટ ચૈતન્યવાળાં પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને પશુઓને
પણ તેમના સ્વભાવમાં ફેરફાર કરાવી શકાય છે. તેમની
શક્તિમાં વધારો કરી શકાય છે, તો પણ સ્ત્રીઓને.

કેળવી જાણવાથી કે યથાસ્થાને ઉત્તમ સહવાસમાં નિયોજીત કરવાથી તેમની શક્તિમાં વધારો, સ્વભાવમાં ફેરફાર અને અનેક મનુષ્યોને ઉપકાર કરતાં તરીકે કેમ ન બનાવી શકાય ? અવશ્ય બનાવી શકાય જ.

સાખી મલયસુંદરી નિર્મળ આત્મનું પાલન કરતાં અને સાથે જ્ઞાનાભ્યાસ કરતાં અનુક્રમે અગીયાર અંગ પર્યાતનું જ્ઞાન મેળવી શકી. તેણે તત્ત્વજ્ઞાનમાં ઘણાં જાંડા પ્રવેશ કર્યો હતો તેથી જ અનેક જીવ્ય જીવોને ઉત્તમ યોગ આપતી તે પૃથ્વીતળપર વિચરતી હતી. જ્ઞાનની સાથે તે મહાશય્યા તીવ્ર તપશ્ચર્યા પણ કરતી હતી. કર્મ-કલેશને દૂર કરવા માટે તે અહોનિશ પ્રયત્ન કર્યા કરતી હતી. નર્વાન કર્મબંધ થતો અટકાવવા માટે તેટલો જ પ્રયત્ન કરતી હતી. કેમ કે કર્મના ભયંકર ફળો આ ભવમાં જ અનુભવવાં પડ્યાં હતાં, તે વખતે અનેક દુઃખને તે ભૂલી ગઈ ન હતી. :

જ્ઞાન, ક્રિયામાં નિરંતર પ્રયત્ન કરતાં આ મહાશય્યાને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું : ગુરુમહારાજે તેમને વિધિપૂર્વક મહાત્મની-સર્વ સાધ્વીઓમાં મુખ્ય આગેવાન વીતરાગની આજ્ઞા મુજબ સર્વ સાધ્વીઓને પ્રવર્ત્તાવનારની પદવી આપી.

અવધિજ્ઞાનના પ્રકાશની મદદથી મનુષ્યોના સંદેહરૂપ અંધકારને દૂર કરતી અને જીવ્ય જીવરૂપ કમળને વિકસિત

કરતી તે મહાનુભાવા મહત્તરા પૃથ્વીતટપર ઉત્ર વિહારે
વિચરવા લાગી.

જ્ઞાનલોકથી-જ્ઞાનપ્રકાશથી મહાબળ મુનિનું નિર્વાણ
થયેલું જાણી અને તે દુઃખથી શોકસાગરમાં ડુબેલા શતબળ
રાજાને દેખી તેમનો ઉદ્ધાર કરવા નિમિત્તે સાધ્વી
મલયસુંદરી અનેક સાધ્વીના પરિવાર સહિત વિહાર કરતાં
ક્રમે સાગરતિલક શહેરમાં આવી અને પોતાને લાયક
વસ્તીમાં-મુકામમાં નિવાસ કર્યો.

પોતાની માતા મહત્તરા મલયસુંદરીનું આગમન
સાંભળી શતબળને ધણો હર્ષ થયો. રાજા શતબળ પોતાના
પરિવાર સહિત તત્કાળ તે મહત્તરાને વંદન કરવા આવ્યો.
વંદના કરી પોતાને ઉચિતસ્થાને પરિવાર સહિત ધર્મશિક્ષા
સાંભળવા બેઠો.

પ્રકરણ ૬૯ મું.

સાધ્વી મલયસુંદરીનો ઉપદેશ

અમૃત સરીખા મધુર વચનોએ અને પ્રસન્ન મુખે
સાધ્વી મલયસુંદરીએ ઉપદેશ આપતાં જણાવ્યું કે
વાસે, શતબળ ! મનુષ્યદેહની ક્ષણભંગુરતા, આયુષ્યની
અદ્યતા અને સંયોગની વિયોગશીલતા. શું તું બુદ્ધી

અને જ્યઘ્રીની ઇચ્છાવાળા સુભટો તું ચત્રુઓ તરફના પ્રહારને નથી સહન કરતા ? અર્થાત્ કરે જ છે તેવી જ રીતે કર્મશત્રુ સામે સંગ્રામ કરતા અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ રૂપ જ્ય લક્ષ્મીની ઇચ્છાવાળા તમારા પિતાને પરિપક્વ કે ઉપસર્ગરૂપ ચત્રુના પ્રહારો લાગ્યા છે, તથાપિ આત્મ-શુભ રૂપ જ્ય લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થયેલી હોવાથી તેવા અમૂલ્ય લાભની આગળ આ પરિપક્વ કે ઉપસર્ગો તેમને તે વખતે કાંઈ પણ ગણત્રિમાં હોય જ નહીં.

અથવા વિદ્યા સિદ્ધ કરનાર પુરૂષો વિદ્યા સિદ્ધ કરતા અત્યંત દુઃસહ દુઃખ કે ઉપસર્ગો સહન કરે છે. કેમ કે કષ્ટ સહન કર્યા સિવાય અદ્ભુત વિદ્યા સિદ્ધ મળી શકતી નથી, તેવી જ રીતે આત્મવિદ્યા સિદ્ધ કરતા તમારા પિતાને દુઃસહ દુઃખો સહન કરવાં પડ્યાં છે. તથાપિ તેમને આત્મવિદ્યા પૂર્ણ સિદ્ધ થઈ છે, એટલે તે દુઃખ પણ તેમને દુઃખરૂપ લાગ્યાં નથી.

હે રાજન ! ‘હું પિતાના ચરણાવિદને નમસ્કાર ન કરી શક્યો’ આ કારણથી તમને અધુરિતા થાય છે, પણ આ અધીરજ કરવા યોગ્ય નથી. કેમકે તું સદાને માટે પિતૃ-બંધ છે. પિતાની આરાધના કરવામાં તું નિરંતર આસક્ત છે. માટે સાક્ષાત્ પિતાની આરાધના કરવાથી જે લાભ મેળવી શકે એ યોગ્ય હતો, તે લાભ તેં તારા પરિણામની વિશુદ્ધિવાળા ભાવથી મેળવી લીધો છે, અને હજી પણ મેળવીશ. માટે પિતા સંબંધી ચોક્કસ ત્યાગ કર.

ખંદીખાનામાંથી સદાને માટે છુટકારો થયો છે. તો નેથી તને આનંદિત થવું જોઈએ કે આમ શોક કરવો જોઈએ ?

રાજન્ ! પોતાના ગાઢ સંબંધી મહાન્ વિપત્તિમાંથી મુક્ત થયો હોય તો નેથી આનંદ થાય કે શોક થાય ? આનંદજ થવો જોઈએ. તેવી જ રીતે તારો પિતા સંસારચક્રમાં અનંતવાર સહન કરવી પડતી જન્મ, મરણ, રોગ, શોક, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિરૂપ વિપત્તિથી સદાને માટે વિમુક્ત થયા છે, તો શું આ વેળાએ તને આનંદ ન થવો જોઈએ.

રાજન્ ! પોતાનો કોઈ ઈષ્ટ સંબંધી ઘણા વખતથી રોગે પીડાતા હોય અને દૈવસંયોગે તે એક વખત સદાને માટે સર્વથા નિરોગી થાય તો શું તેના સંબંધીને તેથી 'હવે' ન થાય ? થવો જ જોઈએ, તેમ તમારો ઈષ્ટ સંબંધી પિતા મહાખળ અનાદિકાળથી કર્મ રોગથી પીડાતા હતા તે હમણાં સર્વથા સદાને માટે કર્મ રોગથી મુક્ત થઈ અજરામરરૂપ નિરોગ અવસ્થા પામ્યા છે તો આવા આનંદી વર્તમાનથી તમને આનંદ થવો જોઈએ. અત્યારે તમોને મહોત્સવનો વખત છે, તેને ઠેકાણે આમ શોકમાં ગમગીન થઈ રહેવું તે કોઈ પણ રીતે તમારા જેવા સમ-જુને લાયક નથી. હે રાજન્ ! હું જાણું છું કે તમારા પિતાને અગ્નિથી દુઃસહ પીડા થઈ હશે, તે કારણથી તમને વધારે દુઃખ લાગી આવે છે, પણ તે અગ્નિની પીડા તમારે ચિંતવવા જેવી નથી. કેમ કે સંત્રામ પર ચહેલા

અને જયશ્રીની ઇચ્છાવાળા સુભટો શું શત્રુઓ તરફના પ્રહારને નથી સહન કરતા ? અર્થાત્ કરે જ છે તેવી જ રીતે કર્મશત્રુ સામે સંગ્રામ કરતા અને શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ રૂપ જય લક્ષ્મીની ઇચ્છાવાળા તમારા પિતાને પરિપક્વ કે ઉપસર્ગરૂપ શત્રુના પ્રહારો લાગ્યા છે, તથાપિ આત્મ-શુભ રૂપ જય લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થયેલી હોવાથી તેવા અમૂલ્ય લાભની આગળ આ પરિપક્વ કે ઉપસર્ગો તેમને તે વખતે કાંઈ પણ ગણત્રિમાં હોય જ નહીં.

અથવા વિદ્યા સિદ્ધ કરનાર પુરૂષો વિદ્યા સિદ્ધ કરતા અત્યંત દુઃસહ દુઃખ કે ઉપસર્ગો સહન કરે છે. કેમ કે કષ્ટ સહન કર્યા સિવાય અદ્ભુત વિદ્યા સિદ્ધ મળી શકતી નથી, તેવી જ રીતે આત્મવિદ્યા સિદ્ધ કરતાં તમારા પિતાને દુઃસહ દુઃખો સહન કરવાં પડ્યાં છે. તથાપિ તેમને આત્મવિદ્યા પૂર્ણ સિદ્ધ થઈ છે, એટલે તે દુઃખ પણ તેમને દુઃખરૂપ લાગ્યાં નથી.

હે રાજન ! ‘હું પિતાના ચરણાવિદને નમસ્કાર ન કરી શક્યો’ આ કારણથી તમને અધુતિ થાય છે, પણ આ અધીરજ કરવા યોગ્ય નથી. કેમકે તું સદાને માટે પિતૃ-બક્ત છે. પિતાની આરાધના કરવામાં તું નિરંતર આસક્ત છે. માટે સાક્ષાત્ પિતાની આરાધના કરવાથી જે ફાલ મેળવી શક્યો યોગ્ય હતો, તે લાભ તેં તારા પરિણામની વિશુદ્ધિવાળા ભાવથી મેળવી લીધો છે, અને હજી પણ મેળવીશ. માટે પિતા સંબંધી ચોક્કસ ત્યાગ કર.

મંસારની વિચિત્ર સ્થિતિનો વિચાર કર શોક કરવાથી! અનુભવે પોતાનું રક્ષણ કરી શકતા નથી. આ ભવવાસને હું ખના ધરૂંપ જાણુ. આ સંખંધોને સ્વપ્ન સદૃશ સમજ. લક્ષ્મીને વિદ્યુતની માફક ચપળ જાણુ અને જીવતવ્યને પાણીના પરપોટાની માફક ક્ષણભંશુર સમજ. હે રાજા ! ગુરૂગિદ્યા ગ્રહણ કન્વામા ત્રિવક્ષણ તમારા જેવા વિવેકી-પુરૂષો પણ જ્યારે આવી રીતે શોક કરશે, ત્યારે મૈયા અને વિવેક ક્યાં જઈ ને રહેશે ? તેઓને કોના આશ્રય ?

આ પ્રમાણે મહત્તરા મલયસુંદરીએ રાજા શતબળને પ્રતિબોધ આપ્યો. તેના અતિશાયિક વચનોની એટલી બધી પ્રબળ અસર થઈ કે રાજા શતબળ શોક રહિત ધર્મધર્મધ્યાનમાં સાવધાન થયો.

મહત્તરા પોતાના કદ્દપની મર્યાદા પ્રમાણે જેટલા દિવસ પ્રયાંત સાગરતિલકપુરમાં રહ્યાં, તેટલા દિવસ પર્યાંત રાજા શતબળ નિરંતર વંદન અને ધર્મશ્રવણ નિમિત્તે તેમની પાસે આવતો જ રહ્યો જે સ્થળે મહાબળ મુનિ મોક્ષ ગયા તે સ્થળે એક મંદિર બંધાવ્યું અને તેમાં મહાબળ મુનિની મૂર્તિ સ્થાપન કરી વિવિધ પ્રકારના મહોત્સવો કર્યા.

મહત્તરા મલયસુંદરીએ તે શહેરના લોકોને અનેક પ્રકારે ઉપકાર કરી અને રાજાને ધર્મમાં સાવધાન તથા સ્થિર કરી અન્ય સ્થળે વિહાર કર્યો.

પ્રકરણ ૭૦ સુ

મલયસુંદરીનું પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આગમન

અવધિ જ્ઞાનના પ્રકાશથી સહસ્રજળરાજાને પણ શોકમાં ગરકાવ થયેલો દીઠો, પણ શોકથી મૂકા કરવા અને ધર્મકાર્યમાં સાવધાન કરવા નિમિત્તે સાધ્વી મલયસુંદરીએ પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં જવું ઉચિત ધાર્યું. પરોપકાર અને આત્મ ઉદ્ધાર એ મહાત્મ્યને પામેલાં જીવોનું કર્તવ્ય છે, એમ સમજી અનુક્રમે આમાનુષામ વિચરના મહત્તર સાધ્વી પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આવી પહોંચ્યા.

પરોપકારપ્રવીણ ધર્માત્મા સાધ્વી મલયસુંદરીએ ધર્મોપદેશ આપી, સહસ્રજળ રાજાને પરિવાર સહિત પ્રતિજ્ઞાધ પમાડ્યો અને ધર્મમાર્ગમાં સ્થિર કર્યો.

મહત્તરને વંદન કરવાને ઉત્સુક થયેલા શતજળરાજા પણ ભાઈના સ્નેહથી પૃથ્વીસ્થાનપુરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં આંખ્યા પછી બંને ભાઈએ નિરંતર મહત્તરને વંદન ધર્મશ્રવણ અને એકાગ્રતાથી ધર્મ સેવન કરવા લાગ્યા.

તેઓનું ધર્મશ્રદ્ધાન ઘણું ઉત્કૃષ્ટ હતું. ત્રિકાલ જન પૂજન કરતા, સુપાત્રમાં દાન આપતા, યથાશક્તિ તપશ્ચર્યા કરતા વિવિધ પ્રકારે સંઘની ભક્તિ અને વાત્સલ્ય કરતા હતા. ગરીબ અનાથોને માટે ઠેકાણે ઠેકાણે અન્નક્ષેત્ર

ખોલ્યાં હતાં, જીવહિંસા અને અધર્મના માર્ગે પ્રવર્તન કરતા લોકોને તેઓ મના કરતા હતા.

ખન્ને રાજ્યોએ પોતાના દેશના દરેક શહેરમાં અને દરેક ગામમાં જીવભુવના બંધાવી આખા રાજ્યની પૃથ્વીને જીનેશ્વર ભગવાનના પવિત્ર સ્મરણીય નામથી મંડિત કરી દીધી. તે રીતોમાં સ્નાત્ર પૂજા, મહોત્સવ, તીર્થોમા રથયાત્રા અને અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ વિગેરે ધર્મ કર્તવ્યો સદાને માટે શરૂ કરી દીધાં.

પરસ્પર દઢ સ્નેહવાળા અને ધર્મધુરાના ભારને વહન કરવામાં ધીરેય તુલ્ય, ખંને ભાઈઓ ધર્મ ઉન્નતિ કરતા આનંદમાં મગ્ન રહી સુખમાં દિવસો પસાર કરવા લાગ્યા.

રાજાને પગલે ચાલવવાળા અન્ય લોકો પણ ધર્મનું સેવન કરવા લાગ્યા. ખરી વાત છે ‘યથા રાજ તથા પ્રજા’ એ અવસરે સૂર્યોદય વેળાએ જેમ તારાઓ સ્ફુરાયમાન થતા નથી તેમ અન્યધર્મો સ્ફુરાયમાન થતા જણાતા ન હતા.

મહત્તર મલયસુંદરી પણ આવી રીતે અનેક જીવોને ધર્મમાં સ્થિર કરી અન્ય જીવોને ઉપકાર કરવા અર્થે અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયાં.

પ્રકરણ ૭૧ મું.

મહત્તરાતું દેવલોક ગમન—અને ઉપસંહાર

પૃથ્વી તટપર અનેક વર્ષ પર્યંત ઉગ્રવિહારે મલયમુંદરીએ વિહાર કર્યો. તેટલા અવસરમાં તેણે અનેક જીવોને ધર્મમાર્ગમાં જોડ્યાં. તેના ઉગ્ર તપ અને નિર્મળ પ્રહાર્ય આગળ સર્વ કોઈને નમવું પડ્યું હતું તેવું ચારિત્ર નિર્દોષ હતું, તેની વિશુદ્ધિ અપૂર્વ હતી. તેની વાણી અમોઘ અને અમૃત વર્ષાવતી હોય તેવી મીઠી અને શાંતિદાયક હતી. તેની મુખમુદ્રા શાંત અને આનંદી હતી. રાજતેજ અને તપતેજ બન્ને લેગા હોવાથી તેની ધર્મ દેશનાની અસર લોકો ઉપર ચમત્કારીક રીતે થતી હતી. તે મહત્તરાને દેખતાં જ કઠોર હૃદયવાળા મનુષ્યોને પણ પુન્યબુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતી હતી.

શ્રમણ ધર્મનું પાલન કરતાં તપ, યોગ, જ્ઞાન અને ધ્યાન વડે ઘણાં કર્મ અપાવી દીધાં હતાં. નિર્મળ અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. હજી શેષ કર્મ બાકી હતાં. તેવામાં અવધિજ્ઞાનથી તપાસતાં આ દેહમાં રહેવારૂપ આયુષ્ય ઘણું જ સ્વદૃષ્ટ રહેલું પોતાના બલુવામાં આપ્યું. એજ અવસરે તત્ત્વજ્ઞ મહત્તરાએ અંત્ય વખતની આરાધના કરી લીધી અને ધર્મ ધ્યાનમાં સાવધાન રહી આત્માનંદમાં ઝીલવા લાગી. આ શુભ ભાવમાં માનવદેહ સંબંધી

આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં મહત્તર મલયસુંદરી આ દેહનો ત્યાગ કરી અચ્યુત નામના આરમા દેવલોકે દેવપણે ઉત્પન્ન થઈ દેવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્તમ કુળમાં માનવદેહ પામી ચારિત્ર લઈ કેવળજ્ઞાન પામીને નિર્વાણ પામશે.

આ પ્રમાણે આ મહાસતી મહત્તર મલયસુંદરીનું જીવન ચરિત્ર અહીં પૂર્ણ થાય છે. આ ચારિત્રમાથી વાચકોને ઘણું સમજવાનું મળે તેમ છે. કેટલીક વાનો ત્યાગ કરવા જેવી છે અને કેટલાક સદ્ગુણો અનુકરણ કરવા લાયક છે. સારાં, ખોટાં, પાત્રોથી ભલાઈ ખુરાઈ તરફ ટીકા કરવા ન બેસતા કે તેના પ્રાપ્તીક વ્યવહારો તરફ ન આકર્ષતા, દોષ ત્યાગ અને ગુણાનુરાગવાળી દષ્ટિ રાખી હંસની માફક સારાહ લક્ષથી આ ચરિત્ર વાંચનારને સારો લાભ થવા સંભવ છે. વસ્તુ એકની એકજ, પણ યોગ્યતા વિશેષે ગુણ, દોષથી પ્રાપ્ત થાય છે. પાણી એકનું એકજ, પણ ગાયના પેટમાં જતાં તેનું દૂધ થશે અને સર્પાદિ ઝેરી જનવરના પેટમાં જતા તે વિષપણે પરિણમશે. આ ચરિત્રમાંથી સમજવા જેવું : ત્યાગ કરવા જેવું અને અનુકરણ કરવા જેવું શું છે ? તે વિચાર વાચકોની બુદ્ધિ ઉપર મૂકવામાં આવે છે, બુદ્ધિમાનો અવશ્ય તે વાતનો ફલ્યો કરશે. રસોઈની સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી આપીને તેને ચાવવાનું કામ તો અવશ્ય લોજન કરનારને સોંપવું જોઈએ. તેમ આ ચારિત્ર લખી આપી તેમાંથી

હેય, સ્ત્રેય, ઉપાદેય—ત્યાગ કરવા લાયક, જાણવા લાયક અને અહણુ કરવા લાયક શોધી ઠાઠવા જેટલી મહેનત વાંચનારની બુદ્ધિને આપવી જ. અને તેમ કરવાથી વાંચનારની બુદ્ધિમા વધારો થશે. તેમ જ આત્માની છુપી રહેલી શક્તિઓ ઉદ્ધાર આવશે એમ ધારી તે વિશે સહજ ધસારો કરી અહીં વિરમવું દિયત ગણ્યું છે. શ્રીમાન પાર્શ્વનાથ તીર્થ કરના મોક્ષ દિવસથી મો વર્ષ જવા પછી આ ચરિત્રના નાયક, નાયિકા મહાબળ અને મલયસુંદરીની હયાતી આ પૃથ્વીતટ ઉપર હતી મલયસુંદરીનું ચરિત્ર શ્રીમાન દેશીગણધરે જેમ શંખ રાજાની પાસે કહ્યું હતું, તેમ મેં પણ તમારી આગળ તે અનુસારે જણાવ્યું છે.

इत्यागमिक श्री जयतिलकसूरिमिर्गीवाणभापाग्रथित
ज्ञानरत्नोपाख्यामलयसुंदरीचरितानुसारेण, आचार्यश्री विज-
क्रमलसूरीश्वरविनेयेन, आचार्यश्री विजयकेशमूरीश्वरेण
गुर्जरभ.पायां सरकारितं मलयसुंदरीचरितं शक्तिदेशाल-
लकारभुत पुर्णारव्य-पुनापत्तने, पकोनविंशतिशतचतुष्पदि
विक्रमसंवत्सरे, आवणशुण्डचतुर्थ्या शनिवासरे समाप्तिममत

અન્નેરી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, સુપ્રલાલ એસ્ટેટ,
ખારડોલપુરા, દરિયાપુર દરવાજા બહાર અમદાવાદ.